

Gongur tú ein kaitúr út á Molan í dag kemur tú fram við nýggjum pakkhúshøllum og havnarhylinum Skansabryggjuni ella Nýhavnini, sum hon eisini verður nevnd. Kranar svinga, stakkar og trukkar lyfta og koyra, og lossingarmenn í hjálmi og einslittum arbeidsbúnum handfara nýmótans hent lossitól. Lið um lið síggjast virknir sum óvirknir minnisvarðar av aldagomlu og nýggju lossingini. Tað, eygað sær, er eitt ítøkiligt umhvørvi og arbeiði.

Tað, eygað ikki sær, er farna verk lossingarmanna. Lossing og lasting av skipum er eitt sisufosarbeiði. Einki beinleiðis varandi úrslit sæst aftur, og tað er sum kári p. sær tað *endurføðast hvønn ein dag*. At eygleiða Kaiina og hennara menn er sum at stíga inn í eitt samfelag, sum ikki eigur sína skrivaðu søgu, men sum einans leysliga hevur varðveitt søgur um til dømis damparan hjá Jóini:

„Teir kallaði ein Jóin íslendarin. Tá ið hann skuldi giftast, tá haldi eg prestir segði við hann, at hann kundi ikki giftast, tí hann tjenti jú onki. ‘Jú’, segði hann, ‘ein saltdampari var væntandi’...”

21/2. Myndir av Mol. - 1944		
5/5. Loholandi. Lit.		
5/5. Gensay 155		
Havngarður 243	Hál	□
Havngarður 24		20 by
offsholandi 242		—
22/2. Hóllabergar 270	Havngarður	
— — 341	Hál	o
Havngarður 42	—	o
— — 337	—	□
5/5. Baudrag 102	—	o
Havngarður 298	Havngarður	
23/2. Bunka Loholandi 205	Hál	o
Havngarður 362	—	o
— — 392	—	□
— — 624	Havngarður	

Erland
Viberg
Joensen

LOSSINGARMENN Í HAVN

Erland Viberg Joensen LOSSINGARMENN Í HAVN

Erland Viberg Joensen

LOSSINGARMENN Í HAVN

11.03 2003

Til Andreas

Heilsan
Erland

ANNALES SOCIETATIS SCIENTIARUM FÆROENSIS
SUPPLEMENTUM XXXVII

Føroya Fróðskaparfelag
TÓRSHAVN 2003

Fortíðin er ikki „bara bara“, men so dyggiliga eisini her og nú.
– Rói Patursson (1994:67)

ANNALES SOCIETATIS SCIENTIARUM FÆROENSIS
SUPPLEMENTUM XXXVII

Erland Viberg Joensen: Lossingarmenn í Havn
Ph.d.-ritgerð, Fróðskaparsetur Føroya
© 2003, Føroya Fróðskaparfelag og høvundurin
Perma: Hestprent
Umbróting, repro, prent og innbinding: Hestprent
Útgáva: Føroya Fróðskaparfelag
Tórshavn 2003

ISBN 99918-41-37-7
ISSN 0365-6772

Permumynd: Skitsa eftir Ingálv av Reyni. Eystarabryggja í
Havn (1968). Ogn: William Holm Jacobsen.
Fotomýnd: Kalmar Lindenskov.
Bakperma: Uppgerð yvir kolalossing 21. februar 1944.

Stuðlað útgávuni hava:

Føroya Arbeðarafelag og Serarbeiðarafelag
Føroya Lívstrygging
Føroya Postfelag
Granskingarráðið
Havnar Arbeðskvinnufelag
Havnar Arbeðsmannafelag
Skipafelagið Føroyar
Starvsmannafelagið
Tórshavnar Býráð
Tórshavnar Havn
Tryggingarfelagið Føroyar
Vísindagrunnur Føroya Sparikassa

Innihald

Fororð	9
Inngangur	11
<i>Leitanin eftir lossingarmonnum</i>	14
<i>Søgufatan – stigin í samfelagnum</i>	17
<i>Mál og setningar</i>	23
I Tórshavn 1777-1930	33
<i>Frá trælalóg til traðalóg</i>	34
<i>Samfelagsskiptið</i>	39
II Søguligu skiftini í lossingini	45
<i>Havnin sum havnarbýur – ein forsøga</i>	48
<i>Jaktatíðin – fram til 1930</i>	54
<i>Upp á tann gamla mátan – 1930-60</i>	60
<i>Mekanisk standardlossing – 1960-75</i>	71
<i>Konteynaratíðin – 1975 og fram</i>	75
III Kaiin innan	81
<i>Býarinnar portur</i>	81
<i>Smæðin skýli – framligir mentanarstovnar</i>	87
IV Arbeði og samvirkan	105
<i>Lossingarmaðurin – skilmarking og sundurgreining</i>	106
<i>Plássini í lossingini</i>	113
Salt	117
Landing av fiski	119
Timbur	121
Sement	123
Tunnur og føt	124
Stykkjagóðs	125
<i>Vitan og kunnleiki – førleikar og vanar</i>	128
<i>Trygd, óhapp, snuddir og lúsingar</i>	130
<i>Inn í lossingina – sosialisatióin og sosial skipan</i>	135

Í lastini – ungir dreingir og sterkir menn	137
Á dekkinum – álitandi og tungir eldri menn	139
Á kaiini – ungir dreingir og eldri menn	142
Pakkhúsið – fastir menn	14
<i>Tónar í eini mansverð</i>	146
V Hvørki paradís ella vígvøllur	149
<i>Sjálvræði og trivnaður</i>	150
<i>Havnin – ein staðbundin rót</i>	153
<i>Samanhald og skerjingar</i>	162
<i>Teir fremmandu og teir á heimabeiti</i>	166
VI Trunkin við pakkhúshurðina	173
<i>Løtan við hurðina – ein stættastøða</i>	174
<i>Formaðurin – funktiún, positiún og vald</i>	176
<i>Panorama: drama á havnarmótinum</i>	181
Spenningur heima	188
Óræddir unglingar	189
Leysir kroppar og uppihaldarar	190
Óroyndir og vandir – greipan	192
Vigaður, valdur ella vrakaður	194
<i>Nervalag og siðvenja</i>	199
Uppstillingin sum lykil og atgongd til umhvørvið	203
Man spurdi ikki	205
Treytaða trúnaðarsambandið	209
Einstaklingurin og arbeiðarasamlagið	212
VII Leysi arbeiðsdagurin	215
<i>Lívið í einum formi</i>	215
<i>Býurin – landslag og menning</i>	218
Bæði bygd og býur	226
Trøðin í Havn	227
Sølan á Brúnni	229
Eitt vanligt arbeiðaraheim	232
<i>Kenda yrkis- og lívsleiðin</i>	234
VIII Arbeiðsmarknaðurin í Havn	239
<i>Lossingin sum stakur arbeiðsmarknaður</i>	253
Reikanin millum feløg og skip	255
<i>Menn og lossitjansir á Skipafelagnum Føroyum</i>	257

IX Millum skip og pakkhús, vørur og góðs	273
<i>Býarmentanarligir mótsetningar</i>	275
<i>Arbeidaramentan – mørk og merking</i>	280
<i>Inn í mentanina – inn ímillum vørur og góðs</i>	281
Brennivín og smástuldur – tær klassisku søgurnar	284
Lógir, reglur og humor	296
X Medvit og hugmynd	305
<i>Tann skipaða stættin og arbeiðaraalmennið</i>	307
<i>Stættamedvit – millum hugtak og veruleika</i>	313
<i>Bryggjuarbeiðaradeildin uml. 1960</i>	319
Arbeiðaravorkfallið í Havn í 1958	320
Royndirnar at skipa seg í deild	323
<i>Nýggj tøkni og annað lyndi</i>	330
<i>Lossaradeildin uml. 1980</i>	337
Kjarnan	340
Tað stutta heystið í 1980	342
<i>Jóin íslendarin aftur á slóðina</i>	347
Samandráttur	351
Summary	361
Styttingar	372
Tilvísingar	373
Heimildir	393
<i>Keldutilfar</i>	394
<i>Bókmentir</i>	398
Leitorð	408

Forord

Henda bók er úrslit av eini kanniðg, sum byrjaði í smáum í 1995-96. Áhugin fyri evninum hevur altíð verið, og í 1998 fór rannsóknar- og savningararbeiðið í gongd. Vísindagrunnur Føroya Sparikassa, Tórshavnar Býráð og Tórshavnar Havn játtaðu fíggarligt ískoyti, Granskingarráðið tók undir við umsóknini og Mentamálaráðið játtaði granskingarstyrk, ið hevur verið umsitin av Fróðskaparsetri Føroya. Takk fyri øll somul.

Rannsóknararbeiðið er farið fram á Sögu- & Samfelagsdeild Fróðskaparseturs Føroya. Eg takki starvs- og vísindastarvsfólki fyri samstarv og hugnaliga samveru, Jógvani Mørkøre, cand. mag., fyrrverandi megindeildarráðsformanni, ið tók væl ímóti mær og sá til, at arbeiðsumstøðurnar gjørdust góðar. Ein serlig tøkk skal veitast leiðbeinaranum Jóan Paula Joensen, professara, fil.dr. & dr.phil, ið altíð hevur verið hollur í ráðum og sum helt, at evnið átti at verða kannað, Elin Súsonnu Jacobsen, lektara, ph.d., fyri fakligar samrøður, Andrasi Mortensen, savnsleiðara, ph.d., fyri fakligar samrøður og ta stóru hjálp at teldugreina taltílfarið í 8. kap. Erla Viberg Joensen, fyrrv. skrivstovukvinna, ið kennir tað gamla arbeiðsumhvørvið hjá lossingarmonnunum betur enn undirritaði, hevur skrivað hetta tilfar inn. Tað hevur ikki verið løtuverk.

Ritgerðin byggir fyri stóran part á munnligar samrøður. Takk til tykkum, sum góvu frásøgnunum lív og innihald og leitaðu fram úr minninum um tykkara egnu søguligu tíð.

Starvsfólk á stovnum, fyrítøkum og feløgum, einstaklingar úti í býnum, sum heitt hevur verið á í savningararbeiðinum, tá ið leitað varð eftir upplýsingum og tilfari, hava verið góð hjálp – eisini tá ið troystar leiðir ikki góvu úrslit. Ólavi Øster og Haldane

Joensen takki eg fyri leiting og myndagerð og Tórði Jóanssyni, ph.d., fyri umseting av samandrætti.

Foreldur og systrar hava fylgt gongdini í arbeiðinum við áhuga. Lítla Erla og Annika hava verið tolmar, ímeðan arbeiðt varð við ritgerðini. Tann størsta tækkin fer til tykkum báðar.

Øllum teimum, ið hava stuðlað bókaútgávuni, takki eg hjartaliga.

Ritgerðin er liður í verkætlanini *Føroyar – traditióin og modernitetur*, ið Forskningsstyrelsen hevur fíggað, og er eitt samstarv millum Fróðskaparsetur Føroya og Føroya Fornminnissavn.

Tórshavn tann 30. oktober 2002

Erland Viberg Joensen

Inngangur

„Teir kallaði ein Jóin íslendarin. Tá ið hann skuldi giftast, tá haldi eg prestir segði við hann, at hann kundi ikki giftast, tí hann tjenti jú onki. ‘Jú’, segði hann, ‘ein saltdampari var væntandi’...“¹

Søgan um ørindi Jóins hjá presti ber brá av at vera ein *pláta*. Her hevur ein arbeiðsmaður, f. 1901, sagt frá lívinum í Havn fyrst í 20. öld og kemur inn á henda góða Jóin, Jón Frederik Vilhelmsen, f. 1893 á Neskaupsstaði, ið kom til Føroya sum smádrongur og varð verandi her, til hann doyði í Havn í 1977.

Søgan um Jóin og damparan hoyrist framvegis millum eldri havnarfólk. Hvussu álítandi sonn søgan er, um lagt er afturat henni ella ikki, hevur sum so einki at siga. Tað skal ikki dyljast fyri, at søgan er *anekdota*, men tað sum hevur týdning er, at hon sigur, hvussu Jóin hugsaði, ella heldur, hvussu hann var noyddur at hugsa. Arbeiðsmaðurin, sum hevur sagt frá, sigur í sama viðfangi, at tá ið havnarmenn ikki sluppu til útróðrar, tá var ringt, tí einki arbeiði var av týdningi, uttan kanska ein dampari av og á, sum skuldi lossast.

Her skal ikki verða sagt nærri frá, hvat ið eyðkennir *hitt vanliga fólkið*, men Jóin íslendarin kann gerast eitt tignarligt umboð fyri tað, ið søgufrøðingurin Jørgen-Frantz Jacobsen í 1936 hevur lýst sum ta føroysku almúguna:

„...menigmand med sin egen kultur, som han ikke har lært i skolen, men som er arv. Det er ikke blot folkeviser og sagn som folkloristerne kan skrive ned og optage på grammofoon, det er mere end det. Det er noget der er gået i blodet, en sindets dannelse og anstand, en indgroet sans for den stilfærdige form, den beherskede optræden, en viril alvor, som dog samtidig er

krydret med en uhyre udviklet humoristisk sans, der altid er til stede som et næsten umærkeligt smil i øjenkrogen.“²

Sami Jørgen-Frantz Jacobsen stóð og eyggleiddi menningina av samfelagnum. Hann sá sosialar broytingar gera um seg í samtíðini og sá ta brátt hvørvandi almúguna í ferð við at skifta ham. Fyribrigdi sum *ídnaður* og *proletariat* verða nevnd, og millum reglurnar hómast arbeðarafjöldin í tí føroyska nútímanssamfelagnum.

Jóin hevur søguligt virði í eini viðgerð um lossingarmenn í Havn. Sögan rakar beint, tí hon sigur okkurt um lívsformin hjá lossingarmonnum, ið vóru dagleigarar ein stóran part av 20. öld. Hann visti um skip, sum skuldi koma á Havnina, og mundi sum lossingarmaður vita, hvussu trupult tað var at leggja ætlanir inn í framtíðina. Sjálvur kundi Jóin ikki vera vísur í, um hann fór at verða biðin at tømja damparan. Hann var dagleigari eins og allir aðrir lossingarmenn í Havn, og júst hetta óstøðuga og leysa arbeðið hevur sett dām á lív og tilveru teirra. Soleiðis hevur verið í flestøllum havnarbýum og er sostatt ikki serstakt fyri Kaiina í Havn. Men Kaiin í Havn er serstøk, av tí at hon er ein pallur við egnum lossingarmonnum sum serstøkum søguligum leikarum.

Tað eru fleiri hug- og samfelagsvísindaligar rannsóknir um lossingarmenn – um havnararbeðarar, serliga í havnarbýum í vesturheimslandum. Í 1997 skipaði International Institute of Social History í Amsterdam fyri alrafyrstu ráðstevnuni um havnararbeðarar, *Comparative International History of Dock Labour, c. 1790-1970*.³ Tórshavn var ikki við, og tað kann tykjast bæði burturvið og ósmæðið at seta Kaiina í Havn í samband við teir stóru havnarbýirnar í hesi altjóða verkætlan, New Orleans, Antwerpen, Shanghai, Mombasa, New York, London, Jaffa, Haifa, Glasgow, Rotterdam, Le Havre, San Francisco, Bombay, Liverpool, Fremantle, Hamburg, Århus, Turku, St. John's, Hull, Auckland, Wellington, Lyttleton, Tanga og Bremen. Havnin skal viðgerast við fyrivarni, av tí at tað eru sjálvsagdir og eyðsýndir munir á býum í stødd, munir á havnum, tøkni og útbúnaði, á skipaferðslu og tískil á sjálvum lossi- og lastiarbeðnum eins og tali á lossingarmonnum. Hinvegin eigur at verða spurt, um tað ber til at brúka almenn vísindahugtøk, sum kunnu setast inn í eitt trongt søguligt høpi, sum Kaiin í Havn í roynd og veru er. Svarið er, at tað eru eyðkenni hjá lossingarmonnum úti í heimi, sum ganga aftur hjá lossingarmonnum í Havn. Yrki er tað

sama, arbeðs- og mannagongdir meira ella minni nær somu eins og sosiala støðan hjá lossingarmonnum – og hin tanlaði arbeðsdagurin – er tann sama.

Tey hugtøk, ið skulu lýsa og viðgera lossingarmenninar, eru, um tað ber til at skilja Kaiina sum eitt *yrkissamfelag*, um Kaiin umboðar serliga *yrkismentan*, um tað finst eitt veruligt *arbeðarsamlag*, um til ber at tosa um ein serstakan *identitet*, um lossingarmenn í Havn við atliti at yvirskipaðu arbeðaramentanini umboða eina *stakmentan* og at enda, um sonevnd *lossingarmannamentan* finst í Havn.⁴ Hesi hugtøk eru lagað til viðurskifti hjá lossingarmonnum í stórum havnarbýum, men slík greinandi hugtøk finnast ikki, tá ið tað kemur til lítlar havnarbýir. Fyri at fáa mest gagn burtur úr hesum hugtøkum skal harafturat hitt meira alfevnandi *stættahugtakið* vigast og setast inn í eitt føroyskt høpi og síðani í eitt býarsøguligt høpi. Nevndu hugtøk hava annars uppruna í stættahugtakinum. Tey verða greinað, so hvørt sum tey koma fyri í viðgerðini, og tey hava týðning fyri, hvussu Kaiin og hennara menn skulu fatast søguliga.

Stættahugtakið og hugtøkini omanfyri skulu bæði skiljast og brúkast við fyrivarni. Tórshavn er ikki New Orleans. Men samfelagssøguliga hevur Havnin serstöðu, tí í hvussu er síðan ta fyrstu almennu fólkatekjingina í 1801 hevur býurin verið størsta búpláss og er harumframt høvuðsstaður. Havnin hevur fylgt føroysku søgumenningini frá bóndasamfelag til fiskivinnu- og ídnaðarsamfelag, og nýggjara býarsögan frá seinnu helvt 19. aldar og fram hevur millum annað verið merkt av stættabýti við arbeðarastætt, millumlagi og borgara- og vinnulívsstætt. Býurin hevur seinastu tvær øldirnar havt stóran fólkavøkstur og virkar við framleiðslu, sølu og tænaðum, samferðslu, mentanarlívi og fyrisiting á sama hátt sum ein og hvør miðdepil í einum og hvørjum samfelag.

Tórshavnar Havn hevur eisini sína søgugongd. Presturin Carl Hermansen, sum kom við farma- og ferðaskipinum „Botniu“ hjá DFDS í 1921, minnst hvussu umstøðurnar vóru at koma í land í Havn. Fergumaðurin Tom tók ferðafólkið umborð á fergubáti hjá sær og førði tey inn á Kongabrunna.⁵ Tá í tíðini kastaðu skip akker úti á vágni – úti á Redini, og eins og í øldir frammanundan fór lossingin fram úti á vágni. 1921 var annars árið, tá ið skjøtul varð settur á at bjóða út havnargerðir í Føroyum, harímillum í Havn, tí Tórshavnar Havn var ikki ein verulig havn

um hetta mundið. Hesa mynd gevur Tórshavnar Havn av sær sjálvari og menningini í 20. øld:

„It must seem unbelievable to those who visit Tórshavn today that until the 1920s the city did not even have a proper harbour...“, og í 1996 : „In fact, Tórshavn comes as a surprise to most visitors as it is a port that has just about everything.“⁶

Í dag er farmahavnin á Eystaruvág saman við ídnaðarhavnini á Vestaruvág, við oljugoymslu, saltsølu, skipasmiðju og fiskivinnu, størsta havn í Føroyum.

Serligur dentur verður lagdur á at lýsa og viðgera lossingarmenninar á Eystarubryggju við Eystaruvág – á Kaiini, men partvíst eisini landararnar og aðrar við tilknýti til ídnaðin á Vestarubryggju, við Vestaruvág – á Vestarukai ella á Bacalao-kaiini. Jóin íslendarin, sum ætlaði at sleppa upp í part at tøma damparan, kundi eftir aldrinum at døma verið lossingarmaður í tíðini, tá ið lossingin fór fram úti á vágni, meðan ein annar kendur lossingarmaður, ið skal takast fram, einans er ein ímynd, sum sangyrkjarin kári p. hevur sæð fyri sær, tá ið hann gongur

„...ein keitur millum trý og fimm
konteynarar øl og brennivín og timbur skipast inn
so sært tú gamla kalla katt húka á sín stov
skoða farna verk sitt endurføðast hvønn ein dag...“⁷

Sjálvt um „kalli katt“ einans er yrking og ikki er ein veruligur lossingarmaður, so kann hann brúkast sum mynd, ið kann vera tikin úr arbeiðslívinum á Kaiini í Havn. Hesir báðir umboða søguskeiðið í ritgerðini. Hin fyrri, Jóin, umboðar gomlu lossingina við handamegi, og hin seinni, „kalli katt“, hevur fingið um endan á teknisku lossingini í nýggjari tíð, konteynaratíðini.

Leitanin eftir lossingarmonnum

Ein havn er eitt mannaskapt og mentalt rúm. Kaiin í Havn er eitt sjálvstøðugt sosio-mentanarligt øki og harafturat eisini eitt maritimt umhvørvi á landi. Úti í gomlu Havnini standa pakkhús frá einahandilstíðini og somuleiðis Vippan, ein leivd av heysikrana, sum eftir førimuni er sett upp í upprunalíki. Í Vágsbotni halda handlar til í gomlum pakkhúsum. Við ósan í Rættará, nærhendis Fabrikkini hjá Öström, stendur tað sjáldsama Skeivapakkhús og undir liðini virðiliga Müllerspakkhús. Úti á Bacalao-kaiini land-

aðu útróðrabátar og fiskiskip í meira enn ein mansaldur veiðina, og har stóð til fyri kortum stóri kranin hjá Saltsøluni.

Gongur tú ein kaitúr út á Molan í dag kemur tú fram við nýggjum pakkhúshøllum og havnarhylinum Skansabryggjuni ella Nýhavnini, sum hon eisini verður nevnd. Kranar svinga, stakkar og trukkar lyfta og koyra, og lossingarmenn í hjálmi og einslittum arbeiðsbúnum handfara nýmótans hent lossitól. Lið um lið síggjast virknir sum óvirknir minnisvarðar av aldagomlu og nýggju lossingini. Tað, eygað sær, er eitt ítøkiligt umhvørvi og arbeiði.

Tað, eygað ikki sær, er *farna verk* lossingarmanna. Lossing og lasting av skipum er eitt sisýfosarbeiði. Einkin beinleiðis varandi úrslit sæst aftur, og tað er sum kári p. sær tað *endurføðast hvønn ein dag*. At eygleiða Kaiina og hepnara menn er sum at stíga inn í eitt samfelag, sum ikki eigur sína skrivaðu søgu, men sum einans leysliga hevur varðveitt søgur um t.d. damparan hjá Jóini.

Evnið, ið tikið verður upp til viðgerðar, er heldur ikki kannað av álvara.⁸ Millum lítið og einki finst av skrivligum heimildum, millum lítið og einki er skrivað um arbeiðsdagin á Kaiini, ein arbeiðsdag sum hevur so mangt í sær og sum fjalir fjøltáttað viðurskiftir um lossiarbeiðið og tilveruna hjá hesum monnum og húsfólki teirra. Hetta er tó ikki ein óvanlig rannsóknarstöða at vera í og skal tí ikki takast sum umbering, men heldur sum eina avbjóðing. Vert er í hesum sambandi at hugsa um, hvussu søgufrøðingar, ið fáast við *sosialsøgu*, ofta hava staðfest, at tey sosalu lívskorini hjá arbeiðarastættini og mentanin hjá hesi stætt eru evni, sum eru torfør at fáa fram í ljósmála. Orsøkin er ivaleyst tann, at hitt arbeiðandi fólk ið í lítlan mun sjálvt hevur fest sítt lív á blað. Hetta er ein ábending um resignation og í sjálvum sær eitt mentanarligt eyðkenni. Tað minnir ikki sørt um tað, sum fólkalívsfrøðingurin Finnur Magnússon hevur ført fram í eini ritgerð um íslenska fiskivinnusamfelagið, at arbeiðarastættin ofta smokkar burturímillum vísindaliga, og við teirri *fjaldu arbeiðarastættini* standast ivasurningar av stættahugtakinum í eini viðgerð av einum samfelag, sum í nógvar mátar er ólíkt tí klassiska ídnaðarsamfelagnum, har stættaviðgerðin hevði sín uppruna. Finnur Magnússon hevur víst til søgufrøðingin E.P. Thompson sum sigur, at stættahugtakið ikki er nóg gott at brúka um samfeløg í søguskeiðum undan ídnaðarframkomuni, men at snøgt sagt einki betri hugtak finst.⁹

Við hesum í huga er støðan við stættahugtakinum tann sama,

tá ið tað verður brúkt at lýsa føroysk viðurskifti, tí grundarlag er ikki fyri at samanbera Føroyar við stór ídnaðarsamfeløg. Tískil verður stættahugtakið brúkt við atliti at føroyskum frábrigdum og við teirri søgufatan, at lossingarmenn í Havn eyðvitað eisini eru við til at mynda arbeðarastættina í Havn. Men hóast menn og ungir dreingir í túsundatali millum ár og dag hava lossað á Kaiini – t.e. úr einum degi og upp í heilar mansaldrar – so eru teir kortini fjaldir í søguni.

Aðalmálið við ritgerðini um lossingarmenn í Havn er lænt frá søgufrøðingunum E.J. Hobsbawm og George Rudé:

„The task...of reconstructing the mental world of an anonymous and undocumented body of people in order to understand their movements, themselves only sketchily documented.“¹⁰ Um *hugaheimurin* hjá hesum illa skjalprógvaða hópi skal endurskapast, skulu *rørslurnar* hjá lossingarmonnum skiljast. Men tá krevst meir enn tað, ið fæst burtur úr teimum almennu søguvísindunum. Neyðugt verður at ganga aðrar krókutar gøtur. Orðingin hjá E.J. Hobsbawm og George Rudé er annars sjálvt aðalmálið hjá sossialsøguni, sum sær seg føra fyri at lofta tigandi menniskjum í søguni og síðani at seta tey inn í eina kjarnu. Soleiðis hevur ritgerðin um lossingarmenninar í Havn ein feril av heildarsøguligum framsøkni í sær, tó at hetta eigur at metast meira sum fyrimynd, tí at staðfestast má, at alt fæst ikki við. Sossialsøga er eitt søguvísindaligt rák, ið serliga vann fram í Onglandi í 1950-árunum, men eisini á tí europeiska meginlandinum og í USA. Sossialsøgufrøðingar hava kannað tey fjaldu í søguni, eitt nú kvinnur, tænastrúfólk, fiskafólk, etniskar tilflytarar, yrkissamfeløg, bygdir, býir og býarpartar, fyri at nevna nøkur av nógv kannaðum evnum. Sossialsøgan er um vanlig fólk og hevur fyri stóran part lagt seg eftir arbeðarasøguni. Sossialsøga ber ymisk heiti, t.d. *peoples history*, *the history of the common people*, *history from the bottom up* ella *history from below* og viðger ymisk søguskeið. Verður arbeitt við samtíðini, so er *oral history*, munnlig søga, ið byggir á keldur savnaðar av mannunni, ein hin mest brúkti arbeðshátturin. George Ewart Evans fekk heiðurin at vera tann fyrsti við ritgerðini „*Ask the Fellows Who Cut the Hay*“ í 1956.¹¹ Annars var Oral History Association í USA longu stovnað í 1948.¹²

Nú á døgum er munnlig søga eitt skipað søguvísindaligt arbeðslag. Munnlig søga er ikki nýggjur arbeðsháttur, men hevur lagað seg til spurningar, ið fylgja tíðini. Munnlig søga er

skrivað við upplýsingum frá heimildarfólkum og tekur hitt einstaka menniskjað fram og letur tað lýsa sítt egna lív og sínar lívsroyndir við egnum orðum. Munnlig søga, sum stundum hevur verið mett sum býtisbarn, stundum sum kærkomið ískoyti hjá søguvísindunum, er einasti møguligi arbeðsháttur í viðgerðini av lossingarmonnum í Havn. Aðrar leiðir eru ikki at ganga, tí beinleiðis keldutilfar av týðningi finst sum nevnt ikki um lossingarmenn ella um lívið á Kaiini. Til eru bara spjaddir snøklar. Tað er tí sjálvsagdur lutur fyrst at spyrja teir, sum hava lossað, at spyrja tey, sum hava livað tætt upp at lossingini, og onnur við serligum tilknýti til umhvørvið á Kaiini. Munnligu frásagnirnar ella samrøðurnar umboða tann berandi keldubólkin í ritgerðini. Hetta er gjørt fyri at tað skal bera til at endurskapa hugaheimin og skilja rørslurnar hjá hesum illa skjalprógvaða hópi. Leitanin eftir lossingarmonnum er sostatt farin fram millum fólk, sum kenna Kaiina, og fyri stóran part millum menninar sjálvar.

Søgufatan – stigin í samfelagnum

Fyri nøkrum fáum árum síðan var stætt nógv brúkt frøðiheiti, sum hevði til endamáls at siga frá sossialum, politiskum búskaparligum og mentanarligum viðurskiftum hjá fólki. Í dag hevur hugtakið mist sína meggi bæði í samfelagsjakinum og millum vísindafólk. Hví, kann verða spurt. Summi vilja vera við, at heimurin ikki er tann sami, og í samsvari við menningina av vælfærðarsamfelagnum verður hildið, at tey flestu hava trunkað seg saman inni í miðalstættini. Serliga samfeløg í vesturheimslondum hava ikki longur nakra arbeðarastætt. Stættahugtakið er sambært eitt nú mentanarfrøðinginum Andrew Milner ikki longur fremsti móti.¹³ Tá ið hugtakið ikki er frammi í tíðini, so má tó vísast á, at munir heilt einfalt eru á fólki, sossialt, búskaparliga og mentanarliga, og øll søgulig samfeløg eru stættasamfeløg.

Stættahugtakið verður ofta hildið at vera háfloygt og tungt at fáast við. Søguføðingurin Hans Jacob Debes, sum sjálvur sær Føroyar við „*stætta- og áhugamótsetningum*“, bæði í tíðini undan og eftir framkomu sluppfiskivinnunnar í seinni helvt av 19. øld, heldur tað tó vera óhóskandi hugtak til tað lítla og tronga samfelagið. Hann tekur ikki undir við søgufatanini hjá fólkalívsfrøðinginum Jóan Paula Joensen, sum brúkar hugtøk sum ‘bóndi’, ‘bóndasamfelag’ og ‘borgarastætt’ í sínari gransking at lýsa føroyska søgu og mentan. Hans Jacob Debes metir, at í føroysku borgarastættini vóru ov fá, ið umboðaðu borgaraligu mentanina

í nýggja samfelagnum.¹⁴ Tað er rætt, at stættahugtakið er trupult og at tað kann vera háfloygt, men tað er ikki óhóskandi, tí at munir eru eisini á fólki í Føroyum og sostatt eisini í Havn, og tí kann stættahugtakið setast inn í ein søguligan føroyskan samanhag, søguskeið og fyribrigdi. Stættahugtakið er eitt fint amboð, um tað verður handfarið sakliga og sinniliga. Men tað íbirtir órógv, og eftir at tað er tikið í brúk, er einki, sum tað var áður. Tað peikar á mótsetningar í samfelagnum, tí at tað er altíð meira enn tann eina stættin. Ein stætt stendur aldri einsamøll.

Sambært føroysku orðabókini kann ein stætt vera 'borgara-', 'há-', 'mið-', 'samfelags-', 'undir-' og 'yvirstætt', og í eldri merking hevur stætt møguliga verið eitt *slag av stiga (upp um garð)*.¹⁵ Hetta er mynd at skilja, og tað ber til at hugsa sær, at onkur stendur niðast, onkur í hálvum stiganum og upp aftur onkur er ovast í samfelagsstiganum. Latínska orðið 'classis' hevur havt fleiri merkingar og hevur sín uppruna í gamla Rom, har fólk vórðu flokkað eftir aldri og ognum sínum í fleiri 'classes'.¹⁶ Síðani eru stættir settar í samband við serliga búskap og ognarviðurskifti hjá fólki. Orðið er komið inn í tað enska málið, har tað hevur verið brúkt við skiftandi merkingum í skiftandi tíðum. Bókmentasøgufrøðingurin Raymond Williams, sum hevur kannað tvørlig orð og hugtøk, sigur seg ikki finna eintýdda greining av stættahugtakinum, men hevur leitað fram upprunan til ymsu stættirnar og nær ið stættirnar málsøguliga finga fótafesti. Tað hevur sum so ongan týdning her, men vert er at geva gætur, at stætt onkuntíð hevur merkt hetta, onkuntíð hatta. Samanumtikið kunnu hesar triggjar merkingar leggjast fram:

„1) group (objective); social or economic category, at varying levels 2) rank; relative social position; by birth or mobility 3) formation; perceived economic relationship; social, political and cultural organization.“¹⁷

Tað ber til at skilja, hvat ið ein arbeidarastætt er, tí at tað eru viðurskiftini millum arbeiði og kapital, ið eyðkenna bæði arbeiðara- og vinnulívsborgarastættina. Kapitalurin keypir arbeiðsmegina og setur hana at greiða eitt ávíst arbeiði. Arbeiðsmegin er ein vøra, ið kapitalurin bjóðar eina lön afturfyri, og sum arbeiðsmegin á onkran hátt góðtekur. Umframt hesi alment galdandi viðurskifti hevur ein og hvør arbeidarastætt síni egnu sereyðkenni, tað veri seg uppruna, hvussu ið hon mennir og skipar seg, tá ið tað snýr seg um arbeiðsmegi og samanseting av fólki,

hvussu viðurskiftini eru við aðrar stættir í samfelagnum og ikki minst, hvussu ið viðurskiftini eru innanstætta.

Stættir verða ofta knýttar at Karl Marx, sum við innliti sínum í øll søguskeið setti sær fyri at kanna, hvussu ið framleiðslu- og ognarviðurskiftini høvdu virkað søguliga. Sjálvur náddi Karl Marx ikki at greina stættahugtakið, men síðan hava marxistar lagt dent á, serliga við atliti at ognarleysu arbeidarastættini, at tey, sum mynda eina stætt, um ikki annað skulu hava medvit um seg sjálv sum stætt, eitt *stættamedvit*. Her verður skilt millum 'an sich' og 'für sich'. Í stuttum merkir tað, at einstaklingar, sum mynda eina arbeidarastætt, mugu ognar sær eitt medvit um støðu sína sum stætt í samfelagnum, og henda støða kann einans broytast í felags anda og virki, tað sum Marx hevur sæð sum søguligu megina, *stættastríðið*. Hetta stríð, sum er treytað av teimum royndum, hitt arbeiðandi fólkið fær frá verkføllum, frá ósemligum á arbeiðsmarknaðinum og samanbrestum við samfelagsstættina ið eigur kapitalin, skal so broyta medvit teirra.

Stættamedvitið hevur týdning í viðgerð sum hesari, men er um somu tíð eisini ørkymlandi og óskiljandi, tí at tað er ein sannroynd, at fólk røra seg, flyta seg millum at hava og vísa sítt stættamedvit, men stíga somuleiðis eisini fram sum sjálvstøðugir einstaklingar. Finnur Magnússon sigur:

„Class-consciousness is not a fixed state of mind, but a part in a complex process where experiences of class distinctions are turned into cultural forms.“¹⁸

Stættamedvit verður her skilt soleiðis, at fólk vita, hvar og saman við hvørjum tey hoyra til, hvør ið hevur ávirkan og vald, hvør ið eigur og ikki eigur, og hvør ið stendur fyri og við framleiðslutólunum. Fólk vita um og kenna munin millum fólk í samfelagnum, og tí skal stættamedvitið ikki gerast gátuførari enn gott er. Á sama hátt er við stættastríðnum. 19. øld, samtíðin hjá Marx, var merkt av rembingum og politiskum stættastríði í europeiskum londum. Hóast ikki greinað um hetta mundið, so var stættahugtakið tó til at skilja. Stættaheitini 'arbeiðara-', 'miðal-' og 'yvirstætt' komu fram um somu tíð og finga innivist í gerandismáli og medviti manna í tí bretska ídnaðarsamfelagnum. Somuleiðis var seinni við hesum heitum í Norðurlondum. Heitini finga tá merkingina, sum vit framvegis kenna og hava brúkt fram til okkara tíð.

Um samfelagsstættir er annars at siga, at tær ikki vóru til, tá ið tey tøkniligu undrini, maskinurnar, vórðu tiknar í nýtslu. Stættir

tóku seg ekki upp, tí at ídnaðarsamfélagið varð til. Tey, sum myndaðu ta stóru, ognarleysu undirstættina í bóndasamfélagnum, tey, sum ekki áttu sýru í vegg ella høvdu atgongd til jørð, høvdu heldur ekki atgongd til nakað stættahugtak, har stættamedvitið sum treyt varð sett fram fyri tey. Kortini ber til at hugsa, at tey hava havt eina sjálvsfatan, eina lívs- og heimsáskoðan. Tann ognarleysa undirstættin í bóndasamfélagnum virkaði ekki eins og tann seinni skipaða arbeidarastættin, men fevndi um fólk við felags lívskorum og -royndum, so staðfestast má, at stættin eisini var har.

Verður aftur hugt at stættastríðnum, so er merkingin av hesum stríði blotnað.¹⁹ Áður sipaði tað til kollveltingarlig stríð, men í dag verður tað heldur knýtt at ítøkiligum hendingum, tiltøkum og viðurskiftum. Tað vísir til lønarstríð, arbeidssteðgir og verkföll. Stættastríð er so mangt. Tað er samanbrestir og tvídráttir millum arbeidarafjældina og arbeidsgevararnar. Tað er eisini tað, at arbeidarastættin hevur sett á stovn verkafeløg, ið hava til endamáls at vísa á sosiala ójavnvág, at røkja áhugamál arbeidaranna, at kanna sær ávirkan og vald á arbeidsmarknaðinum og í samfelagslívinum. Stættastríð kann eisini fara fram, tá ið arbeidarastættin velur sær síni egnu politisku umboð, og tá ið stættin hevur gjørt sínar royndir at umsita og eiga framleiðslutólini. Soleiðis verður stættastríð skilt her.

Hinvegin má áherðsla leggjast á, at søga ekki einans snýr seg um stættastríð. Soga er ekki eitt langt og ævigt skjarr, har arbeidarafjældin alsamt hevur lagt arbeidi niður og hevur víst sína ónøgd, ella sum E.P. Thompson speiskliga sigur um hetta stríð:

„...look around and find an enemy class, and then start to struggle...”²⁰

Her um leiðir hava sosialar fíggingdamyndir altíð verið kámarí enn í teimum stóru samfeløgnum. Verður hugsað um orðingina hjá E.P. Thompson, at søga ekki er so mekanisk, so er kortini einki til hindurs fyri at skilja Føroyar sum eitt stættsamfélag. Men stættir verða sum nevnt næstan ikki tiknar uppá tunguna longur, tær eru ikki nakað, sum fólk kenna seg aftur í. Søguvísindi fáast heldur ikki sum áður við at kanna stættir, og ongi onnur nøktandi hugtøk ella heiti eru sett við, men hugtakið *lívsformur* hevur seinastu 20 árini ella so verið brúkt av fólkalívsfrøðingum. Í hesum føri verða stætta- og lívsformshugtakið knýtt saman, tí at fleiri lívsformar eru innan fyri somu arbeidarastætt, og dagleigaralívsformurin, ið sæst hjá lossingarmonnum, er ein teirra.

Eftir stendur at seta stætta- og lívsformshugtakið inn í ein søguligan veruleika. Tað ber til at siga, at tíðin fyrst í 20. øld var merkt av, at føroyska arbeidara- og vinnulívsborgarastættin hvør í sínum lagi fóru í holt við at skipa seg í feløg. Tá fingur stættir veruligt skap og søguliga megi. Reiðarar, keypmenn og arbeidsgevarar funnu saman, og eisini fiskimenn og verkafólk á landi gingu saman um felags mál. Hesar hendingar fóru fram, júst tá ið bóndasamfélagið varð lagað um til fiskivinnusamfélag. Hetta er tað, ið søgufrøðingurin John F. West stillisliga hevur mett sum ta *føroysku ídnaðarkollveltingina*.²¹ Sögufrøðingurin sipar við hesum til, at samfélagið spakuliga var farið at bólta rút. Tey sosialu viðurskiftini broyttust og harvið eisini stættaviðurskiftini.

Stættir skulu annars ikki skiljast sum støðugar og óbroyttar støddir. Ein bóndi hevur ikki longur somu sosialu støðu, sum tá ið jørðin gav atgongd til vælferð. Keypmadurin og reiðarin í dag líkjast ikki keypmansreiðaranum fyrst í 20. øld. Tí skulu stættir skiljast sum *søguligar stættir*. Hans Jacob Debes hevur tikið ta støðu, at greiningar og almenn frøðiheiti ikki altíð kunnu brúkast at lýsa føroysk viðurskifti og at alsøgulig hugtøk lættliga gerast óektað og óverulig. Hann vísir á, hvussu torført tað er hjá sær at fáa eina eintýdda greining av føroysku borgarastættini.²² Verður alsøguliga stættahugtakið valt frá, avmarkar tað og skerjir flogið, tí hava Føroyar ikki havt og hava Føroyar ikki stættir, so kunnu tær ivaleyst einans skiljast sum eitt stættaleyst samfélag.

Jóan Pauli Joensen hevur lýst stættaviðurskiftini á Tvøroyri í nýggja fiskivinnusamfélagnum síðst í 19. øld og inn í 1930-árini.²³ Eins og Jóan Pauli Joensen sær Hans Jacob Debes kortini ognarleysu stættina, millumlagið og yvirstættina á Tvøroyri.²⁴ Sögufrøðingurin Jóannes Dalsgaard hevur gjørt rannsókn av arbeidsmannafélagnum Fylking á Tvøroyri við denti á tíðina 1915 og til 1950-árini.²⁵ Arbeidarastættin er v.ø.o. til á Tvøroyri, og granskarar eru samdir um, at Tvøroyri hevur serlig stættaviðurskifti.

Stættaviðurskiftini í Havn eru eisini serlig – eisini í tíðini undan fiskivinnusamfélagnum. Sum áður nevnt sóust stættir ikki einans, tí at samfelagsbroytingar, ídnaður, fiskivinna ella annað fóru fram á evolutionistisku søgustrikuni. Arbeidarastættin í Havn hevur sín serliga uppruna; stættin menti og skipaði seg á egnan og sjálvstøðugan hátt. Arbeidsmegin, samansetingin av fólki, viðurskiftini og sambandið við fólk *uttan fyri* og *innan fyri* stættina verða fatað sum eindømi, nettupp tí at hesir søguligu

leikarar livdu og virkaðu onga aðrastaðni enn í Havn. Tó ber væl til at samanbera Havnina við aðrar býir í øðrum samfeløgum, men Havnin hevur sína serstøku søgugongd. Søgufatanin av Havnini við sínum stættum stendur við, eisini hóast Jóan Pauli Joensen heldur mörkjini millum stættir í smáum samfeløgum vera torfør at finna, av tí at sosialu sambondini minna um „a plate of spaghetti“.²⁶

Í stættamerkingunum hjá Raymond Williams kann ein stætt vera flokkað sosialt ella búskaparlíga. Tað er sosiala støða hins einstaka, sum antin er føddur ella hevur flutt seg inn í eina stætt, og sum er avgerandi, og stætt er nakað, sum mennir og skipar seg, eitt búskaparligt samband, sum fólk sosialt, politiskt og mentanarlíga hava í felag. Hetta seinasta er í samsvari við søgu- og stættafatan E.P. Thompsons, sum sigur um søguna hjá arbeiðarastættini, at hon bæði er politisk og mentanarlíga eins og búskaparlíga søga, og upprunin hjá arbeiðarastættini sæst ikki í tí fyrsta ættarliðnum, ið starvaðist á verksmiðjunum:

„...Nor should we think of an external force – the ‘industrial revolution’ – working upon some nondescript undifferentiated raw material of humanity, and turning it out at the other end as a ‘fresh race of beings’...the working class made itself as much as it was made.“²⁷

Her spyr E.P. Thompson, hvar arbeiðsfólkið man vera, tá ið stættin verður til. Stættin verður nevnilíga til, tá ið fólk liva sína egnu søgu, tá ið tey við teimum royndum, tey hava ognað sær, kenna og vísa sín identitet, tá ið áhugamál teirra standa yvir av áhugamálum hjá fólki, hvørs áhugamál eru í andsøgn við teirra egnu. Tí eru tað júst hesar royndirnar hjá fólki, sum menna og skipa stættina:

„Experience...comprises the mental and emotional response, whether of an individual or of a social group, to many inter-related events or to many repetitions of the same kind of event...Experience walks in without knocking at the door...“.²⁸

Lívsroyndirnar hjá fólki knýta tað farna við nútíðina, og sum úrslit av teimum royndum, ið liva í fólksins hugaheimi, og við tí innliti, fólk hava í tað samfelag, tey liva í, verður tann søguliga stættin til.

Stætt og stættamedvit, men í minni mun stættastríð, eru lykka-hugtøk í viðgerðini av lossingarmonnunum í Havn, tí at lossingarmenn eru jú arbeiðsmenn, og arbeiðsmenn mynda saman við øðrum arbeiðarastættina. Tey hugtøk, sum vórðu lögð fram

tíðliga í innganginum, yrkissamfelag, yrkismentan, arbeiðarasamlag, identitetur, stakmentan og lossingarmannamentan, lýsa tó neyvari og koma nærri at lossingarmonnum enn stættahugtakið. Tey stuðla hesum sama hugtaki, tí um lossingarmenn beinleiðis halda seg umboða arbeiðarastættina, um teir kenna á sær eitt stættamedvit, um teir halda seg hava verið í stættastríði, eru spurningar, ið tala til, um hesin hópur skilur seg og sína egnu stætt ítøkiliga ella háfloygt, og harafturat hvussu hesin hópur skilur sjálvt stættahugtakið. Í aðrar mátar vísa og kenna lossingarmenn við sínum egnu royndum beinleiðis sín identitet, eru førir fyri at lýsa sítt egna arbeiði og umhvørvi, síni sereyðkenni, t.e. arbeiðaramentan og sosiala lív, og vísa á, hvussu felagsskapur og samanhald og í lötum vantandi samanhald vísir seg í gerandisdegnum. Tað er nettupp í gerandislívinum, at stættir eru til og virka, har stættamedvitið við sínum lögna skapi kemur til sjóndar – í gerandisdegnum har ið farið verið niður ígjøgnum leytaran at lossa og lasta skip.

Mál og setningar

Ritgerðin er ikki ein stættaviðgerð av Havnini, men setur sær fyri at seta lossingarmenn inn í eitt stættahøpi. Eitt eru viðurskiftini millum arbeiðara og eigara, millum arbeiði og kapital, annað eru viðurskiftini innanstætta, tí at arbeiðarastættin er eisini merkt av spjading og tvídráttum eins og av stættamedviti og samanhaldi. Hetta hevur antropologurin Gerald Sider gjørt vart við í eini kanning av New Foundlandi. Sambært honum er ikki nóg mikið at skilja stættir einans við atlit til stættastríði og -medviti. Onnur viðurskifti eiga at takast við, tí eins og vit finna mótsetningar, er eisini samband millum fólk, sum ikki umboða somu stætt.²⁹ Á sama hátt er samband og samanhald millum fólk í somu stætt eins og mótsetningar. Hetta sæst eisini í einum arbeiðsumhvørvi sum á Kaiini í Havn.

Kaiin í Havn skal setast inn í eitt søguligt høpi, men tað er einki yvir at dylja, at heildarsøgan vantar frá nýggjari tíð. Tá ið komið var um 1900, var so mangt farið at broytast politiskt, búskaparlíga, sosialt, vinnulíga og demografiskt, men at kalla ongar vísindaligar útlekkingar eru til, sum siga frá, hvørjum Føroyar fóru úr hvat tær fóru til. Men við støði í vinnubroytingunum eftir miðja 19. öld, sluppfiskivinnuni, so eigur hetta ikki at skiljast sum annað enn ein samfelagslig kollvelting. Hans Jacob Debes ivast í, um menningin av hesari skipsfiskivinnu yvirhøvur

kann metast sum „tann stóra sosiala kollveltingin“.³⁰ Hann hevur polemiskt tikið til sín tað, sum presturin Jørgen Falk Rønne hevur sæð sum eina kollvelting – nevniliga farma- og ferðaskipið „Smiril“, ið fyrítøkan A/S J. Mortensen á Tvøroyri læt byggja í 1895 til innanoyggjasigling, og sum knýtti „leysar demografiskar og sociologiskar eindir“ saman.³¹ Nakað er um tað, og eygleiðingin er eisini áhugaverd, men skip sum hetta, og tey sum seinni komu, fingi ávirkan á samfelagið, og hesin staki Smyril skal setast inn sum liður í eini vaksandi sjóferðslu fyri at nækta ein vaksandi tørv í nútímanssamfelagnum. Sjóferðsla var seinast í 1850-árunum og kom í eina regluligari legu við farma- og ferðaskipum hjá tí danska DFDS í 1860-árunum og knýtti Føroyar saman við útheimin.

Av tí at tað er tíðin eftir skiftið frá landbúnaði til fiskivinnu sum høvuðsvinnu, ið skal lýsast og viðgerast, so eigur hetta skiftið kortini at fáa innivist. Sum so ofta verður tikið til, vaks skipatalið úr einum skipi í 1872 til 90 í 1900.³² Tað verður eisini ofta sagt, at sosialar, hugmyndafrøðiligar, andaligar og verkligar rørsur fóru undir at virka fyrst í 20. øld.³³ Tað merkir tó ikki, at fólk sleptu øllum tí, ið tey stóðu við. Tey slitu seg heldur ikki mentalt úr tí, tey vóru í. Fólk livdu í og við broytingum og gjørdust ikki av sær sjálvum fiskafólk. Tey vórðu heldur ikki soleiðis dag frá degi stýrd av tí víðgongda arbeidslýdni og vælvandni, ið altíð hevur fylgt við ídnaði og fiskivinnu, har alt lagaði seg til klokktíðina, og alt tað sum kravt verður av løntakarum á arbeidsmarknaðinum. Henda samfelagsbroyting er at skilja sum eina glíðandi gongd, og fólk hava langt eftir hetta samfelagsskiftið staðið í gleivstøðu millum tað gamla samfelagið og nútímanssamfelagið og standa eisini í ymsum førum í somu støðu beint nú.

Tíðarskeiðið, ritgerðin fevnir um, tekur spakuliga við í 1920-árunum, tá ið havnin í Havn var í gerð. Tað skapti karmar um og legði lunnar undir Havnina sum ein lítlan, men veruligan havnarbý. Farið verður fram til dagin í dag, men dentur verður lagdur á tíðina millum uml. 1940 og til uml. 1980, tá ið nógvar og stórar samfelagsligar broytingar fóru fram. Í 1960- og 1970-árunum fór tann tekniliga menningin stigvíst at kollvelta lossiarbeiðið og Kaiina í Havn sum arbeidsumhvørvi.

Framløgán er í skipað soleiðis, at 1. partur er eitt baksýni aftur til seinast í 18. øld, tá ið tann ognarleysa undirstættin í Havn søguliga fór at hómast og fram til uml. 1930, tá ið arbeidsmenninir

í býnum høvdu skipað seg.³⁴ Í 2. parti verða havnarbýir úti í heimi við eyðkennum sínum lýstir og somuleiðis Havnin og hennara eyðkenni sum ein norðurlendskur havnarbýur. Her er eisini ein forsøga um tíðina fram til 1930, tá ið Kaiin, havnarlagið á Eystaruvág, stóð liðugt. Síðani verður Havnin sum havnarbýur við atlit at tøkni, útgerð, skipum og havnarlag og havnargerðum sett inn í avmarkað søguskeið fram til dagin í dag. Frá teimum ytru umstøðunum verður í 3. parti farið undir at lýsa og viðgera mentanarligu stovnarnar í umhvørvinum og hetta sama økið sum eitt maritimt umhvørvi. Spurningurin hvussu arbeidsmáðurin, sum er lossingarmaður, yvirhvørur skal fatast verður tikin upp í 4. parti. Plássini í arbeidsgongdini verða skrásett, ymsu lossingarnar somuleiðis og serligur dentur verður lagdur á tíðina fram ímóti konteynaralossingini. Nortið verður við vitan og kunnleika til lossiarbeiðið og hvar og hvat menn og ungir dreingir vórðu settir til. Sjálvt arbeidið og arbeidsgongdir hava týðning fyri identitetin og vísa til ta samábyrgd, sum sermerkir yrkið og sum er neyðug.

Í 5. parti verður farið burtur frá lossingini. Fyrst verður trivið í fyrbrigdi, sum fevnir um trivnaðin í arbeidsumhvørvinum. Síðani verður hugt at tí serstaka identiteti, sum sæst uppi í býnum, einum identiteti, sum eisini leggur slóð eftir seg úti á Kaiini. Á vanligu myndini av arbeidrarørsluni, eyðkend av samhuga og samanhaldi, síggjast eisini skerjingar og mótsetningar. Eisini hetta sæst á Kaiini. Hesin partur leggur upp til at skilja 6. part, ið er ein týðandi viðgerð av, hvussu dagleigarar verða settir at avgreiða eitt arbeidi, í hesum føri at tømja og fylla skipslastir. At stilla seg við pakkhúshurðina og bíða eftir arbeidformanninum, sum stílar fyri og ger av, hvønn og hvussu nógvar menn honum tørvar, hevur fleiri sjónarhorn og mangar kenslur í sær. Uppstillingin við hurðina er merkt av komplexiteti, hon er ein fjøltáttað siðvenja, sum sæst í at siga øllum havnum uttanlands. Sum søguligt fyrbrigdi verður uppstillingin viðgjørd við hugtøkum, ið skulu gera sítt til at skilja hesa støðu sum eitt inniligt samband ella heldur sum trong viðurskifti millum menn og formenn. Dagleigaraskipanin ella -mynstrið vísir, hvussu ein havn og sjálf farmavinnan á landi hava skipað seg, og 7. partur er eftir førimuni ein endurskapan av lívsforminum hjá hesum dagleigarum. Her er aftur neyðugt at fara út um Kaiina og niðan í býin fyri at kasta ljós á býarmenningina av Havnini í 20. øld. Her eru ymiskir *komponentar* í lívsforminum, eitt nú húshaldsbúskapur, lívskor,

materiell viðurskipti og vinnuviðurskipti. Hetta er umráðandi at fáa fram fyrri at knýta Kaiina og býin saman og síggja hesar báðar eindir umvegis tann privata arbeiðsmarknaðin í býnum og Kaiina sum ein stakan arbeiðsmarknað. Í tíð fevnir 8. partur um skeiðið 1943-1967 og er treytaður av tí tilfari, sum tað hevur eydnast at fingið hendur á. Hesi ár umboða kortini tíðina, tá ið menn á Kaiini í flestum førum vóru minni fastir og leysir arbeiðsmenn. Ein lívsformur er at skilja sum hugtak, ið er ein samfelagslig og mentanarlig støða. 9. partur er fyrst ein lýsing av mentanarligum mótsetningum í Havn í 20. øld.³⁵ Harnæst skal óformliga arbeiðs-aramentanin á Kaiini lýsast og viðgerast, og at enda skal tann almenna og skipaða stættin, við støði í tveimum søguligum tilgongdum og hendingum á Kaiini, viðgerast í 10. parti.³⁶ Hetta er viðgerð við serligum atlit at medvitinum og hugmyndini hjá arbeiðarafjældini.

Hetta eru í høvuðsheitum tey tematisku viðurskiptini og teir tættir, sum skulu skapa eina heildarmynd av lossingarmonnunum í Havn. Skift verður ímillum almenna faksøgu, empiriskar eygleiðingar og staðfestingar viðvíkjandi Kaiini – eini kai, sum ikki er eitt avbyrgt øki, men eitt slag av spegilsmynd av samfelagsgongdini. Tað vísa tær skiftandi tíðirnar, sum hava ávirkað og sett dām á virksemd har úti.

Arbeiðsháttur og keldutilfar

Tað er ikki altíð, at vísindi leggja seg eftir kenslum, tónalagi og andadrátti í tí, ið kannað verður. Kaiin sum sosio-mentanarligt rúm hevur gaman í sál, og tað er nettupp tað, arbeiðsmaðurin og rithøvundurin Jóanes Nielsen vil vísa, tá ið hann minnist aftur á alt umhvørvið á Kaiini – ikki bara lossingina, men eisini timburhandilin hjá Balslev, har hann arbeiddi eina tíð fyrst í 1970-árunum:

„Og eitt tað besta sum er hent fyrri meg, tað vóru nettupp árinu eg hevði mína gongd á Eystaru bryggju. Menninir har høvdu ein lykil til Havnina sum ikki fanst aðrastaðni. Um til ber at tosa um eitt upprunafólk í býnum, so vóru tað nettupp hesir menn og teirra familjur. Har kom eg at kenna nakrar av synunum hjá Knút skómakara, nakrar Kákamenn, onkrar úr Funningsstovu, úr Kina, synirnar hjá Talis, Helga á Krákusteini...“³⁷

Menninir á Kaiini áttu lykilin til Havnina. Í stuttu lýsingini um sossalsøgu og *oral history* varð munnlig søga nevnd sum arbeiðsháttur, ið skapar sínar egnu keldur. Slíkar keldur eru

eindømi á sama hátt sum tær, ið søgufrøðingar vanliga leita fram á skjalasøvnnum. Høvuðskeldubólkurin er sum sagt tær munnligu samrøðurnar við lossingarmenn og onnur. Tey flestu heimildarfólkini eru fødd í 1920-, 1930- og í 1940-árunum. Tað elsta er frá 1903, næstelsta 1909, meðan tey yngstu eru fødd í 1950-árunum. Fyrstu samrøðurnar vórðu í smáum bandaðar í 1995-98, áðrenn sjálv verkætlanin byrjaði. Úrslitið av hesum ikki so regluføstu samrøðum var ein roynd at skatta dýpið og at evna til eitt meira fast og neyvt spurnablað, sum endaliga varð sett saman heystið 1998. Spurnablaðið er grundstøði í tí savningararbeiði, sum byrjaði av álvara á vári 1999, og sum við millumbilum er farið fram síðan.

Spurnablaðið er skipað í hesi høvuðsevni:

- Persónligar upplýsingar
- Lívskor í uppvøkstrinum,
- Uppvøxtur og frítíð.
- Havnin í tínum vaksna lívi
- Lossi- og landingararbeiði í tínari tíð (I)
- Lossi- og landingararbeiði í tínari tíð (II)
- Arbeiðs- og mannagongdir á Kaiini
- Samvera og viðurskipti á Kaiini
- Samskipan, fakligt, kristiligt, frítíð o.a.
- Arbeiðstíðir, arbeiðstrygd o.a.
- Arbeiðslívið og -tilveran á Kaiini³⁸

Bandaðu samrøðurnar hava skift millum formligt og óformligt prát. Í summum førum hevur verið tráspurt aftur og fram, men aloftast varð bygnaðurin í spurnablaðnum fylgdur, tó at skoytt varð uppí við djúpari spurningum, soleiðis sum umstøðurnar vóru háttar og tá ið óvæntað og ikki hugsað sjónarhorn komu undan í samrøðunum. Heimildarfólkini hava stýrt á tann hátt, at tá ið tey hava ynskt at komið til orðanna, so eru tey sjálvsagt sloppin. Tær flestu samrøðurnar eru uml. 90 min. og nakrar upp í uml. 270 min. til longdar. Tær longstu eru tiknar upp yvir fleiri dagar, av tí at ein samantrond samrøða upp á 2-3 tímar er ov long og tung hjá bæði heimildarfólki og savnara. Tær bandaðu samrøðurnar eru 37 í tali og verða í mest møguligan mun endurgivnar í talumálinum hjá heimildarfólkinum, antin á bygdar- ella á havnarmáli. Hetta verður valt fyrri at koma so tætt upp at heimildarfólkunum og umhvørvinum, sum til ber. Tilsamans

telja samræðurnar í avskrift 500 síður og eru í dag söguligir keldutekstir.³⁹

Úrvalið av yrkisbókmentum um *oral history* er rúgvismikið. Tað eru vegleiðingar um spurnabløð, hvussu spyrjast skal, hvussu ein samræða eigur at fara fram og hvussu arbeiðslagið skal vera fyri at fáa slíkar keldur til vegar. Ein sjáldsamur spurningur, sum eigur at takast upp í hesum sambandi, er, hvussu munnligt tilfar skal brúkast í avskrivaðum líki. Fólkalívsfrøðingurin Karl-Olov Arnstberg, sum hevur fingist nógv við at gera samræður, sigur, at ansast skal eftir, at ikki ov nógv verður endurgivið burtur úr samræðum:

„Det borde vara 'förbjudet' at använda intervjuutdrag som en slags empiriska dekorationer eller enkla illustrationer.“⁴⁰

Tað er ymiskt, hvussu nógv og ofta endurgivið verður burtur úr munnligum keldum og hvussu endurgivið verður. Ein annar fólkalívsfrøðingur, Lena Gerholm, sigur, at til ber at leggja úrslit fram, uttan at taka til brot úr keldum, um greitt verður frá í staðin. Eitt endurgivið brot er ein kelda, sum tó ofta krevur, at neyðugt er at gera viðmerkingar.⁴¹ Hon kemur ikki til nakra niðurstøðu, hvussu gerast skal, men sigur tó so mikið, at endurgivin brot eru støð, har ið steðgað verður á eina løtu.

Tað rúmast so mangt í munnligum keldutilfari, og av tí at eingin sigur, hvussu ið gerast skal, tá ið tíðin er komin í hesi ritgerð, at handfarið tilfar skal brúkast, so verða endurgivnu brotini brúkt at lýsa ymisk viðurskifti. Tey eru empirisk prýði og einfaldar myndir, men eisini skjalfesting av viðurskiftum, sum ikki finnast aðrastaðni enn hjá tí fólki, ið kennir tann søguliga veruleikan, ferðast verður í. Tí eru brotini ikki tilvildarlig, men hava sannan týðning.

Søgufrøðingurin Dagfinn Slettan sigur frá tí, sum øll, ið fáast við munnligar keldur, skulu gera sær greitt, um savningararbeiði, fyrireiking í síni heild og um tær treytir, ið standast av tulating og týðing av keldutilfarinum. Hann sipar við hesum til, hvussu kelduviðgerð og -meting – og ikki minst hvussu umboðandi innsavnaðu keldurnar eru, um hví, hvør, hvat, hvussu, nær og hvar, ið eru treytir, sum skulu lúkast. Sami søgufrøðingur er avgjörður, tá ið hann nevnr valið av heimildarfólkum:

„...et utvalg informanter i en muntlig historie-sammenheng skal representere en fortidig population... Representativitetshensyn er viktige, men det bør også påpekes, at informanter ikke bare bliver valgt ut fordi de representerer en abstrakt statistisk

norm, men fordi de er typiske for de bestemte historiske processer som skal skildres...Krav om generel repræsentativitet må ikke føre til mange og overfladiske intervjuer der få dybdeintervjuer kunne gi et langt mer til forståelse af det tidstypiske.“⁴²

Dagfinn Slettan metir, at fáar djúpar samræður aloftast geva betri úrslit enn rúgvismikið hagtalstilfar. Søgufrøðingurin Steen Busck sigur tað, sum øll vita, at sumt keldutilfar einans eru hissini snøklar, og tískil ber ikki til at gera stakroyndir, men takast má til takkar við tilvildarligum glottum úr tí „*stóra søguliga myrkrinum*“. Viðvíkjandi umboðanini hjá eini og hvørjari keldu er tað sambært Steen Busck ymiskt, hvussu hetta verður skilt, og hann tekur m.a. til søgufrøðingin H.P. Clausen:

„En kildes repræsentativitet er udtryk for dens mere eller mindre specifikke og direkte tilknytning til den historiske virkelighed under den givne problemstilling.“⁴³

Heimildarfólkini í ritgerðini hava óbeinleiðis og beinleiðis samband við Kaiina í Havn, sum í hesum føri er hin søguligi veruleikin, og fólkini sum heimildir eru sostatt umboðandi.

Søgufrøðingurin Knut Kjeldstadli hevur grundgevingar fyri at fara í holt við at skapa og brúka munnligar keldur. Tær skulu ikki endurgevast her, men heldur viðgerðin og metingin av munnligum keldum. Tað ber saktans til at minnast skeivt, og hóast langminnið kann vera svikaligt, so er tað rættiliga gott hjá teimum flestu. Ein munnlig kelda verður til í samskiptinum millum heimild og savnara. Tann, ið spyr, *kann* ávirka og lita samræðuna og *kann* leiða við spurningi og fáa aftursvar, sum er hóskandi hjá savnara.⁴⁴ Hetta eru greiðir vansar, men ikki verri enn vansar, ið standast av viðgerðini og tulatingini av vanligum skjalatilfari. Tað snýr seg heldur um fyrimunirnar við munnligum keldum. Søgufrøðingurin Paul Thompson, ein teirra sum hevur fingist mest við munnligu søguna í nýggjari tíð, spyr seg sjálvan, hvussu eftirfarandi tann munnliga keldan er samanborin við vanligt skjalatilfar. Munnliga keldan verður til, har heimild og savnari ávirka, stuðla og rætta hvør annan:

„Above all, in contrast to any other historical document, oral evidence comes from a living source. If it seems misleading, it is possible to ask more. And an informant can also correct a historian who has misunderstood. Documents cannot answer back, but oral history is a two-way process.“⁴⁵

Munnliga keldan verður til í einum tvívegis samskipti, sum er rættiliga serstakt fyri eina keldu. Sami søgufrøðingur greiðir

eisini frá, at ein munnlig kelda hefur meira í sær enn aðrar keldur. Hon hefur nevnliga öll orðini, ið søgd verða:

„and added to them are social clues, the nuances of uncertainty, humour or pretence, as well as the texture of dialect.“⁴⁶

Munnliga søgan hefur samband við málfrøði, fólkalívs- og fólkaminnisfrøði, sosiologi og antropologi og avmarkar seg ikki einans til søguvísindini og kelduviðgerð teirra. Tað eru onnur enn søgufrøðingar, ið fáast við fólkalív, og hóast eitt nú søgufrøðingar og sosiologar arbeiða ymiskt, so fæst væl burtur úr úrslitum og arbeiðshættum hjá báðum pørtum. Stephen Caunce hugleiðir:

„What sets oral history apart is the sense of history in the collector, a constant attempt to stand back and see things happening over time and as they will be seen in the future. A historian's perspective is concerned with the processes of change whereas the sociologist's is more concerned with the way things function at a given moment, and there is a value in having both at work.“⁴⁷

Antropologiskir og sosiologiskir arbeiðshættir eru gagnligir, og neyðugt hefur verið at hugt nærri at, hvussu ymisk fyrbrigdi, sum søgufrøðingar vanliga ikki hava spurt um, hava virkað. Søguligar broytingar á Kaiini í hesum tíðarskeiði hava ikki verið nóg mikið í sjálvum sær, og tí hefur verið tikið til yrkisbókmentir úr grannavísindum.

Viðvíkjandi taltílfari, sum Dagfinn Slettan metti ikki var nøktandi, samanborið við tær djúpu samrøðurnar, so kann staðfestast, at tøl ikki siga frá, hvussu menniskjur hugsa. Tey eru einans tøl um menniskjur, men styðja kortini upp undir tað munnliga keldutílfarið. Taltílfarið í ritgerðini vísir í høvuðsheitum á dagleigaralívsformin, men skal kortini ikki undirmetast. Annað tílfar, brøv og samskipti, dagbløð, dagbøkur, myndatílfar, gerðabøkur o.a. eru keldur, ið eisini hava týðning, men munnliga heimildartílfarið er framvegis høvuðsbólkurin. Tær munnligu heimildirnar eru vorðnar til, sæddar í tí høpi og við einum arbeiðslagi, ið hefur útsagnir lossingarmanna sum sjálvsagdan kjarna. Undir liðini á teimum eru meira óskipaðar staksamrøður við heimildarfólk, ið virka í sama umhvørvi og hava havt samband við og hava eyggleitt lossingina. Í vavi eru hesar samrøður ikki eins stórar og tær djúpu samrøðurnar við lossingarmenninar, men av tí at hesar heimildirnar eru staddar eitt sindur burturfrá, hava tær til endamáls at lýsa støðuna úr einum øðrum sjónarhorni. Tað er neyðugt at fara út um høvuðsleikararnar, tí at lossingar-

menn fata seg subjektivt. Ikki tí, teir kunnu ikki annað, men ein meira objektiv mynd av lossingarmonnum verður framkallað, um útlekkingarnar hjá hjáleikarunum eisini sleppa upp í part. Tað sama er hjá tí, sum ger eina rannsókn, sum hefur eina persónliga fatan av, hvussu fólk eru, móttvegis sjálvsfatanini hjá teimum, ið rannsóknin snýr seg um. Í antropologiini eru *emic* og *etic* kend hugtøk. Umskrivað, so er *emic* tað, ið lossingarmenn lýsa sum teirra tilveru, altso hvussu teir síggja seg sjálvar, meðan *etic* er tað, ið tann sum kannar lossingarmenninar lýsir og við hvørjum amboðum og hugtøkum, ið lossingarmenn verða sæddir. Antropologurin Thomas Hylland Eriksen sigur um hugtøkini *emic* og *etic*:

„...at forskeren vet noe vesentlig som hans vertskap i felten ikke vet. Han evner at koble en lokal virkelighet til et komparativt begrepsapparat; han vet hvilke abstraksjoner som er relevante for hans spesielle formål...“⁴⁸

Sostatt skal tann, ið kannar lossingarmenn, vita okkurt um teir, ið teir sjálvir ikki vita um seg sjálvar. *Emic-etic* skal brúkast, tá ið hugsað verður um, hvussu og hvaðani leikararnir verða sæddir. Søguføðingurin Per Maurseth sigur:

„Historikeren må søke å gripe fortiden slik den blev oplevd både nedenfra, ovenfra og fra midten. Men historikeren må ikke tillate seg å drukne i innlevende forståelse. Han må ikke glemme at han i tillegg har det privilegium å kunne se historien utenfra og på avstand. For historien rommer mer enn aktørene selv kunne gripe i sin bevissthet. De levede under bindinger til fortid og samtid som de ikke kunne gjennomskue, og deres handlinger hadde konsekvenser som de ikke kunne gjennomskue.“⁴⁹

Lossingarmenninir í Havn verða sæddir úr neðra, úr erva, úttanífrá og burturfrá, og hóast ein ávís javnvág eigur at vera millum sjálvsfatanina hjá lossingarmonnunum og lýsingina og viðgerðina hjá tí, ið kannar hesar menn, so kann uggi vera í tí, sum søgufrøðingurin sigur omanfyri. Lossingarmenn varnast ikki altíð allar samanhangir í lívi og tilveru síni á Kaiini, men eru hinvegin í teirri serstöðu, at teir eru teir einastu, sum hava lykilin til Kaiina í Havn.

Tórshavn

1777-1930

I

Tíðliga í tíðini vórðu Føroyar býttar upp í 85 markatalsbygdir. Markatalið er virðisáseting, ið tilskilar veiðirættindi, strandrættindi o.a. – *lunnindi*, sum liggja til jørðina. Hetta heldur fornfrøðingurin Arne Thorsteinsson vera eina búskaparlíga skipan. Tey, sum høvdu jørð, gingu á odda, og tað var ikki húsarhalduttan fyri hesa skipan, av tí at atløgupláss, byggilendi og -tilfar hava ligið hjá teimum, sum høvdu jørð. Ei heldur hava møguleikar verið fyri øðrum vinnum enn jarðarbrúki. Í miðöld var Havnin ting- og handilsstaður, og hon átti onkursvegna at verið eitt undantak. Lendið av Tinganesi og niðan til ósan við Havnará lá ikki til nakran garð, og her hava ognarleys búsett seg seint í miðöld. Tey áttu at verið í sjálvstøðugari vinnu, men skuldu kortini røkja ásettar samfelagstreytir, sonevnd pliktarbeiðir.⁵⁰

Nær fólk eru komin til Havnar, nær Havnin fekk skap sum eitt veruligt búpláss, veit ongin við vissu. Ein stórir partur av søgugongdini hjá Havnar býi liggur enn eftir í tí søguliga myrkrinum, men Arne Thorsteinsson heldur, at skansarnir, sum bygdur vórðu at verja handilin, helst hava kravt bæði soldátar og arbeiðsmegi, og á tann hátt er býurin so líðandi vaksin.⁵¹

Í hesum fyrsta parti skal ein samfelagssøgulig lýsing gerast av søguskeiði, ið telur hálvaaðru öld. Hetta verður gjørt bæði fyri at fáa yvirlit yvir býarmenningina, men serliga fyri at fáa hendur á og seta lossingarmenninar í eitt søguligt høpi. Skeiðið fylgir undirstættini í bóndasamfelagnum og tekur hana fram til tað skipaða arbeiðaraalmennið í nútímanssamfelagnum.

Frá trælalóg til traðalóg

Bóndasamfélagið er heiti, sum vísir til tann sosiala bygnaðin í samfelagnum. Hetta samfelagsheiti sigur frá, hvat havnarfólk vóru í seinnu helvt av 18. øld. Tá sóust tey fyrri fyrstu ferð stíga fram sum ein meira sjónligur samfelagshópur, og uttan at eiga ella at hava atgongd til jørð livdu fólk í Havn í einum samfelag, har jørðin var altýðandi lívsgrundarlagið. Í 1770-árunum søgdu landsins embætismenn, at fólk rýmdu av gørðunum. Tað legðist afturat við ognarleysum í Havn, og tað varð tosað um „*Thors-havns skadelige udvidelse*.“⁵² Havnin var tá, sum vit kenna tann gamla býin í dag, úr Tinganesi niðan í Vágsbotn, eftir Bringsnagøtu oman í ósan við Eystaruvág, og eystan fyrri Havnará var býlingurin undir Ryggi. Innan fyrri hesar karmar kundi Havnin vaksa. Í 1774 metti próstur, at oman fyrri 500 fólk hildu til í Havn.⁵³

Hosubindingin var einvinnan í 18. øld. Garðarnir avreiddu vørurnar til handilin í Havn, og tess fleiri fólk garðurin hevði í vinnu, tess betur man vinnan hava loyst seg. Søguførðingurin Peter Korsgaard hevur víst á, at í 1771-1775 myndaðu hosur 96,7% av útflutningsvirðinum.⁵⁴ Samstundis, sum bindingin var í hæddini, vóru tekin um, at verandi samfelagsskipan var farin at ridla, og flytingin av bygd og í bý skal skiljast sum ein spakførur sosialur uppreistur. Tí varð „Forordning angaaende adskilligt Agerdyrkningen og Tieneste Folk med videre paa Færøe vedkommende“ sett í gildi í 1777. Tænastufólk skuldi haldast á gørðunum, og ein tálmandi grein í fyriskipanini vildi avmarka rættin hjá ognarleysum at gifta seg.⁵⁵ Sama grein hevur gjørt, at fyriskipanin hevur verið nevnd *trælalóg*.

Peter Korsgaard hevur kannað fyriskipanina og ivast í, hvussu stóra ávirkan hon fekk.⁵⁶ Fyriskipanin varð avtikin við lóg í 1846. Saman við trælalógini verður sonevnda *bátsbandið* brúkt fyrri at vísa á bóndans vald. Bátsbandið skal hava virkað soleiðis, at bóndin sum bátæigari hevði rætt at biðja menn at manna bát. Søguførðingurin Andras Mortensen hevur kannað fyrirbrigdið og ivast eisini í, um talan var um eina órímliga skipan. Bátsbandið verður heldur hildið at hava verið fjøltáttað. Hvør maður, eisini tann ognarleysi, hevði rættindi í báti, og hóast rættarmál boða frá stríði, so var skipanin ókend á summum plássum og aðrastaðni ein skipan, ið fólk ikki vóru misnøgd við.⁵⁷ Bátsbandið varð avtikið við lóg í 1865.

Tað er ikki at siga, hvussu trælalóg og bátsband hava ávirkað

lívið hjá havnarfólki, men tá ið Havnin tók at vaksa síðst í 18. øld, høvdu bøndur serliga støðu í samfelagnum. Alfrøðingurin J. Chr. Svabo hevur sagt, hvussu samfélagið sá út í 1781-82:

„Under navn af Bondi forstaaes egentlig i Færøe a) De store Kongs-Bønder: de, som have fæstet Kongens Jorder. b) Odels-Bønder, som eje 1 og flere Marker Jord. I den vidtløftigste Forstand kan og til Bønder henføres a) Lejlænding, som sidder for Leje, og imod at betale noget vist i Penge nyder alle Indkomster, undtagen Grind. b) Niursetumeavur, v. Upsitari, der for visse betingede Fordele arbejde en Gaard eller Jord. c) Huusmænd, som ikke have Jord, men nære sig mest ved at arbejde for andre, enten som: aa) Bønamaevur: en der er antaget til at forrette alt Arbejde der gøres uden for Huuset, eller som bb) Daglønner. d) Huskadlur: Tjeneste-Karl. e) Inderster (skjønt Navnet ej bruges), der ere til Huse hos een, og for Svaghed, Alderdom eller Vanførhed ej kunne arbejde.“⁵⁸

Hetta sosiala lagbýtið Svabos er ein stættamynd. Lýsingin byrjar í erva og endar í neðra. Tey ovastu eiga ella hava jørð, og niður eftir stiganum sita fólk við minni og at enda við ongum. Fyrirreikingarnar til 1777-fyriskipanina lýsa flytingina til Havnar og sosialu viðurskiftini í Havn:

„...thi her stimler just alle hen. Denne Købstadsflække synes at være en Fristad for Landløbere og Landstrygere, der ikke har noget at stole paa eller ernære sig ved end deres Landstripperi, deres ublu og uforskammede Beden, nu om Uld, nu om Skind, ru Talg Kød og andet saadant...“

„...men det synes, at Thorshavn er alt for folkerigt, da en stor (ja, vel den største) Del intet har at leve af, uden hvad de faar af andre...“

„Men de fattige, svage Mennesker, som ikke paa anden Maade kan leve og ernære sig“...“de gemene Folk i Thorshavn, som ej har nogen Slags Haandværk...“⁵⁹

Hesar lýsingar siga frá einari ognarleysari stætt. Í Havn fanst eitt proletariat í bóndasamfelagnum, og aðrastaðni í landinum vórðu tey ognarleysu skrásett og skrivað í manntal – og nógv tey flestu vóru í Havn. Uml. 85 tæntu ella lógu inni hjá øðrum í uml. 40 húsum, og onnur 35 „leys, tøk og arbeidsfær“ vórðu funnin. Tey uml. 120 fólkinu vóru trúlovað pør, systkin, ið hildu hús saman, børn, ið vórðu mett at vera arbeidsfær, og nakrir mans í vinnu hjá

1 Bondegaard paa 8 Marker Jord, som har 2 Familier. Familiernes Antal, Garnisonen 36 iberegnet, er ialt omtrent 100de, hvoraf henimod Halvdeelen ere Fiskere, Daglejere og Fatige...⁶³

Í Suðurstreymoy, uttan fyri Havnina, vóru Eystara og Vestara Húsagarðsfesti, hvørt við sínum 4 mörkum, Sandágerðisfesti, við 2 mörkum innangarðs, ið fyrst var embætis- og seinni prestagarður. Í 1807 fekk ein embætismaður Álakersfesti, sum er 2 merkur innangarðs.⁶⁴ Seinast í 1790-árunum varð Skansatrøðin í Havn lögð inn, soleiðis at teir um 30 soldátarnir finga eitt stykki í part.⁶⁵ Í 1801 var fólkatalið í Føroyum 5265, og av teimum búðu 562 í Havn.⁶⁶

Virknasta *niðursetutíðin* var uml. 1830-40. Tá varð farið út um gomlu markatalsbygdirnar, og nýggjar bygdir komu.⁶⁷ Samstundis komu leigutradir í Havn. Fútin J.A. Lundahl segði í 1843, at veltingin var byrjað eini 20-30 ár frammanundan:

„Antallet af disse ved Stengærder adskilte Trøer, som bruges af Thorshavns Indvaanere, er omtrent 40, af hvilke 17 besiddes udelte, hvorimod de andre ere, hver for sig, delte i forskellig Størrelse mellem flere Brugere (2 à 3 indtil 7). Henved 80 Husejere have Trøer eller Trøparter, nogle flere end een; Beboere af de øvrige ca. 60 huse, have for Tiden, ikke Del i disse Opdyrkninger.“⁶⁸

Sum onnur traðarbrúk var ein trøð í Havn eisini eitt avmarkað lívsgrundarlag, men hon skal kortini fatast sum týðandi ískoyti til húsarhaldið. Eins og niðursetubygdirnar úti um landið skaptu breiðari ræsur fyri einari breiðari fjøld, høvdu traðirnar týðning fyri Havnina. Tey, sum høvdu trøð ella part av trøð, finga atgongd til eitt betri lív, og landafrøðingurin Rolf Guttessen sær her eina nýggja samfelagsstætt. Talið á traðar- og útróðrarfólki fór at vaks.⁶⁹ Nakað man vera um tað, og fútin segði í 1843:

„Ved bebyggelsen af Trøer er paa det umatrikulerede opdyrkede Areal fremkommen en Klasse af Husmænd, hvis Antal er allerede ikke ubetydeligt og bestandigt i Tiltagende, da Etablering paa en Trø medfører Giftermaals-Tilladelse.“⁷⁰

Ein kgl. fyriskipan í 1831 hevði til endamáls at geva teimum, sum høvdu trøð í Havn, vanligt festi aftur fyri árligt gjald. Hon kann

skiljast sum eina *leigutradalóg*, ið tryggjaði teimum brúksrættin til jørðina:

„Thorshavns Indvaanere vil sikres Brugen af de dem hidtil overladede Jorder i Fremtiden.“⁷¹

Í 1840 var fólkatalið í Føroyum 7314 og av teimum 714 í Havn. Í 1870 var fólkatalið í Føroyum 9992 og 918 í Havn. Hetta árið vóru størstu vinnubólkarnir í Havn: „De, som have deres Næring af Søen“ og „Dagleiere og Arbeidsmænd“.⁷²

Kenda traðalógin fyri Havnina, „Lov om Afhændelse af de Fæstegaarden Husegaard ved Thorshavn tilhørende Trøer“, varð sett í gildi í 1863, og fyri fyrstu ferð stóð havnarfólki í boði at ognar sær jørð til keyps. Lógin loysti gamlar karmar og skapti nýggjar. Traðarmenn laðaðu tann langa *Stóragarð* uttan um traðirnar.⁷³ Tað man hava givið ein nýggjan identitet, tá ið fólk kundi fara upp til sítt eigna jarðarstykki, men tað vóru annars ikki einans fólk, sum ikki áttu, ið finga trøð. Í yvirliti hjá søguhvundinum Andreas J. Ziska sæst, at í 1863-93 vóru virkandi og fyrrverandi embætismenn, embætismannaeinkjur, keypmenn, handverkarar, bókhaldarar, skiparar og menn við heitinum '*husmand*', ivaleyst teir sum høvdu leigutrøð. Hesi finga ognarbræv upp á trøð í Havn.⁷⁴

Traðalógin kom, tá ið samfelagið brynjaði seg til annað enn jarðarbrúk. Tað arbeiðandi fólkið í Havn var so líðandi í ferð við at fáa eitt annað stættaeyðkenni.

Samfelagsskiptið

Millum søguliga kendastu staðfestingarnar í 19. øld var avtøka kongliga einahandilsins í 1856, at fiskur gjørdist høvuðsútflutningsvøran, at fólkatalið vaks úr 5000 til 15000 í tíðini 1801-1901 og jarðarbrúk sum lívsgrundarlag fór úr 80% til 30%.⁷⁵ Havnin eins og alt samfelagið stóð fyri avbjóðingini, tá ið frihandil og fiskivinna spakuliga fóru at taka við í seinnu helvt av øldini. Fólkalívsfrøðingurin Bjarne Stoklund hevur sagt um *nú tímans samfelagið*, ið tók við uml. 1850, at norðuratlantisku samfeløgin knýttu seg til Europa við fjøltáttaðum sambandi. Samfelagsbroytingar stavaðu frá betri búskapartíðum og frá ávirkanini av ídnaðarkollveltingini í Norður- og Vestureuropa, og tað var framvegis einvinna, hesaferð saltaður og turkaður klippfiskur til tann europeiska marknaðin.⁷⁶

Í staðfrøðiligum verki frá 1877 stendur, at Havnin bæði var

THORSHAVN SOGN, STRÖMÖ SYSSEL, FÆRÖ AMT.

1:5000

1895 af Bojesen.

Hermed en Navne

bygd og býur. Havnin var týðningarmesta og einasta bygd, sum líktist býi.⁷⁷ Í Havn var kirkja, prestagarður, lögtingshús, bókasavn, sjúkrahús, realskúli og almúguskúli og stovnarnir hjá amtmanni, fúta, lækna og sorinskrivara.

Broytingar sóust í øllum samfelagnum. Tá ið bóndin Jóannes Patursson kom aftur til garðin í Kirkjubø í 1884 eftir 2 ára uppihald uttanlands, vóru húskallarnir á garðinum farnir til skips, og einans 'Sigvaldur, Sofus og Gamli Hanus' vóru eftir.⁷⁸ Hetta var tíðarmyndin. Ein ábending um nýggjar tíðir í Havn var stovnanin av Thorshavns Arbejderforening í 1882. Sama ár var Sygekassen for Thorshavn og Omegn stovnaður. Í Europa tóku sosialt sinnaðir borgarar stig til at stovna ymisk feløg at hjálpa fjøldini, keypssamtøkur og sjúkrakassar, men arbeidarafelagið í Havn fekk tó ongan týðning av slíkum slag, og eftir 6 ár datt felagið niðurfyri.⁷⁹ Tíðin tyktist ikki búgvín til fakfelag, men fólk vistu, at eitthvørt var í umbúna í 1898. Valdemar Lützen í Havn, sonur keypmannin J. Lützen, hevði keypt sær maskinur til ta fyrstu verksmiðjuna í landinum. Hetta var ein 'hermetisk fabrik'.⁸⁰

Í 1906 varð Havnin framvegis lýst at vera bygd, men líktist í støðum eisini býi:

„Øernes største Bygd og den eneste, der ligner en Købstad (...) Byen omgives af et ret betydeligt opdyrket Areal. I den gamle Del af Byen ere Gaderne ujævne, ofte stejle, krogede og snævre (...) Husene ere i alm. uanselige, tjærede eller maledede, tækkede med Næver og Grønsvær. I de nyere Dele af Byen ere derimod Gaderne regelmæssige og ret brede, ligesom Husene ere mere anselige (enkelte af Sten), til Dels omgivne af Smaahaver...“⁸¹

Amtmaðurin hevði fingið sína Amtmansborg, Havnin fekk vatnverk, verksmiðju – *Fabrikkina*, viðarlund – *Plantasjuna* og apotek. Í Havnini vóru keypmanshandlar, útgerðarfeløg, hotell, prentsmiðjur, bakarí o.a. Fólk livdu av fiskiveiði, jarðarbrúki, handverki, handli og skipavinnu. Í 1906 var fólkatálið í Føroyum 16349 og í Havn búðu 1791.

Jonathan Wylie hevur víst á, hvat Havnin var og hvønn leiklut býurin hevði í samfelagsskiptinum. Í 1856-58 høvdu uml. 100 fingið loyvi at reka handil og 20 teirra vóru í Havn. Í 1901 var

Havnin í 1895. Thorshavn. (Thorshavn Sogn, Strømø Syssel, Færø Amt, 1:5000. Bojesen 1895 – Kort og Matrikelstyrelsen)

Havnin størsti fiskivinnubýur, men Tvøroyri fór skjótt framum. Í aðrar mátar var Havnin miðdepil landsins:

„...an intellectual, commercial and political capital and as the hub of a developing communications network than as an industrial center.“⁸²

Búskaparfrøðingurin Erlendur Patursson hevur við taltílfari víst á størstu skipahavnirnar í landinum. Í 1901 vóru 87 skip í flotanum, og 40% høvdu heimstað í Havn, 30% á Tvøroyri og 10% í Vági. Í 1911 vóru 142 skip, 28% í Havn, 29% á Tvøroyri og 15% í Vági. Í 1921 vóru 146 skip, 15% í Havn, 25% á Tvøroyri og 15% í Vági, og í 1937 vóru 173 skip. Havnin, Tvøroyri og Vágur høvdu 16-17% í part, og tá tekur Klaksvík seg fram sum fiskivinnubýur. Heimstaðurin hjá einum skipi merkti kortini ikki, at tað varð mannað við fiskimonnum á staðnum. Heldur ikki mannaði Havnin síni skip við fólki úr býnum burturav.⁸³

Gerandisdagurin, sum fylltist við nýggjari vinnu og nýggjum rørslum uttanífrá, líktist kortini sær sjálvum, og hóast lønandi vinna vant upp á seg, so vóru trøðin og útróðurin eisini partur av lívsgrundarlagnum í Havn í tí nýggja samfelagnum. Men tann føroyska 'ídnaðar- og samfelagskollveltingin' í seinnu helvt av 19. öld og fyrst í 20. öld elvdi til aðrar mótsetningar og onnur sambond millum fólk. Søguførðingar eru yvirhøvur á einum máli um, at eitt slíkt samfelagsskifti, soleiðis sum Jóannes Dalsgaard hevur orðað tað, elvdi til „*nýggjan stættabygnað og nýggi stættaviðurskifti millum menniskju*.“⁸⁴

Ein stætt er ein samnevnari, sum knýtir tey menniskju saman, ið hava sosial, politisk, búskaparlig og mentanarlig viðurskifti í felag. Ein stætt vísir á støðu hins einstaka, stættir menna seg, og seinni skipa tær seg. Hetta er í samsvari við áður umrøddu greining Raymond Williams. Men tað er ikki greitt, nær og hvussu stættir verða til, og í hvussu er tvær faksøguligar fatanir eru ósambæriligar. Hin fyrri heldur uppá, at ídnaðarkollveltingin skapti arbeðara- og vinnulívsborgarastættina, meðan hin seinna ber fram, at skiftið frá einari samfelagsskipan til aðra ikki av sær sjálvum skapti arbeðarastættina. Innihaldið í hesi seinni søgu-fatan er, at hitt arbeðandi fólk ið eisini hevur sín leiklut og sjálvt ávirkar sína egnu søgugongd.⁸⁵ Tað var ikki tann stóra søgugendingin einsamøll, samfelagskollveltingin, ið skapti stættir. Fólk ið var við, tá ið stættin varð til.

Arbeðara- og vinnulívsborgarastættin eru ítøkiligar stættir,

eisini í føroyska fiskivinnusamfelagnum. Reiðarar, keypmenn og arbeðsgevarar fóru við fyrítøkum sínum at virka í einum handilskapitalistiskum búskapi seinast í 19. öld og høvdu fiskimenn, fiskafólk, arbeðsmenn og handverkarar í vinnu. Føroysku samfelagsstættirnar skipaðu seg í vinnufeløg fyrst í 20. öld og høvdu hvør í sínum lagi til endamáls at røkja egin áhugamál á arbeðsmarknaðinum. Fyrstir at skipa seg vóru reiðararnir í 1908 í Føroya Reiðarafelag. Í 1911 svaraðu fiskimenninir aftur og stovnaðu Føroya Fiskimannafelag. Í 1915 varð Fylking á Tvøroyri stovnað, í 1918 Tvøroyar Arbeðsgevarafelag, og í 1916 vórðu bæði Havnar Arbeðsmannafelag og Havnar Arbeðsgevarafelag stovnað. Tær fyrstu fyrítøkurnar í Havnar Arbeðsgevarafelag vóru Z. Heinesen, J.P. Evensen & Søn, Valdemar Lützen, C.C. Johansen, E. Müller, Fr. Restorff, Poul Kjelnæs, Jacob Lützen og Ludvig Poulsen. Millum tær fyrítøkur, sum limaðu seg inn í árunum 1922-1936, vóru Chr. Holm Jacobsen, Skipafelagið Føroyar, Thorshavns Mælkeforsyning & Margarinefabrik, Balslev, Havnar Timburhandil, Johan Evensen, Poul Hansen, Havnar Kol- og Cementhandil, Nabb og Ejvind Evensen.⁸⁶

Sluppfiskivinnan skapti karmarnar um nútímanssamfelagið, *moderniseringina*, og eitt annað stættabýti sást millum fólk enn stættabýtið í tí gamla bóndasamfelagnum. Setningurin við hesari samfelagssøguligu lýsingini hevur verið at greiða upprunan hjá arbeðarastættini í Havn, sum í føroyskum høpi hevur eitt frábrigdi. Við atlati at samfelagsskiftinum, sum skal skiljast sum støðumynd í søguni, er hetta søguliga skiftið tó ikki ein nóg umboðandi mynd av, hvussu fólk hava livað. Fólk arbeða, hugsa, røra og flyta seg, og arbeðarastættin dagar ikki undan, tí at nútímanssamfelagið tekur við. E.P. Thompson hevur hugsað sær gongdina soleiðis:

„If we stop history at a given point, then there are no classes but simply a multitude of individuals with a multitude of experiences. But if we watch these men over an adequate period of social change, we observe patterns in their relationships, their ideas, and their institutions. Class is defined by men as they live their own history, and, in the end, this is its only definition.“⁸⁷

Søgan steðgar ikki, stættin stendur ikki bara knappliga har. Stættin varð til sum undirstætt í bóndasamfelagnum. Søguliga framhald hennara er skipaða arbeðarastættin í 20. öld, og tað søguliga sambandið til stættina í gamla samfelagnum ger tað

úrtøkiliga stættamedvitið hjá tí arbeiðandi fólkinum í Havn ítøkiligt. Í søguskeiðinum 1777-1930, millum tvey heilt ólík samfeløg, í hesum langa millumbili við sosialum broytingum, frá ognarleysu stættini í bóndasamfelagnum til ta skipaðu arbeiðarastættina í nútímanssamfelagnum, sæst kortini eitt mynstur hjá tí arbeiðandi fólkinum í Havn. Fyri betur at skilja søguligu lossingina er vert at vísa á, at menn lossaðu langt áðrenn nútímanssamfelagið tók við, og farmur man allar dagar hava verið upp- og avskipaður í Havn. Tað mestsum sigur staðarnavnið *Tórshavn*, ella *Havnin*, sjálvt frá.

Lossingin í tí gamla samfelagnum skal ikki skiljast sum eitt sjálvstøðugt yrki, men sum eitt fyrifallandi arbeiði. Uml. 1930, tá ið heimsúmfatandi búskaparkreppa eisini sást í tí føroyska samfelagnum, var ein tíð, ið var merkt av virkni, skjótleika og framburði. Ein ítøkilig ábending um hetta var ein tann størsta byggiætlanin tá í tíðini, havnargerðin í Havn, sum hevði við sær, at lossijaktirnar, ið høvdu flutt farm millum skip og land – av Redini og inn á Kongabrunna og í Vágsbotn – fóru í søguna. Skipini fóru at leggja at, og lossingin fór fram yvir kaikantin. Kaiin varð tikin í nýtslu í desember 1929 og er eitt vegamót í býarsøguni og greitt tíðarskifti í lossiarbeiðnum.

Verður stættahugtakið lagt til viks eina løtu og verður í staðin hugt at tilveruni hjá dagleigarum, so sæst tað eyðkenda óstøðuga og leysa arbeiðslívið hjá lossingarmonnum ein stóran part av í 20. øld eisini í tíðini undan samfelagsskiftinum. Dagleigarálívið er til í, men hevur *ikkei* sín uppruna í tí nýggja samfelagnum. Dagleigarálívið er ein arbeiðaralívsformur. Hann er treytaður av, hvussu fólk hava lagað sína tilveru til, men er um somu tíð eisini treytaður av, hvussu fólk eru lagað til úr erva.

Dagleigarálívið er ein leivd úr tí gamla samfelagnum, og lossingin í Havn er ein traditióin.

Søguligu skiftini í lossingini

II

Ein havnarbýur hevur ávísa skipaferðslu, serliga tøkni og útgerð, vitan og arbeiðsmegi til áhaldandi og meira og minni regluligt virkseimi. Tað er tó ongin almenn greining ella samnevnari, sum neyvt sigur, hvat ið tað hevur við sær hjá býi, sum er havnarbýur, men slíkur býur nøktar aloftast tørvin á vørum til og úr býnum, tørvin hjá leiðum nærhendis og kann somuleiðis standa fyri og skipa ein stóran part av inn- og útflutninginum hjá samfelagnum øllum.

Serligi áhugin fyri havnarbýum í ídnaðarlondum byrjaði, tá ið handils- og vinnulívsfelagsskapir, shipping- og skipafeløg, skiparar, løg- og verkfrøðingar seinast í 19. og fyrst í 20. øld av búskaparligum og tekniskum ávum fóru at lýsa, hvussu atkomandi var hjá skipum, um dýpi, streym, flóð og fjøru, gjøld á innfluttum vørum, kostnaðir av lossing og lasting av farmi, longdir á bryggjum, støddir á havnarhyljum og annað tilíkt. Harafturímóti varð ikki reiðiliga hugsað um tað arbeiðandi fólkið, sum mannaði havnirnar. Áhugin fyri viðurskiftum sum heilsu, skaðum og trygd og skipan av reglugerðum kom seinni, men hetta lá longri á láni.⁸⁸

Av tí at munir eru á bæði havnum og býum, so skulu nakrir havnarbýir stutt lýsast fyri at vísa, hvussu ymiskir teir eru og hvussu teir vanliga verða eyðkendir.

Havnarbýir

Til eru heilt stórir altjóða havnarbýir, meðalstórir, ið somuleiðis kunnu vera altjóða havnarbýir, og smærri havnarbýir, sum burturav kunnu vera fiskivinnu- ella timburvinnubýir. Summir havnar-

býir avskipa serstakar vörur, aðrir uppskipa í mestan mun góðs millumlendis. Meðan nýggir havnarbýir verða til, kunnu aðrir missa síni sambond sjóvegis og tískil fara í söguna aftur sum virknir havnarbýir.

Í vavi er New York nógv tann størsti havnarbýurin í USA. Fyrst í 20. öld vóru millum 40.000-60.000 mans í vinnu í ymsu havnunum í hesum stórbýi, og ongin annar havnarbýur í USA kann javnsetast við New York, ið alsamt hevur tikið frá hinum havnarbýunum á eysturstrondini. Århus í Danmark hevði í mesta lagi 1000 mans í vinnu í havnini fyrst í 20. öld, og í dag eru teir niðan fyri 250. St. John's í New Foundlandi er fiskivinnuhavnarbýur. Í Turku í Finnlandi virkaði serliga eitt shippingfelag, og har hevði arbeiðara- og fakfelagsrørslan ikki góðar umstøður. Hetta shippingfelag vildi sjálvt verða av sínum lossingarfólkum. Í havnarbýunum Aucklandi, Wellington og Lyttleton í New Zealandi komu eftir 1945 ov stór skip til ov smáar havnir. Har samdust arbeiðsgevarar og lossingarmenn annars í felag um at betra um viðurskifti og arbeiðsumstøður í hesum havnum. Le Havre hevur langa søgu sum havnarbýur, men fólkatalið í býnum hevur staðið í stað alla 20. öld og kann ikki samanberast við ein annan franskan havnarbý, Marseille. Fyrr hevði Bombay í India so nógvir lossingarmenn í vinnu, at tað ber ikki til at siga, hvussu nógvir teir vóru, tá ið teir vóru flestir. Har gingu teir ikki, tá ið teir lossaðu, men runnu við byrðu á baki. Í San Francisco í USA hava nógvir lossingarmenn verið av norðurlenskum og írskum uppruna, og býurin hevur havt kommunistiska ávirkan í eini annars høgravendari amerikanskari arbeiðararørslu. Í New Orleans vóru teir afro-amerikansku lossingarmenninir í stórum meiriluta. Hamburg hevur altíð havt væl meira virksemi enn Bremen, men Bremen hevur kortini áhugaverda søgu sum havnarbýur, tí at langt aftur í tíð høvdu lossingarmenn sínar egnu siðir og serligt yrkisfelag. Aftan á London og Liverpool hevur Hull verið týðningarmesti bretska havnarbýur, men einki liggur eftir lossingarmonnum, sum sigur frá arbeiðslívinum í Albert Dock og Victoria Dock, men menn minnst, at teir leingi lossaðu við handamegi.⁸⁹ Lagt skal verða afturat, at tann gamli fiskivinnuhavnarbýurin Gloucester í USA orsakað av ovfisking næstan ikki kann metast sum havnarbýur longur, og København í Danmark er framvegis stórur havnarbýur, men nógv virksemi er tikið yvir av jútskum havnarbýum.

At siga allir teir gomlu norðurlensku keypsstaðirnir vóru

eisini havnarbýir, tí at tørvur var á havnum til upp- og avskipan av góðsi í sambandi við landbúnað, handverk, timburvinnu og fiskiveiði. Rættilig ferð kom á, tá ið alskyns rávørur skuldu flytast til framleiðslu í teimum størri býunum í ídnaðarsamfeløgnum. Í 19. öld vaks sjóferðslan munandi millum lond, og havnirnar vórðu útbygdar við brimgørðum, havnarhyljum og plássi til uppskipan av vøru og góðsi. Størri norðurlenskir býir, ið hava oman fyri 200.000 íbúgvar, eru flestallir havnarbýir.⁹⁰

Í nógvum førum gerst býur havnarbýur og tekur at vaksa, tá ið størri virksemi og ídnaður stendur fyri framman og er á tann hátt knýttur at samfelagsmenningini. Í aðrar mátar merkir hetta ikki, at tøkni í havnarbýum altíð hevur fylgt menningini av samfelagnum. Sagt verður, at farmavinnan, samanborin við aðrar vinnur, ikki við somu ferð hevur tikið við nýskapandi og sjálvvirkandi útgerð. Ein sonevnd *tentativ* tíðaravmarking, ein heildarmynd eftir førimuni, av tøkniligum broytingum fæst við at skipa lossiarbeiðið í søguskeið, hóast eitt *lossisøguskeið* ikki tekur við

Krókurin var kent amboð í nógvum havnarbýum úti í heimi. Í enskum og amerikanskum havnarbýum einfalt nevndur *the hook*, í donskum havnarbýum kendur sum *hooksen*, men var sambært heimildum at kalla ókendur í Havn. Føroya Fornminnissavn hevur tó ein krók í varðveitslu. (Snr. 4939/059)

dag frá degi og loysir annað av. Gamalt og nýtt mætist og virkar saman í styttri ella longri tíð, til tað gamla má dvína fyrri tí nýggja. Fólkalívsfrøðingurin Anders Björklund nevnið fyrst av øllum krókin, ið lossingarmenn brúktu, tá ið stykkjagóðs skuldi handfarast, sum mynd upp á ta handligu tíðina 1900-1920. Lossikranin gjørdist týðningarmesta tólið í mekanisku tíðini 1920-1940, og gaffiltrukkurin kom í rationaliseringstíðini 1940-1960 og fekk somu ávirkan og týðning sum lossikranin. Síðani komu konteynarar í tíðini um 1960-1980, og framvegis verða vørur fluttar í hesum standardeindum. Anders Björklund hevur havt havnarbýin Göteborg sum fyrimynd, men hugsar sær, at tann sama gongdin hevur verið í øðrum norðurlenskum havnarbýum.⁹¹

Hini lossitólíni, sum eru nevnd í tí stutta yvirlitinum omanfyri, sóust seinni á Kaiini og fingi eins og í havnarbýum aðrastaðni eisini paradigmatiskan týðning í Havn.

Søgufrøðingurin John Barzman skilur tøkniligu broytingarnar øðrvísi og roynir heldur at fevna um alt umhvørvið í eini havn, har skip, tøkni, útgerð, bygningar og havnarløg skapa eina breiðari mynd av menningini.⁹² Roynt skal verða at fáa eina heildarmynd av kaiumhvørvunum á Eystaru- og Vestaruvág eftir hesum sama leisti, har eisini tólini verða tíðarfest. Tøkni er so mangt. Ofta verður tøkni sæð úr einum evolutiónistiskum sjónarhorni, frá einum lægri til eitt hægri støði, men tøkniligar broytingar í havnum eru ikki altíð torgreiddar og mekaniskar. Broytingar í lossingini vísa seg mangan at vera einfaldar, men hava kortini havt ávirkan á bæði arbeiðsgongdina og á arbeiðsmegina.

Hvør havnarbýur hevur sína forsøgu, og Havnin hevur sína.

Havnin sum havnarbýur – ein forsøga

Fram til 1836 var Havnin einasta havn og handilsstaður í landinum. Tá fekk kongligi einahandilin úthandil á Tvøroyri. Í 1838 kom úthandil í Klaksvík og í 1839 í Vestmanna.⁹³

Fyrstu ferð munandi skipaferðsla sæst í Havn var í seinnu helvt av 18. øld. Í tíðini 1709-1776 hevði einahandilin 4 skip í meðal um árið.⁹⁴ Sambært J. Chr. Svabo kundu 12-14 skip liggja á vágini hjá tí danska Rybergshandlinum í Vágsbotni. Vørur vórðu uppskipaðar á goymslu, og gav hetta nógv arbeiði og uttan iva eisini nógv lossingar:

„Endeel af Thorshavns Indbyggere bruges som Sjovere ved

denne Handel, hvoraf nogle ere for bestandig antagne, andre som Daglønnere.“⁹⁵

Hesin handil var í tíðini 1768-1788 og helt heilt uppat, stutt eftir at Ryberg sjálvur gavst við sínum virksemi, og ein stórtíð var brátt komin at enda. Eftir stóðu pakkhús og atløgubryggja í Vágsbotni. Svabo nevnið, at atløgubryggjan hjá Ryberg var ‘*en kostbar Brygge for beqvem Udlosning*’, og umstøðurnar at lossa skip hjá einahandlinum hinumegin á Eystaruvág vóru einki serliga góðar. Einahandilin hevði teir uml. 30 skansasoldátarnar í arbeiði:

„I henseende til Skibenes *Expedition*, da var det at ønske, siden de maae gjøre 2 til 3 Rejser, at de bleve lossede og ladede hastigere end nu ofte skeer. Det vilde meget bidrage hertil, om Handelen havde en Fuldkomnere Vippe eller Kran, saa Losningen kunde gaa for sig, om endskjønt der var Brænding. At den var forsynet med Presseneringer for Varenes *Conservation* for Regn under *Transporten* fra og til Skibet. At der altid vare 2 Losse-Jagter i fuldkommen Stand eller og 3, om den ene var gammel.“⁹⁶

Lossitólíni vóru ikki tey bestu, og Havnin var ókyrr og ótrygg skipahavn, men í hvussu so er vóru brúgvaskapilsí bæði á Eystaru- og á Vestaruvág og tí umstøður at flyta vørur og góðs millum land og skip í Havn í 18. og í 19. øld. Havnin var ein eyðmjúkur og lítillátin býur. Tað sæst hjá amtmanninum Pløyen, sum fór á uttanlandsferð í 1839 og gjørdi virðismikla samanbering millum Lerwick og Havnina:

„Saavidt jeg kunde erfare, er *Lerwicks* Befolkning omtent 3000 Mennesker, en Folkemængde, der netop forholder sig til hele Shetlands, ligesom Thorshavns 700 Mennesker til hele Færøes. Men, skjøndt *Lerwick* indeholder en saa betydelig Menneskemasse, er der dog Arbeide nok til Enhver, som vil arbeide: jeg tænkte ofte med Sorg paa den hjælpeløse og næringsløse By Thorshavn, naar jeg saae, hvilket Liv, hvilken Virksomhed saavel Torske- som især Sildefiskerierne udbredte i Lerwick, hvormange Hænder der bleve sysselsatte i Bødkerierne, paa Skibsværfterne, ved Søfarten, hvilken respectabel Middelstand af Haandværkere, smaa Kjøbmænd og Skibsførere der havde uddannet sig i Lerwick. Alle disse Mennesker give naturligviis Dagleiere, samt deres Koner og Børn Fortjeneste, men her hos os udfører næsten Enhver selv sit Arbeide, og jeg har ofte

beklaget den thorshavnske Arbeidsmand, som, med den bedste Villie til at foretage Noget, er nødsaget til at staae med Armene sammenslyngede over Brystet, naar Veiret forhindrer ham i at søge Fortjeneste paa Søen. At der i Lerwick, ligesaavel som her, findes mange usle Mennesker, som ikke ville virke for deres eget Vel, og altsaa fortjene deres Elendighed, bemærker jeg blot, for at Man ikke skal troe, at jeg vil afmale Shetlands Hovedstad som et Paradiis; men det er sandt, at der er en uhyre Forskjel imellem Liv og Virksomhed i Næringsveiene i Lerwick og i Thorshavn.“⁹⁷

Einki verður nevnt um virkseimið fram við fjøruni í Havn. Her var neyvan nógv at nevna. Hvørki fiskivinna, bøkjaraarbeiði av týðningi, skipasmið ella sjóvinna. Pløyen visti, at annað samfelag skuldi til.

Í 1843 lýsti fútin J.A. Lunddahl, at Havnin var handilspláss. Her var høvuðssæti hjá kongliga einahandlinum:

„Da Byen ikke er berettiget til at drive Handel eller har nogen anden Købstadsrettighed, saa er den lige saa lidt en Købstad, som den ifølge det føranførte er en egentlig Bygd eller Landsby. Byen selv, altsaa Kongsgaarden Husegaard ikke medregnet, maa nærmest betragtes som et Fiskerleje, beliggende paa den kongelige Losse- og Ladeplads.“⁹⁸

Í Havn lossaðu og lastaðu teir skip. Har vóru fólk at flyta farm millum skip og land, men Havnin var ikki keypsstaður, ei heldur bygd og ikki størri enn tað sama. Skipaferðslan var á veg til Havnar, og samfelagið, Pløyen sóknaðist eftir, vaks spakuliga fram. Eitt nú stóð í tíðindastubba í 1852 um tvey heilt ólík skip, sum vitjaðu um somu tíð. Tað fyrsta dampskipið á vitjan í Føroyum, danska herskipið „Thor“, kom á Havnina 9. juni og varð sagt at vera vakrari enn himmiríki. Vikuna eftir kom handils-skonnartin „Hector“ damlandi úr Danmark til Føroya. Ferðin vardi 18 samdøgur.⁹⁹

Segl- og dampskip sóust í havnum um eina leið. Í 1890 vóru dampskip og seglskip ájovn í tonsatalið, men í Norðurlondum gekk menningin spakuligari, og her hildu seglskipini longri á.¹⁰⁰ Seglini hvurvu spakuliga, tá ið komið var inn í 20. öld, og dampskip tóku yvir. Harafturímóti vóru fáar broytingar í lossingini, ið gekk, sum hon altíð hevði gingið.

Fríhandilin tók við í 1856, og seinni, tá ið sluppfiskiflotin

Í fiskiskipatali var Havnin um aldamótið 1900 størsta havn í landinum. Handilsfyrirøkur brúktu lossijaktir og høvdu pakkhús og atløgubryggjur fram við landi til lossing og lasting av vørum og góðsi. Tær flestu av hesum fyrirøkum í býnum vóru útgerðarfeløg, høvdu handilsvirksemi, stílaðu fyri fiskaarbeiði og virkaðu sum reiðarar, keypmenn og arbeiðsgevarar um somu tíð. (Snr. 7077F091)

kom, fóru handilsfyrirøkur í Havn í holt við farmasigling við skonnartum millum lond. Skip sigldu við fiski á marknaðir í Miðjarðarhavslondum og lögdu inn ymsastaðni og tóku salt, kol, byggtilfar og aðrar vørur við sær heimaftur og stílaðu fyri lossing av skipum úti á Redini.

A.W. Skibsted byrjaði longu í 1845, bygdi sær pakkhús og atløgubryggju útgjörda við krana, hevði deksfar í sigling millum oyggjarnar og skonnart í farmasigling millum Havnina og útlond. M.C. Restorff, seinni M.C. Restorff & Sønner, hevði pakkhús, før í sigling millum oyggjarnar og skip í farmasigling millum Havnina og útlond. Sum dømi um hetta hevur matrósar á Restorff-skonnartini „Frederiksvaag“ sagt, at uml. 1910 hava teir siglt á Havnina. Skipið fermdi timbur í Halmstad í Svøríki, kol í Leith í Skotlandi, salt í Stockton í Onglandi, og sigldi við útgerð til fiskiskipini í Íslandi.¹⁰¹ C.F. Siemsen hevði pakkhús, før í sigling millum oyggjarnar og farmasigling millum Havnina og útlond. Olaf Finsen, sum fyri ein part tók við eftir Siemsen,

hevði ta einu tíðina deksfar í sigling millum oyggjarnar, innflutti kol, timbur og annað byggitilfar og hevði stundum nógv lossingarfólk. J.P. Evensen, síðan J.P. Evensen og Søn, hevði nógv fiskiskip og hevði pakkhús og atløgubryggju. Thorshavns Handelsforening, *Handilsforeiningin*, hevði pakkhús. The Normal Company bygdi *Fabrikkina*, ið fekk atløgubryggju, og fyrirøkan hjá Lützen tók seinni yvir. Fyrirøkan hjá Müller hevði ta einu tíðina nógv fiskiskip, bygdi stóra Müllerspakkhús og hevði avgreiðsluna hjá danska skipafelagnum DFDS. DFDS setti alt fyri eitt dampskip í norðuratlantssigling.

Thorshavns Mælkeforsyning og Margarinefabrik, *Meiaríð*, byrjaði tíðliga í øldini við góðs- og ferðaflutningi millum Havnina, Sundalagið og Skálafjørðin.

Tað veldst um, nær ið Havnin skal skiljast sum havnarbýur, men hesin fyrirtaksandi ber sjónligt boð um, at býurin hevði tøkni og útgerð, vitan, roynda arbeiðsmegi og skipaferðslu við útheimin og var so smátt farin at virka sum havnarbýur. Eisini einstaklingar áttu lossijaktir og buðu seg fram at lossa skip. Handverkarar smíðaðu róðrabátar, deksbátar og jaktir, segl vórðu seymað uppi á pakkhúsloftum, sjómansskúli kom og sjómansheim somuleiðis. Undir neystunum hildu havnarmenn krákuting, og søgur um veldig hæv og stórar havnarbýir úti í víðu verð gingu hjá sjógarpinum og heimsborgaranum, Dia á Vertshúsinum, inni á Hotel Djurhuus.¹⁰²

Um sama mundið Havnin gjørdist keypsstaður í 1908, sást enn ein onnur ábending um, at býurin var farin at virka sum havnarbýur. Havnarmyndugleikarnir fóru til verka, og helst í 1905 fór fyrsti umsjónarmaðurin hjá Tórshavnar Havn í starv at røkja tað, sum stóðst av nýggju tíðini.¹⁰³ Kortini kravdust ábøtur og framstig. Bløðini vistu at siga longu í 1898, hvørja útsjónd Havnin hevði fingið og hvat henni tørvaði:

„Havnin tekur til í stórum, ein nógd av bygdafólki flytur inn, hús eftir húsi verður reist og bygdin breiður seg í allar ættir. Tað er nú ikki longur hvørt fólk í Havnini, sum dugur at greiða frá, hvør í býr í hvørjum húsi, og tað sigir so mikið, at bygdin er stór eftir føroyskum kringumstøðum. Sum høvuðsbygd í landinum og sum setur fyri embætismonnum hevur Havnin sokið og vil hon hereftir eisini súgva til sín eina nógd av ymisligum innrætningum, og sum høvuðsbygd og uppsamlingspláss eigur hon gott grundarlag fyri at kunna útbjóða arbeiði og í heilum súgva fólk frá landsbygdini. (...) Tað, sum

Lossing av koli hjá Valdemari Lützen. Brúgvín varð riggað til úr viði, sett upp um várið og tikin niður aftur um heystið og var tiskil altíð fyribils. Valdemar Lützen bygdi eisini Skeivapakkhús. (Myndaeigari: Mogens Lützen)

mest bilar og darvar Havnini, er, at hon saknar skipahavn. Í mongum viðurskiftum vil tað tí verða lættligt hjá øðrum bygdum at kappast við hana.“¹⁰⁴

Tvøroyri hevði longu fingið eina skipabrúgv. Í Havn ynsktu handilsfyrirøkur, kommunustýri, skiparar og onnur, ið høvdu við handil og sjóvinnu at gera, eina veruliga havn. Í 1903 staðfestu nakrir skiparar, at umstøðurnar framvegis ikki vóru góðar at lossa og lasta skip:

„...at Vejrforholdene altfor ofte under den nuværende Tilstand forhindrer al Lossen og Laden, medfører selvfølgelig ikke mindre Tab af Tid og Penge.“¹⁰⁵

Havnarviðurskiftini í Havn vóru ótíðarhóskandi fyrst í 20. øld. Handilin vaks, skipaferðslan somuleiðis.

Fyrirøkan hjá Valdemari Lützen var ikki skipafelag, men stóð eitt longri áramál fyri sølu av olju, flutti inn byggitilfar og stílaði leingi sjálf fyri lossing av koli og hevði kolbrúgv á Vestaruvág, inni við ósan í Rættará.

Fyrirøkan Fa. H.C. Müller var umboð fyri DFDS, Det For-

enede Dampskibsselskab. DFDS, eisini nevnt *Foreinaða*, setti viðhvørt fleiri skip í sigling millum Danmark, Skotland, Føroyar og Ísland. *Thore* sigldi eina tíð upp á Føroyar, somuleiðis norska *Otto Wathnes Arvinger*. Norska BDS, Bergenske Dampskibsselskab, *Bergenska*, sigldi eini 30 ár upp á Føroyar og gavst um 1940. Skipafelagið Føroyar, *Skipafelagið*, byrjaði um somu tíð, sum havnargerðin fór í gongd uml. 1920.¹⁰⁶ Tá vóru fleiri av teimum gomlu handilsfyrirøkunum, ið høvdu siglt við egnum farmi millum lond, um at fara ella vóru farnar í søguna. Ein partur av Restorffshandlinum fór at virka undir navninum Z. Heinesen, Lützen helt fram, Müller hevði framvegis fiskiskip, men legði seg meira eftir farma- og ferðaavgreiðsluni hjá DFDS. Stjórin í eini 40 ár eigur at nevast, hin víðakenda frú Müller.

Sum sagt stóð fyrirøkan hjá Lützen sjálv fyri lossing av koli og chartraði eisini skip, men yvirhøvur var gongdin, at skipafeløgini meira fóru at stíla fyri lossingini av kol- og saltdamparum, *timburskipum*, t.e. skipum við timburfarmi, og lossingini av stykkjagóðsi, ið kom við størri farmaskipum.

Lossijaktir og rá handamegi myndaðu lossingina og vóru álitið í tí gamla samfelagnum og fram til 1930, tá ið havnargerðin stóð liðug og Havnin hevði fingið sína havn.

Jaktatíðin – fram til 1930

Aftur í einahandilstíðina seinast í 18. øld er sum sagt skjalfest, at jaktir vórðu brúktar at lossa og lasta skip. Lossingin við jaktum skal skiljast sum eitt langt og støðugt skeið, men sum tó broyttist í smáum við meira nýmótans lossispølum, ið sóust koma við dampskipunum. Tá ið føroyskir bátar finga motor, vórðu jaktir, sum annars høvdu segl, eisini sleipaðar av hesum *instaleringum* millum Redina og atløgubryggjurnar hjá handilsfyrirøkunum og hjá skipafeløgnum, ið hildu til á Eystaruvág, inni á Kongabrunni. Nakrar av teimum størru jaktunum finga motor í 1920-árunum.

Jaktatíðin í Havn hevur sníkt seg inn í skaldskapin hjá rit-høvundinum Williami Heinesen, har fergumenn koma fyrir fleiri ferðir. Meðan summir eru vorðnir til í hugaheimi hansara, so vóru aðrir veruliga til. William Heinesen, f. 1900, var keypmans-sonur og vaks upp við jaktum og jakta- og fergumonnum. Ættin hjá honum átti Restorffshandilin, og her er dømi úr minninum um eina sveimandi tíð:

„Lossejagter kaldtes de brede, åbne skuder, der bragte varer i land fra koffardiskibene, som i hine tider måtte ankre op langt

Fyrsta pakkhúsið hjá Skipafelagnum Føroyum á Kongabrunni. Myndin er helst tikin í 1925. (Myndaeigari: Ingálvur av Reyni)

fra land. Der var i min barndom en mængde forskellige lossejagter, større og mindre, bemanded med sejge ældre sømænd og lossemænd. Et fælles træk ved disse både var at de duftede sødt af oversøiske goder, korender og svesker, kiks og kakao, æbler og sydfrugter. Alle disse herligheder blev så bragt i land og båret til huse af hættekledte mænd og ved hjælp af hånddrevne og højt syngende vinder bragt på plads i skumre pakhusrum, hvor katte med grønne øjne holdt rotter og mus i ave. I øverste stokværk var der gerne sejlmagerværksted. Om maskindrevne fartøjer var der dengang endnu ikke tale. Vi levede stadig i sejlskibenes tid.“¹⁰⁷

Meðan lýsingin hjá keypmanssoninum hevur skaldskaparligt og romantiskt brá yvir sær, so fæst minni at vita um sjálva leiðina millum Redina og atløgubryggjurnar, við petrolíumi, koli, mjøli, sukri og øðrum illtungum verðsligum góðsi. Jaktirnar vóru lastaðar við øðrum enn angandi súreplum, og gerandisdagurin reykt av øðrum ein sötari frukt. Jaktalossingin var óstøðug, men ein kærkomin inntøka hjá havnarmonnum, ið einki annað lönandi høvdu at fara til.

Jaktirnar voru vanliga mannaðar við tveimum monnum. Her eru tvær jaktir. Ein er á veg út til skip og hin helst á veg inn. (Snr. 3350-2906)

Fólkalívsgranskarin Robert Joensen hevur nágreiniliga lýst lossingina við jaktum norðuri í Klaksvík, sum seinni gjørdist ein virkin fiskivinnuhavnarbyur. Bæði lossijaktir og árabátar vorðu brúktir. Klaksvíkin hevði heysikranar, og sagt verður, hvussu ymsu farmasløgini vorðu lossað: salt, kol, timbur, fiskur, tunnur, sukursekkir og aðrar húsarhaldsvørur.¹⁰⁸ Um somu tíð, sum skip fóru at leggja at í Havn, legði ferða- og farmaskip eisini at á Stongunum í Klaksvík.¹⁰⁹ Líkt er til, at lossingin við jaktum hevur gingið á sama hátt í Klaksvík sum í Havn.

Nakrir, sum voru smádreingir í Havn í 1920-árunum og sum seinni fóru á Kaiina at lossa, minnst stuttleikaferðirnar út á Redina og innaftur. Her eru nakrar lötumyndir teirra:

„...eg plagdi at sleppa mær við jaktirnar (...) pápabeiggi mín, hann var motorpassari á 'Lundan' (...) man slapp ikki altíð við...viðhvørt høvdi teir so nógv at gera og ikki tíð at hava smádreingir við ...veitst tú, øll skipini, tað gjørdi tað sama hvat tað var fyrri eitt, so lögdi tey seg bara úti á Redini, og blivi lossaði har sum tey vóru ...tað, sum skuldi umborð, tað kom í jaktini, og út, og tóku teir fulla jakt innaftur...upp á tann

mátan, sleipaðar, heilt inni við Kongabrunna ... har inni bleiv tað so tikið burtirur...“¹¹⁰

„...tær minnst eg ...tær sigldi út til skipini, út eftir vari...plagdi sleppa við sum smádreingir ...onkrar av teimum hevði stýrihús, so plagdi vit at liggja millum máttir og sovorðið nakað...tær blivi sleipaðar inn, jaktirnar ...inn aftir eftir vari (...) summar tíðir vóru tvær jaktir aftirur, tær komi sleipandi inn...“¹¹¹

„...eg havi kanska verið so mikið ungir tá, men kann minnst tá teir gjørdi Kaiina (...) tá skipið lá úti á Redini, so færdi teir tað inn við hesum her jaktum ... og ein hjá Valdemar Lützen, hon lá nokkso langt upp í tíðina ...eg kann ikki siga tað heilt sikkirt um navnið á henni var 'Diddan' ella okkurt sovorðið, men eg ørminnst tað bara (...) eg kann minnst tað, at eg var onkuntíð niðri á Kongabrunni, minnst eg, og har kom onkir við vøri inn har...“¹¹²

Sjómansskúlastjórin í Havn, Jens Pauli í Dali, vaks upp við jaktum og hevur sagt, at tær svaraðu til tað, sum í útlondum varð nevnt *lektarar*, men tær í Havn voru tó ikki so stórar.¹¹³ Arbeidsmaðurin, politikarin og fakfelagsleiðarin Maurentius Viðstein hevur sagt um *lossibátar*, at teir voru umvæld og styrkt átta- og tíggjumannafor, meðan lossijaktir, sonevndar *grýlur*, voru størri bátar við mastur, segli og róður.¹¹⁴

Tá ið skip skuldi lossast, lögdu jaktir at skipssíðuni við uml. 10 monnum, ið fóru í lastina at hiva farmin upp og lora hann niður í jaktirnar. Skrivað varð upp, og jaktin fekk ávísa upphædd, *kollipengar*, fyri ávísa nøgd av farmi:

„...ja, jaktamenninir, teir høvdi kollipengar, tá ...teir fingi vist fyri hvørt kolli ...tað bleiv skrivað upp í lastini, navnið á eigaranum á jaktini, og so og so nógv kolli...so fekk hesin maðurin ein seðil, tá ið jaktin var full ... so avleveraði hann hendan seðilin hjá tí Foreinaða, kontórið hjá Müller ...teir tjenti nokkso gott eftir tátíðsforholdum...“¹¹⁵

„...so lossaði man tað upp, tað bleiv skrivað umborð (...) so komi teir oman í pakkhúsið, har niðri, teir sum átti (...) sært tú, gjarna í hestavogni (...) og tunnirnar, tær blivi rullaðar niðan (he) dett knoss...nadoyð var tað strævið arbeiði (...) handan hjá Lützen hevði motor, tí hon var altíð í Mykinesi við petrolium...hon var so mikið stór (...) teir legði nógv fyrri tá í tíðini...onkuntíð sukke tær eisini, tá tær komi inn...tað hendi seg á Tinganesi, her úti (...) for nógv í, sært tú, toldi onki...tað

var ekki meir enn tær fluti, teir tóku so og so nógv í sum teir kundi, ekki sannheit ...teir stúvaði jaktirnar fullar (...) tað fór so og so nógv fólk umborð á skipið (...) tað var ein avgift upp á varina...handilsmaðirin mátti betala eina avgift..."¹¹⁶

Maurentius Viðstein nevnr eisini, at menn finga eina ávísa upphædd fyri tonsatalið. Tá ið kolið kom við skotskum og enskum skipum, varð lossað við jaktum. Í góðum líkindum kundu fáast tvær og tríggar daglønir úr einum arbeidsdegi.¹¹⁷

Tá ið jaktirnar vórðu lastaðar, varð farið inn á Vestaruvág til handilsfyrirtekurnar, ið har vóru, ella á Eystaruvág, inn á Konga-brúnna, har DFDS og Skipafelagið av fyrstan tíð hildu til. Jaktirnar vórðu tømдар og farmur síðani borin og rullaður inn í pakkhúsinu. Sum tann eini heimildarmaðurin sigur, komu hestavognar eftir vøru og góðsi. Jóannes Patursson hevur eisini nevnt, at J. Lützen í Havn fór at brúka vogn at koyra vørur frá, tá ið lossing av skipum hevði verið fyri.¹¹⁸ Smærri lastbilar tóku yvir í 1920-30-árunum, og tá fóru hestavognar í lossingini í søguna.

Jaktalossingin var, sum hesir báðir heimildarmenn hava sagt, tilvildarlig og óstøðug. Langt kundi vera millum lossingarnar:

„...verri enn so, halt kjaft, nei, nei...tað var verri enn so...tað var bara onkuntíð upp ímillum, tá ið skipini komi (...) so var man á floti (...) tað var onki annað arbeiði her í Havnini, nei, nei...tað var onki byggiarbeiði begynt í Havnini...tað einasta byggiarbeiði, ið var, tað var tá Kaiin bleiv bygd...tá var nógv fólk uppi í brotinum..."¹¹⁹

„...tað fyrsta eg minnst var eg altíð umborð hjá Foreinaða og lossaði (...) ein morginin, eg arbeiddi uppá fisk úti í Müllers-pakkhúsið, í kjallaranum har...so var eg farin útum...tað var ikki mín stóra interessa at arbeiða í fisk (...) deiliga gott veðir...nú liggir hann uttanfyri í bátinum, Niclas á Kák (...) hann var formaðir fyri tí Foreinaða at skaffa fólk at lossa, og hevði hann ein spesiellan bát til tað sama...kundi taka einar tíggi mans ...so vinkar hann: *'kom her, kom her!'*, sigur hann við meg...*'hvat?'*, sigi eg...*'kom umborð við mær, kom, legg teg niðir í skutin, so ongin sær'*...so damlaði hann út eftir...so sigur hann (he): *'nú kanst tú reisa teg upp'*...og eg fekk jobbið umborð sum gerdimaður, at lossa, og eg fekk fulla lön... síðan var eg hvørja einasti ferð, tað Foreinaða var á Redini..."¹²⁰

Í desember 1929 varð Kaiin alment tikin í nýtslu við røðum,

Vágsbotnur um aldamótið 1900 ella fyrst í öldini. Motorbátar fyri teym. Innast liggur ein jakt, og menn lossa úr henni upp á hestavognar við heysikrana. Aftast Müllerspakkhús, kolbrúgvinn hjá Lützen stendur uppi, og høgrumegin sæst Fabrikkin. (Snr. 4999-4)

fýrverki, fløggum, hornblástri og døgurða fyri innbodnum umborð á „Tjaldrinum“.¹²¹ Tástani ber til at siga, at lossingin av álvara fór í gongd í Havn, hóast fyrirtekur og feløg ta fyrstu tíðina tykjast at aftra seg. Handilsmenn á Vestaruvág ynsktu framhaldandi at fáa lossað vørur í jaktir, men vardi hetta stutt. Framyvir fór alt beinleiðis inn í pakkhús hjá skipafeløgnum, har tað varð skilt sundur til tey ymsu handilshúsinu. Ein søga er um skip hjá DFDS, har skiparin helt lítið um at leggja at á nýggju Kaiini, men skal frú Müller hava gjørt bart og givið skiparanum boð um at koma til kai alt fyri eitt, annars varð skipið ikki lossað.¹²²

Eisini fergumenn hildu á inn í 1930-árinu, tá ið stundum ov trøngt var hjá øllum skipum at koma til. Ein shippingmaður, sum flutti til Havnar sum smádrongur í 1934, minnst, at hann varð fergaður í land.¹²³

Jaktir og størri prámar hava verið í havnarbýum, áðrenn havnarløgini komu, eitt nú í Bremen, Hull, Amsterdam og Stockholm.¹²⁴ Í einum heilt stórum havnarbýi sum Rotterdam eru prámar framvegis í brúki. Hetta eru tó stórir prámar lastaðir við konteynarum, ið sigla á leiðum innlendis.

Jaktirnar í Havn hvurvur sum nevnt, og vørur og góðs fóru ikki longur niður í jaktir, men beinleiðis yvir lúnning og kaikant. Hildið varð fram við lossingini, *upp á tann gamla mátan*, sum heimildir nevna tað. Eins og við jaktum var hetta eisini sonevnd *konventionell* lossing við handamegi, men lossingin broyttist kortini á ymsan hátt.

Upp á tann gamla mátan – 1930-60

Tórshavnar Havn og Havnin sum havnarbýur menti seg í tíðini, tá ið skip fóru at leggja at. Menningin byrjaði, hóast heims-umfatandi búskaparkreppu í 1930-árunum, og endaði við fíggar-kreppuni fyrst í 1950-árunum, tá ið húsagangurin hjá Sjóvinnubankanum setti dóm á øll viðurskifti í samfelagnum.

Helst hevur skaldið Jørgen-Frantz Jacobsen lagt afturat, tá ið hann í 1929 lýsti síni barnaár í Havn:

„Men hvilken stad! Torshavns by var vel en by som navnet siger, men vidt forskellig fra samtlige andre byer, jeg har kendt. Et unikum på denne klode. En underlig, forvirret blanding af stenede og vredne gyder, tjærede trævægge og græstage, alt livligt og bymæssigt befolket af aldeles bymæssig og slagfærdig befolkning, som – når man ser bort fra dens specifikke, færøske air – godt kan sammenlignes med Marseillanerne ved den gamle havn og de snævre gyder.“¹²⁵

Torført tyktist at seta orð á, hvat ið Havnin var og hvat ið havnarfólk vóru fyri skapningar, men ein samanbering kemur meira á beint. Havnin minti við sínum 3000 íbúgvarum um norskan havnarbý, Arendal, ella heldur íslenska Hafnarfjörð ella Akureyri. Síðani gongur leiðin tó til stóra Bergen:

„Østre- og Vestrevåg, de to vige som byen er vokset op omkring, er også klassiske. De understreger slægtsligheden med Bergen, den by, som er Thorshavns moder (...) Er det vovet at sammenligne Torshavn med det store Bergen? For en handels- og kulturhistorisk betragtning er slægtskabet uomtvisteligt. Torshavn er begyndt som en filial af Bergen. Og i øvrigt er det ikke folketallet, det kommer an på. Så kunne man lige så godt sige, at f.eks. Danmark i sammenligning med Rusland slet ikke var noget

Kaiin fyrst í 1930-árunum. Farmaskipið „Havhestur“ hjá Skipafelagnum Føroyum liggur út fyri pakkhúsumum. (Snr. 3350-1226)

land. Torshavn er så vidtstrakt, har så mange træk i sit ansigt. Dette er hovedsagen (...)

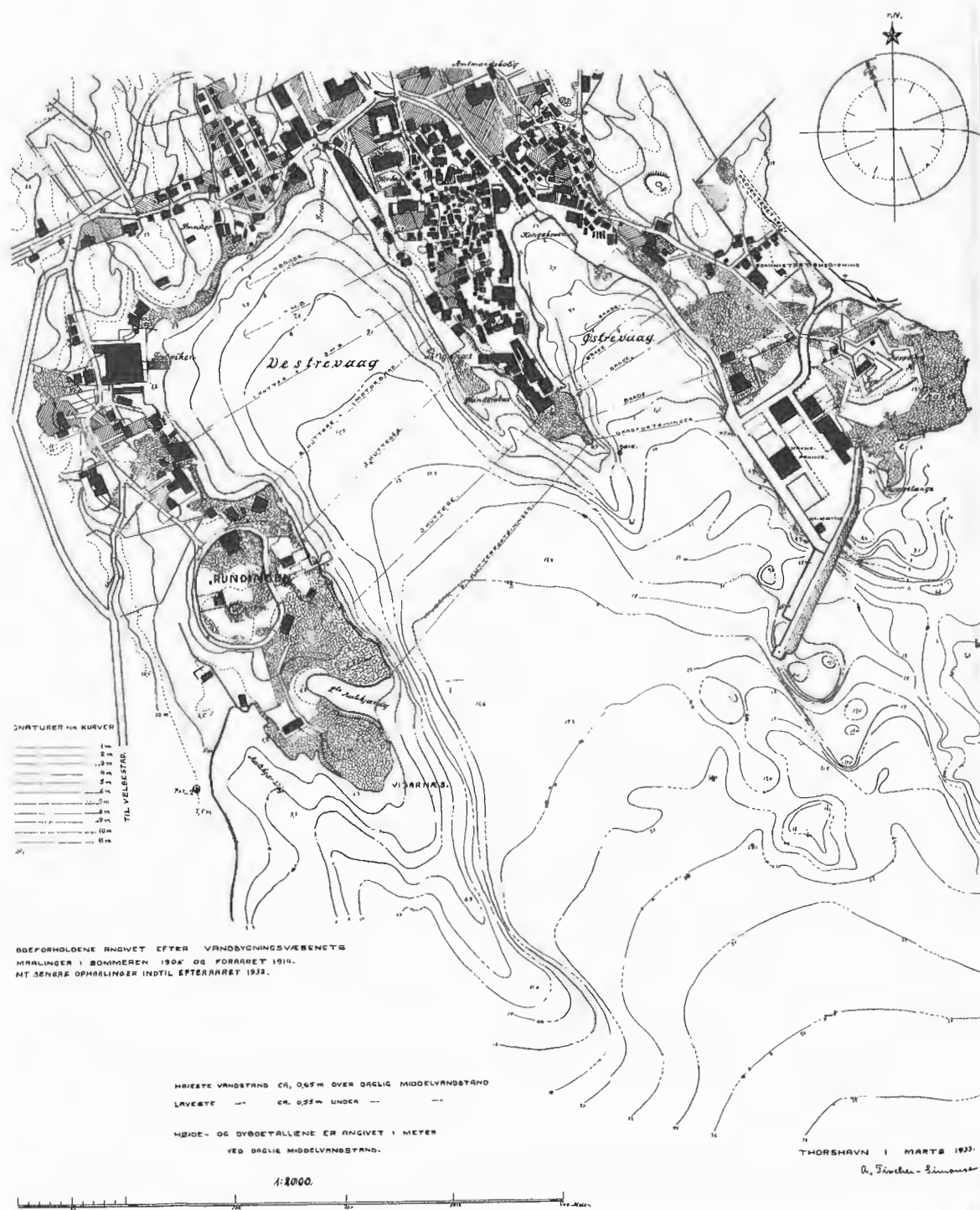
Det, som først og fremmest falder i øjnene, når man ser byen fra søsiden, er handel, handel og søfart, brygger, pakhouse, varer, og tønder, lægtare, fiskeskibe og dampere. Ved Skansetangen på østsiden af Østrevåg ligger nu den udmærkede havn (...) Brede, stærkt befærdede kørekajer strækker sig langs kysterne. I maj måned har bolværkerne været besøgt af 100 skibe, i alt en tonnage på 40.000 tons. Herfra er undtaget den lokale rutefart og regeringsskibene. Torshavn har nu ruteforbindelse med København, Hamburg, Hull, Leith, Reykjavik og Bergen – hele kompasset rundt“.¹²⁶

Brotyngar sóust í samtíðini, og Havnin var vordin býur við koyrivegi, ið knýtti havnina og býin saman. Havnin var ein føroyskur stórbýur við skundsamum virkseimi á Kaiini og sambandi við aðrar havnarbýir. Tórshavnar Havn hevði fingið 200 m bryggjulongd og 8000 m² stórt øki.¹²⁷ Ein lítil havnarbýur, men ein havnarbýur.

VANDBYGNINGSVÆBNETS INGENIØRKONTOR
PÅ FÆRØERNE.

o Kongemiddel.

HAVN VED THORSHAVN.

Skotska fyrirøkan Charles Mauritzen & Co., seinni Robert P. Brockie & Co., kom seinast í 1920-árunum og átti tey gomlu Tinganes-pakkhúsin. Fyrirøkan var inn- og útflutningsfelag og setti í 1930-árunum farmaskip í fasta sigling millum Leith og Havnina, men stílaði ikki sjálv fyrir lossing. Fyrirøkurnar Hvannasund og handelsfelagið C.C. Johansen, *Karl á Lað*, stílaðu fyrir fiska- og landingararbeiði.

Í 1930-árunum komu teir fyrstu oljutangarnir á Viðarnesi. Oljutunnur komu upp á land á Kaiini, men eisini á Shell-kaiini á Vestaruvág hjá stórvinnulívsmanninum Christiani Holm Jacobsen. Havnin hevði somuleiðis skipasmíð og umvæling av skipum fyrir neyðini, og Tórshavnar Skipasmíðja fór til verka í seinnu helvt av 1930-árunum.

Handil, vinna, arbeiði var allan vegin fram við fjøruni. Eftir kríggið fór Vestaravág í smáum at gerast ídnaðarhavn. Í 1945 fór Havnar Fiskacentralur at taka ímóti fiski og hevði eina tíð fiskifør í vinnu og ísvirki.¹²⁸ Fiskacentralurin stílaði fyrir landingararbeiði,

Tey tvey fyrstu Havnar-pakkhúsin í 1930-árunum. (Mynda-eigari: Evald Larsen)

Tórshavnar Havn í 1933. DFDS og Skipafelagið Føroyar, sum høvdu húsast inni á Kongabrunni, fluttu út á tað nýggja havnarlagið. Skipafelagið bygdi skrivstovu og pakkhús. Havnar Timburhandil og Balslev & Co. fóru eisini út á Kaiina í 1930-árunum. Balslev var heilsøla, útgerðarfelag, kol- og timburhandil og seinni burturav timburhandil. Á kortinum síggjast grunnketurnar tvørtur um Eystaruvág til bátar og hinumegin á Vestaruvág til motorbátar og sluppar. (Kort hjá VB. A. Fisher-Simonsen: Havn ved Thors-havn, 1:1200. Marts 1933. Landsverkfrøðingurin – Havnardeildin).

Strandfaraskipið „Smiril“ liggur við kolgarðin hjá Balslev. Vinstrumegin: Erland Olsen, Poul Egilsnes, Jens Mortensen, *Jens á Hvítanesi*, Johan Hansen, *Hanneba í Funningsstovu* og Christian Jacobsen, *Kristian í Svínay*. Aftast stendur Hildur Nielsen, dóttir Niels í Heiðunum. Erland og Christian starvaðust hjá Skipafelagnum Føroyum. (Myndaeygarar: Erla Viberg Joensen og Bent Olsen)

hóast ongin kai var tey fyrstu árin. Útfyri lá flaki, har før lögdu at.

Tá ið Týskland hersetti Noreg og Danmark sigldu hvørki Bergenska ella Foreinaða upp á Føroyar, og Skipafelagið var einasta veruliga felag, ið stóð fyri lossiarbeiði undir krígunum 1940-1945. Ongland hersetti Føroyar, skip og skrivstovu Skipafelagsins, alla Kaiina at kalla. Skipini hjá Mauritzen sigldu áhaldandi millum Leith og Havnina, og Skipafelagið Føroyar stílaði fyri lossingini. Charles Mauritzen og Vøruhandilin, Færøernes offentlige Vareforsyning, *Landshandilin*, ið nøktaði tørvin á neyðsynjarvørum, korni, mjøli, sukri, kaffi, te o.ø., vóru innflutningsfyrirtekurnar av týðningi. So mikið var av arbeiði øll krígsárin, at lossingarmenn ofta vóru í gongd uttan slit í óvanliga langar dagar og nætur. Skipafelagið Føroyar hevði lossingina hjá bretska herinum um hendi og bunkraði harafturat eisini skip.

Eftir kríggið kom Bergenska aftur í sigling, men steðgaði stutt. Foreinaða kom afturíftur og Skipafelagið Føroyar fór

aftur í vanliga sigling og chartraði eisini skip. Ein onnur shipping-fyrirteka í Havn, Vega, umboðaði Culliford Associated Lines og chartraði skip og stílaði fyri lossiarbeiði í nøkur ár í 1940-árunum. Felagið Farmur hjá løgtinginum hevði tað stóra farmaskipið „Oyrnafjall“, sum av og á kom á Havnina, men tað sigldi tó mest uttanlands.

Lossingin líktist sær sjálvari. Vørur og góðs komu upp úr lastini og fóru í lastina á sama hátt sum úr henni. Sama hvat tað var, alt varð lagt í stropp, hivað og lorað av bummum, sum høvdu spøl, fyrst dampspøl og seinni elektrisk spøl.¹²⁹ Lossibummarnir skuldu hálast við hond yvir lúnning og kaikant við sonevndari *gerdu* settari á bummin, og undir lossing komu *slengini* eitt fyri og annað eftir niður á kaiina. Farmur varð ikki longur borin inn sum í jaktatíðini, men settur á *handvognar*, ið vórðu stýrdir og skumpaðir inn í pakkhús ella settir beinleiðis á lastbilar, ið fluttu fœrningin til viðskiftafeløg á Kaiini og til viðskiftafólk uppi í býnum.

Lossingin gekk øll upp á tann gamla mátan, til Tórshavnar Havn, *Havnarvesinið*, fekk tann fyrsta kranan í 1947. Kranin kom í nýtslu alt fyri eitt, men hann rakk ikki tey høgu skipini og gjørdist ikki beinanvegin tann stóra kollveltingin, men varð sambært heimildum nógv brúktur, tá ið skip skuldi bunkra kol. Tá varð grabbi settur á. Kranin varð tó brúktur at lossa og lasta onnur skip, og stutt eftir vóru tveir kranar á Kaiini.¹³⁰

Bløðini fylgdu væl við, hvat ið fór fram á kaikantinum. Skrivað varð um landsynningin, ið gjørdi stóran skaða í 1948 og var drepani fyri Havnina.¹³¹ Skrivað varð eisini um umstøðurnar hjá lossingarmonnum – og funnist varð at:

„Á bryggjuni í Havn eru nógvir manns í vinnu, hvønn einasta yrkisdag – og nætur við – og viðhvørt halgidagar eisini. Tað er tí betur nógv at takast við í hesum tíðum. Men mangt og hvat er øðruvísi enn gott er hjá monnunum sum skipa út og inn skipini har úti. Har vantar matar- og kaffihús. Tað finnst ikki so mikið sum skýli at kroka í. So er ikki annað enn at fáa sær mat og drekka úti – á tunnu, lastarlúku o.s.fr. – Mangan er illsligt og ófýsiligt, og ikki man drekka og matur gagnast væl. Slíkt matar- og kaffihús nýtist ikki at kosta nógv og vera „fínt“. Men tað skal vera reinligt og nossligt at koma inn í – og tað skal vera lýtt. Beinkir og borð. Og til keyps fyri lítlan pening eigur at fáast heitur drekkamunur, nýmjólk o.a. Vit

beina málið til arbeiðsmannafelagið, býráðið og skipaavgreiðslurnar at taka sær av.“¹³²

Tað vóru stundum rættiliga nógvir tímar til nógvur hendur á Kaiini beint eftir kríggið og fram í 1940-árin, og hóast viðurskiftini ikki vóru góð hjá monnum at kroka í ringum veðri og drekkamunnur heldur ikki fekst til keyps, so kom í lag sèla av heitum í millummálasteðginum. Men, um lurtað verður eftir hvat 'Listi I' segði til býráðsvalið sama ár, so megnaði Kaiin sjálv ikki at fylgja við menningini í samfelagnum. Tað varð nevnt, at býurin við uml. 5000 íbúgvum var 6-7 faldaður upp á 100 ár, at lívæðrin var havnin, at býurin var handils-, útgerðar- og ídnaðarbyur, at lágættin gjørdi um seg og var atvold til, at skip ikki sluppu til kai. Tað var trongligt og víst varð á tað, ið ein havnarbyur hevði fyri neyðini:

„Á bryggjuni – „keiuni“ – er einki pláss, har er alt í einum vasa: fólk, bilar, vørur, hvørt um annað. Pakkhúsin ov smá. Upp- og avskipanartól – t.d. kolakrani – sum annars hvør havnarbyur hevur, finnst ikki. Alt arbeiði tarnast av hesum, og verður dýrt. Í Havn sókna nú 8 trolarar til, og onnur smá og stór fiskifør. Hesi skip finna sær ikki friðskjól á havnini – og fiskiskip av bygðunum sigla helst uttan um, so ring havnarlíkindini eru.“

¹³³

Havnin, sum stóð liðug í 1929, var eitt stórt samfelagsligt framstig og skal ikki undirmetast, men tað var ikki kyrt, og Kaiin var heldur ikki nóg stór. Óløgini kundu bróta upp um Molan. Skip vórðu flutt og onnur skuldu til. Nógur vindur og illveður noyddu av og á sjálvt tey størru farma- og ferðaskipini á Skálafjørðin at kroka, og soleiðis seinkaðust lossingarnar. Á nátt kundu boð vera eftir monnum at ansa eftir útróðrabátum, at vørur og góðs ikki skolaðu á sjógv, at skip ikki slitu, og søgan um Niclas Paula Hansen, sum leyp á sjógv og bjargaði ungum manni, gongur aftur millum fólkið á Kaiini.¹³⁴

Tá ið Kaiin varð longd, fóru umstøðurnar at batna. *Molin* varð somuleiðis longdur, og Vestarakai stóð liðug í 1954. Eystaravág hevði tá fingið tilsamans 445 m bryggjulongd og Vestaravág 140 m.¹³⁵

Tað nógva lossiarbeiðið, ið var stóran part av 1940-árunum, fekk sum mangt annað bráðan enda í 1951. Sjóvinnubankin tók ein stóran part av bæði handils- og vinnulívinum við sær í

húsaganginum.¹³⁶ Sum dømi skal verða nevnt, at Tórfelagið við sínum trolarum longu var farið stutt frammanundan, og útgerðarfelagið Uvak, sum hevði stóru trolararnar í vinnu og hevði stóran búskaparligan týðning fyri Havnina, fór við í fallinum. Búskaparliga vóru 1950-árin ein tung tíð og harvið eisini tey sosialu korini trong. Innflutningurin minkaði niður í einki og sagt verður, at arbeiðsmenn í timburhandlum skiftust um at arbeiða eina viku í senn og vóru við hús ta næstu vikuna, soleiðis at sum flestir fingi eina inntøku. Hetta merkti sjálvsagt eisini lossingarmenn.

Bankaskrædlið setti dām á samfelagsgongdina fleiri ár fram, at siga heilt inn í 1960-árin. Og tó. Eins og í 1930-árunum sást enn ein ávís menning á Kaiini og ikki minst á Vestaruvág. Eitt var nýggja Vestarakai. Har bygdi fyrirtøkan Bacalao eitt stórt fiskavirki. Fyrirtøkan stílaði í útivið 40 ár fyri landingarbeiði. Undir liðini á Bacalao bygdi Føroysk Saltsøla ein goymslubygning. *Saltsølan* hevði stóran krana og nøktaði tørvin hjá tí vaksandi saltfiskaflotanum.¹³⁷ Í 1950-árunum var rættiligt sildarok. Tunnavirkið var partur av Saltsøluni og hevði til 1970-árin innivist í sama bygningi og nøktaði tørvin hjá sildaflotanum.

Úti á Kaiini komu eisini fyra Havnapakkhús aftur at teimum

Sildaarbeiði á Vestarakai í 1950-árunum. (Snr. 5111F743).

Til farma-
sigling innan-
oyggja vóru
smærri fær,
og „Rókur“
hjá Skipa-
felagnum
Føroyum var
eitt teirra.
(Bambus –
Føroya Forn-
minnisavni)

tveimum, ið vórðu sett upp, stutt eftir at Kaiin stóð liðug í 1929. Fyrirøkan Poul Hansen bygdi heilsølubygning á Kaiini fyrst í 1950-árunum. Miðskeiðis í 1950-árunum fór almenni Lands-handilin á einstaklingahendur, helt fram sum heilsøla, átti og chartraði skip og stílaði eisini fyri lossing. Seinni fekk fyrirøkan síni egnu farmaskip, sum sigldu undir navninum Traderline.¹³⁸ Skipafelagið Føroyar læt eitt nýtt farma- og ferðaskip byggja. Fyrirøkan Alfred Johannesen var mest uppi í sildavinnuni, men chartraði eisini farmaskip og stílaði fyri lossiarbeiði. Ein maður, sum lossaði í 1950-árunum, sigur her frá, hvussu Kaiin tá var:

„...Havnin tá, í nógvum førum...væl sigldi 'Tjaldrið' til Klaks-víkar og Suðuroyar ... men í øðrum førum var hon tran-sit...vøran til allar Føroyar kom upp har ...so høvdi teir 'Rók', sum sigldi vørirnar út aftir á bygdin (..) mitt í tí heila, nú koma fleiri skip, tað kemir í '50unum, tað gongir framá, tað blivi so nógv flutningsfeløg ...vit høvdi tey gomli, fasti ...har var tað Foreinaða og Skipafelagið, so kemir Alfred Johannesen, hann hevði eina hollendska linji...og Landshandilin, aftaná yvirtøkuna har, hann hevði stóran umsetning ...hann bygnnti so at chartra sínar egni bátar, og so stórar nøgdir hevði hann enntá, tað var uppi ein bát...“¹³⁹

Skipa- og shippingfeløg gjørdust fleiri. Damparar hvurvu, og coastarar, oljufýrd farmaskip, vórðu settir inn. Tað stytta um flutningstíðina millum lond. Bulvirkið fram við Kaiini fekk spakuliga annað skap og yngri útsjónd.

Aftur aðrar meira gerandisligar broytingar sóust. Alt varð sum nevnt lagt í stroppar og leyst stykkjagóðs lagt í net niðri í lastini og síðan hivað í land. Lossingin upp á tann gamla mátan broyttist í smáum, tá ið nýggj lossitól komu á Kaiina. Í 1947 sæst knappliga gaffiltrukkur á Kaiini.¹⁴⁰ Ilt er tó at siga, hvussu hann hevur sæð út. Leingi er ímillum, at hann verður brúktur, men hann er m.a. uppi í lossingini av koltunnum fyri Uvak og hevur tikið ímóti múrsteinum til Balslev og Co. Traktorar vórðu brúktir í havnum uttanlands, og hesin trukkur kann vera ein traktorur, sum menn minnst kom á Kaiina um hetta mundið. Traktorurin varð riggaður til við kusti og ruddaði kava um veturin, men hann varð sum nevnt eisini brúktur undir lossing. Hann hevði lyfti-greiðir sum trukkur, men var hildin at vera óhóskandi. Í 1950-1951 er líkt til, at Skipafelagið hevur fingið fyrsta trukkin. Hann lyfti t.d. kaðaltrumlu fyri Telefonverkið, ein kassa, sum kom við „Mogens S.“ til katolikkaprestin og pengaskáp til Lønjavningar-grunnin.¹⁴¹

Sambært heimild var trukkurin nevndur *tunnulyftari*. Tann fyrsti trukkurin var leingi einsamallur.

Teir lossa
sekkir úr
„Barjamu“ í
1950-51.
Havnarkran-
in og truk-
kur við trim-
um hjólum.
Hetta er helst
tann fyrsti
trukkurin á
Kaiini. (Úr:
Livet paa
Færøerne,
Dansk Kul-
turforlag,
København
1950-51.)

Vognurinn, ið Ólafur Guðmundsson sjálfur setti saman, riggaði væl og koyrast kundi við fleiri tunnum í senn. Slíkur vognur sást skjótt á ymsu havnarløgum í landinum í 1950-árunum. (Snr. 5111F743)

Í sambandi við lossing av sildatunnum skuldu fullar tunnur skumpast og rullast frá skipunum. Sama var eisini, tá ið skipini skuldu hava tunnur við aftur til fiskiskap. Skjótt skuldi berast at, og arbeidsgongdin á landi var ov seinfør. Ta einu tíðina hevði fyrirtøkan Alfred Johannesen fleiri sildaskip í vinnu og rættiliga nógv virksema á Kaiini og á Vestarukai. Formaðurin fyri hesum, Ólafur Guðmundsson, fór av sínum eintingum at seta saman vogn við motori.

Møguliga hava eisini onnur tól enn hesi verið í lossingini, men hesar teknisku innovatiónir munnu vera tær, sum finga mestan týðning. Tólini vórðu fyrst sett í verk sum tiltøk, mest fyri at vita um framtíð var í teimum. Lossingin í farmavinnuni í tíðini 1930-1960 skal kortini metast sum konventionell, av tí at tað nógva av arbeiðinum fór fram við handamegi. Hóast lossitólni vóru nýskapandi, kundu tey ikki brúkast til at lossa øll farmasløg, eitt nú stykkjagóðs, har lyfting og syfting enn skuldi til. Í sambandi við hetta tíðarskeið eigur at verða hugsað um, at samfelagið var fyri eini afturgongd í 1930-árunum, og tá kom stígur í. Búskaparlig framgongd var undir krígunum og nøkur ár

fram, men ógvuslig afturgongd kom uml. 1950 – og sjálvt um kranar og trukkar o.a. vóru á Kaiini – so var tíðin ikki komin at kollvelta tær arbeiðs- og mannagongdir, ið lossingarmenn kendu og vóru vanir við.

Mekanisk standardlossing – 1960-75

Tann konventionella lossingin helt á, tá ið kranar, trukkar og smærri konteynarar høvdu tikið við og gjørdust gerandissjón í arbeiðnum, men mekaniska lossingin fór at taka meira yvir.

Úti í heimi fóru stórar tækniligar broytingar fram í lossingini fram undir og stutt eftir seinna heimskríggj.¹⁴² Serliga lond hersett av USA og lond, sum høvdu samband við USA, gingu á odda at brúka eitt nú trukkar og plattar. Tað var amerikanski herurin, sum skundaði undir enn skjótari lossing og lasting av skipum. Seinna heimskríggj verður roknað sum eitt greitt vegamót í lossingini. Har ið nógvir mans áður skuldu til at lossa skip, var frameftir neyðugt hjá skipa- og shippingfeløgum at fara til meira nýmótans og framkomna útgerð fyri at standa seg í kappingini.

Tey nýggju lossitólni vóru í stillum leidd inn á Kaiina. Eftir tíðaravmarkingini hjá Anders Björklund at døma komu hesi tól seinri í Havn enn í Göteborg og í øðrum norðurlandskum havnarbýum. Fleiri orsökir munnu vera til hetta. Fyrst av øllum hevur líttla støddin á samfelagnum og harvið tørvurin hjá samfelagnum gjørt sítt, og tískil kundi lossing og lasting av skipum fara fram sum áður. Harnæst kann hugsast, at meðan bankakreppan í 1950-árunum leikaði á, hevur vantandi figgjarorkan forðað fyri, at íløgur vórðu gjørdar í nýggjari útgerð. Tað kann eisini hugsast, at farmavinnan, sum fyrr nevnt, yvirhøvur hevur verið afturhaldandi. Skipa- og shippingfeløg úti í heimi hava hildið seg til ta bíligu rakstrarloysnina at seta menn og síðan at skeiða teir út, tá ið lossi- og lastaarbeiðið var liðugt. Hetta var eisini vanligt á Kaiini. Um feløg, ið stílaðu fyri lossiarbeiði í Havn, hava verið afturhaldandi, skal vera ósagt, men heimildir siga í nógvum førum frá, at menn vórðu útskeiðaðir, tá ið sement og onkuntíð eisini stykkjagóðs skuldi lossast og tað regnaði illa. Arbeiðið steðgaði, til tað sleit í aftur.

Tann spakuliga ferðin á menningini av tækni og útgerð í Havn kann hava samband við allar hesar orsökir. Um hugt verður at, hvussu havnin í Havn hevur verið eftir útbyggingina í 1954, so sigur William Heinesen, sum lýsti lossingina við jaktum, at skip framvegis noyddust at rýma undan illveðri inn á Skálafjørðin í

1958. Landsynningurinn gjörði um seg. Tórshavnar Havn hevði kortini avgjört ein samfelagsligan týðning:

„Tórshavn er havnebyen uden havn, den ligger ved det åbne hav, det lader sig ikke nægte (...) Med sydøstlig storm står de tórshavnske bolværker under vand, og brændingen huserer overalt ved vågenes kyster og anretter ødelæggelse på fartøjer og bygninger (...) Trods alt dette er havnen øernes mest trafikerede havn og en af hovedstadens vigtigste indtægtskilder. De store brygger må stadig udbygges for at skaffe plads til de tusinder af skibe, der årligt har ærinde her (...) lossejagterne er for længst ophugne eller sunkne, kørende kraner og motor-trucks har afløst dem; heller ikke de romantiske sejlofter eksisterer mere, nu da al drivkraft er motoriseret.“¹⁴³

Her vóru trukkar og kranar. Presturin Carl Hermansen, sum vit sóu fergaðan í land av Tom í 1921, vitjaði aftur henda vegin. Hann sá nýggjar tíðir í Havn í 1959:

„Næsset, Tinganæs (...) deler havnen i to vige, hvor moderne lossegrejer rasler og hvor gaffeltrucks farer ud og ind som flittige insekter...“¹⁴⁴

Helst í seinnu helvt av 1950-árunum komu trukkar og plattar av álvara og somuleiðis teir fyrstu smáu 'konteynarnir'. Handvognarnir ella lossivognarnir vóru farandi, og menninir, sum stóðu á kaiini, *kaimenninir*, teir sum tóku ímóti vörum og góðsi, minkaðu í tali. Tað bøtti munandi um sjálva arbeiðsgongdina, men minkaði um arbeiðsmegina. Hinvegin vaks inn- og útflutningurin í smáum í tí brúkarasamfelagi, sum var um at taka seg upp. Tann fyrsti trukkurin elvdi tó fyrst til mistrúgv. Her sigur ein frá, hvussu vorðið var við tí:

„...tað var hildið grúiliga lítið um hetta her, tí hann var so stórir: 'hvat skal hatta inni í pakkhúsinum til, tá tað fer at fyllast?'...men vit kendi tað ikki, men tá vit sói hvussi nemt tað var...hann kom inn og hann setti nógv meira vøri á enn hvat ein vognir hevði...við einum platti, so koyrði hann plattin út aftir, eisini...og tað var bara ein trukkir (...) hesin trukkirin var einsamallir nokkso leingi, so fekk Ernst ein trukk, og Ernst, hann koyrði fast '3-lúkena', ta aftasti lúkena...“¹⁴⁵

Trukkurin er áhugaverdur á Kaiini nettupp um hetta mundið. Um somu tíð, sum trukkurin vísir seg at gera gagn á kaikantinum,

hildu bummar og gerdur, lossispøl, sleng lögð í stropp, vagnar, hendur og armar, boygdir ryggir og bend knø fram í eini tíð, sum ávirkaði arbeiðslagið, men ikki lagið á monnum.

Broytingin til ta meiri mekanisku lossingina kom so líðandi. Um tíðina kring 1960 er at siga, at hon tyktist vera ørkymlandi hjá lossingarmonnum. Ein *Bryggjuarbeiðaradeild* undir Havnar Arbeiðsmannafelag varð sett á stovn, og sjálvt um deildin ikki fekk stórvegis týðning, so sæst, at okkurt var áfatt millum lossingarmenninar úti á Kaiini. Bryggjuarbeiðaradeildin skal seinni viðgerast fyri seg.

Samferðslan, bæði innanoyggja og við útheimin, varð bøtt munandi í 1960-árunum. Regluligt flogsamband kom í lag, vegir og berghol komu og somuleiðis havnarløg í størri býum og bygðum.¹⁴⁶ Skip hjá DFDS høvdu fyrst í öldini siglt til tey størru plássini, skip hjá Skipafelagnum høvdu gjørt tað alla tíðina. Tíðirnar broyttust. Havnar Arbeiðsmannafelag ásaðaði á ársaðalfundi í 1967, at alt ikki longur var, sum tað hevði verið við lossingini á Kaiini, og felagið tók samanum:

„Bryggjuarbeiðið er broytt við tað at Havnin hevur mist plássið sum uppskipingarhavn fyri meginpartin av landinum.“¹⁴⁷

Aðrir býir og størrir bygdir tóku til sín, og Havnin fekk ikki longur somu nøgdirnar av skipum at avgreiða. Hjá aldargomlu DFDS-avgreiðsluni í Havn var virkseimið heilt nógv minkað. Landshandilin og Skipafelagið hildu fram, og ein skipa- og shippingfyrirøkka, Faroeline, hevði skip og chartraði í nøkur ár eisini skip og stílaði fyri lossiarbeiði.

Lossing av stykkjagóðsi helt fram, men leyst stykkjagóðs var í minking, og teir fyrstu konteynarnir – trækassarnir styttu um lossitíðina.

Nýtslan av koli minkaði og tískil minkaði eisini lossingin av hesum niður í einki. Lossing av salti fór fram á Vestarukai við nýmótans krana. Landing av saltfiski á Vestarukai fór fram við flættikurvum, ið vórðu fyltar niðri í lastini, hivaðar í land, settar á vagnar og rullaðar inn í salffiskakjallaran hjá Bacalao. Á tí nýggja flakavirkinum á Bacalao byrjaði nýggj framleiðsla fyrst í 1960-árunum, og landingin av fiski helt uppat á Fiskacentralinum, tá ið bátar og skip fóru til Bacalao.¹⁴⁸

Sildaveiðan í 1950-árunum helt fram til seinnu helvt av 1960-árunum, og vóru nógvir tunnulastir upp- og avskipaðar á Vestarukai í hesum tíðarskeiði.

Teir fyrstu konteynararnir vóru trækassar sum hesir við kaikantin. „Tjaldur“ hjá Skipafelagnum verður lossað í 1957 ella í 1958. Ernst Joensen, *Ernst hjá Ísakki*, situr í trukkinum. Høgrumegin á myndini Skipafelagið Føroyar, Balslev og Co. og tey seks Havnapakkhúsin. (Bambus – Føroya Fornminnisavni)

Helst komu fyrstu stálkonteynarnir uml. 1970, og enn ein leinging av Molanum fór fram um somu tíð. Konteynararnir loystu trækassarnar av og helst umleið 1975 gerast teir alt meira vanligir, hóast bæði stykkjagóðs og góðs á plattum framvegis myndaði stóran part av farminum.¹⁴⁹ Vert er her at taka fram, hvussu arbeiðið broyttist við standardlossingini. Ein, sum var ungur drongur á Kaiini í seinnu helvt av 1960-árunum, minnst, at frøi var á monnum, tá ið illa útgjørt skip kom á Havnina:

„...tá var jubil á Kaiini, tá onkur coastari bleiv leigaðir...teir plagdi at seta okkirt skip inn, ha...sum var leingi at lossa, og sum ikki hevði ordiligar bummar og sovorðið nakað, við gerðum, stadigvekk...viss onkir sovorðin kom, so var jú funnin frensir, veitst tú, so tók tað longri tíð...“¹⁵⁰

Seinast í 1960-árunum og fyrst í 1970-árunum var ikki longur grundarlag fyri ferðaflutningi sjóvegis, og ferðaskip góvust at sigla alt árið. Farmaskip tóku smærri konteynarar, plattafarm og stykkjagóðs. Tvey størri pakkhús komu um hetta mundið, *Gula Pakkhúsið* og *Blikkepakkhúsið*, ið stóðu har heimi á Kaiini.

Konteynaratíðin – 1975 og fram

Longu miðskeiðis í 1950-árunum fóru farmaskip at sigla við konteynarum millum lond. Enn eina ferð var tað USA, sum gekk á odda, og Vietnamkríggið skundaði undir, at farma- og flutningsvinnan tók við nýggju tøkni. *Konteynaraskip* sóust regluliga í teimum stóru europeisku havnunum miðskeiðis í 1960-árunum.¹⁵¹

Ein konteynari er ein lokaður jarnkassi, sum hevur serligar støddir. Sum aðrastaðni komu teir spakuliga í brúk í Føroyum. Sumt fór fram upp á tann gamla mátan, men tað var í minking. Seinast í 1970-árunum og fyrst í 1980-árunum settu skipafeløgini Star Shipping og Skipafelagið Føroyar sonevnd *plattaskip* í sigling. Tað eru skip útgjørd við skipskrana, síðuportri og lyftu til plattafarm. Hesi skip flyta enn stykkjagóðs og plattagóðs og eisini frystigóðs í konteynarum. Samanborið við lossingina frammanundan eru trukkar brúktir bæði umborð og á landi.¹⁵²

Seinast í 1960-árunum settu norsk skipa- og shippingfeløg plattaskip í sigling, og er hetta skipaslag broytt nakrar ferðir síðan.¹⁵³ Skipini taka sum nevnt konteynara- og stykkjagóðs, og enn eina ferð hevur tað víst seg, at menninir á Kaiini fækkaðust í tali:

Skip hjá Skipafelagnum Føroyum við skipskrana, síðuportri og lyftu. (Evald Larsen)

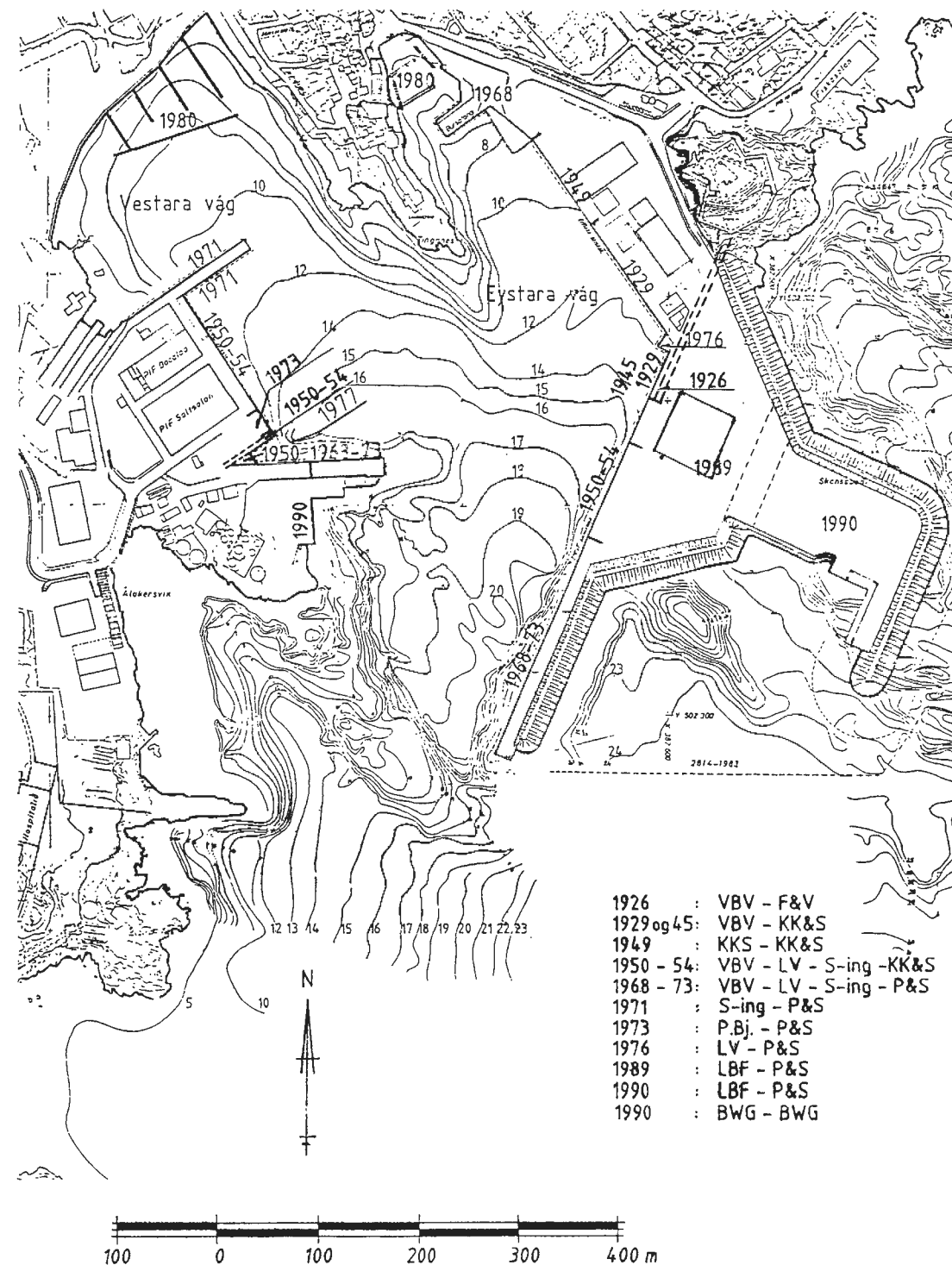
„...leyst stykkjagóðs er alla tíðina...inntil konteynarnir líkasum begyntu at taka yvurhond...tað hevur verið tá í '70unum, so begynntu hesir '20 kubbikkarnir', tá kundu tað vera 40 konteynarir (...) tá komu hesi typuhúsini, nógv, tá broyttist gongdin, tá blivu nógvir konteynarir brúktir (...) lossingin begynnti at blíva nemmari og nemmari, og so kom tað samlað á platti (...) nú er tað buntir, hitt kom leyst...“¹⁵⁴

Í fyrru helvt av 1980-árunum royndi Traderline seg eitt skifti við framkomnum farmaskipi, einum sonevndum *roll-on/roll-off*-skipi. Lossing av ro-ro-skipi krevur at siga einans maskinorku – maskinførarar eru einasta neyðuga arbeiðsmegin. Tungt góðs sum timbur, betongeindir og størri maskinlutir verður flutt á sonevnd *flats*, sum í skapi eru at líkna við konteynarabotnar. Hesir flats verða settir á *mafivognar*, sum eru langir og lágir vognar. Ein mafivognur, sum eisini tekur konteynarar, verður krøktur í eitt akfar, ein *tugmaster* ella *trekkjara*, sum koyrir beinleiðis umborð í ro-ro-skip eftir farmi. Bæði flats og mafivognar hava somu støddir sum konteynarar, og lossing og lasting av ro-ro-skipi gongur skjótt fyri seg. Siglingin hjá Traderline við ro-ro-skipi bar seg tó ikki. Tá ið platta- og konteynaraskip upp- og avskipa úti á Kaiini í dag, eru flats og mafivognar á kaikantinum og verða fluttir við góðsi millum skip og serligar lastbilar, ið hava viðfestan vogn, *trailerar*, ið taka konteynarar, sum eru gjørdir til endamálið. Flats og mafivognar verða eisini fluttir millum skip og pláss á Kaiini, har ið konteynarar verða laðaðir upp. Hetta arbeiði gera *stakkarar*, sum taka um, lyfta og flyta konteynarar.

Um somu tíð sum konteynarar gjørdust vanligir, fóru Timburhandilin, Balslev, heilsølan hjá Poul Hansen í seinnu helvt av 1970-árunum og seinni heilsølan hjá Kartna Winther, t.e. gamla heilsølan hjá Balslev, av Kaiini med alla. Kaiin líkasum avtoftaðist, tá ið hesar fyrirkur fluttu út um býin, og tættu og inniliga lívið hvarv við kaikantin. Hóast skipa- og shippingfeløg vórðu verandi á Kaiini, so var hon skerd og sum býarmiðja ein farin tíð.

Í 1970-80-árunum vóru frystifarmaskipini hjá Copenhagen Reefers eftir fiski og lögdu inn, har ið atkomandi flakaídnadur

Høgrumegin: Tórshavnar Havn 1990. Ymsu byggistigini í tíðarskeiðinum 1926-1990. (Landsverkfrøðingurin, juni 1990).

TÓRSHAVNAR HAVN

LANDSVERKFRØÐINGURIN
JUNI 1990

tækni hefur alsamt brúk fyri færri monnum og hefur ágangandi og uttan miskunn givið teirri gomlu lossingini mænustingin. Í dag er farma- og flutningsvinnan ein veruligur ídnaður. Shipping-fólk stýra vörum og góðsi úr eini havn í aðra við tí endamáli at fáa alt fram, ikki ov tíðliga, ikki ov seint, men til ásetta tíð.

Kaiin innan

III

Í fyrstani varð nevnt, at ein havn bæði skal skiljast sum eitt mannaskapt og sum eitt mentalt rúm, og í undanfarna parti varð greitt frá, hvussu havnarbýir verða eyðkendir og hvussu ymiskir teir eru. Havnin í Havn í søguligum baksýni, lossing við jaktum, lossing við handamegi beinleiðis yvir kaikant, frá handamegi til mekaniska lossing og at enda konteynaralossing, eru søguliga skiftini, ið lýst eru. Hetta er fyrst av øllum gjørt fyri at fáa eina hylling á, hvussu arbeiðið og havnarumhvørvið eru broytt og hefur ment seg søguliga, men eisini fyri at fáa eina fatan av teimum avleiðingum, ið hava staðist av teirri tøkniligu menningini.

Her verður farið frá tekniskum viðurskiftum, frá tí rásarúmi og teimum umstøðum, ið hava verið karmar um lossingina í tíðini 1930 og fram. Kaiin hefur onnur eyðkenni, sum ikki eru sum teir verkligu varðarnir, ið síggjast í yrkinum – pakkhús, kaikantar, skip, tól og útgerð o.a. – men sum eru fløkt upp í sama umhvørvi og sum hava sítt virkni *innanífrá*.

Býarinnar portur

Ein havn er partur av einum býi, er knýtt at lívinum, virkseminum og framleiðsluni í býnum og samvirkar javnt og støðugt við hann, men er um somu tíð ein sjálvstøðug verð. Í hesum føri hefur Kaiin verið og er partur av einum høvuðsstaði, ið veitir øllum samfelagnum alskyns tænastr.

Kaiin á Eystaruvág var miðdepil í býarsamfelagnum fram til seinnu helvt av 1970-árunum, tá ið timbur- og heilsøluvinnan flutti út um býin og lossingin broyttist so nógv, at konteynarar

1930-árini. Trokan við landgongina. Býurin er komin oman á bryggjuna. Uppi á stokkunum standa arbeíðsmenninir og bíða. (Snr. 3350-3182)

fóru at gera um seg. Fólk hövdu vanlig ørindi úti á Kaiini. Fríggjarapør gingu kaitúr. Kvinnur trillaðu barnavogn. Fólk úr býnum stímaðu út at vita, hvør kom *upp* og hvør fór *niður* til Danmarkar við rutubátunum. Kaiin var almenn og opin, var slatri- og tíðindastova undir víðum lofti og sambandið til bygdirnar nærhendis, til oyggjarnar og úrheimin.

Kaiin var eisini spennandi í seinnu helvt av 1960-árunum, tá ið eitt nú „Tjaldur“ hevði lagt at:

„Sådan er det ved hver ankomst og afgang: Kajen er stuvende fuld af folk, tilsyneladende er hele Tórshavn på benene. Trods flyforbindelse via startbanen på Vágar flere gange om ugen og trods forbedret skibsforbindelse både med „Tjaldur“ og med DFDS, som i 1966 indsatte „Kronprins Frederik“ på ruten, er det stadig noget af en begivenhed, når der kommer skib fra Danmark. Herfra kommer godt og dårligt i en skøn blanding, som færingerne selv må fordøje og fordele. Statsminister og handelsrejsende, slægtninge, børn og turister, kaffe, kartofler og evangelister, sidste nye tirsdagsblade og bilmodeller osv., osv.

Så at sige alt bliver „losset“ ind over denne kaj, så skulle det ikke være en stor begivenhed?“¹⁵⁸

Úti á Kaiini vórðu eisini orð sett á dreymarnar hjá teimum ungu havnardreingjunum, sum arbeiddu saman við upplægstum skipsmonnum, ið hövdu verið burtur og smakkað tað ókenda. Ungir dreingir ynsktu seg á heimshøv og í onnur lond, og heimildir siga, at farmaskipið „Oyrnafjall“ dró, og tjansurin at sleppa við „Tjaldrinum“ var lopfjølín til serliga tey donsku reiðariini A.P. Møller og Ø.K. Sum dømi nevnið havnarmaðurin Jens Müller, at hann sum ungur valdi sjólívið:

„Fyrst ein túr til Grønlands við trolaranum Kallsevi sum messudrongur, síðani við ferðaskipinum Tjaldrinum sum kahúttudrongur. Síðani á sjómansskúla í Svendborg, og endiliga við skúlaskipinum Danmark (...) Samanlagt sigldi eg í donskum handilsflota í samfull 10 ár (...) tá ið eg fór út í verðina í 1953, var tað millum annað fyri at síggja, hvussu verðin sá út uttan fyri Nólsoynna...“¹⁵⁹

Farma- og ferðaskip, ið komu á Havnina, sigldu serliga millum Danmark og Føroyar, og umvegis Asiatisk Plads í København, ‘Asiaten’, seyg Kaiin til sín av tí fremmanda, ið kom uttanífrá.

Mangt verður annars sagt um havnarbýir, um gangin, um tey grenjandi tólini, um ferðsluna aftur og fram og fólkaslagið, ið mannar arbeíðini í havnini. Um Havnina sum havnarbý sigur ferðamaðurin Asger Møller seinast í 1950-árunum:

„Thorshavn er Hovedstaden for et stort Omraade af Nordatlanten. Her tyrer de norske, engelske og tyske Fiskefartøjer ind og faar repareret Smaaskader ved Maskine og Grejer. Eller maaske kommer de ind i det alvorligere Ærinde: at søge Lægehjælp til en Syg Fisker om bord. De mange Besøg af Fiskekuttere, Trawlere og Fragtdampere skaber Liv i Havnen – og dermed ogsaa i Byen.“¹⁶⁰

Áðrenn ta skundsomu og troystarleisu konteynaratíðina var Tórshavnar Havn, Kaiin serliga, annað enn eitt vanligt arbeíðspláss ella -umhvøvi. Havandi í huga dømini um ymsu havnarbýirnar skal ein lossingarmaður í Havn tó fyrst sleppa til orðanna. Hann fór sum so nógvir aðrir havnardreingir út á Kaiina at lossa. Hetta var seinast 1940-árunum. Síðan fór hann til skips, sigldi úti og kom seinni aftur á Kaiina at arbeíða. Her samanber hann Havnina við ein stóran havnarbý, har skip við 6 lúkum verður

lossað, og hvør lúka hevur eitt sonevnt 'gang' uppá 18 mans í arbeiði:

„(...) teir hava eitt hýringscentir, sum allir hesir formenninir eri, og teir hava síni gang við sær, sínar 18 mans, í hvørjum...í Føroyum er ein lítil bátir, veitst tú, sum kemir her við kanska allarhægst 1000 tonsum... viss tað er eitt slag av last í bátinum, so er tað timbir ella tað er kol ...ella tað er blandað stykkjagóðs, og tað kom fyri tað mesta við rutibátunum, 'Dronningini' ella 'Tjaldrinum', og handan norðmannin sum Vega hevði, 'Banan'...og Skipafelagið kundi hava onkran bát aftrat, 'Mogens S', smáir bátar, sum vóri eini 6-700 tons, og tað kanst tú ikki rokna tað sama sum arbeiðið í einum stórbýi, har sum bátarnir eri 7000 tons, sum arbeiða konstant hvønn dag...í Føroyum hava teir kanska 2-3 lúkur, ha?...sum teir arbeiða samtíðis, og har hava teir 6 lúkur og meira á hvørjum báti, sum hava 18 mans, minst, til hvørja lúku...ein havnararbeiðari í Føroyum hevði aldrin kunnað hildið tað tempo sum ein havnararbeiðari aðrastaðni í verðini, nei...hann er ikki í treningini...“¹⁶¹

Samanberingin við tann stóra havnarbýin kemur til sín rætt, soleiðis at Kaiin í Havn ikki avskeplast og verður gjørd størri og meira, enn hon veruliga er. Men sum eisini verður víst á, má tó sigast, at Havnin hevur havt síni kollveltandi skifti, og ásannast skal, at havnarbýir líkjast kortini.

Tað eru ikki øll, sum eru uppvaksin í Havn, ið skilja sín bý sum havnarbý, men sonur lossingarmann, ið flutti til Havnar við foreldrum og systkinum í 1930-árunum, minnst heima í meðal-stóru heimbygdini, at har var einans ein træbrúgv, og hann hevur sagt frá, hvussu tað var at koma til Havnar:

„...at koma til Havnar, tað var nakað hoylt annað, tað merkti man boynanvegin ...her var pierur, og her var kai, og farma- og ferðaskip, tey komu regulmessiga, og so onnur skip...og so ikki at tala um várið, tá ið sluppirnar skuldu avstað til Grønlands, tá var Bryggjan avtaglað við skipum...tey lógu uttan á hvørjum øðrum, í floyri rekkjum...tí, ofta høvdu toyr ørindi av oynum ella øðrum slag...tað kanska lá oysini best fyri, so mynstraðu toyr her, samtíðis ...“¹⁶²

Hjá einum, sum kom av bygd, kundi Havnin tykjast øgilig, men fyri at fáa meira skil upp á stødd og vídd, so skal ein langfara-

Tey gomlu pakkhúsini hjá Jens í Dali og Jens Olsen máttu dvína fyri framburðinum, tá ið Kaiin varð longd heim móti Kongabrunni. Henda havnargerð stóð liðug í 1950. Fiskiskip uttan á hvør øðrum, og eitt farmaskip liggur inni. 1930-40-árin. (Tórshavnar Havn, Havnarskrivstovan)

maður, ið dvaldist í ymsum havnarbýum í styttri og longri tíð, sleppa frammat. Hesin siglingarlærði havnarmaðurin fór avstað stutt eftir kríggið í 1945 og var burtur í fleiri ár. Her samanber hann Havnina við teir stóru býirnar:

„Havnin er havnarbýur, upp á ein máta, vil eg siga (...) altso, tá tú tonkir uppá ein havnarbý, so tonkir tú oftani upp á ein bý, hvar tað er nógvir aktivitetir við havn, men hvar tað eisini er nóg, sum man sigir...rukkelív ...av drukk og horum, og alt møgiligt, tað hoyrir seg til...men tað var Havnin ikki...hon hevur lívligheitina og aktivitetin, men minuss tað lastafulla, tað sosiala, í tann forstand (...) viss eg tonki upp á ein havnarbý, so tonki eg upp á stórar havnarbýir...København, ikki ein gang Århus og Ålborg, men København, kanska...og New York og Rotterdam og Antwerpen, og London og San Francisco, tað eri stórir havnarbýir sum eg forstandi sum havnarbýir...alt er so lítið her í Føroyum, tað er bara ein lítil pierir í einari veldigari havn, ikki sannheit...men hinvegin vil eg siga, at tað

var ein guðsdoyðs aktivitetir í Havn, tí plássið var so lítið, veitst tú ...eg haldi ikki tað er longir, men halgadóyðs bardagi um kaiplass!...“¹⁶³

Tað veldst um eyguni, ið síggja. Hjá havnarfólki var Kaiin eitt stað, har skip komu og fóru og ikki meira um tað. Men hjá summum var virksemið á Kaiini stórt, og hjá summum vantaðu tey sosialu og mentanarligu tilboð, ið vanliga verða sett í samband við ein havnarbý, drykkjuholini og horukassarnir. Slík tilboð vóru ikki at finna í Havn, í øllum førum ikki hesir kassarnir.

Verður hugsað um havnarbýir, so fáa flestøll ta mynd, at her kundi tú finna eitt harðbalið umhvørvi niðri í havnini. Uttan at geva sjómonnum eitt vánaligt umdømi, so kom Douglas Marr, bretskur varakonsul í Føroyum, í rasshaft í 1954 av nøkrum sjómonnum úr Aberdeen. Teir høvdu gjørt um seg í Klaksvík og í Havn:

„I have three in prison now after other three had newly left. The last three had been breaking in at Klaksvig and one of them had already received 30 days for the same thing in July, now he has got three months. He took 30 sleeping tablets amongst other drugs and had to be pumped out. He also stated that he had swallowed a razor blade. The Police and Doctors in the Faroes are sick of them and that includes myself.“¹⁶⁴

Dømið omanfyri verður brúkt sum mótmýnd um Havnina, ið ikki var nakar ógvusligur havnarbýur. Havnin hevur sjálvsagt verið minni í vavi og var ein lítil og friðarligur býur. Seinast í 1940-árunum gisti Asger Møller á Hotel Djurhuus. Hann sigur eisini frá skotskum skipsmanningum, men tær fingur bert tann einasta loyvda drykk í rúsdrekkaskamtaðu Føroyum, tað veika ølið. Her samanber hann Havnina við aðrar havnarbýir:

„Naar man i danske, svenske, finske og skotske Havnebyer har set, hvordan Drikkeriet udløser Ondskabsfuldhed og Brutalitet, virker det meget forbavsende at være Vidne til den Godhjertethed, som de fulde Færinger aabenbarer (...) Det hændte, at Besætningen fra en skotsk Trawler fandt ind paa Havnecaféen. Disse Skotter fra Aberdeen eller Peterhead ser ofte ud som forhenværende Verdensmestre i Boksning, med 'Blomkaalsører' og knækket Næse. De satte sig til at drikke Afholdsøl imellem Cafeens færøske Gæster og drømte sig vel hjem til Sømandsknejperne i Aberdeen, hvor Nydelsen af det

Trongligt úti í krókinum við Havnarskrivstovuna. Hoyggi, tunnur, sekkir, persónbilar, lastbilar og fólk. (Tórshavnar Havn, Havnarskrivstovan)

skotske Ingefær-Øl nu og da krydredes ved at bivaane et Slagsmaal.“¹⁶⁵

Í Havn vóru tó onnur og minni livandi støð, har arbeidsmenn og onnur regluliga hava leitað sær til. Støðini vóru sum ein lívrunnin partur av havnarumhvørvinum. Støð, ið líkasum áttu at vera har.

Smæðin skýli – framligir mentanarstovnar

Í størri havnarbýum hava hotell, gistingarhús, sjómansheim, sjómansmissión, vertshús, skipshandlar o.a. ofta trunkað seg saman í býlingar, sum hava beinleiðis samband við sjógvin. Í Norðurlondum kann nevast Nyhavn í København. Tað eru tó ikki í øllum norðurlandskum havnarbýum, at slík umhvørvi eru, t.d. í teimum finsku, har nógvir teirra eru smáir havnarbýir, men uppií hesum eru eisini *havnarkioskir*, ið hava havt eina serliga

Óli Arge, *Bil-Óli* stendur framman fyri kioskina í 1956. (Bambus – Føroya Fornminnisavni)

siðsøgu. Upprunaliga vóru tær prýðiligir skúrar úr viði, sum seldu dagbløð, øl, leskidrykkir, tubbak o.a.¹⁶⁶

Í Havn, sum eisini er lítil norðurlendskur havnarbýur, kom Skipshandilin tíðliga á Kaiina. Tað skal ikki sigast, um hann hevur verið sum skipshandlarnir aðrastaðni, men hann seldi ymiskt til bátar og skip. Longu fyrst í 1930-árunum kom ein kiosk, sum kann metast við sínar javnlíkar aðrastaðni. *Kioskin hjá Bil-Óla, Kaikioskin*, onkuntíð eisini nevnd *Kulturcentrið*, hjá Óla Arge og konuni, Mallu, varð væl vitjað, tíðum heilt væl vitjað. Har var trongligt, tá ið støðan úti og heima skuldi gerast upp. Skipsmenn leitaðu sær upp prát og samveru eina løtu, menn av Kaiini gingu framvið, hugdu inn at keypa ball og bók, pissøl, snús og sjokulátu, mjólk og wienarbreyð, og onkur passaði sær lögir, fór útum at blanda sær ein lítlan ella báðar tveir, og tosaði um tað, sum ikki var.

Tann áðurnevndi *Kaffivognurin* kom seinni. Gigga og Carl Karbech Mouritsen, *Karl í Snikkerastovu*, syrgdu fyri kaffi og onkrum afturvið. Í *Kaffivogninum* var eisini trongligt. *Kaffi-Karl* hevur greitt frá, at tey byrjaðu í smáum um jóltíðir í 1947.

Tá ið kaffi skuldi bryggjast, varð farið út eftir vatni, og tá noyddust menninir at reisa seg frá borðinum. Karl sjálvur minnist farnar dagar, áðrenn vognurin kom:

„Eg minnist ta fyrstu tíðina, at kvinnur og børn vanliga plagdu at bera monnum ein drekkamunn út á keiina. Tá vóru termoflaskurnar ikki sum nú – tær brotnaðu bert tær finguslagsíðu. Tá var eisini dýrt at keypa eina termoflasku, so ofta komu tey berandi við vanligum øflaskum, við einum pulshosum smoygdum uppá til tess at halda hitan...”

Síðani, tá ið tey fóru at selja kaffi í vogninum:

„Tað var ein serligur hugni millum hesar menn, tá teir sótu og prátaðu afturvið einum drekkamunni. Stemningurin var altíð góður, og tað hevur hann verið øll árin. Arbeðsmenninir tosaðu kanska mest um politikk, og so at siga allir heimstrupulleikarnir vórðu loystir yvir einum drekkamunni (...) Í 1970 fluttu vit heim á endan av pakkhúsunum hjá Skipafelagnum, heim á 'Fótaspennið' (...) nú var uppatur rúmsáttari og gestirnir gjørdust fleiri. Umframt arbeðsfólkið og handverkaraðarnar, ið dagliga vitjaðu timburhandilin og stukku inn á gólvið til ein kaffimunn, so vitjaðu eisini hópur av hýrúvognsførarum nú. So umframt at fáa allar heimstrupulleikarnar loystar, so fingur vit eisini nú alt at vita um bilar og bilkoýring. Tað var ein serligur hugni fyrr. Tað var alt sum ein stór familja. Menn tosaðu millum sín frá borði til borð, ikki sum nú, har prátið avmarkar seg til einstøk borð, nú fólk ikki kenna hvønn annan...”¹⁶⁷

Tann fyrsti Kaffivognurin var lítill og kundi bara hýsa fáum monnum í senn. Wienarbreyðið kom frá bakar-anum Andrias Jacobsen, *Andrias í Køkubúðini*. Bakarinn stendur í hurðini. (Mynda-eigari: Gigga Mouritsen)

Kvinnur og börn gingu trúföst oman við drekka til beiggjar og pápar, og hetta er so siðsøgan av kaikantinum. Karl sá og hoyrði lívið og prátið á Kaiini. Skyldfólk og arbeiði hittust eina løtu, men hetta hátíðarhaldið fór so úr gerandisdegnum, tá ið Gigga og Karl byrjaðu við Kaffivogninum. Karl skal hava fingið hugskotið til kaffivogn úr havnini í Reykjavík, har hann dvaldist eina tíð í arbeiðsrindum.

Hinumegin, á Vestaruvág, kom eisini kaffivognur miðskeiðis í 1950-árunum. Julia Carlsson fekk loyvi at hava kaffistovu. Her sigur ein, ið helt seg mest til lossing og landing á Vestarukai, frá:

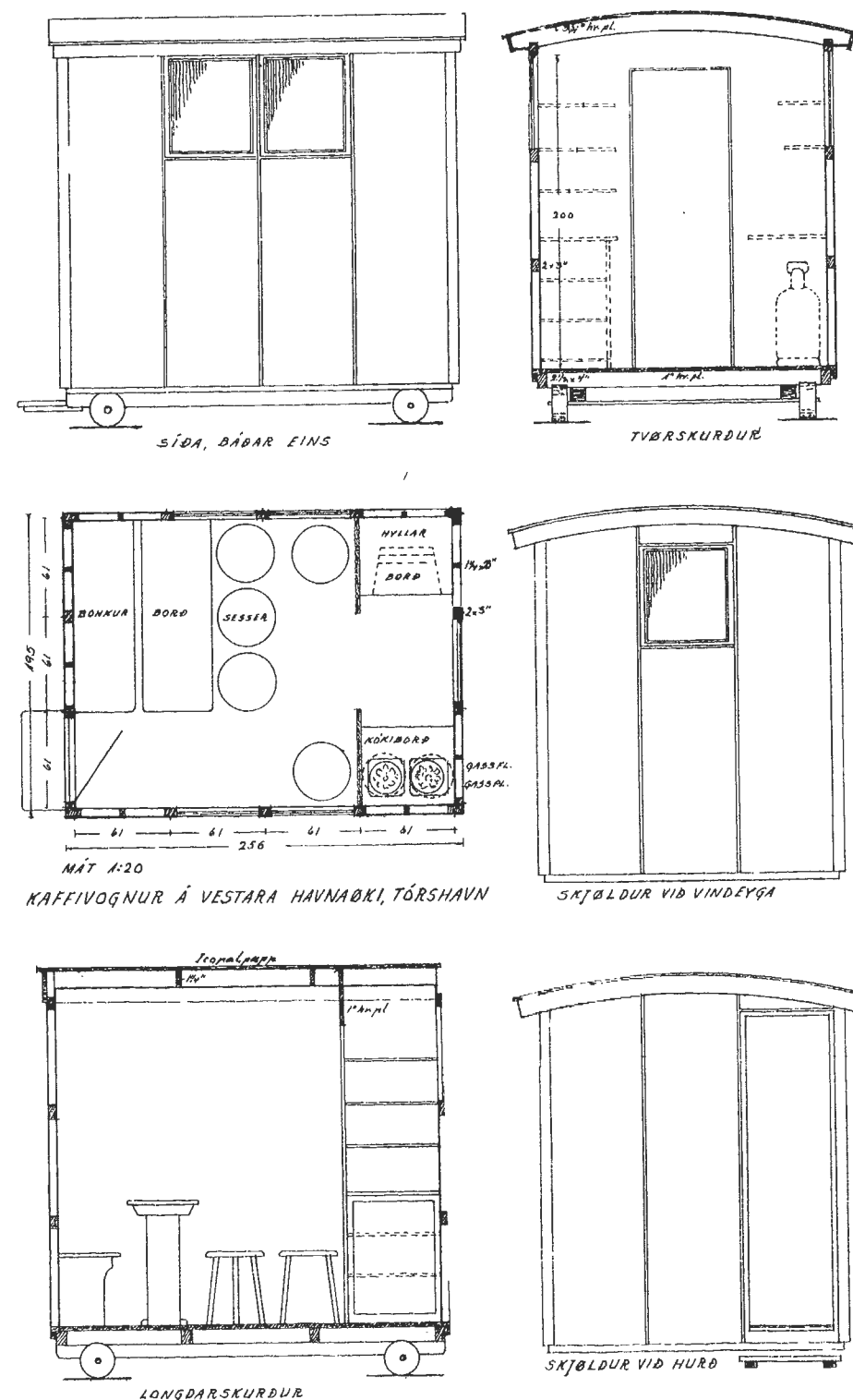
„...har kundi 6 mans, haldi eg, sita inni, 3 mans hvørjimegna eitt borð (...) tað var bara tað korterið, tá man hevði kaffipausi, at hon kundi selja nakað kaffi til lossingarmenninar (...) tað var ikki almindiligt at fólk sum gekk úti á gatini betraktaði tað sum ein kaffivogn, tað bleiv betraktað sum ein kaffivognir til tey, sum arbeiddi á staðnum (...) tað var bara ein pikkalítill skúrir, tað var ikki størri enn eitt stýrihús umborð á skipi, viss tað var so frægt...og hon var har ikki allan dagin, hon kom út tá ið kaffitíðin var (...) og so var klárt tá ið lossingarmenninir, ella tey sum arbeiddi sild á plássinum, viss tey ikki høvdi varmaflöske við...og tað vaks so, og so endaði tað við tí, at hon líkasum fekk sær eina lúku í, og fór at selja kioskvørir, eisini (...) tað er altso gingið kontinuerligt til tann kaffivognin sum man stadigvekk hevur...altso, tað bygnnti við hesa her Juliu Carlsson, og so var tað svigarsonirin Karlot Sømark, og so er tað onkir annar sum hevur tað í dag...“¹⁶⁸

Á Kaiini virkaðu Kaffivognurin og Kaikioskin sum smæðin skýli, men vóru sosialu borgirnar, ið góvu arbeiðaramentanini innivist – einari mentan, ið kom av sær sjálvari, tá ið lastbil- og hýrurvognsførarar, lossingarmenn og aðrir arbeiðsmenn úr timburhandlum og heilsølum møttust og funnu saman.

Fólk hava sína hugsan um Kaffivognin og Kaikioskina, og Gigga stendur klár í minninum hjá monnum:

„...hann átti sovorðið konibrot, altso tað var kona Karl, og tað begynti við hasum vogninum...tað var ikki størri enn...ja,

Høgrumegin: Kaffivognurin hjá Juliu á Vestarukai. Í dag stendur framvegis ein kaffivognur, men skarin av fólki er ikki tann sami longur, sum tá ið Julia og dóttirin vóru um arbeiðsfólkið. Bacalao fekk sær sína egnu matarhøll, har arbeiðsfólkið í fiskiúdnaðinum vitjaði. (Tekn. H.C.W. Tórgarð: Kaffivognur á Vestara havnarøki, mars 1955. Føroya Landsskjalasavn. Des. L. 1023.)

TÓRSHAVN, MARS 1955
H.C.W. TÓRGARÐ, ARK., M.D.A.

man kann siga gamaldags nátthús...og líka áðrenn kaffitíð, tá kom hon gangandi, sært tú, og øll börnini í gásargongd aftan á hana, berandi til sum fólk skuldi eta, kake og breyð...¹⁶⁹

Gigga og Karl og Bil-Óli og Malla voru *institutið* á Kaiini. Um Kaikioskina er at siga, at fólk hava eina greiða áskoðan um hesa kiosk. Dóttir lossingarmann fór onkuntíð í kioskina fyri pápan og hevur sagt frá, at har kundi tónin vera harður:

„...eg minnst eg plagdi at fara inn, onkuntíðirnar, í Kioskina, og tá stóði teir har og drukku øl, tað gjørdi teir (...) eg hataði tað, eg orkaði ikki fyri tí...serliga viss eg skuldi keypa tubbak, pápi roykti ‘Golden Star’, eg hataði at fara inn har!...eg orkaði ikki fyri tí!...so stóði teir har...men tú herdaðist í hesum...altso, tú bleivst ikki við at vera sárt í tí, tað bar slett ikki til, tú skuldi yvirliva í hesum miljønnum, og tað gjørdi tú (...) at begynna við segði tú onki, tú royndi bara at fara ígjøgnum hettar, keypa tað tú skuldi, og so smekka teg útaftir (...) tað var onkur viðmerkningur, halt kjaft, so svaraði tú aftir...“¹⁷⁰

Kioskin var ein mansverð. Dóttir annan lossingarmann, sum arbeiddi sum vaskikona umborð á skipum, skuldi ganga fram við Kioskini fyri at koma til hús. Her ger hon mun millum Kaikioskina og Kaffivognin:

„...vit kundi onkuntíð fara eisini, til stuttleikar, vit vaskikonir, tá vit stóði og bíðaði eftir tí Foreinaða, tá skipið kom, oftani tað var forsinkað, tá fóri vit til Kaffivognin at fáa okkum drekkamunn (...) hjá Karl var altíð pen fólk, arbeðsmenn og fólk sum gingu forbi (...) men Kioskin, har var altíð fyllibyttir, altíð fyllibyttir, eg ræddist ofta at ganga heim við har, tá tað var seint (...) tað var altíð soverðit myttarí...“¹⁷¹

Kioskin var ikki serligt stað fyri kvinnur, tjúkk sum hon var í tubbaksroyki, øldeymi, kvikmæltum skróli og kjaftaslit. Tann sami, sum lossaði og landaði á Vestarukai og sum segði frá kaffivogninum hjá Juliu, kom eisini í Kioskina hjá Bil-Óla og hevur sagt, hvussu vordíð var inni. Hann nevnið støð uppi í býnum, *Perluna*, *Stjørnuna*, handilin hjá *Poul Restorff*, har menn eisini drukku øl og kundu hava dropa av sterkum við sær:

„...men tað sentralasta staðið innan fyri hatta har, tað var Kaikioskin, ella Kioskin hjá Bil-Óla (...) har komi lossingarmenninir inn, í arbeðstíðini, líka at slúka eina øl...men so var

tað, sum man sigir, ‘bærman’ í Havn, ella tey sum drukku, sum komi inn har...og har var mangt prátið og glósað og grinið, og forskelligt annað...har vóri benkrir inni, fyrr, so menn kundi sita, men so funni teir útav, at tað var ikki so heldigt altíð at hava fólk bara hangandi, tí teir blivi verandi fyri dagin...so fjernaði teir benkrirnar (...) so mátti man standa uppi, so var mark fyri, hvat menn orkaði at standa og gena við eini øl í hondini...so plagdi teir at fara avstað aftir, og so komi teir aftir...har hendi nógv inni...tað bleiv drukkið...har var wcuttanfyri, so fóri teir út á wc at munna sær, og so inn aftir at drekka øl...“¹⁷²

Kioskin var vandamikil ella kanska heldur duldarfull, og sum sagt verður, drykkjufólk í býnum kom har. Siglingarlærði maðurin, sum kennir teir stóru havnarbýirnar, fór ikki inn í Kaikioskina, men stóð helduruttanfyri og keypti við lúkuna:

„...altso, mær dámdi illa at koma inn har, tí, tú veitst, teir vóri oftani fullir sum vóri inni har (...) halt kjaft, eg skal siga tær, eg forstandi ikki, at kona Bil-Óla tímdi at standa har, at hon tímdi at hoyra uppá tað snakkið, í kuldinum har, um tað helvitis snakkið ið har gekk...heldir tú tað var fornuftigt snakk?“¹⁷³

Tað kann vera, at flugan á veggnum hevði dugað at sagt frá, men Kioskin var so eisini eitt tilhald hjá drykkjumonnum.

Tá ið tað er sagt, var Kaikioskin meira enn eitt stað, ið einans hevur lítið rós uppiborið og sum hevði fingið ringt orð á seg, kanska serliga millum fólk, sum ikki beinleiðis voru partur av umhvørvinum. Slíkt stað sum hetta hevur verið tað, sum svenskir fólkálívsfrøðingar hava sagt um arbeðsamentanina, tá ið hon verður sett upp ímóti borgaraligu mentanini, at fjøldin var eitt *hóttandi kaos*. Fyri at nevna nakrar av ímyndunum, ið borgaraliga mentanin upprunaliga setti á tað arbeðandi fólk, so var fjøldin ótamd, óskúlað, grefflig, grov, fúl, skitin.¹⁷⁴ Somu fólkálívsfrøðingar skunda sær at siga, at ímyndirnar eru eintáttaðar og siga meira um borgaraligu mentanina og minni um mentanina hjá arbeðarafjældini. Kortini ber til at fylgja hesum ímyndum av fjældini eitt fitt petti og flyta tær yvir á ta fatan, fólk hava havt av teimum, sum vitjaðu í Kaikioskini. Tá ið tað altíð er meirilutin sum ræður og í stóran mun ásetur, hvør atburður verður góðtíkin og hvat slag av fyridømi, ið verður loyvt, so er tað heldur ein spurningur um *normalitet*, at lívið skal livast rætt og regluligt.

Kioskin umboðaði ikki alt umhvørvið á Kaiini, og hennara umdømi umboðaði ikki allar menninar, sum gingu inn har, og heldur ikki allar teir, sum lögdu tíð og orku í arbeiðini á Kaiini. Men eins smæðin, Kaikioskin var uttan, eins framlig var hon innan. Hon var ein sjálvsagdur partur av umhvørvinum, og hóast lítil í vavi fylti hon nógv og mundi mangan vera, um ikki ein hóttandi, so ein skinklandi hurlivasi.

Tað skal sigast, at heimildir minnst, at Palli, versionur Óla, sum seinni stóð í kioskini, ikki toldi, at hálvfullir stóðu og brúktu seg ímóti fólki. Her sigur ein lossingarmaður, at tað ikki varð drukkið brennivín í Kaikioskini, men fullir menn komu inn. Her kemur ein:

„...tað komi nógv fólk inn við kenning, men Palli var ein stórir maðir, og øll høvdi respekt fyri Palla, orðini hjá Palla vóri lóg...eg minnst eina ferð, tá sat eg innast í hjørninum, sat á einum ølkassa inni har (...) hann hevði kenningina, kom inn, og sá hann eg sat har, so legði hann í vaðið, at spilla út...hann slevaði øgiligt, tá hann var fullir...Palli segði ikki eitt einasta orð ...hann fór bara yvir og blakaði hann út, og segði, ‘*tú kann koma aftir, tá tú er edrúir!*’...soleiðs var Palli...tað var ordan í tingunum...”¹⁷⁵

Kaikioskin skal somuleiðis síggjast sum eitt *forum*. Saman við kaffivognunum virkaðu støðini sum serlig *fora*, har prátið gekk um leyst og fast, har kjakast varð um eitthvørt. Hjá fólkaminnisfrøðinginum Eyðuni Andreassen snýr mentan seg júst um samskipti. Í stuttum fer samskiptið í fólkamentanini fram, tá ið fólk tilvildarlaga mætast og tosa um eitthvørt mál. Samskiptislagið í fólkamentanini fer fram í *fora*, ið kunnu vera mannaskapt, men sum tó ikki altíð eru tað. Eitt forum er upprunaliga eitt torg, men verður her skilt sum ein hópur av fólki, ið eru komin saman, tað er ein samkoma.¹⁷⁶ Sambært hesum kann eitt forum vera so mangt. Tað kann vera kendu støðini í Havn, har fólk hittust, á Kongabrunni, á Vaglinum, í Undirhúsinum, á *Glade Hjørn*, í Kaikioskini og inni hjá Kaffi-Karl.

Í dag sær Kaikioskin heldur einslig út, og í Kaffivogninum eru fyri tað mesta onnur enn lossingarmenn. Men støðini hava tætt sínum endamáli, tey høvdu eina veruliga funktión. Karl í Snikk-arastovu dugdi at tosa við fólk og dugdi væl at siga frá. Kaikioskin og Kaffivognurin fylltust við látri og hittinorðum, við *slagferdig-*

Kaffivognurin um jóltíðir. Gigga hevur hugnað til høgtíðina. Vinstrumegin Oliver Kragesteen, *Olivar á Krákusteini*, og kranaførarin Gunnar Hansen, *Gunnar hjá Jens hjá Gustu*. (Myndaeigari: Gigga Mouritsen)

heit og skemti, *havnarhumori*, sum heimildirnar nevna tað, søgum og hendingum, ið fóru fram í áðni, í gjár ella í fjør:

„...tú veit, teir snakkaði, snakkið um alt tað, ið var...tú veit hvussi teir snakka í ‘Undirhúsinum’, túnatos...líka frá verðinspolitikki til slatir og sovorðið...spydigheitir...‘*Go morin*’, kemir ein og sigir, so sigir hin aftir, ‘*tú er ikki vanir at siga go morin við nakeran*’...tú veit, sovorðið“¹⁷⁷

Ongin dagsskrá var um, hvat sigast skuldi, men tað kundu vera viðmerkingar um politikk, sementlossingar, akkord, um ein harðmæltan formann, um lønar- og samfelagsviðurskipti, útróður, bygdamenn sum komu reikandi til Havnar ella tann seinasta fótboldsdystin uppi á *Plenuni* í Gundadali.

Tað er sjálvsagt mark fyri, hvussu nógv, ið fæst burtur úr tí korteri, lossingar- og aðrir arbeiðsmenn høvdu at ráða yvir í

senn inni í Kaikioskini og Kaffivogninum, einum kaffisteðgi ið taldi skjótar 15 minuttir, men viðvíkjandi samverulagi, tó í einum heilt øðrum høpi, nevnið Eyðun Andreassen viðurskifti, ið gera vart við seg og sum fara fram, tá ið fólk hava funnið saman, nevniliga *rekreatiún, identifikatiún, informatiún* og *sosialisering*.¹⁷⁸ Menn hvíldu seg á hesum støðum, teir sluppu burtur frá arbeiðinum eina stutta løtu, vóru saman við sínum javnlíkum, ið teir sammettu seg við. Formligar og óformligar upplýsingar um arbeiði og arbeiðsfelagar vóru frammi, og her vórðu teir mintir á, hvussu ein skuldi bera seg at, hvat ið sigast kundi og ikki.

Áðrenn skipsmenn fóru avstað, hugdu onkrir teirra inn at fáa sær ein kaffimunn ella eina øl, og hesi skýli stóðu fyri teimum, tá ið teir komu aftur. Á hesum støðum vórðu tær klassisku søgurnar til, t.d. um svínoyingin, sum kom til Havnar at lossa, um Jóin íslendaran, Arthur, Talis, Theodor hjá Kissa á Kák, Kristian í Svínoy, Jóa Poul, Hanna í Kina, Ludvík hjá Eiðis-Dánjali, Rasmus í Funningsstovu, Julius í Svínáum og allar hinar ónevndu. Skýlini vóru mentanarstovnarnir, ið sveisaðu arbeiðaramentanina saman.

Átøk einum yrkissamfelag

Tað er nevnt í fleiri umførum, at tað væl ber til at misskilja Kaiina, men fyri tað skal hugtakið *yrkissamfelagið* fáa nærri viðgerð. Tað verður ofta sett í samband við størri býarsøgulig viðurskifti, og ein sosiologisk kanning kom fram til, at 40% av lossingarmonnum í havnarbýnum Manchester hava búð í sonevndum *dockside areas*, í býlingum nærhendis havnini. Í 1951 vóru heili 75% av teimum lossingarmonnum, ið tóku lut í kanningini, synir hjá lossingarmonnum. Harafturat vóru eisini onnur ættarbond í havnini, tí brøður og svágrar, verpápar og versynir arbeiddu saman og myndaðu saman við skyldfólkum sínum teirra egnu sjálvstøðugu yrkissamfeløg, *occupational communities*.¹⁷⁹ Í nógvum havnarbýum, men ikki í øllum, hava verið býlingar sum hesir, ið lógu nærhendis havnini sum í Manchester.

Yrkissamfeløg av hesum slag eru annars søgulig, tey eru ikki til longur, men eitt yrkissamfelag verður skilt sum eitt øki, har arbeiðspláss og bústaður renna saman í eina heild, har fólk hava hildið seg í sama býlingi frá morgni til myrkurs. Í Manchester komu havnarárbeidarabýlingar, tá ið lossiarbeidið var soleiðis vordið, at menn vunnu sær fæðina til húsarhaldið sum dagleigarar, og hesin serligi arbeiðaralívsformur setti eisini dóm á heimalívið:

„The dock worker was in and out of his house at all hours of

the day, passing on information about what was happening on the docks and finding out for himself what was going on at home and amongst his neighbours. The routine followed by the dock worker's wife in her housework was directly affected by the hours her husband worked and by the kind of cargoes he handled. The children saw a lot of their father; and living near the docks, they were familiar with the work he did and interested in the comings and goings of the different ships“.¹⁸⁰

Tað kánn sigast fyri vist, at yrkissamfeløg hava ikki verið í Føroyum. Í einum yrkissamfelag er ein ávísur hópur av einstaklingum, ið búgva og arbeiða í sama býlingi, og virkar samfelagið innan fyri tað ytra samfelagið, men er einsamalt og avbyrgt. Ein onnur sosiologisk kanning viðger lossingarmenn í nøkrum av havnunum í tí stóra altjóða havnarbýnum London, og Stephen Hill sær yrkissamfelagið øðrvísi enn Manchester-kanningin. Sambært honum kann yrkissamfelag vera, sjálvt um talan ikki er um avbyrgdar býlingar, og hann spyr heldur, hvussu einstaklingarnir sjálvir halda seg mynda eitt samfelag:

„What is more important than geographical separateness or isolation is how far people choose members of the same occupation from the fairly wide range of potential friends which the geographical neighbourhood provides, and how far they regard themselves as forming a community.“¹⁸¹

Hóast samfelagsfrøðingar munnu hava ilt við at siga, hvat ið eitt samfelag í roynd og veru er, so kann tað greinast soleiðis, at tað hevur ein hópur av fólki, ið sosialt hava skipað seg á sínum tilskilaða øki. Hópurin kennir seg knýttan til sítt øki. Hann hevur v.ø.o. eina tilvitan um at hoyra til staðið. Harnæst fer alt gerandislívið fram á staðnum, bæði arbeiði og alt annað, sum ikki er arbeiði. Um hópurin ikki hevur skipað seg sosialt, so er ikki talan um eitt samfelag, men einans um ein hópur av fólki.¹⁸²

Um farið verður heim til Havnar, so er Kaiin eitt avmarkað øki, ið hevur ein ávísan hópur av fólki. Av tí at samband er millum einstaklingarnar, skipar hópurin seg eisini sosialt. Tann einstaki kennir seg onkursvegna at hava tilknýti til sítt arbeiði og umhvørvi, men teir hava ikki búð í serligum arbeiðarabýlingum nærhendis Kaiini, av tí at ongin býlingur í Havn hevur verið arbeiðarabýlingur, soleiðis sum vit kenna arbeiðarabýlingarnar í størri býum og stórbýum. Kaiin er ikki eitt avbyrgt øki, men hevur eitt sjálvsagt samband við býarsamfelagið Havnina, ið aftur hevur samband við tað ytra føroyska samfelagið.

Lossingarmenn í Havn hava hinvegin verið meira enn bara ein tilvildarligur hópur. Útsagnirnar hjá lossingarmonnum siga frá, at Kaiin eisini varð vitjað í fríløtum, tá ið einki var at gera. Ein, sum lossaði sum ungur í 1930-árunum, hevur sagt frá, at menn vóru á varðhaldi:

„...teir gingu at lúra eftir hvussi tað sá út, og so snakkaði teir sínámillum, um tann báturin kom, um hann var væntandi, og so víðari...“¹⁸³

Ein annar sigur, hvar ið teir bíðaðu:

„...teir mesti stóði á Kongabrunni, fingi sær ein passiar...tað vísti seg eisini um kvøldarnar, tá ið menn høvdi etið náttirða, ella soleiðs, so fóri teir á Kongabrunna ... stóði teir undir neystunum, har vóri teir sikkir upp á at treffa fólk...tað var samlingspunkt, faktiskt...“¹⁸⁴

Ein triði sigur frá, at seinast í 1940-árunum fylgdu teir við:

„...nú visti tú altíð nær rutibátarnir komi ... altsó teir sum høvdi ruti uppá Danmark (...) so kundi tú sjálvandi ringja á Skipafelagið og spyrja, nær bátirin kom, og tað var vanligt at man fór oman á Kaiina...“¹⁸⁵

Meðan bíðað varð:

„...viss onki var at lossa, nei, so var onki at lossa (...) man gekk ein túr oman á Kaiina at fregnast (...) spurdi formannin um hann visti nakað...fóri inn í Kaffivognin at fáa okkum kaffi...heim á Kongabrunna, har samlaðist fólk undir neystunum, og undir húsinum hjá Karl á Lað...so stóð man har inntil døgurða...“¹⁸⁶

Teir gingu eisini í 1960-árunum:

„...onkur hevur gingið á staðið...menn gingu tómhentir í býnum, so gingu toyr yvur Kaiina...toyr gingu nógv í Vágsbotn, ha ...'Undirhúsið'...so gingu toyr forbí Kaiina...“¹⁸⁷

Útsagnirnar eru ikki misvísandi. Fleiri ferðir um dagin kundu teir fara frá húsum, oman á kaikantin og heim til hús aftur. Kaiin var eitt maritímt umhvørvi og myndaði sín part av arbeiðsmarknaðinum í Havn. Har varð fylgt væl við, nær skipini komu, um nakrir lønandi tímar vóru í væntu. Dreingir, ungir, tilkomnir og eldri menn leitaðu sær út á Kaiina.

1960-árin. Farmaskipið „Lauta“ og tveir kranar hjá Tórshavnar Havn. Kaffivognurin sæst millum kranarnar. (Ingolf Nielsen)

Fram ímóti 1980 var eisini eitt tætt samband millum lossingarmenn, ið handaðu farm úr skipslastum upp á kaiina, har aðrir tóku við. Teir handaðu farmin víðari til arbeiðsmenn í timburhandlunum og á heilsølum. Lossingarmenn og hinir arbeiðsmenninir í umhvørvinum knýttu serlig sambond. Teir hittust í somu skýlum, kendu arbeiðini hjá hvør øðrum, og høgra hond hjá lossingarmonnum visti, hvat ið vinstra hjá hinum gjørdi og øvut.

Báðar sosiologisku kanningarar frammanfyri hava hvør sína fatan av, hvussu yrkissamfelagið skal skiljast. Í tí fyrri er tað sjálvvirkandi og avbyrgt í býarsamfelagnum og í tí seinna eitt samfelag, har sosial sambond, húski, skyldfólk og vinir knýta alt yrkissamfelagið saman, heldur enn serstaki býlingurin. Yrkissamfelagið er holistiskt hugtak, og endamálið er at skapa eina avmarkaða heild. Kanningar av eláitlum samfeløgum, serliga uttan fyri Europa og USA, *community studies*, vístu í fyrstani á, at tey vóru sjálvstýrandi eindir, og antropologiskar kanningar høvdu ofta eina funktiónalistiska fatan av, at kannaða samfelagið var avbyrgt og stongt, at tað hevði einki samband við umheimin. Síðani er farið frá hesi fatan av mikrosamfeløgum, í øllum førum í Europa. Tað hevur mangan víst seg, at fólk onkursvegna altíð hava havt okkurt samband við onnur uttan fyri teirra egnu lítlu

samfeløg, at samvirkanin kortini rakk út um teirra egnu lítlu verð.¹⁸⁸ Endamálið hevur kortini alla tíðina verið at skapa avmarkaðar heildir. Aðrar kanningar, *neighbourhood studies*, hava lagt seg eftir grannaløgum, býlingum og býarpørtum í serliga vesturheimslondum. Eisini her hevur endamálið verið at skapa avmarkaðar heildir.

Kaiin í Havn er ein avmarkað heild, men hevur aldri verið eitt yrkissamfelag. Kaiin í Havn kann skiljast sum eitt vanligt yrkisumhvørvi, men hetta er ikki nóg neyvt. Tað er rætt og slætt ov veikt heiti at seta á Kaiina. Tá ið tað er sagt, so er ein grundgeving fyri hesum fyri neyðini.

Í havnarbýum, ið hava havt havnararbeiðarabýlingar, hevur tað verið traditióin hjá soni at fylgja somu starvsleið sum pápin. Á tann hátt varð nýtt fólk sett við, og soleiðis varð samfelagið eisini endurskapað. Pápi og sonur í somu vinnu er ein sjónlig vátan um tað søguliga framhald, ið eyðkennir slík yrkissamfeløg – samfeløg, har menninir búðu eitt hanagleiv frá havnini – einum arbeidsøki sum vanliga var stíkað inni við høgum hegni, har ørindaleys onga atgongd høvdu, har menn skuldu fram við vaktarmanni og gjøgnum høvuðsportrið fyri at sleppa til arbeiðis. Heimildarmenn, sum hava siglt við fiskiskipum, sum hava verið niðri í Onglandi og Skotlandi og selt, kenna havnarbýirnar og vita um faðirs- og sonar-mynstrið, eitt nú niðri í Aberdeen, har ið arbeiðið sum landari gekk í arv.

Í Havn kann ikki sigast, at arbeiðið gekk í arv. Synir eru farnir oman við pápum, men í nógvum førum var tað av tilvild, at menn gjordust lossingarmenn. Niðurstøðan má tískil vera tann, at tað hevði verið at gjørt ov nógv av at mett Kaiina sum heilrunnið yrkissamfelag. Men Kaiin var átøk einum slíkum. William Heinesen hyggur at høvuðsvinnuvegum í Havn seinast í 1950-árunum, sum tá eru fiskivinna, skipasmíð, handverk, smáidnaður og:

„...losning og ladning, Havnemænds ældgamle hândtering, spiller stadig en rolle.“¹⁸⁹

Sambært hesum verður lossiarbeiðið fatað sum ein traditióin í Havn. Tá ið borið verður upp á mál frammanfyri, at tað snýr seg um eitt umhvørvi, ið líkist einum yrkissamfelag, so byggir tað á ta eygleiðing, at tað hevur ligið til summi hús í Havn at átaka sær arbeiðið at lossa skip. Nakrar gamlar havnarættir, har ið menn úr sama húsi hava lossað, eiga at nevast: synirnir hjá Eiðis-Dánjali,

Anton, Ludvík og Jógvan lossaðu, og Jonhard hjá Jógvani lossaði eisini. Synirnir hjá Hósvíks-Jákupi, Hannis, Hans Jákup og Petur lossaðu, og Leivur hjá Peturi lossaði eisini. Vigelund og Óli hjá Vigelund lossaðu. Hans Egholm var formaður hjá Landshandlinum, og sonur hansara Hákun var eisini har. Jens Pauli á Ryggi og sonurin Jens lossaðu. Knút Skómakarin hevði fleiri synir, ið leitaðu sær á Kaiina, Árni sum yngri, *Lítli-Knút*, Petur, *Villi*, Gunnlaugur og *Rodde*. Karl á Kák lossaði og synirnir Hannis og Óli, men mest Tummas og Poul. Kári hjá Óla, *Kemm* hjá Tummasi og *Beiggin* hjá Poul royndu seg eisini sum ungir dreingir. Hjalmar á Krákusteini lossaði og synirnir, Olivar, Hassi og Laurits. Somuleiðis Hanni í Kina og synir hansara, Arni og Zacharias, og teir kendu feðgarnir, Jóannes hjá Gynnu, sum var formaður hjá Foreinaða,¹⁹⁰ og sonurin Poul, sum seinni var formaður á Skipafelagnum Føroyum.

Henda tilvildarlaga reksan úr rúgvuni av monnum, ið hava verið á Kaiini, sigur tó ikki, at menn komu úr serstøkum býlingum. Teir komu úr húsum nærhendis, so skamt ífrá, at teir toygdu seg fram á songarstokkin og so vóru teir á Kaiini. Teir komu av Reyni, Húsabrugv, býlinginum undir Ryggi, av Krákusteini, Abbatrøð, men komu eisini frá meira fjarskotnum støðum, úr Rabarbukvarterinum, uppi undir Varða, av Tinghúsvegnum, Hospitalsvegnum, Hornabø, Landavegnum, úr øllum býnum so at siga. Havnin hevur altíð havt býlingar, men sum sagt, Havnin hevur ikki havt reinar arbeiðarabýlingar, hóast summir teirra hava havt nógv arbeiðsmenn, eitt nú úr gamla býarpartinum úti á Reyni.

Í einum lutfalsliga stórum donskum havnarbýi vísir ein kanning um lossingarmenn í Århus, at teir hava búð í fleiri býlingum í býnum, men hava eisini havt lyndi til at trunka seg saman í serstakar býlingar og gøtur, ið lógu stutt frá havnini, soleiðis at teir kundu ganga til arbeiðis.¹⁹¹

Enn ein sosiologisk kanning, hesa ferð av København, er ikki einans um lossingarmenn, men eisini um onnur yrki, ið virka í einari havn. Bøje Larsen sær Københavns Havn sum eitt samfelag, sum eina avmarkaða heild. Í nýggjari tíð hava lossingarmenn búð í serstøkum arbeiðarabýlingum, eitt nú á Christianshavn, sum tó ikki eru havnararbeiðarabýlingar burturav. Københavns Havn verður lýst sum eitt samfelag, har arbeiðs- og búpláss, arbeiði og frítíð skapa havnina sum eina sosiala skipan.¹⁹² Københavns Havn verður her fatað sum ein landafrøðilig, mentanarlig

og sosial heild, ið er sermerkt av samanhaldi, serligari samvirkan millum einstaklingar, við serstøkum identiteti, og eru øll lívsins viðurskifti somuleiðis knýtt at ella merkt av havnini.

Tað kann ikki sigast, at lossingarmenn í Havn hava verið eins nær knýttir at Kaiini sum teirra javnlíkar í København, men havnin í Havn skal eisini skiljast sum ein mentanarlig, sosial og landafrøðilig heild. Menninir hava í øllum førum verið samansjóðaðir av sínámillum samvirkanini í arbeiðslívinum, og tað kann heldur ikki takast frá teimum áðurnevndu húsum í Havn, har ið skyldmenn vóru saman um lossing og lasting av skipum, at teir endurskaptu lossiarbeiðið á Kaiini. Júst endurskapanin av yrkinum er ein týðandi táttur í einum og hvørjum yrkissamfelag, men Kaiin bregður avgjørt frá, tá ið hugsað verður um tey tøttu sambond, ið eru millum arbeiðsfelagar, vinir, grannar og skyldfólk, ið øll tilsamans mynda eitt yrkissamfelag. Hetta eru treytir, ið Kaiin ikki lýkur til fulnar, av tí at Havnin sum havnarbýur ikki hevur umrøddu arbeiðarabýlingarnar. Kaiin lýkur heldur ikki ta treyt at virka sum *havnarsamfelag*, men hevur kortini verið meira enn eitt yrki í einum umhvørvi, av tí at summir menn veruliga hoyrdu til á Kaiini.

Her hevur setningurin verið at lýsa havnina í Havn innanífrá, sum eitt maritimt umhvørvi. Hóast munurin millum lítla og stóra havnarbýin er eyðsæddur, so hevur Kaiin havt nakað í sær, ið stóri havnarbýurin altíð hevur havt. Kaiin hevði sín serliga dām, ferð og andadrátt, og hóast tann stóri havnarbýurin ofta er stongt øki, so er hann sjónligur, meðan Havnin, tann lítli havnarbýurin, er opin og almennur, men um somu tíð támutur.

Partar av umhvørvinum líktust tí stóra havnarbýnum. Her vóru støð, sum góvu arbeiðslívinum lit og sum sosialt og mentanarliga eisini vóru neyðug, har ið fjaldar søgur um fjald fólk og óskrivaðar hendingar komu fram og vórðu sagdar.

Samanumtikið er tað skipaferðslu og arbeiðini, ið standast av hesi ferðslu, hugsast skal um, og tað er tað, sum myndar havnarbýin. Tí næst er at skráseta arbeiðs- og mannagongdirnar, serliga við atliti at lossingini upp á tann gamla mátan, og ta mekanisku lossingina í tíðini fram til seinnu helvt av 1970-árunum, tá ið Kaiin var eitt *territorium* í býnum, har ið menn stødgaðu á í eina tíð, men har menn eisini vóru í mansaldrar. Menn møttu upp, tá

Høgrumegin: Menn krækja í. Á dekkinum standa Hans Hansen, *Hansemann hjá Jens hjá Gustu*, sum hevði lossingina sum sítt lívsstarv, Svend Davidsen, ein unglingi er í stiganum, og Otto Davidsen er uppi á konteynaranum. (Kalmar Lindenskov)

ið nógv var at gera, tá ið lítið var at gera og tá ið einki var at gera – eitt territorium, har menn komu og fóru alt lívið.

Tey ymsu sløgini av lossingum skulu lýsast og samstundis eisini tey ymsu arbeiðini. Spyrjast skal, hvat ið er farið fram millum persón-, vøru- og lastbilar, millum svingandi sleng og hangandi konteynarar, har konur og børn og lossingarmenn møttust, lossingarmenn og formenn, formenn og stjórar, stjórar og skrivstovufólk, shippingmenn og viðskiftafólk, viðskiftafólk og tollarar, skipsmanningar og yvirmenn og havnarumsjónarmenn, og ferðafólk og forvitnar sálir úr býnum. Farmabrøv, konnossoment og vørur skiftu hendur, og fyrisurningar og upplýsingar um góðs og leysar endar vórðu havd á lofti. Alt í einum vinna, virkseimi og sosial sambond, ið kykna og verða til, tá ið skipslastir tømast og fyllast.

Arbeiði og samvirkan

IV

Aloftast fer lossingin í gongd alt fyri eitt, sum skipið hevur lagt at. Tann einfalda gongdin í arbeiðinum er tann, at menn taka upp úr lastini, og skal skipið hava farm við sær í aðra havn, verður lastað av nýggjum.

Eitt skipa- og shippingfelag, sum sjálvt stílar fyri lossi- og lastiarbeiði, er eisini *stevedorefelag*, ið setur sær fyr, at tað verður fingið frá hondini so skjótt og bíliga, sum til ber. Skip liggja altíð so stutt inni sum gjørligt. Hetta er umráðandi at fáa við og tó avmarkað, hvussu nógvir mans kunnu arbeiða í senn. Mangan hevur tað verið so í lossingini upp á tann gamla mátan, at í meira lagi av monnum hava verið tiknir uppí fyr, at stytta um avgreiðslutíðina. Stevedorefeløg hava treytað sær, at tað verður lossað, nær tað skal vera, um neyðugt eisini halgidagar, á nátt sum á degi. Skip í fastari sigling hava tíðarætlan at halda, og chartrað skip kosta eisini, meðan tey liggja inni. Í handbók um havnararbeiði í 1920-árunum verður sagt, at tað snýr seg um pening og tíð:

„The time which a ship spends in port is strictly idle and unprofitable. A ship is a transporting machine and can only be used to advantage when she is ploughing her way through the seas. As a warehouse, or store, she is too costly.“¹⁹³

Tað snýr seg um pening og tíð. Áður vóru seinkingar av veðri og vindi meira vanligar enn í dag, og tí var ikki altíð vissa fyr, nær skip komu í havn. Stevedorefeløg hava allar dagar sett lossingarmonnum tær treytir at arbeiða óvanligar klokktíðir og hava á tann hátt ásett ferðina og karmarnar um lossiarbeiðið. Soleiðis

hefur tað altíð verið, og hava menn í skiftandi tíðum lagað seg eftir hesum arbeiðsumstøðum, við steðgum og linum lötum, til alt er farið brestandi í gongd aftur.

Tað eru ikki serstakir virkis- og flutningsbúskaparligir spurningar, sum skulu lýsast og viðgerast, men samvirkanin millum menn, ið flyta vørur og góðs millum skip og kai. Kortini eru viðurskiftini í flutningsvinnuni neyðug at hava í huganum. Tástan sást lossingin í røttum samanheingi.

Lossingarmaðurin – skilmarking og sundurgreining

Uttan at siga út í æsir, hvat ein lossingarmaður er og ikki, so er hann sjálvsagt eitt serligt slag av arbeiðsmanni, ið fæst við at lossa og lasta skip. Tað veldst tó um, hvønn havnarbý, ið talan er um, tí at summir skarar av monnum, ið lossa og lasta eitt serligt slag av farmi, kunnu roknað sum havnararbeiðarar í einum, men ikki í øðrum býi. Júst hetta evnið hevur týðning fyri at gera av, hvør ið *lossarin* í Havn veruliga er.

Í tíðini undan ídnaðartíðini var *havnararbeiðið* heitið fyri at siga øll yrki, sum vóru í eini havn, og tað var meira tilvildarligt, hvør ið fylti og tømdu skip enn seinni, tá ið lossingin gjørdist serarbeiði. Í 19. øld høvdu eitt nú havnararbeiðarar í Marseille eina rættiliga sterka støðu á arbeiðsmarknaðinum. Serligir formenn útvegaðu fólk, sum teimum tørvaði, einar 10-20 mans hvør. Formaðurin legði arbeiðið til rættis, og teimum varð tryggjaður rætturin at standa fyri lossing og lasting av skipum, men tíðliga í somu øld var tó fleiri ferðir stríð við sjómenn, ið eisini komu sær uppi í sama arbeiði. Hildið var, at sjómenn tóku arbeiðið frá lossingarmonnum, og somuleiðis stóðst stríð av leysum arbeiðsmonnum, ið komu oman at bjóða seg fram.¹⁹⁴

Hvør ið átti rættin at lossa og lasta skip hevur verið kendur trupulleiki, eitt nú í tí svenska havnarbýnum Norrköping, har havnararbeiðarafelag varð stovnað í 1890. Arbeiðsmenn tóku yvir lossingina. Áður var hetta uppgávan hjá sjómonnum.¹⁹⁵

Sama støða hevur verið við skipsmanningum á farmaskipum, ið komu á Havnina í 1930-árunum. Sjómenninir finga eyka lön fyri lossiarbeiðið umborð á sjálvum skipinum, men Havnar Arbeiðsmannafelag talaði at í hvussu er í 1929, 1931 og aftur í 1932. Felagið kravdi, at arbeiðsmenn í býnum skuldu lossa og lasta skipini í Havn.¹⁹⁶

Í einum øðrum fronskum havnarbýi, Le Havre, hava leysir og fastir menn altíð verið saman um lossing og lasting av skipum.

Havnararbeiðarar fyrst í 20. øld vóru seglmakarar, sum ikki longur seymaðu segl, men sum umvældu og riggaðu til sekkir, presendingar o.a. Tað vóru koldragarar, menn sum handfóru lossivagnar, pakkhúsmenn, menn, ið taldu upp vørur og góðs, t.e. taljumenn, og dagleigarar, ið vóru nógv teir flestu í tali. Seinni vórðu havnararbeiðarar í Le Havre skipaðir og skrásettir á lista, og teir finga arbeiði ein dag í senn. Eins og í summum havnarbýum var munur ikki gjørdur á monnum, sum lossaðu og lastaðu, ella á monnum, sum vóru umborð á skipum og á landi. Í Le Havre vóru pakkhúsmenn eisini roknaðir sum havnararbeiðarar, men upprunaliga ikki kranaførarar hjá havnarmyndugleikunum.¹⁹⁷

Í stórum havnarbýum hevur lossiarbeiðið verið so, at menn kundu hava serligar lossingar at fara til og t.d. fóru teir somu til skip, sum sigldu regluliga millum ávísar havnir, og til lossingina av koli, til timbur, korn, jarn, salt, og teir vóru kollossarar, kornlossarar, bananlossarar ella fóru teir einans til lossing av stykkjagóðsi.

Í øðrum havnarbýum gingu menn og leitaðu eftir arbeiði, uttan mun til hvat slag av farmi, ið lossast skuldi, og reikaðu millum havnarløg eftir lönandi tímum. Men tað veldst sum nevnt um, hvønn havnarbý talan er um. Í Hull var St. Andrews Dock fiskivinnuhavn og umhvørvið nærhendis lýst sum „ein bygd í býnum“. Har vóru lossingarmenn nevndir *fish-bobbers*, og teir landaðu fiskiskip burturav.¹⁹⁸

Tað tykist, sum at teir somu menninir gingu aftur lossingini í New York fyrst í 20. øld. Sagt verður, at hesir slitu ikki høgan aldur. Tíggju ár hildu teir út í hesum havnarbýi, og so vóru teir útslitnir.¹⁹⁹

Í Århus lossaðu menn alskyns vørur og góðs. Sum so var lossiarbeiðið ikki uppbytt.²⁰⁰ Eina helst hevur Århus verið ov lítil havnarbýur til sergreining av lossiarbeiðum.

Hvussu lossingarmaðurin í Havn annars skal lýsast søguliga, gerst fyrst við at fara aftur til síðst 18. øld. Svabo brúkti heitið *sjoever* um teir menn, sum arbeiddu hjá Rybergshandlinum í Vágsbotni. Orðið *sjoew* er hollendskt og merkir „at sleipa“. Á donskum er *havnesjoever* ein, sum leitar eftir fyrifallandi lossiarbeiði.²⁰¹ Eisini á svenskum hevur *sjåar* verið brúkt um lossingarmann, og í svenska havnarbýnum Göteborg vóru teir fyrstu, sum lossaðu og lastaðu skip, í roynd og veru sjómenn.²⁰² Í nýggjari tíð hava lossingarmenn í Havn eisini verið menn, sum komu á

Sildaarbeiði og sildabátar á Vestarukai í 1950-árunum. (Snr. 5111F38)

Kaiina at leita sær fyrifallandi arbeiði, t.d. sjó- og fiskimenn, men Havnin er ein alt ov lítil havnarbýur og hevur eisini havt ov lítið virkseimi til sama uppbyti sum í stórum havnarbýum. Teir somu lossaðu og lastaðu sostatt alt komandi og farandi góðs í Havn. Teir hava somuleiðis landað fiskiskip, men tað hevur serliga verið í tíðini, áðrenn Vestarakai kom og fiskiídnaðurin byrjaði har í 1950-árunum.

Landingin av salt- og ísfiski á Vestarukai á Bacalao elvir til eina heldur tvørliga skilmarking av lossingarmönnum í Havn. Hóast landarar eisini flyta farm millum skip og kai, so rokna heimildarfólk, uttan í fáum undantøkum, ikki landararnar á Bacalao sum lossingarmenn. Tað ber ikki til at svara neyvt og greitt uppá, hví landarar og lossarar verða atskildir og fataðir ymiskt, men kanska tí at landarar tøma skip og ikki flyta farm aftur av kai og í skipslastir, uttan salt og ís, og møguliga tí at teir ikki hava havt landing burturav sum arbeiði. Tá ið saltfiskurin var í hæddini, landaðu teir í tørnum, tá ið flotin kom inn, men rivu somuleiðis fiskin um, saltaðu, stakkaðu og pakkaðu til

útflutnings inni í saltfiskakjallaranum. Ein, sum hevði lossað á Kaiini, royndi seg eisini eina tíð á Bacalao í tíðini uml. 1960:

„Forstendur tú, tá báturin kom inn...vit landaðu fyri Bacalao, tá var eg í arbeiði, fast hjá Bacalao...so, tá tað var ferdugt, so hevði man arbeiði inni (...) forstendur tú, tað kundi vera sovordíð forskelligt, stakka, ríva um, ella bera uppá vekt, taka av frá vektini (...) man hevði arbeiði hvønn dag á Bacalao...“²⁰³

Seinni í tíðini, tá ið ísfiskur kom upp á land úti á Bacalao, arbeiddu teir, sum landaðu, eisini inni á virkinum.

Í aðrar mátar skuldu landararnir vera uppi, tá ið áðurnevnda Bryggjuarbeiðaradeildin varð stovnað uml. 1960. Virkisøkið hjá deildini var „bryggjurnar í Tórshavn“, og „lastan og lossan av fiski“ var eitt av teimum arbeiðum, sum varð umrøtt í uppskotinum til endamálsorðing deildarinnar.²⁰⁴ Landing av fiski var tískil mett sum lossiarbeiði, men av tí at ilt er at taka landingina á Vestarukai uppi sum lossiarbeiði, so er tað ikki fyri at avmarka virkseimið í Tórshavnar Havn, men av tí at heimildirnar siga so. Ein landari var líkasum eitt annað slag av fólki. Harafturat tykjast einamest lossingarmenn á Kaiini at teljast millum teir, sum myndaðu Bryggjuarbeiðaradeildina.

Sambært manni, sum hevur lossað og tíðum hevur vitjað á báðum vágum, reikaðu menn millum Kaiina á Eystaruvág og Vestarukai á Vestaruvág fyrstu árin, ídnaðarvirkseimið hevði tikið seg upp á Vestaruvág í 1950-árunum. Teir leitaðu eftir antin at sleppa upp í lossingina eystanfyri ella at sleppa at landa ella at vera uppi í sildaarbeiðinum vestanfyri. Men reikanin hjá teimum hvarv so líðandi, tá ið rættilig gongd var komin á framleiðsluna hjá Bacalao. Sami heimildarmaður lýsir landaran á Vestarukai og arbeiðið hjá honum:

„...teir sum avskipa og lossaði sildatunnir, og fiskapakkar og sovordit, tað vóri lossingarmenn...tú spyr um landarir, eisini...tað má man heldir kalla teir sum landaði trolararnar, altso, ráan fisk (...) altso, teir arbeiddi inni, eisini, men tað var sum oftast teir somi menninir sum landaði, og tá ið ongin landing var, so vóri teir inni...“

Víðari sigur hann um fólkið og umhvørvið á Vestarukai og ger eina samanbering við Kaiina:

„...eg haldi tað var...eg veit ikki hvussi eg skal siga tað...hvør sítt klima, ja, tað var hvør sítt klima...altso, tað var hvør sín

atmosfera, fyri at siga tað upp á tann mátan, eystanfyri og vestanfyri...ja, eg kom ongantíð í so nær kontakt við menninar vestanfyri, sum eg kom við teir eystanfyri (...) tað var faktiskt tað sum vit vilja kalla innvandrara...ja, sum eri blivnir havnarmenn, eftirhondini, ikki sannheit...tað var mest innvandrara sum komi at arbeiða á Bacalao og tí megna...sjálvandi vóri havnarmenn inn ímillum har, men meginpartirin kom aðra staðni frá...ein rúgva kom sunnan úr Suðuroy...“²⁰⁵

Tað var munur á umhvørvi. Vestarakai er sum nevnt yngri enn Kaiin, hevur havt annað virksema, annað slag av farmi, ið kom um kaikantin, og hevur kanska ikki verið so samansjóðað sum hinumegin. Vestarakai var eitt ídnaðarumhvørvi fyri seg í býnum, og í so máta skulu Kaiin og Vestarakai skiljast sum tveir heimar.

Hetta játtar áðurnevndi Asger Møller. Í 1940-1950-árunum vitjaði hann fleiri ferðir og búði eisini í longri tíð í Føroyum. Um Tórshavnar Havn sigur hann, at Kaiin var 'Thorshavns Lange-linie', har spákaði havnarungdómur aftur og fram. Tað gjørdi hann hinvegin ikki á Vestarukai:

„Vest-Havnen er prosaisk og hverdagsagtig; her gælder kun første Del af den gamle Devise om' at gavne og fornøje'. Et Skibsværft og et stort Fisketørreri 'Bacalao' ligger i Spidsen med hensyn til at gavne. 'Bacalao' paastaas at betyde 'Torsk' paa spansk. Her afskiber de thorshavnske Trawlere deres Fiskelaster; 'Bacalao' besørger det videre fornødne: Fiskens Tilvirkning til eksporttjenlig Klipfisk“.²⁰⁶

Verður farið aftur til lossingina, so skal sigast, at hetta arbeiðið eisini hevur verið á Vestarukai. Menn bæði landaðu og lossaðu vestanfyri. Fyrirtekur læntu arbeiðsmegi frá hvør øðrum, og arbeiðsmenn á Tunnuvirkinum hjálptu eitt nú til, tá ið á stóð í saltlossingini hjá Saltsøluni.²⁰⁷ Tað kom eisini fyri, at tørvaði Bacalao hjálp at landa skip, so komu menn av Tunnuvirkinum til hjálpar og fólk komu eisini av Kaiini yvirum á Vestarukai at hjálpa til.²⁰⁸

Tað er óvist, hvussu ofta fyrirtekurnar hava dúvað upp á hvør aðra, og hvussu langt fram í tíð serliga fjakkaramynstrið, at somu menn hava arbeitt bæði við farmalossing og landað fiskiskip, sæst millum vágirnar. Tað ber ikki rættiliga til at tíðarfesta, nær menn fara at halda seg til bara ta einu kaiina, men hugsast kann, at teir nýggju línubátarnir og trolaranir hjá Kimbli, sum komu fyri og eftir 1960, hava gjørt sítt til, at landingin gjørdist reglulig-

ari, og tørvur var á støðugari arbeiðsmegi. Skipini í reiðarinum Kimbli vóru flotin hjá Bacalao, men onnur fiskiskip, ið høvdu heimstað uttan fyri Havnina, lögdu eisini veiðina upp á Bacalao.

Í 1964 er knappliga líkt til, at lossing og landing var hvør sítt. Eftir einum felagsfundi hjá Havnar Arbeiðsmannafelag at døma letur til, at sambandið millum Kaiina og Vestarukai var slitnað. Lossingarmenn úti á Kaiini sótu tann eina dagin inni í Kaffistovuni hjá Karli og bíðaðu og hava stutt sagt havt gron:

„Viðvíkjandi lossing á Vestari bryggju segði M. Carlsen, at um ein ikki fær fatur á fólki á eystaru bryggju um morgunin, fæst ikki fólk haðani. Jørgen Djurhuus meinti at M. Carlsen kundi havt sett seg í samband við formenninar á Eystaru bryggju, um at fáa fólk haðani. K. Mouritsen vístu á at fleiri mans sótu og bíðaðu í Kaffistovuni hendan dagin, áðrenn farið var til hús...“²⁰⁹

Tað kann vera um hesa tíð, at Kaiin og Vestarakai vóru í ferð við at gerast hvør sín heimur.

Sjáldan verða landarar í fiskivinnuni havdir á máli aðrastaðni

Trolari, helst „Kallsevni“, landar á Bacalao í 1958. (Bambus – Føroya Fornminnis-savn)

Nýggjar tunnur fara av lastbili og umborð á skip. Vestarkai í 1950-árunum. (Snr. 5111F743)

og settir beinleiðis í samband við lossingarmenn, men sum í hesum føri í Havn hava teir partvíst verið lossingarmenn, tó at skilmarkingin er tvørlig og sundurgreiningin eyðsýnd.

Á svenskum hevur tað stundum eisini verið tvørligt at skilmarka, men á øðrvísi hátt, tí at skilt hevur verið millum „*stuveri-arbetare*“ og „*hamnarbetare*“, tó at heitini bæði hava verið brúkt hvørt um annað.²¹⁰ Tann fyrri arbeiðir umborð, lossar og lastar skip, og er v.ø.o. lastamaður, meðan tann seinni er ein, sum arbeiðir á landi, á kaiini.

Tað er ikki bara sum at siga tað at allýsa lossingarmannin. Teir, sum hava starvast á Kaiini hjá almennu reiðarafyrirkuni, *Strandafaraskipum landsins*, fyrr *Smyrils avgreiðslu*, og teir fáu, sum avgreiddu innanoyggjaførini hjá Meiarinum, vóru ikki roknaðir sum lossingarmenn. Hetta kemur til sjóndar í sama uppskoti til endamálsorðing hjá Bryggjuarbeiðaradeildini, har ið lossing og lasting av skipum verður skilmarkað: „...*rutubátar í innanoyggjasigling eru undantiknir*.“²¹¹ Orsøkin kann vera, at teir ikki hava flutt farm í stórum nøgdum, og møguliga hava hesir menn verið øðrvísi løntir enn lossingarmenninir úti á Kaiini.

Verður greiningin úr Le Havre av lossingarmönnum fylgd, so nevna heimildir í Havn ikki kranaførararnar hjá Tórshavnar

Havn sum lossingarmenn, men pakkhúsmenn eru íroknaðir hópinum. Bryggjuarbeiðaradeildin orðaði annars sjálv, hvør ið var lossingarmaður soleiðis: „...*umfatar fastar viku- og tíma-arbeiðarar ið starvast við lossing og lasting ella pakkhúsarbeiði í samband við lossing við bryggjurnar í Tórshavn, og bert teir ið eru í hesu vinnu*.“²¹² Vanliga verður munur gjørdur millum lossingar- og pakkhúsmenn. Arbeiðið í pakkhúsum er goymsluarbeiði, men kortini, pakkhúsmenn vórðu mettir at vera uppi í lossingini. Bryggjuarbeiðaradeildin tilskilaði annars, at allir limir í Havnar Arbeiðsmannafelag kundu lossa.

Plássini í lossingini

Tá ið orð hinvegin skulu setast á, hvat ið lossingarmenninir í Havn hava gjørt undir arbeiði, 'sæst eitt greitt samsvar við arbeiðsheitini uttanlands.

Áðrenn mekanisk lossing gjørdi um sèg og maskinførararnir komu uppi, var lossiarbeiðið skipað við *lastamonnum*, ið vórðu sendir niður í skipslastina at lossa og lasta, við *lúkumanni*, ið stóð við lúkuna á dekkinum og stýrði slengini, við *spælmanni*, ið koyrði lossispælið sum stýrði bummunum, við *gerdumonnum*, ið hálaðu gerdirnar, soleiðis at bummarir fingust yvir lúnning og kaikant, við *kaimonnum*²¹³, sum tóku ímóti og settu til á kaiini og sum sleipaðu handvognar millum kai og pakkhús, við *pakkhúsmonnum*, ið vórðu settir at skipa, skilja, útflýggja og taka ímóti vørum, og við *taljumanni*²¹⁴, sum skrivaði upp vørur og kolli. Tað hevur ikki verið vanligt hjá føroyskum skipa- og shippingfeløgum at havt *riggarar* í arbeiði, men Skipafelagið hevði í øllum førum riggara, ið partvíst var uppi í lossingini, men sum eisini umvældi og eftirkannaði lossigreiðirnar.

Heitini eru sjálvsøgd og vísa til arbeiðsskyldurnar hjá monnum á hesum plássum og øll liðini í lossingini upp á tann gamla mátan.

Sum nevnt áður í mekanisku lossingini minkaði talið á monnum á kaiini og á teimum, sum vóru um handvognarnar, tá ið trukkar og plattar komu, *móttakararnir*, sum teir eisini nevndust. Av tí at lossibummar eisini fóru í søguna og kranarnir komu, hvurvu gerdumenninir.

Síðani minkaði talið á lastamonnum í konteynaralossingini til teir fáu, sum nú krækja konteynararnar í og úr. Lúkumenn hvurvu sum so, men tó ikki heilt í landingararbeiðinum. Menn, sum koyra stakkarar og trekkjarar í dag, eru nýggir í vinnuni, meðan

pakkhúsmenninir enn rækja sínar somu skyldur, teir talja vørurnar. Teir ganga við pappíri og penni, eru kantórkrakkar í arbeiðsklæðum, men altíð til reiðar at leypa í ein truckk.

Í dag hevur arbeiðið broytt skap, men ikki innihald. Setningurin er, sum hann altíð hevur verið: at lossa og lasta skip. Skipskranin ella ein kran á landi tekur úr og setur í lastina, setur á og tekur av dekkinum og setur niður á og tekur av kaiini. Truckkar koyra bæði umborð og á landi, og stakkarnir á landi koyra við konteynarum, seta til, koyra frá, lyfta konteynarar á og taka av mafivognunum, ið verða koyrdir til og frá skipssíðuni, meðan truckarnir í flestum førum tøma og fylla konteynarar við plattafarmi. Inni í pakkhúsinum hava menn skil upp á góðsið. Nakrir mans eru umborð, nakrir á landi, og krækja teir í og úr og stýra *oki*, ið er ramma við lásimekanikki oman á konteynaranum, ið kranin síðani lyftur. Lossingarmenn eru í flestum førum maskinførarar, ið hvør við sínum kunnleika hava serlig loyvisbrøv, ið krevjast fyri at útinna hetta arbeiðið.

Tað er ikki so nógv at siga um ymsu plássini í lossingini av konteynarum. Krana- og maskinførarar hava fingið alt meira ábyrgd, sum arbeiðið hevur fingið meira ferð og størri nøgdir verða upp- og avskipaðar.

Í tíðini við gomlu lossingini og eisini í mekanisku tíðini vóru tey ymsu arbeiðini sambært heimildum soleiðis vordin, at tey øll líktust. Sagt verður, at alt varð lossað av gomlum vana, sama hvat slag av farmi, ið skuldi lossast. Kortini vísa uppfatanirnar, at sumt arbeiði var lætt, tungt, gott ella ringt, sumt var stuttligt og sumt var beinleiðis keðiligt. Ymsu lossingarnar skulu lýsast fyri at fáa skil á, hvat ið hesi arbeiði hava havt við sær.

Ymsu lossingarnar

Farmasløg, sum vanliga vórðu flutt inn á føroyska marknaðin í tíðini frá 1930 og fram til seinnu helvt av 1970-árunum, tá ið lossingin av konteynarum tók við, skulu flokkast.

Um. 1960 gjørdi Bryggjuarbeiðaradeildin sær tann ómak at lýsa ymsu arbeiðini í Havn soleiðis: "*Lastan og lossan av post- og ferðaskipum frá útlondum. Lastan og lossan av fiski, salti, koli, timbri og stykkjagóðsi.*" ²¹⁵

Á sjómannamáli er ein serlig fatan av, hvat slag av farmi ið hoyrir undir *stykkjagóðs*. Í teirri kendu handbókini hjá Jens Kusk Jensen er stykkjagóðs t.d. kassar, tunnur og sekkir.²¹⁶ Stykkjagóðs er sostatt so mangt. Tær flestu lossingarnar og harvið

týðningarmesta arbeiðið á Kaiini kom sum stykkjagóðs, og sambært greiningini hjá Jens Kusk eru sildatunnur, oljuføt og sementsekkir eisini stykkjagóðs, men arbeiðið av hesum verður skilt sum serligt lossi- og lastiarbeiði, og víkja hesi arbeiðir frá vanligum góðsi.

Kol

Verður byrjað við lossingini av koli, so var tað tiltikið skitið og strævið arbeiði. Fyritøkan hjá Lützen, sum lossaði sítt egna kol, syrgdi sjálv fyri at fáa fólk og hevði sum nevnt gjørt kolkai úr viði, ið stóð uppi summarmánaðirnar. Kolið varð hivað upp á kaiina, koyrt inn við trillibørum og síðani stoytt niður í kolkargarðin.

Úti á Kaiini varð kol eisini lossað. Tað gekk fyri seg á sama

Hjá
Valdemari
Lützen. Mað-
ur kemur inn
eftir brúnni
við koli í
børu.
(Myndaeig-
ari: Mogens
Lützen)

Teir lossa kol á Kaiini. Tveir mans standa uppi á kolkaiini. Eins og yviri hjá Valdemar Lützen varð hon sett upp, tá ið kol-damparnir komu. Niðri á kaiini skumpa teir sekkir á vogni inn í pakkhúsið. (Snr. 3350-1240)

hátt, at tey stóru kolstykkini í lastini vórðu tikin fyrst, rullað ella borin í eini jarnspann, ið hevði lás. Hetta var eitt serligt *mál*, ið varð hivað í land. Ansast skuldu eftir, at tey stóru kolstykkini ikki rullaðu á fótur og bein. Handskar vórðu ikki brúktir og ansast skuldi eisini eftir, at fingrarnir ikki lógu ímillum. Fyrst varð grivið við spískum spakum fyri at fáa sett á at arbeiða seg niður, soleiðis at spannin kundi setast niður í eitt op í kollastini. Eitt sjakk upp á 3-4 mans kundi vera til hvørja spann, og sjakkini skiftust um at lempa upp í spannir. Sjakkini skuldu halda tørn, tí tá tóma spannin var á veg niður aftur í lastina, skuldi tann næsta standa klár at hivast upp.

Tá ið komið var á botn í lastini, niður á *banjaran*, varð lempað við flatum spakum, og tá gjørdist tað lættari at arbeiða. Upprunaliga brúktu teir kurvar, men so komu tær jarnspannirnar, ið vórðu lossaðar antin beinleiðis á lastbilar, har maður stóð og tók ímóti, ella upp á træbrúgv sum hjá Lützen, og kolið fór í trillibørum inn í kolgarðarnar á Kaiini. Seinni í tíðini fór kolið á lastbilar og tað varð stoytt útav niður á havnarplássíð.

Niðri í lastini kundi ungur drongur setast til at renna millum spannirnar og krækja í:

„...tað var grúiliga skitligt, óalmindiliga skitligt, helst tað eingilska kolið...tað var grúiliga gott kol, men forferdiliga skitligt...og tað var eisini troyttandi og strævið at lossa tað kolið, tí tað var upp á tann mátan, at tú skuldi vera ferdigir at

hava fylt málið, áðrenn hitt málið kom niðir...eg hevði millum annað til arbeiði at ganga ímillum bara høgga úr og í...tað brúkti man sovorðnar ungar til...og tað var so grúiliga tungt at fara at bera hendan her øgiliga krókin...gjarna var ein keta uppií...“²¹⁷

Ein annar sigur frá, tá ið ein størri koldampari kom á Havnina:

„...vit lossaði ein dampara, ein stórir dampari, hann hevði fyra lastir...eg haldi vit vóri einir 10-12 dagar um at lossa hann, tá skuldi nógv fólk til...eg kann minnst, stadigvekk, tað var illveðir, tað var regn næstan hvønn einasta dag...og so var tað eingilskt kol, so tað sá næstan út sum tað vóri nekarar sum arbeiddi umborð, allir vóri líka svartir...“²¹⁸

Menn, sum lossaðu kol, vórðu eisini settir til at bunkra skip. Í gomlum døgum, tá ið ongin krani var, bóru teir sambært heimildum kol í leypi umborð á eitt nú ‘Smiril’. Damparnir komu regluliga. Bæði skip og hús brendu kol fram til 1950-árin, tá ið farið var at brúka olju sum brennievni.

Menninir, sum lossaðu kol, vóru lættir at kenna aftur. Tá ið tað regnaði varð sagt, at bara tað hvíta í eygunum sást, tá ið teir komu heim eftir Kaiini. Hóast skitið arbeiði var kolið góð lossing at fáa. Damparnir lógu inni í upp í eina viku ella longur, og kolið kravdi vanliga nógvar máns.

Salt

Lossingin av salti var harafturímóti nossligari. Mannagongdin var tann sama sum í kolalossingini, tí saltið varð eisini fylt í mál. Saltlastin pakkaðist, hørð skón lá omaná, og tí var í summum førum neyðugt við eyrhakkara at loysa saltið. Somu spísku spakar vórðu brúktir sum undir lossing av koli, tá ið sett varð á lastina, og tá ið komið var longur niður, komu eisini teir flatu spakarnir fram. Salt er væl tyngri at lempa enn kol, men tó hildið at vera betri at lossa enn kol. Tað kom fyri, at teir lossaðu beinleiðis niður í sluppir, ið lógu uttan á damparanum, samstundis sum teir eisini lossaðu inneftir. Saltdamparnar vóru í flestum førum minni enn koldamparnir, men lossingin kundi eisini vara eina viku, av tí at lempingin tók longri tíð enn kolið.

Ein lossingarmaður hevur roynt saltlossingina í 1930-árunum til útgerðarfeløg og fyrirkur, ið stílaðu fyri fiskaarbeiði:

„...tað lossaði vit inn, gjarna tætt við pakkhúsið, f.eks. bæði á

Saltlossing
síðst í 1960-
árunum.
(Ingolf
Nielsen)

Sælingahelli, og pakkhúsið hjá Jens í Dali...har var bara salt-pakking burtirav...so stóði tveir...tað bleiv fylt upp í eitt sovorðið kar, og tað bleiv fylt upp í posar (...) so stóð ein hvørji megna og togaði í ...so gingu teir alla tíðina eitt törn runt ...²¹⁹

Teir lossaðu eisini salt á Kaiini beinleiðis á lastbilar, ið fóru avstað við farminum. Landshandilin hevði saltgoymslu:

„...tað var nokkso tung lossing, tí at teir høvdi stórar baljir...og tað skuldi lempast uppí, tað skuldi skovlast uppí...og tá ið hesi ílötini vóri full, so blivi tey krøkt í henda krókin, og so bleiv tað hivað í land (...) so bleiv tað hálað inn í ein lastbil...har stóði so tveir mans í lastbilinum, so vóri tveir klampar at koyra frá, og so skuldi tað við handamakt koppa hesum ílætinum á, og stoyta saltið niðir á bilin...og so fór tað umborð aftir...“²²⁰

Tá ið Saltsølan fór at flyta inn salt seinast í 1950-árunum, broyttist saltlossingin í Havn. Saltsølan hevði sín stóra krana við grabba, og saltdamparnir lógu tískil styttri inni enn áður.

Frammanundan høvdu nógv skip tikið salt inn á goysluni suðuri á Drelnesi, ið var størsta saltgoyslan í landinum, men hereftir kom saltið eisini upp á Vestarukai í Havn.

Saltlossingin upp á tann gamla mátan kravdi eins og kolið nógv var mans. Saltið var illtungt lossiarbeiði, men var sum kol-lossingin eisini góð lossing at fáa.

Landing av fiski

Upprunaliga vórðu sluppurnar landaðar av skipsmannningini.²²¹ Seinni gjordist tað vanligt arbeiðsmannarbeiði, og í Havn vóru landingar sum nevnt eisini á Kaiini, áðrenn Vestarukai var tikin í nýtslu.

Landing av smærri fiskiførum var stokkut arbeiði. Her sigur ein frá, hvussu tað var á Fiskacentralinum í 1940-árunum:

„...tað bleiv bara smitað upp á dekkið, og so ein frá dekkinum smitaði upp á kaiina, upp í eina trillibøri, og so fór tað inn á Fiskacentralin...“²²²

Fulllastaðar trolararar og línubátar kundi tað harafturímóti taka fleiri dagar at tøma. Áðrenn ísfiskalastirnar komu upp á land úti á Vestarukai í 1960-árunum, tá ið saltfiskur varð landaður til Bacalao, var arbeiðsgongdin sambært ungum skúladreingi, at kurvar vórðu fyltar niðri í lastini, síðani hivaðar í land og settar á vognar á kaiini:

„...tú kundi gott hava eina strípi av saltfiskabátum sum lógi harúti, og tá kravdist nógv fólk! (...) ein drongir, saman við hvørjum vaksnum fólki, triggjar kurvar, landingarkurvar, av saltfiski sluppi uppá hvønn vognin... og hjulini vóri kanska 10 cm í diametir, tað kundi vera tungt, tí slapp ein drongir at koyra á vognin, og seta kurvarnar uppá vognin, sohvørt tær

Saltfiskur kemur upp á land á Kaiini í 1950-árunum. (Evald Larsen)

blivi svingaðar inn...teir høvdi jú tog uppi millum mastrarnar, og so hinge kurvarnar í taljum...og so landaði tú altíð á útsíðini fyrst, soleiðis at mastrarnar helti innnyvir kaiina...so svingaði kurvarnar inn (...) tað næsta stadið, tað var at sleppa niðir í lastina á bátinum, tí so skuldi tú til at tømja krubbir niðir í kurvarnar...tað kravdist meir av kreftum, meira treysti, og tað lá ein prestiga í tí at fáa tað álitid, at nú slapst tú niðir í lastina...tá var sjálvandi meira salt millum skins og hold, og tú fekk oftari salt í eyguni...“²²³

Saltfiskalandingarnar góvu arbeiði til nógvar hendur, og tá kundu nógvir skúladreingir vera uppií.

„...og so blivi taljir hongdar uppí, yvir hvørja lastalúku, og so brúkti teir fiskakurvar at fylla uppí...tær høvdi so tvær honkir, og har bleiv so krøkt í ...lúkukarmarnir á trolarar vóri so smáir, og so bleiv tað hivað upp ígjøgnum har, og so blivi vist 4 ella 6 kurvar settar á vognin, og so blivi vognarnir hálaðir inn á Bacalao...“²²⁴

Havnartrolarin „Fiskanes“ landar á Bacalao. Fiskur hevur altíð verið hildin at vera tungt arbeiði. Í saltfiskalast varð alt tikið upp við hond. Bacalao brúkti elektrisk spøl, og veirar vórðu spentir millum mastrarnar. Her eru í hvussu er tvey spøl í gongd. Tey standa uppi á landi. (Snr. 5111-641)

Maður passar spælið. (Snr. 5111-641)

Tá ið ísfiskalastir vórðu landaðar, varð leysi fiskurin tikin úr krubbunum, fylltur í málið og hivaður í land. Seinni fóru skipini at ísa fiskin í plastkassar, og 4-5 kassar vórðu landaðir í einum hivi ella 8-10 kassar í dupultum hivi. Í nýggjari tíð hava skipini eisini ísað í størri kør, og tá tók tað bert nakrar fáar tímar at tømja fulla skipslast.

Timbur

Vanliga komu ‘timburskipini’ um summarið og lógu sum kol- og saltampararnir upp í eina viku. Fyrst varð rættað upp við hond, bretti fyri bretti, og síðan lagt í stropp:

„Tað var deiligt, ja, teir lógi ongantíð javnir, stokkarnir...so legði man bara ein stropp innundir her...soleiðs, so hivaði man upp (...) veitst tú, brettini, tey lógi leys í lastini, tað var leingi

Timburlossing í 1930-ár-unum. (Snr. 510F171)

oftani at standa har og kasta bretti í tveir stroppar sum lógi soleiðs, tað kundi vera drúgt (...) einar triggjar, fyra dagar...ja, veitst tú, har vóri 36 tímar, ikki sannheit...²²⁵

„...timbir, tað var næstan bara skonnartir, tað var eg ofta við til, bæði „Glyvursnes“ og „Tinganes“, og danskar skonnartir (...) tú, fyri tað mesta bleiv tað handað, øll dekslastin, hon bleiv handað, eitt og eitt bretti, tvey og tvey, og so víðari, akkerát sum tað var, men so fór man í lastina, so bygnti man at bunta...og tað bleiv lagt á vognin, og tað vóri altíð 2 mans sum koyrði vognin niðan, annaðhvørt til Balslev ella til Timbirhandilin...mær dámdi tað væl, tað var fínir máti at lossa uppá...“²²⁶

Timbur varð seinni lossað beinleiðis upp á lastbilar, ið fingu tað til høldar, har arbeiðsmenninir í timburhandlunum tóku ímóti. Timburskipini vóru í flestum førum hildin at vera góð at lossa, men summir hildu lítið um timbur, tí at flísarnar vóru nógv. Timburlossingin gav ikki so nógv arbeiði, men næstan full vika uttan at leggja dag upp ímillum við hús var hildið at vera gott. Arbeiðslagið var so vorðið, at timburlossingin ikki var so rokut og hevði ikki ta stóru ferðina.

Sement

Vóru timburskipini góð, so gingu menn harafturímóti bæði uttan um og fram við lossingini av sementi, um tað bar til. Eins og kolið var sementið tiltikið skitligt arbeiði og hvaðna verri at fáast við. Tað var ringt fyri heilsuna og sera strævið arbeiði. Tað var ikki fyri bloytur og heldur ikki at bjóða eldri monnum niður í lastina at skinklast við 100 pund sikkir, illtungir sum teir vóru at fáast við:

„...sement, altso, har vil eg siga, eg havi arbeitt nógv við sementi, eisini ...lúkurnar vóri so smalar, trongar...ofta tá teir hivaði, so kom ein sikkir í lúkukantin, og sprænirin stóð út av sementi!...og vit sum vóri í lastini, tá vóri vit bara hvítir sementmenn (...) men tað bleiv tikið fyri góða vari ...tað var onki klutir av tí (...) tað skuldi góðir maðir til, tað skal eg siga tær!...“²²⁷

„...sementið, tað var í sekkum, og tað mátti berast upp í stroppar, ha...tað vóru stroppar sum vóri segldúkir, fyri at sekkirnir ikki skuldi skrædna so lætt, ha...men tað vóri altíð sundirskræddir sekkir, og tað var eitt øgiligt svínari...skitið og tungt arbeiði var sementið, tað var tyngri enn kolið og saltið...“²²⁸

Seinni í tíðini lógu sementsekkir á plattum í lastini, sum síðani vórðu hivaðir í land. Sement varð lønt sum avriksarbeiði – akkord, og tá øktist ferðin:

„...tað var grúlliga strævið arbeiði, ja...man fekk eitt sindir meir enn hinir ...so helt man, at man hevði gjørt eitt øgiligt kvett, men tað veit eg slett ikki, tí tað var eitt dráp...tað var eitt helvitis dráp fyri at halda akkordina, tað var tað...“²²⁹

Sonur lossingarformann sigur um tað tunga arbeiði hjá pápanum:

Gamli gekk við ringum ryggi...tað mundi vera av lyftingini á Kaiini, tað trúgvi eg (...) sementakkordirnar, tá vóri armarnir sum á apum á teimum, tá teir vóri lidnir...“²³⁰

Í fleiri umførum var sementlossingin til viðgerðar í Havnar Arbeiðsmannafelag. Menn vóru ónøgdir. Í 1963 hevði Poul Poulsen á orði, at sementið var illa lønt og harafturat heilsuskaðilig lossing, og ein, Justinussen nevndur, segði árið eftir, at sementlossingin var eitt ringt arbeiði, og akkordin var ikki nóg góð, um trukkførarin eisini skuldi vera uppi.²³¹

Eitt serligt amboð varð brúkt at lossa tunnur, ein *leyshakari* nevndur. Tað var keta við krókum ella klóm, og varð hon lögð um löggin á tunnuni. Sildarbátur á Vestarukai. (Snr. 5111F744)

Sambært heimildum var sementlossingin tað ringasta arbeiði at fara til á Kaiini.

Tunnur og fót

Upp- og avskipan av tunnum var sum nevnt eitt serligt lossi- og lastiarbeiði. Sildatunnur – rundar og tungar – skuldu rullast og stúvast og vóru truplar at handfara. Tað var neyðugt við sterkum og snildum monnum.

Eitt tunnuvirki hevði verið Yviri við Strond í Havn, áðrenn Føroyskt Tunnuvirki byrjaði sína framleiðslu á Vestarukai. Frammanundan fluttu umboðsfyrirøkur inn lidnar tunnur og ofta eisini tunnur við salti. Tunnurnar vórðu uppskipaðar, lastaðar umborð á skip, ið fóru á sild. Tá ið flotin kom innaftur og skipini vórðu lossað, skuldi sildin skiljast í støddir, leggjast í tunnur av nýggjum, vigast og at enda laki latast á. Tunnurnar lógu nakrar dagar, áðrenn tær vórðu avskipaðar við farmaskipi til útflutnings.

Vóru fleiri tunnur í slenginum, onkur sigur 4, aðrir siga upp í 8 tunnur, so varð hivað, til tað tátaði í, og

„...so skuldi man duga at halda hesum leyshakunum, ella ketini, soleiðs at man fekk høgt í endan á tunnini, og so skuldi man duga at halda, soleiðs at tað ikki datt úr aftir, meðan man krækta í tí næsti tunnina...“²³²

Ansast skuldi eftir, at rætt lá í, at krókurin í leyshakaranum ikki glapp úr, tí annars datt úr slenginum, og tá kom alt niður aftur. Tá ið tunnur skuldu stúvast í lastini, fekst ikki altíð í tunnuløggin, og meltaðu teir fingrarnar og fingur bláar negl.

Á sama hátt var leyshakarin eisini brúktur, tá ið olja o.a. kom upp á land í fótum. Áðrenn trukkur var komin til Havnar, var lossingin merkt av snildum brøgdum:

„...veitst tú, Meiaríð, til dømis, tað fekk alla sína margariniolji, kokusolji, soyaolji í tunnifótum, og tað var nokkso nógv, og hetta skuldi lyftast upp á bilar fyri at fáa tað vekk av Kaiini...upp á sama máta smyrjiolji, tað kom alt í fótum (...) frammanundan høvdi teir plankar at rulla tað upp eftir...og tá tað fór av aftir bilinum, so høvdi teir eitt bildekk teir lögdi tað niðir á... minnst tú tað, forrestin?...høvdi eitt sovorðið stórt bildekk sum teir lögdi niðir á kaiina, so rullaði teir bara tunnirnar niðir á hetta bildekkið...tað var eitt sovorðið ‘snitt’ ið menninir høvdi til at gera hetta her...behøvdist ikki so nógvvar kreftir til, álíkavæl...tær hoppaði bara uppát aftir, og so fóri teir avstað við tí...“²³³

Lossi- og lastiarbeiðið av alskyns tunnum og fótum, bæði á Kaiini og á Vestarukai, broyttist, tá ið áðurnevndi vognurin við motori, sum lossiformaðurin Ólafur Guðmundsson setti saman, varð tikin í nýtslu. Í øllum førum gjørdist arbeiðið lættari hjá teimum á kaiini. Tunnulossingin kravdi royndar menn, ið kendu mannagongdina og høvdu tær røttu arbeðsrøslurnar í kroppinum.

Stykkjagóðs

Tann mest vanliga og regluliga lossingin úti á Kaiini var sum sagt stykkjagóðsið, sum kom við *rutubátunum*, við farma- og ferðaskipum í fastari sigling og við chartraðum skipum. Lossing av stykkjagóðsi var altíð fittligt og nossligt arbeiði og kanska eisini størsta avbjóðingin í einum arbeiði, ið allir sum ein lýsa sum

einfalt arbeiði, ið ikki hevði nógv upp á seg. Men sum ein sigur um stykkjagóðs:

„...ja, tað er ikki bara pappeskjur...jarnskinnarar, alt møgult...bæði tríkantað og runt og fýrkantað...ja, eg havi altíð hildið tað verið stuttligt at lossa...tað er tí eg havi verið har...”

234

Ansast skuldi eftir, at lagt varð væl í stropp, at tað hekk sum tað skuldi, tí annars fór slengið runt og koppaði niður aftur í lastina:

„Altso, leggja stropp um, var ...eg vil ikki siga tað var vitin-skapi, men tað skuldi vera ein viss líkavekt, tá man fór at hiva tað upp, ikki sannheit...tá teir begynnti at hiva tað, so fór tað upp á hendan mátan...ná, so bleiv tað lorað niður aftir...so fann man útav, at í hasum kassanum, hann vígaði altso meir í aðrari síðini...altso, man var noyddir at finna eina vissa líkavekt, ella mátti stroppirinn liggja, at hann bestemt ikki mátti glíða út...”²³⁵

Seinni í tíðini varð stykkjagóðs lagt á plattar niðri í lastini, og har skuldi eisini ansast eftir, at tað lá væl í, at góðsið ikki fekk yvirvág. Stykkjagóðs skuldi sum nevnt á handvognarnar tey fyrstu nógvu árinum. At handfara vognarnar á kaiini var ikki bara sum at siga tað:

„...tað var hesir skíti vognarnir tú skuldi liggja og dragsa aftir

Á Kaiini.
Olju- ella
petroliums-
tunnur loss-
aðar beinleið-
is á lastbil til
fyrirøkuna
Valdemar
Lützen.
(Mynda-
eigari:
Mogens
Lützen)

og fram eftir kaiini (...) tað vóri kanska 6 sekkir í einum stroppi...eg trúgvi ikki tað var stórt meira...vognarnir høvdi tvey hjul sum kanska vóri einir 30 cm í diametir, jarnhjul, tungir vagnar (...) tungir at arbeiða við, jarnrammir, og gjørdir úr tjúkkum viði...”²³⁶

Altíð var okkurt. Var tað ikki hetta, so var tað hatta. Lossingin av stykkjagóðsi var tað fjølbroyttasta arbeiðið av øllum á Kaiini. Tá ið skip komu við vanligum stykkjagóðsi, kom eisini ofta fyrri, at sement skuldi lossast upp úr somu last. Krókurin, ið varð brúktur í stórum havnum uttanlands, var sum nevnt ókendur í Havn, men her brúktu lastamenn vanliga kúbein og jarnbrot í lastini, tá ið teir skuldu loysa og ‘skvera’ kassar o.a. frá hinum góðsinum.

Stykkjagóðslossingin setti krøv til tann einstaka at arbeiða við skili og hólsemi. Tað gjørdi teir ikki ta einu ferðina, sambært heimild, ið lossaði sum heilt ungur drongur og hoyrði um eina hending í nýggjari tíð, kanska í 1960-árunum, kanska seinni:

„...tú hevur kanska hoyrt hana...eg voyt ikki, um eg skal nevna nøvn (...) hann og aðrir góðir menn vóru í lastini, og so kom oytt veldugt apparat, voytst tú, væl innpakkað, og so víðari...og sjálfvylgilt, toyr skuldu arboyða skjótt, og toyr høvdu so lagt oyn stropp um kassan...og hann fer so upp, og nú dettur alt undan, voytst tú...toyr koma upp við oynum tómum kassa, hetta dýra apparatið liggur niðri í lastini!...tað var nógv umrøtt, tá, voytst tú, tí tað var jú oyn framkommin telda, eftir tatiðini...”²³⁷

Tað ber til at síggja kassan og kleyvarskapin fyrri sær og óhapp sum við telduni komu fyrri. Arbeiðast skuldi skjótt, og yvirhøvur var lossingin upp á tann gamla mátan ymisk. Tað var kol, salt, landingar, timbur, sement, tunnur og fæt og stykkjagóðs, og tað var neyðugt, at menn vórðu skipaðir til tey ymu liðini, fyrri at lossingin skuldi ganga. Lastamenninir lögdu í stropp, lúkumaður stýrði slengini, gav tekn og var eyguni hjá spælmanninum, sum ikki sá niður í lastina. Spælmaðurin hivaði, gerdumaðurin togaði bummin yvir lúnning og kaikant, kaimenninir tóku ímóti, vóru uppi á lastbilum ella koyrdu inn á vogni, og pakkhúsmenn stóðu til reiðar at skilja góðsið.

Tá ið lastiarbeiðið var fyrri, byrjaði arbeiðsgongdin, sum vera

man, annaðhvørt í pakkhúsinum ella tá ið vørur vórðu lastaðar beinleiðis av bilum og umborð á skip.

Áðrenn eitt lossiarbeiðið fer í gongd, hevur formaðurin fingið upplýsingar frá skrivstovu ella skipi um farm og lastaplan, um broytingar og undantøk, og hann ger av, hvussu nógvir mans ið skulu setast til lossingina, og hvør ið skal setast til hvat. Formaðurin er ikki lossingarmaður, men hann skal kenna og hava skil á, hvussu ið øll tey ymsu lossi- og lastiarbeiðini eru, og tað skulu lossingarmenninir helst eisini.

Vitan og kunnleiki – førleikar og vanar

Ólært handligt arbeiði verður ikki hildið at krevja stórvegis vitan ella førleikar, og einki serligt skal til at greiða eitt lossiarbeiði. Tað kann líknast við sjómansskap, við fiskarbeiði, forskallingsarbeiði ella við arbeiði hjá arbeiðsmönnum á skipasmiðju. Fólkk, sum ikki eru í hesum vinnum, hava sína hugsan um arbeiðið hjá lossingarmönnum, og lossingarmenn sjálvir hava eisini sína hugsan um alt tað, sum *ikki* skal til fyri at lossa og lasta skip. Her eru tvey ymisk sjónarmið:

„...tá var tað at ansa sær, og so forklára tað hvat tað var, veitst tú...og so knappliga kundi tú hoyra róp, tá viðkomandi ikki ansaði eftir, tá teir hivaði upp, so svingaði tað, veitst tú...so var at kasta seg niðir, fyri at koma inn undir...tá tú arbeiddi í einari last, og var tað stykkjagóðs, so skuldi tú vita hvussi tú tók tað forskelliga niðir, so tað ikki reið niðir á teg, bæði kassar og alt, faktiskt...man mátti arbeiða, man mátti brúka høvdið líka nógv sum hendirnar, ja...tann sum (he) hevði mest musklar, hevði vandan...“²³⁸

„...tað kemir man so skjótt inn í (...) tað skuldi ikki stórir hjerni til at vera havnararbeiðari...tað er ofta (he)...teir sum ikki kunni brúka høvdið til annað, ha...“²³⁹

Tann seinna sjálvsmyndin av hesum báðum styðjar hugsanina, at tað ikki var neyðugt við serligum førleikum, og henda sama sjálvsmetingin verður yvirhøvur staðfest av at siga øllum heimildum. Í teimum flestu havnarbýum hava lossingarmenn fingið tað spjaldur, at vøddamegi var einasti veruligi førleikin, ið skuldi til at lossa og lasta skip. Lossingarmenn skuldu vera likamliga væl fyri, og sama máliska um hesar menn gongur aftur í stórum amerikanskum havnarbýum: *“large of back but small in mind”*, ella sum søgufrøðingurin Robert W. Cherny hevur sagt: „a

mighty arm, a hard muscle, and a large strong back“.²⁴⁰ Sum skilst var ein havnararbeiðari breiður um herðarnar, men smalur í erva. Henda serliga máliska hevur havt gildi og kann bæði vera sjálgvigin ella fingin frá øðrum.

Viðvíkjandi krøvum og førleikum til lossiarbeiðið, so eru undantøk úti í heimi. Áðrenn Rotterdam gjørdist størsti europeiski, seinni heimsins størsti havnarbýur, byrjaði skúli fyri lossingarmenn í 1949. Haven Vakschool var av fyrstan tíð ætlaður teimum, sum fóru tíðliga úr skúlanum, soleiðis at teir fingi kunnleika og formligt innlit í arbeiðið.²⁴¹ Skúlin er enn til í havnini Wallhaven, og aðrir slíkir skúlar eru, t.d. er ein í Nordhavnen í København, men hann er væl yngri.

Vitan, kunnleiki og førleiki var og er framvegis av týðningi í hesum serstaka yrki. Spurningurin er tó, hvussu ið førleikar skulu vigast og mátast í tí sjabbandi gerandisdegnum, ið tykist at líkjast øllum øðrum døgum. Sjálvt um avrikið hjá manni, ið lossar, ikki skal gloymast, so er tann tanlaði gerandisdagurin og tað eintáttaða arbeiðið at lossa og lasta skip í samsvari við hvørt annað.

Her eru tvær lívspekiligar lýsingar av lossingini á Kaiini:

„...menn fóru til arbeiðis við tí eina eygamáli at fáa pengar, og metta koni og børn, og halda føsti útreiðslirnar frá...og tað sum stakk djúpast, og tað var felags fyri allar, at klára seg og hava nakað at liva fyri (...) tú skalt hava, fyri at liva eitt meiningsfult lív, tvey ting...hava nakað at liva av, og nakað at liva fyri...“²⁴²

„...tað var bara fyri tað dagliga breyðið, at man fór oman á Kaiina...“²⁴³

Heimspekingurin Karel Kosík hevur, sum hesir báðir á Kaiini, sína hugsan um gerandisdagin, ið øll menniskju hava í felag. Hann sigur, at øll gera ymiskt hvønn einasta dag, ið mest sum verður gjørt av handahógvi, uttan at hugsað verður stórvegis um tað, og tí er gerandisdagurin eintáttaður:

„För at människan överhuvud taget skall kunna vara människa, måste hon utföra en rad sysslor automatiskt...ju mer automatiserade de är och mindre de belastar medvetandet och reflexionen. Ju mera komplicerat det mänskliga livet är, ju fler relationer en människa träder in i och ju fler funktioner hon utövar, desto omfångsrikare bliver den nödvändiga sfären av automatiserade mänskliga sysslor, vanor och procedurer.“²⁴⁴

Hugsan Kosíks omanfyri um gerandisdagin kann flytast yvir á gerandisdagin á Kaiini. Menn hava sjálvir sagt, *at* lossing er eitt arbeiði, sum verður gjørt av gomlum vana, *at* tað ikki er eitt torskilt arbeiði, *at* tað ikki krevur serligt vit og skil. Hetta er sjálvsfatanin av arbeiðinum á Kaiini, sum í mestan mun var gjørt av sær sjálvum og var soleiðis, at tey somu sambondini gingu aftur millum tey ymsu plássini, har menninir vóru undir lossing – sambond og pláss, ið skuldu til fyri at avgreiða komandi og farandi skip.

Tá ið tosað verður um førleikar í sambandi havnararbeiði uttanlands, kemur ofta fyri í yrkisbókmentum, at lossing og lasting av skipum upp á tann gamla mátan, at konventionell lossing at kalla var mett sum eitt handverk. Tað skal ikki sigast, at lossiarbeiðið í Havn hevur verið eitt handverk, men førleikarnir vóru andligir sum likamligir og hava beinleiðis samband við tað, sum m.a. sermerkir arbeiðini í eini havn, at farma- og flutningsvinnan tíðum er hættislig og vandamikil, og altíð hevur verið tað.

Trygd, óhapp, snuddir og lúsingar

Sum sagt frá í einum dømi frammanfyri skuldu allir ansa sær, og áðrenn lossingin fór í gongd, gingu formenn og álitismenn og hugdu eftir um bummar, spøl, stroppar, gerdur o.a. vóru í lagi. Hetta tykist at vera tað einasta trygdartiltakið í gomlu lossingini.

Í mekanisku lossingini vóru trukkar tíðum stríðsmál. Teir vóru ikki altíð hildnir at vera í nóg góðum standi, og í 1967 bar ein limur trukkkoyringina á Kaiini upp á mál á fundi í Havnar Arbeidsmannafelag. Felagið eftirlíkaði at fáa í lag; at teir vórðu sýnaðir.²⁴⁵

Lossingin í Havn hevur havt og hevur framvegis síni óhapp. Í 1996 breyt ein maður ryggin, tá ið stigin gleið undan honum. Í 1998 kroystist ein annar lossingarmaður og løstaði beinini millum tveir konteynarar, skurslaði oyrað og breyt tær aftastu tenninar. Hjálmurin bjargaði honum. Í 2000 datt ein maður niður á kaiina og breyt seg sundur. Fallið var 12 m., og orsøkin var, at veirurin slitnaði. Sambært Arbeidseftirlitinum koma tílík óhapp alt ov ofta fyri.²⁴⁶

Løgtingslóg um arbeiðaravernd varð sett í gildi í 1975, men Arbeidseftirlitið fór ikki at virka sum stovnur fyrr enn í 1977. Í 1996 kemur ein 'Reglugerð um inn- og uppskipingararbeiði', og frammanundan var samstarvsavtala millum Føroya landsstýri og danska Søfartsstyrelsen um 'Regulativ for lasting og losning af

skibe', sum varð sett í gildi í 1965. Reglugerðin nevnið grabbar, krókar, stroppar og ketustroppar, lossiselar, hakar, sjeklar, loyvda ferðslu á havnarplássum, skerstockkar, landgongur, tubbaksroyking í skipslast, bjargingarútgerð, persónliga trygdarútgerð o.m.a.²⁴⁷ Reglugerðin frá 1965 kann hava verið sett í gildi í Føroyum alt fyri eitt, men tað er ógvuliga óvist, um ásettu trygdartiltøkini hava verið fylgd. Hvørki hjálmar, trygdarskógvar ella onnur útgerð sóust úti á Kaiini í Havn fyrr enn í nýggjari tíð, og tað tykist at hava verið so sum so við arbeiðstrygdini. Eitt nú kom fyri í 1969, at Landshandilin ikki lossaði við lúkumanni.²⁴⁸ Heldur ikki álitismannaskipanin riggaði altíð, sum hon skuldi á Kaiini.

Tað er greitt, at sjálvt teir royndastu lossingarmenninir hava verið fyri óhappum og hættisligum hendingum. Tað er somuleiðis eisini greitt, á hvørjum plássum vandi var á ferð, nevniliga í lastini og á kaiini. Orsøkirnar munnu hava verið fleiri. Óhapp kundi standast av møði, tá ið menn gjørdust illa upplagdir av longum døgum og skeivum arbeiðstíðum, at útgerðin ikki var nóg góð ella tí at tilvildin bara vildi tað so.

Tann gamla lossingin gekk annars spakuligari og var ikki so vandamikil sum lossingin í dag:

„...tað var teir eldri sum bóði teir unge um at ansa eftir...tú bleiv líkasum hjálptir til at ansa eftir tær sjálvum, av teimum eldri...trygd var tað ikki nakað sum æt...tað var nógv fólk í lastini, for eksempil á einum koldampara, og tað var um at halda seg vekk, tá ið spanirnar komi oman í lastina fyri at blíva fyltar, ha...og tað sama tá timbir bleiv lossað, ansa eftir so man ikki kom í klemmi...tað var nokk ikki so vandamikið tá sum nú... alt gekk meira seint fyri seg tá í tíðini, ha...tað gekk ikki so skjótt sum tað gangir í dag...nógv av tí var hondarbeiði, ha...altso, timbirfjalar, ein fjøl á gangin, sum bleiv lögð í ein stropp...í dag eri buntini uppá, uppí 3 tons, og skal tað hivist, er tað ein 30 tons krani vanligt í dag, og tað var minni skaði tá ið tíðini, altso í '40unum enn tað er í dag...alvorligari skaðar eri nú enn tá...tað er lættari, men haraftrat meira vandamikið, tað eri meira kreftir í hondteringini av fraktini.“²⁴⁹

Hetta er sagt av manni, sum er kunnugur bæði við gomlu og nýggju lossingina. Fyrr var tað einki sum æt trygd, men smærri tilburðir kundu í aðrar mátar eisini standast av gáloysni. Her er eitt av fleiri, har ið høvdið ikki var við til arbeiðis:

„...tað gekk forbannað vilt fyri seg, viðhvørt...ja, tað gekk tað, men altso, burtirsæð frá: *'undir! undir!...tað liggir illa í'*...og sovorðið nakað, og halda seg burtir, so...ja, tað var ein vanasak, faktiskt...men so er tað onnir ting, giftir og farligar konstruktiónir (...) tað vóri skaðar...eg upplivdi ikki nógv, ella var ikki vitni til...eg fekk eina ferð sjálvir ein krók í hævdið...tað varuttan fyri øll sikkirheit...tað var ein dummir fani sum blakaði hann í hævdið á mær, av dekkinum niðir í lastina...men hann hevði ikki for nógv...“²⁵⁰

Krókurin bar við ein mann, sum lossaði í 1950-árunum. Krókurin var altíð vandamikil. Her undir kollossing:

„Tá teir hivaði upp...veitst tú, tí at tað var jú bara ein krókur, ongin sikkirheit á krókinum, so tað kundi høgga út, viss tað var, men tað gjørdi tað ikki í allari almindiligheit...men so hendi tað eina ferðnar...eg veit ikki um spælmaðurin, eg veit ikki um tað hevði runað í sjónum, ella ikki...tað kemir inn undir karmin, og krókurin tekur í har, og baljan vippar á, og høggir seg úr krókinum...vit vóri niðriundir har, men tað kom róp í beinanvegin, og vit fuke innundir...tá hevði vit lempað so mikið nógv út, veitst tú...baljan kom við súsandí ferð niðir...niðir á banjaran, og hon fór niðir ígjøgnum, altso upp á tann mátan, at hon knústi plankarnar...teir vóri einar 3 ella 4 tummar, haldi eg...tað er einasti ferð tað hevur verið eitt óhapp, tá...“²⁵¹

Tað hendi ikki hvønn dag, men hetta var ikki einastu ferð, at óhapp stóðst av lossikróki undir arbeiði:

„...tað skeddi ofta, at man ikki passaði uppá, tí at tann eini gerdimaðirin, hann kundi hála for skjótt yvir, áðrenn spælmaðirin hevði hivað krókin upp í luftina...krókirin skal vera omanfyri fólk, áðrenn hann verður svingaðir aftir...“

Sami veit eisini, at tað kom fyri, at lossispølini ikki vóru í nóg góðum standi:

„...ein gerda kundi slitna...eitt spæl kundi ikki stoppa, tað havi eg ofta verið úti fyri...eg veit, at Carl, tað skeddi ein stór ólukka...eg minnst søremeg ikki, hvør maðirin var, men hann kom alvorliga til skaða, og tað var Carl sum stóð við spælið...og Carl, hann gavst!...hann kom ikki aftir at lossa tað skipið, Carl við Stein, tú veitst...hann gjørdi alt, hvat gerast kundi fyri at

stoppa...har var onki at gera, spælið vildi ikki stoppa hjá honum, og teir hivaði, bumm!, og so datt alt niðir aftir...“²⁵²

Tað var ikki hvør maður, sum átti at koyra truck:

„...viss man er innstillaður til lossingina, so skal man í hvør fall kunna ansa sær sjálvum, og øðrum (...) hann koyrði mann yvir á Kaiini... maðurin fekk moynt fyri lívið...“²⁵³

Allir hava sæð ella verið fyri hendingum, har ið tað ikki gekk eftir ætlan, og kári p. letur eisini „kalla katt“ vera fyri einum álvarsligum óhappi:

„...ein dagin undir lossing ein stórir kassi datt og so var ongin tímalønin meir hjá kalla katt...“²⁵⁴

Lossingarmenn minnst álvarsligu óhappini, eitt nú tá ið Hanus Dahl, Fjarð-Hanus nevndur, fekk eplasekk niður yvir seg og læt lív av løstunum. Mads Hentze fekk somuleiðis álvarsamar løstir á Kaiini. Tilburðirnir fóru sum nevnt fram í lastini og á kaiini. Umborð á „Hólmi“ hjá Landshandlinum fekk Hans A. Djurhuus skaða undir lossing.²⁵⁵ Hann datt niður í lastina og breytt ryggin, og óhappið var so mikið álvarsligt, at hann gjørdist avlamin. Uttan at nakar vardi kom eisini óhapp fyri í einum Havnarpakkhúsi, tá ið góðs datt á Olaf Lava, ið breytt beinið.²⁵⁶ Menn minnst eisini, at planki var gliðin úr slenginum og kom eftir enda og rakti Hjalgrím hjá Gutta-Sámal so meint, at hann ikki gjørdist fullførur aftur. Ella ta ferðina tá ið tað stóð á bumminum og kunoyingurin Sivar fekk platt á seg, krøkti seg fastan, men misti takið og fór á sjógv, ella tá ið Villi hjá Knút skómakara fekk skaða.

Her er ein hending í 1940-árunum, tá ið maður datt av lastbili: „...tá tað bleiv lossað, heysað upp á bilarnar, har stóð ein maður á bilinum og tók ímóti slenginum...og tá tað var vindir, og slengið kom nokkso hart á, tað slongdi nokkso hart inn á, tá var tað vandamikið, og man kundi vera slongdir av bilinum...og eina ferð slengið kom so mikið hart, at hann bleiv slongdir av bilinum og niðir á kaiina, og tók hendirnar fyri seg...men eg haldi bestemt, hann bleiv lamin í hendrinum (...) tað finge onkrir arbeiðsskaðar, tað var, kann man siga, tungar greiðir...sum eitt sleng, tað vigar so nógv, viss man skal fáa tað beint á seg...“²⁵⁷

Ein onnur hending fór fram í 1943. Lossingarmaðurin Einar Ellingsgaard datt eisini av lastbili:

„Einar Ellingsgaard, ættaður av Eiði, stóð uppi á einum lastbili, ið knappliga noyddist at steðga; av hesum datt Ellingsgaard út av bilinum og sló høvdið í bryggjuna. Á sjúkrahúsinum vísti tað seg, at hann hevði fingið kraniubrot.“²⁵⁸

Ein ungur drongur, ið onkuntíð leitaði sær út á Kaiina í seinnu helvt av 1960-árunum, hevur sagt frá, at eisini hann fór eftir høvðinum í kaiina:

„...eg var uppi í lastini á einum bili, og har haldi eg tað var ræðiliga lítið tonkt av tí manninum, sum hevði sett meg uppí har...eg hevði tað til arbeiði at opna hendan grabban...so, meðan eg standi har, veitst tú, so kemir grabbin full speed móti mær, og eg bleiv slongdir eftir høvðinum í kaiina (...) Gamli var úti í pakkhúsinum...eg reisti meg upp aftir, eg var ræðiliga illa fyri, og tað einasta, eg tonki uppá, tað er at fá fatir á Gamla...jú, jú, eg haldi, eg fekk hjernarystils...“²⁵⁹

Heimildir siga, at arbeiðið á Kaiini mangan var so, at menn gingu undir, tá ið hivað varð yvir teimum, at ofta lá illa í, at eskjur lógu á kantinum til at detta, at nógv varð skeldað, at menn ikki hoyrdu ella lurtaðu ikki eftir, tá ið teir vórðu varskógvaðir. Her sigur ein lossingarmaður, ið kom á Kaiina at arbeiða miðskeiðis 1960-árunum, frá manni, ið gekk undir, og sum eisini fekk skaða:

„...jú, Laurits Vang kom til skaða hjá Traderline, jú for søran ikki...hann var fastur móttakari á landi (...) har skeddi okkurt, eg voyt ikki um tað hendi tvær ferðir, Laurits kom undur... hann var grúiliga óansin...tað nyttaði ikki at snakka við hann, altso...tað varð hivað: 'undir!', ha...'ja, eg eri her, koyr bara'...Laurits fór á sjúkrahúsið...jú for søran, herviligur at ganga undur ...“

Sami maður greiðir frá hending, ið stóðst av havnarkrana, tá ið teir lossaðu timbur. Veirurin var reyður í rusti:

„...minnst meg rætt hava vit verið 3 ella 4...løgdu í stropp (...) ja...og so rópar hann at hiva, í erva, og tað var hivað, og tað kemur uppundur, vit høvdu tað so nær karminum, og onkur togar oytt sindur út, ha, út í síðuna, mest møguligt...eg voyt ikki hvussu tað var og ikki, um hetta her eygað, sum varð drigið út í gjøgnum, kom uppundur har, og kom oytt knikk í,

men eg moynti, at timburslengið snaraðist, og kanturin kom í...og eg stóð á miðjuni og hugdi uppeftir, og hann hivaði, og síggi, at lúkumaðurin ger tekn, og eg síggi tað hendir okkurt...eg standi har, og Julius mitt undur, og eg gjørdi alt í oynum oytt lop og tók mannin við...eg fírdi hann út í síðuna (...) tað skramlaði alt niður, tað brast í oynum!...og kranin fall niður, men hann fall yvir lúkuna (...) menn lívsforskrektir, tað kom alt leypandi umborð, voytst tú... vit róptu: 'vit eru allir her!'... 'vit eru í behold'...veirurin kveylaði seg niður, hann fór allur av trumlini, voytst tú, slitnaði, ha, sparlaði og dró alt niður í lastina, slongdist allar vegir, buktirnar, voytst tú, sloppið var (...) eg var so skjótur í vendingini, eg voyt ikki (...) for søran ikki, hjálmur var ongin á høvðinum, trygdarskógvar, sum í dag, tað varð ikki brúkt...ongin visti, hvat tað var, rímligt...“²⁶⁰

Skaðatilburðir úti á Kaiini eru ikki lættir at fáa fram, og verri enn so allir hava verið fráboðaðir millum ár og dag.²⁶¹ Óhapp og vanlukkur, ið heimildir frammanfyri hava lýst í æsir, lata tó ongan iva vera um, at lossingin, ið leingi var fábroytt og eintáttað handligt arbeiði, kortini alla tíðina hevði serligar førleikar fyri neyðini. Tað var tískil ikki einans eitt arbeiði, har góðs varð flutt úr last og í land. Lossingin setti krøv til likamliga meg, men eisini at menn vóru ansnir, snildir, lagaligir, at teir lyftu í felag, vístu tol og úthaldni, vóru væl upplagdir, at teir hugsadu longri enn fram um nøsina. Vitanin og kunnleikin til arbeiðið var grundarlagið undir teimum førleikum, ið byrgjast skuldi fyri og sum skuldi minka um vandan fyri vanlukkum og skaðum.

Aftur at hesum setti lossingin eisini krøv til ta sosialu samvirkanina.

Inn í lossingina – sosialisatióin og sosial skipan

Í fyrsta lagi kann lossing skiljast sum vanligt arbeiðsbýti. Tað er hon eisini, men hon er harnæst eisini ein samansjóðing millum menn, tól og rørslur. Lossing er ein sosial samvirkan millum teir einstaklingar, ið taka lut í lossiarbeiðnum.

Hóast lossiarbeiði kann tykjast einfalt, so skal tað ikki undir-
metast. Tað er meira í tí enn so, tí at tað er ikki einans tól og rørslur. Samvirkanin í lossingini skapar tað, ið menn byggja og bera, nevniliga ein arbeiðsidentitet. Áðurnevndi sosiologur, Stephen Hill, ið kannaði lossing og lossingarmenn í London,

staðfestir, at arbeiðið er grundarlagið undir bæði yrki og stætta-
stöðu hins einstaka. Um sjálfv yrkið, sum her hevur størri áhuga
enn stættastøðuna, verður sagt:

„Shared work helps to create a common structural position
for those who do the tasks, while at the same time it marks them
off from others who do different jobs...Moreover, the precise
character of an occupation and the typical attitudes and behaviour
of its members reflect in part the reactions of individuals to their
work situation. An occupation's social organization can be shaped
by the way in which the work is organized, because the controls
which the firms, the technology and the occupation itself exercise
on work organization influence the nature and types of inter-
action which occur between occupational members at the work
place...In short, work tasks and the physical and social conditions
of work are objective features of employment, while people's
reactions to these are subjective perceptions of considerable
interest...”²⁶²

Hjá lossingarmonnum í Havn sæst, at allir hava eina hugsan
um arbeiðið á Kaiini. Tað merkir sostatt, at arbeiðið so ella so
hevur týðning fyri hvønn lossingarmannin sær og ber boð um, at
lossing er eitt einstakt arbeiði, ið skilur seg frá øðrum arbeiðum.
Lossing er eitt arbeiði, har ið menn eru sosialt skipaðir, har ið
menn, tilvitað og ótilvitað, hava eina støðu til, hvat ið teir ganga
og gera í sínum arbeiði, og tí ber til at taka samanum og siga, at
arbeiðið er meira enn einans eitt úrslit av likamligum virksemini.
Tað eru sambond og samskipti millum lastamenn og lúkumann,
lúkumann og spælmann, millum spælmann og gerdumenn, gerdu-
menn og menninar á kaiini, ið hava samband við pakkhúsmenn-
inar. Somuleiðis fevna sambond og samskiptið um formannin, ið
hevur ábyrgdina og sum leggur lossingina til rættis. Ein lossing,
lítill ella stór, stutt ella drúgv, er eitt skipað avrik.

Ein sosial skipan, soleiðis sum mentanarfrøðingar skilja hana,
vísir til, hvussu sosial sambond virka millum fólk og hvussu hesi
sambond tilsamans mynda ein bygnað. Sosialar skipanir liggja í
fláum, og eitt arbeiðspláss er ein sosial mikroskipan.²⁶³ Lossingin
á Kaiini er ein slík mikroskipan.

Í sambandi við rannsókn av sluppfiskimonnum sigur Jóan
Pauli Joensen um sosial sambond:

„I studiet af sociale relationer plejer man at skelne mellem
social struktur og social organisation. Den sociale struktur er
en analytisk konstruktion, som man får som resultat af at

observere ytringer i den sociale organisation, idet den sociale
organisation er de faktisk observerbare aktiviteter og hand-
linger. På samme måde som rolle er det dynamiske aspekt af
status, så er social organisation det dynamiske aspekt af social
struktur...Når en persons status udtrykkes i konkrete hand-
linger, taler vi om rollespil. Man kan således sige, at strukturen
er et system af de statuser, som folk har, og den sociale
organisation er et system af de roller som spilles. Status kan
også defineres som en samling rettigheder og pligter i et
gensidigt forhold mellem mennesker.”²⁶⁴

Hugtøk sum *leikpartur* og *tign* hava týðning í viðgerðini av
skipsmanningini sum evni, men við atliti at lossingini í Havn er
verri at skilja millum leikpart og tign. Lossing er eitt skipað
arbeiðslag, ein sosial mikroskipan, sum ikki skal skiljast sum eitt
hierarki, men sum kortini avdúkar ymsu tignarstigini, ið bein-
leiðis hava samband við tær serskyldur, ið fylgja teimum plássum,
menn manna í arbeiðsgongdini. Hóast allir sum ein hava verið
dagleigarar ein stóran part av kannaða søguskeiðnum, sjálvsagt
treytað av, hvussu regluliga maður hevur leitað sær á Kaiina at
lossa og tað ikki altíð sæst, hvussu leysur ella fastur lossari hann
hevur verið, hómast sambandið millum ta *funktiún*, hann hevði
í arbeiðsgongdini, og ta *positiún*, hann hevur ognad sær – umvegis
sína funktiún.

Formaðurin sá til, at tann rætti kom á sítt rætta pláss í
lossingini, og innanhýsis mettu menn um tey ymsu plássini og
flokkaðu seg sjálvan og hinar.

Í lastini – ungir dreingir og sterkir menn

Teir ungu dreingirnir kundi verða sendir niður í lastina, men
gjarna ikki til tungar lossingar, hóast tað meira enn so kom fyri.
Heldur ikki eldri menn vóru í lastini, tá ið tungt arbeiði var fyri,
men menn í bestu árum, ið høvdu gott skil upp á at handfara
farm, vórðu settir at stíla fyri, at leggja í stropp, at stúva væl, tá
ið skipið skuldi fermast, soleiðis at lastin ikki rósaði.

Tó, allir ungir sum tilkomnir menn kundu sendast í eina last:
„Tað vóru toyr ungu sum vóru oytt sindur tilkomnir, ja...sum
orkaðu oytt sindur...”²⁶⁵

„...altso, teir bestu menninir blivu koyrdir í lastina (...) tað
kann man siga, teir mest arbeiðssomu, ikki sannheit...”²⁶⁶

Lossinet við glasull kemur upp. Ein maður heldur í tveir endar og stýrir, soleiðis at netið kemur beint upp úr lastini. Hin maðurin er farin burturfrá. (Kalmar Lindenskov)

Heilt upp í nýggja tíð gekk arbeiðið í lastini fyrri seg á tann hátt, at tveir arbeiddu saman, og tað var av týðningi at fáa sær ein, sum kundi seta á:

„...altso, systemið var tað, at tað vóri tveir menn, ha...viss tú vart niðri í lastini, so hevði tú ein makkara...tit vóri tveir um, altso, at leggja í sleng, ha...so átti tú tørn, tit tveir, ha...tað kom kanska nógv ann uppá at fáa sær ein góðan makkara, sum var sterkur, altso...“²⁶⁷

Tað skuldu góð evni og úthaldni til at lossa salt, kol, sement og eisini stykkjagóðs. Menn skuldu jú orka og ikki minst duga at lyfta alt tað, sum var runt, trí- ella fýrkantað, og alt tað, sum var hart, spískt ella bleytt.

Sum nevnt var lossing av tunnum og fótum serlig, og var eitt gott handalag ein fortreyt. Í lastini kravdist í roynd og veru eitt sindur av innliti í sjómansskap. Tú skuldi duga at stytta stropp, leggja bregd um lossikrókin, t.e. ávikavist eitt *trompetstikk* og eitt *nakkastikk*, og ansa eftir, at *hjørnaslengið* ikki kom fyrri. Hetta seinasta var eitt serstakt fyrbrigdi og kundi t.d. vera ein kassi, ið glapp úr, tí at stroppurin varð lagdur uttarlaga og ov langt úti á kantinum á kassanum, og slengið koppaði, tá ið tað kom upp í lúkukarmin.

Menninir í lastini skuldu hava bæði styrki og duga ávís lossikynstur.

Á dekkinum – álitandi og tungir eldri menn

Ein maður, sum fekk eina lúku, hevði orð á sær at vera álitandi, støðufastur og ábyrgdarfullur. Lúkumaðurin kundi vera ein tilkomin maður, sum hevði verið í lastini, men sum var farin at verða ov gamal til tyngri kropsligt arbeiði.

Undir lossing var hann longdi armurin hjá formanninum, stílaði fyrri last og lúku, ið hann stóð við, og var liðið millum kaiina, spælið og lastina. Lúkumaður og spælmaður kundu eisini skifta um pláss undir lossing. Spælmaðurin stóð pinnastillur og koyrði spælið, var væl dubbaður í tjúkkum klæðum, tá ið illfýsið var og ringt veður, meðan lúkumaðurin, sum eisini var væl ílatin, kundi blaka sær og vála aftur og fram eftir dekkinum.

Spælmaðurin var eisini ein maður, sum hevði gott orð á sær, var álitandi og kendi ábyrgd. Hann var settur til spælið eftir at eisini hansara tíð í lastini var av. Spælmaður skuldi vita, hvussu vorðið var í lastini, hóast hann ikki sá, og skuldi líta á, at

Lúkumaðurin
ger tekn til
spælmannin.
Umborð á
„Dronning
Alexandrine“,
Dronningini
hjá DFDS.
Maðurin
verður hildin
at vera Jóa
Poul. (Snr.
5246F09)

lúkumaðurin gav røtt boð og tekn. Tað bar hvørki til hjá lúku-ella spælmonnum at vera óstortligir og bumsutir, men teir skuldu hava lagaligar arbeíðsrørslur:

„...tað var álitismenn... ja eg veit tað, eg minnst tað... Kristian í Svínøi var so altíð lúkumaður, tað minnst eg... tað stóð á til at hiva og sovorðið nakað, og tað vóri altso sovorðnir menn, altso, sum kendi gongdina ordiliga... hann skuldi jú bæði hava eygini við niðri í lastini, og hivini, og á landi aftir... teir flutti jú frá lúkukarminum av og út til lúnningina...“²⁶⁸

„Cornelius hjá Kaldbaks-Andrias og Carl Viðstein, tað vóri besti spælmenn sum vóri... altso, teir dugdi grúiliga væl at passa spælið... tá ið teir hivaði, so hivaði teir tátt, inntil tað stóð

á... so sá man, um tað lá gott ella ikki... og so vildi teir hava menninar vekk, áðrenn teir hivaði... hugsaði grúiliga nógv um sovorðið nakað... allir føldi seg so grúiliga tryggja við teimum... ella vóri tað Olaf hjá Rasmus skómakaranum og Olaf í Boyggjastovi, Olaf Jacobsen, teir vóri leingi saman...“²⁶⁹

Fleiri heimildir nevna, at lúku- og spælmenn ofta vóru gamlir sjómenn, og vóru teir mettir at vera týðningarmiklir, so fingur gerðumenninir harafturímóti ikki altíð somu góðu viðmæli, hóast teir eisini vóru gamlir í garði og røktu sínar skyldur. Tað skuldi ikki so nógv til at hála eina gerdu, verður sagt, men ávís líkamsvekt skuldi so til:

„...eg fór oman har, tí teir manglaði ein gerðimann... veitst tú, eg havi altíð vígað so nógv... tá blívi gerðirnar, veitst tú, togaðar við hond...“²⁷⁰

„...Johan og Julius... teir stóði við gerdina, og forskelligir aðrir, eisini... og ein mátti hála... teir blívi skeldaðir út, viðhvørt, ja... tað bleiv ofta rópt á teir, bað teir hála... eg veit ikki, tungt var tað at hála... koyr vekk!“²⁷¹

„...hann var nokkso dovin og tungur, togaði eina gerð, ha (...) toga eina gerð, ha... okkurt at halda seg fast í, (...) teir sum blívi koyrdir til gerdina, tað var oftast sovorðnir, sum ikki allir vóri líka skarpir... tað var onkur, sum hevði okkurt at halda í, so var hann har...“²⁷²

„...tað var ofta tann tungi endin... sovorðnir seinir í tí, seigir eldri menn, og onkuntíð eisini ungir... tú veit, ha...“²⁷³

Um tað bar til, stóð gerðumaður niðri á kaiini, men ofta stóðu tveir gerðumenn á dekkinum. Annar hálaði lossibummin við slenginum inn yvir land, meðan hin tók bummin tóman út yvir skipið aftur. Teir plagdu at lata skipið hava eitt sindur av slagsíðu, soleiðis at slengið líkasum datt inn yvir kaiina. Hetta gjørdi tað lættari hjá gerðumanninum, tí at hála eina gerð kundi vera strævið.

Bæði so og so vóru gerðumenninir tungir og tó kortini ikki allir fávitskutir, sum bent varð á omanfyri. Gerdan var roknað sum eitt lættligari arbeiði hjá monnum, ið ikki longur hildu seg til arbeiðið í lastini.

Her skal sigast, at tann eini, sum er nevndur omanfyri, Johan hjá Johan Shell, var stórur og færligur maður. Hann var eisini næstan blindur og tí var hann settur at ansa eftir gerðuni.

Á kaiini – ungir dreingir og eldri menn

Eitt tað fyrsta, ið ungir dreingir vórðu settir til, var at draga vognarnar eftir kaiini. Tað var ivaleysa tungt arbeiði hjá dreingi, sum stóð í vøkstri. Ein, tveir ella tríggir dreingir vóru um hvønn vognin. Teir eldru dreingirnir vóru eisini settir at standa á lastbilum at taka ímóti slenginum, og seinni í tíðini, tá ið plattarnir komu, tóku teir eisini ímóti.

Ungir dreingir vórðu eisini settir saman við eldri monnum. Tann eldri ansaði eftir, at tann ungi ikki gekk undir, meðan lossað varð, og tá ið tað kom til lyftiarbeiði, trein tann eldri fram og legði lag á:

„...eg má siga, frá tí eg var ungur, man var væl móttikin...teir vóri altíð til reiðar at læra frá sær (...) faktiskt, man kom at læra at brúka kroppin...tað var tað fyrsta teir gjørdi, teir eldri, tað var, at teir skeldaði, viss man lyfti við strektum beinum...man skuldi boyggja beinini...“²⁷⁴

„...man lærði at lyfta...eg visti, hvussi tað var, tá eg begynti...eg dugdi ikki at lyfta, eg lyfti við ørmunum og rygginum, brúkti ikki beinini at lyfta við... sovorðið lærði man...“²⁷⁵

Teir yngru komu skjótt eftir tí. Tað var ikki verri, enn at tað kom av sær sjálvum, men har var so ein ávís upplæring. Tann eldri maðurin hevði eyguni við tí yngra.

Um ein eldri maður hevði lossað leingi, so var arbeiðið sum móttakari á kaiini eisini eitt tað síðsta arbeiðið hjá honum á Kaiini:

„Tað vóru eisini eldri menn, sum ikki kundi vera í lastini meira (...) ja, men viss tað so var pláss fyri einum manni á kaiini, so slapp hann á kaiina at taka ímóti...“²⁷⁶

Dóttir lossingarmann minnst pápan á eldri døgum sleipa ein vogn:

„Á Jesus náði tú meg! Teir høvdi vognar, vognar við vari og øllum...so gingu teir, ein gekk undan og dró, so ein aftaná...so ein dag, eitt kvøldi, nú komi eg yvir, nú síggi eg, at Gamli, hann dregur, ha...nú gangur eitt ungt aftaná, viðhvørt koyrir hann á, viðhvørt gangur bara soleiðs aftaná...eg yvir til hann: 'ikki, slepp tær vekk harfrá, gakk tú frammanfyri, hygg, Gamli sleipar...!'“²⁷⁷

Teir baksast við at fáa tveir kassar í ella úr 'Dronningini' hjá Foreinaða. Tveir ungir dreingir og fimm mans eru um tveir vognar. (Poul Marius Abrahamsen)

Eisini sonur ein annan lossingarmann minnst pápan á eldri døgum:

„...ja, pápi, hann var lúkumaður oyna tíð...og annars var pápi mest á landi, tók móti slenginum...tá hann bleiv eldri, í hvussu so er, tók hann ímóti...at begynna við, tá var hann sikkurt nokk í lastini, og borið inn, og sovorðið nakað...men hann bleiv fastur til tað at taka ímóti...“²⁷⁸

Ein minnst seg hava arbeitt saman við eldri manni:

„Tað vóri oftani eldri menn...tað var líkasum eitt sindir lættari at standa á kaiini at hoggja úr...ja, faktiskt 'skånejob', fyri at siga tað upp á tann mátan (...) teir plagdi at hava ein forholdsvis ungan mann til at hála hesar vognarnar, og ein eldri mann til makkara at koyra á...viss tað so var lætt góðs, havragrýns-pakkar, ella, tú veitst, kartongir, so plagdi hesin gamli maðurin bara at sleppa at hvíla seg, meðan tann yngri reykt avstað við tí (...) eg og Karl á Kák plagdi at vera makkarir, ja, ja...hann var so grúiliga glaðir, tá ið eg fór aleinaðir við vogninum...hann

var gamal maðir, tá...eg havi verið fleiri ferðir makkari hjá Karl á Kák...²⁷⁹

Dreingir, ið drógu vognar millum kaikant og pakkhús, hildu tað ikki vera spennandi arbeiði. Vognarnir vóru tungir, hjólini vánalig, kaiin ósløtt og so teir gomlu skinnararnir, ið lógu eftir kaiini, møguliga leivdir frá havnargerðini í 1920-árunum, og tað var ikki lukkuligt, tá ið hjólini endaðu niðri í sporinum, og so at baksast við at fáa vognin upp aftur.

At byrja arbeiðslívið á Kaiini við at ganga og sleipa ein vogn var tó neyðugt fyri at vísa, at teir tóku tjansin, teir høvdu fingið litið upp í hendur í álvara, tí at var ov nógv fjas, vórðu teir ikki bidnir aftur. Har lærdu teir at lýða boð frá formanninum, at halda seg til at gera, sum teir vórðu bidnir, at lurta eftir ráðum frá eldri monnum og gerast vaksnir arbeiðsmenn.

Pakkhúsið – fastir menn

Pakkhúsmenn vóru meira fastir menn, hóast tímaløntir sum allir aðrir, men teir arbeiddu longri og fingi eina størri viku. Teir vóru har, meðan skip vórðu lossað og lastað, og tá ið hinir vóru útskeiðaðir, tóku teir ímóti vøru og góðsi og flýggjaðu út til fólk og fyrirkur. Pakkhúsarbeiði var ikki hildið at vera strævið. Har bar til at standa og bína, men tað kundi vera rok og fok og nógv at hugsa um, tá ið vørur komu inn, og *Suggan*, vørur ongin rættiliga visti, hvør ið átti, alsamt vaks úti á gólvinum.

Í pakkhúsum var tað ikki verri at hava ein sterkan og breiðan rygg, tá ið vørur skuldu stáplast og stakkast, men tað var ikki altíð nóg mikið:

„...á veginum stóð skrivað, har, har og har...tað var ofta tað kom forkert í býin, og tað var eitt grúiligt arbeiði at taka upp aftir, at fara runt aftir, fyri at fáa tað rætt...“²⁸⁰

Tá hevði tað kanska ikki so nógv at siga, um menn dugdu væl at rokna og lesa. Onkur sigur, at bara lesast kundi á vøruni, hvør ið átti, so var í lagi.

Tey ymsu plássini myndaðu tilsamans lossiyркиð. Við góðum ráðum frá tilkomnum og eldri monnum, sum lögdu lag á, sum søgdu hvat ið bar til og ikki, sum greiddu frá um lyfting, um rættan hugburð og sømiliga atferð, komu dreingir inn í arbeiðið. Heimildirnar siga tað sama um sambandið millum teir yngstu og

elstu, at onkur ungur kundi taka tað í spøluni, men teir komu skjótt eftir, at nú var tað álvara:

„...teir vóru oftani saman við sovorðnum tilkomnum, veitst tú, arbeiddi, veitst tú, tí tað bleiv ikki sett so nógv krav til teirra at begynna við, so teir komi faktiskt, man kann siga, spælandi inn í arbeiðið, ja, og sói tað var í álvara...“²⁸¹

Menn vórðu settir til tað arbeiðið, teir hóskaðu seg best til. Lagt varð upp fyri aldri, kropsligum og andligum evnum, og teir vóru skipaðir sosialt í hesi lítlu og avmarkaðu verð. Tað var neyðugt í einum arbeiðslívi, har dagarnir líktust. Ella sum Karel Kosík sigur um tað gerandisliga, at hesin hósdagurin líkist hósdegnum í farnu viku, sum líkist hósdegnum í fjør. Hetta ósøguliga gerandislívið hevur kortini størri týðning enn vit geva okkum far um, og sjálvt um søgan broytist, so er gerandislívið framvegis hitt sama:

„Vardagslivet är historiens piedestal och material: det bär upp historien och ger den näring, men är själv utan historia och utanför historien“.²⁸²

Í hesum umrødda gerandisdegi á Kaiini, sum hóast alt var skiftandi, liðiligur og fjølbroyttur, sjóðaðust menn saman. Samskiftið millum menninar, sambandið millum plássini, gav Kaiini sítt søguliga innihald. Menninir megnaðu kynstrið at avrika eitt arbeiði í felag. Teir lyftu, fluttu, vendu, sveiggjaðu og snaraðu góðs, góvu tekn og ljóð frá sær, hivaðu, togaðu, sleipaðu, stúvaðu og stakkaðu, og millum tólini, røslurnar og menninar gekk formaðurin fyri at hyggja eftir, um alt gekk, sum tað skuldi.

Heimildir siga við ein munn, at tað var um at fáa lossingina *at ganga*. Tíkið verður til, at menninir vóru eitt *team* og at arbeiðið var eitt *teamwork*. Hetta samstarv er úrslit av sosialum sambondum, og øll pláss skuldu mannast, annars gekk hvørki at lossa stykkjagóðs ella kol:

„...man var avhengigir av hvørjum øðrum...eisini stykkjagóðs, tað skuldi tveir mans at taka ímóti her og har...viss annar var vekk, so var galið, so stoppaði upp...og kollossingin, hon stoppaði upp, viss maður manglaði... tað bar ikki til, viss spælmaðurin var vekk, so gekk spælið ikki, so var galið...“²⁸³

Í stuttsøgu eftir Jóanes Nielsen, sum sjálvur hevur lossað, verður

ein sementlossing í Havn lýst, og víst verður á ta neyðugu samvirkanina sum fortreyt fyri, at lossingin nettupp skuldi ganga:

„Farmurin hendan túrin var sement, og hvørja ferð platturin við teimum fimmogtjúgu sekkunum hvarv upp úr skipsbjølg-inum, grenjaði og pípaði tað í spælrørunum. Tað einasta menninir niðri í lastini sóu, vóru nakrir metrar av bláum himmali, og so kollin á lúkumanninum, hvørja ferð hann kveitti niður í lastina (...) Fýra hendur um hvønn sekk. Fimmogtjúgu á plattin. Síðani eitt tekin til lúkumannin. Soleiðis høvdu teir arbeitt øll árin. Vóru sum dansarar, ið hava funnið steivið hjá hvørjum øðrum.“²⁸⁴

Plássini hava verið til umrøðu og tær funktiónir, ið fylgdu hesum. Hvørt einstakt pláss myndaði eisini eina position, og ymsu tignarstigini eru eisini lýst. Umframt at gera sítt arbeiði til lítar, so var ikki minst umráðandi at ansa eftir sær sjálvum og sínum arbeiðsfeløgum. Annað enn sterkir vøddar og snildar kreftir skuldi til, tí eisini eitt serligt lag, ein serligur tóni, var uppi í arbeiðinum.

Tónar í eini mansverð

Fólk, sum arbeiða í felag, skapa eina yrkishmentan, ið setur sítt sermerkta tónalag í hásæti. Kaiin hevur allar dagar verið mannað við monnum og fær ikki verið annað enn ein mansverð. Við harðmæltum røddum varð tó roynt at hava ein sáttligan tóna fyri at fáa lossingina at ganga, og lossing verður av summum samanborin við skipslív, har menn stúvaðir saman mugu draga eina línu fyri at virka sum eina eind.

Eins og aðrastaðni var virðingin fyri teimum gomlu stór á Kaiini. Teir vóru friðhalgaðir, og lurtað varð eftir einum tilkomnum manni. Tað, ið hann segði, var rætt, og tann yngri segði 'tygum' við hann, hóast hann stóð undir liðini á honum og gjørdi sama arbeiði. Tygum hvarv á Kaiini, tá ið so mong onnur eisini hildu upp at siga tygum. Aftur at tí hæviska og fólkaliga var eisini annað, sum eyðkendi Kaiina.

Sum nevnt vóru eisini menn í vinnu á Kaiini, sum á ymsan hátt ikki megnaðu nógv. Hetta verður ikki sagt fyri at gera Kaiina minnimentaða, men hesir vóru øðrvísi enn upphaldarar, ið høvdu heim við konu og børnum at hugsa um. Kaiin var ikki, sum onkur kanska vil hugsa, ein karrá verð, ið esjaði av sveitta og bersýndum manslyndi.

Teir ungu dreingirnir og nýggju menninir vórðu settir inn í gongdina og fingi at vita, hvat ið ein arbeiðskroppur skuldu brúkast til. Teir fingi eisini at vita, hvussu teir skuldu vera millum hinar í eini mansverð. Teir kundu tó gera seg til, tá ið kvinnur í eygsjón komu gangandi út eftir kantinum og nærkaðust:

„...tað generaði ofta, sjálvt barnavognar komi koyrandi úteftir (he) bara bemerkningar, tá hesar ungu damirnar komi gangandi, so varð floytað og alt (he)...“²⁸⁵

Dóttir lossingarmann hevði sína dagligu gongd á Kaiini og plagdi at ganga kaitúr:

„...hann stóð við spælið, og so stóð hann altíð og grein...man gekk altíð túr út á Kaiina...og so stóð hann og grein til ungar gentir sum gingi har, og so rópti hann, og so gneggjaði hann eftir teimum, á jøssis Kittle var stuttligir...og so ein sum Rasmus í Funningsstovi, hann var so ólukksálaga stuttligir...hann gekk altíð, tá eg kom yvir, so kemir hann, so skuldi vit dansa...“²⁸⁶

Shippingmaðurin, sum fleiri ferðir hevði sóknast eftir einari pappeskju, fór ein dagin inn í eitt pakkhús at leita og varð móttikin við ógvusligum, men tó vinarligum orðalagi:

„...tú, hatta kartongið hjá tykkum, tað er funnið nú, tað er innast har inni, inni í gjøgn'...ná, eg fari so inn, taki tað upp í fangið og byggi at ganga út úr pakkhúsinum...so kemir eitt gallróp: 'hvat gerst tú, maður?'...eg sigi: 'nei, hetta er í ordan, tað er kartongið, tú tosaði um í áðni'...tað er ikki tað eg meini, tað er ongin fani sum ber nakað í dag, man tekur ein vogn!' (...) vinarligir nokk, tað var hann...kundi vera nakað snarsintir av og á, men tað tók man sum sína vanligi gongd...og Poul hjá Gynni-Jóannes, hann var jú formaðir har, og Poul kendi eg frá teimum árunum undir krígunum, hvar hann arbeiddi hjá Landshandlinum úti í Tinganesi... har vóri vit meira upp á bylgjilongd (...) viss hann goyði, so goyði eg bara aftir...“²⁸⁷

Tónin kundi vera harður og tað, sum skuldi sigast, varð sagt beint fram. T.d. søgan um ein, sum var fastur maður hjá Foreinaða og sum eina ferð hevði nakrar blaðungar dreingir í arbeiði niðri í lastini á skipi við stykkjagóðsi. Lossað varð upp á tann gamla mátan, og tá ið stykkjagóðsið var liðugt lossað, komu teir niður á sementsekkirnar. Stropparnir til stykkjagóðsið vóru ov langir og skuldu stytast fyri at fáa hivað sekkirnar í land. Ungu

dreingirnir vóru óroyndir, tað gekk ongan veg, og hesin kom ótolin til lúkuna, ilskaðist inn á dreingirnar, ið stóðu og fonglaðust við stroppin:

„...og teir dugdi ikki!...og tá er tað at hann sigir, tað vóri tveir sum gingu niðri í lastini: *'Fanin gali hevði tað ikki verið synd at tit allir samlir vóri deyðføddir!'*...“²⁸⁸

Tað varð rópt niður í tað allarsvartasta, og maðurin í lúkuni, hann hoyrdist. Hesir báðir, sum ikki dugdu, komu sum allir aðrir skjótt eftir at stytta stropp, tí at duga at lyfta og stytta skuldi til fyrri at gera nyttu í einum arbeiði, har fastir og einfaldir førleikar vóru neyðugir, har ærumeiðandi setningar og ógvusligar ákoyringar kundu vera gerandiskostur og har ið sosiala samvirk-anin millum menninar hevði týdning fyrri avrikið.

Lossingarmaðurin er settur fram sum eitt serligt slag av arbeiðs-manni. Greitt hevur verið frá teimum ymsu plássunum, nortið hevur verið við vitan og førleikar, trygd og skaðar við atlit at lossingini. Tað hevur eisini verið neyðugt at lýst, hvørji tignarstig vóru í arbeiðinum, hvussu ið teir yngri vórðu leiddir inn í gongdina í arbeiðinum, hvønn leiklut eldri menn høvdu og hvat ið skuldi til fyrri at fáa lossingar at ganga.

Samanumtikið hevur lossingin altíð sett krøv til samábyrgd, felagssinni, trúfesti og virðing fyrri hinum, tú hevur verið saman við. Men aftan fyrri ítøkiligu samvirkkanina vóru fjaldar samvirk-anir, ið beinleiðis sipa til mótsetningar millum menn, til greiðar mótsetningar í eini skipaðari arbeiðarastætt, ið hevði Havnar Arbeiðsmannafelag at røkja og umboða áhugamálini hjá fólkinum á Kaiini eins og øllum hinum arbeiðsmonnunum á arbeiðsplássum uppi í býnum.

Farið verður frá arbeiðs- og mannagongdum í sambandi við ymsu lossingarnar, frá arbeiðsumstøðum í síni heild til eina viðgerð av ymiskum viðurskiftum, ið eru at finna aftan fyrri samvirkkanina og tær byrðar, ið lyftar vórðu í felag.

Ein arbeiðsmaður í Havn var sum vera man arbeiðsmaður, og ein lossingarmaður á Kaiini í Havn sum vera man lossingarmaður, men tað merkti ikki, at allir vóru av sama slag, at allir komu undir somu lóg – ella høvdu somu søguligu rættindi, ið eru teir fjaldar træðrir, sum skulu takast fram og gerast sjónligir í tí, sum kemur.

Hvørki paradís ella vígvøllur

V

Tá ið farið verður undir at eygleiða Kaiina í Havn í søguligum høpi, gerst ein skjótt varugur við, at hon tykist at hava verið eitt opið arbeiðsumhvørvi. Alt eftir, hvussu viðurskiftini vóru úti í samfelagnum, virkaði Kaiin í tíðini, tá ið lossað var upp á tann gamla mátan og inn í mekanisku lossingina, sum ein elastiskur partur av arbeiðsmarknaðinum, sum ikki einans fevndi um Havnina, men eisini bygdirnar og oyggjarnar, fjar og nær. *At lossa*, siga menn, *kundi tú altíð*, og umhvørvið ber brá av, at tað varð ikki spurt, hvaðan og hvør tú vart ella hvørjum arbeiði og starvi, tú vart farin úr. Kaiin var eitt ýti, menn høvdu sær til lívsins uppihald. Tað var vanlig sjón at síggja stórt tal av monnum fara út á Kaiina at vita, um ikki ein lossing var at fáa.

Tað er tíðin uml. 1930–1960, sum skal viðgerast í hesum partinum. Tað er ikki ætlanin at vísa Kaiina fram, hvørki sum paradís ella vígvøll. Sum nevnt í innganginum hevur Gerald M. Sider staðfest, at mótsetningar eisini eru millum fólk í somu stætt, og tí eyðkenna ikki einans stættamedvit og samanhald eina stætt, men eisini spjaðing og tvídráttir:

„This means that social and historical processes *within* a class – as people reach out for, or turn away from, a range of potential alliances and oppositions, and as issues become understood and acted upon in ways that exclude in new combinations – are as crucial to defining what happens as are the struggles *between* classes. This is *not* to define class by class consciousness: Consciousness is only one of multitude of events that occur within classes. It is, rather, to define a class – a class in history, as well as in the relations of production – by

its internal dynamic as well as by its interclass confrontations and collusions."²⁸⁹

Í hesum føri merkir staðfesting Siders, at tað er ikki nóg mikið at hefta seg við støttastríð. Tað arbeiðandi fólkið og arbeiðarastættin sum søgulig megi hevur samstundis eisini samanbrestir og ósemjur at dragast við innanstættar.

Í sjálvum sær tænar tað ongum at seta kílar millum góðu minnini um samanhald í skipslastum og á kaikantinum, men tað kann tó í fleiri førum og samanhangum staðfestast, at greiðir mótsetningar vóru innan í hesum umhvørvi, serliga í vána sosialum og búskaparligum tíðum, har trupult kundi vera hjá monnum at fáa bara eina lossing um vikuna. Á Kaiini, sum í flestum førum stóð klár at taka ímóti fólki, kundi vera tutl í krókunum.

Áðrenn mótsetningarnir skulu lýsast og viðgerast, skal í stuttum verða trivið í góðar latur úti á Kaiini. Søgan er eisini ljós og bjørt, og lossingin í Havn var mangan lívsjáltandi arbeiði í einum beinasomum umhvørvi.

Sjálvræði og trivnaður

Gott samanhald er eitt tað fyrsta, ið menn minnst frá tíðini, teir hava havt á Kaiini. Umhugsni og vælvild mótvegis ungum dreingjum, eldri monnum, nýggjum monnum og teimum, sum ikki megnaðu so nóg. Sakleyst skemt og gott arbeiðslag, stuðul og rós. Tað er altíð tað góða, sum kemur øllum til hugs, sátt og semja og sínámillum samljóð. Menn vístu vinalag, hjálpssemi og tóku í hjá tí, sum hevði hjálp fyri neyðini. Var illstøða millum menn, vórðu teir sissaðir. Gekk argingin og happingin ov langt, vórðu menn steðgaðir, áðrenn tað gjørði ilt, og hvør einstakur noyddist at laga seg eftir arbeiðsfeløgum sínum, tí at ósemjur hóskaðu og sømdu seg ikki í einum arbeiði, har menn lyftu í felag.

Í sosiologisku kanninginini av Københavns Havn verður hugt at, hvussu lossingarmenn trívast í sínum arbeiðslívi í havnini. Víst verður til kanningar av øðrum yrkisbólum, og viðurskifti sum avrik, viðurkenning, arbeiðið sjálvt og ábyrgd hava yvirhøvur týðning fyri trivnaðin á arbeiðsplássinum.²⁹⁰ Kanningin vísir, at í teirri gomlu lossinginini hava menn sjálvsagt verið minni bundnir at mekaniskum arbeiðsgongdum og tískil eisini av regluføstum arbeiðsgongdum, og hevur hetta skapt góð sosial sambond millum manna.

Toftamaðurin Denhard Hansen fiskaði sum ungur. Tá ið hann kom til Havnar seinast í 1950-árunum, fór hann at koyra vøru- og hýrukoyring, eitt skifti eisini lastbil. Miðskeiðis í 1960-árunum fór hann á Kaiina og undantikið eitt stutt skeið uppi í býnum hevur hann verið lossingarmaður. Denhard koyrir truck. (Erland Viberg Joensen)

Summi av hesum viðurskiftum síggjast aftur á Kaiini, men hvussu vorðið hevur verið við trivnaði og hvussu trivnaður í roynd og veru skal skiljast, er bæði leyst og úrtækiligt evni at lýsa, meðan sjálvræði, tað fría arbeiðslívið, har klokkuármar ikki vóru so fastir og ásettir sum í flestøllum øðrum vinnum, hevur

sambært kanninginini úr København og eisini staðfest av heimildum í Havn týdning fyrri trivnaðin. Ein útlendskur lossingarmaður sigur um arbeiðsfelagarnar í Havn:

„...kaimenn, sært tú, upp á ein máta...tað ljóðar býtt, tað veit eg...men teir var nógv mest stolt enn hinir...veitst tú, aðrir menn seldi seg sjálvar við sítt fasta arbeiði...ein maður sum arbeiddi á Kaiini, róði út, hann var sín egni, hann gjørdi hvat hann vildi...“²⁹¹

Tað skal tó sigast, at tað bæði vóru vansar og fyrimunir við leysum arbeiðstíðum. Tímar kundu vanta í til at fáa eina fulla viku, og tá ið tað var svangligt við løntum tímum, var lossingin lítið hugaligt arbeiði. Vóru ráðini hinvegin til tað, kundi ein lossingarmaður leggja vikuna til rættis, sum honum lysti. Hetta frælsi og sjálvræði í einum til tað fríum arbeiðslívi hevur havt avgjórðan týdning fyrri trivnaðin á Kaiini.

Kaiin var opin og beyð monnum vælkomnum, og hon var ein arbeiðsmarknaður, sum allir menn kundu leita sær til. Um farið verður eitt søguligt rend niður til København fyrst í 20. øld, hevur ein havnararbeiðari greitt frá, hvørjir teir vóru, ið lossaðu í Fríhavni. Hann sigur frá lögnum mannalagnum, ið komu oman at bjóða seg fram:

„Der var ogsaa en fhv. Lærer og en der havde studeret Teologi, i hvor lang Tid ved jeg ikke; men han havde da Studentereksamen, blev der sagt, men jeg kan ikke garantere for, om det er rigtigt. Ja, der var ogsaa et Par fhv. Gaaardmænd og flere fhv. Indehavere af Forretninger og flere andre mærkelige Skæbner, der var havnet som faste Arbejdere i Frihavnen. Hvad det var, der havde faaet disse Folk fra saakaldte øvre Samfundsklasser til at blive Havnearbejdere, ved jeg ikke, for Rygter, som der var nok af, stolede jeg ikke paa. Men naturligvis, de allerfleste var ganske almindelige Arbejdertyper.“²⁹²

Í Havn hava flestu lossingarmenn allar dagar verið heilt vanligir arbeiðsmenn, ið høvdu felags uppruna og sama sosiala grundarlag at byggja á, men tað kom tó fyrri, at onkur teirra var gliðin í samfelagsstiganum:

„...tú kundi fáa alt slag av fólki...tað kundi vera ein maður sum hevði mist arbeiði innan fyrri hægri starv, eisini, sum kom oman...kontórarbeiði, upp á ein ella annan máta, sum hevði verið óheldigir upp á onkran máta...“²⁹³

Løgnar mannalagnur komu eisini á Kaiina, og ein stjóri kendi seg noyddan at fara á Kaiina at lossa fyrri at breyðføða sær og sínum:

„...hann var so direktør, í nógv ár...men hvat so var og ikki, so vóri hesir her kontórfingrarnir komnir uppi, og so misti hann jobbið...so fekk hann sín straff, hann misti hús, og alt sum var (...) og so var tað upp á tann mátan, at 'Tjaldrið' kom klokkan tað og tað...so troppaði hann upp tað sama sum allir hinir...hann stóð eitt sindir burtirfrá...so hann umborð, so stóð hann við spælið, tú veitst, heysaði vørirnar upp...ja, tað gjørdi hann... eisini tað, at hann kundi koma at seta seg so lágt, tað gjørdi hann, og bleiv verandi nokkso leingi á Kaiini...“²⁹⁴

Henda heimild sá stjóran, ið fór at lossa, lækka í tign. Tað skal sigast, at stjórin megnaði sosiala skiftið úr einari stætt í eina aðra. Dømið er ikki endurgivið, tí at tað ofta kom fyrri, at stjórar gingu út eftir kaikantinum at fáa sær ein lossitjans, tá ið neyð, húsa-gangur og skrædl komu á teir. Áðurnevndi stjóri man hava verið rættiliga einsamallur á leið síni. Sögan sigur, at Kaiin var eitt opið arbeiðsumhvørvi, og tí verður fyrrverandi stjórin, ið fór til spælið, endurgivin. Harafturat er dømið lívsjáltandi og hevur uppiborið umrøðu.

Tað er líkt til at Kaiin var umboðað við tolsemi og fordómsloysi. Men fyrri at skilja lossingarmenn skalt tú skilja hugburðin, atferðina og lívið í eini havn, og fyrri at skilja Kaiina og huglag hennara er vitanin um meira duldar partar av arbeiðararørluni í Havn ein fortreyt, og fyrri at skilja hesa sosialu rørlu og hennara virksemi, mást tú kenna og skilja havnarmannin.

Havnin - ein staðbundin rót

Umhvørvið á Kaiini skal tvinnast saman við býin. Somuleiðis verður roynt at seta strikur á hetta umhvørvið sum eyðsýndan part av Havnar býi. Tí er neyðugt at fara aftur í tíð.

Ingvar Jacobsen, hvørs pápi var hin kendi lossingarmaðurin Julius í Svínáum, hevur gjørt sær hugleiðingar um heimby sín fyrst í 20. øld og nertir við eitt undarligt fyrbrigdi í býarsøguni, ið má vera so søguligt, at ongin í dag veit, hvussu hetta er íkomið av fyrstan tíð. Ingvar Jacobsen sigur fyrst frá gomlu Havnini *úti í Havn* og *úti á Reyni*, ið seinni vaks seg upp á *Høgareyn*, *Bakkahellu*, *Gongina* og síðani eystur um Havnará, *Handan Á*. Viðurskiftini millum fólkið eystanfyrri og fólkið vestanfyrri vóru margháttlig:

„Fólkið í tí eystara partinum kom lítið saman við Vestanfólki, ja, tey royndu at umganga tey, so vítt gjørligt, men her skal einki verða greitt frá tí. Tó so, Eystanfólk máttu av og á koma vesturum, millum annað eftir torvi. Torvheiðar vóru úti á Fløtum, Úti undir Fjalli og í Havnardali, líka úr Sandágerði og inn...“²⁹⁵

Tveir heimildarmenn leggja dent á, at teir upprunaliga eru eystanmenn. Hin fyrri staðfestir tilknýtið soleiðis, hóast hann ikki sjálvur er føddur eystanfyri:

„...veitst tú, pápi, annars hoyrði hann jú til eystanmenn, egentligani, tí hann er føddur eystanfyri, ikki sannheit...“²⁹⁶

Hin seinni greiðir frá, at tað ikki gjørdi tað sama, hvaðan tú vart í býnum:

„...veitst tú, havnarmenn eri so grúiliga lokalir...altso, eg eri av Eystarivág...altso, menn av Eystarivág fara ikki á Vestarivág...ella fóri ikki...eg veit ikki, tað var bara so, og hinir komi heldir ikki yvirum til okkum...men rímligt, at lossa á Kaiini, tað komi teir alla staðni frá... bátarnir á Vestarivág og á Eystarivág, tað var ikki illstøða, tað var bara skikkur...eg plagdi at keypa bensin fyri pápa og abba í sínari tíð, men eg slapp ongantíð yvirum við bátinum...mátti ganga tvørtirum Bringsnagøti og í Vágsbotn at keypa bensin...bátirin skuldi ikki yvir har!...“²⁹⁷

Sum tað hoyrist á hesum báðum, skilti Havnará býin bæði so og so.

Frammanfyri, tá ið Kaiin varð lýst at vera átøk einum yrkissamfelag, vórðu nakrir býlingar nevndir. Hesir býlingar skulu lýsast niðanfyri.

Verður roynt at finna Havnará á kortinum á s. 156-157 frá 1950 – hon rennur út í Eystaruvág – so sæst gamli býlingurin undir Ryggi eystanfyri. Nýggjari býlingurin, *Abbatrøð*, vaks saman við tann eldra býlingin undir Ryggi. M.A. Winthers gøta, J.H. Schrøters gøta, Vørðslan og Hoyvíksvegurin hoyra til umhvørvið á Abbatrøð.

Millum vágirnar eru upprunaliga fleiri býlingar, soleiðis sum Ingvar Jacobsen hevur greitt okkum frá. Teir mynda tað, sum nú verður nevnt *úti á Reyni*, t.e. av Tinganesi og niðan í Bringsnagøtu. Hetta er tann gamla Havnin.

Longri úti, í Bø, við Vestaruvág og í umhvørvinum við Bøgøtu og tann niðasta partin av Tróndargøtu búðu *bøfressarnir*.

Fylgja við Tróndargøtu niðan ígjøgnum býin og fara inn í Sjúrdargøtu, Brekkugøtu, Tvørgøtu og Lítlu Tvørgøtu koma vit til býlingin, ið nevndur verður *Rabarbukvarterið*. Har búðu *rabarburnar*.

Aðrir býlingar vóru og komu. *Hornabøur*, ið sæst niðan frá Viðarnesi, t.e. Hornagøta, Símunargøta, Rasmusargøta, Jákup Dahls gøta og Háskúlavegur.

Millum teir longu veginar, Landavegin og Marknagilsvegin, síggjast Grønlandsvegur, Eiriksgøta, Leivsgøta og Jákup Nolsøes gøta. Hetta er býlingurin í *Grønlandi*.

Úti við Velbastaðvegin, sum í 1950 enn var óbyggt øki, kom seinni býlingurin *Peterhead*.

Her skulu fyra dømi endurgevast fyri at lýsa, at býlingurin var eitt og alt hjá tí, sum vaks upp í einum slíkum íbúðarøki. Fyrst út á Reyn:

„...altso, Havnin var sjálvandi annarleiðis, hon var minni tá, men tað var líkasum okkara øki, tað var okkara, har ráddi vit (...) altso, fórt tú inn í eitt annað øki, fórt tú út úr tínum territorium inn í eitt annað...“²⁹⁸

Síðan teir eystanfyri, sum ikki spældu við dreingirnar á Reyni. Eystaravág var felags spælipláss, men hildu teir seg hvør sínumegin ósan:

„...tað var so galið, at dreingir, sum búði á Reyni, til dømis tá ið vit spældi, fiskaði murtar sum smádreingir...teir fiskaði murtar á Müllarsbrúgv, og vit fiskaði murtar á Konga-brúnni...“²⁹⁹

Býlingurin í Bø var eisini ein sjálvstøðugur býarpartur:

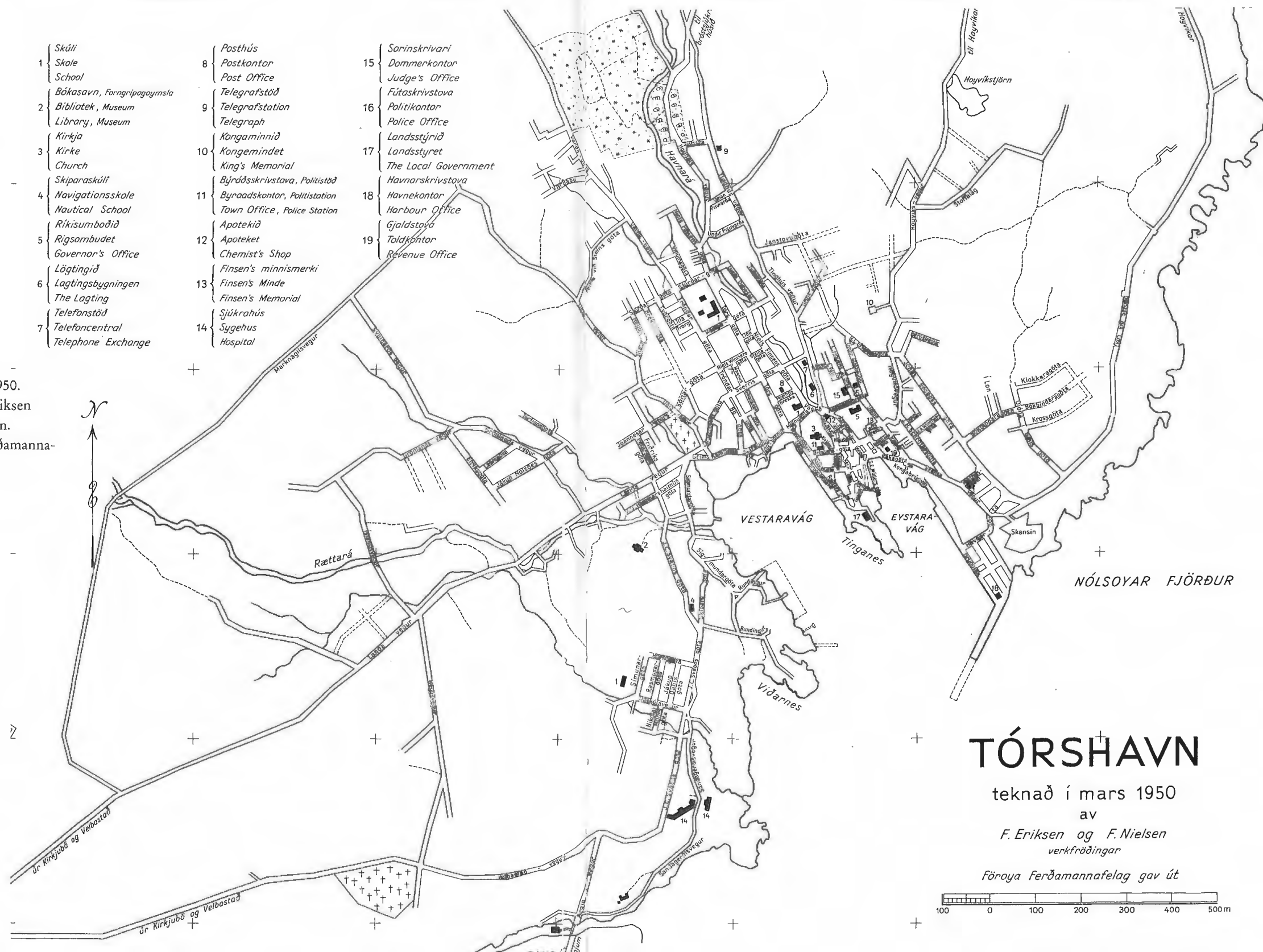
„...vit úti í Bø vóri sundirskildir við einum slags Berlinmúri, frá Ingutrøð, og frá Abbatrøðsdreingjum...altso, tað var eystir og vestir, og vit komi ikki nógv saman...tað var bara soleiðsnar...“³⁰⁰

Maður, f. 1938, hevur greitt frá, at hann sum lítill smádrongur flutti inn í Rabarbukvarterið, sum var býlingur, ið hevði ásett síni mörk:

„...altso, uppvøkstirin í Rabarbikvarterinum, sum lá har, sum eg uppfataði, frá Tróndargøti, og so heilt niðan til Dalavegin,

1 Skúli
School	8 Posthús
Post Office	15 Sárinskriveri
Judge's Office
2 Bókasavn, Forngrípagaðmsla
Library, Museum	9 Telegrafstøð
Telegraph	16 Politikontor
Police Office
3 Kirkja
Church	10 Kongeminnið
King's Memorial	17 Landsstýret
The Local Government
4 Skiparaskúli
Navigationsskole
Nautical School	11 Byráðsskrivstova, Politistøð
Town Office, Police Station	18 Havnekontor
Harbour Office
5 Ríkisumboðið
Governor's Office	12 Apotek
Chemist's Shop	19 Gjaldstova
Revenue Office
6 Lögtingið
Lagtingsbygningin
The Lagting	13 Finsens minnismerki
Finsen's Minde
Finsen's Memorial	
7 Telefoncentral
Telephone Exchange	14 Sjúkrahús
Sygehus
Hospital	

Tórshavn 1950.
(Tekn. F. Eriksen
og F. Nielsen.
Føroya Ferðamanna-
felag 1950)

og niðan móti KFUK, og harímillum...altso, trøðin hjá Jon sunnanfyri...tað var líkasum mítt domeni (...) har var bæði frøi og ótti, og øll hesi fólkin, sum livdi har...tað var rættiliga nýggir býlingur, so har vóri ógviliga ymisk fólk...gamlar gentir, sjófólk, forrætningsfólk og frelst fólk, og fordrúkkið fólk, og alt hetta her, sum ger eitt nábulag til eitt livandi stað...“³⁰¹

Nýggir býlingar komu, og teir finga hvør sítt eyðkenni. Jørgen-Frantz Jacobsen, kendur fyri síni essays um Havnina, sigur í 1930 um gomlu Havnina, at hon var í ferð við at tømast fyri gomul havnarfólk, ið antin høvdu búsett seg í nýggjum býlingum ella vóru deyð. Somuleiðis sigur hann, hvussu tað var hjá sær at koma aftur úr útisetu og heim til Havnar, og ber aftur kenslu á sín staðbundna identitet:

„Disse ægte torshavnere, der udøser så meget spot over hverandre, er dog på bunden solidariske og trofaste som få. Man mærker det, når man efter års udlændighed vender hjem. Det er med et eget blik, man bliver genkendt og klassificeret af dem, anerkendt som en af deres egne. Så føler man også en glæde ved at være *Havnarfólk*, som torshavnerne kaldes på færøsk, at være opvokset iblandt denne tapre befolkning ved Østre- og Vestrevåg.“³⁰²

Her eru vágirnar báðar, býurin og fólk ið ein samangrógvin heild. Sama hvørjum býlingi ein var ættaður úr, so var og er tað at vera *ektað havnarfólk* ein staðbundin rót, ið ikki kann takast frá fólk i.

Sambært fólkalívsfrøðingin Ulla Brück er identitetur tikin úr einstaklingssálarfrøðini og í nærsamfelagnum eyðmerkja fólk hvønn annan:

„Ett lokalsamhälle är ett litet samhälle med få invånare. Dels är den kvalitativt beskrivande, ordet säger också något om hur samhället är beskaffat. I lokalsamhället har invånarna ett speciellt förhållande till varandra. De sociala relationerna är av gemeinschaftskaraktär, baserade på släktskap, vänskap och grannskap, långvarig samhörighet av olika slag. Lokalsamhällets invånare upplever varandra som totala personer, inte i egenskap av yrkesroller eller andra särfunktioner.“³⁰³

Havnin verður her fatað sum eitt avmarkað býarsamfelag, sum eitt nærsamfelag í føroyska stórsamfelagnum, har ættar- og

vinabond, grannaløg, gamlir felagsskapir og ein felags kensla hómast at valda, og úrslitið verður, at fólk ið, ið her býr, so líðandi fær sín sermerkta identitet. Víðari nevni Ulla Brück, at nærsamfelagið ikki hevur tamarhald á ávirkanini, ið kemuruttanifrá. Verður hetta seinasta lýst við ítøkiligum dømi um tey fólk, sum komin eruuttanifrá og flyta til nærsamfelagið, so verður júst hetta skilt sum beinleiðis órógvandi fyri fólk ið í nærsamfelagnum. Tað sæst fleiri ferðir í heimildartilfarinum, men leysliga og kámt, t.d. í hesum brotinum niðanfyri, at avbygðarmenn á Kaiini, varnir og kanska eisini smædnir, hildu seg burtur frá hópinum:

„...eg haldi teir isoleraði seg nokkso nógv, fóri til síðis...eg veit ikki, eg kendi fleiri av teimum, snakkaði við teir...“³⁰⁴

Sonur ein lossingarmann flutti til Havnar í 1950-árunum og sigur um vinirnar hjá pápanum, at teir somuleiðis vóru av bygð og hjálptu hvør øðrum í tí nýggja arbeiðinum:

„...Símun hevði týðning fyri pápa, við tað at hann kendi alt hetta her lívið, og hann hevði oysini Trónd í Fugloy, sum var vanur við hetta her, og tann varhuga hevði eg, at eg haldi, at toyr hjálptu væl upp á tað, hesir her mennir...hann fekk hesar her góðu vinirnar sum søgdu honum hvussu tað lá fyri, og eg haldi oysini toyr søgdu honum tá ið tjansur var á ferð... hjálptust...“³⁰⁵

Heimildartilfarið sigur tó ikki í nóg stóran mun, at fólk, sum kom til Havnar, helt seg vera øðrvísi ella varð fatað sum fremmandafólk, men tey vóru í øllum førum ikki havnarfólk, høvdu ikki tilknýti til býin, høvdu kanska skyldfólk, men noyddust at finna nýggj vinfólk og at læra hini í tí nýggja grannalagnum at kenna.

Ulla Brück nevni eisini, at hjá *innføddum* hevur vitan um staðarnavn, søgur og sagnir um staðið vanliga týðning fyri tann staðbundna identitetin. Hetta sæst í eini løtulýsing hjá rithøvundinum Róa Paturssyni, sum ein vinmaður og hann høvdu saman við rithøvundinum Regini Dahl, f. 1918, ið er barnføddur í Havn:

„Tað er beinanvegin, at Jógván og Regin gloyma seg burtur í søgum og gamlar dagar í tí formidablu Havnini. Tað eru so nógvir Havnir í Havnini, skilji eg. Eg undrist yvir, hvussu

nógv Regin veit – tað letur til, at hvør gøta, hvørt hús hevur sína verð av letingaløtum og hurlivasanætrum...”³⁰⁶

Hjá tí, sum kennir sín heimstað, hevur alt og einki, sum her hjá Regini Dahl, sína søgu. Støð, fólk og hendingar renna saman og leggja seg niður í identitetin. Tað er ikki tí, at tað er óvanligt at hava ein slíkan identitet, men spurningurin er bara, hvat skal tað brúkast til?

Ein annar fólkalívsfrøðingur, Inger Wiene, hevur fingist við at kanna ta dansku heimstaðarrørsluna millum kríggini 1918-1940 og kemur skjótt til ta niðurstøðu, at fólk kenna seg knýtt at sínum stað, at fólk sum heild hava tørv á einum staðbundnum identiteti. Hon vísir til aðrar fólkalívsfrøðingar, ið hava kannað identitetin hjá fólki í nærsamfeløgum. Alskurin til staðið verður nevndur *topofili*.³⁰⁷

Inger Wiene vísir til fólkalívsfrøðingin Anders Salomonsson, sum hevur fingið hugtakið topofili frá sosialsálarfrøðinginum Johan Asplund, ið hevur ta fatan, at fólk, sum vísa ein sterkan, staðbundnan identitet, hava ein felags lívsform. Fólk liva á leið sum øll hini.³⁰⁸ Topofili er v.ø.o. mest sjónligt undan býaríðnað-artíð og áðrenn fólkaflýtingin av bygd og í bý fór fram og veruliga tók dik á seg.

Topofili við atlit at Havnini og havnarfólki skal skiljast soleiðis, at ein býlingur knýtir hús, grannar og fólk saman, og býlingarnir við Eystaru- og Vestaruvág, soleiðis sum Jørgen-Frantz Jacobsen hevur greitt okkum frá, mynda identitetin at vera *havnarfólk*, ella meira aðalborið, at vera *ektað havnarfólk*. Eitt nú var Hans Hansen, *Hans á Bakka*, rættur havnarmaður, veit ein føðingardagsheilsan í 1944 at siga:

„Teir gomlu Havnarmenninir, teir sum eru føddir í Havn, hava gingi í skúla her, eru konfirmeraðir og vígaðir í Havnar kirkju, teirra tal fækkar, meðan innflutningurin økist.“³⁰⁹

Tað, at fólk eyðmerkja hvør annan má tískil snúgva seg um *okkum* og um *hini*. Men hvørji eru tey, sum ikki eru sum vit?

Tað er ikki til at siga hvørjar, men ein maður má lúka ávísar treytir fyri at fáa riddarslagið at vera ektaður havnarmaður. Í tí munnliga heimildartilfarinum eru fleiri lýsingar, sum siga frá hesum, men ongin lýsing er so forherðað sum tann niðanfyri hjá tí unga lossingarmanninum, sum sigur frá sínum uppruna og síðan, hvat ið sigast kundi um ein avbygdarmann:

Júst Sivertsen (y) er ættaður av Bakkahellu og havnarmaður í bæði móður- og faðirætt. Júst lossaði nógv í 1970-árunum. (Kalmar Lindenskov)

„...viss eg fari aftir eftir, so eri eg eisini ættaðir úr Havn...altso, familjan hjá pápa mínum, fleiri ættarlið aftir, í hvussi so er heilt aftir í byrjanina av 1800-talinum, eg trúgvi longir aftir enn, ha (...) ‘vit havnarmenn’, sært tú, og alt hettar her, ikki sannheit ...okay, at annarhvør havnarmaður var giftir við einari bygda-koni, ella øvigt, ha...mamman var úr Havn og pápin var av bygd...tíverri, altso ...men soleiðs mátti tað bara vera, soleiðs hevur tað altíð verið, og so víðari...man kundi gott ganga runt og siga: ‘tú, sovordin lort bygdarmaður sum hann...’“³¹⁰

Skemtiligt og sakleyst, men um somu tíð eisini skammleysa ósmæðið og framligt. Føddur í Havn, ættaður úr Havn og fyri at tað skal muna, má antin mamman ella pápin vera úr Havn. Harafturat skal ein helst eisini hava forfedrar so langt aftur í tíð, sum til ber, ið eru ættaðir úr Havn fyri at lögfasta sína tilveru og sítt tilknýti til Havnina og fyri at rættvísgera rótina og alskil til býin.

Søgan hjá tí unga lossingarmanninum er ikki sjáldsom, og

líknandi grundgevingar fyri, hvør ið er havnarfólk og ikki, hoyrast millum manna. Soleiðis hevur prátið gingið, og fólk taka skemtandi til góðar gamlar havnarmenn sum Mykines-Martin, Vestmanna-Hans Jákup, Kristian í Svínoy, Skála-Palla, Gøtu-Anton, Kvívíks-Tummas o.a. Men aftan fyri skemtið býr okkurt djúpari, enn vit geva okkum far um, og stundum var tað ramasta álvara.

Samanhald og skerjingar

Limir í einum arbeidarafelag hava somu skyldur og rættindi. Í einum felag sum Havnar Arbeidsmannafelag, sum frá fyrsta stovningardegi í 1916 eisini fevndi um arbeidsmenn búsitandi í bygdunum nærhendis, á Argjum, Velbastað, Hoyvík og á Hvítanesi, var aðalmálið samhugi og samanhald, at røkja felags áhugamál hjá bæði arbeidsmönnum og handverkarum, at fáa eina skipaða arbeidstíð og -løn. Havnar Arbeidsmannafelag skuldi virka arbeidararørsluni at frama. Sæmilig kor skuldu snøgt sagt veitast arbeidsmönnum, og rættilig løn skuldi latast fyri rættiligt dagsverk.

Í gerðabókum Havnar Arbeidsmannafelags sæst, at órógv og ótti kom á limirnar, tá ið avbygdarmenn í 1930-40-árunum fluttu til Havnar at leita sær eftir lønandi arbeiði og tiskil eisini skuldu søkja limaskap í Havnar Arbeidsmannafelag. Í 1930-árunum var Havnin eins og onnur stór pláss illa fyri við arbeiði. Í 1931 gingu uml. 300 av 500 limum arbeidisleysir, og í 1933 høvdu einans 66 dagleigarar og 98 fastlöntir arbeiði av tilsamans 500 limum.³¹¹ Sum dømi um truplu 1930-árin veit ein skrivstovumaður á Kaiini, at konur hjá lossingarmönnum kundu biðja um forskot:

„...eg minnst onkuntíð, at tað kom fyri, at tey komu at biðja um forskot upp á lønina, og tað haldi eg, at tær fingi...tað bleiv hondterað upp...jú, jú, tað kom fyri...“³¹²

Tað var ikki altíð lætt at fáa lønina at rækka, og tað var í roynd og veru trupult at gerast limur í Havnar Arbeidsmannafelag. Her kann nevast, at ein íslendingur, ið var skrásettur limur í arbeidsmannafelagnum Dagsbrún í Reykjavík, bæði munnliga og skrivliga søkti um limaskap, men orsakað av tí stóra arbeidsløysinum í Havn varð limaskapur á felagsfundi noktaður honum.

Íslendingurin var ikki tann einasti, ið var í teirri støðu, at um so var, at hann longu hevði arbeiði, so kundi hann ikki fara til verka, uttan at gerast limur. Á aðalfundinum í 1940 varð einmælt

samtýkt ikki at loyva arbeidsmönnum úr øðrum arbeidsmannafeløgum uppí, uttan so at ávísast kundi, at tørvur var á arbeidsmegi. Mál viðvíkjandi innflytarum skuldi viðgerast á felagsfundi og avgerast við atkvøðugreiðslu.³¹³

Tað sæst annars, at summir sperdir og uppøstir limir á fleiri fundum høvdu hug at reka avbygdarmenninar úr Havnini og út á bygd aftur, men tað var hildið at ganga ov langt.

Hvør var havnarmaður og ikki og hvørjar treytir skuldu lúkast tók seg upp innan arbeidsmannafelagsgátt. Her verða nøkur navnleys dømi endurgivin:

„Eg vil spyrja um tað ikki er møguligt fyri meg sum ein Havnarmaður at koma inn í arbeidsmannafelagið, tí eg byggi í Havn, og skal vera bygvandi, og betragti meg sum ein Havnarmann, eg havi fyngi skatt og betalt skatt her, og eri flyttur til Havn Kommuni.“

Hesin hevði c/o-bústað, og hóast hann var skattgjaldari í Havn, so slapp hann ikki inn í felagið.

Ein annar maður søkir eisini um limaskap, og hann greiðir gjølla frá støðu síni:

„...De bemærkes at undertegnede er gift med Datter af (...), Thorhavn, og derfor bosat her i Byen – Idet min Hustru er eneste Datter, og derfor ikke kan flytte fra Faderen, der er født, og har levet hele sit Liv her. Og samtidig har en Husbestyrerinde, der nu er ca. 82 Aar, og sengeliggende, saa min Hustru maa passe hende...“

Øll húsfolk, konan, verpápin og gamla húshaldskonan, verða drigin uppí, og hann fekk limaskap í felagnum.

Hóast hann var dani og umsókn hansara minnir um tað fyrsta dømið, so slapp ein triði inn:

„Undertegnede tillader mig hermed at anmode om optagelse i Havnar Arbeidsmannafelag. Jeg har til Thorshavn kommune ydet Skat i godt 12 Aar, og har siden Januar 1932 uafbrudt haft fast Bopæl her.“

Møguliga slapp hesin inn, av tí at hann hevði fastan bústað at vísa á, men greitt mynstur sæst í viðgerðunum av umsóknum í 1940-árunum. Avbygdarmenninir vóru ikki vælkomnir. Tað kom heilt ofta fyri, at vórðu umsóknir hjá avbygdarmanni og havnarmanni viðgjørdar samstundis, kom havnarmaðurin at siga altíð inn. T.d.

høvdu ein klaksvíkingur, ein kvívíkingur, ein toftamaður og ein havnarmaður søkt um limaskap samstundis, og umsóknirnar vórðu viðgjørðar um eina leið. Einans umsóknin hjá havnarmanninum varð játtað.³¹⁴

Arbeðsmenn skuldu søkja skrivliga um limaskap. Hetta sæst eisini á Tvøroyri, sum eisini merkti stórt arbeðsloysi og vinnuliga afturgongd í 1930-árunum. Arbeðsmannafelagið á Tvøroyri, Fylking, fekk nýggja felagslóg í 1932. Í sambandi við limareglur varð nevnt, at uttanbígga arbeðsmenn ikki kundu gerast limir „so leingi viðurskiftini ikki krevja øking av arbeðskraftini“, men kundu tó gerast limir undir vanligum umstøðum og móti innlimingargjaldi.³¹⁵ Tiltakið skuldi forða fyri, at arbeðarafjældin ikki vaks, tá ið lítið arbeði var. Sostatt var hetta ikki eitt óvanligt fyrbrigdi.

Persónligur ágangur ella ikki. Avbygdarmenn komu sjálvsagt eisini inn í Havnar Arbeðsmannafelag, men ivaleyst er tað, at teir í stóran mun vóru fyri mismuni.

Í brævi frá einum arbeðsmanni í Havn í 1944 verður víst til fólkavøksturin í býnum og at limatalið í Arbeðsmannafelagnum var økt í stórum í krígsárunum. Hann vísir á, at nógv arbeði hevur verið, men hann ber ótta fyri, at nógvir longu vóru vorðnir fastir limir og at nú vendist ikki. Her sæst orðalagið aftur:

„...hetta er atvold til, at nú ganga nógvir Innføddir Havnarmenn fyri einki, megan sjálvt Bráfeingislimir halda fram at arbeða her í býðnum...“³¹⁶

Mál, har avbygdarmenn vórðu afturvístir, komu ikki bara fyri undir seinna heimskríggi 1940-1945, sum dømini omanfyri vísa, men eisini seinni í tíðini. Ein heimildarmaður sigur frá hesum seinni í 1940-árunum, og hesi upptøkukrøv verða samanborin við upptøkukrøv hjá danska sjómannafelagnum, Sømændenes Forbund, ið eisini setti í verk skerjingar hjá monnum at fáa hýru, tá ið tíðirnar vóru ringar:

„...eg haldi tað næstan var líka so ringt at sleppa í Arbeðsmannafelagið, eina periodi, sum tað var at sleppa uppí tað danska Sjómansforbundið...tú skuldi hava arbeði fyri at sleppa uppí felagið, og fyri at arbeða skuldi tú vera í felagnum, ikki sannheit...hatta var nokkso vanskiligt...“³¹⁷

Fyri at gerast skrásettur limur var neyðugt at hava eitt arbeði, og fyri at fáa eitt arbeði skuldi tú vera skrásettur limur.

Her verður ikki sagt meira um skerjingar hjá tí einstaka avbygdarmanninum at sleppa til arbeðis í Havn. Kortini eigur enn eitt dømi at verða endurgivið fyri at lýsa, at skerjingin hjá arbeðsmonnum, ið komu av bygd, eisini hevði gildi í 1950-árunum. Talan er ikki um menn úr grannabygdunum Argjum, Velbastað, Hoyvík og Hvítanesi, sum dagliga vóru í Havn í arbeðsørindum og vóru limir í Arbeðsmannafelagnum, men allar hinar, ið komu úr fjarskotnum bygdum. Gjáarmaðurin Hans Jákup Hansen flutti í 1954 til Havnar saman við konu og soni í ringast hugsandi tíð. Sjóvinnubankin og vinnulívið vóru sum sagt farin á húsagang stutt frammanundan, og arbeðsloysið í Havn var aftur stórt. Hans Jákup er helst einasti lossingarmaður, ið hevur skrivað um lívið á Kaiini. Hann sigur, at fyrsta arbeði hansara í Havn var at arbeða í sild hjá Alfredi Johannesen. Áðrenn hann fór í vinnu, skuldi hann lima seg inn í Arbeðsmannafelagið. Hann so gjørði:

„Eg segði honum, at mær var játtað arbeði hjá Alfredi. Eg fekk so varhuga av, at tað var ikki so lætt at koma inn í felagið, vegna tess at tað var lítið og einki arbeði, og limirnir skuldu hava fyrsta rætt (...) Hetta, at eg hevði fingið ávíst arbeði, haldi eg tað taldi uppí. Eg minnst, at eg mátti gjalda 250 kr. bara at gerast limur, umframt limagjaldið. Nú eg eri vorðin limur í felagnum, kann eg altíð hava meg framat, hvar tað so skal vera.“³¹⁸

Eftir gjáarmanninum at døma vóru tær upptøkutreytir, sum høvdu verið í 1930-40-árunum, linkaðar nakað miðskeiðis í 1950-árunum. Kortini var tað framvegis trupult at fáa arbeði og trupult at fáa limaskap í Havnar Arbeðsmannafelag. Av tí at tað tyktist smábýtt við arbeði millum arbeðsmenn í Havn, so er tað ikki ilt at skilja, at nevnd og limir felagsins vildu forða fyri, at tað legðist aftrat við arbeðsfólki. Hinvegin er tað ikki lætt at taka dagar ímillum, um veruligur mannemunur varð gjørdur í tíðini úr 1930-árunum og inn í 1950-árin, men tað er rættiliga sannlíkt. Fólkið av bygd fekk mangan eina knortluta móttøku millum innføddu havnarmenninar. Hetta komst fyrst av øllum av, at allir arbeðsmenn lógu í kapping um at fáa tey somu arbeðini, men helst eisini tí at teir innføddu hildu seg hava framíhjárætt til Havnina og til tey arbeðspláss, sum vóru í býnum. Samanumtikið kann verða sagt, at samanbald og samhugi í arbeðarastættini í Havn í nógvum førum ikki fevndi um menninar, ið komu av

bygd, og tí kann staðfestast, at tað stundum kundi vera hart at vera bygdarmaður í Havn.

Teir fremmandu og teir á heimabeiti

Síðani skulu takast til viðgerðar tey viðurskifti á Kaiini, ið beinleiðis vísa til tann staðbundna býaridentitetin og hava samband við, at Havnar Arbeðsmannafelag, ið røkti áhugamálini hjá arbeiðsmonnum í Havn, framdi avmarkingar mótvegis tilfluttum avbygdarmonnum í sosialt og búskaparlíga truplum tíðum. Harnæst skal enn eina ferð leitast út um Havnina at hyggja eftir, hvat havnarbýir hava í felag, eitt nú hugburðin og atferðina sum havnararbeiðarar í flestøllum havnum hava havt mótvegis fremmandum. Ábendingar hesum viðvíkjandi úr Havn finnast neyvan í skrivligum keldutilfari, eitt nú í gerðabókum, men tað kemur fram í tí munnliga heimildartilfarinum, tó at gjármaðurin Hans Jákup Hansen eisini sigur frá hending, har ið orð fullu:

„Eg minnst serliga til tann eina dagin, eg lossaði, at eldri Havnarmenn knarraðu um, at bygdamenn sluppu fyrr upp í arbeiðið enn Havnarmenn. Teir stóðu eftir henda dagin, summir, ið hvussu var...“³¹⁹

Tað er ikki til at siga, hvussu orðini hjá havnarmonnum vórðu framborin ella hvat ið gjármaðurin hevur hugsað, tá ið hetta fór fram uml. 1960, men hann hevur so hildið tað verið fyri neyðini at fest tilburðin á blað.

Søga er ikki bara eitt ævigt skjarr, men misljóð á Kaiini, *disharmoni* í einum *mikrokosmos*, letur upp fyri serligum lyndi og endurskapar tær rørlur, ið millum annað síggjast í andligu samvirkjanini millum menninar á kaikantinum.

Í vísindagrein hjá Raymond Charles Miller verður roynt at vísa á, at lossing skal skiljast sum *alheimsliga stakmentan*, ið verður greinað soleiðis:

„The term ‘subculture’ refers to a culture within a culture, that is, an identifiable human group sharing some of the characteristics of the surrounding dominant culture but separated from it by the special sets of behaviour, norms, loyalties, beliefs, etc., manifested and internalized by its members.“³²⁰

Lossingarmenn sum yrkishópur hava sína egnu stakmentan, sum er partur av teirri yvirskipaðu arbeiðarmentanini, men sum á

ymsan hátt skilur seg frá sjálvari arbeiðarmentanini, tá ið talan er um ta serligu atferð, ið er í eini havn, og um fyrimyndir, ið valda. Raymond Charles Miller viðger lossingina í ídnaðartíð, men leggur áherðslu á, at tað sjálvsagt veldst um, hvussu framkomið eitt ídnaðarsamfelag í roynd og veru er. Skrásetingar hansara, at lossingin er alheimslig stakmentan, byggja á, at í tíðini, tá ið lossiarbeiðið varð mannað við dagleigarum, gingu fleiri viðurskifti aftur í havnum kring allan heim. Eitt av hesum er júst hugburðurin, sum lossingarmenn hava havt mótvegis fremmandum. Raymond Charles Miller tosar um „*the casual nature of employment*“, har menn stillaðu seg upp og formaðurin tók teir, honum tørvaði burturúr at lossa og lasta skip.

Hvør er so fremmandur í eini havn sum á Kaiini í Havn, hví er onkur fremmandur, kann verða spurt.

Yrkislærdir handverkarar vóru fremmandir á Kaiini. Tað skal sigast, at teir upprunaliga vóru limir í Arbeðsmannafelagnum og høvdu handverkaradeild undir sama fakfelagsflaggi. Teir stovnaðu síðani Havnar Handverkarafelag í 1950, men sama handverkaradeild hjá Havnar Arbeðsmannafelag helt fram fyri limir, ið framhaldandi ynsktu at verða verandi í felagnum. Sostatt var arbeiðsmaðurin og handverkarin at kalla sami maður í fakfelagshøpi fram til 1950, men hetta varð hildið at vera ótolandi støða hjá handverkarum. Tá ið teir stovnaðu sítt egnu fakfelag, er tað líkt til, at samstarvið við arbeiðsmenninar leingi ikki hevði verið gott í Havnar Arbeðsmannafelag. Munnliga heimildartilfarið vísir, at teir handverkarar, sum gingu á odda at stovna Havnar Handverkarafelag, hildu seg vera betri, og so vóru teir harafturat kanska eisini ættaðir av bygd. Kaldbaksmáðurin Hans M. Reinert kann møguliga vátta, at so var. Tá ið hann flutti til Havnar í 1945 eftir 15 ára útisetu í Danmark, var hann í teirri støðu, at hann ikki kendi seg hava nakað fakfelag at umboða seg:

„Eg haldi ikki, at eg eri hástórur, men ein handverkssveinur var nú einaferð ein handverkssveinur, og ikki ein arbeiðsmaður. Ein handverkssveinur var ein maður sum hevði lært sítt handverk, hann hevði havt sína lærutíð og gjørt sítt sveinastykki, meðan ein arbeiðsmaður var ein ólærdur maður. Eg kendi meg knýttan til handverkararnar, men skuldi eg hugsa um arbeiði her, mátti eg vera limur í onkrum felag. Eg tosaði so við formannin í Havnar Arbeðsmannafelag og spurdi, um eg kundi gerast limur í H.A.? Ja, tað visti hann líka, um eg ikki var av bygd og í einum felagi har?“³²¹

Hans M. Reinert var firtin av svarinum, sum hann fekk, og kom ikki upp í Havnar Arbeðsmannafelag, men gjørdist sum frá leið handverksmeistari. Av tí at hann var ættaður av bygð, kann tað skiljast soleiðis, at handverkarar av bygð eisini hava fingið kaldliga móttøku í Havn.

Dømið hjá hesum handverkara verður endurgivið fyri at vísa á, at hugburðurin mótvegis fremmandum ikki einans var at finna á Kaiini, men tá ið ringar tíðir vóru, merkti sjálvsagt eisini byggivinnan til færri bíleggingar, og arbeiðsloysi rakti eisini handverkararnar. Tí sóu nakrir av teimum Kaiina sum eitt ískoyti og gingu út at fáa sær lossitjans. Eitt nú hava handverksdeildarlimir tikið upp arbeiði á Kaiini í 1949.³²² Hetta var ikki altíð væl dámt millum lossingarmenn, sum einki annað lönandi álit høvdu enn Kaiina:

„...men, rímilígvís, tað var akkurát tað sama, teir høvdi heldir onki at gera, so vóri teir eisini á Kaiini (...) nei, eg veit ikki um tað ikki bleiv hugt eitt sindir skeivt eftir teimum...“³²³

„...so leingi tað var nakað arbeiði, so var alt í lagi, men ikki viss tað ikki var (...) *'hesin maður, hann er timbirmaður, hví smíðar hann ikki?'* (...) men tað einasta man kundi, tað var at brigsla honum at hann var timbirmaður...hann kundi bara fara niðan í býin at smíða...“³²⁴

Helst komu handverkarar ikki í fylgjum út eftir Kaiini, men heldur ein og ein. Tó vóru menn á Kaiini bangnir og hildu, at teir yrkislærdu trokaðu teir burtur.

Aðrir, sum lossingarmenn tíðum eisini hildu vera fremmandar á Kaiini, vóru skipsmenn. Hóast nógvir teirra sjálvir vóru upplagstir ella uppímillum eisini vóru sjómenn og fiskimenn, so vóru teir menn, sum eitt nú sigldu við góðum trolara og vóru vanir við stóra avrokning, ikki væl lýddir, tá ið teir komu oman at fáa sær lossitjans millum túrarnar:

„...eg veit ikki, um eg má siga tað, men eg sigi tað álíkavæl...tað var ein sum irreteraði okkum ólukksálga nógv (...) og hann sigldi við teimum besti trolarnum sum vóri í Føroyum...tjenti nógvar pengar...og kundi gott koma heim á midnátt við einum báti, møtti upp klokkan 8 næsta morgin at lossa!...tað var eitt lítið sindir ævindsjúku at hann bleiv biðin, og onkur annar mátti fara heim...tað minnst eg tað bleiv snakkað nógv um...hann hevði tað bestemt ikki fyri neyðini, tí hann kom

heim við eina rúgví av fiski, og nógvum pengum, men álíkavæl, maðurin møtti upp, ja!...har var misunnílsi, tað skal eg erliga innrømma, og tað líktist ongum, eftir mínari meining, heldir!...“³²⁵

Sambært øðrum heimildarmanni verður sagt, at vart tú limur í Havnar Arbeðsmannafelag og fórt ein túr til skips, so fórt tú upp í Føroya Fiskimannafelag og var hvílandi limur í Havnar Arbeðsmannafelag, til tú komst heim aftur og fórt í vinnu á landi. Tað var einki til hindurs fyri at skifta millum hesi feløg, men menninir á Kaiini skiltu ikki altíð, at skipsmenn, so skjótt sum teir høvdu sett fótin á land, komu oman at fáa sær ein tjans:

„Pínadoyð, hann hevur verið í Grønlandi í 4 mánaðir, kundi hann nú ikki vera heima hjá konini í nakrar dagar, ikki sannheit?...summir vóri øgiliga grammir, teir vóri beinanveg á Kaiini, ella aðrastaðni, fyri at fáa arbeiði... teir vóri driftigir menn, sjálvfylgilt...teir hildi kanska, at teir kundi passa konina aftan á arbeiðstíð...“³²⁶

So er tað maðurin av bygð, ið kom til Havnar, stakkaladýrið. Tá ið teir lossaðu upp á tann gamla mátan í Havn og eisini í mekanisku lossingini, gekk tað sum flest aðrastaðni fyri seg, sum Raymond Charles Miller frammanundan hevur greitt frá. Formaðurin einsamallur hevði ávirkan á hesa starvssetanarskipan, og hann tók avgerð um, hvør ið skuldi takast uppí, aloftast til eina lossing í senn. Tað var tískil so, at um ein rørsmiður, trolmaður ella ein svínoyingur fekk arbeiði, kundi ongin annar arbeiðsmaður seta tiltøk í verk at forða hesum monnum at sleppa til verka. Men eingir vóru so fremmandir á Kaiini sum menninir av bygð:

„...eg kann ikki hugsa mær, at teir hava verið teir allarpopuleraði, tá, at begynna við...ja, hví?...*'hvát vil hann her?'*, ikki sannheit...ein formir fyri rasismi, ikki sannheit, ella lokalpatriotismi...ja, tað haldi eg ávirkaði eitt sindir, tí tað flutti jú nógv fólk til Havnar...“³²⁷

Tann staðbundni heimarætturin kundi stundum koma fram í havnarmonnum, ið innantanna 'eyðmerkту' bygðarmannin:

„...Dánjal við Gjógv, hann var gamal drongir...og skítfullur í pengum, tað bleiv sagt ...men hann slapp uppí...eg kundi gott

sagt tað við hann, at eg kann gera arbeiði nógv betir, enn hvat hann kann (...) men hvat so, so slapp eg ikki uppí...³²⁸

Í millummálasteðgum, inni í Kaffivogninum hjá Giggu og Karl, hitta vit enn eina ferð forherðaða unga lossingarmannin:

„...og prátið gekk lystiliga, onkir bleiv sjálvandi argaðir, og onkur snedigir, forhutlaðir bygdarmaðir, sum akkurát var komin til Havnar, hann fekk tað bæði lisið og skrivað, og bleiv altso regulert spottaðir, soleiðis at hann næstan hevði hug at fara norðir aftir, ha...men tað hevur sikkirt verið nokkso góðsligt...“³²⁹

Kanska stakk tað ikki so djúpt, men tað varð hildið lítið um teir. Sum slangan órógvaðu teir Paradís. Teir tosaðu annað mál, og ein heimild sigur, at bygdarmenn vóru undirbrotligir, og ein annar gevur bygdarmonnum skyldina fyri ikki at duga at leggja í stropp, og teir vóru m.a. orsök til, at tiltikna ‘hjørnaslengið’ kom fyri.

Dømini eru fleiri í tali. Góðslig skot hava valla nervað arbeiðslagið. Teir nýggju havnarmenninir munnu eisini hava dugað at svara fyri seg. Ein, sum kom til býin, sigur, at hetta prátið var at rokna sum barnafjas, men hann helt, at skuldu havnarmenn nørast, so áttu teir at verið friðaðir, tí at nú var skjótt ongin havnarmaður eftir.³³⁰

Verður hugsað um tann hugburð, teir staðbundnu høvdu til teir nýggju og fremmandu menninar, so kunnu teir á Kaiini uttan hóvasták og høvuðbrýggj sigast at umboða sína egnu stakmentan. Hesin táttur skal takast upp aftur í komandi parti, men hugtak sum hetta kann tykjast at vera mest sum ov lætt og satt og sjálvsagt, at illgruni fæst um, at talan einans er um líkasælur eygleiðingar. Kortini var havnarmaðurin við sínum staðbundna identiteti og alski til sín heimby ein mentanarligur og sosialsálarfrøðiligur veruleiki, sum bæði havnarmaðurin og avbygdarmaðurin eiga at kenna aftur, og tær avmarkingar, ið Arbeidsmannafelagið setti í verk í 1930-40 og í 1950-árunum at forða fyri, at arbeiðsmegin í býnum gjørdist ov stór til ov fá arbeiðspláss, eru eisini ein søguligur veruleiki. Ein eyðsæddur lutur er somuleiðis tann andliga viðferð, avbygdarmenn kundu fáa í hesum tíðarskeiði. Havnarmenn hildu seg eiga rættin til lossingina í Havn.

Tað serliga tvíbýtið, *dikotomi*, fráleikin millum fólk í einum ávísu umhvørvi, millum ‘okkum’ og ‘hini’ er ikki ókent fyri-

brigdi í arbeiðsraumhvørvum. Í so máta er Kaiumhvørvið her í býnum einki undantak. Dikotomi sæst í fleiri fláum og í ymsum samanhøgum, og tí hevur hitt alheimsliga hugtakið *stakmentan* ikki einaumboð upp á at svara hesum søguliga fyrirbrigdi. Talan er heldur um samanbland av fleiri orsökum. Tann heimsumfatandi búskaparniðurgongdin í 1930-árunum, sum bar við Føroyar, og samfelagsbúskaparliga niðurgongdin, ið stóðst av kreppuni í fíggiarkervinum í 1950 og frameftir, tá ið Sjóvinnubankin fór, legði sēg eisini oman yvir Kaiina í Havn. Kortini eiga viðurskifti, ið Kaiin í Havn hevur havt í felag við aðrar havnir úti í heimi, at takast fram. Hugburðurin til teir fremmandu er av røttum eitt av hesum viðurskiftum, og tí eigur eitt síðsta dømi um ein avbygdarmann á Kaiini at verða endurgivið:

„...tað vóri nógvur pussigar søgir um tað...forstendir tú, havnarmenn, teir høvdi altíð hetta her, at ‘*hvat vil tú her, kom ikki og troka okkum burtir!*’, ha...eg kann fortelja tær eina litla søgi...eg tími ikki at nevna navnið, men tað var altso ein svínoyingir, sum so nógvir aðrir var fluttir til Havnar, og hann fekk altíð hetta her: ‘*hvat vil tú her?...troka okkum burtir!*’, og so fór hann sum oftast til hús aftir...’*jææ, jææ, so maa eg bara fara hoyr aftur*’ ...men so ein dagin, so kom hann oman aftir, so sigir hann: ‘*nú maa eg sleppa uppí, tí nú havi eg fingið oyn havnarmann!*’...tá hevði hann fingið ein son, so nú mátti hann sleppa uppí aftir!...“³³¹

Søgan um svínoyingin líkist einari plátu. Hon verður einans søgd av hesum sama heimildarmanni, men lýkur tó krøvini til anekdotu við greiðum boðskapi úr umhvørvinum, og hon má takast fram sum dømi um hending, ið er farin fram í tí livandi lívinum. Sjálvt um søgan um svínoyingin man vera snøggað, so eru øll lið og leiti í henni. Á havnarmótinum stóðu havnarmenn á varðhaldi at verja borg, avbygdarmaðurin stóð einsamallur, og síðani kom sonurin upp í leikin, nýfødði sonurin, ið var føddur í Havn og í ferð við at gerast rættur havnarmaður.

Meira skal ikki gerast burtur úr at viðgera viðurskiftini millum teir fremmandu og innfødðu havnarmenninar á Kaiini. Annað er, hvussu skjótt teir nýggju vórðu góðkendir, hvussu nær tey persónligu skotini gingu og nær ið talan var um hissini knarr ella grova happing. Harafturat kann eisini verða spurt, um ein maður, ættaður av bygd og giftur havnarkonu, skjótari varð góðkendur,

enn bygdarmaður hansara, sum var giftur konu, ið eisini var av bygd. Hetta eru áhugaverdir spurningar, ið skulu standa ósvaraðir.

Tað, sum hildið hevur verið av týðningi at fáa fram, eru tvíbýti og fráleikar millum manna, tí at her verður loyst upp fyri betur at skilja ta serligu starvssetanarskipanin, ið var í hesum sama tíðarskeiði, har mannagongdin var tann, at menn fóru út á Kaiina at fáa sær ein lossitjans.

Tann andliga samvirkanin letur upp fyri endurskapanini av hugaheimi og rørslum hjá lossingarmonnum. Sosiologar fáa vanliga væl burturúr, tá ið hugt verður at bæði sosialum og mentanarligum atferðum. Her er setningurin hin sami, men neyðugt er at fara fram um sjálvar lossingarnar, tí í fyrstani var einki, og áðrenn nakar kundi sleppa til verka, var neyðugt „at stilla seg upp“ við pakkhúshurðina at fáa sær lossitjans.

Trunkin við pakkhúshurðina

VI

Í januar í 1964 var fundur í Havnar Arbeðsmannafelag við lossingarmenninar á Kaiini um ólagið, sum hevði verið úti í pakkhúsinum hjá Skipafelagnum. Eins og allar aðrar dagar, tá ið skip vóru á Havnini, stóðu menn og bíðaðu eftir at sleppa uppí at lossa, men hendan dagin vórðu so nakrir av teimum bidnir um ikki at stilla seg upp í pakkhúskjallaranum. Teir seinkaðu arbeiðinum, vóru boðini, ið teir fingi. Frásøgnin frá fundinum sigur eisini, at lossingarmenn hildu lítið um at møta í Kaffistovuni til lossingar og vildu hava at vita frá stjóranum á Skipafelagnum, Zachariasi Niclasen, um teir vóru óynkstir í kjallaranum, tá ið teir komu til lossingar. Fundurin kom ásamt um at gera *Zakarisi á Skipafelagnum* greitt, at boð til menninar skuldu koma frá formanni teirra.³³²

Lossingarmenninir gjørdi, sum teir vóru vanir. Teir bíðaðu við pakkhúshurðina til formaðurin kom og tók teir menn, ið honum tørvaði upp í lossingina. Gamla tilhaldið var ikki Kaffistovan, men pakkhúshurðin, ið teir altíð høvdu leitað sær til, tá ið teir bíðaðu eftir lossitjansi.

Ólagið hendan dagin úti á Skipafelagnum hevur ikki týðning sum so, men heldur hava viðurskiftini millum lossiformannin og lossingarmenninar áhuga. Hendingin verður tulkað við atlit at tí vanliga kenda samskiftinum millum formannin og menninar, tí at ongin annar enn formaðurin gjørdi av, hvør ið slapp uppí og hvør ið ikki slapp uppí.

Teir standa
við pakkhús-
hurðina. (Snr.
3350F3170)

Løtan við hurðina – ein stættastøða

Tíðin, hildið varð til nærhendis pakkhúshurðini, rúmar meira í minninum hjá honum, sum hevur staðið har og bíðað eftir lossitjansi, enn hann minnst aftur á sjálvt lossiarbeiðið. Av tí at tær avgerðir, ið formaðurin hevur tikið í hurðini, eru farnar fram munnliga, so eru tey persónligu viðurskiftini millum formannin og menninar ikki rættiliga skjalprógvað og komin í ljósmála, men hesi viðurskifti vóru bæði innilig og einskild. Tískil verður júst sambandið teirra millum støði í viðgerðini av hesum serliga søguliga fyrbrigdi.

Lossa, tað kundi tú sum nevnt altíð, men tíðin við hurðina var annaðhvørt byrjanin ella endin hjá tí, sum fór á Kaiina at leita sær eftir arbeiði.

Tað er møguligt, at tað er at gera ov nógv av at kalla stuttu løtuna, áðrenn lossingin fór í gongd, fyri lagnustund, men nógv fór fram, tá ið formaðurin tók burtur úr mannarúgvuni, ið beyð seg fram, og tá var lagnan hjá tí einstaka sum so avgjörd fyri dagin. Annaðhvørt slapst tú í lønandi vinnu ella fórt tú til hús aftur.

Mannagongdin, at menn skuldu stilla seg upp úti á Kaiini fyri at fáa arbeiði, vísir fyrst av øllum til áður umrødda søguliga lutfallið millum arbeiði og kapital. Stevedorefelagið, ið átók sær at stíla fyri lossing og lasting av einum skipi, skuldi fyrst av øllum keypa sær arbeiðsmegi og síðani seta hana at avgreiða

skipið, meðan menninir, ið buðu seg fram, seldu seg sum arbeiðsmegi til hesa einu skipaavgreiðsluna einans til eina lossing í senn.

Soleiðis sum keyp og sœla av arbeiðsmegi er farin fram í pakkhúsum, er eyðvitað at skilja sum ein ítøkiligur handil og samstundis eisini sum ein einfaldur háttur at seta fólk í vinnu, ella sum Raymond Charles Miller hevur orðað tað:

„Casual employment on the docks is very common in under-developed economies“.³³³

Dagleigaramynstrið í havnum, skilt sum eyðkennandi ávísir í einum lítið á leið komnum búskapi, skal standa fyri hansara egnu rokning, men mannagongdin, at menn stillaðu seg upp fyri at fáa arbeiði, vísir til viðurskiftini millum eigara og arbeiðara, til viðurskiftini millum farma- og flutningsvinnuna á Kaiini og arbeiðarastættina í Havn.

Mannagongdin at seta teir menn í arbeiði ella nakrar teirra, ið stillaðu seg upp, var nevniliga ein *siðvenja*, sum ikki var serstøk fyri Kaiina í Havn, sum ikki einans var ein ábending um ein stuttkomnan búskap, men sumuttan mun til støðið á búskaparligari menning var *siðvenja* í at kalla øllum havnum úti í heimi oguttan iva eitt hitt sjónligasta eyðkenni í slíkum umhvørvi og harafturat eitt hitt sjónligasta eyðkenni av stættastøðuni hjá einum dagleigara.

Siðvenjan, at taka burturúr, var kend í jaktatíðini í Havn. Tá var vanligt at heita á menn at koma út á Redina at lossa, men sama *siðvenja* helt fram, tá ið skipini lögdu til kai, og hvarv so líðandi, tá ið tíðin at enda var farin frá henni, men ikki fyrr enn seinast í 1970-árunum, ella meira neyvt í 1980, tá ið hon at enda fór í søguna.

Ein lossingarmaður sigur soleiðis um *'rekkjana á gólvinum'* og um endan á hesi *siðvenju*:

„...vit stóðu og bíðaðu har...ja, summir fóru hoyr, summir fóru uppí... tað vil eg siga minkaði burtur, tí tá bleiv betur samband, bæði við skip og loyðslu á landi (...) tá er tað rekkjan, uppstillingin gongur út, altso ...og tað er nógv farið longu í '70-unum, hon er farin nokkso skjótt út...ja, tá eg begynti í '65, tá var rekkjan...eg minnst hana nokkso langa...“³³⁴

Áðrenn farið verður í holt við sjálva viðgerðina av *siðvenjun*, so er spurningurin framvegis, hvussu sambandið veruliga var millum lossingarmannin og lossiformannin og hvat tað hevði við sær at

vera lossiformaður, ið jú var hann, sum var hitt avgerandi liðið við hurðina.

Formaðurin – funktiún, positiún og vald

Tað skal beinanvegin sigast, at tað er ikki vist, at viðurskiftini millum lossiformannin og lossingarmannin yvirhøvur skulu skiljast sum eitt persónligt samband. Hetta verður sagt, tí at ivasamt er, um samvirkanin teirra millum veruliga var eitt beinleiðis samskipti. Heldur hevur tað snúð seg um *einvegis samskipti*, har ið boðini komu frá formanni til lossingarmann, meðan samskiptið, ið lossingarmaðurin hevði við formannin, tykist at hava verið meira torgreitt.

Lossiformaðurin legði til rættis, setti menn í vinnu, sendi menn til hús, áðrenn teir finga roynt seg, og útskeiðaði menn í vinnu, tá ið arbeiðið var liðugt. Í vísindaligum rannsóknum er lossiformaðurin aloftast partur av einari felags viðgerð av hesi siðvenju, og synd er at siga, at formenn altíð hava verið mintir fyri tað góða.

Uppstillingin var sum sagt vanlig siðvenja í lossingini upp á tann gamla mátan, og í tí stóra havnarbýinum San Francisco var formansbygnaðurin í stigum, t.e. at hann var hierarkiskur. Eitt stevedorefelag, ið átók sær at lossa skip, ella eitt skipa- og shippingfelag, ið lossaði egna skip, høvdu í flestum førum ein yvirformann, ein *walking boss*, sum hevði ábyrgdina av einum heilum skipi. Hann valdi undirformenn út, '*gang bosses*', ið hvør hevði ábyrgdina av einari last. Hesir menn valdu aftur sínar egna menn, og teir royndastu vóru fastir makkarar, sum myndaðu tey føstu '*gang*'ini'.³³⁵

Í Hamburg gingu tær ræðuligu søgur um, at formaðurin, sum tók teir fyrstu menninar uppí, ið møttu upp á serligum plássum í havnini, men fór hann fyrst á vertshús, fór riðilin aftaná í vón um at fáa lossitjans. Fór formaðurin á annað vertshús, fylgdi riðilin við, og tað elvdi til bæði mutur og rúsdrekkamisnýtslu. Hetta sigst at hava hildið fram í 1930-árinu.³³⁶

Í Fremantle í Australia hevði siðvenjan somu trupulleikar við mutri og mismuni, og høvdu formenninir tískil nógv vald.³³⁷

Í Århus hevur „søga“ gingið um lossiformann, sum fór í song við konuni hjá lossingarmanni, afturfyri at hesum var tryggjaður lossitjansur.³³⁸ Onnur líknandi dømi um formenn, sum á ymsan hátt válkaðu sær í valdsmisnýtslu, finnast úr øllum havnarbýum úti í heimi, har henda kenda siðvenja hevði gildi. Søgan úr Århus

er kanska eftirfarandi, kanska ikki, men hon sigur tó so mikið, at formaðurin hevði stórt vald á sínum monnum. Um lossiformenn á Kaiini í Havn hava brúkt somu valdshættir skal standa í óvissum, men ein klassisk søga av Kaiini er um formannin Aksel Jensen og lossingarmannin Rasmus Hansen:

„...ja, teir søgdu hann var glaður fyri at fortjena, fyri at fáa pengar... hann hevði hoyrt okkurt um, at tað bleiv yvirtíð, hann hevði sagt okkurt um hettar her...tað vóru ikki allir sum sluppü til hesa her yvirtíðina...hetta var ikki so mikið nógv sum skuldi gerast, nakrar tímar, men hann gleddi seg til at vera ein teirra, í hvussu so var...og Aksel hevur hoyrt tað, rímuligt, so, '*Rasmus Hansen, tygum eru skrivaður*'...tað var ikki gott ...“³³⁹

Søgan var tann, at formaðurin stóð uppi í lúkukarminum og hugdi niður og eygleiddi menninar í lastini, tá ið hann hoyrði Rasmus gleða seg til yvirtíðina og siga, at '*nú er ikki at skunda sær, nú kemur tann góða tíðin*'. Hetta var Akseli Jensen ovboðið og hann skeiðaði Rasmus út við brestin. Rasmus skal hava sagt, at hann meinti tað ikki so, men har var einki at gera. Skyldfólkini hjá hesum báðum monnum munnu hava hoyrt hesa søguna óteljandi ferðir, men heimildir vita at siga, at tað var ikki verri enn so, at Rasmus í Funningsstovu dagin eftir slapp uppí hjá hesum sama formanni.

Samskiptið millum lossiformannin uppi í lúkukarminum og lossingarmannin niðri í lastini kann tulkast annaðhvørt sum skemt ella sum eitt dømi um ávikavist vald formansins og kúgan lossingarmansins, men sum heild tekur søgan í øllum førum einki frá sterku støðuni hjá formanninum. Orð hansara var lóg, og avgerðir hansara vórðu framdar í verki.

Sonur annan formann hevur sagt frá, hvussu vorðið var hjá pápanum at taka menn út, ið stóðu upp móti veggjum:

„...eg veit okkurt tilfeldi, til dømis (...) hann hevði eitt nag til hann, tað veit eg, tí hann bleiv í tíð og úrtíð koyrdur heim, tí hann átti hvørki børn ella nakað, og átti hús, og tey vóri væl fyri, og tað veit eg, at hann var temmiliga ofta knottin, oftani (...) tú veit, hann næstan provokeraði, tað veit eg, hann var bygntur at taka uppá nervarnar á Gamla, til endan, altso...hann irreteraðist inn á hann, ha...og sjálvandi, so vísti hann tað aftir hin vegin, ha...tí hann bleiv ofta koyrdur heim, ha...tí tað var eitt par við ongum børnum, og sóti í einum

gomlum húsum, tú veit, manglaði ekki nakað (...) tað er nettupp tað sum eg segði í áðni, at tað bleiv valt út, arbeiðsfólkið bleiv valt út, faktiskt eftir hvussi tey vóri fyri, ha...³⁴⁰

Viðurskiftini millum formann og lossingarmann vóru ikki góð, meir at siga spent fyri ikki at siga næstan fíggindalig.

Ein annar lossiformaður kundi vera heilt forgjærdur:

„...hann var so ólukksálíga skjótir at vera eftir einum bestemtum, tú veit ...bara hann sá eitt ella annað galið við einum, um hann so hevði gjørt alt tað besta, hann kundi, men svipsaði eina ferð!...ein annar hevði svipsað 10 ferðir, tað hevði hann ikki sæð, tað gjørði onki!...nei, nei, hann var so keðiligur at ganga ímóti onkrum...“³⁴¹

Skipa- og shippingfeløgini á Kaiini í Havn høvdu einans ein formann í starvi, og stóru feløgini høvdu undirformenn ella sjakkformenn, sum í summum førum høvdu tann ivasama heiður at standa og velja burtur úr rúgvuni.

Tvær útleggjar av hesari uppgávuni hjá formonnum skulu endurgevast, tí at tær umboða grundfatanirnar, ið ganga aftur í tí munnliga heimildartilfarinum.

Fyrri útlegging er ógvuslig. Ein maður var ónøgdur, av tí at formaðurin á Skipafelagnum ikki tók seg uppí hesa ferð, men heldur ein avbygdarmann framum:

„...altso, aftaná '51, ja, og tá segði man við seg sjálvan og segði við hinar, *‘pínadoyð, hatta reyvarholið Erland...eg begynti her í '47, vit lossaði og lossaði, sunnidag, tað var aldrin friðir, og nú, pínadoyð, sleppa vit ikki uppí...hasi reyvarholini av bygd!’*...“³⁴²

Seinna útlegging av støðu formansins er hóvligari enn fyrri:

„...viss hann skal velja fólk, ha...hann er altíð í einari ringari støðu til at pilka fólk burtúr...ikkj teir sum hann tekur til arbeiði, men teir sum standa eftir (...) harin er sum ein lús millum tvær negl, ha...“³⁴³

Leikluturin hjá lossiformanninum í gomlum døgum, har hann bæði hevði tign og vald og var kongurin á Kaiini, men eisini lortendi og illa kroystur um somu tíð, er søguligur. Trunkin stendur ikki longur við pakkhúshurðina, og tað gamla slagið av

formonnum er heldur ikki til longur, men sambært Stephen Hill var hann ein ørkymlaður maður:

„This confusion is often discussed in terms of the ‘man in the middle’ syndrome, which has the following elements: the foreman is caught in a position of role conflict, in which often incompatible pressures are received from managers and workers, who together form his role set; this results from his occupancy of a position between the two parties, where he is an agent of management but also in some sense a member of the shopfloor workforce...“

Eitt er, at lossiformaðurin hvørki var millum fólkið niðri á kaiini ella inni á skrivstovuni og stóð tískil millum leiðslu og arbeiðsmenninar. Stephen Hill staðfestir harafturat eisini, at formaðurin var avbyrgdur og stóð í roynd og veru uttanfyri:

„This description of the ‘man outside’ raises the question of where foremen are to be placed in the hierarchy of their firms. They are obviously not members of the labour force, but their place in the ranks of management is ambiguous if they are so often outside the normal lines of command and communication.“³⁴⁴

Sambært limablaði hjá Havnar Arbeiðsmannafelag í 1962 var ein arbeiðsformaður ein, ið ikki hevði fyri neyðini at vera limur í einum arbeiðsmannafelag. Ein arbeiðsgevari í Havn kundi hava ein formann, sum ikki var skrásettur í fakfelag, og hann umboðaði arbeiðsgevaran á arbeiðsplássinum og hevði *‘rætt at biðja fólk til arbeiðis og skeiða fólk út’*.³⁴⁵ Soleiðis hevur felagið stutt og greitt sæð ein formann. Men ein lossiformaður var hvørki á jøvnum føti við menninar ella við leiðsluna. Hann skuldi fáa lossingina at ganga, hann skuldi taka burtur úr rúgvuni, tí at tað fekk hann lön fyri, og kann hetta metast sum hansara ótakksama arbeiði.

Tað munnliga heimildartilfarið hevur einans ein formann frá tíðini, tá ið lossingin var konventionell, og menn vórðu tiknir úr rúgvuni í arbeiði.³⁴⁶ Henda heimild sigur um uppgávuna hjá sær at velja burtúr í truplu 1950-árunum við stórum arbeiðsloysi, at hann onkuntíð kvældið fyri heitti á menn at koma at lossa:

„...hvønn morgun, so samlaðist ein stórir flokkur av monnum á Kaiini at bíða eftir til eina fortjenastu (...) so var man noyddur at fara tey tungu spor til hesar menninar og taka einar 6 menn úr rúgvuni...tað var virkuliga syrgiligt at velja menn soleiðsnar

(...) hetta var faktiskt tað sárasta eg hevði við at vera formaður (...) man hevði faktiskt ikki humør til at fara í rúgvuna og siga, 'kom tú, og ikki tú, og kom tú, og tú, og tú', tí allir vildu koma...man var faktiskt í ørviti, tá man gjørdi tað, faktiskt...man fann tað so sárt...viss ein maður stóð eitt sindur burturfrá, taka heldur hann, heldur at fara í rúgvuna...so segði man ofta, 'tú, kom tú umborð og tak 3-4 við tær', so slapp man sær undan...so slapp man sjálvur undan pínuni'...³⁴⁷

Tað sama verður sagt um aðrar formenn, at teir eisini royndu at sleppa sær undan, men á ein eitt sindur øðrvísi hátt enn hjá formanninum omanfyri. Á DFDS kundi formaðurin Jóannes Hansen, Jóannes hjá Gynnu, gera soleiðis:

„...eg veit, at tað bleiv ringt til Gynni-Jóannes, tað veit eg, men tað bar so illa til, veitst tú (...) tað var ikki so líkantil...Jóannes plagdi bara at fara gjøgnum rúgvina, og bað teir fara har teir vóri síðst...so fóri teir sum vóri síðst, og restin fór bara heim aftir...og tað kundi vera nógvir, heilt nógvir! ...nakað soleiðs gekk tað fyri seg...tað var ringt at ganga har og pilka fólk burtirúr, øgiliga ringt...“³⁴⁸

Á Skipafelagnum gjørdi formaðurin Erland Olsen eisini upp á sama máta:

„...vit møtti sum regiluttan fyri Skipafelagið...eg minnst eina ferð, tað hevur verið nokkso langt úti í '50inum...tað hevur verið eitt forbannað nógv press á honum, tí hann hevur sæð alt hetta her, og hann hevði hinar interessirnar at varitaka, eisini...so minnst eg eina ferð hann hevði funnið uppá eina nokkso diplomatiska loysn fyri at sleppa frá at plukka burtirúr, og tá segði hann hetta her, 'og tit møta har sum tit vóri seinast...', og so var tað loyst uppá tann mátan, at teir sum vóri í lastini, teir skundaði sær niðir í ta lastina teir vóri, og teir sum vóri við spøluni og gerdirnar, og sovorðið, og so hinir, teir finga sær ein vogn...“³⁴⁹

Har varð *pilkað* og *plukkað*, og gomlu syndirnar, vit sóu hjá Akseli Jensen, tá ið hann skeiðaði Rasmus Hansen út, spøkja enn tann dagin í dag. Hetta er í samsvari við samrøðu, Stephen Hill hevur havt við ein lossiformann í London, hvørs pápi eisini var lossiformaður, at mong ár eftir, at hendingarnar vóru farnar fram, hoyrði hesin framvegis um mistøkini hjá pápanum.³⁵⁰

Annars var formaðurin at síggja allastaðni og ongastaðni í senn, og kona lossiformann minnst mannin koma heim bara at venda, tá ið nógv arbeiði var á Kaiini:

„...hann bara lá eina løtu á gólvinum og svav, og so var hann vekk aftur... fekk sær ein lúr á gólvinum...eg plagdi at siga við hann: 'far inn og legg teg!'... 'nei, nei, eg skal oman aftur beinanvegin, bara fáa mær ein lítlan lúr' (...) ja, tað vóru ofta harðir dagar...harðar tíðir...tað var tað (...) eg veit ikki, tað veit Gud, hann svav ongantið...eg plagdi ofta at siga: 'at tú skal liva, at tú ongantið svevur'... uppi, altso tíðliga, og so til arbeiðis aftur, tað veit Gud minnst eg, eg plagdi at siga við hann: 'tú svevur ongantið!'... (...) eg haldi hann plagdi onkuntíð at svara mær aftur: 'tað er bara at arbeiða meðan man er ungur...' (...) tað var altíð tað: 'ájössis, eg má seta beinini í blot...eg eri so eymir sum eg havi gingið í dag'...“³⁵¹

Tað kann vera ilt at siga, hvat ið kravdist av einum formanni, men ávísir eginleikar skuldu til. Formaðurin kendi arbeiðs- og mannagongdina, var uppií, skipaði fyri, at lossitóluni vóru í lagi, hevði samband við skrivstovuna, ið segði honum, hvat ið klokkan hevði sligið, og um tíðarætlanina, sum skuldi haldast, hevði farmabrøv og onnur skjøl at hugsa um, samband við fyrirkur sum finga og sendu góðs, var inni í pakkhúsinum, var umborð hjá skipara og stýrimanni, skrivaði menn upp fyri tímar, gekk aftur og fram eftir kaiini, vísti seg við lúkuna at vita, hvussu stóð til í lastini, og var altíð at síggja á leiðini millum plássini í lossingini.

Aðrar uppgávur vóru at taka sær av hjá einum formanni, men uppstillingin var eitt og alt í arbeiðsumhvørvinum, og eiga hesi viðurskifti at verða lýst, tí at tey rúma sum sagt mangar misjavnar kenslur í tilveruni, bæði hjá lossingarmanni og hjá húsfólki hansara. Uttan at gera ov nógv av, so hevði lötan ein farra av titrandi spenningi yvir sær.

Panorama: drama á havnarmótinum

Uppstillingin, sum eitt av fleiri eyðkennum, at lossing er ein alheimslig stakmentan, setur sostatt kaimenninar í Havn í sama alheimsliga yrkismentanarhøpi.

Í amerikonskum havnum er siðvenjan kend sum 'shape up', í bretskum havnum sum 'call stand' og í donskum havnum hevur hon maritimt heiti, 'mønstring'. Í stórum havnum vóru ávís støð,

har ið lossingarmenn vórðu róptir upp til arbeiðis. Í nógvum færum fór tað fram í einari arbeiðsávísingarhøll. Har vóru ymsir hentleikar, kaffi- og lesistova, w.c. og brúsurúm. Uppi í Reykjavík kom ein sovordin bygningur tíðliga, men niðri í Hull var ongin, og menn stillaðu seg vanliga upp við landgonguna á skipi, og var eisini kent sum *'tinpot system'*, ella *'the gangway-end system'*.³⁵²

Í København gingu uppstillingarnar fyri seg ymsastaðni í havnini. Frihavnin hevði sítt egna fólk, DFDS somuleiðis. Á Islands Brygge og á Asiatisk Plads gekk tað í tíðini undan seinna heimskríggi fyri seg sum í Hull, á sjálvari kaiini ella inni á vertshúsum nærhendis.³⁵³

Í Havn var heldur ongin arbeiðsávísingarstova, men í 1959 samtykti Havnar Arbeiðsmannafelag, við loyvi frá Tórshavnar Havn, at seta bíðihøli upp og flutti ta sonevndu 'Vevstovuna' út á Kaiina „til skýli fyri bryggjuarbeiðararnar.“³⁵⁴ Hetta var annars krav, ið Bryggjuarbeiðaradeildin eisini hevði strongt á at fáa í lag, og 'fleiri lossarar' settu sama ár skrivliga fram ein fyrispurning um skýli:

„Tað er oftani tosað um at fingið eitt skýli til lossifólki á kaiini. Tað er ikki lív serliga um veturin at einki pláss er at kroka í uttan at standa og hanga á onkrum arbeiðspláss (...) Vit spyrja tí, hvat er gjørt við hetta, og nær kann roknast at frætta, tí sum rímuligt er, vit ótolnast. Fleiri lossarar.“³⁵⁵

Kaffistovan hjá Giggu og Karl flutti longur heim á Kaiina, og Vevstovan og Kaffistovan gjørdust felags høli. Arbeiðsfólkið á Kaiini fingi sítt skýli, meðan bíðað varð eftir arbeiðsboðum. Umstøðurnar gjørdust betri úti á bryggjuni.

Kortini stóðu menn úti við pakkhúshurðina, tá ið uppstillingin var fyri. Við atlit at lagnutungu lötuni við hurðina skal enn eitt brot hjá Hans Jákupi Hansen endurgevast. Eitt skip hevði lagt at:

„Ein stór mannfjöld hevði leitað sær oman at vinna sær nøkur oyru. Inni í goymslurúminum stóð maður í mann tvørtur við øllum veggjum, og kanska meir enn tað. Óivað líka nógv ella meira uttanfyri. Formaðurin var inni á skrivstovuni hjá sær, sum var í hesum goymslurúmi. Eg var ein av teimum, sum stóð inni, og eg roknaði ikki við at verða biðin, tí eg var so nýggjur lossingarmaður. Hetta var heldur ikki stór lossing. Ikki Tjaldrið. Eg hugsaði við mær sjálvum, at tað var ikki stuttligt at vera formaður, at biðja bara nakrar menn burtur úr hesari stóru

Gigga og Karl Mouritsen og børnini seldu framhaldandi kaffi og wienarbreyð, tá ið lossingarmenn høvdu fingið sítt egna høli at kroka í. Her skeinkir Arndis, Ama, dóttir Giggu og Karl, kaffi í tí nýggjara Kaffivogninum. (Myndaeigari: Gigga Mouritsen)

mannfjöld, ið var møtt hendan morgunin. So við eitt kemur formaðurin út úr skrivstovuni hjá sær. Eg minnst, at tað var gangandi ímillum veggjanna og manngarðin, ið har stóð. Formaðurin kom gangandi aftan fyri manngarðin út eftir. Eg stóð stutt innan fyri úthurðina. Tá ið hann nærkaðist mær, varð eg varur við, at hann rípti í troyggjuna hjá einum manni aftanífrá, men segði einki. Hesin maðurin var fastur lossari. Men eg varð so ikki biðin...“³⁵⁶

Helst er Hans Jákup Hansen tann einasti, sum hevur fest lötuna við hurðina á blað, og tekur her týðningarmiklan part upp av teimum sínámillum viðurskiftum millum lossiformannin og lossingarmannin, tá ið formaðurin útvegaði sær ta neyðugu arbeiðsmegina.

Her er neyðugt at steðga á, tí at tað, sum fór fram teir fáu

minuttirnar, áðrenn lossingin byrjaði, hefur eisini samband við tær ytru umstæður, ið gjørdur vart við seg úti í samfelagnum í hesum tíðarskeiði, siðvenjan hevði gildi. Hetta verður lýst við tveimum munnligum dømunum, ið siga, hvussu var í 1930-árunum, og síðani hvussu ið var uml. 1980.

Fyrst 1930-árin á Kaiini:

„...so kom formaðirin og segði við teir, ‘far tú og ger tað...tú ger tað’, og so víðari, og so eftirhondini sum hesir forskelligi postarnir vórði fylltir, so uppdagaði summir, at ‘nei, har verðir ongin tjansir hjá mær í dag’...so givist teir og fóru til hús, so komi teir ikki við tann dagin...tað kundi vera nokkso nógvir mans, sum stóði eftir...”³⁵⁷

Í 1970 sendu lossingarmenn eina áheitan, eina *adressu*, har teir ynsktu at fáa at vita nærri frá skipafeløgum, nær ið skipini vóru væntandi.³⁵⁸ Lossingarnar gjørdust minni tilvildarligar, og arbeiðsmenn og arbeiðsgevarar kundu leggja tilveruna og arbeiðini betur til rættis. Við hesum sæst, at talið á monnum gjørdist meira fast til tær einstøku lossingarnar.

Í 1980 var uppstillingin ikki til longur:

„...tá ringdi vit eftir fólki, tað var ongin sum kom oman á Kaiina, tá var kanska ikki so lætt at fá arbeiðsfólk á Kaiini...teir, sum ikki høvdi telefon, mátti vit koyra til við bili, og teir, sum høvdi telefon, ringdi vit til og góvi teimum arbeiðsboðini, nær bátirin skuldi vera...”³⁵⁹

Tá ið ringt og koyrt verður eftir fólki at koma á Kaiina, tá er lætt at tíðar- og staðfesta, at skipanin er burtur. Tó, júst í 1980 fór Skipafelagið heldur at seta fastløntar lossingarmenn, og er hetta ein ábending um, at skipanin enn hevði gildi. Meira um avgerð Skipafelagsins seinna, men í teimum sosialt og búskaparliga truplu 1930-árunum og fram til 1940, og aftur árin upp undir Sjóvinnubankakreppuna, og øll 1950-árin og 1960-árin var tað *at stilla seg upp* mangan beiskt, og tað stóð nógv á hjá lossingarmonnum at sleppa í vinnu eins og hjá lossiformonnum at velja burturúr.

Tað skal takast upp aftur her, at í lossingini upp á tann gamla mátan var vanligt hjá skipa- og shippingfeløgum uttanlands at taka fleiri mans í arbeiði, enn tørvur var á, tí at skip, ið skuldu lossast og lastast, lógu, sum í dag, so stutt inni sum gjørligt. Í ringum tíðum, við stórum arbeiðsloysi, var lossingin á Kaiini

Tvær gentur avmyndaðar í hugnaliga umhvørvinum á Kaiini í 1950-árunum.

Tað ber ikki til at siga, hvussu nógvir mans, ið plagdu at mæta upp til lossingar ein vanligan dag í 1940-1950-árunum. Óhugni valdaði úti á Kaiini, tá ið tíðirnar versnaðu fyrst í 50-árunum. Einstakar heimildir nevna, at 100-150 mans kundu standa, onkur sigur talið vera væl hægri. Tað var sjáldan brúk fyri fleiri enn 40-50 monnum til eina lossing av farma- og ferðaskipi í fastari sigling, sum var av størstu lossingum. (Myndaeigari: Kemm Poulsen)

eisini yvirmannað, men í flestum førum noyddist kortini altíð ein hópur av monnum til hús aftur.

Tá ið ytru samfelagsumstøðurnar verða nevndar, arbeiðsloysi og húsagangur í 1930-árunum og aftur í 1950-árunum, ið raktu bæði á bygd og í bý, so eigur skiftandi skipaferðslan, skiftandi nøgdir á upp- og avskipaðum farmi og ymsu sløginu av farmi eisini at verða nevnd sum orsøkir til, at uppstillingin júst var ein siðvenja. Tað ber til at siga, at skipa- og shippingfeløg ikki vistu at siga við vissu, hvussu ið fór at verða við arbeiði í morgin, um nakrar dagar, í komandi viku ella um tvær vikur. Øll í Havn vistu um leið, nær farma- og ferðaskipini í fastari sigling komu, men onnur chartrað skip komu, tá ið tey komu. Eitt, tvey ella trý skip kundu ligga inni í senn, og kanska kom eitt fjórða. Kanska var bara eitt skip, kanska tvey, annað við koli og hitt við salti.

Kanska lá eitt skip við timbri eina viku, og eitt annað skip lá inni við stykkjagóðsi, ið skuldi lossast dag og nátt fyri at fáa tað liðugt til tíðina. Men hesi sjálvsøgdu fyrivarni taka einki frá lívsins álvara, sum henda starvssetanarskipan hevði við sær, og hóast áskoðanirnar eru ymiskar, so eru tær tó allar kenslubornar. Heimildarfólk hava ikki altíð lætt við at seta orð á skipanina, og evnið er av summum borið fram við beiskleika í huga, og hjá øðrum er tað snøgt sagt tabukent.

Tey stevedorefeløg, ið hava virkað á Kaiini í tíðini fram til uppstillingin fór at halda uppat seinast í 1970-árunum, hava altíð havt fastar menn at heita á, tí at hesir menn vóru sjálvsagt teir mest vandu og kendu lossiarbeiðið til lítar. Í tí munnliga heimildartilfarinum verða teir eyðkendir sum *fasta 'gang' ið*, *fasti staburin* ella *gamla gardan*, og hesum monnum var altíð tryggjað arbeiði, hóast teir vóru tímaløntir sum aðrir og stillaðu seg upp á sama hátt sum hinir, ið vóru minni fastir og teir sum vóru heilt leysir.

Allir buðu seg fram til tey somu arbeiðini. Tískil var hetta at rokna sum kapping, ið ikki hevði nakrar reglur, men har ið menn vóru kappingarneytar. Tað var hin einstaki mótvegis hópnum, ið hann var umgirdur av og sjálvur partur av, men sum var ein hópur, myndaður av einstaklingum, ið flestallir stóðu einsamallir og í leysum lofti.

Lossingarmaðurin, sum í áðni umrøddi formannin sum lús millum tvær negl, orðar tað beinrakið, tá ið hann sigur, at tað vóru ikki teir, sum vórðu tiknir út, men teir sum stóðu eftir, ið gjørdur uppstillingina trupla. Tí er talan um eitt ekað drama, og tann, ið hetta sær, hevur eitt panorama framman fyri sær í einum annars róligum umhvørvi, ið kann sammetast við ein tigandi film ella leik, har ið menninir á gólvinum eru leikarar, ið lítið og einki siga ella lata frætta frá sær, men sum tó hava havt hugsanir og ætlanir, ið teir høvdu inni við seg sjálvar.

Løtan skal ikki fara aftur við borðinum, uttan røddirnar hesa ferð skulu verða hoyrðar. Hvussu ið leikur fór fram í einum pakkhúsi, hava vit annars hoyrt frá Hans Jákupi Hansen. Tað er vert at hefta seg við tað, ið hann sigur um, at sjálvt orð kundu vera fátøk. Formaðurin segði einki, men tók bara í tryggjuna á manni, ið stóð undir liðini á honum, og bað soleiðis mannin koma uppí at lossa. Ikki eitt kis hoyrdist frá mannfjældini.

Ein annar lossingarmaður ber lötuna í Havn saman við somu mannagongd í útlondum:

„...tú, eg veit ikki...spurningurin er, um ikki tað er sama mynstrið millum havnararbeiðarar allastaðni...í Amerika, veit eg...eg havi ikki sæð tað sjálvir...har møtti man upp, men teir sum vóri tøkir, arbeiðstøkir, teir høvdi ein tannstikkara, sum teir stóði og tugdi uppá...“³⁶⁰

Tann sami sigur, at í Havn stóðu teir bara hendur í lumma, og hann vísir á somu uppstilling í havnum yviri í USA. Tað kann hugsast, at hann hevur sæð hetta á filmi. Tað hevur í øllum førum ein sonur lossingarmann, ið sær Kaiina í Havn fyri sær, men sum ikki rættiliga sjálvur veit, hvussu uppstillingin gekk fyri seg:

„...eg veit ikki akkurat, hvussi tað gekk fyri seg úti har, men eg kann bara fyristilla mær, at tað hevur verið eitt sindir gníggingar at begynna við, inntil teir hava verið aksepteraðir (...) man hevur sæð filmar frá New York ...har var ikki gott, viss ein fremmandir kom ímillum har...“³⁶¹

Ivaleynt er tað einans tann eini filmurin, sum tekur rúgvuna av monnum á gólvinum til viðgerðar sum serstakt fyrbrigdi, 'On the Waterfront', her um leiðir betur kendur sum 'I Storbyens Havn', eftir handriti Arhur Millers og leikstjórnað av Elia Kazan í 1954. Leikfilmurin snýr seg um havnararbeiðarar í Brooklyn í tí stóra havnarbýnum New York. Um hesin filmur kann brúkast sum kelda í einari rannsókn er ivasamt, tí at hann varð til í sonevndu McCarthy-tíðini, har filmslistafólk og onnur á vinstra-veinginum vórðu jagstrað og forfylgd fyri politisku sannføring sína, og filmurin var á ymsan hátt darvaður av hesum ráki.³⁶² Men tey, sum hava sæð filmin, minnst kanska filmsleikaran Marlon Brando sum ógvusligan havnararbeiðara í einum ógvusligum umhvørvi.

Ongin lossari man hava tíggjað sær, havt somu sosialu og mentanarligu atferð ella bara líkst Marlon Brando og gingið sum kjaftbreiður kalur á Kaiini í Havn, men uppstillingin, bæði sum siðvenja og søguligt fyrbrigdi, var sjónlig í Havn, og onnur enn sjálvt kaifólkið lögdu til merkis treytirnar hjá lossingarmonnum, tá ið teir stillaðu seg upp har úti. Ein teirra, Svenning av Lofti, kom til Havnar í 1955 og minnst Tobias Askildsen og pápa hansara ganga til og frá lossingini:

„Hann var arbeiðsmaður eins og faðirin, ið eg minnst sum ein aldrandi mann, ið heldur krýkin gekk um stræti í Havn, til og frá arbeiði í lossing á bryggjuni og í grótbrotinum (...) Tað var

tann tíð í Havnini, tá ið lossingin á bryggjuni var einasta álitid til úrkomu til at lívbjarga konu og børnum. Teir fóru til gongu gjøgnum Havnina á morgni, tá ið skip skuldi lossast. So stóðu teir allir og bíðaðu, til arbeiðsformaðurin kom og peikaði menn burtur úr rúgvuni, sum skuldu nýtast til lossingina tann dagin. Oftani stóðu fleiri eftir, sum tungir í huga máttu fara heimaftur til kalda grúgvu, tí einki arbeiði var til teirra og sostatt eingin inntøka tann dagin og kanska heldur ikki dagin eftir.“³⁶³

Tað eydnaðist ikki altíð monnum at sleppa upp í part, og við havnarmyndini av feðgunum báðum til gongu gjøgnum býin, út og heim eftir Kaiini, nærkast vit okkum uppstillingini í pakkhúsinum og teimum avleiðingum, mannagongdin hevði á eitt vanligt arbeiðaraheim í Havn.

Spenningur heima

Uppstillingin setti ein ítøkiligan dóm á heimalívið og rúgvaði upp í gerandisdegnum hjá konu og børnum, hjá foreldrum og systkinum. Tímarnir á Kaiini vóru eitt og alt hjá tí, sum einans hevði lossipengar at líta á til ta áhaldandi endurskapanina av húsi og heimi, til grundarlagið, ið skuldi fígga kostnaðin av keyptum mati, klæðum og øðrum neyðsynjarvørum.

Húsfólkið fylgdi gongdini hjá sínum monnum á Kaiini og somuleiðis um skip vóru í væntu.

Dóttir lossingarmann fylgdi við í arbeiðinum hjá pápa sínum:

„...eg kann gott minnst, at vit plagdi at hyggja...eg var meira ung, eg tonkti ikki yvir tað, men mamma, ‘*man hann nú sleppa uppí?*’...ongir pengar vóri tá...’*man hann nú sleppa?*’...man var so spentir upp á tað...og so kemir hann spadserandi heim-eftini...slapp ikki uppí...“³⁶⁴

Sonur annan lossingarmann sigur tað sama:

„...eg hugsaði ikki um tað at byrja við, men seinni fann eg útav, spurdi meg eitt sindir fyrri, spurdi pápa, ‘*hvussi gera tit, tá ið tit standa so nógvir mans og bíða?*’ (...) mamma segði, ‘*nú aftir til hús nú?*’, so segði hann, ‘*ja, ja, tað var ikki so nógv at gera*’ (...) mamma sigir við hann, ‘*hvi kemir tú heim aftir?*’...eg veit ikki, hvat pápi segði, eg haldi, hann pakkaði tað inn, tí tá bleiv eg eitt sindir forvitin at spyrja...eg hevði ikki begreb um

hetta her (...) hon var eitt sindir skuffað, tað skilti eg á lagnum...“³⁶⁵

Maðurin, sum ikki slapp uppí, kom heim aftur og segði sum minst, børnini forvitin, men vistu kanska ikki, hvat ið var á vási, meðan konurnar stúrdu fyrri degnum í morgin.

Óræddir unglingar

Mangur havnardrongur hevur lossað í summarfrítíðini, og mangur hevur skulkað ein góðan lossingardag, og mangur er farin úr skúlanum sum 14 ára gamal eftir loknan 7. flokk og hevur havt sítt fyrsta arbeiði á Kaiini. Felags fyrri teir hevur verið, at teir vóru bæði glaðir og stoltir, um tað eydnaðist teimum at forvinna sær eitt oyra. Sluppu teir ikki uppí, sóu teir ikki uppstillingina sum eina vanlukku:

„...nú var eg so ungur, eg tók tað ikki høgtidliga...tvætla ikki!...“³⁶⁶

Ein annar sigur tað sama:

„...nú var eg so ungur, eg tonkti ikki upp á annað enn meg sjálvan, ha...í tí aldrinum, slapp tú uppí, so var alt í finasta lagi, so til helvitis við øllum hinum, ha...tað er nokk tað, man hevur tonkt uppá...“³⁶⁷

Í tí munnliga heimildartilfarinum siga fleiri, ið fóru so mikið tíðliga á Kaiina og framvegis búðu heima, at vikulønin varð latin mammuni upp í hendur til húsarhaldið, og fingur teir burturav til lummapengar.

Tað kom fyrri, at dreingir gjørdu seg eldri, tá ið formaðurin kundi spyrja um aldur. Politikarin Óli Breckmann lossaði og landaði sum ungur skúladrangur og sigur, at tað kom fyrri í fiskaarbeiðinum og landingini á Bacalao fyrst í 1960-árunum. Her greiðir hann frá, at mangur stóð á tá í stivlunum fyrri at síggja so vaksin út, sum til bar, tá ið teir vórðu tiknir uppí til arbeiðis. Hann minnst aftur á tann kenda nólsoyingin Ova Joensen, tá ið teir skuldu skrivast upp:

„Tá so kvældið kom, og formaðurin gekk runt og skrivaði upp, stóð hvør hálvvaksin og ivaðist, hvussu væl vit sluppu frá hesum afturvendandi spurninginum og spenninginum um aldurin (...) Spurdur, svaraði nólsoyingurin fyrst við navni og

síðan kom royndarstundin... 'Eg eri toolv, men fylli trettan fram maut jaulum'...“³⁶⁸

Tó talaði Bryggjuarbeiðaradeildin at í 1963. Smádreingir og skúlaungdómar vóru ov nógvir til tað smábýtta arbeiði, og í 1974 kom ein 'Reglugerð fyri skúladreingir – við loyviskort'. Dreingir skuldu ikki setast til at koyra spøl og trukkar, standa sum lúkumenn o.a., og arbeiðsmenn áttu rætt til arbeiði fram um skúladreingir.³⁶⁹

Annars var einki til hindurs fyri, at menn og dreingir í øllum aldri arbeiddu og virkaðu saman í lossingini, og sum so gekk tað upp á stás. Hálva løn fingi teir 14 ára gomlu, 15 ára gamlir trífjórðings løn, og teir 17 ára gomlu dreingirnir fingi fulla arbeiðsmannaløn, ið munaði væl í einum arbeiðaraheimi.

Leysir kroppar og uppihaldarar

Tá ið tosað verður um, hvør ið hevði ella helt seg hava rættindi til lossingarnar, tað veri seg innføddi havnarmaðurin og avbyggarmaðurin, handverkarin og heimakendi lossarin á Kaiini, ella skipsmaðurin, ið kom av trolara við stórari avrokning at lossa millum túrarnar, so hava hesi sínámillum viðurskifti longu fingið nóg drúgva umrøðu, at tað ikki skal takast uppáftur, men tað var sum nevnt eisini tosað um aldursbólknar á Kaiini:

„...tað vóri teir yngri, sorgfrí, sum tóki lívið lætt, tað sær tú, tað var ofta dansir á rósum...so teir eldri, sum vóri komnir upp á turt og høvdi sítt upp á tað turra...og so teir í niðari buktini, teir sum skuldi seta hús og heim, og høvdi helvitis kvalir, ikki sannheit...tað bar preg av tí...“³⁷⁰

Í so máta sigur hetta seinasta brotið ikki meira enn, hvussu ið vorðið var úti í samfelagnum, men hetta vóru '*klassarnir*' á Kaiini, og hjá ungum og leysum kroppum kendist lívið lætt, tí at tær fíggjarligu skyldurnar vóru avmarkaðar. Vaksni menn høvdu konu, børn, hús og fastar útreiðslur, og tað snúði seg um at fáa hvørja krónu í land til húsarhaldið, og hjá eldri monnum var at fáa nóg mikið til tær føstu útreiðslurnar. Tó, hóast allir buðu seg fram og høvdu sama rætt og stóðu á jøvnum fæti, og ongar ítøkiligar fyrirtreytir vóru, ið tryggjaðu manni arbeiði fram um annan, so er tað kortini ymiskt, ið bendir á, at fjaldir samanbrestir og misnøgd kundu standast av hesum.

Heimildir hava longu sagt okkum, at formaðurin kundi bera

manni agg og vísa honum tann illvilja ikki at taka hann uppí. Vit hava eisini sæð, at formaðurin kundi vera naskur og frekur og ganga eftir serligum manni undir arbeiði. Harnæst kunnu vit hugsa okkum, at formaðurin kundi taka mann uppí, ið honum hóvaði væl, eitt nú ein góðan granna, beiggjan, sonin ella svágin. Men heimildirnar siga, at Havnin var lítil, og formenninir á Kaiini vistu um og kendu teir, sum komu oman – eisini teir, sum høvdu ringt orð á sær:

„...tað vóri teir, sum komi oman á Kaiina, sum ongantíð sluppi uppí, og tað er kanska ikki rætt at siga nøvnini á teimum (...)
sum ikki tímdi at gera for nógv, man visti, at hasin maðirin, hann...“³⁷¹

Formenninir vistu eisini um og kendu teir, sum høvdu eina tímaløn fyri neyðini, og hvussu nógvir munna vóru at metta í tí og tí húsinum. Tað munnliga tilfarið hevur fleiri dømi um hetta, tí at fólk Havn kendust væl, og tí er spurningurin, um siðvenjan við hurðina ikki hevði eina óskrivaða kappingarreglu kortini, ið var soleiðis orðað, at uppihaldarin mátti sleppa fram um tann leysa kroppin.

Í vána tíðum sluppu teir ógiftu ikki til tær stóru lossingarnar, verður sagt:

„...tann tíðin, eg tosi um nú, er frá '47 til '51, tá bleiv verri við at fáa arbeiði...eg havi sagt tað við teg fyrr, at tá tær vanligi lossingarnar, 'Tjaldrið' og 'Dronningin', tá sluppi vit ikki uppí, sum vóri ógiftir...“³⁷²

Ein annar heldur ikki, at ættar- og vinabond høvdu týðning, men visti ein formaður um vánaliga fíggjarstøðu hjá manni, so varð kanska lagt upp fyri tí:

„...altso, familji og kennskapir, og so vorðið nakað?...ikkir direkta, trúgvi eg...so var tað heldir viss onkir trongdi til tað...viss nú ein formaðir kundi kent, at ein maðir trongdi til tað, so trúgvi eg, at hann tók hann inn, men tað bleiv ikki bekentgjørt...“³⁷³

Fleiri hava ilt við at lýsa uppihaldaran við pakkhúshurðina, men millum orðini hómast serliga støða hansara:

„...eg legði í hvussi so er ikki merki til, um nakar tók hensyn til familjimennt ella ikki-familjimennt...viss onkir var fíggjarliga illa fyri, eg haldi ikki, at hann vísti tað...men hatta kann eg ikki

snakka við um, tað hevur formaðirin sjálvir vitað og havt í sínum egna høvdi...³⁷⁴

Og eitt annað líknandi dømi:

„...nakað, sum eg ikki akkerát dugi at minnast, tað er tað, um teir, sum vóri giftir, blivi tiknir fram um...ella kanska teir, sum hava arbeitt har í nógv ár, fram um okkum, sum vóri yngri (...) ja, hann valdi út, men eg skal ikki siga tað 100% sikkirt, at tað akkurát vóri teir gifti menninir, men tað kemir mær fyri...“³⁷⁵

Onkur er ivasamur, men tó avgjördur um somu tíð, tá ið møguleikin hjá uppihaldaranum at fáa arbeiði skal lýsast:

„...tað kanst tú sjálvir forstanda, ha!...teir kanska royndi at biðja menn, sum høvdi familji, kanska, ha...ja, tað kundi man hildið, kanska, men eg veit ikki, hvussi nógv teir hava hugsað um tað...man kundi fyrstilt sær tað, at tað varð tonkt upp á tað...“³⁷⁶

Somuleiðis hevur ein annar ta fatan, at giftir menn høvdu ein góðan møguleika:

„...ja, onkur føldi seg oytt sindur píndan, ikki sannhoyt, tað vóru giftir menn, og tað bleiv næstan tikið í betraktning, oysini...“³⁷⁷

Heimildirnar siga tað ikki beinleiðis, men tað er líkt til, at uppihaldarar høvdu framihjárett.

Stutta kappingin við pakkhúshurðina man hava elvt til mislag hjá tí, sum ikki slapp uppí og kendi seg vera fyri vanbýti. Menn vóru ikki bara illa nøgdir við avbygðarmannin, ið kom og trokaði seg fram, men eisini sást misnøgd vera við tann vilsta handverksaran. Tað kundi vera misnøgd millum eldri og yngri, millum uppihaldarar og leysar kroppar og eisini millum óroyndar og meira vandar menn.

Óroyndir og vandar – greipan

Tað ber til at hugsa, at allir hava verið í onkrari av hesum sinnisstøðum, við spenningi, øvund, lifran og ilskan, lætta, stoltleika, gleði, vónbroti, ørkymlan, ótta og eyðmýkt, ið eyðvitað sást á ungum dreingjum sum vaksnum monnum, stökum sum giftum. Øðrvísi fekk tað ikki verið, tá ið allir vórðu vigaðir.

Ein innføddur havnarmaður hevur flættað fleiri av nevndu sinnisstøðum omanfyri inn í eina hending:

„...viss ein bygdamaður kom, so mátti ein annar lúta, og tað var tað keðiliga við tí...veitst tú, viss fleiri av teimum komi, meira skramblaði hetta saman (...) bleiv ein bygdamaður biðin, og eg ikki biðin, so varð eg ævindsjúkir, so bleiv eg illir...“³⁷⁸

Her eru sinnisstøðurnar við spenningi, øvund, ilskan, vónbroti, ørkymlan, ótta og eyðmýkt.

Nógv fekk maðurin av bygd oman yvir seg, og hann er ikki at koma uttanum. Ei heldur í hesum brotinum niðanfyri, har ið annar innføddur nertur við sleiskni:

„Tað var ikki pláss fyri solidariteti, har mátti øll líkasum royna at kráma til sín so frætt sum tey kundi, og tað bleiv ikki altíð gjørt við teimum fínasti metodinum...sleiskarí fyri formonnum...krúpa fyri teimum...ikki tora at siga nakað, viss man bleiv settir til okkirt ófantaligt arbeiði (...) tað er kanska ikki pent at siga tað um bygdamenn, men teir sleiskaði, tí teir vóri fremmandir...tað var bara eitt, sum riggaði, og tað var at vera sleiskir... men tað viskaðist so út eftirhondini, men tann eina yvirgangin, tá var nokkso nógv av tí...“³⁷⁹

Hvussu ið hin einstaki hevur hugsað, hvørja ætlan og hvørja persónliga *strategi* hann hevur havt í hesi avgerandi løtu, skal vera ósagt, men í vissum færum vóru teir sniðfundigir og listilærdir. Summir gjørdu seg mjúkar, og tað var um at finna sær ein góðan makkara:

„...man møtti bara upp, prátaði...sjálvfylgiligt, prátaði við ein, sum var mest fastir (he)...“³⁸⁰

Tá ið tú varðst tikin út at arbeiða við lossivognum eftir kaiini, millum skip og pakkhús, galt um at finna saman og *greipa* seg saman:

„...so fanst tú tær ein góðan vogn, við góðum hjulum, fyrst av øllum, og tú royndi at finna tveir at vera saman við, tí tú mátti sjálvir greipa teg upp á kaiini...“³⁸¹

Tað ráddi um at halda seg til ein annan, ein, ið ein var væl við, ein, ið ein kundi semjast við, og ikki ein, sum ikki tímdi at arbeiða:

„...faktiskt arbeiddi tveir og tveir saman...summir tóku sær av

löttum, oftani, so tað hekk faktiskt á makkarán, men vísti formaðirin seg, so var hann raskari (he)...³⁸²

Lá tað soleiðis fyri at fara í lastina, so greipaðu teir seg eisini saman:

„...vit báðir saman...og so stilla vit okkum saman her...sær tú, og vit eri vanir at lossa sement, so biðir hann okkum báðar...ja, so fara vit báðir umborð...hann hevur biðið okkum báðar, so tað eri vit báðir...vit stóði saman, ikki sannheit...vit stóði allir har, og so sigir hann, ‘tit fara í lastina’, ikki sannheit...so taki eg í teg, so eri vit makkarar, og eg vil ikki hava hann...”³⁸³

Menn stóðu, sum vit hava sæð, bæði einsamallir og skamt ífrá, og tann einasta sjónliga strategi, ið kann lesast úr heimildartilfarinum, var at krækja seg í mann ella vinmann, ið stóð undir liðini á tær. Tú kundi eisini standa á tá ella hyggja upp í loft, síggja vesalligur og syrgin út, ella gera teg herðabreiðan eina løtu.

Vigaður, valdur ella vrakaður

Tað er lætt at ímynda sær, hvussu tað er at verða vigaður og valdur út millum aðrar, ið ikki sluppu uppí. Tú ert spentur, gerst glaður, stoltur, lætnar um hjartað, og tú ert eyðmýktur.

Tað er somuleiðis lætt at ímynda sær, hvussu tað er at verða vigaður og vrakaður millum aðrar, ið sluppu uppí. Øvund, lifran, ilskan, vónbrot, ótti, og tú vart somuleiðis eyðmýktur. Hetta hava vit longu bæði sæð og hoyrt.

Hvussu tónin var millum teir útvaldu og teir vrakaðu man hava verið ymiskt, men teir, sum fóru nakkalangir til hús, høvdu tað ikki stuttligt, siga heimildarmenninir, ið hava roynt tað, og tey, sum hava sæð uppstillingina.

Aðrastaðni vóru teir mest fastu menninir eyknevndir. Bæði tí at teir kanska við mutri keyptu sær støðugt arbeiði, vóru væl við formannin, sum var vinur ella kenningur, og sostatt var skeggið ov nær høkuni, ella tí at teir sterkastu, teir sum orkaðu mest, vórðu fyrst tiknir út hvørja ferð. Í bretskum havnum vóru teir nevndir ‘blue-eyes’, í New Zealandi ‘royals’ og í Australia ‘bulls’.³⁸⁴

Tað kann saktans hugsast, at formenninir í Havn hava havt sínar eygnasteinar, men í øllum førum er einki heiti ella eyknevni funnið, ið bendir á tann bógvin. Ein ungur drongur, ið var

uppihaldari, tí at pápin antin var óarbeiðsførur ella deyður, kundi verða tikin uppí, og var hetta ilt at skilja hjá manni, sum hevði konu og fleiri børn at metta, og ikki sjálvur slapp uppí. Avbygdarmaðurin, sum hevði konu og børn, kundi verða tikin fram um tann unga havnarmannin. Ein tilkomin maður, sum kendi lossiarbeiðið væl, kundi takast fram um tann unga gifta mannin, ið júst hevði sett búgv. Ein handverkari við ongum arbeiði, men við konu og børnum, kundi verða tikin uppí, men ikki tann tilkomni og royndi lossingarmaðurin, hóast teir, sum høvdu verið longst, vóru teir, sum myndaðu ta gomlu garduna.

Tað er ikki at siga, hvat ið stýrði avgerðunum hjá formonnum, men vist er, at ongin hevur latið søgurnar við pakkhúshurðina doyggja, og sjálvt í dag hoyrist prátið millum teir, sum kendu hesa siðvenju. Menn kunnu taka til hendingar, ið fóru fram í 1940, 1950 ella 1960-árunum: ‘nei, formaðurin hugdi heldur ikki upp á meg handan dagin’. Uppstillingin situr framvegis í medvitinum á monnum, og sjálvt í hýruvogni gjøgnum býin í Havn í dag fellur prátið aftur á farnar dagar. Sonur formann sigur frá:

„...eg hoyri denn dag í dag sovorðnar snedigar, undarligar meldingar frá til dømis monnum, sum eri nøkir ár eldri enn eg, ha, tá teir hava verið ungir har niðri í ‘50inum, í ringu tíðinum (...) nú, tá man koyrir taxakoyring, og man fær fólk inn í bilin, tey koma við sami melding, at ‘eg plagdi at sleppa uppí hjá pápa tínum, men tað var tí, hann visti tað, vit átti ikki nógvar pengar’...”³⁸⁵

Yvirhøvur kann uppstillingin brúkast sum eina spegilmynd av gongdini í samfelagnum. Alt eftir, nær í tíðini, ið ferðast verður í, so kann skiftandi samfelagsbúskapurin geva svar uppá, at trunkin var stórur í ringum tíðum og minni í betri tíðum, men enn eina ferð, eftir at Kaiin stóð liðug at taka í nýtslu í 1929 og fram til 1960-árin, tá eru tær heilt góðu tíðirnar á Kaiini einans at síggja í krígsárunum 1940-1945 og fram ímóti 1950, tá ið nóg mikið arbeiði var til flestallar hendur. Tað er ikki fyrr enn í seinnu helvt av 1960-árunum og inn í 1970-árin, at uppstillingin fer á glið, og tástani vita menn, at lossingin var vorðin eitt meira støðugt arbeiði, og tí er tað ikki eitt nóg álítandi svar at siga, at tann versnandi búskaparstöðan í samfelagnum eina og aleina skapti trunkan við pakkhúshurðina. Farmaflutningsvinnan var sum nevnt soleiðis vorðin, at arbeiðstíðirnar vanligu vóru frá átta til fimm, tað var yvirtíð, men eisini skeivar arbeiðstíðir, og

Tá ið lítið var at lossa ella tá ið ikki allir sluppu upp í part, kundi Kaikioskin av summum monnum vera kærkomið stað at vitja.

Friðsæl løta á Havnarvág. Kranarnir standa, og tað er opið hjá Bil-Óla. (Evald Larsen)

Ein ungur lossingarmaður plagdi at fara inn í Kaikioskina at keypa sær bomm og sigur somuleiðis, at teir, sum ikki vórðu valdir út til arbeiðis, vitjaðu inn at drekka øl:

„...tað var kanska tað keðiliga við tí...serliga teir, sum ikki blivi pilkaðir út ...tá teir skuldi heim aftir, teir fóri so inn í Kioskina og sóti so og drukki eina pissøl har, ikki sannheit...fyrst tjenti teir onki, so brúkti teir pengar aftrat at troysta seg at drekka øl...“ ³⁸⁷

Í tí munnliga tilfarinum eru nógv dømi um hendingar, ið nerta við uppstillingina og tað, sum er knýtt at mannagongdini við starvsetanarskipanini av hesum dagleigarum, ið avgreiddu eitt skip og mannaðu eina lossing í senn. Tað hevur verið hildið neyðugt at endurgeva mongu brotini, nettupp fyri at skilja bara nøkur av teimum frábrigdum, ið hanga uppi í siðvenjuni við pakkhúshurðina. Tað er einki at ivast í, at aðrar hugsanir, fatanir

og endurspeglingar eru av lívinum og tilveruni hjá teimum, sum høvdu avgerðirnar hjá lossiformanninum við pakkhúshurðina tætt upp at sær. Onnur sjónarmið enn tey, ið eru lögð fram, liggja eftir ónortin, men verður tikið samanum fyri fyrst, so hevur hvør einstakur lossingarmaður ikki havt ta kenslu at vera uppi í nakrastaðni, men hevur harafturímóti roynt sum frægast at skava lossitímar til sín sjálvs og síni.

Nervalag og siðvenja

Tað er ymiskt, hvussu útsagnirnar verða tulkaðar hjá munnligum heimildum og skrivligum keldum, ið hava sagt frá uppstillingini úr havnum úti í heimi, men havnararbeiðarar niðri í Rotterdam hava skýrt hana sum trælakhald, meðan teir yviri í New Zealandi hava mett hana sum eina uppsølu.³⁸⁸

Sama hvat ið lossingarmenn í Havn hava hildið um *at stilla seg upp*, og sama hvat ið onnuruttan fyri umhvørvið hava hildið um skipanina, so virkaði fyrbrigdið sum eitt *nervalag* í Kaiumhvørvinum.

Nevndarlimir í Havnar Arbeðsmannnafelag gingu regluliga úti á Kaiini og ofta saman við formanninum. Hetta var mest fyri at vita, um menn í vinnu vóru skrásettir limir í felagnum, at teir høvdu goldið limagjald og ikki stóðu í eftirstøðu.³⁸⁹ Nevndin kendi uppstillingina, men einki bendir á, at hon hevur verið viðgjørd sum eitt serstakt fakfelagsmál í Havnar Arbeðsmannafelag. Í 1963 setti Bryggjuarbeiðaradeildin fram eitt ynski um arbeiðsávísingarstovu á Kaiini, ið skuldi tryggja lossingarmonnum arbeiði, men formaðurin í Havnar Arbeðsmannafelag vísti á, at hetta hevði verið roynt árið fyri, og hóast skipaavgreiðslur høvdu tikið væl ímóti tiltakinum, Skipafelagið undantikið, so var úrslitið miseydnað. Sambært fakfelagsformanninum tí at menn ikki vildu lossa summi skip, at menn møttu ikki upp og tí at menn rýmdu úr einum arbeiði og í annað.³⁹⁰

Hetta er helst einastu ferð, at uppstillingin beinleiðis hevur verið uppi og vent í fakfelagnum.

Spurningurin er, hvat ið annars gerst við einari uppstilling sum hesari, ið her hevur verið lýst sum søguligt fyrbrigdi, meðan tað alla tíðina hevur verið lagdur dentur á at skilja hana sum eina siðvenju. Tí er spurningurin eisini, hvat ið gerst við einari siðvenju, og hvat ein siðvenja í roynd og veru er.

Heimildirnar siga, at soleiðis var tað bara. Teir sluppu upp í part og fóru til arbeiðis, ella yptu øksl, fóru heim til hús, lupu í

bát, fóru inn til Óla at svølgja eina øl ella fóru út á trøðna. Soleiðis mátti tað bara vera at standa yvir av formanninum og bíða og vóna og vænta sær tjans. Teir kendu mannagongdina og treytirnar at verða vígaðir og tiknir burtúr. Í øllum førum vistu teir ikki um annað. Tískil er talan um eina siðvenju, og sárt ella ikki, teir stóðu, sum teir vóru vanir.

Tradition og *siðvenja* eru hugtøk, ið verða brúkt sum amboð, tá ið søgulig ella mentanarlig evni skulu lýsast. Í sambandi við maritima *tradition* hevur Andras Mortensen ta eyðsýndu fatan, at '*tradition* er ein handan av siðvenju'. *Tradition* og *siðvenja* hanga saman, og við støði í granskingini hjá fólkalívsfrøðinginum Olof Hassløf, sum heldur, at tað, ið verður handað, er ein 'vitnisburður um menniskju, lívsumstøður og virksemlu teirra', setur Andras Mortensen fram *tradition* sum handanir, ið fara fram um ymsar samskiptismiðlar, tað veri seg munnligt, skrivligt, í myndum, í gerðum, gjøgnum fornlutir og í tí sosiala lívinum. *Tradition* er sambært teimum báðum eisini ein handan, ið fer fram millum fjøltáttaðar støddir og tíðir:

„Handanin fer fram millum ymiskar einstaklingar, bólkar og stovnar, bygdir og lond, um lond og høv, millum ættarlið, í áratíggju og millum øldir.“³⁹¹

So mikið um *tradition* fyrst. E.P. Thompson hevur hugt at, hvussu ein *siðvenja* hevur verið fatað søguliga, men skilur tó *siðvenjuna* frá *traditionini*:

„So far from having the steady permanence suggested by the word „tradition“, custom was a field of change and contest, an arena in which opposing interests made conflicting claims.“³⁹²

Hjá E.P. Thompson verður *siðvenja* handað víðari, tá ið fólk arbeiða og virka saman, har sjálvsøgd sosial sambond eru, og hann vísir til Gerald M. Sider, ið greiðir frá, hvønn týðning *siðvenjur* hava, hvaðani tær hava sín uppruna og hvussu tær virka:

„Customs are clearly connected to, and rooted in, the material and social realities of life and work, although they are not simply derivative from, or reexpressions of, these realities (...) the multiple meanings of the word „custom“ are particularly revealing on this point: Custom is both a border-defining process, the point where entrance within is regulated by those who control the „within“, and also a special part of a local

culture. Customs, in sum, both do things and define who can participate in the doing.“³⁹³

Um vit fara til *traditionsfatanina* hjá Olof Hassløf, so hevur Andras Mortensen lagt afturat og spyr, hvussu samspælið er millum tað *verandi* og *innskotini*, t.e. hvussu ið tað, sum er, og tað nýggja, ið *kemur*, tekur seg út og virkar í felag.³⁹⁴ Úrslitið, sum kann spyrjast burtur úr hesum kann vera ein *innovation*, ein nýskap, og hóast Andras Mortensen víðger ein serstakan mentanarlut, tann føroyska batin, og vísir til dømi um annan mentanarlut, tað føroyska húsið,³⁹⁵ og ikki beinleiðis víðger eina *siðvenju*, so er tað kortini áhugavert, um fyrilit verður tikið fyri, at *tradition*, sambært Gerald M. Sider, er eitt torskilt hugtak. Uppstillingin við pakkhúshurðina sum *siðvenja* er ikki partur av teirri staðbundnu mentanini, soleiðis sum *siðvenjan* verður orðað av Gerald M. Sider omanfyri, men er partur av alheimsligu yrkismentanini. Uppstillingin er eitt av teimum eyðkennum, Raymond Charles Miller sær hjá havnararbeiðarum um allan heim. Tað verður tó ikki sagt, hví uppstillingin er soleiðis vordin, men hann vísir harafturímóti á, at havnararbeiðarar hava samband við útheimin á ymsan hátt:

„continuous contact with foreign goods, seamen and ideas.“³⁹⁶

Tað er eitt samvar millum uppstillingina við pakkhúshurðina, og tað, ið Gerald M. Sider ber fram um *siðvenjuna* sum heild, at hon hevur uppruna í tí veruliga lívinum, at hon ikki er úrtækilig, men ítækilig. *Siðvenjan* við pakkhúshurðina varð framd í verki, tá ið skip skuldu lossast í Havn og arbeiðsmegi skuldi fáast til vegar. *Siðvenjan* við hurðina gjørdi í høvuðsheitum eisini sjálf av, hvør ið kundi taka lut, nevniliga allir teir, ið møttu upp og buðu seg fram.

Tað er eisini samsvar millum sambandið, ið havnararbeiðarar hava havt við vørur, sjómenn og aðrar hugmyndir uttanífrá, ið Raymond Charles Miller ber fram, og *traditionsfatanina* hjá Olof Hassløf og Andras Mortensen, tá ið teir eru á einum máli um, at maritim *tradition* fer um lond og høv. Hetta setur sostatt tann lítla havnarbýin Tórshavn inn í eitt størri net av havnarbýum, har sama *siðvenja* varð framd í verki, og tí ber til at staðfesta, at uppstillingin hevur verið handað millum lond og høv og hevur sum *siðvenja* havt ein alheimsligan interaktionsradius.

Í áðni varð varliga spurt, hvat ið gerst við *siðvenju* og hvat ein

Andrias Mouritsen lítur aftur um bak. Eftir lokna skúlagongd, helst í 1947, fór *Dia* á Kaiina at arbeiða, og hansara fyrsti tjansur var hjá Skipafelagnum at lossa ein koldampara. Seinni var hann við trolaranum „Jóannesi Paturssoni“, var við skúlaskipi og fór so út í verðina at sigla. *Dia* arbeiðdi leingi uppi á landi í USA sum riggar og havnararbeiðari og dvaldist í nógv ár í New Orleans. Ein annar føroyingur, Albin Hansen, var eisini havnararbeiðari í sama býi. Tá ið *Dia* kom aftur til Føroya í 1979, var hann fyrst í byggivinnuni, síðani hjá DFDS, á Skipasmiðjuni, men leitaði út á Kaiina aftur og endaði sama stað, sum hann byrjaði sum ungur drongur og gavst at arbeiða í pakkhúsinum hjá Skipafelagnum í 1999.

Dia minnst uppstillingina í Havn og úr stórum havnarbýum á leiðini. (Erland Viberg Joensen)

siðvenja er. Vónandi er svarið undirskilt frammanfyri, og møgulega verður givin haldgóð tulkning av, hví eitt nú eitt arbeiðsmannafelag ikki tekur støðu til eitt fyribrigdi, ið var rættiliga sjónligt, men sum júst var undirskilt í tí søguliga høpi og sošio-mentanarliga rúmi sum á Kaiini í Havn, og sjálvst um tær sterku kenslur móttvegis uppstillingini eyðvitað komu til sjóndar í ymsum skapi og lyndi millum manna, og sum avgjørt var hitt mest viðkvæma nervalagið í umhvørvinum.

Hvørt uppstillingin var røtt ella skeiv, um tað gekk rættvíst fyri seg ella uppstillingin var køld og kensluleys, er trupul og heldur týðningarleysur spurningur, men kann verða svaraður við staðfestingini, at hetta var ein siðvenja í tí veruliga sosiala lívinum, og teir, ið tóku lut, góðtóku uppstillingina við tigandi eyðmýkt.

Uppstillingin sum lykil og atgongd til umhvørvið

Tað er lætt at lata hugflogið reika og hugsa sær, at uppstillingin var so mikið álvarsom, at lossiformaðurin í ringum tíðum bæði misti svøvnin og fekk bløðandi magasár meðan lossingarmaðurin misti svøvnin, fekk magasár, og í vónloysi fylti lummarar við gróti, fór út á Molan og leyp á sjógv. Men tað snýr seg ikki um innliving einans, soleiðis sum Per Maurseth hevur orðað tað frammi í innganginum.

Uppstillingin hevði annað í sær enn ta innbygdu kappingina at standa fremstur í trunkanum, vónina at sleppa uppí og allar tær sýtandi sinnisstøðurnar hjá monnum, ið ikki sluppu uppí. Ikki tí, tað trýtur ikki við keðiligum útlekkingum av uppstillingini, og t.d. Stephen Hill vísir til frágreiðingar og vísindaverk, ið hava lýst uppstillingina í fyrri helvt av 20. øld at vera bæði mann-minkandi og misnýtslu av arbeiðsmegini.³⁹⁷ Sjálvst um tað sjáldan kom fyri, so veit sami Stephen Hill frá sínum heimildum, at lógloysi og harðskapur kundu taka seg upp, tá ið menn við knýttum nevum brustu saman. Slíkir tilburðir munnu neyvan koma fyri á friðarligu Kaiini í Havn, og í gomlu lossingini yviri í San Francisco, har uppstillingin eisini hevði gildi, sigur sam-felagsfrøðingurin Herb Mills og sjálvur fyrrverandi havnararbeiðari, at har varð arbeiðið býtt javnt og samt og skipað so rættvíst, sum til bar millum menninar. Tað, sum fór fram í ávísingarrhøllini, var at meta sum ein institútión:

„It was *the* institution whereby the reality of community could

be fashioned and maintained by men who agreed to structure and divide their work on a fair and equal basis...³⁹⁸

San Francisco, sum havnarbýur, var í so máta eitt undantak, tí at har var hvør havnararbeiðari sambært Herb Mills ikki sær sjálvum næstur. Tíðliga í 20. øld vóru teir væl skipaðir í fakfelag, ið stílaði fyri, at limirnir í havnini skiftust um at sleppa til tað lönandi arbeiðið. Hesin havnarbýur hevur síðan verið hildin at havt eitt fyrimyndarligt arbeiðarasamlag, skilt á tann hátt, at menninir bæði hava vart og virt sín hóp og sítt yrki. Kortini er uppstillingin sum institutið tað fyrbrigdið, ið letur upp fyri, hvussu havnir yvirhøvur hava verið, og hvussu arbeiðaraumhvørvið á Kaiini í Havn var vordíð langt inn í 20. øld.

Í antropologisku vísindagreinini gerst aðalmálið í nógvum førum at troyta og leita eftir, hvat ið er og hvar ið kjarnin í einum samfelag er – ella enn neyvari orðað, hvar kjarnin í mentanini í samfelagnum er. Clifford Geertz er ein teirra, ið søgufrøðingar tíðum hava tikið til sín, tá ið mentanarlig fyrbrigdi og evni skulu viðgerast, og mentan sær Clifford Geertz sum eitt høpi, og hann roynir at lýsa og tulka eitt fyrbrigdi ella ein kjarna í einum samanhang í smálutir. Ein slíkur kjarni kann vera so mangt:

„If anthropological interpretation is constructing a reading of what happens, then to divorce it from what happens – from what, in this time or that place, specific people say, what they do, what is done to them, from the vast business of the world – is to divorce it from its applications and render in vacant. A good interpretation of anything – a poem, a person, a history, a ritual, an institution, a society – takes us into the heart of that of which it is the interpretation.“³⁹⁹

Fyrst verður alt tað, ið er farið fram ella fer fram, endurskapað. Síðan verður gongdin pettað sundur, og at enda verður funnið fram til tað, ið alsamt og áhaldandi gongur aftur, tað veri seg ein yrking, menniskjan, ein søga, siðurin, institutið ella alt samfelagið, ið gerst stóð í viðgerðini – í sjálvari tulkningini. Hvørt uppstillingin við pakkhúshurðina er sum ein yrking við monnum, ið taka lut í einari søgu, sum verður lagað til og stýrd av einum serligum siði, hvørt uppstillingin er ein institutið, ið finst annaðhvørt í tí litla ella í tí stóra samfelagnum, so tekur antropologurin Clifford Geertz tilfarið hjá sær fram. Tilfarið er tær heimildir, tey fólk, ið hava sagt honum søguna um seg sjálv:

„...a story they tell themselves about themselves...it shifts the

analysis of cultural forms from an endeavor in general parallel to dissecting an organism, diagnosing a symptom, deciphering a code, or ordering a system...as a means of 'saying something of something'...“⁴⁰⁰

Um innihaldið í hesum seinasta brotinum hjá Clifford Geertz verður flutt yvir á lossararnar í Havn, so siga teir á Kaiini sína egnu søgu um seg sjálvar. Teir siga frá uppstillingini, frá luttøkuni við hurðina, avgerðini hjá formanninum, lagnuni hjá sær sjálvum hendan dagin, frá sinnisstøðum o.s.fr., men teir siga ikki, hví uppstillingin sum skipan hevur eina ella helst fleiri óskrivaðar reglur, eitt *kodeks*, og tað var, hví ið tú ikki spurdi um at sleppa upp í part.

Man spurdi ikki

Higartil hevur verið hugt at, hvussu uppstillingin virkaði, tá ið arbeiðsmegin var ivaleysa stór til ov fá arbeiðir, ið sum áður sagt vísti seg vera lagið í tíðini uml. 1930 og inn í 1970-árin, men vit hava eisini frammanundan hoyrt heimildir siga, at tað varð ringt og spurt og heitt á teir at tørna til, tá ið nógv var at gera.

Eitt annað sjónarhorn eigur ikki at verða gloymt í viðgerðini av hesum fyrbrigdi. Tað stóð hvørjum manni í boði *ikke* at mæta upp, men halda seg burtur, tá ið honum barst frá, ella tá ið hann hevði hug til okkurt annað, men *man spurdi ikke* um arbeiði:

„Man spurdi ikki! Man stóð har og bíðaði, til formaðirin kom og pilkaði onkran burtúr...“⁴⁰¹

„Nei, spurdi ongantíð...tað trúgvi eg aldrin, eg spurdi nakrantíð...um arbeiði?...tað veit eg onki um...“⁴⁰²

Sum heild verður sagt, at tað var ikki vanligt hjá monnum at spyrja um lossitjans, men onkur gjørdi tað so:

„...onkur hevur spurt, natúrligvís, viss onkir hevur verið, tú veit, harðari kroystir enn hinir...allir vóri kroystir...“⁴⁰³

Ein annar sigur, at tað kom fyri, at onkur spurdi, men tað kom ikki fyri, at hann spurdi sjálvur:

„...sannheit at siga havi eg ongantíð spurt, men tað vóri sikkirt teir, sum beklagaði sína neyð, ha...kanst tú ætla!...teir vóri jú í desperatari situatið, nógvir av hesum monnum...“⁴⁰⁴

Hinumegin, á Vestarukai, var mannagongdin tann, at tað kom fyrri, at spurt varð á Bacalao:

„Viðhvørt spurdi man ...nú er tað tað, at eg geri mun millum Eystara og Vestarakai...eg var meira vanir við her á Bacalao, her rundan um...og so kundi tað eisini vera, at man bleiv biðin, viss man hevði verið onkuntíð, so kundi man verða biðin aftir...“ ⁴⁰⁵

Verður farið yvirum og á Kaiina aftur, so sigur ein, at hann altíð fekk arbeiði, pápin somuleiðis, og beiggjarnir vórðu altíð bidnir, tí at teir búðu nærhendis Kaiini, men man spurdi ikki:

„Nei, man spurdi ikki...tað er tann stoltleiki, sum er eftir (...) eg havi altíð fingið arbeiði (...) summar tíðir bóði teir áðrenn, altso, tað er, tá tað er mangil uppá fólk, veitst tú...hjá okkum er tað, vit hava verið so væl mannaðir, og tað varð oftani heitt á okkum ónormalar tíðir at koma...“ ⁴⁰⁶

Tað er ógvuliga sannlíkt, at tað ikki var vanligt at spyrja, og eftir hesum útsøgnum at døma var tað óskrivað regla, ið sigur frá serligari sosialari ella mentanarligari atferð. Hetta sæst eisini í øðrum vinnum, eitt nú fiskaarbeiði, har ið tað hevur verið vanliga kent at '*verða biðin til arbeiðis*'. Sama var við arbeiðum á sjónum, um borð á sluppum, har kundi tú spyrja skiparan um hýru, tá ið tú fórt til skips fyrstu ferð, annars vart tú biðin. Vart tú royndur fiskimaður, so spurdi tú ikki um hýru, men tað var skiparin, ið bað menninar koma við sær. ⁴⁰⁷

Hetta var í slupptíðini. Tá ið trolaraflotin seinni kom í 1930-40-árunum og fram, gjørdist tað vanligt hjá monnum annaðhvørt at fara til reiðaran ella skiparan at spyrja um hýru, '*at verða skrivaður upp*'. Hetta veit shippingmaður í Havn, hvørs pápi var útgerðarmaður, frá at siga:

„...eg minnst, nógv leitaði á dyrnar at biðja um tjans við trolarum (...) har var nógv fólk, sum bað um tjans...“ ⁴⁰⁸

Tó var ikki gamalt at spyrja um arbeiði, í øllum førum ikki á Kaiini. Hvørt tað er maritim traditióin og annars andin og tónin í lossingini, ið hevur gjørt, at man ikki spurdi, tað kann ikki sigast, men onkur hevur vent sær beinleiðis til lossiformann, soleiðis sum gjármaðurin Hans Jákup Hansen, ið fór út á Kaiina at leita eftir einum formanni júst fyrri at spyrja um arbeiði:

„Komin á Kongabrunna mæti eg honum. Nú kemur hann

úteftir. Eg visti hvør hann var. Annars kendi eg hann einki. 'Góðan dag', sigi eg. 'Eg ætli at spyrja tygum, um eg kundi komið at lossa úr 'Tjaldrinum'?...'“

Tað er heilt vist, at Hans Jákup ikki visti betur, enn at tað var í lagi at spyrja formannin:

„So sigur hann við meg: 'Hyggið tygum út, tá ið 'Tjaldrið' kemur, so fáa vit greiði á tí!'...“ ⁴⁰⁹

Hetta var veturin 1954, og Hans Jákup var nýliga komin til Havnar, og tað kann hugsast, at høvdu hinir hoyrt hann, so hevði tað uttan iva komið undir sleiskni.

Ein annar kom fyrstu ferð sum 14 ára gamal á Kaiina og hann fekk pápa sín at spyrja formannin um lossitjans. ⁴¹⁰ Fleiri heimildir halda seg vita, at tjansir vórðu lovaðir monnum og dreingjum í loyndum, men fingið aðrir frænir av tí, so var ikki lukkult.

Onkuntíð kom fyrri, at menn í Havn mannaðu lossingina í Klaksvík, av tí at menn har norðuri vóru til skips ella róðu út, og ongin var tøkur. Ein maður í Havn skrivaði formanni bræv, har hann bað um loyvi at sleppa við „Tjaldrinum“ norður til Klaksvíkar:

„...Jeg spørger Dem, om jeg kunde faa Tilladelse at sejle med og tilbage om Bord af ss. „Tjaldur“ og arbejde i Klaksvig indtil Skibet vender tilbage til Thorshavn igen. Jeg haaber, at det kan lade sig gøre, fordi jeg ved at Hr. (...) Hansen har faaet Arbejde i Klaksvig og har boet om bord. Kunde jeg altsaa faa den samme Tilladelse som Hr. Hansen, ogsaa eftersom hans Fader er mit kære Søsken Barn. Medens jeg haaber, at jeg faar mit Ønske opfyldt, forbliver jeg Deres ærbødige (...)“ ⁴¹¹

Eitt slíkt bræv sum hetta man hava verið sjáldsamt. Ein onnur søga er um annan lossingarmann, har konan og hann hvønn sunnudag spákaðu sær túr fram við húsinum hjá einum lossiformanni. Her tosa tvær skrivstovukvinnur, ið starvaðust í fyrirøku á Kaiini seinast í 1950-árunum og í 1960-árunum, um uppstillingina. Onnur er dóttir formannin, og minnst hon lossingarmannin og konuna, men serliga konuna:

A: „...hon kom inn, og hann stóð eftir úti í túninum...hon kom líka inn í køkin, bankaði uppá, og spurdi um, '*maðir mín spyr, um hann kann sleppa upp í lossingina í morgin*'?...tað

Jóannes Hansen, formaðurin hjá DFDS. (Inger Hansen)

bleiv svarað henni aftir, at hann skuldi bara møta upp...so fóri tey bæði avstað aftir...”

B: „...man skuldi helst verða biðin...”

A: „...onkuntíð vórði teir noyddir til at senda onkran í býin at biðja menn, minnst tú tað?”

B: „Á, ja...tað kom fyrri, tað passar...”

A: „So bleiv onkir av teimum, sum var í arbeiði, sendir í býin at biðja teir koma tá og tá, tí tá kom eitt skip...”⁴¹²

Heima hjá formanninum vórðu hjúnini nevnd ‘maður-mín-spyr’. Tey fyra dømini, gjármaðurin, ið var nýggjur á Kaiini, maðurin, ið skrivaði bræv, sonurin, ið bað pápan spyrja fyrri seg, og ‘maður mín spyr’, kundu seta formenn í eina trupla støðu, serliga tá ið hugsað verður um, hvat ið formaðurin á DFDS, Jóannes hjá Gynnu, skal hava sagt um støddina á manningini, hann hevði at ráða yvir:

„Gynni-Jóannes var formaðir hjá tí Foreinaða, og hann segði, at tað var grúiliga ringt at hava for lítið fólk og verri at hava for nógv...”⁴¹³

Soleiðis vóru arbeidsumstøðurnar hjá lossiformonnum. Talið á monnum var sjáldan hóskandi, annaðhvørt ov fáir ella aloftast ov nógvir. Tískil bar heldur ikki til í heilum at lova monnum, sum ringdu og gingu og spurdu, uppí.

Óskrivaða reglan skal tulkast sum ein óskiljandi stoltleiki, tann einstaki hevði í sær. Tað var undirbrotligt at biðja um at lova sær uppí, skomm og eyðmýkjandi at spyrja, og harnæst var uppstillingin ein hárfín og følin skipan, ið enn eina ferð vísir til viðurskiftini millum lossingarmannin og formannin. Uppstillingin var ein skipan, har ið allir at síggja til høvdu sama møguleika og vóru á jøvnum føti, og var hetta endamál hennara.

Treytaða trúnaðarsambandið

Samskiftið, ið var millum lossingarmenn og formann, hevur frammanundan verið skilt sum eitt einvegis samskifti heldur enn eitt persónligt samband, men viðurskifti teirra millum er eisini at skilja sum eitt treytað trúnaðarsamband.

Tá ið formaðurin hevur verið lýstur sum eitt avbyrgt lið millum leiðsluna og menninar og sum liðið, ið stóð uttan fyrri leiðsluna og menninar, so var hann kortini umboðið hjá leiðsluni, ið tók lut og virkaði millum menninar á gólvinum.

Dømi eru um, at formenn vóru fastlønir. Harafturat fekk onkur teirra ómaksløn, sonevnt *gratiali*, og var ikki limur í Havnar Arbeidsmannafelag. Sum fakfelag góðtók tað einans, at ein formaður á hvørjum arbeidsplassi, ella ein í hvørjari fyrirkøku, ikki var skipaður í felagnum, meðan allir aðrir arbeidsmenn skuldu vera tað. Í 1958 fingi t.d. Balslev & Co., DFDS og Skipafelagið boð um einans at hava ein formann, ið kundi standauttan fyri Havnar Arbeidsmannafelag. Sama ár ynskti ein undirformaður hjá Skipafelagnum Føroyum ikki at verða limur, nettupp tí at hann var formaður, og tvey ár seinni, í 1960, ynskti sami formaður framvegis at standauttanfyri og vísti til, at hann fekk fasta ómaksløn.⁴¹⁴ Hesum tók Havnar Arbeidsmannafelag ikki undir við, og hann var tiskil noyddur at verða verandi limur í felagnum.

Løn- og starvssetanarviðurskifti formansins verða nevnd her, av tí at hann júst var umboð arbeidsgævarans, og sjávt um allir formenn hvørki hava fingið fasta løn ella ómaksløn, so vóru teir settir at røkja áhugamál arbeidsgævarans.

Eitt ávíst slag av *reciprociteti* fer fram í teirri løtu, ein lossiformaður lovar lossingarmanni upp í lossingina. Hugtakið *reciprocitetur* er sínámillum ávirkanin, ið er millum tveir partar. Stephen Hill sær tað fara fram á hendan hátt í lossingini:

„Reciprocity was an essential part of the link between foremen and their individual dock workers, because foremen saw the relationship as one of an exchange of favours. In return for employment the foreman expected hard work of a certain level of quality, because they themselves were dependent on the achievement of their labour force: any foreman whose dock workers consistently produced shoddy or slow work ran the risk of being sacked by the employer.“⁴¹⁵

Í einum arbeiði, í hesum føri í lossiarbeiðinum, verður tosað um veitan av sínámillum tænastum. Formaðurin væntar av sínum monnum eitt væl úr hondum greitt arbeiði. Um ikki, so kann hann koma í ta støðu sjálvur at verða sendur til hús av arbeidsgævaranum, tí at hann ikki hevur greitt setningin til fulnar.

Hugtakið *reciprocitetur* verður bæði brúkt av sosiologum og antropologum, og eina hina kendastu rannsókninina hevur Marcel Mauss gjørt, tá ið hann lýsti gávubýtið í smáum samfeløgum sum eina handilsskipan, ið hevði til endamáls at varðveita eina javnvág og skipanina um sosialt býti. Aðalmálið við gávubýt-

inum er í stuttum at lata og at vænta sær at fáa aftur. Verður síðan latið aftur til tann sama, ið eisini hevði latið frá sær, so verður tað júst gjørt fyri at gera sítt til at varðveita javnvágina og tey sínámillum góðu viðurskiftini millum partarnar. Gevst annar parturin harafturímóti at lata, kann sambandið slitna og sínámillum samvirkanin steðgar. Tá er javnvágin ikki til longur.

Marcel Mauss royndi eisini at brúka sama hugtak at lýsa nútíðarsamfelagið í vesturheimslondum og staðfesti, hvussu vorðið er á arbeidsmarknaðinum, at tað ikki ber til at fáa fólk at arbeiðauttan so, at tey fáa toluliga løn afturfyri ta tíð, ið tey brúka til at útinna eitt arbeiði. Fáa tey tað ikki, gera tey sær ikki ómak, tey framleiða minni, enn tey høvdu gjørt, um tey fingi eina toluliga løn.⁴¹⁶ Hetta dømi um *reciprocitet* er ítøkiligt og lætt at skilja; tað umrøðir viðurskifti, øll kennast við. Sínámillum samvirkanir, *reciprocitetur*, finnast allastaðni og síggjast í ymsum fláum í samfelagnum. Gávur, sølur og tænastur fara millum fólk, og í sambandi við *reciprocitet* í lossingini upp á tann gamla mátan, tá ið dagleigaramynstrið var eyðsýnt, sigur Stephen Hill, at formaðurin hevði fult tamarhald á sínum tilvildarlaga valdu monnum, ið hann hevði tikið út og sum skuldu mynda eitt ‘gang’. Hann gjørdi eisini av, hvat ið hvør maður skuldi setast til og væntaði sær trúfesti frá hesum monnum. Uppstillingin var vanlig í smærri havnum í London, meðan tað vóru fóst ‘gang’ í størri havnum í sama stórbýi, ið vórðu tikin út, og tá hevði formaðurin ikki sama tamarhaldið, av tí at eitt ‘gang’ var eitt samansjóðað samlag og ikki ein hópur av tilvildarligum einstaklingum.⁴¹⁷

Í einum lítlum havnarbýi sum Havnini vóru ikki reiðiliga fóst ‘gang’, men heldur tilvildarligir menn eins og í einari lítla havn niðri í London, ið mannaðu ‘gang’ini. Ein heimild nevnr tó, at ymsu ‘gang’ini stillaðu seg upp saman:

„...Ja, tað var soleiðs, tað vóru tvær hurðar...teir stóði hvør á sínum hjørni á hurðinum, og teir, sum plagdi at vera í ‘1-lúkuni’, teir stóði altíð saman har, og ‘2-lúkuni’, teir stóði her, og ‘3-lúkuni’...“⁴¹⁸

Gaman í arbeiðdu menn á Kaiini í Havn saman í fleiri ár, og summir vóru eisini leingi fastir makkarar, men útskiftingin av monnum var áhaldandi, og ein lossiformaður í Havn hevði fult tamarhald á teimum monnum, ið hann hevði tikið út til arbeiðis.

Hetta er so tamarhald og vald formansins. Líta vit aftur á hin

dagin í janúar í 1964 – ólagið á Skipafelagnum, tá ið nakrir menn stóðu og bíðaðu eftir lossitjansi, men vórðu bidnir um at flyta seg og ikki standa við pakkhúshurðina, av tí at teir skuldu seinka arbeiðinum, og tískil fóru til leiðsluna í Arbeiðsmannafelagnum at siga stjóranum á Skipafelagnum, at teir einans tóku ímóti boðum frá formanni sínum – so verður hendingin tulkað sum eitt dømi um, at lossingarmenn og formaðurin høvdu eitt samband, ið knýtti teir saman á ein serligan hátt. Í teirri løtu, formaðurin tók avgerð um, hvør ið skuldi sleppa upp í part, tá gav formaðurin manninum arbeiði, ið tók ímóti eini lossing, og skyldaði maðurin formanninum alt fyri eitt eina tænastu. Hesin noyddist sostatt at geva nakað aftur, nevniliga eitt væl úr hondum greitt arbeiði. Hervið verður ikki sagt, at maðurin og formaðurin vóru á jøvnum føti, men at lata – at taka ímóti – at lata aftur er ein rættiliga serstøk støða millum tveir partar, sum als ikki eru í somu støðu í hierarkisku arbeiðsskipanini, men sum er treytað av einum sínámillum áleti. Varð hetta serliga sambandið væl umsitid og røkt, og bað formaðurin sáttliga menninar royna seg sum frægast, so ber til at hugsa sær, at tað eisini ávirkaði sambandið millum formannin og arbeiðsgevaran tann rætta vegin, tí at tann seinni jú mátti líta á, at formaðurin var smidligur og at hann fekk arbeiðið liðugt sum skjótast.

Treytaða trúnaðarsambandið var millum lossingarmannin og lossiformannin, og uppi í hesum eigur einfalda eygleiðingin, um ein drongur ella maður var raskur at mæta upp, at hann var ágrýtin og gjørði sítt arbeiði til fulnar ella hinvegin, at hann var óstøðugur, møtti illa upp og ikki hevði hug at arbeiða, at hava ávirkan á sambandið partanna millum. Prógvandi maðurin støðufesti og arbeiðssemi, so væntaði hann at verða biðin aftur næstu ferð, og tá var javnvágin teirra millum varðveidd.

Hitt treytaða trúnaðarsambandið, ið var millum formannin og arbeiðsgevaran, sum lýst omanfyri, verður ofta tagt burtur, men fólk við sambandi til Kaiina hava so ella so eina hugsan um tað.

Einstaklingurin og arbeiðarasamlagið

Uppstillingin við pakkhúshurðina, skilt sum ein institutið, stuðlar uppundir at skilja, hvussu ið Kaiin í Havn virkaði sum arbeiðarúmhvørvi, men setur fram ivasurningin, um menn veruliga myndaðu eitt arbeiðarasamlag ta tíð, siðvenjan hevði gildi.

Ofta verða havnararbeiðarar lýstir sum arbeiðarar, ið hava havt ein sterkan identitet og sum hópur, ið hevur virkað sum ein samansjóðað eind. Í sosiologisku kanningin hjá Bøje Larsen av havnarsamfelagnum í København verður víst til sosiologin Sverre Lysgaard og hvussu ið hann hevur sæð fyri sær eitt arbeiðarasamlag:

„...en indbyrdes normativ regulering af de underordnede med henblik på en kollektiv beskyttelse. Betragtes karakteren af de normer, der tænkes at præge denne regulering, kan man sige, at der i dette beskyttende øjemed opstår en solidaritet mellem arbejderne.“⁴¹⁹

Eitt sterkt arbeiðarasamlag hevur sostatt, sum Bøje Larsen sjálvur staðfestir, ein sterkan samhuga og gott samanhald, ið sæst tvørtur um shippingfyritøkurnar í havnini, og hóast dagleigaramynstrið er ein bági, ið elvir til tvídrátt, so hava havnararbeiðarar í København myndað eitt sterkt arbeiðarasamlag.

Í hesum partinum varð uppstillingin fyrst av øllum skilt sum tann eyðsýnda stættastøðan hjá dagleigarum, ið hava selt seg sum arbeiðsmegi til eina lossing í senn. Víst hevur verið til formannin, ið einsamallur tók avgerð um at taka menn út til arbeiðis, og til ávísu tignar- og valdsstøðu hansara. Síðan til ymsu mótsetningarnar millum teir, ið buðu seg fram, til tær ymsu sinnisstøðurnar, sum fylgdu tí einstaka, tá ið hann annaðhvørt varð valdur út ella vrakaður í uppstillingini. Uppstillingin var ein siðvenja, ið varð góðtikin við tigandi eyðmýkt, og tí var ikki vanligt, at tú spurdi um arbeiði, men hetta var eitt treytað samband millum partarnar, eitt samband í trúnaði millum mannin og formannin.

Viðvíkjandi samhuga og samanhaldi í yrkishópinum, so hava heimildir sum heild sagt frá, at samanhaldið á Kaiini var óført og arbeiðslagið gott.⁴²⁰ Tá ið tað kemur til samhuga millum menninar, so er harafturímóti greitt, at tað ikki var grundarlag fyri samhuga millum menninar ta tíðina, uppstillingin var siðvenja og nervalagið í umhvørvinum – í hvussu er ikki undan og undir sjálvari uppstillingini. Har var ongin vernd ella trygd, og hin einstaki hevði hvørki sosialar umstøður, orku ella megnaði at hugsa um mannin undir liðini á sær.

Hvør var sær sjálvur næstur. Tað lá nettupp í uppstillingini sum mannagongd og starvssetanarskipan, at samhugi vantaði millum manna.

Leysi *arbeiðsdagurin*

VII

Riðilin, ið leitaði sær á Kaiina at stilla seg upp og bíða eftir lossitjansi, vísir fyrst av øllum til ta dagløn, ið menn væntaðu sær. Uppstillingin vísir til ein serligan arbeidaralívsform. Uppstillingin var sosio-mentanarlig, eitt afturvendandi vegamót hjá teimum, hvørs dagur var merktur av heldur lønarliga leysum innihaldi.

Í hesum parti skal m.a. Havnin og býarmenningin lýsast. Hetta verður gjørt fyri at fáa fram ytru karmarnar um henda lívsform. Harnæst skal dagleigaralívið hjá lossingarmonnum endurskapast. Í tíð fevnir viðgerðin um skeiðið fram til 1970-árini, tá ið uppstillingin so líðandi hvarv. Menn gjørdust meira fastir og knýttir at einum arbeidsgevara, t.e. at einari shipping-fyrirøku.

Lívið í einum formi

Undantikið teir stýrandi tættir, sum eru millum kapital og arbeiði, so hava øll í arbeidarastættini ikki havt sama lív. Gerandisdagurin hevur ikki havt tað sama at bjóða øllum í stættini.

Í innganginum varð sagt, at stættir eiga at skiljast sum søguligar stættir. Kapitalur og arbeiði, ognarviðurskifti og framleiðsluviðurskifti, arbeidsmarknaður og stættatilknýti, eru øll broytt og broytast framvegis. Samfeløg eru ikki longur somu stættasamfeløg sum áður. Alment løntu starvsfólkini, nýggja millumlagið, veksur, meðan arbeidarafjöldin hinvegin stendur í stað ella minkar. Skiftið frá landbúnaðar- til ídnaðarsamfelag og seinni skiftið til eftir-ídnaðarsamfelag hava skapt víðgongdar broytingar í stætta-bygnaðinum.⁴²¹

Helst vann hugtakið lívsformur fram, av tí at tíðin var hildin at vera farin frá stættahugtakinum, ið ikki rættiliga hóskaði til nútímanssamfelagið. Fólkalívsfrøðingurin Thomas Højrup er ein teirra, ið hefur mett lívsformshugtakið sum eina gongda leið at endurskapa eina heild av menniskjum:

„Man må forsøge at skyde sig ind på det *samlede billede*, der tegner sig af en gruppe menneskers liv, når man kender deres daglige gøremål, ugens gang og aktiviteterne året rundt. Man må vide, hvorledes folkenes livsforløb former sig, hvorledes familiernes daglige rutine ændrer sig med alderen, og man må kende til arbejdslivet, fritidsinteresserne, omgangskreds og samværsformer. Kan der tegnes et sammenhængende billede af livet, som det udfra disse synsvinkler former sig fra opvækst til alderdom, så vil denne helhed blive betegnet som en livsform.“⁴²²

Eyðun Andreassen hefur eisini lagt seg eftir júst hesum broti Højrup og vísir á, at er talan um ein lívsform, so endurtekur eitt serligt lívsmynstur seg. Ein lívsformur hefur materiell viðurskifti í sær, eina hugmynd, ið gongur aftur, og eina heimsmýnd, ið heldur uppá henda sama lívsform.⁴²³

Steen Busck heldur ikki, at lívsformar siga meira enn stættir, at teir kunnu setast inn í staðin fyri tað klassiska stættabýtið av samfelagnum, men heldur kortini, at lívsformar kunnu greiða frá samfelagsheildum, har mentarlig, búskaparlig, politisk, sosial og onnur fyrbrigdi verða sett í ein samanhang, har samdøgrið, árið og lívið hjá menniskjum og bólkum verða kannað.⁴²⁴

Fólkalívsfrøðingurin Annette Vasström heldur lívsformin vera eitt áhugavert hugtak, men tó bara sum eitt amboð:

„I det virkelige liv er livsformerne flettet sammen på mange måder, i familierne, mellem generationerne, på arbejdspladserne og i andre sociale grupperinger (...) Livsformer kan ikke 'stå alene'. Ideologierne i livsformen udvikles netop i kontrast til de andre livsformer, idet man tolker andre menneskers måde at leve på i lyset af sin egen livsform. Disse tolkninger af andre menneskers liv og arbejde spiller en stor rolle i udformningen af den enkeltes ideologi og bevidsthed.“⁴²⁵

Hjá Thomas Højrup er ætlanin við lívsformum at fevna um sjaggið í gerandisdegnum, um lívsleiðina, arbeiðið, frítíðina og samveruna hjá menniskjum. Hjá Steen Busck kann lívsformur

brúkast, tá ið samdøgrið, árið og lívið hjá menniskjum skulu kannast, og hjá Annette Vasström snýr lívsformur seg um hugmynd og medvit í gerandislívinum. Ein viðgerð av lívsformi byggir sostatt á eygleiðingar úr tí vanliga gerandisdegnum. Um hesir granskarar eru ósamdir um hugtakið, skal ikki viðgerast her, men bara vísast á, at lívsformshugtakið er alfevnandi og krevjandi. Tað snýr seg framvegis um, hvør søgufatan verður lögð fram. Er fatanin tann, at stættir kunnu eygleiðast, men at samstuðis verður staðfest, at sjálvt um menniskju eru knýtt saman í somu stætt, so eru tey kortini ymisk.

Menniskju hava fjøltáttáð lív. Tað er tí neyðugt at skilja stættina sundur í ymsar lívsformar, eitt nú í ein handverkara-, verk-smiðjuarbeiðara-, landarbeiðara- og fastløntan arbeiðara- og dagleigaralívsform. Munir eru á lívinum hjá arbeiðsfólki í landbúnaðinum og á einum arbeiðslívi í vaktarskiftum í ídnaðinum. Somuleiðis er munur á handverkara og á ófaklærdum arbeiðsfólki. Dagarnir líkjast ikki, teir hava ikki sama innihald.

Sundurgreiningin av eini stætt í lívsformar hóskar best í eini viðgerð av einum stórum samfelag, og lívsformshugtakið hjá norðurlandskum fólkalívsfrøðingum er tikið úr tí livandi og sigandi brettska hugtakinum hjá Raymond Williams, *way of life* ella *whole way of life*.⁴²⁶ Lívsformar hava greitt samband við stættir, men tá ið eitt trongt og avmarkað umhvørvi sum Kaiin í Havn og hennara lossingarmenn skulu eygleiðast, er lívsformshugtakið neyvari enn hitt breiða stættahugtakið. Kortini ber ikki til at greina arbeiðarastættina í Havn eftir sama leisti sum stætt verður greinað í stórum ídnaðarlandi. Heldur eigur at skiljast millum fastlønta arbeiðaralívsformin og tann serliga dagleigara-lívsformin hjá lossingarmonnum, ið verður roknaður sum ein sjálvstøðugur lívsformur.

Hesin dagleigaralívsformur skal lýsast, og talan er sum nevnt um eina endurskapan. At síggja til eru lívsformar hjá Thomas Højrup at rokna sum óbroyttar samfelags- og mentanarstøður, men eins og við stætt verður ein lívsformur eisini fataður sum at vera søguliga treytaður. Hann førkar seg í tíð og er ikki nakað støðugt. Tað er eins og Eyðun Andreassen vísir á, at mentan er ikki ein støðug stødd, men mentanin hjá einum hópi av menniskjum er harafturímóti ein heild:

„Men kulturen på dette kollektive plan er ikke uafhængig 'frit i rummet svævende' organisme, som mennesker må tilpasse sig i en slags deterministisk tilstand. For det første eksisterer kultur

kun gennem hvert enkelt menneske, ligesom kollektivet består af enkeltindivider. Vi må dog ikke forveksle summen af individer med hele gruppen, eller kollektivet, og heller ikke summen af de enkeltes kultur med kollektivets kultur. For det andet er det vigtigt at forstå kulturens afhængighed af den materielle betingelser...”

Við hesum sigur Eyðun Andreassen tað vera burturvið at fara inn í mentanarfatanina hjá tí einstaka. Heldur skal farast eftir heildini og hyggja eftir, hvussu menniskju hugsa og virka í felag: „Den kulturelle helhed kommer til udtryk gennem menneskelig handling og tænkning – enkeltmenneskers handling og tænkning i fællesskab, men er altså nogen andet en summen af de enkeltes handlinger og ytringer. Kulturen er er ikke den kvantitative størrelse – summen – men resultatet af de enkeltes handling og tænkning i fællesskab.“⁴²⁷

Einstaklingurin í hópinum, vil Eyðun Andreassen vera við, letur innskot frá sær, fær rørslu í og broytir mentanina, og hin einstaki er um somu tíð einstaklingur og partur av hópinum. Nakað soleiðis er við einum lívsformi. Har eru einstaklingar, sum eru undantøk, men tá ið fólk hava sama lívsform, hava tey somu lívsumstøður og virka innan fyri somu karmar og hava somu møguleikar at skapa lívsformin hjá sær.

Við dagleigaratilveruni hjá lossingarmonnunum í Havn er ikki ætlað at gera lívsformin úrtøkiligan. Ein lívsformur kann bæði fyllast og lýsast við endaleysum tættum, men tað er ikki ætlanin. Við stóði í nøkrum viðurskiftum og sjónarhornum verður lívsformurin brúktur sum ítøkiligt amboð, ið avmyndar lívið og lívskorini hjá teimum.

Býurin – landslag og menning

Fyrst fara vit inn í Havnina og út til ytru karmarnar um lívsformin. Í 1932 var Havnin keypsstaður. Gamli býarparturin líktist sær sjálvum, men teir nýggju býlingarnir sóu øðrvísi út:

„I de nyere Dele af Byen er derimod Gaderne regelmæssige og ret brede, ligesom Husene mere anselige, adskillige er byggede af Sten eller af Beton, og tækkede med Tagpap, Eternitskifer, eller Bølgeblik, og ved mange Huse findes mindre Haver.“⁴²⁸

Síðan fyrst í øldini var landslagið vordðið enn meira býarkent.

1930-árini. Tað var alneyðugt, at býurin fekk eina havn, sum nøktaði tørvin í teirri nýggju tíðini. Her er Kaiin og tað fyrsta strekkið av Molanum. Havnarlagið er um at fáa skap. (Myndaeigari: Evald Larsen)

Sjónleikarhúsið var komið. Nýggjur millum- og realskúli, telegraf- og telefonstöð vóru komin, postverk, Føroya Banki, og Havnar Klubbi hevði fingið sær ein størri bygning. Sjómansheimið, Føroya Fólkaháskúli, Elektrisitetsverkið, Meiaríið og Sápufabrikin ‘Okkara’ vóru komin. Dampvaskarí var, bryggjarí, ís-, ull- og bommvirki og maskinsnikkaravirki, báta-, prent- og maskinsmiðjur. Einir 100 handlar vóru, av teimum vóru fleiri størri handilshús, og kol-, petrolíums- og bensingoymslur, timburhandil og fleiri heilsølur vóru eisini, 8 útgerðarfeløg og farmaskip, sum hoyrdu til býin. Trý dagbløð komu út, kommunal skrivstova var í býnum, brandkranar vóru settir upp ymsastaðni í býnum, og havnarlagið stóð liðugt. Í 1930 var fólkatalið í Havn 3200.

Í sambandi við fyrireikingarnar til *býarplanslógina* frá 1954 gevur verkfrøðingurin Vilstrup seinast í 1950-árunum hesar lýsingar av Havnini:

„Grænsen mellem by og land er ved at blive visket ud. Be-

byggelsen har spredt sig sig frá Hoyvík i nord til Argir i syd, og fra strandbred til højfyld, uden nogen plan. Pæne friske og klare vandløb bliver tilgriset. Landbrugsjord bliver forringet og både landboere og byboere irriteres (...) Vejen til skole, arbejdsplads og butikker bliver ofte urimelig lang, og betjeningen dårlig og dyr. Samtidig er den centale bydel begyndt at tage kvælertag på sig selv. De smalle og stejle veje med biltrafik, parkering, bådeoplæg, fodgængere, osv., bevirker at propdannelser og nervedbrydende situationer (i heldigste tilfælde) stadig hyppigere forekommer.“

Um teir elstu býlingarnar verður sagt:

„Idyllen er forsvundet fra disse bydele og tilbage står nu nogle usunde og dårlige, ofte faldefærdige bygninger. Men særpræg har de, og dette særpræg, i forbindelse med det særprægede terræn og de historiske minder kan måske begrunde en bevarelse.“

Í sambandi við býarinnar reinføri sæst, at alt gekk skjótt fyri seg:

„En hygiejnisk ordnet renovation vil koste en del for hver indbygger, men sagen er af så stor og vidtrækkende betydning, både socialt og samfundsmæssigt, at de goder der opnås ved en bedre sikring af folkesundheden sikkert vil opveje omkostningerne“.⁴²⁹

Kommunalu myndugleikarnir í Havn megnaðu helst ikki at halda tørn og nøktaðu ikki tann vaksandi tørvin. Í 1960 var fólkatálið í Havn 7447.

Í 1968 var Havnin vorðin ein enn meira samansett og fløkt býarheild. Ein demografisk menning var farin fram, og hon hevði sprongt ta gomlu býarkjarnuna. Havnin var meira enn ein keypsstaður:

„...Færøernes trafikale, administrative og kulturelle midtpunkt (...) I de nyere dele af byen, som blev bygget i tiden fra århundredeskiftet og til slutningen af 1920'erne, er gaderne regelmæssige og ret brede – dog ikke brede nok til nutidens stærke trafik – og husene er af en anden type end den, man finder i den gl. bydel. Det er ret store huse m. trempel og kvist, „villaer i træ“, beklædt med blik og malet i stærke farver, og ved mange af dem blev der anlagt mindre haver. I løbet af den sidste vækstperiode, som har stået på fra slutn. af 2. verdenskrig,

og hvilket indbyggertallet er blevet mere end fordoblet, har institutions- og boligbyggeriet sprængt alle rammer. I nø.-sydvestl. retning har byen strakt sig ud til kommunens grænser – ganske vist m. spredt bebyggelse hist og her – og i det opdyrkede bagland opstår der stadig nye kvarterer m. rækkehuse og store blokke af grovbeton (...) For de kommunale myndigheder har det været meget vanskeligt m.h.t. anlæg af veje, vandledninger, og kloakker at holde trit med den voldsomme vækst, hvorfor udviklingen kan synes at være præget mere af kaos end af planlægning.“⁴³⁰

Nýggir skúlar vóru komnir, størri kommunuskúlar, studenta-, lærara-, sjómansskúli og tekniskur skúli, Havnar Bio, hvíldar-, ellis- og barnaheim, vøggustovur og barnagarðar, svimjihylur og nýtt elektrisitetsverk. Sjómansheimið hevði bygt út og nýtt hotell var komið. Tað vóru 30 útgerðarfeløg og reiðarí innan fiskivinnu og farmaflutning, fleiri byggifyritøkur og ídnaðarvirki og alskyns handverk. Tórshavnar Havn hevði 4 kranar koyrandi.

Niðanfyri síggjast tey stóru arbeiðsplássini í býnum í 1968:

Arbeiðspláss	Arbeiðs- og starvsfólkatal
Pf. Bacalao	uml. 200
Pf. Tórshavnar Skipasmiðja	uml. 150 ^a
Pf. Kimbil (útgerðarfelag)	143 (skipsmenn)
Byggifyritøkur	yvir 100
Pf. Tórshavnar Trolarafelag	79 (skipsmenn)
Pf. Frants Restorff (bakaravirki)	60
A/S Balslev	50
Pf. Poul Hansen	uml. 45
Pf. Havnar Timburhandil	uml. 30-40
Firma Valdemar Lützen	uml. 35
A/S Thorshavns Mælkeforsyning	uml. 30 ^b
Pf. H.N. Jacobsens Bókahandil	uml. 30
Pf. Havnar Fiskacentralur	uml. 30
Pf. Snikkaravirkið	25
Restorffs Bryggjarí	24
Pf. Føroysk Saltsøla	22
Smæran (matvøruhandil)	uml. 20

Kelda: Trap Færøerne 5. udg. s. 244-248. Viðm. a) Íroknað er Mekaniski Verkstaður í Runavík. b) Íroknað er A/S Sápufabrikin „Okkara“ og tvey innanoyggjafør.

Á Kaiini vóru eisini ferðslutrupulleikar í 1970-árunum eins og uppi í býnum. Tað var plástrót, og størri og tyngri góðs varð uppskipað. Her fer timbur, bundað saman, í land. (Kalmar Lindenskov)

Skipafelagið Føroyar er einasta shippingfelag, sum er nevnt í hesari útgávuni, men einki verður sagt um arbeiðs- og starvsfólkatal í fyrítøkuni.

Í 1966 var fólkatalið í Havn 9738, og í 1970 vóru 11695 fólk í Havn.

Í 1972 sæst, at býurin hevði veruligar ferðslutrupulleikar:

„Við tí diki motoriseringin hevði tikið á seg má roknast við tí møguleika, at hvør maður kann hava fingið sær bil áðrenn nógv ár eru umliðin. Tað er harafturat sannroynd, at bæði tann økta vælferðin og tann økta motoriseringin føra við sær, at býurin spjaðist. Krøvini til veganetið fara tí at vaksa í so stóran mun, sum ongin skuldi droymt um fyri bara 20 árum síðani, tá bert hendinga maður átti bil.“⁴³¹

Í 1986 vórðu frammi uppskot um útbyggingar og nýbyggingar,

m.a. at ein flogvøllur skuldi byggjast nærhendis Havnini. Annars varð lagt upp fyri, at býarvøksturin ikki fór at gerast ov stórur:

„Havnin skal eisini í framtíðini vera móðurbýur, og tað er tí sera umráðandi, at Havnin ikki verður ovbyrjað av komandi vøstri (...) tað má eisini havast í huga, at inni í Havnini er lítið pláss til stovnar og vinnufyrirøkur, og at ein og hvør umlætting er kærkomin hjálp til at varðveita – ella endurskapa – friðin og hugnan í miðbýnum í Havn.“⁴³²

Við teimum frammanundan nevndu býarlýsingunum av Havnini frá 1877, 1906, 1932, seinast í 1950-árunum, í 1968, 1972 og 1986 sæst slík samanhangi og ógvuslig menning ikki við somu ferð aðrastaðni í landinum. Stóra menningin á Tvøroyri seinast í 19. øld og fyrst í 20. øld steðgaði við búskaparniðurgongdini í 1930-árunum.⁴³³ Í Klaksvík byrjaði nútíðarmenningin uml. 1940 og Klaksvík gjørdist næststørsti býur. Klaksvík hevur altíð havt væl minni av handils- og tænavirksemi og av øðrum vinnum enn Havnin og hevur alla tíðina verið fiskivinnubýur burturav.⁴³⁴

Niðanfýri sæst fólkatal og -vøkstur í Føroyum og í Havn í tíðarskeiðinum 1801-2001:

Ár	Føroyar	Tórshavn	Tórshavn í %
1801	5.255	554	10,5
1901	15.230	1.656	10,9
1925	22.835	2.896	12,7
1950	31.781	5.607	17,6
1975	40.411	11.329	28,0
1980	43.287	12.641	29,2
1985	45.610	13.507	30,6
1990	47.485	14.689	30,9
1995	43.394	13.781	31,8
2001	46.180	17.939	38,8

Kelda: <http://www.torshavn.fo>: Íbúgvatal søguligt yvirlit, tann 10.04.2002. Tórshavnar Kommuna er seinastu árin vaksin við byggunum Hoyvík, Hvítanesi, Kaldbak, Kaldbaksbotni, Sundi, Argjum, Norðradali, Syðradali og Kollafirði.

Í eitt nú býarlýsingini í 1968 sæst, at Havnin í allar mátar er merkt av eini fúkandi býargerð og býarmentan, av urbanisering og urbanismu. Tann gamli býurin var sum í býarlýsingini seinast í 1950-árunum sagdur at vera í ringum standi, raðhús vórðu

bygd, dagstovnar lótu upp og ferðslan í havnargøtum var tung. Lýsingin sigur frá ruðuleika, vantandi ráðlegging, og fólkvøkstururin eftir 1945 var ikki til at steðga. Verkfrøðingurin Vøgg Guttesen hevur greitt frá, at býarmenningin var rólígg og støðug fram til krígsslok, tá ið trotið á íbúðum gjørdist stórt. Kjallara vórðu innrættaðar til leiguíbúðir, og einastu ráðini hjá fólki at fáa fastan bústað vóru at byggja egin hús. Tað varð útstykkjað, bygt í skundi, summir býlingar vóru hálvlidnir í fleiri ár, og býlingurin 'Úti í Grønland' verður tikin fram sum dømi.⁴³⁵

Tørvurin á íbúðum var stórur, skilst á tølum fyri árið 1953. Tá áttu 1034 húski í øllum landinum ikki egnan bústað, og av hesum varð met, at millum 1/6 og 1/10 høvdu átrokandi tørv á nýggjum bústaði. Sama ár leigaðu 50 húski á Tvøroyri, 60 húski í Vági, 125 húski í Klaksvík og 380 húski í Havn antin hús ella íbúð.⁴³⁶

Rithøvundurin Hanus Andreassen hevur yrkt um flytingina av bygd og í bý. Tað kann hugsast at vera um fólkaflytingina til Havnar. Yrkingin er um húski av bygd. Maðurin arbeiðir hjá byggifyritøkuni Pihl & Søn og tey búa til leigu í býnum:

„tú húsini átti har norði í líð
bátin og trøðna og børnini trý
men tíðirnar skiftu, úr bygd og í bý
neyðin teg noyddi at flyta, tí
– ein finna tú ert í talvinum
har pengarnir fólkið flyta

–
í býnum tú flutti í trongliga lon
teg sjálvan tú seldi til pihl og son
til skatt og til leigu varð tikin tín løn...“⁴³⁷

Helst skal søgugongdin tíðarfestast til 1960-70-árin, og hóast flytingin til býin byrjaði fyrr, sipa demografisku røslurnar í yrkingini júst til skiftið og samanbrestin millum tveir ymsar lívsformar. Tann fyrri hevði røtur í tí gamla samfelagnum við húshaldsbúskapi og støði í tí tilfeingi, ið náttúran gav. Tann seinni var lívsformur løntakarans. Har lønandi virksema var, flutti fólkið aftaná. Pengarnir drógu tey til tann glæsiliga stað og ta nýggju tilveruna í brúkar- og nútímanssamfelagnum. Heimbygðin varð lögð aftur um bak.

Tað vóru ikki bara tilflytararnir av bygd, ið hildu seg standa í gleivstøðu millum tað farandi og tað komandi. Í tíðini eftir

kríggj stóðu eisini fólk í Havn og riðaðu aftur og fram millum tað gamla og nýggja, men serliga hjá fólki av bygd hevur Havnin verið at líkna við ein stórbý. Her var meldur av fólki. Ein lossingarmaður, ættaður úr Norðuroyggjum, kom til Havnar undir kríggnum og minnst, at hann viltist í býnum. Fyrsta arbeiði hansara var at velta fyri konu, ið átti trøð uppi á Ternuryggi, og saman við beiggja sínum hevði hann ilt við eftir loknan arbeiðsdag at finna aftur til leigaðu húsini niðri í býnum:

„...tað var oyn broyting, tað var tað, ja...man helt tað vera stórligt...vit fóru til arboýðis tann dagin eftir vit komu suður...vit fóru niðan á Ternurygg, har var trøðin hjá henni...tá vit vóru lidnir at arboýða, skuldu oman aftur...vit mundu ikki funnið húsini aftur...tey stóðu á Reyni...tað var so stórt fyri okkum, voytst tú...“⁴³⁸

Ein annar kom sum lítil smádrongur til Havnar úr Eysturoynni um somu tíð sum norðuroyingurin og minnst eisini teir mongu ørkymlandi krókarnar og skotini úti í tí gamla býnum, men sær tó lívið á Reyni sum kenda lívið heima í bygdini:

„Eg haldi tað umboðaði væl Havnina...eg haldi tað man hava búð lutfalsliga nógv fólk har niðri...og virksema var nógv, grind var jú dripin har, og eg minnst rímuliga væl, at toyr kastaðu nótt eftir soyði, har niðri, oysini, so tað var stórt virksema...man kann ikki siga so býarkent, tað haldi eg ikki, tí tað hevur framvegis verið tann endin sum man hevur havt í gamla samfelagnum (...) nógvir vóru sjómenn, útróðrarmenn...eg moyni, kákamenninir, toyr hava verið raskir í útróðri...“⁴³⁹

Lívið í býnum líktist kortini sær sjálvum. Grind, nóttakast og útróður vóru natúrligir tættir í gerandisdegnum í Havn. Í fyrri helvt av 1950-árunum, tá ið ein ungur drongur, eisini av bygd í Eysturoynni, kom við foreldrunum til Havnar, heilsaði býurin teimum við útimøtum hjá kristligu samkomunum. Eisini dansurin sunnukvøldið í Sjótleikarahúsinum var forkunnugur:

„...vit vóru ikki von við, at ljósini lýstu úti á gøtunum...um kvøldið fóru vit í býin, og har gingu nógv fólk (...) eg haldi, at vit sum bygdamenn hava verið so grúliga svangir, í so máta...vit fóru í Havnar Kirkju...tá ið tað var liðugt, so fóru vit á møti í Moyghoytshúsinum, og tað var við miklari gleði og spenningsi... meðan vit bíðaðu at fara niðan í KFUM, so plagdu vit at

steðga á hjá baptistunum, toyr høvdu møti á trappuni í Ebenezer, úti...so frá baptistunum niðan í KFUM...so tá tað var liðugt í KFUM um hálvumellivutíðina, steðgaði eg við Sjónløyskarhúsið, so mátti eg hava 'Gogguna' við, oysini...og so til hús at sova...tað var gleðin og spenningurin, at uppliva..."⁴⁴⁰

Annars hevur tann innføddi, forherðaði ungi lossingarmaðurin sagt, hvat ið Havnin var í hansara barnaverð í 1950-árunum:

„...altso, Havnin var onki...Havnin var frá Smærini, og út til P.A. Restorff ...frá Kongabrunni, har var líkasum sentrið, og niðan til Gunnar Stokholm (...) tú spenaði úr øðrum endanum á býnum í hin, báðar vegir, sum ongan ting, og álíkavæl búði 5000 fólk í Havn...5000 fólk, øgiligt!..."⁴⁴¹

Tað vóru omanfyri 5000 fólk í Havn í 1950-árunum. Gøtur og vegir lýstu, útimøti á hvørjum gøtuhorni, stevini hoyrdust frá dansinum og ókunnugfólk viltust í høvudsstaðnum, á størsta búplássi og í miðdepli landsins, ið ikki var tann stóri staðurin kortini.

Tað er ein sannroynd, at Havnin, sum miðdepil í útjaðaralandi, fjart frá næstu grannum, altíð hevur havt brá av at vera býur við ávísu *urbaniteti*, men hevur samstundis eisini borið brá av ávísu *ruraliteti*. Sjálvt í tíðini eftir seinna heimskríggj hevur Havnin havt hetta serliga bland og hevur verið ein bygdasligur býur.

Bæði bygd og býur

Uttaná hevur Havnin altíð verið býur. Hetta vísa staðfrøðiligu lýsingarnar, men innan er Havnin ógreiðari at lýsa. Úr barna- og ungdómsminnum hevur William Heinesen eina mynd av tí serliga blandi, sum Havnin hevði fyrst í 20. øld:

„...her var tudende Dampere, brølende Køer, klingende Smedjer og legende Børn, en rationalistisk Air af fornøjelig hverdag.“

⁴⁴²

Aftur í 1953 skrivar William Heinesen saman við John Davidsen: „Men Havnin er kortini ongin stórbýur, tað skerst ikki burtur, um enn bilar og motorsúkklur koma fúkandi um gearhornini, og betongborgirnar standa so erpisliga og gána. Og Havnin verður ongantíð Chikago.“⁴⁴³

Hyggja vit at Tvøroyri í tíðini uml. 1915, so hevur Jóannes Dalsgaard lýst staðin at vera meira ein bý enn eina bygd. Tað verður grundgivið við teimum stættum, ið eyðkenna ein bý, við borgarastættini av vinnulívs- og embætismonnum og stóru verkamannastættini. Tvøroyri verður borið saman við hini føroysku stórplássini og sagt at vera eitt eindømi. Aðrastaðni í landinum hevði tað arbeiðandi fólk ið aftur at útróðri eisini traðarbrúk, meðan fólk á Tvøroyri einans høvdu útróður sum framíhjávinnu.⁴⁴⁴

Eins og á Tvøroyri var sami sosiali stættabygnaðurin eisini í Havn, við eini borgarastætt av vinnulívs- og embætisfólkum, og við eini arbeiðarastætt, ið eisini eyðkendi Havnina sum bý. Uttan at samanberingin millum Tvøroyri og Havnina skal gerast polemisk, so var Havnin bæði bygd og býur um somu tíð. Hetta sæst m.a., um vit aftur lesa endurgivnu lýsingarnar hjá Jørgen-Frantz Jacobsen av Havnini. Kortini, eygleiðingar Jóannesar Dalsgaards av Tvøroyri fáa okkum nærri tí lívsformi, tey flestu í Havn høvdu langt fram í 20. øld.

Trøðin í Havn

Í 1904 hevði Tingakrossur hesa lýsing av traðunum og av tí arbeiðandi fólkinum í Havn:

„De Arealer, som det nys forløbne Kvartaarhundrede har set vokse op udenom den ældre By og fyldes med Huse og Gader, er betydelige nok for færøske Forhold til at virke forbavsende...Nybyggernes store Flertal udgøres derimod af thors-havnske Arbejdere og Fiskere, 'Trømænd', der aar efter Aar har omskabt stedse større Stykker af nøgne, stenfyldte Lyngheder til smilende Marker og indhegnet Byen med et bredt Bælte af grønne Enge...thi dette er for mange af Byens Småmænd Idealet, Maalet for talrige unge Fiskeres og Arbejds-mænds hedeste Ønsker: at erhverve et Kofoder Jord eller flere til Opdyrkning.“⁴⁴⁵

Lýsingin vísir til stættaeyðkenni hjá tí arbeiðandi fólkinum í býnum. Arbeiðs- og fiskimaðurin í Havn var traðarmaður um ein háls. Hetta var hansara hugmynd. Fyrsta stigið var at fáa ein jarðarteig til leigu, vanliga eitt kúfóður til støddar – eina trøð, síðani at velta fjórðingin av henni, soleiðis at hon kundi fáast til keyps og gerast ogn. Eisini í 1920-30-árunum søktu nóg

havnarfólk um leigutrøð ella leigutrøð til keyps, tá ið Álakeris-festið varð útstykkjað.

Í aðrar mátar vóru tað ikki bara fiska- og arbeiðsfólk, ið tráaðu eftir at fáa egna mold undir neglirnar. Tað var ynskið hjá øllum, høgum og lágum. Peter Jensen, stjóri á Meiarinum í Havn, hevði veltingarmenn at hjálpa sær. Hann velti eplir, hevði 2-3 mjólkineyt og legði fleiri traðir inn í Havn.⁴⁴⁶

Karsten Sedal, sum hevur kannað tað føroyska traðarbrúkið í 200 ára skeiðinum 1770-1970 sigur, at í slupptíðini, t.e. fram til uml. 1940, hevði trøðin týdning fyri húshaldið. Millum veiðitúrarnar hjá skipsmonnum vórðu eplini sett niður um várið og tikin upp seint á sumri. Trøðin varð sligin og velt, meðan skipaflotin lá fyri veturin.⁴⁴⁷ Eftir 1945 og fram til uml. 1960 hevði trøðin at kalla ongan týdning longur. Fiskiveiðimynstrið varð tá broytt frá árstíðarbundnari veiði til veiði alt árið, og trøðin hóskaði ikki longur til tað nýggja, lønta og økta arbeiðsárið.

Kúgvín var álitid í húshaldinum. Heimildarfólk, sum høvdu trøð í Havn, siga, at serliga mjólkín, men eisini eplini vóru týðandi ískoyti.

Dóttir lossingarmann sigur um arbeiðsdagin hjá pápanum:

„...fyrst fer hann á Kaiina at arbeiða, tú, ha... so fer hann aftaná, móðir og troyttir, út at velta trøðna...“⁴⁴⁸

Tað var ein heilt vanligur dagur at fara á trøðna at arbeiða:

„So fóri teir gjarna á trøðna, útróðrar...niðan á trøðna...teir vóri traðarmenn, vóri teir (...) útróðir og trøðin, tað mundi vera tað fyrsta, sum hevur ligið teimum á hjarta...“⁴⁴⁹

Summi hús høvdu trøðna til eplaveltu:

„...ja, vit hevði eina trøð, ja...velti eplir á henni, tað var onki annað enn at velta eplir...“⁴⁵⁰

Ein sigur, at tey vóru liðug at velta trøðna í 1955. Tá góvust tey eisini at brúka hana, men í barnaárum og í uppvøkstrinum hevði trøðin

„...grúiliga stóran týdning, mjólkín...vit høvdi 4 neyt...vit hoyggjaði ta trøðna har uppi, og vit velti okkara trøð har úti (...) tað var mjólkín, veitst tú...“⁴⁵¹

Ein annar sigur, at seinasta kúgvín hjá teimum varð dripin í fyrstu helvt av 1960-árunum:

„...vit hava ongantíð havt seyð, bara kúgv...teir gomli havnar-menninir høvdi trøðna til kúnna...“⁴⁵²

Tað ber til at taka samanum og siga, at kúgvín var farin úr húshaldinum í 1960-árunum, og um somu tíð vórðu traðirnar smátt um smátt útstykkjaðar:

„...ja, trøðin bleiv passað gott...so var tað tað, tá fóri vit at stykkja trøðna út ...“⁴⁵³

Hesin lossingarmaður sigur, at mamman hevði kúgv standandi í kjallaranum um veturin og úti á trøðni um summarið, men tað gamla húshaldið var at enda komið. Kúgvín varð dripin og trøðin útstykkjað. Tað var vanligt, at børnini bygdu sær hús á trøðni, grundstykki vórðu seld burturav, og kjallararnir í Havn eru søgulig rannsókn fyri seg. Har kúgvín áður stóð heit og fjálg á bási, fluttu seinni fólk inn til leigu. Ein onnur nýggj tíð í býnum var byrjað.

Sølan á Brúnni

Tað er annars eitt samanhagandi søguligt samband millum trøð og útróður sum lívsgrundarlag í 19. øld og sama lívsform í nútíðarsamfelagnum. Havnarmenn hava verið óførir útróðrarmenn. Tað sigur søgan. Tey hava roynt her um leiðir, í fjørðinum, eystan fyri Nólsoynna, í Hest- og Skopunarfirði og suður ímóti Skálhøvda.

Lívið og tilveran hjá einum dagleigara í Havn var ikki stórt øðrvísi enn í tí siðbundna bygdarlívinum. Sum áður nevnt er fatanin hjá Rolf Guttessen av samfelagsgongdini í fyrstu helvt av 19. øld, at fólk ið í teimum 15-20 niðursetubyggunum, sum lógu burtur í haga, myndar eina nýggja samfelagsstætt. Trøð og útróður var tann samansetta vinnugreinin.⁴⁵⁴ Talið á traðar- og útróðrarfólki vaks. Um somu tíð, sum niðursetubygdirnar komu, sóust tey fyrstu traðarbrúkini í Havn, men serliga kom ferð á veltingina í seinnu helvt av 19. øld, tá ið tann kenda traðalógin fyri Havnina varð sett í gildi í 1863.

Báturin var tað seinasta, ið fór úr hesum lívsformi. Hann hevði týdning fyri nógv heim í Havn, og fleiri vóru teir lossingarmenn, ið regluliga seldu til *Market*, teir kallaðu, á Kongabrunni – á Brúnni.

Tá ið ongin lossing var á Kaiini, fóru nógvir í bátin:

„...tá hevði eg trøðna her, út á trøðna...summir fóri á flot, tá

onki var at lossa...nógvir róði út og seldi á Brúnni, tað lá fast..." 455

„...onkur fór á trøðna, og nógvir fóru á flot...oyrn yvurgang var eg nokkso nógv í báti, tá onki var, í tómrúmi, gjarna mikudag og hósdag, tá ið bátarnir vóru farnir..." 456

Teir fóru á flot í tómrúminum, tá ið skipini vóru farin og einki var at lossa. Nakrar dagar um vikuna bar til at fara í bát:

„...altso, eg róði oftani út, eisini, vit átti altíð bát, so eg róði út, seldi til Market, tað varð alt selt á Brúnni...so tók man annað-hvørt ein lossingartjans, ella man fór á flot, viss tað var góðir streymir...tað var soleiðsnar, lossing tað var út í eitt, og hvussi nógv tú fekk, tað kundi dreyja seg um tveir langar dagar, til dømis á 'Tjaldrinum'...á 'Dronningini'..." 457

Ofta var útróðurin vinnuligur, men ein partur av veiðini fór eisini til húsarhaldið. Ein sigur, at báturin var høvuðalítið hjá teimum:

„...ístaðin fyri at standa í pakkhúshurðini og bíða inntil tað tilfældigvís komi nøkur skip innum Molan, so fóri teir til útróðrar (...) lossing, tað var faktiskt einasti pengar man hevði...einar 3-4 daglønir um vikuna, viðhvørt, og viðhvørt ikki ein gong tað, so var tað kúgvín og bátirin..." 458

Sum sæst, so lögdu teir útróðurin til rættis eftir lossingini. Ein sigur, at hann kundi fara út sunnukvøld og koma inn aftur mánamorgun at selja og vera klárur at tørna til á Kaiini sama dag. Her sigur hann, hvussu fyrri partur av arbeiðsvíkuni kundi laga seg við útróðri og lossing:

„...eg var aftir á Kaiini, Eystarikai, klokkan 7 á morgni, og har stóðu havnarkonirnar og bíðaði eftir mær, og tær fóri við hvør sínari teyggi...so kom 'Dronningin' eftir middag, so hoppaði eg umborð at lossa...vit lossaði alla náttina í gjøgnum, so tað var nógv yvirtíð...so kom 'Tjaldrið' ...nú eri vit komin til mikemorgun..." 459

Tá ið vikan var hálv, hevði hann gjarna fingið vikulønina, og fleiri siga, at útróður og lossing riggaðu væl saman, t.d. hesin:

„...tað var tað við lossingini, at tú kundi lossa í triggjar dagar, so hevði tú eina góða viku, og so hevði tú eisini frí (...) tað var ein fyrimunir at vera leysir har...tað vóri nógvir mans, sum

høvdi hatta har, at pengarnir sum teir tjenti við at rógva út, teir vóri ongantíð givnir upp í skatt...man seldi á Brúnni..." 460

Í hesari drúgvu eygleiðing niðanfyrir frá seinast í 1950-árunum sigur Asger Møller hinvegin, at tað gamla lívið í Havn var í ferð við at gerast søga:

„I Thorshavn former Dagliglivet sig ikke længere som paa Billedet 'Fangsten deles', fra vor Barndoms Geografibog. Det er ikke mange Thorshavnere, som i Dag gaar ud i aaben Baad for at fiske; det kan ske engang imellem som Fritidsfornøjelse; men de, hvis Erhverv er Fiskeri, sejler med Trawlere eller kuttere, og deres Andel i Fangsten udbetales i Penge. Naar de med Ugers eller Maaneders Mellemrum anløber Thorshavn, ser man derfor ikke Fangsten blive fordelt paa Havnekajen. Moderne Kraner bringer den nedsaltede Fisk fra Skibslasten op paa Biler eller Trucks, der kører til Vaske- og Tørringshusene, her undergaar den nedsaltede Fisk Forvandlingen til Klipfisk. Det Arbejde beskæftiger langt flere Mennesker end selve Fiskeriet. Thorshavn har da ogsaa flere Arbejdsfolk end Fiskere. Og af Kontorfolk er der en forbavsende Mængde; Thorshavn er jo Regeringsbyen, og en Regering behøver altid en Vrimmel af Kontorfolk. Men fælles for Thorshavnerne – hvad enten de er Arbejdere eller Kontorfolk – gælder det, at de kun i sjældne Tilfælde ror ud paa Fiskeri. Enkelte har vel endnu en aaben Baad – ligesom danske Byarbejdere kan have en Kolonihave, en Mindelse om, at forfædrene var Bønder. Det Thorshavneren af i Dag skal have at spise, bjærger han sig ikke paa Fædrenes Vis med Krog og Snøre. Han gaar hen i en butik og køber, hvad han skal bruge." 461

Trøð og útróður vóru tey seigu umboðini fyri fólkamentanina, men vóru ikki nóg mikið í høvuðsstaðnum í nútímannsamfelagnum. Í 1960-árunum fóru traðirnar spakuliga undir heilt, og í 1970-árunum fækkaðust eisini útróðrarmenninir í tali. Tann romantiska sjónin við væl røktum traðum og veðurbardum monnum, ið blakaðu dagsins fong upp á Brúnni, heldur ikki einsamøll. Trøðin og báturin skulu fatast sum vinnur framíhjá hjá teimum havnarmonnum, ið livdu av lossingini. Men tað var einki húsarhald uttan teir løntu tíðarnar á Kaiini. Menningin fóru at vinna sær eina dagløn til lívsins uppihald, sum var aðalmálið hjá øllum arbeiðandi fólki. Hetta er kjarnin, sjaggið, hug-

myndin og medvitið, har arbeidstíð og frítíð ikki vóru tvær tíðir, men ein og tann sama, nevniliga tann toygdi gerandisdagurin.

Eitt vanligt arbeðaraheim

Í kanningum av umstøðum og lívskorum hjá arbeðarastøttini, serliga í stórum býarsamfeløgum, verður ljós ofta varpað á íbúðarviðurskifti hjá fólki. Við atliti at heiminum skal verða sagt, at eitt føroyskt arbeðara- og fiskimannaheim fyri stóran part hevur havt sum fyrimynd at seta fótur undir egið borð. Aðrir møguleikar hava ikki verið. Tí hava fólk bygt og átt síni egnu hús. Undantøk hava tó verið, tá ið Tórshavnar Býráð leigaði fólki hús og kroysur úti á Reyni og í Lon, í *Revagarðinum* tey kalla, sum var einasta sosiala bygging í býnum.

Arbeðsfólk í Havn hava átt síni egnu hús. Um aldamótið 1900 hevur Eva Flensborg, dóttir keypmannin Jacob Lützen, hesa innimynd av húsum hjá fiskimonnum í Havn:

„Længere oppe ad Vejen blev der efterhaanden bygget ganske smaa, tjærede Huse, alle havde Grønsvæststage. Det var de unge Fiskere, der fik deres egne Huse, naar de havde faaet samlet Penge dertil i Sparekassen; der var ingen der boede til Leje da jeg var Barn, de var alle Selvejere. Meget, meget nøjsomt møbleret. Sengene sømmet sammen af nogle Brædder, et skuret Bord og to Stole, en Kappe for Vinduet – naar de fik Raad til det, saa lange Gardiner i Stuen...“ ⁴⁶²

Eitt fiskimannaheim í Havn var smálígt innan, men fólk áttu tó síni egnu hús.

Eitt vanligt arbeðaraheim í Havn í 1920-1950-árunum kundi síggja soleiðis út innan:

„Ja, tú kom inn í gangin, so var køkurin til vinstri, so var spísikamar, og eitt kustaskáp...har var so trappir niðir í kjallaran...og so vóri tvær stovir, uppi á loftinum var eitt lítið kamar (...) eitt kamar, øll breiddin á húsinum, tað var kamarið hjá mammi...seinni svóvi vit fyra dreingir í tí kamarinum, mamma og pápi í dupiltsong (...) stovirnar vóri almindiligar ... tað var eitt bílæt av Jesus á krossinum, og ein stór víntrúvuklasa av glasi (...) mamma helt altíð Familie-Journal, og ellars bleiv tað lisið tað almindiliga, nógvur bókur...“ ⁴⁶³

Hetta húskið átti trøð og tey skóru torv til seinast í 1930-árunum,

tá ið tey keyptu oljubrennara. Pápin hevði bát saman við øðrum, og húsið átti hálva kúgv.

Eini onnur hús líktust tí fyrra, men vóru minni:

„...tað var ein lítil kjallari...tað var ein hædd, trimpil...tað vóri tvær stovir, ein gongd, eitt kamar og ein køkur...trappa niðir í kjallaran, og trappa upp á loft...uppi á loftinum var ein kvistir bygdir uppá, og eitt stórt kamar í tí eystara endanum, og eitt lítið í tí vestara endanum (...) í spísistovini høvdi vit tvey...tað hevur ikki verið málariir, reproduktiónir av málarium, og restin var fotografiir (...) sjálfvfyrgiligt, har var barometir, í stovini var eitt spísistoviborð, har vóri 6 stólar, eitt buffet, ein divan við eina divanhill út yvir við øllum møgiligum nipsam á...ein klokka, sum tey gomli høvdi fingið í brúðargávi (...) uppi á loftinum høvdi vit altíð tveir navigatørar í tí stóra kamarinum, og vit svóvi øll trý smábørn, sum vóri tá, á kvistinum saman við foreldrunum...og omma mín, áðrenn kríggið, tá svav hon, og vanligvis onkir av okkum børnum, inni hjá henni í tí lítla kamarinum, vestireftir.“ ⁴⁶⁴

Her búðu trý ættarlið. Vanliga leigaðu sjómansskúlanæmingar hjá teimum. Tey skóru torv, brendu kol í 1940-árunum, høvdu leigutrøð, maturin var nógvur og klæðini seymaði mamman øll. Dansk vikubløð og føroysku dagbløðini, Dagblaðið og Dimmalætting, vóru lesnaðurin í hesum heimi.

Hús í Havn í hesum tíðarskeiði líktust húsum á bygd. Eitt nú hvussu ið tey vóru innrættað, hvat ið rúmini vórðu brúkt til, hvat ið var til prýðis og hvat ið fekst av inniløgumati. Djórahald, klæðir, brennievni o.a. líktist tí, sum Jóan Pauli Joensen hevur lýst í fólkalívfrøðiligu verkum sínum um heim og húshald í tíðini fram til uml. 1940. ⁴⁶⁵

Tvey onnur dømi um hús í Havn skulu endurgevast fyri at lýsa ta fyrimynd, sum fólk hava havt fyri at fáa sítt egna heim. Hesi dømi eru yngri, frá 1960-árunum, og eru áhugaverd, tí at tey siga frá einum inniligum dreymi og stríði hjá arbeðarafamilju at útvega pening og orku at fáa húsini bygd. Tað fyrra dømið sigur frá, at vinmenninir hjá pápanum á Kaiini komu niðan at stoypa grundina, tá ið tey bygdu, og húsini stóðu annars leingi ber innan:

„...tá setti fólk ikki tey stóri krøvini, tí at tað vóri fá hús tú kom inn í, sum høvdi eina stovi (...) veggirnir vóri har, tað var ikki tapet á veggnum, ongir møblar, tað kom so við og við, ha...fólk setti ikki tey krøvini, tað minnst eg sum smádrongir,

man spældi inni í hesum forskelligi húsunum, tá plagdi man at spæla inni í stovini...hon var ein spælistova, hon var slett ikki ístandgjørd..."⁴⁶⁶

Seinna dømið er um eini hjún við trimum børnum, sum fóru frá lítlari leiguíbúð – einum kamari, stovu og køki – í egin hús í 1961. Vinmenninir hjá hesum manni komu eisini niðan at stoypa grundina. Tey fluttu inn í eitt berligt himmiríki:

M: „Eg fór at byggja mær eitt hús, og setti tað í meg sjálvan, ‘eg skal hava tað upp!’ (...) hetta var áðrenn vegur kom til, og eg tonkti við meg sjálvan, ‘eg skal hava hús!’...eg fór so at smíða, kammeratarnir hjálpti mær við grundina...”

K: „Okur bygd í ’60unum, ’61...”

S: „Tað var fyrsta hús, sum var her uppi...”

K: „Tað var sum at koma í paradís...”

M: (he, he, he!)

K: „Praktfullt!...har var so lítið pláss, har sum okur búði...tað var eitt kamar, ein stova og ein køkur, so kanst tú ætla!...og trý børn, ja okur svóvu so í stovuni...tú kann ætla, okur fluttu niðan, okur høvdu ikki ein gong sengur, okur svóvu á bóli á gólvinum, bara fyri at sleppa inn...okur komi inn til páskir...okur vóru akkurát sum nýfódd børn...tað veit Gud, okur hingu uppi í vindeyganum, og sói út yvur alla Havnina! „⁴⁶⁷

Fólk bygdu, sum ráðini vóru til, og fluttu inn, so skjótt sum ljós og hiti vóru lögð inn og neyðuga búnýtið fingið til vegar.

Kvinnan, kona arbeiðsmannin, hevur ikki fingið stórvegis umrøðu, men hóast tað heldur ikki er hon, sum skal lýsast, so er av týðningi at taka hennara virksemini í heiminum við. Í heimildartilfarinum sæst, at tær flestu hava verið um børn og mann og hava havt allar tær húsligu uppgávurnar. Summar hava arbeitt sum fiskagentur ella ‘gingu út at gera reint’, bæði heima hjá fólki og á stovnum og fyrirkum. Hetta var framíhjáarbeiði hjá konuni, eitt ískoyti sum fór beinleiðis til húsarhaldið.

Kenda yrkis- og lívsleiðin

Í munnliga heimildartilfarinum kann vísast á felags eyðkenni og mynstur, ið heimildirnar hava sagt frá um uppvækstur, lívskor og materiell viðurskifti, um skúla og leiðina inn í arbeiðslívið.

Í sambandi við lívsformin sum hugtak og tær áður umrøddu viðmerkingarnar hjá vísindafólki til hetta hugtak, so sigur gongd-

Poul Poulsen, *Poul á Kák*, f. 1919, sonur Hansinu og Carl Poulsen, *Karl á Kák*. Poul lossaði sum ungur, var til skips, róði út í Grønlandi, lossaði, koyrði lastbil, arbeiddi hjá Balslev og var tey seinnu árinu hýrurvognsførari í Havnargætum. (Myndaegigarar: Erla Viberg Joensen og Bent Olsen)

Thomas Poulsen, *Tummas á Kák*, f. 1925, eisini ein sonur Hansinu og Karl á Kák. Tummas sigldi, arbeiddi hjá byggifyritøkuni Kampsax og róði út í Grønlandi. Í 1950-60-árunum lossaði Tummas og var formaður á Skipafelagnum og koyrði seinni hýrurvogn. (Myndaegigari: Kemm Poulsen)

in hjá tí einstaka úr vøggju í grøv, hvussu lívsformurin hjá fólki skal greiðast. Eitt annað sjónarhorn enn at eygleiða arbeiðsmannin og heim hansara er at seta lívsleið hansara upp í strikumyndir.

Fram til 1960-70-árinu var vanligt hjá børnum at ganga 7 ár í barnaskúla. Tað er ikki fyrr enn við fólkaskúlalógini í 1962, at sett varð av álvara á at fáa eina 3 ára framhaldsdeild.⁴⁶⁸ Í tíðini undan hesi lóg fóru tey vanliga út á arbeiðsmarknaðin sum 14 ára gomul, og nógvir havnardreingir sóust sum nevnt á Kaiini, sum gjørdist fyrsti steðgur teirra í arbeiðslívinum.

Lívssøguliga eru lossingarmenn ymiskir og hava ikki havt somu arbeiðsroyndir. Summir teirra vóru fullsigldir matrósar og siglingarlærdir og høvdu verið úti í verðini ella høvdu fiskað á heimligum leiðum. Aðrir høvdu verið til lands og róð út í Íslandi og í Grønlandi, men frávikini forða ikki fyri tí felags mynstri, ið

kortini kann eygleiðast. Í teirri løtu, teir høvdu lossing sum vinnuveg, høvdu teir sama arbeiðaralívsform í felag. Havnarmenn fóru út eftir Kaiini, hvítanesmenn komu oman, argjamenn komu heim og nólsoyingar komu inn við bátinum „Stóra“, ella við „*Troppaskipinum*“, ið havnarmenn nevndu henda bát, og tórnaðu til, tá ið á stóð at fáa fólk til lossingina.

Tá ið Kaiin verður fatað sum eitt maritimt umhvørvi, so er tað sjálvsagt tað tætta sambandið við havið, ið er karmurin um hetta umhvørvið. Úr teimum stóru havnarbýunum verður sagt, at havnararbeiðarar í mongum førum vóru sjómenn. Í San Francisco hevur verið tikið til orðini ‘*to go on the beach*’ um uppilagstar sjómenn, sum gjørdust havnararbeiðarar.⁴⁶⁹ Tað, at sjómenn eru farnir at lossa ella lossaðu millum túrarnar, er hvørki lægið ella merkisvert, men eitt týðandi eyðkenni hjá monnunum á Kaiini. Hetta sama sæst m.a. eisini aftur hjá lossingarmonnum uppi í Íslandi í 1930:

„...på mange steder i distriktene Reykjavik og Havnefjord undtatt – arbeider samme mann en kort tidspunkt som sjømann og derefter som arbeidere i land. Kanskje den ene dag på sjøen og den næste dag som arbeider i land...“⁴⁷⁰

Ein lossingarmaður í Havn kundi vera ein, sum altíð lossaði á Kaiini millum skipstúrarnar:

„Tú kanst taka for eksempel Laurits á Krákusteini...veitst tú, var hann ikki til sjós, var hann á Kaiini, ha...fyri mín part, eg var til sjós í nøkur ár, eini 17 ár, og eg havi altíð trivist best á Kaiini millum skip, og okkurt, sum hevur við skip at gera...“⁴⁷¹

Hjá summum hevur lossingin altíð verið roknað sum ífylla, sum *kitt*, tá ið einki annað arbeiði var at fara til:

„Summir høvdi tað til fast, ja...men so vóri tað eisini sjómenn sum vóri heima, veitst tú...teir lossaði meðan teir gingu heima, álíkavæl...ikki hvønn dag, men tóki ein tjans...“⁴⁷²

Tað verður sagt, at stóð á hjá lossiformanni at fáa fólk, so kundi hann heita á onkran skipsmann, ið var heima, at koma oman til arbeiðis, og ein maður sum áðurnevndi Laurits á Krákusteini gjørdi sum fleiri aðrir sjómenn og fiskimenn í Havn. Ein annar heimildarmaður sigur, at lossingin hjá summum fylgdi árstíðini:

„...sjómenn, ja, teir sum komi ímillum túrarnar, teir komi at

lossa...og so teir, sum fiskaði um summarið, og sum valdi at lossa um vetirin...“⁴⁷³

Arbeiðsárið hjá hesum hevur verið býtt upp. Teir hava verið til skips um várið og summarið og á Kaiini um heystið og veturin. Við kaikantinum sum mark millum sjógv og land var hugurin til havið bæði sveimandi og verkligur. Eftir umstøðunum hava menn lagt sær arbeiðslívið til rættis sum frægast, og lítið er at ivast í, at Kaiin hevur verið serligt umhvørvi. Nakrir høvdu búleikast uttanlands, balst á heimshøvum í nógv ár og komu síðani aftur til Føroya. Seinastu árin vóru teir á Kaiini. Millum teirra var havnarmaðurin Jóa Poul og ein víkarmaður, *Amerikanarin*, nevndur:

„...ein fyrr sum Jóa Poul, sum nú var ein heilt bestemt typa í Havn, ha ...hann hevði eisini tann fyrimunin fram um aðrar havnarmenn, hann hevði siglt úti, hann hevði verið við ‘clipp-ara’, ljóðaði tað...og so var tað ein vit kallaði fyri ‘Amerikanarin’, hann hevði eisini verið úti, víkarmaður, og hann var komin heim, og einir tveir aðrir sum man hoyrði um...teir komi út har, líkasum at vera við í arbeiðslívinum, fyri ikki at blíva pensióneraðir, fyri ikki at stívna for tíðliga...“⁴⁷⁴

Hetta var fólkaslagið, ið mannaði lossingina og havnarmótið í Havn. Í allarflestu førum vóru lossingarmenn ófaklærdir, men har vóru sum nevnt eisini stýrimenn, skiparar, handverkarar, fyrrverandi skrivstovumenn og skúladreingir og studentar, ið komu oman at arbeiða sum marmánaðirnar.

Lívsformurin hjá hesum dagleigarum á Kaiini í Havn sigur frá tí gamla forminum við trøð og útróðri, frá tí dagliga skiftinum millum sjálvtilfeingishúshald og lossitjansir, ið myndaðu tað vanliga arbeiðslívið. Hesin lívsformur fer med alla í Havn, tá ið komið er fram til 1960-1970.

Vit hava verið á gátt hjá fólki, inni í vanligum arbeiðaraheimum, hava sæð innbúgv og materiell viðurskifti og staðfest, at eitt heim í Havn ikki var nógv øðrvísi enn eitt heim á bygd. Arbeiðsfólk hava havt ta fyrimynd at seta fótur undir egið bord, at eiga egnan bústað. Eftir færimuni eru nøkur dømi av yrkis- og lívsleiðum hjá monnum lýst. Sambandið við havið og regluliga skiftið millum skipstúrar og lossitjansir er eisini umrøtt. Kaiin var eitt arbeiðspláss og -umhvørvi, har ungir dreingir byrjaðu og tilkomnir menn endaðu sítt arbeiðslív.

Tá ið lívsformshugtakið verður brúkt at skilja ein ávísan hóp av menniskjum, so eru gerandissjaggið, lívsleiðin, arbeiðið, frítíðin, samveran við onnur, hvussu lívið broytist við aldrinum o.a. alt partar av lívsforminum. Somuleiðis hugmyndin, ið gongur aftur millum fólk, sum hava sama lívsform. Fólk hava sínar grundreglur at ganga eftir, hvat ið tey ynskja, hvat ið tey ætla, hvat ið tey skulu gera. Hjá Thomas Højrup eru hug- og heimsmyndin hjá fólk eisini partar av lívsforminum:

„Et idéunivers og et verdensbillede er altså en vigtig ingrediens i livsformen. Ideerne eller forestillingerne er menneskets herre, dem må det blindt lystre, derfor er mennesket et kulturvæsen. Ideernes væsentlige træk er måske deres internalisering af hvilke forhold i omverdenen, der er givne, uforanderlige og naturlige. Disse forhold godtages som naturnødvendige betingelser i menneskers liv og omgivelser. Når menneskene i et socialt og kulturelt miljø deler sådanne forestillinger, kan de tale indforstået sammen om tingene.“⁴⁷⁵

Fólk, sum javnan ferðast í einum umhvørvi, hava somu hugmyndir, ið tey eru saman um. Kaiin hevur verið eitt slíkt sosialt og mentanarligt umhvørvi, og við atlitum at lívsforminum hjá hesum dagleigarum verður lívsformurin fyrst tvinnaður saman við arbeiðsmarknaðin í Havn og síðani við lossingina sum ein stakan arbeiðsmarknað.

Arbeiðsmarknað- urin í Havn VIII

Frammanundan hava vit sæð, at lossingin hevur havt ymisk søguskeið. Arbeiðsmarknaðurin hevur eisini havt síni, og her skal verða hugt at, hvussu privati arbeiðsmarknaðurin sá út í Havn í 1950-1960-árunum, tá ið lossingin enn var eitt óstøðugt og leyst *dagleigaraarbeiði*, og hvar ið tyngdin lá á hesum marknaði. Við taltilfari yvir útgoldnar arbeiðslønir verða árin 1951, 1956, 1963 og 1968 brúkt sum dømi og grundarlag.⁴⁷⁶

Fyrst til 1938 tá ið forsætismálaráðið læt sonevndu *Bláu bók* frá sær um framleiðslu- og vinnuviðurskifti í Føroyum. Endamálið við hesum álitum var at finna loysnir, sum kundu menna landbúnaðin og fiskivinnuna og harnæst finna aðrar vinnuvegir. Eitt nú varð nevnt, at føroyingar sum siglingartjóð áttu at lagt seg eftir at fáa eina størri farmavinnu, tí at mangur føroyingur, sjómaður og siglingarlærdur, var við donskum ella øðrum útlendskum farmaskipum.⁴⁷⁷ Álitid var somuleiðis ein roynd at bøta um vetrararbeiðsloysið. Mælt varð til at útstykkja traðir til fiskimenn, sum einki arbeiði høvdu, tá ið flotin lá fyrri veturin.⁴⁷⁸

Sama ár, sum álitid kom í 1938 eygleiddi Chr. Jensen, formaður í De samvirkende Fagforbund, DsF, seinni LO, og fólkatingslimur fyri danska javnaðarflokkin, føroyska arbeiðsmannin og arbeiðsmarknaðin:

„Da Færøerne ikke har en udviklet Industri, er Organisationsopbygningen den, at man i Arbejdsforholdet ikke er naaet frem til en Arbejdsdeling i Erhvervsgrupper. Man arbejder i dag som Havnearbejder, i Morgen er man maaske beskæftiget ved Bygningsarbejde, og i Overmorgen som Fisker. Dette Forhold har medført, at de bestaaende Fagforeninger omfatter samtlige Arbejdere paa Pladsen.“⁴⁷⁹

Sum Chr. Jensen sá mynstrið hjá arbeidsmonnum í 1938, soleiðis var hjá mongum manni í Havn. Tú lossaði, vart í báti, til skips og fiskaði ella uppi í at smíða hús. Fleiri av teimum munnligu heimildunum í Havn siga, at teir stoyptu, smíðaðu, róðu út ella vóru til skips í søguskeiðinum, sum verður kannað. Fara vit fram til 1960-70-árin, so sigur Jóanes Nielsen, arbeidsmaður í Havn, at tær leysu rørlurnar eisini vóru á arbeidsmarknaðinum í nýggjari tíð:

„Frá tí, eg var 14 ára gamal, til eg fylti 42 ár, havi eg roynt tað, sum flest aðrir føroyingar hava roynt: Dripið tosk, stoypt grundir, lossa, koyrt gummigeit, arbeitt á flakavirki. Dripið tosk, stoypt grundir... í 28 ár. Ballið byrjaði 7. juni í 1967, tá eg fór avstað til Grønlands við 'Kongshavn', og tað endaði í mars mánaði í 1995 á Føroya Fiskavirking.“⁴⁸⁰

Sum so mangur var Jóanes Nielsen í fiski- og byggivinnuni, stundum uppi í lossingini. Kaiin var eitt opið arbeidsumhvørvi, har allir høvdu tjans at fáa eina lossing. Teir komu av skipi, lögdu ein túr upp ímillum fyri at vera heima eina tíð og fóru síðani avstað aftur. Onkur var fastur millum túrarnar, og eftir at hava verið ár á dekki fingi uppilagstir sjómenn sær hetta arbeiði burturav. Onkur kom á Kaiina, av tí at lítið var at forvinna í øðrum vinnum. Her steðgaðu teir á, leitaðu, bíðaðu og fóru víðari til okkurt annað. Aðrir komu sum heilt ungir og vórðu verandi, til teir fóru frá fyri aldur.

Fara vit aftur til Chr. Jensen, har hann slepti í 1938, so vóru krígsárin 1940-1945 óvanlig. Føroyski arbeidsmarknaðurin var tá soleiðis vordin, at farið var lutvíst frá fiskivinnu til flutningsvinnu. Sluppir førdu fisk á bretska marknaðin, og manningartalið var minni, enn tá ið skipini vóru til fiskiskap. Hetta elvdi til arbeiðsloysi, og harafturat sluppu útróðrarmenn heldur ikki á bestu fiskileiðirnar. Arbeiði var í støðum hjá bretska herinum, og stórt tal av monnum arbeiddi eisini í Íslandi.⁴⁸¹

Gongdin frá 1945 til 1951 var, sum áður sagt, hampilig, eisini á Kaiini í Havn. Søguhvundurin Jógvan Arge hevur tikið samanum og lýst hetta stutta tíðarskeið í Føroyum, kreppuárið 1951 íroknað, soleiðis:

„Gulltíðin undir krígunum og fyrstu árin eftir kríggið var horvin sum dagg fyri sól í stórari nýtslu, ivasomum trolarakeypum, ringum salti, minkandi fiski og nýggjari stórkríghóttan av Koreakrígunum, sum elvdi til dýrtíð. Vinnulívið hevði í meir

enn tvey ár havt ilt við at fáa endarnar at rækka saman. Sjóvinnubankin var hart spentur í lánum til trolarar, og Vinnulívsgrunnurin hjá lögtinginum var eisini komin á trot, tí lánini gingi ikki inn aftur. Arbeiðsloysi fór so smátt at gera um seg, samstundis sum nógvir trolarar fóru á tvingsilssølu.“⁴⁸²

Enn er eftir at kanna kreppuna í fyrru helvt av 1950-árunum og fram til endurnýggjanina av fiskiflotanum, tá ið dentur varð lagdur á at fáa meira tíðarhóskandi trolarar og línuskip í seinnu helvt av 1950-árunum. Í frágreiðingini frá forsætismálaráðnum um Sjóvinnubankan, í sonevndu *Reyðu bóki*, verður viðvíkjandi óhepnu skipakeypunum sagt, at útreiðslurnar av umvælingum av hesum keyptu fiskiførum vóru ov stórar:

„En del af investeringerne må således ud fra en bedømmelse af skibenes kvalitet betegnes som fejlinvesteringer.“

Í flestum førum høvdu fyrirkomur tilknýti til Sjóvinnubankan, og hevði hetta gjaldføristrupulleikar við sær:

„Denne greb hurtigt om sig, fordi de forskellige erhvervsvirksomheder i stor udstrækning er intimt sammenkædede, og for Sjóvinnubankens vedkommende var tillige mange store virksomheder nøje knyttede til banken...“⁴⁸³

Ein avleiðing av bankakreppuni var, at eitt stórt tal av fiskimonnum og arbeiðsfólki leitaði burtur í onnur lond. Arbeiðsloysið loysti tann einstaki við at fara til Íslands, Noregs og Danmarkar. Í 1950-árunum róðu eisini menn í hundrðatali út uppi í Grønlandi summarhálvárið.⁴⁸⁴ Tann vanliga fatanin av arbeiðsmegini um hetta mundið er, at hon er smidlig.

Hervið verður ikki sagt, at mong arbeiðspláss ikki vantaðu um miðja 20. öld. Í 1951 undraðist eitt annað umboð hjá DsF, Carl P. Jensen, á tann føroyska arbeidsmarknaðin. Enn meira undraðist hann á, at ongin arbeiðsloysisskipan var:

„Det skal her tilføjes, at det ved en umiddelbar betragtning forekom mærkeligt, at mange arbejdere havde en ko, enkelte flere, ligesom de fleste havde deres egen båd og drev fiskeri; men når man tager i betragtning, at der på Færøerne ikke findes nogen arbejdsløshedskasse, ikke findes andre sociale foranstaltninger end sygeforsorg og forsorg for gamle, således at man er henvist til at klare sig selv, og koen og båden i virkeligheden må betragtes som en art arbejdsløshedsforsikring

samt dertil kommer, at 6-10 børn ikke er usædvanligt, vil man forstå, at forholdene nærmest er katastrofale (...) Disse forhold blev jeg bekendt med under hånden ved samtaler med folk på stedet, og det kan ikke undgå at gøre et meget stærkt indtryk på en fremmed iagttager.“⁴⁸⁵

Eftir kenda aðalverkfall Føroya Arbeðarafelags í 1951 var Carl P. Jensen kring oyggjarnar og kunnaði seg um fakfelags- og arbeidsmarknaðarviðurskipti. Hann var í Havn, Vestmanna, Vágum og í Suðuroy og hefti seg við arbeidssloysið á Tvøroyri og annars við *bátin* og *kúnna*, sum hann metti vera serligt slag av arbeidssloysisstuðli. Samanumtikið var støðan hjá føroysku arbeidarafjældini hættislig. Sagt verður, at javnaðarpolitikarin Petur Mohr Dam var við sama skipi niður aftur til København og skuldi royna at fáa lögtingið og politiskar myndugleikar í Danmark at útvega tann neyðuga peningin til endamálið. Men helst var tíðin ikki búgvín at skilja arbeidssloysi sum eitt samfelagspolitiskt mál. Í øllum førum sæst einki spyrjast burtur úr hesum. Enn vórðu Føroyar ikki vælferðarsamfelag, enn var ongin sosialpolitikkur við ítøkiligum tiltøkum og innihaldi orðaður.

Í 1950-árunum var arbeidsmarknaðurin eyðkendur av fleiri stórum verkføllum. Føroya Arbeðarafelag var sum nevnt í aðalverkfalli í 1951. Tá ið F.A. hevði avblást verkfallið, hildu Fylking á Tvøroyri og Havnar Arbeðsmannafelag longur á. Í árunum, sum komu, var Føroya Fiskimannafelag eisini í verkfalli. Føroyski arbeidsmarknaðurin var baldrutur. Sagt verður, at verkfallið í Havn í 1951 líktist borgarakríggi, og eitt strategiskt vápn hjá Havnar Arbeðsmannafelag var at avbyrgja Tórshavnar Havn. Í fjarriti frá ríkisumboðnum í Havn til forsætismálaráðið í København verður stríðið úti á Kaiini lýst soleiðis:

„Alle bagerne har måttet ophøre med at bage brød efter tvang fra de strejkende stop Ingen brød, smør, eller tilstrækkelig mælk i Thorshavn stop Skibe med passagerer eller gods bliver afvist ved kajen i Thorshavn af de strejkende modforholdsregler ved at blive organiseret men voksende uroligheder må forventes stop“

Ríkisumboðið kendi seg eisini noytt at kunna forsætismálaráðið um spentu støðuna í Havnargøtum:

„...For hver dag forekommer flere uroligheder som Politiet ikke kan forhindre stop Private biler bliver nægtet at køre,

mælkebådene forhindres i at sejle mælk, Thorshavn elektricitetsværk standset under trussel om ødelæggelse af maskiner.“⁴⁸⁶

Í sambandi við bankakreppu og versnandi keypiorku minkaði nøgdin á innfluttum vørum. Skip fóru av knóranum, fiskauitflutningurin minkaði og eftirspurningurin eftir arbeidssólki varð minni. Skrásett ella ikki, arbeidssloysið í Føroyum var stórt í 1950-árunum.

Í 1951 sá privati arbeidsmarknaðurin í Havn soleiðis út:

Arbeidsgevari	Útgoldin arbeidsløn í kr.
A/S Kampsax	726.717
Pf. Tórshavnar Skipasmiðja	378.033
Pf. Skipafelagið Føroyar	285.100
A/S Thorshavns Mælkeforsyn.	281.169
A/S Balslev & Co.	172.361
Pf. Valdemar Lützen	166.562
Frú Ebba Müller (DFDS)	112.291
Pf. Havnar Fiskacentralur	80.000
Pf. Havnar Timburhandil	72.000
Carl Sørensen	61.574
Alfred Johannesen	55.147
Handilspartafelagið ESSO	52.295
A/S Sápufabrikin 'Okkara'	49.049
N.S. Johannesens Eftf.	38.841
Poul Hansen	37.166
Júst Sivertsen	7.985
Pf. Kimbil	2.077
A/S Charles Mauritzen & Co.	2.000
Løn frá arbeidsgëvarum tils.	2.580.367

Kelda: FAG/Brøv. 1943-1959: Yvirlit yvir arbeidsløn í 1951 (1952). Viðm.: Arbeidsgëvararnir Jákup á Dul, Pf. Z. Heinesen, C.C. Johansen, Knud Lambaa og Trolarafelagið Tór høvdu ongar lønarútgjaldingar í 1951. Alfred Johannesen var mest uppi í sildavinnu, men chartraði eisini farmaskip og stílaði fyri lossing.

Skipafelagið Føroyar og DFDS vóru arbeidsgëvararnir í Havn, sum stílaðu fyri lossing burturav. Verður fyrirtøkan hjá *Alfredi Johannesen* eisini tald uppí, sæst, hvussu stóran part av arbeidss-

marknaðinum í býnum lossingin myndaði lagnuárið 1951, nevniliga 17,5%.

Byggifelagið Kampsax stóð fyri havnargerðini í Havn og stóð fyri heili 28,2% av útgoldnum arbeidslønnum í býnum í 1951. Tórshavnar Skipasmiðja stóð fyri 14,7%. Tað var útivið eins nógv og øll lossingin tilsamans. Her er at nevna, at hóast Havnar Handverkarafelag var stovnað árið fyri, so varð helst ikki beinanvegin skilt ímillum handverkarar og arbeidsmenn á eitt nú Tórshavnar Skipasmiðju. Fyrirtekan var bæði í Havnar Arbeidsgevarafelag og Havnar Handverksmeistarafelag, eisini í 1951.⁴⁸⁷ Á Tórshavnar Skipasmiðju hava óivað verið væl fleiri handverkarar enn arbeidsmenn.

Meiaríð myndaði síni 10,9% og var nærum eins stórt og Skipafelagið Føroyar. Balslev og Valdemar Lützen taldust eisini millum teir stóru arbeidsgævararnar í býnum.

Árið 1956, fimm ár eftir Sjóvinnubankakreppuna, sá privati arbeidsmarknaðurin í Havn soleiðis út:

Arbeidsgevari	Útgoldin arbeidsløn í kr.
Pf. Bacalao	609.365
Pf. Skipafelagið Føroyar	322.560
A/S Thorshavns Mælkeforsyn.	243.120
Pf. Valdemar Lützen	180.025
A/S Balslev & Co.	147.345
Føroyskt Norskt Tunnuvirki	125.520
Havnar Fiskacentralur	120.000
Pf. Hvannasund	87.000
Handilspartafelagið ESSO	83.405
Pf. Havnar Timburhandil	80.000
Frú Ebba Müller (DFDS)	78.600
Poul Hansen	70.800
Landshandilin	64.645
A/S Sápufabrikin 'Okkara'	26.470
Pf. Álaker	25.000
Jákup á Dul	25.000
Fa. C.C. Johansen	25.000
Pf. Kimbil	25.000
Knud Lambaa	25.000
A/S Charles Mauritzen	25.000
Pf. Rundingur	25.000
Júst Sivertsen	25.000
Løn frá arbeidsgævarum tils.	2.438.855

Kelda: FAG/Brøv 1943-1959: Yvirlit yvir arbeidsløn 1956 (1957). Viðm.: Útrokning av limagjaldi Havnar Arbeidsgevarafelags til Føroya Arbeidsgevarafelag, t.e. 0,2% av útgoldnum arbeidslønnum. Arbeidsgevarar, sum standa at hava útgoldið kr. 25.000 bara ana ella hava ikki útgoldið arbeidslønir í 1956. Helst er talan um eitt lágmarkslimagjald. Tórshavnar Skipasmiðja sæst ikki í 1956-yvirlitinum. Landshandilin var heilsøla og shippingfelag og verður roknaður sum arbeidsgævari sum stendur fyri lossing.

Tær útgoldnu arbeidslønirnar tilsamans vóru í 1956 lægri enn í 1951. Kampsax, størsti arbeidsgævari í 1951, var ikki í Havn í 1956.

Skipafelagið, DFDS og Landshandilin vóru teir arbeidsgævarar í Havn, sum stílaðu fyri lossing. Av hesum sæst, at lossingin í 1956 myndaði 19% av arbeidsmarknaðinum í Havn.

Nýggja fiskavirkið Bacalao stóð fyri heili 25% av teimum útgoldnu arbeidslønnum í Havn í 1956. Meiaríð var stórir arbeidsgævari, Valdemar Lützen og Balslev somuleiðis. Føroyskt Norskt Tunnuvirki var farið at gera um seg og virkseimið hjá tí stavaði frá sildaveiðuni.

Støðan á tí føroyska arbeidsmarknaðinum batnaði spakuliga í tíðini frá seinnu helvt av 1950-árunum og fram til miðskeiðis í 1960-árunum. Fiskiflotin varð endurnýggjaður, og serliga stál-línuskipini gjørdur munin. Í 1962 róðu 138 bátar út uppi í Grønlandi við 647 monnum summarhálvárið. Í 1962 var hesin grønlandsútróðurin í hæddini, men minkaði aftur í seinnu helvt av 1960-árunum.⁴⁸⁸ Summarútróðurin var á fleiri grønlandskum plássum, men í 1970 róðu føroyskir útróðrarmenn einans út frá Føroyingahavnini. Hetta serliga virkseimið var tá í støðugari minking.⁴⁸⁹

Tær munnligu heimildirnar í Havn siga somuleiðis, at tá ið komið var inn í 1960-árin hevði Kaiin ikki í sama mun sum áður týðning fyri teir. Gjármaðurin Hans Jákup Hansen, sum hevði arbeitt eitt sindur av fyrifallandi arbeiði, síðani hann kom til Havnar í 1954, fór sum sagt fyrst á Kaiina. Síðani fór hann á Fiskacentralin, men var í hvussu er aftur á Kaiini í 1962. Har var hann verandi til á vári í 1963. Her sigur hann frá, hvussu ið Kaiin var broytt:

„Hetta var fyrst í november mánaði. Tá kom vend í við arbeidnum, fólkið minkaði á bryggjuni. Við arbeidnum á bryggjuni var tað soleiðis, at tú mátti altíð liggja framvið, møta tíðliga á morgni. Kurtaðist einki tá, varð farið aftur til hús at fáa sær ein bita. Síðani avstað aftur út á bryggjuna. So stóð ein

og hekk har og dyrgdi eftir at fáa nakrar krónur. Soleiðis var mannagongdin við lossingini (...) Tá sigi eg við konu mína, um tað ikki var best, at eg fari at fáa mær eitt fast arbeiði ella so nøkulunda. Tá var eg vorðin keddur av lossingararbeiðnum – at ganga og ranka og ranka aftur og fram út og inn eftir bryggjuni.“⁴⁹⁰

Tað var troyttandi at halda seg framat og stilla seg upp á Kaiini at fáa eina lossing, møðsamt og svikaligt at skava eina vikuløn saman. Hans Jákup fór at arbeiða hjá Peturi í Gong, arbeiðstakara, sum hevði fleiri byggiarbeiði í gongd. Petur í Gong bygdi m.a. nógv sethús á Peterhead, sum fólk nevndu henda býling eftir sama arbeiðstakara. Hans Jákup kom ikki á Kaiina aftur at lossa, men varð verandi í byggivinnuni, til hann fór frá fyrri aldur.

Ein annar hevur sagt, at hann eftir útivið 20 ár á Kaiini gavst í 1959 og heldur fór at arbeiða upp á veg og síðan upp í byggivinnuna, har hann varð verandi, til hann fór frá fyrri aldur:

„...tað var onki á Kaiini, púra onki...eg fortjenti hvat?...2000 kr. tað fyrri hálvárið í 1959, og fortjenti 9000 og nakað upp á Oyggarvegin seinna hálvárið...soleiðis var tað (...) tá helt eg uppat...eg kom ongantíð aftir á Kaiina (...) tá eg var á Oyggarvegnum, tá fekk eg fast um vikuna 370... arbeiddi frá 7 til 7...“

⁴⁹¹

Sum skilst fór hesin burtur úr lossingini, av tí at byggivinnan lønarliga loysti seg betur.

Ein triði, sum lossaði sum ungur maður í 1950-árunum, sigur seg bara hava brúkt Kaiina sum ífyllu, tá ið einki annað var. Hann metir, at gravgangurin eftir at fáa eina lossing ikki longur var so stórur í nýggju tíðini. Sjálvur fór hann burtur úr lossingini og heldur at arbeiða á byggiplássum í 1960-árunum:

„...tá er tað meira sum, at tað blívur strukturerað við tímaløn, og alt hetta her...tímalønin fer upp, og so er tað, at man má velja ímillum...vil man hava eina økonomiska framgongd hjá sær sjálvum, ella vil man stadigvekk koyra upp á tað gamla systemið, hetta her, naturaliir, og soverðit forskelligt...eg haldi tað er líkasum ein broyting í hugburðinum tey árin har, og man má minnst til tað, at hesin fólkastreymir sum begynti til Havnar aftan á kríggið, og sum bara vaks og vaks í '60-inum...har var nakað sum eisini spældi inn í mátanum sum fólk hugsaði, og tilrættalegði sær tilverina...“⁴⁹²

Arbeidsmarknaðurin í Havn í 1963, samanborin við árið 1956, vísir broytingar við lít. Eitt er, at meistarar vórðu taldir uppí sum arbeiðsgevarar í yvirlitinum fyri 1963 – teir vórðu eisini fleiri í tali hesi árin. Annað var, at Bacalao tók seg fram í stórum:

Arbeiðsgevari	Útgoldin arbeiðsløn í kr.
Pf. Bacalao	2.351.410
Pf. Skipafelagið Føroyar	701.845
A/S Thorshavns Mælkeforsyn.	380.290
A/S Balslev & Co.	344.390
I/S Føroysk Saltsøla	308.915
Pf. Valdemar Lützen	228.445
Pf. Havnar Timburhandil	220.000
Fa. Poul Hansen	181.865
Landshandilin	173.785
Pf. Havnar Fiskacentralur	150.000
Frú Ebba Müller (DFDS)	127.675
Fa. P.A. Restorffs Sønner	123.625
Handilspartafelagið ESSO	93.565
Pf. Fiskavirkið C.C. Johansen	92.000
Pf. Shell	55.065
Magnus Tórsheim	37.100
Pf. Farodane	32.450
Pf. Kimbil	29.680
A/S. Sápufabrikin 'Okkara'	29.205
Pf. Álaker	25.000
Dánjal P. Danielsen	25.000
Pf. Hvannasund	25.000
C.C. Johansen	25.000
Knud Lambaa	25.000
A/S Charles Mauritzen & Co.	25.000
Løn frá arbeiðsgevarum tilsamans	5.811.310

Meistari	Útgoldin arbeiðsløn í kr.
Lamhauge & Waagstein	625.000
Peter Michelsen	242.480
Danberg & Joensen	106.880
Petur í Gong	91.200
Pf. Føroya Mek. Grótíðnaður	47.465
Ásmund Poulsen	46.325
Viljormur Tórsheim	27.295

Johan Seyer Hansen	25.000
Herluf Johansen	25.000
Sigfred Persson	25.000
Sverri Rasmussen	25.000
Jákup Simonsen	25.000
Peter Simonsen	25.000
Stoypivirkid v/Absalon Eysturoy	25.000
Jákup Vágseið	25.000
Løn frá meistarum tils.	1.386.645
Løn frá arb.gev. og meistarum tils.	7.197.955

Kelda: FAG/Brøv 1958-1965: Yvirlit yvir arbeidsløn 1963 (1964). Viðm.: Hetta er útrokning av limagjaldi Havnar Arbeidsgevarafelags til Føroya Arbeidsgevarafelag, t.e. 0.2% av útgoldnum arbeidslønnum. Arbeidsgevarar, sum hava goldið kr. 25.000 bara ana ella hava ikki útgoldið arbeidslønir í 1963. Helst er talan um eitt lágmarkslimagjald. Tórshavnar Skipasmiðja sæst heldur ikki í 1963-yvirlitinum. Landshandilin var heilsøla og shippingfelag og verður roknaður sum arbeidsgvari, sum stendur fyri lossing.

Bacalao var í serflokki í 1960-árunum og myndaði í 1963 ein triðing, 32,7%, av útgoldnu arbeidslønunum í Havn. Verður tosað um idnaðarkollvelting, so kom hon til Havnar við økta virkseminum hjá Bacalao fyrst í 1960-árunum. Í hvussu er ber til síggja eyðsýndar strukturbroytingar. Fyrstu royndirnar við flakaskering vórðu gjørdar á somu fyrirøku tíðliga í 1950-árunum.⁴⁹³ Í 1962 fekk Bacalao nýggjar flakamaskinur og størri frystigomslu.⁴⁹⁴

Í 1963 sæst, at Lamhauge & Waagstein, Peter Michelsen, Danberg & Joensen og Petur í Gong hava fingið fótin fyri seg. Hetta vóru teir stóru arbeidstakararnir í vaksandi byggivinnuni í Havn. Hesir arbeidstakarar og teir meistarar, sum høvdu smærri fyrirtøkur og serliga fingust við sethúsabygging, eitt nú Viljormur Tórsheim, Herluf Johansen, Sverri Rasmussen, myndaðu 19,3% av útgoldnu arbeidslønunum í 1963.

Meiaríð, Balslev, Valdemar Lützen, Havnar Timburhandil og Saltsølan vóru stórir arbeidsgvarar.

Skipafelagið, DFDS og Landshandilin vóru teir arbeidsgvarar í Havn, sum stílaðu fyri lossing. Lossingin myndaði í 1963 14% av arbeidsmarknaðinum í býnum og minkaði sostatt í lønartølum við 5%, samanborið við árið 1956.

Í tjóðarroknskapum sínum í 1960-árunum legði nýstovnaða Búskaparráðið áherðslu á, at fiskivinnan var „aðalvinnugrein

landsins, og grundarlagið undir øðrum vinnugreinum“. Í samandrætti fyri árin 1962-1965 var tað hildið at vera trupult at halda eina hóskandi javnvág millum almennar og vinnuligar íløgur. Búskaparráðið setti varliga fram, at vinnuligu íløgurnar skuldu økja framleiðsluna. Víst varð á, at ein stór øking var í sethúsabygging, og tær samanlögdu almennu íløgurnar vóru støðugt vaksandi á hvørjum ári.⁴⁹⁵

Frá djúpastu armóð í fyrru helvt 1950-árunum til arbeiði til allar hendur miðskeiðis í 1960-árunum. Tann ógvisliga ferðin í byggivinnuni gjørdi, at trupult var at manna skipini í 1965:

„Tann stóra almenna byggingin hevði kravt stóra arbeidsmegi og hevði økt um flytingina av smáplássunum til tey stóru plássini. Tað hevði havt við sær sethúsabygging og aðra bygging, serliga í Havn, soleiðis at mangan hevði verið tørvur arbeidsfólki. Í 1965 vaks manningartrotið á fiskiflotanum, og tað hevði við sær, at nøkur av teimum nýggju línuskipunum ikki kundu fáa manning á hásumri.“⁴⁹⁶

Høvuðsvinnan megnaði ikki at manna skipini. Lossingin í Havn hevði eisini ilt við at fáa fólk í 1965. Á ársaðalfundi Havnar Arbeidsgevarafelags í 1965 mælti Ebbe Müller, umboð fyri og næstimaður á DFDS, til at útvega fólk aðrastaðni frá, tá ið

Havnartrolarin „Magnus Heinason“ leggur veiðuna upp á Bacalao. (Snr. 5111F)

lossifólk ikki fekst í Havn.⁴⁹⁷ Hetta er so ein ábending um, at lossing ikki var so eftirspurt arbeiði longur. Byggivinnan var eisini við í kapping um arbeiðsfólkið. Har var inntøkan meira støðug enn í lossingini.

Í 1968 sá tann privati arbeidsmarknaðurin í Havn soleiðis út:

Arbeidsgevari	Útgoldin arbeiðsløn í kr.
Pf. Bacalao	2.683.233
Pf. Skipafelagið Føroyar	1.237.217
I/S Føroysk Saltsøla	603.433
A/S Thorshavns Mælkeforsyn.	566.237
A/S Balslev & Co.	555.880
Pf. Poul Hansen	508.333
Landshandilin	457.017
Havnar Timburhandil	422.000
Fa. P.A. Restorffs Sønner	275.360
Pf. Valdemar Lützen	234.317
William H. Jacobsen (Faroeline)	190.367
Pf. Shell	145.960
Handilspartafelagið ESSO	134.133
Pf. Havnar Fiskacentralur	120.467
Pf. Kimbil	107.507
Pf. Faroedane	45.880
A/S Sápufabrikkin 'Okkara'	45.743
Frú Ebba Müller (DFDS)	44.250
Pf. Álaker	24.833
Fa. C.C. Johansen	16.667
Knud Lambaa	16.667
Magnus Tórsheim	16.667
Løn frá arbeiðsgevarum tilsamans	8.452.168

Meistari	Útgoldin arbeiðsløn í kr.
Danberg & Joensen	1.386.197
Lamhauge & Waagstein	1.336.783
E. Pihl & Søn	725.673
Landsbyggifelagið	406.356
Peter Michelsen	279.873
Tórshavnar Skipasmiðja	249.816
Viljormur Tórsheim	155.000
Sigfred Persson	116.883
Ásmund Poulsen	98.350

Sverri Rasmussen	72.220
Herluf Johansen	72.120
Jákup Vágseið	53.133
Stoypivirkid v/Absalon Eysturoy	46.000
Pf. Føroya Mek. Grótíðnaður	33.963
C.C. Johansen	16.667
Johan Seyer Hansen	16.667
Løn frá meistarum tils.	5.065.697
Løn frá arb.gev. og meistarum tils.	13.517.865

Kelda: FAG/Brøv 1966-1970: Yvirlit yvir arbeiðsløn 1968 (1969). Viðm.: Útrokning av limagjaldi Havnar Arbeidsgevarafelags til Føroya Arbeidsgevarafelag, hesa ferð 0.3% av útgoldnum arbeiðslønnum. Arbeidsgevarar, sum hava goldið kr. 16.667 bara ana ella hava ikki útgoldið arbeiðslønir í 1968. Helst er talan um eitt lágmarkslimagjald. Útgoldnar arbeiðslønir á Tórshavnar Skipasmiðju síggjast í 1968-yvirlitinum, men ikki arbeiðstakararnir Petur í Gong. Landshandilin var bæði heilsøla og shippingfelag og verður roknaður sum arbeiðsgevari, sum stendur fyri lossing.

Í 1968 var Bacalao framvegis tann størsti arbeiðsgevarin og myndaði í 1968 ein fimtapart av arbeidsmarknaðinum í Havn, 19,8%.

Saltsølan, Meiaríð, Balslev, Poul Hansen, Havnar Timburhandil, Restorff og Valdemar Lützen vóru eisini stórir arbeiðsgevarar.

Teir stóru arbeiðstakararnir, Danberg & Joensen, Lamhauge & Waagstein, E. Pihl & Søn, Landsbyggifelagið og Peter Michelsen, høvdu nógv virksema, og Skipasmiðjan hevði eisini stórt tal á arbeiðsmönnum í vinnu. Byggivinnan og smærri arbeiðsgevarar, sum høvdu samband við hesa vinnu, myndaðu hetta árið heili 37,5% av útgoldnu arbeiðslønunum.

Skipafelagið Føroyar, Landshandilin, Faroeline og DFDS vóru teir arbeiðsgevarar í Havn, sum stílaðu fyri lossing. Lossingin myndaði í 1968 14% av arbeidsmarknaðinum í býnum og stóð í lønartølum í stað, samanborið við árið 1963.

Tað var ikki bara byggivinnan, sum gjørdi um seg. Tíðin var ein onnur. Arbeiðsfólk vóru alt meira bundin at tímalønini. Tað, sum seinasta munnliga heimild hevur sæð sum ein annan hugburð, snýr seg júst um teir báðar nevndu lívsformar og um samanbrestin teirra millum. Hetta gevur svar uppá, at alt ikki var, sum tað plagdi at vera. Um vit lurta nærri eftir, hvussu hesin hevur skilt lossiarbeiðið, so var tilveran sum dagleigari á Kaiini ein leivd, ið

Seinna helvt av 1960-árunum. Kaiin á tremur við uppskipaðum góðsi. (Ingolf Nielsen)

best hóskaði seg til trøð og útróður og ikki til nýggju tíðina við størri fíggarligum framburði. Hóast uppstillingin við pakkhúshurðina livdi sítt egnu lív, so var kenda arbeidsmynstrið í lossingini í ferð við at gerast søguligt.

Aðrar rørslur vóru spakuliga farnar at gera vart við seg, bæði á arbeidsmarknaðinum og millum menninar úti á Kaiini. Tær rørslur, ið hugsað verður um, kunnu hava uppruna í í hvussu er tveimum ymsum orsökum. Eitt er, at hitt meira torskilda nútíðarsamfelagið fekk fastatøkur á fólki. Onnur krøv og aðrir tørvir vóru á at skapa sær karmar um eitt betri lív. Annað er, at tíðin uml. 1960 var ein tíð, tá ið lossingin upp á tann gamla mátan var farin at broytast til mekaniska standardlossing, har onnur tøkni tók við og kollveldi yrkið.

Um dagleigaratilveran hjá lossingarmönnum verður tvinnad saman við umstøður sum fíggarjarkreppu, arbeidsloysi, nýggjari tøkni, konjunktursveiggj og umskiftandi arbeidsmarknað, so hava hesar umstøður tilsamans ávirkað lív og tilveru teirra. Tí má staðfestast, at hesin arbeidaralívsformur var søguliga treytaður og ikki ein javnur og støðugur standur.

Lossingin sum stakur arbeidsmarknaður

Arbeiðið at avgreiða skip skal skiljast sum ein sjálvstøðugur partur av arbeidsmarknaðinum. Her skulu nakrar eygleiðingar av Kaiini leggjast fram, og hóast hesin stakmarknaður bæði var treytaður av og knýttur at viðurskiftum uppi í býnum og úti í samfelagnum, so var hann í mangar mátar sjálvstýrandi.

Fyri betur at skilja, hvussu lossingin og eyðkenni hennara hava verið, so skal fyrst sigast frá einum orðatiltaki, hesa ferð úr enskum havnarbýum, ið sipar til ta skipan, har ið óstøðuga arbeiðið við trimum døgum við lossikróki í hond gav manni rætt til tríggjar daga arbeidsloysisveiting. Hetta var í hvussu so er skipanin í 1920-árunum og fram til 1947 og var kend sum *'three on the hook, three on the book'*-skipanin.⁴⁹⁸

Dagarnir á Kaiini, tá ið ongi skip lógu inni og ongi skip vóru á veg inn um Molan, kunnu í dag skiljast sum eitt slag av arbeidsloysi, ið verður nevnt *útskeiðingararbeitsloysi*. Hetta er eisini kent í flakavinnuni, har arbeidsfólk hava verið send til hús, tá ið ongin fiskur hevur verið at virka.⁴⁹⁹ Sama var, tá ið einki skip var at lossa, tá var heldur ongin løn, og tá ið ein lossing var liðug, vórðu menn skeiðaðir út.

Um arbeidsloysi er at siga, at tað er heldur kámt og torskilt føroyskt samfagsskipanir. Hóast arbeidsloysi bæði var í 1930-árunum og í 1950-árunum, so hevur ikki eydnast at fingið annað taltilfar til vegar enn áðurnevndu tøl fyri árinum 1931 og 1933 hjá Havnar Arbeidsmannafelag. Tað hendi ikki fyrr enn í 1992, tá ið Arbeitsloysisskipanin – ALS – varð sett á stovn og arbeidstøk vórðu skrásett fyri fyrstu ferð.

Arbeiði útvegaði tann einstaki sær. Lossingarmenn hava neyvan hildið seg verið arbeidsleysar í tómrumisdøgum. Sum dagleigarar hava teir lagað seg eftir linum lötum. Arbeidslívið snaraðist um uppstillingina við pakkhúshurðina og avgerðir formansins um, hvør ið skuldi takast uppí.

Í áðni varð sagt, at arbeiðið á Kaiini var ein sjálvstøðugur partur av arbeidsmarknaðinum, ella sagt øðrvísi, lossingin var í nógvum færum sjálvstýrandi. Her verður serliga hugsað um ta mannagongd, sum var við uppstillingini og um viðurskiftini millum mann og formann. Tí skal lossingin eisini skiljast sum ein viðbrekin marknaður. Tað verður víst við dømi, ikki úr Havn, men úr København, har tað sæst, hvønn týðning einans eitt skip hevði fyri teir menn, sum lossaðu hetta skip. Hetta skip sigldi millum høvuðshavnirnar København og Havnina, tað var fyrsta

„Tjaldur“
liggur inni í
Havn. 1930-
árin.
(Mynda-
eigari: Evald
Larsen)

„Tjaldur“ hjá Skipafelagnum Føroyum. Dóttir lossingarmann í København, Riborg Jørgensen, f. 1922, hevur sagt, at skipið átti lívið í heimi hennara, tá ið pápin slapp uppí at lossa og lasta hetta skip:

„Et lyspunkt i disse aar var det gode skib 'Tjaldur' fra Færøerne. 'Tjaldur' havde en evne til at komme naar nøden var størst. Ogsaa om vinteren. Naar andre gav op, kom det lille skib alligevel paa en eller anden maade gennem sundet (...) Det betød to-tre døgnns arbejde, dag og nat med stykgods til og fra Færøerne. 'Tjaldur' havde altid travlt. Der var ikke noget med at ligge ved kaj længere end nødvendigt. Godset skulle ud og ind i en fart. Derfor arbejdede de ogsaa om natten, og det gav penge. Min far havde i aarenes løb paa en eller anden maade faaet lempet sig ind som fast mand paa 'Tjaldur', formanden mønstrede ham altid til dette skib. Vi aandede lettet op de dage, min far kom hjem og sagde: 'Tjaldur' kommer i morgen“, saa var det meste af et par uger reddet. Ja, 'Tjaldur' var et godt skib, der altid bragte lykken med sig.“⁵⁰⁰

Brotið úr arbeidslívinum hjá pápanum man stava frá 1920-30-árunum, og vert er at geva gætur, at teir 2-3 lossidagarnir við yvirtíð bjargaðu einum arbeidaraheimi í København í rúma tíð.

Hetta minnisbrot er eisini í samsvari við útleggjngarnar hjá munnligu heimildunum í Havn sum siga, at vart tú uppi í at lossa „Tjaldur“ hjá Skipafelagnum og enn betur, eisini við at lossa „Drotningina“ hjá DFDS í somu viku, so var sloppið. Einir 2-3 arbeidss dagar um vikuna við yvirtíð var eisini lagið inn í 1960-árin, meðan stóru skipini „Dronning Alexandrine“ og „Tjaldur“ framvegis vóru í sigling millum lond. Hesum skulu vit hyggja at niðanfyri.

Reikanin millum feløg og skip

Áður er sagt, at í fyrru helvt av 1960-árunum verður fyri vist hildið, at menn, ið leitaðu sær eftir einari dagløn, góvust at reika millum vágirnar, millum Kaiina og Vestarukai.

Reikanin hjá monnum millum shippingfeløgini úti á Kaiini heldur eisini uppát, men tað er seinni, og vit kunnu spyrja, hvussu ið menn royndu at leggja sær arbeidssvikuna til rættis. Viðhvørt gekk so mikið væl, at teir finga allar lossingar, sum vóru fyri, og viðhvørt gekk minni væl:

„...tað passaði so grúliga gott saman ...man fekk alt við, viðhvørt kann man bara fáa eitt burtirúr...um eini tvey, trý skip komi í senn (...) vissi 'Tjaldrið' kom, veitst tú, so kundi eitt timbirskip koma, ella 'Dronningin', so fekk man tað við, eisini...“⁵⁰¹

Tað var ikki altíð lætt at vita, hvat ið tú skuldi taka, hvør lossing loysti seg best, og trúfesti móttvegis einum serstøkum arbeidssgevara vígaði eisini tungt hjá summum:

„...eg var so hjá Skipafelagnum, at enda, og pápi mín var bara hjá Foreinaða (...) men tað var tað, tað var ikki so lætt at velja, tá ið tvey skip komi í senn, so var ringt at velja...summir valdi eftir tí, sum varar longri, tann lossingin sum bleiv longri...“⁵⁰²

Hjá Foreinaða, DFDS, vóru nakrir fáir fastir menn, og sum heild hava munnligu heimildirnar ta fatan, at hjá DFDS gingu nógvir teir somu menninir aftur. Stjórin, frú Müller, var *Frúan* hjá teimum, formaðurin Jóannes Hansen, Jóannes hjá Gynnu, hevði eisini fiskakjallara og tók ímóti útróðrarfiski. Millum lossingarnar hevði hann nakrar fáar av sínum monnum aftur at sær í hesum arbeiði.

Skipafelagið hevði eisini nakrar fastar menn, ið vóru til arbeiðis – eisini tá einki var at lossa, men allir hinir komu og fóru, soleiðis

Tað kom fyrri, at tvey stór skip skuldu lossast samstundis. Her liggja „Tjaldur“ hjá Skipafelagnum og „Drotningin“ hjá DFDS. Hesi bæði skipini vóru tey mest regluligu og aloftast tær størstu lossingarnar í Havn í 1950-60-árunum. (Tórshavnar Havn, Havnarskrivstovan)

sum lossingarnar vóru, og tað var ikki altíð lætt hjá teimum at vita, hvørjum beini teir skuldu standa á. Her er ein søga um ein mann, sum er dømi um, at høgra hond ikki rættiliga visti, hvat ið vinstra hond gjørdi. Trúfesti móti arbeidsgevara varð ikki hugsað um, og menn fóru sjálvsagt, har teir fingtu mest burturúr. Trúfestið varð skúgvað til viks, og henda dagin kom fjáltur á mannin:

„Tjaldrið“ hevði havt so grúiliga ringa ferð til Føroyar og var forsinkað ...hetta skipið lá her og eitt annað, so „Tjaldrið“ slapp ikki til, tað mátti leggja til á Molanum...hvast ger A., hann rýmur úr arbeiðnum, út á „Tjaldrið“ fyrri ikki at missa „Tjaldrið“... teir skuldi bara hava postin í land, og hetta sær B.: *‘hasin maðirin er í arbeiði hjá teimum, og nú her’?!...“* ⁵⁰³

Maðurin hevði fingið lossitjans hjá DFDS, men fór, meðan hann var hjá teimum, yvir á skip hjá Skipafelagnum, hóast hann var uppi í aðrari lossing. Fyrst av øllum framdi hann eina deyðsynd.

Hann helt ikki ta óskrivaðu lóg, sum er í øllum havnum: lossingin skal gerast liðug:

„The continuity rule was the main protective device. This was originally introduced by the employers in order to prevent the men leaving before a job had been completed, picking the best of the work and then moving to another job. The rule provided that a worker had to complete a job once he had started it.“ ⁵⁰⁴

Støðan, ið stóðst av, at maðurin rýmdi yvir á aðra lossing, skapti spenning millum menn, ótta og kanska eisini øvund. Sjálvt um tað er ilt at siga, um slíkir tilburðir ofta komu fyrri, so sigur søgan frá einum sperdum arbeiðsmanni, ið royndi at vinna sær eina vikuløn. Sambært Raymond Charles Miller var leysa tilknýtið hjá havnararbeiðarum til sama arbeidsgevara eisini eitt av viðurskiftunum, ið hava eyðkent henda yrkishóp. ⁵⁰⁵ Trúfesti mótvegis einum ávísu arbeidsgevara hevur sostatt ikki altíð vigað tungt, men so skal eisini nevast, at tað var ein avtala millum lossiformenninar á Kaiini at brúka fólk frá hvør øðrum, tá ið á stóð. Seinni høvdu shippingfeløgini síni føstu fólk, og um ta tíðina, tá ið Landshandilin/Traderline rættiliga kom fyrri seg sum flutningsfelag, verður sagt, at menn yvirhøvur fóru at halda seg til ein arbeidsgevara. Men tað var tó framvegis vanligt at reika ímillum feløg, sum avgreiddu skip í 1960-árunum, og menn royndu at sleppa uppí har, sum arbeiði var.

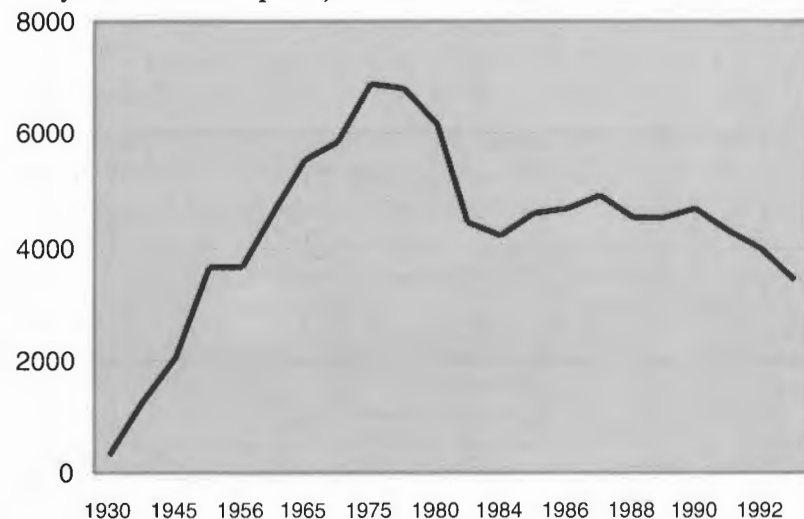
Menn og lossitjansir á Skipafelagnum Føroyum

Um farið verður til sjálvar lossingarnar, so skal verða roynt at lýsa dagleigaralívið á Kaiini.

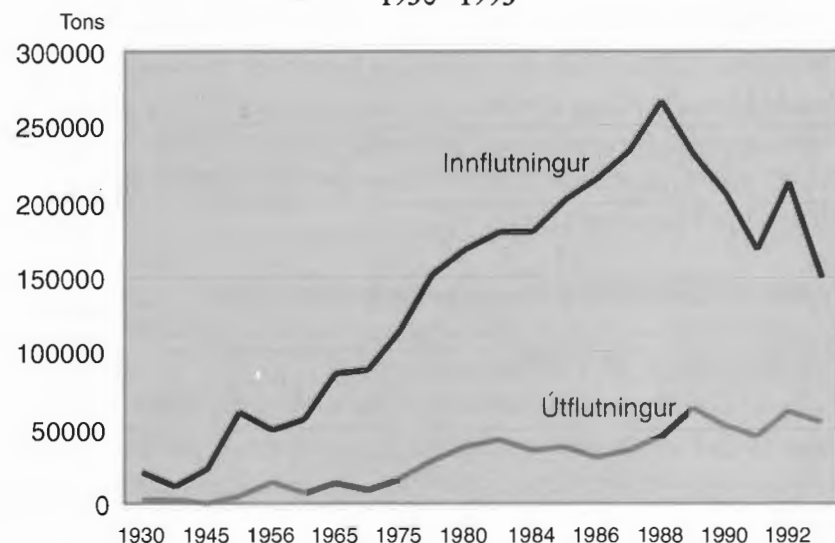
Fyrst til virkseimið í Tórshavnar Havn. Á myndunum 1 og 2 sæst talið á skipavitjanum og sveiggini í inn- og útflutningstølum, t.e. vørunøgdirnar í tonsum, komin og farin eru um kaikantin í Havn:

Í stuttum skulu viðmerkingar gerast til skipavitjanirnar. Tær vaksa støðugt fram til 1950, men standa í stað í 1956, uttan iva orsakað av búskaparkreppuni. Skipavitjanirnar vaksa javnt í tíðini 1960-1975 og minka so líðandi, men fara eitt kvink upp aftur uml. 1985 og minka aftur fyrst í 1990-árunum, tá ið seinasta búskaparskrædlið í 20. öld gjørdi vart við seg. Hinvegin, NRT-støddin á skipum – nettoregistartons – veksur sum heild javnt og støðugt fram til somu búskaparstöðu, tó undantikið í fyrri helvt av 1980-árunum og aftur uml. 1990.

Mynd 1: Tal á skipavitjanum, Tórshavnar Havn 1930-1993

Mynd 2: Innflutningur og útflutningur, Tórshavnar Havn 1930- 1993

Kelda: Hagtøl hjá Tórshavnar Havn. Á prenti í: Mikkjal Helmsdal: ...verjir fyri Havnarvág, s.237-238.

Um útflutningin er at siga, at hann var lægri í 1945 enn í 1930, men fimmfaldaðist í tíðini 1945-1950 og trífaldaðist í tíðini 1950-1956, men minkaði næstan niður í helvt í 1960. 1965-útflutning-

Tórshavnar Havn
Tal av skipavitjanum, teirra NRT og vøruinnflutningur
og -útflutningur í tonsum

	Skipatal	NRT	Innflutningur	Útflutningur
1930	336	186317	20621	2562
1936	1265	261426	10631	3129
1945	2050	134977	24149	1001
1950	3627	330039	61863	5217
1956	3661		48437	15118
1960	4709	442635	56754	7963
1965	5528	580834	86848	13476
1970	5877	853604	90223	8435
1975	6912	1179941	115998	15692
1978	6788	1484266	151632	28397
1980	6211	1475165	169614	38010
1982	4444	1142615	179844	43040
1984	4232	1337409	180050	34451
1985	4624	1377974	201323	36873
1986	4698	1564805	216028	31332
1987	4905	1763221	234845	36323
1988	4540	1739058	266067	43583
1989	4525	1761527	231776	63210
1990	4638	1525120	205264	51429
1991	4312	1607992	169193	43539
1992	3986	1766000	214000	61000
1993	3385	1519000	151000	53000

urin er vaksandi, minkandi í 1970, men heldur sær og veksur til seinast í 1980-árunum og minkar aftur fyrst í 1990-árunum.

Innflutningurin er tað mest spennandi tilfarið at lesa. Hesi tøl eru altíð væl størri enn útflutningurin av vørum og vísa, at uppskipanirnar, at lossing av skipum, hava verið nógv størri enn avskipanirnar, enn lasting av skipum. Innflutningstølini vísa best virksemd í Tórshavnar Havn í vavi og eru greiðar ábendingar um, hvussu arbeiðini at avgreiða skip hava verið. Í 1936 minkaði innflutningurin niður í helvt, um samanborið verður við 1930. Í 1945-1950 meira enn tvífaldaðist tonsatalið, í tíðini fram til 1956 minkaði tað munandi, og í 1960 var vøruinnflutningurin í tonsum enn ikki komin upp á støðið í 1950. Í tíðini 1960-1965 vaks

innflutningurin og var tvífaldaður í 1982, samanborið við 1965. Hesin vøkstur helt sær fram til seinast í 1980-árunum.

Við hesum taltílfari hava vit fingið eitt yvirflit yvir tey lossisøgu-skeið, ið hava verið til viðgerðar, lossingina upp á tann gamla mátan, ta mekanisku standardlossingina, og at enda konteynara-tíðina.

Tá ið vit nú fara til setningin at greina lossingarmenn, so er ikki nøktandi at eygleiða skyldurnar einans í lossiarbeiðinum sum leist at skilmarka og sundurgreina henda yrkishóp. Menn kunnu eisini flokkast á ein øðrvísi hátt, sum ikki beinleiðis hevur samband við skyldur hins einstaka í arbeidsgongdini, tó at vit vita, at lúku-, spæl- og pakkhúsmenn hava verið rættiliga fastir, meðan menn í lastini og menn, sum stóðu niðri á kaiini, vóru leysari.

Verður aftur trivið í arbeids- og starvsfólkatalini á teimum størstu arbeidsplassunum, sum síggjast í yvirflitinum yvir Havnina í 1968, so eru sum nevnt ongi tøl fyri, hvussu nógv fólk vóru á Skipafelagnum Føroyum. Onnur skipa- og stevedorefeløg, sum virkaðu í Havn, vórðu als ikki nevnd, og yvirhøvur man tað hava verið trupult at fingið tøl fyri, hvussu nógvir mans lossaðu á Kaiini.

Kortini kann dagleigaralívið hjá lossingarmonnunum lýsast nágreiniligari ella í hvussu eru nakrar ábendingar hesum við-víkjandi. Menn, sum hava lossað hjá Skipafelagnum í tíðini 1943-1967, skulu flokkast og greinast við tilfari, ið sigur frá hesum skipa- og stevedorefelag.⁵⁰⁶ Tó at hetta keldutilfar er ófullfíggið í stóðum, so er tað rúgvismikið. Har sum tað hevur borið til, eru serligar vikur skrásettar fyri hvørt ár, t.e. somu vikunr. fyri øll árin: 2 vikur tíðliga á vári, 2 um summarið, 2 um heystið og 2 vikur seint á ári. Hetta hevur verið gjørt fyri at fáa sámligt grundarlag at byggja á, sum kann umboða og mynda alt arbeids-árið. Hetta er v.ø.o. ein stakkanning, ein tvørskurður av tíðini 1943-1967. Fyri 1944 hevur einans borið til at skrásett fyrstu vikurnar. Árin 1945 og 1953 eru ikki til. Í 1961 eru einans tríggjar vikur tøk, men eru tó tiknar við. Í 1962 er einans ein vika tøk og ikki tikin við. 1967 er hálvt og steðgar við skrásettu summarvikunum.

Mynd 3: Teir kámu stabbarnir siga frá miðaltølum á lossingarmonnum um vikuna. Eyðvitað kundu fleiri lossingar vera hvønn dag, og brúk var fyri fáum monnum til smærri skip og tiggjutals

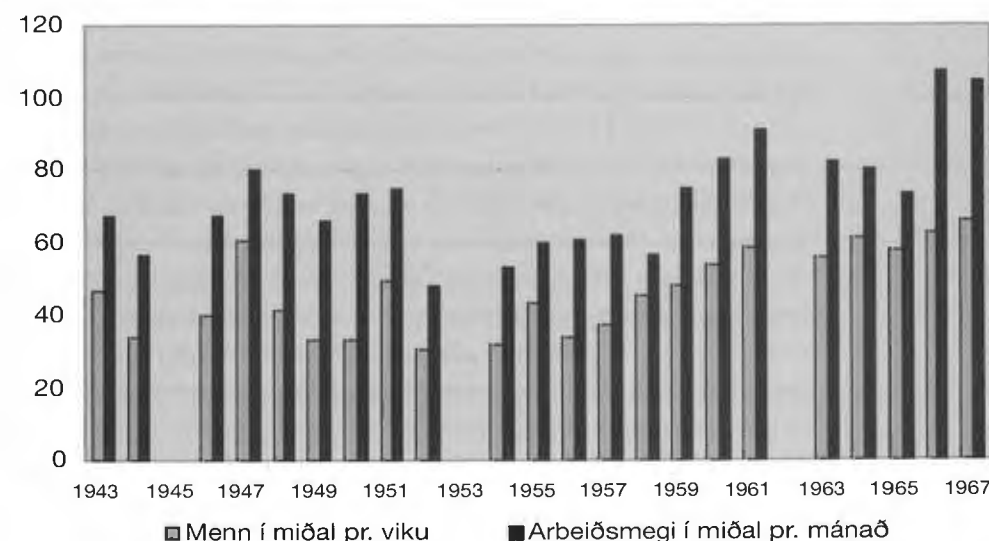
monnum til størri skip. Teir dimmu stabbarnir siga frá arbeidsmegini í miðal um mánaðin.

Talið á arbeidsmegini í miðal um mánaðin er áhugavert og sigur, at talið er hægri enn miðaltalið á monnum um vikuna øll árin. Tað áhaldandi skiftið hevur júst eyðkent lossingina, og vit kunnu siga, at hetta er *gjósturin* av teimum monnum, sum hava verið uppi hjá Skipafelagnum í hesum tíðarskeiði.

Árið 1943 er tað einasta nøktandi krígsárið, sum kann lesast burtur úr skrásetta tilfarinum. Tað tykist vera nógv arbeiði á Kaiini, um hugt verður at miðaltalinum á monnum um vikuna. Skipafelagið Føroyar var sum sagt einsamalt á marknaðinum sum stevedorefelag undir krígunum.

Gongdin eftir kríggið vísir, at miðaltalið á monnum var stórt í 1947, bæði um vikuna og um mánaðin. Tað er ilt at siga, hvat ið ger hesi tøl stór, men kortini skal verða roynt at ætla um hetta staka árið. Inn- og útflutningurin vaks í árunum 1945-1950 hjá Tórshavnar Havn. Útflutningurin úr 1.000 tonsum í 1945 og upp í 5.000 í 1950, men serliga innflutningurin, 24.000 tons í 1945 og upp í 62.000 í 1950. Meðan fiskaframleiðarar og -útflytarar endurstovnaðu Føroya Fiskasølu í 1948, byrjaði framleiðslan av saltfiski av álvara aftur eftir kríggið í 1947. Skipafelagið fermdi fisk fyri hesa fyrirøku sama ár.⁵⁰⁷ Tær stóru lossingarnar

Mynd 3: Arbeidsmegi á Skipafelagnum 1943-1967

í 1947 *kunnu* hava havt samband við fiskivinnuna – salt og kol kom upp á land í Havn. Hugsast kann, at kolið var bílagt til vaksandi kolfýrda trolaraflotan, ið kom eftir kríggið. Serliga í 1946-1948 vaks talið á ymsum skipasløgum, eisini talið á trolarum.⁵⁰⁸ Í 1948 verður sagt, at Føroyar høvdu størsta trolaraflota í Norðurlondum, 37 fôr.⁵⁰⁹ Aðrar stórar lossingar í 1947 *kunnu* eisini hava havt samband við bygging. Sementlossingarnar vóru fleiri og somuleiðis vóru eisini stórar timburlossingar. Tað kann so skiljast sum byggitilfar til m.a. sethús í Havn. Í 1945-1949 er mett, at 346 hús vórðu bygd í Havn, sammett við 166 hús í árunum 1950-1953.⁵¹⁰

Seinastu 1940-árin vísa, at miðaltalið á monnum um vikuna minkaði. Í 1950-1951 gekk upp aftur, men talið minkaði beinanvegin í 1952. Tó at miðaltalið á monnum um vikuna vaks út eftir í 1950-árunum, so vóru árin sum heild døpur, tá ið tað snýr seg um virkseimið millum skip og pakkhús hjá hesum felag. Uttan at gera virkisbúskaparligar útlekkingar av hesum sama felag, so ognaði tað sær eitt stórt og nýmótans farma- og ferðaskip í 1953, men í aðrar mátar vóru tað jú onnur smærri skipafeløg á marknaðinum, sum kappaðust um sama farmaflutning til og úr Føroyum. Hyggja vit í yvirlitið fyri innflutningstølini hjá Tórshavnar Havn, ritmynd 2, so fall vørumongdin sum sagt í 1950-1956, og í hesum árum vóru miðaltølini á monnum um vikuna sum heild lág. Tað gekk framá seinast í 1950-árunum, uml. 1960, og miðaltalið á monnum um vikuna vaks í 1963 og 1964, tó ikki um mánaðin. Tað tykist at vera minni skifti av monnum sum lossa. Men eitt eru turr tøl, annað eru kenslurnar hjá monnunum á Kaiini seinast í 1950-árunum, fyrst í 1960-árunum, tá ið áðurnevnda Bryggjuarbeiðaradeild Havnar Arbeidsmannafelags spakuliga royndi at fara at virka. Tað var ótti og ørkymlan á monnum, ið nertast skal við seinni. Okkurt fór fram, ið tøl ikki kunnu greiða frá. Tó vísa tey seinastu skrásettu árin eina ábending um eitt størri skifti av monnum, og í hvussu fram til 1967 var dagleigaramynstrið sprellivandi veruleiki.

Tað hevur verið sagt, at øll sløg av monnum millum ár og dag hava leitað sær oman á Kaiina. Nú er at gera av, hvussu henda arbeidsmegi skal skiljast. Tann leistur, sum í næstum skal brúkast at flokka skiftandi lossimanningarnar hjá Skipafelagnum Føroyum í árunum 1943-1967, hevur stóði í sosiologisku kanningini av havnini í Manchester. Júst sama flokking hevur eisini verið brúkt sum fyrmynd í kanningini av Københavns Havn. Í Manchester

vórðu menn ávikavist nevndir *perm's*, *'floaters'* og *'drifters'*. Fyrsti flokkur, eisini nevndur *'top six'*, kundi vera einir 6-12 mans, sum at siga altíð vóru við formanni sínum frá lossing av skipi til annað. Teir fylgdu honum í øllum skipaavgreiðslum, honum vórðu litnar upp í hendi. Annar flokkur vóru teir, ið høvdu gott umdømi, sum arbeiddu hart og væl. Teir fingtu tíðum góðar lossingar, men vóru minni fastir. Triði og síðsti flokkur vóru menn, sum aldri rættiliga vórðu viðurkendir, og teir fingtu tí tey vánaligu arbeiðini.⁵¹¹ Tað verður sagt, at menn kundu skifta og verða settir ímillum flokkarnar, ímillum fyrsta og annan, annan og triðja, alt eftir hvussu umstøðurnar vóru.

Í kanningini av Københavns Havn eru sum kunnugt eisini triggjar flokkingar. Fyrsti flokkur, ein fóst kjarna av monnum, var at siga altíð hjá sama arbeidsgevara. Annar flokkur vóru menn, sum reikaðu ímillum shippingfeløgini ymsastaðni í havnini, og triði flokkur av monnum ferðaðist í útjaðaranum og vóru teir yvirhøvur sosialt illa fyri. Hesir menn fingtu fáar arbeiðstímar.⁵¹²

Vit skulu nú síggja, hvussu vordíð var hjá Skipafelagnum, á teirri lítlu Kaiini í Havn. Tað er ikki grundarlag fyri einum tríbýti av arbeidsmegini í fastar, minni fastar og leysar menn, men teir føstu menninir verða vístir í mynd 4.

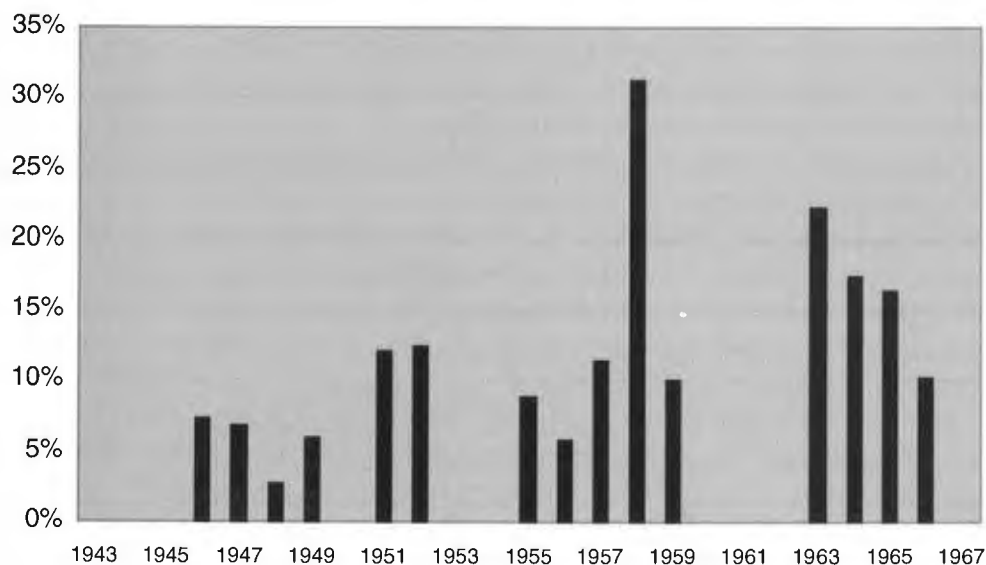
Farmaskipið „Alfa“ á Havnini í 1960-árunum. (Eddi Leyni)

Myndin sigur frá monnum, sum fyri hvørt ár sær hava lossað hjá Skipafelagnum Føroyum vár, summer, heyst og vetur. Av tí at øll vikunr. ikki eru fyri øll árin, so vísir keldutilfarið færri ár enn mynd 3. Annars ganga nøvnini á hesum monnum aftur allar fyra árstíðir, og teir kunnu lýsast sum teir føstu lossingarmenninir, t.e. *fasti staburin*, *gamla gardan*, *fasta gang'id*, ið munnligu heimildirnar sum sagt nevna teir. Í árunum báðum 1958 og 1963 vóru heilt nógvir, ávikavist oman fyri 30% og 20% av arbeiðsmegini tilsamans allar árstíðir, men fyri hini árin væl færri, leysliga millum 5% og 15%, sum tykjast at hava havt regluligt samband út eftir Kaiini alt árið. Teir skulu skiljast sum menn, sum altíð sluppu uppí. Ein teirra, sum var fastur lossingarmaður eitt mannaminni, sigur bart út og uttan at blunka, hvussu ið var hjá sær:

„Eg var ein av teimum, sum altíð varð róptir upp...hinir komi aftaná...“ ⁵¹³

Eitt er, at teir finga allar avgreiðslur av skipum hjá felagnum, men teir vórðu eisini settir til annað enn at tøma og fylla lastir. Tilfarið sigur frá teimum arbeiðsuppgávum, ið beinleiðis og óbeinleiðis høvdu við lossingina at gera. Teir hava verið uppí at seta kolbrýr upp, útflyggjað sprutt, ruddað loft og pakkhús, av

Mynd 4: Menn, ið arbeiða allar árstíðir, samanborið við arbeiðsmegini tilsamans um árið á Skipafelagnum 1943-1967

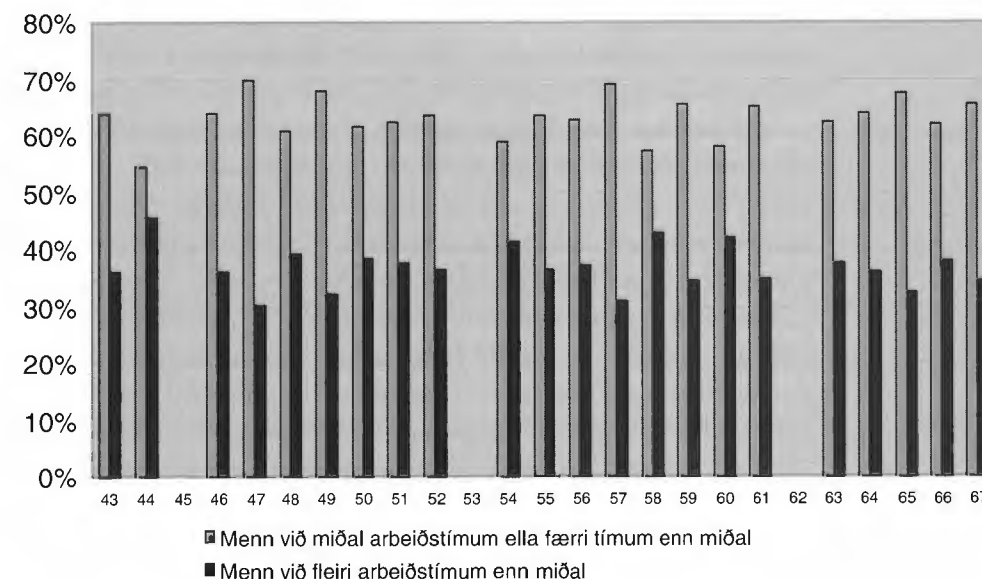
og á ruddað kava á kaiini fyri Havnarskrivstovuna, vaskað skipsmáttarnar á „Tjaldrinum“, umvælt plattar, málað vognar og lossibakkar, umvælt trukkar og lossigreiðir yvirhøvur, fyri at nevna nakrar av uppgávunum. Hetta er besta boðið uppá at fáa fatur á teimum føstu monnunum hjá Skipafelagnum.

Tað næsta verður at býta arbeiðsmegini sundur í fastar menn og minni fastar menn, t.e. mynd 5.

Hetta sigur ikki beinleiðis, um menn eru fastir ella minni fastir á Skipafelagsfyrirtekuni. Myndin skal skiljast sum tað, sum víst verður, at talið á monnum, ið hava fingið miðal arbeiðstímar ella færri fyri øll árin, er væl størri enn talið á monnum, ið hava fleiri arbeiðstímar enn miðal. Harnæst, av tí at teir minni føstu ongantíð vóru niðan fyri helvtina av arbeiðsmegini, men sum heild millum 60-70%, so sæst aftur, at manningin alsamt varð skift út. Teir minni føstu og teir leysu kunnu síggjast í teimum kámu stabbunum.

Í hesum sambandi kemur aftur fram, um hetta mynstur, sum fyrr hevur eyðkent arbeiðini í havnum víða um í heiminum, lýsir ein stuttkomnan búskap, soleiðis sum Raymond Charles Miller orðaði tað. Ivaleyst verður við hesum sipað til, hvussu farmavinnan var vordin, tá ið lossingin gekk fyri seg upp á tann gamla mátan, og verður hetta víst við dómum ymsastaðni í heiminum. Men annar spurningur er, hvat ið ein stuttkomin búskapur í

Mynd 5: Fastir og minni fastir menn á Skipafelagnum 1943-1967

roynd og veru hefur við sær. Tað er leyst og ikki vandaleyst at tosa um slíkan búskap, men búskaparfrøðingurin Johan K. Joensen hefur møguliga svarað hesum spurningi seinast í 1950-árunum, júst um somu tíð sum sama dagleigaramynstur valdaði og tað áhaldandi skiftið fór fram millum menninar á Kaiini. Staðfest verður við kendum eygleiðingum, at føroyska vinnulívið var eintáttað og at tørvur var á flestøllum rávørum. Munurin á handverki og ídnaði er trupul at lýsa, vísir Johan K. Joensen á. Meðan ídnaður hópfraðleiðir við maskinmegi, so høvdu tær føroysku handverksfyrirøkurnar ikki stórvegis av hesi orku. Tær vóru smáar og framleiðslunøgdin lítil. Johan K. Joensen sá, at umstøðurnar at fáa veruligan ídnað ikki vóru góðar í tí lítla føroyska samfelagnum. Ráevnini vantaðu, og heimamarknaðurin var ov avmarkaður.⁵¹⁴

Hesar staðfestingar boða frá, hvussu Føroyar vinnuliga sóu út um hetta mundið. Tað skal sigast, at flakavinnan, sum kom seinni, í 1960-1970-árunum – sí tøluni á útgoldnu arbeiðslønnum hjá fyrirkuni Bacalao frammanfyri – eftir føroyskum máti ofta hefur verður fatað sum ídnaður, eisini hóast ivamál eru, um samanborið verður við ídnaðargreinar í stóru samfeløgnum í vesturheimi. Framleiðsluhátturin í flakavinnuni er gaman í ídnað-arkendur, men talan er um tilvirkan av rávøru og hefur havt somu eyðkenni sum lossingin, nevniliga at arbeiðsfólkið einans var í vinnu, meðan virkini høvdu rávøru tøka, men annars varð útskeiðað, tá ið vøran var liðugt tilvirkað.

Verður farið til samtíðarlýsingina av vinnulívinum seinast í 1950-árunum, tá ið tær flestu vørurnar skuldu flytast inn, so siga sveiggini í innflutningsmongdum um Tórshavnar Havn, at tað sjálvsagt eisini hefur ávirkað virksemd hjá einum skipa- og stevedorefelag sum Skipafelagnum Føroyum. Um staðfestingararnar eru nóg mikið at skilja búskapin sum lítið á leið komnan, so var hann í hvussu er viðbrekin, og man riðilin av monnum, ið stillaði seg upp við pakkhúshurðina, hava verið ein endurspeglung av støðuni og gongdini í samfelagnum.

Ein av teimum leysu monnunum hevur greitt frá, hvat hann helt um seg sjálfan, meðan hann bíðaði eftir arbeiði á Kaiini:

„...tað var keðiligt, kalt...og baks! (...) man spekuleraði, um man fekk arbeiði, ella man fór til hús aftur...man fekk ikki løn fyri at mæta upp og bíða...man royndi at vera har tíðliga sum gjørligt fyri at fáa ein góðan tjans (...) man var eitt sindur deprimeraður av tí at man ikki fekk arbeiði...men tað var

tilverilsan (...) man bíðaði einar 2 tímar, ongar pengar...og báturin kanska kom seint...man bíðaði...“⁵¹⁵

Hesin maður segði seg ikki hava hug at halda fram at standa og bíða eftir at sleppa upp í part, og royndi hann alla tíðina at fáa sær annað meira trygt arbeiði, m.a. skipasmiðjuarbeiði og í byggivinnuni – eisini hóast hesi arbeiði eisini kundu vera ótrygg og óstøðug. Hesin maður man hava verið ein av mongum, ið hugsaði tað sama.

Annað at hyggja eftir er arbeiðsárið í lossingini, sum heimildir eru á einum máli um var ymiskt frá einari árstíð til aðra. Her sigur ein, hvussu árið var úti á Kaiini:

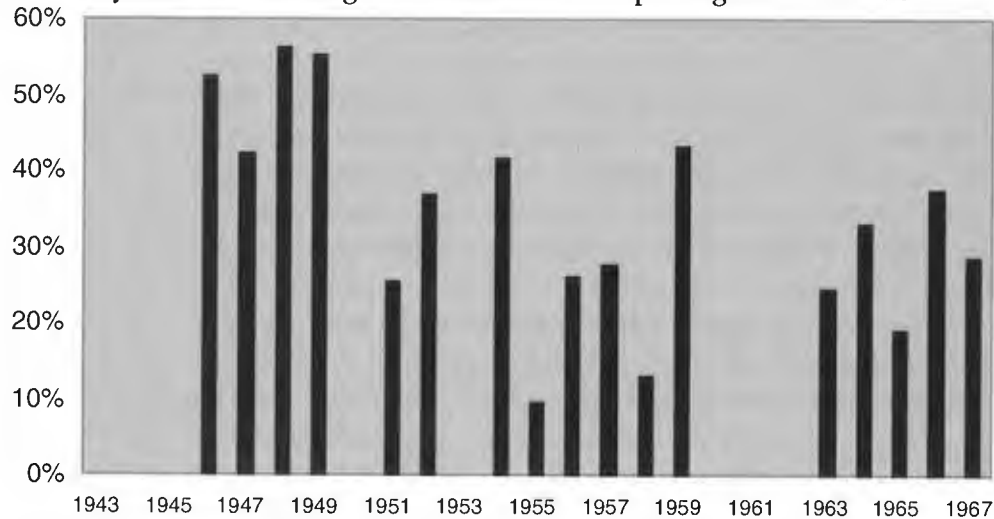
„Fyrst í árinum hefur altíð verið lítið at gera...eg kallaði tað altíð fyri ‘hungursmánaðirnar’, januar, februar, mars, tá eg arboyddi leyst á Kaiini ...jólini, øll hava etið seg mettán, og onki oyra í pungi, og onki at gera... so begynti arboyðið at taka seg upp, spakuliga, tá vit koma til summarferiuna...august, septembur, oktobur, tá begyntu jólasendingarnar at koma ...tað vaks upp eftir, oktobur, novembur og desembur, tað vóru altíð toyr foytastu mánaðirnir, tað var har tú fekk íkastið...“⁵¹⁶

Í dag høvdu vit sett orð á eitt slíkt arbeiðsár og mett tað sum eitt ár við *árstíðartreytaðum arbeiðsloysi*.⁵¹⁷ Tað er ivasamt, um arbeiðsárið á Kaiini kann lýsast nóg væl við hesum eyðkenni. Og tó. Sjálvt um aðrar vinnur í størri mun hava merkt til árstíðartreytað arbeiðsloysi enn Kaiin, so sæst í 1959, at kavi legðist nýggjársdag og tarnaði útivinnuni í meira enn trýggjar vikur. Teir arbeiðsmenn, sum merktu vinnuloyssi mest, fingust við sethúsa-bygging ella vóru uppi í aðrari bygging. Hetta rakti eisini arbeiðsmenn, sum fingust við fiskaarbeiði, men lurtið nú:

„Tær fáu lossingarnar, ið eru av og á, geva ikki øllum arbeiði (...) sum nú er, er størsti partur av sjómonnum okkara útlagin í samfelagnum, og fyri Tórshavn eru ikki meir enn 50% av arbeiðsmonnunum í heilársvinnu. Hini 50% eru í vinnuloyssi meir ella minni.“⁵¹⁸

Í 1959 hevði helvtin av arbeiðsmonnunum í Havn arbeiði alt árið, hin helvtin partvíst, og lossingarnar tíðliga sama ár vóru fáar. Hetta samsvarar við lýsingina hjá heimildarmanni, ið nevndi ta fyrstu tíðina á árinum á Kaiini *hungursmánaðirnar*. Eftir nýggjár var lítið at gera úti á Kaiini. Vøran til jóla var liðugt

Mynd 6: Arbeðsmegi um summarið á Skipafelagnum 1943-1967

Kelda til ritmyndirnar 3-4-5-6: Erland Olsen: Arbeðsbøkur, Skipafelagið Føroyar 1943-1967.

avgreidd, og teir fyrstu mánaðirnir vóru soltnir. Men í hægstu summartíð var nógv arbeiði á Kaiini, og skulu vit at enda hyggja at summarinum.

Mynd 6: Talið á arbeiðsmegini um summarið hjá Skipafelagnum hevur verið merkt av stórum sveiggi fyri alt tíðarskeiðið 1943-1967. Øll summarvikunr. eru ikki tøk fyri øll árin, og vísir keldutilfarið aftur færri ár enn mynd 3. Teir, sum einans hava lossað um summarið, samanborið við arbeiðsmegina tilsamans somu árstíð, myndaðu niðan fyri og oman fyri 10% í ávikavist 1955 og 1958. Annars vísa hini árin, at manningin um summarið var stór, í støðum bæði oman fyri 40% og 50% av arbeiðsmegini tilsamans.

Skúladreingir sluppu uppí í summarfrítíðini, og m.a. tí gerast tølini stór. Dreingir vórðu settir til ymiskt fyrifallandi, t.d. at koyra av Kaiini við lastbilinum hjá Martini Kúrberg, og niðan á Posthúsið:

„...eg koyrði ofta post við Martin Kúrberg...tá skuldi teir eisini brúka fólk til at koyra upp í bilin, og av aftir...eg plagdi at sita í stýrihúsinum, og koyra við honum niðan á Posthúsið...so koyrði vit oman aftir, og fylti uppí, tá slengið kom...tað kom í neti...tað var brævapostir, sjálvandi, og so var tað sjálffylgilt allir kassarnir sum knirkaði...tað var brennivín...“

Dagleigaramynstrið hvarv sum sagt, tá ið shippingfeløgini finga fastlønt fólk. Farmasiglingin millum lond gjørdist meira reglulig, færri seinkingar vóru, og bæði menn og feløg vistu betur, hvussu stórar skipaavgreiðslurnar vóru og hvussu nógvum monnum tørvur var á. Tá ið Traderline fekk sín egna farmaflota, harímillum „Krosstind“, fer ein ávís bólk- ing fram, soleiðis at lossingarmenn hildu seg meira til sama reiðarí. (Evald Larsen)

Dreingir vórðu somuleiðis settir at fáa seingjarklæðini í land, vaskitoyið sum havnardreingir nevndu tað, tá ið ferðafólkaflutningurin var nógvur. Lossingar hava sum heild verið stórar og nógvur um summarið, ið júst var árstíðin við øktum virksemi.

Eitt keldutilfar sum hetta hevur sagt okkum frá lossingum og avgreiðslum, sum Skipafelagið Føroyar hevur havt um hendi, men tað stendur seg ikki einsamalt, skulu makrosøguligar umstøður greinast. Tilfarið er einans frá hesum eina shippingfelag og hevur tí sínar avmarkingar, umframt øll tey fyrivarni, sum eisini eru. Tað er eitt nú ikki gjørligt at fáa eitt heildaryvirilit, at fáa neyvt tal á teimum monnum, sum tilsamans hava verið á Kaiini í tíðini 1943-1967 og hvussu nógvir mans hava ferðast ígjøgnum Skipafelagið Føroyar í tíðini, tá ið lossingin upp á tann gamla mátan var í hæddini og tann meira mekaniska lossingin var farin at gera um seg. Ein stakroynd av árunum niðanfyrir vísir tó talið á monnum tilsamans hjá Skipafelagnum Føroyum í 20 skrásettum arbeiðsvikum:

Ár	Tal á monnum
1947	399
1952	221
1957	245
1963	281
1966	375

Tilfarið sigur ikki, hvussu nógvir sum í vónini at fáa eina dagløn hava møtt upp millum ár og dag, og heldur ikki, hvussu nógvir fóru aftur til hús. Tað er tí ikki til at siga, hvønn týðning lossingin hevur havt fyri býin og arbeðaraheimini í býnum. Eitt søguligt yvirilt yvir limatal Havnar Arbeðsmannafelags hevði sagt, hvussu stórir partur av mannligu arbeðsmegini í býnum hevur havt samband við lossiarbeðini á Kaiini, men tað finst ikki.⁵²⁰ Eftir førimumi skal kortini verða roynt at brúka nøkur limatøl, men hesi tøl skulu eisini takast við fyrivarni:

Ár	H.A.-limatal
1944	uml. 800 ^a
1950-51	600 ^b
1959	uml. 1000 ^c
1963	yvir 1000 ^d
1968	615 ^e
1969	664 ^f

- a) Fríu Føroyar, 15.11.1944: Býráðsuppstilling Havnar Arbeðsmannaf.
b) Ing. Vilstrup: Býarplanurin Th. Kommune (u.á.)/Sosialurin, 29.05. 1951: Verkfallið dag frá degi.
c) H.A.F.-Tíðindi, nr.1, Januar 1959: Frá felagnum.
d) Sosialurin, 08.05.1963: Røða J.P. Henriksen's í Havn 1. mai.
e) H.A.G. gerðabók 1958-1998: Fundur millum H.A.G./H.A. 13.05.1968.
f) H.A. gerðabók nr.9. 1963-1973: Felagsfundur 29.01.1970, s.257.

Limatalið í 1944 var sbtr. Fríu Føroyum uml. 800. Tá vóru handverkarar enn limir í Havnar Arbeðsmannafelag, og í 1950 varð Havnar Handverkarafelag sum nevnt stovnað. Um limatalið í 1947 var á leið tað sama sum í 1944, so hevur góð helvt av arbeðsmonnunum í Havn verið uppi í lossingini á Kaiini í 1947. Limatalið í 1950, sbtr. Vilstrup, var 600. Talið hevur hann frá Havnar Arbeðsmannafelag. Limatalið í 1951, sbtr. Sosialinum í sambandi við verkfallið, var eisini 600: „...kl. 8 um kvøldið hittast 600 arbeðarar í Tórshøll til fund Arbeðsmannafelagsins.“

Um hetta mundið hevur triðingur av arbeðsmonnunum verið uppi í lossingini á Kaiini. Tá vóru handverkararnir farnir burturúr, tó eru teir undantiknir, ið valdu at vera verandi í handverkaradeild Havnar Arbeðsmannafelags. Í 1959 var limatalið sbtr. H.A.F.-Tíðindum uml. 1000. Her verður sagt, at limatalið í 1956 vaks við 123 nýggjum limum, við 116 limum í 1957 og við 119 limum í 1958. Sambært J.P. Henriksen vóru yvir 1000 limir í 1963, og sostatt hevur góður fjórðingur av arbeðsmonnunum í Havn verið uppi í lossingini seinast í 1950-árunum og í fyrru helvt av 1960-árunum. Ivi er um, hvussu hesi bæði seinastu limatølini skulu skiljast. Limatalið í 1968/69 var sbtr. gerðabókum ávikavist 615/664 limir. Tølini í 1959 og í 1963 kunnu fevna um allar limir, sum stóðu á listanum, eisini teir sum høvdu lagt frá sær fyri aldur, meðan limatalið í 1968/1969 kann fevna um teir, sum enn vóru virknir á arbeidsmarknaðinum. Tað skal ikki verða sagt, hví talið á arbeðsmonnunum í Havn fellur rættiliga nógv upp á fá ár, men á ársaðalfundinum í Arbeðsmannafelagnum í 1967 varð sagt, at: „Tað er minni tilgongd av limum frá bygdunum seinasta ár“⁵²¹ Verður limatalið í 1968/69 samanbórið við talið á monnum, ið lossaðu á Skipafelagnum Føroyum í 1966 í tils. 20 vikur, so hevur oman fyri helvtin av arbeðsmonnunum í Havn verið uppi í lossingini á Kaiini í 1966. Men verður valt at brúka limatalið í 1963 sum grundarlag, so hevur ein triðingur av arbeðsmonnunum í Havn verið uppi í lossingini á Kaiini í 1966. Tað kann hugsast, at hetta óneyva tal, millum triðing og helvt av allari mannligu arbeðsmegini í Havn, hevur verið uppi í lossingini í 1966, og nærri kemst ikki at siga, hvønn týðning lossingin hevði fyri arbeðarafjældina í Havn í árunum 1943-1967.

Limatølini omanfyri skulu sum sagt lesast við fyrivarni. Tey skulu skiljast sum vegleiðandi tøl og eisini taltilfarið, ið einans fevnir um menn og skúladreingir, sum hava lossað á Skipafelagnum. Hinvegin siga tær munnligu heimildirnar, at reikanin millum feløg og skip var vanlig hjá monnum.

Verða tølini hjá Føroya Arbeðsgevarafelag aftur brúkt sum grundarlag – tøl, sum vísa útgoldnar arbeðslønir í Havn – so fæst burturúr hesum tilfari, at Skipafelagið Føroyar var størsta skipa- og stevedorefelag í Tórshavnar Havn. Í árunum 1951, 1956, 1963 og 1968 myndaði Skipafelagið Føroyar ávikavist 63%, 69%, 70% og 64% av øllum útgoldnu arbeðslønunum í lossingini tilsamans í Havn. Av tí at Skipafelagið Føroyar var størsta skipa- og stevedorefelag í 1950-60-árunum, so fæst við hesum

ein hylling á ferðsluni hjá teimum monnum, sum hava ferðast ígjøgnum í lossiørindum fram til 1967.

Somu lønartøl hjá Føroya Arbeidsgevarafelag siga, at lossing í árunum 1951, 1956, 1963 og 1968 myndaði ávikavist 17,5%, 19%, 14% og 14% av tí privata arbeidsmarknaðinum í høvuðsstaðnum. Sostatt fór lossingin v.ø.o. ikki upp um ein fimtapart av arbeidsmarknaðinum í Havn í 1950-60-árunum, um lønartølini verða brúkt sum grundarlag. Hinvegin eru ábendingar um, at talið á arbeidsmonnum, sum hava *roynt seg í lossingini*, vísir eina aðra mynd, nevnliga at stórir partur av mannligu arbeidsmegini í Havn partvíst og beinleiðis hava havt lossingina sum lønar- og lívsgrundarlag.

Í 1980 eru tøl at halda seg til hjá teimum trimum skipa- og stevedorefeløgnum í Havn. Tá hevði Traderline 6 fastar og 15-18 leysar menn. Tað stóð ikki á at fáa fólk. Skipafelagið hevði 6-7 fastar og uml. 15 leysar menn og støðuga arbeidsmegi, meðan Star Shipping hevði 2-4 fastar og 14-22 leysar menn, óstøðuga arbeidsmegi og hevði tíðum ilt við at fáa fólk. Teir føstu menninir hjá Traderline og á Skipafelagnum finga fasta sáttmálabundna løn og tímaløn hjá Star. Lossingin var framvegis eyðkend av óstøðugu og leysu arbeidsmegini, men í væl minni mun enn áður. Uppstillingin var um at vera burtur í 1980, og ætlanin hjá Skipafelagnum var jú at fáa fastar menn burturav til nýggju skipini, ið ikki høvdu tørv á nógvum monnum, men heldur eitt meira støðugt tal á monnum.⁵²²

Um vit hyggja at bretskum havnararbeiðarum, so var í fleiri umførum frammi at stødga setanini av dagleigarum við lóg. Undir leiðslu av Lord Devlin fór tað fram í tveimum, í 1967 og í 1970, eftir at málið hevði verið til ummælis bæði hjá arbeidsgevarafeløgum og í fakkfelagsrørsluni.⁵²³ Í Københavni finga havnararbeiðarar í sáttmálan, at teir gjørdust fastlöntir, og fór tann seinasta uppstillingin í søguna í 1987.⁵²⁴

Dagleigaratilveran hjá lossingarmonnunum úti á Kaiini í Havn hevur verið viðgjørd. Tað serliga leysa og óstøðuga arbeiði, tey viðurskifti hesin lívsformur hevur havt í sær – soleiðis sum hann hevur verið stýrdur av umstøðum uttanífrá og harafturat av skiftandi arbeidsuppgávum innanífrá – setti dóm á arbeiðslívið hjá hesum dagleigarum. Hetta eigur at skiljast sum tann *ótryggi* parturin.

Nú er tíðin komin at fara inn í tann *sjálvvalda* partin hjá hesum monnum.

Millum skip og pakkhús, vørur og góðs

IX

Sum sagt var tað vanligt at hava fleiri mans uppi í gomlu lossingini, enn veruligur tørvur var á. Munnligu heimildirnar í Havn siga, at stóðu nakrir fáir mans eftir við hurðina, eftir at uppstillingin var liðug, kundu teir verða bidnir um at bíða eina løtu ella koma aftur eftir døgurða og kanska verða settir inn onkustaðni. Skip skuldu liggja so stutt inni sum gjørligt og hava altíð verið kostnaðarmikil flutningsamboð. Skilabesta rakstrarloysnin hjá skipafeløgum hevur allar dagar verið, at skip áhaldandi vóru í sigling millum havnir og lond. Tann leysa arbeidsmegin avgreiddi skipini, og menninir vórðu útskeiðaðir, tá ið skipið lá klárt at fara avstað aftur.

Tað er áhugavert at hoyra menn líta aftur á gomlu lossingina og siga, hvønn týdning Kaiin hevði fyri býin:

„...eg haldi tað var nokkso gott fyri Havnina, hetta kaiplássið, tí tað var ein slags arbeiðsloysistrygging...menn vóri burtir, so komi teir aftir, og sloppi uppí...“⁵²⁵

„...tað var ein slags vælferð, ja, ongin bleiv koyrdur vekk, tí hann gekk og hinkaði, ella nakað soverðið...“⁵²⁶

„...arbeiðið við lossingini hevur møgiliga verið brúkt sum ein sosialir trygdarventilur í tann forstand (...) at fólk, sum annars ikki høvdu ta stóri inntøkuna, kundi sleppa at fáa tað soleiðis, at tað bar til heima...“⁵²⁷

Kaiin var eitt slag av arbeiðsloysistrygging hjá teimum, sum

komu og fóru, ein velferðarskipan hjá teimum við líkamligum breki ella ein sosial trygd hjá teimum, sum serliga høvdu brúk fyri at fáa endarnar at røkka saman.

Í nýggjari tíð hevur farmaflutningsvinnan, her heima og úti í stóru verð, bæði viljað havt fasta arbeiðsmegi, men hevur eisini leingi aftrað seg við at átaka sær at hava støðugt arbeiði til ávíst tal av monnum. Havnararbeiðarar hinvegin hava bæði ynskt fast arbeiði og inntøku, men hava samstundis eisini aftrað seg við tað, av tí at frælsi altíð hevur vígað tungt millum teir menn, sum hava mannað havnirnar.

Lossiarbeiðið hevur sostatt havt sínar egnu íbornu vansar og fyrimunir. Tað var neyðugt at forvinna sær eina dagløn, og tí hevur ein havn sum Kaiin í Havn *drigið* menn til sín. Endamálið hjá monnum var sjálvsagt at fáa mat í munnin, og tí fóru teir út eftir kaiini og til arbeiðis. Teir kendu treytirnar í ójovnu og leysu lossingini og hava lagað seg eftir innbygdu umstøðunum í vinnuni. Tað bar ikki rættiliga til at leggja ætlanir enn eina lossing í senn, arbeiðsdagurin var ikki altíð frá 8 á morgni til 5 seinna part, men kundi vera fyrifallandi og tilvildarligur. Í lötum var tað ómenniskjansliga strævið, við drúgvum døgum, yvirtíð – kvæld og nætur – og í lötum var lítið og einki.

Hinvegin áttu teir dagin, sum hann var, men teir noyddust samstundis at vera tøkir og til reiðar at tørna til. Av tí at teir fyri ein part sjálvir stýrdu ferðini og sjálvir gjørdu av, nær ið teir fóru á Kaiina aftur, so gav ongin teimum boð um ella kravdi, nær ið teir skuldu mæta upp. Við hesum kom tað serstaka og lögna frælsi, men sum í roynd og veru eigur at skiljast sum ein andsøgn.

Í undanfarna parti sóu vit teir samfelagsligu tættirnar hjá dagleigaranum á Kaiini, men endurskapanin av lívsforminum er eisini knýtt at mentanarviðurskiftum. Higartil hava vit sæð, at lívsformurin hevur innrættað seg eftir ytri umstøðum, hvussu samfelagið hevur verið, hvussu samfelagið hevur flutt seg og hvussu tilveran hjá dagleigaranum hevur virkað innan fyri karmarnar, sum samfelagið hevur ásett. Tað, at teir áttu dagin, sum hann var, men kortini eisini noyddust at vera tøkir, kann ikki greiðast sum eitt samfelagsfyribrigdi, og tí kemur mentanin á henda hátt sníkjandi inn í umhvørvið.

Øll menniskju hava eina mentan, ið tey bæði byggja og bera, og meðan summi halda seg hava tilknýti til fleiri mentanir, so hevur tað arbeiðandi fólkið í øllum førum havt ta einu mentanina. Og tað er nettupp *arbeiðaramentanin* hjá teimum, ið ferðast

hava millum skip og pakkhús, sum skal viðgerast. Hetta er ein mentan millum vörur og góðs, millum svingandi sleng og hangandi konteynarar, og í staðin fyri bara at síggja tilveruna hjá hesum monnum sum ein ótryggan lívsform, so stókkur hesin sami formur, um vit fara til tann sjálvvalda partin, til *lívsstílin* hjá monnunum á Kaiini í Havn.

Fyrst skal mentanin hjá tí arbeiðandi fólkinum setast upp ímóti borgaraligu mentanini.

Býarmentanarligir mótsetningar

Tær tvær ólíku *stættamentanirnar* verða ofta tiknar fram, tá ið tað kapitalistiska samfelagið verður kannað og leitað verður eftir eyðkennum hjá borgara- og arbeiðarastættini. Í sínum fólkalívsfrøðiligu kanninum av slupptíðini hevur Jóan Paula Joensen umrøtt ta borgaraligu mentanina hjá føroysku embætis- og vinnulívsstættini við serligum denti á hesa stætt suðuri á Tvøroyri, har stættarmunurin tykist at hava verið eyðsýndur. Í Havn hómast sama borgaraliga stættamentan:

„Der opstod imidlertid i frihandelens kølvand en mindre gruppe personer, hvis daglige liv i større udstrækning var præget af borgerlige omgangsformer. Dette gjaldt for visse handels- eller købmandsfamilier i Tórshavn, hvor det daglige omgangssprog var dansk. Færøske forfattere som Jørgen-Frantz Jacobsen og William Heinesen har sin oprindelse i dette miljø.“⁵²⁸

Soleiðis sá út í 1900, tá ið eini 1600-1700 fólk búðu í Havn og hesir báðir høvundarnir vórðu føddir.

Stætt og mentan eru tvey hugtøk, sum hanga saman, og sjálvt í einum lítlum býi, har fólk livdu tætt og trongt saman, sást kortini sosial fjarstøða millum fólkið í býnum. Í Thorshavns Klub, *Klubbanum*, kundu menn gerast limir, og innlimanin fór fram við loyniatkvøðu, *ballotatióin*. Í tíðini uml. 1900 taldust millum limirnar í hesum felagsskapi keypmenn, bankastjórin, amtmansfulltrúin, ein blaðstjóri, ein mag.scient. og ein cand. jur.⁵²⁹ Í endamálsorðingini í 1903 stendur, at felagsskapurin skuldi „*udvikle og styrke Samfundslivet ved Selskabelige Adspredelser*“, men av tí at fólk, sum ikki vóru limir, komu at dansa, vísti klubbanevndin sína ónøgd:

„Forandlediget af, at ‘Engelsk Dans’ i Teatersalen i den senere Tid har været i en forkert Gænge, idet det Bud, der har gaaet med Listen til Tegning af Deltagere til Dansen, istedet for at

gaa efter en forud affattet Liste over de Personer, der skulde Indbydes, jævnlig har samlet Folk ind fra Gaden til Dans..."

530

Keypmansdóttirin Eva Flensborg hevur sagt frá, at í tíðini fram ímóti 1900 var dansurin í býnum bæði í Avhaldinum og í Klubbanum, og hon hevur eisini sagt, hvør ið gekk hvar:

„Færingerne dengang gik ikke ud om Aftenen uden til hverandre, de gav ikke Penge ud til unyttige Ting. Der var en Afholdsforening, hvor de mødtes Søndag Aften og dansede færøsk Dans – og saa var der Klubben, som man vel nærmere kan sammenlignes med en Borger- og Haandværkerforening, der blev man 'indballoteret', naar man søgte om at blive Medlem, og der mødtes baade danske og færøske, unge og gamle, og der var en udmærket Stemning og Samhørighed; der blev spillet Kort om hverdagen, og om Søndagen var der altid Bal i Klubben..." 531

Í gerðabókini standa úrslitini í sambandi við ballotatiónirnar fram til 1913, og tey siga, at Klubbin hevur hýst betra slagnum í býnum. Eva Flensborg, sum í undanfarna parti hevur lýst, hvussu sparsom fiskimannaheim vóru innan, sigur eisini frá, hvussu hennara egna barnaheim sá út. Har var sofa, chatol, sekretær – t.e. skáp við nógvum skuffum – pedestal, klaver og myndir á vegginum. Pápin, ið var franskur konsul, hevði nógv sambond við keypmenn og embætismenn, og teir sóust eisini í fríløtum:

„Vi hjemme havde en Slags Særstilling; Embedsmændene behøvede Faders hjælp – og vi kom sammen med mange i Byen; Overlærer Bergh ved Realskolen var en meget velbegavet og betydelig Mand, Købmand Bærentsen...Købmand Evensen, hvis Broder Provsten var gift med min Faster og Apotheker Finsen, Søn af Amtmand Finsen og Broder til Professor Niels Finsen – var alle Faders gode Venner; de har ofte faaet en glad L'hombre i vort hjem gennem Aarene." 532

Við lýsingunum hjá dóttur keypmannin Jacob Lützen sóust teir menn, ið høvdu hægstu tignarstørvini í býnum, bæði úti og heima, og hennara barnaheim tykist materielt og í sosialum innihaldi at vera virðiligt umboð fyri borgaraligu mentanina í Havn. Eva Flensborg hevur verið ein vakinn eygleiðari og sigur, at

okkurt embætisfólk ikki hevði hug at hava samband við tað vanliga fólk í býnum:

„Jeg har engang set en Fisker møde Dommeren paa Gaden; han tog pænt sin Hue af, og rakte Dommeren sin Haand – og Dommeren slog ham over Armen med sin Stok! Jeg hadede Dommeren fra den Dag. Embedsmændene havde det kedeligt deroppe, da de mente de var for fornemme til at omgaas de andre Thorshavnere." 533

Tá ið fólk í borgarastættini hava lýst sítt egna umhvørvi, kemur teirra sosiala tign sjónliga fram. Soleiðis er eisini við sambandinum við onnur við sama uppruna, og ein stætt kann skiljast sum eitt sosialt tilknýti og skal ikki einans lýsast við búskaparligum fortreytum, men eisini stættamentanarliga, júst soleiðis sum Eva Flensborg omanfyri hevur lýst sítt barnaheim og samveruna við sínar javnlíkar. Sostatt eigur ein stætt eisini at fatast sum eitt mentanarligt samband og tilknýti.

Vit kunnu hugsa okkum, at fólk hava fylgt væl við, hvat ið onnur hava útvegað sær. Í arbeiðsdagbók hjá Douglas Marr, sum búsettist í Havn uml. 1930 og virkaði sum umboð hjá bretsku fyrirkunni Hawes & Co. í London, sæst, at stórtíðindi spurdu í býnum, tá ið fyrrverandi stjórin á Skipafelagnum, vinnulívsmaðurin Jens av Reyni, hevði keypt sær ein bil:

„This man has caused a slight sensation here, by having bought a new small Ford Saloon, being the only private man who has a car in Faroe except the Doctor who has one of the same kind." 534

So er eftir at vita, hvussu vordðið hevur verið seinni í 20. öld. Tá ið munnligu heimildirnar hava verið spurdar um stættir, um sosial viðurskipti sum heild ella um møguligan stættamun í Havn, hava fólk ilt við at seta orð á, hvat ið tey hugsa. Sum heild svara tey við mentanarligum útlekkingum um stættir og sosialar munir í býnum, og Klubbin kemur fram fleiri ferðir. Her sigur ein, at hann hugdi eftir fólk, tá ið tey fóru í veitslu í Klubban:

„...tað var Klubbaveitsla, og vit plagdi at steðga á og hyggja eftir teimum fíni fólkunum, sum tá komi, hesi her, og tá snakkaði vit, 'gott man ikki skal har, eg hevði ikki dugað at etið ímillum tey!' 535

Stórar veitslusamkomur munnu mangan hava gjørt fólk ótrygg.

Hesin maður sigur, at hann kendi ein, sum dugdi so væl at herma eftir klubbálimum, hvussu fin tey vóru og hvussu kurteisliga tey heilsaðu upp á hvør annan. Men tá ið brennivínið fór at virka, vóru tey ikki petti øðrvísi enn onnur.

Ein annar sigur hetta um Klubban:

„...man kann bara taka Havnar Klubba, oytt typiskt dømi um tann betra endan...og inni í Havnar Klubba havi eg ongantíð vitað um arboýðsmenn, ella vanligur fiskimaður er sloppin inn...tað voyt eg onki um...toyr sluppu simpulthen ikki inn...“

536

Í dag er Klubbin ikki tað, hann hevur verið, og hevur ein breiðari limaskara enn áður.

Sum sagt var Kaiin almenn tíðindastova, har fólk úr býnum stímaðu oman at vita, hvør ið kom og hvør ið fór niður við ferðaskipunum. Á Kaiini var gott útsýni, og har sást tú, hvør ið ráðini hevði. Hetta dømið sigur, at tey, sum ferðaðust niður til Danmarkar við skipi, áttu pengar:

„...tú kundi standa bara á Kaiini, tú sá, hvør fór niðir og ferðaðist, tað var ikki vanligt...tað var ikki tann vanligi maðirin, sum fór niðir við 'Tjaldrinum' og ferðaðist...og tú sá tað á húsum...tey sum høvdi pengar, handilsmenn og aðrir, tú veitst, sum vóri væl fyri, teir bygdi sær stór hús, ha... tað haldi eg man sá...“ 537

Stjórin á DFDS var eyðsýndur borgari í Havnargøtum, bæði sum stjóri og í høvuðburði. Frú Müller var hábærslig:

„...veitst tú, tá 'Dronningin' kom...plagdi sum regil at vera til arbeiðstíð, eina ferð mitt um fyrimiddagin, 10-tíðina, ella okkurt sovorðið...so fóri allir yvirmenninir á 'Dronningini' til party hjá Müller, í fullum uniformi, ja, ja, ja!...skipari og stýrimenn, maskinmaðir og hólmeistarar, við snórum og kaskett og alt, heim til Frú Müller, til party...og so plagdi hon at koma út eftir Kaiini, eisini, av og til, at heilsa upp á teir...forbannað flott!... majestetisk madamma, stór og prúð, pelskraga rundanum her, fjøðir í hattinum, ein ordilígr matrána!...tað var høgtidiligt, ja, halt kjaft, tað var høgtidiligt!...“ 538

Í nógvum færum verður hildið, at tær dansku ættirnar vóru tey fínu í Havn, bæði embætis- og keypmansættirnar, og tað vóru

eisini nakrar færoyskar ættir við sosialari tign, sum vóru høgt í metum, at har høvdu vanlig fólk einki at gera:

„Tað var mest tað sum var danskt, ha, sum vóri tey fíni...tað var eitt sindir fínari fólkaslag...eg haldi, viss tað var stættarmunir í Havnini, so visti man, at har høvdi vit onki at gera, ha...tað var tey tú ikki rakk upp til, og tey royndi tú ikki at fáa fatir á, ha...“ 539

Eitt seinasta dømi skal verða endurgivið. Dóttir vaskikonu og lossingarmann, f. í 1950, plagdi sum ung genta at vera úti við mammuni og gera reint. Har sá hon hús, sum ikki vóru sum hennara, og hevur luktað seg til sosialan og mentanarlígan stættamun. Hon sigur, at hennara barnaheim var fátæksligt, men heitt og fjálgt, og hevur m.a. tikið til barnaheimið hjá rithøvundinum Marionnu Debes Dahl, dóttur landslæknar:

„...viss eg kom inn í eina hús, har tað luktaði av sigar, so var mítt fyrsta inntrykk, at tey mátti vera rík, hesi fólkin, tí tað luktaði av sigar...tað var stættarmunir, tað var tað (...) tað var sum at koma inn í eina aðra verð, tey høvdi w.c.'ir, og tey høvdi baðikar, og tað var púra óhoyrt harniðri í húsinum hjá okkum (...) mamma plagdi at baka leygarkvöld, hon hevði ein gamaldags bakarovn, sum hon brúkti primuss til, og so bleivst tú sett í eina balji við síðina av bakarovninum, ha...tú fekk faktiskt ikki lov at blíva smæðin og genert, tí har mátti tú sita á køksgólvinum, óansæð um nakar kom inn ella ikki...baðikar hevur í mínari verð verið nakað ótrúliga flott! (...) men hygg, hevur tú lisið bókina hjá Mariannu Debes Dahl?, altso, geografískt er púrt ongin munir á, at fara har sum hon er uppvaksin, og fara tey fá fetini har sum eg eri uppvaksin...har er ein verð á muni...har er ein heil verð á muni...“ 540

Vinnulívsmaðurin, sum fyrst í 1930-árunum keypti ein bil sum tann hjá lækninum, Klubbin, har tað betra slagið í veitsluhýri vísti seg í fríløtum, fólk, sum høvdu ráð at ferðast niður til Danmarkar, virðiligi stjórin við pelskraga og fjøður í hatti, tey fínu dansku, tú hvørki kundi ella skuldi tryggja teg upp til, og góðu húsin við w.c., baðikari og hús angandi av sigarroyki. Frá ymsum sjónarhornum vísa dømini, at í Havn vóru tað serliga materiellu góðgripirnir, men eisini sosialu sambondini, ið hava vitnað um eina borgaraliga mentan, sum her hevur verið eygleidd úr neðra.

Tað skal ekki verða neynt, hvörja heims- ella lívsáskoðan fólki við uppruna í tí borgaraliga umhvörvinum hava havt, men borgarastættin, embætis- og vinnulívsfólk í býnum, er tikin fram sum mentanarstætt fyri at vísa á nakrar ítækiligar mótsetningar. Mentanarmörk kunnu vera kám í stöðum og greiðari aðrastaðni, men her hava nakrar heimildir við tilknýti til arbeidsumhvörvið á Kaiini við egnum orðum víst á munin á fólki í býnum við teirra stættamentanarliga fatanarstöði.

Arbeðaramentan – mörk og merking

Tá ið hugsað verður um mentanina hjá tí arbeðandi fólkinum, verður aloftast hugsað um eitt umfatandi og breitt hugtak, ið fevnir um alt, ið kann setast í samband við lív og rørsur, við hug- og heimsmyndir hjá arbeðskvinnum, arbeðsmönnum og börnum teirra. Hugtakið hefur fleiri merkingar, verður brúkt í ymsum hópum, men arbeðaramentanin er samanumtikið eitt heildarheiti fyri ymisk fyrbrigdi, men sum kortini ikki mynda eitt einstakt hugtak.⁵⁴¹

Í teimum skandinavisku londunum hefur sosialdemokratiska arbeðaramentanin ivaleyst verið tann sjónligasta og sterkasta. Vit kenna reyðu fakfelagsfløggini á altjóða arbeðaradegnum 1. maí, vit kenna ungdóms- og ítróttarfeløgini, sum eru stovnað við tí sosiala endamáli at savna arbeðarastættina saman í frítíðini, og vit vita um arbeðarabókmentir og -sangir.⁵⁴² Sosialdemokratiska arbeðaramentanin var ein forritað mentan, ein mentanarlig stevnuskra, sum hevði røtur í fólkaamentanini, men hon varð formliga knæsett av einum sonevndum *arbeðaraaðali* við stöði og virkni í hesum javnaðarflokkum og í teirri arbeðara- og fakfelagsrøslu, sum altíð hefur havt tætt tilknýti til hesa politisku hugmynd. Hetta var ein mentanarliga skipað *yvirtrom*.

Tað hevði verið ein misskiljing at mett arbeðaramentanina í Føroyum sum sosialdemokratiska, og sjálvt Tvøroyri, sum var mest ávirkað av arbeðararøslu og javnaðarhugsjón her á landi, tykist ikki at hava ognað sær hesa arbeðaramentan. Teir gransk- arar, ið hava fingist við Tvøroyri, hava heldur ikki tikið hesa mentan upp til viðgerðar.⁵⁴³ Hetta kann vera tekin um, at hon aldri tók seg upp ella vann frama har suðuri.

Í Havn sæst sosialdemokratiska arbeðaramentanin heldur ikki og heldur ikki millum lossingarmenninar á Kaiini. Tískil hefur slík mentan á einum formligum stöði hvørki gildi ella týðning, tá ið Kaiin skal viðgerast, og av tí at lossingarmenn ikki hava borið

eina formliga mentan, so má havnarmótið í Havn hava havt eina óformliga mentan.

Vanliga fatanin aðrastaðni av arbeðaramentanini var leingi, at stovnar og felagsskapir hjá arbeðararøsluni, eitt nú sjónleikur, arbeðarabókmentir, filmir, myndlist, fjølmiðlar, útbúgvingar o.a., at tann almenna mentanin hjá arbeðararøsluni var tann veruliga arbeðaramentanin, meðan gerandisdagurin hjá sjálvari arbeðara- fjøldini í minni mun hefur havt vísindaligan áhuga. Søgufroð- ingurin Flemming Mikkelsen er ein teirra, ið heldur, at nóg- gleppur av hondum, um mentanin hjá fólki í gerandisdegnum ikki kemur fram.⁵⁴⁴ Vísindaliga orðaskiftið hefur eisini verið at skilmarka mentanina í arbeðararøsluni og mentanina í gerand- isdegnum sum tvær ólíkar mentanir.

Tað er ein sannroynd, at mentanarhugtøk alsamt gerast fleiri, men her skal minnast aftur á áður umrøddu fatan hjá Eyðuni Andreassen, sum vísir á, at tann einstaki í hópinum letur innskot frá sær og fær røslu í mentanina. Her er lagt upp fyri at skilja *samveru* og *samvirkan* millum menninar á Kaiini í Havn sum ta veruliga arbeðaramentanina.

Inn í mentanina – inn í millum vörur og góðs

Í stóru havnunum skal mentanin hjá havnararbeðarum skiljast sum eina yrkismentan. Hetta merkir, at yrkið verður hildið at hava verið einstakt, og sostatt víkur mentanin hjá teimum í hesum yrki frá øðrum.

Í 1950-árunum fekk tann serstaka arbeðaramentanin hjá havnararbeðarum – *dock workers culture* – sett orð á, hvussu hon var í havnararbeðarabýlingum í Manchester. Hon var í nógvar mátar knýtt at og flættað inn í arbeðslívið hjá manni og pápa og hjá starvsfeløgum og vinmonnum hansara, ið flestallir arbeiddu niðri í havnini.

Á ráðstevnuni í Amsterdam í 1997 um havnarbýir og havnar- arbeðarar varð hugt at hesi mentan og spurt, hvussu mentanin var heima í havnararbeðarabýlinginum, men eisini inni í sjálvum arbeidsumhvörvinum, og somuleiðis varð spurt, hvussu hon sást koma fram á einum óformligum stöði:

„What kind of workers' culture developed in dock labour (slang, songs, masculinity, violence, drinking, pilfering, race relations, religion, etc.)?“⁵⁴⁵

Fyrst av øllum eiga eyknevnini at verða neynt. Tey hava verið mong millum havnararbeðarar uttanlands, og Anders Björklund

hefur sannað saman eitt stórt tal av hesum í havnini í Stockholm. 'Bla Bla' tosaði nógv, 'Sputnik' skal sjálvur hava sagt, at hann hevði flogið í Royal Air Force, 'Ubátsskepparn' ella 'Kaptan Nemo' holvdist eina ferð við bátinum hjá sær.⁵⁴⁶ Í havnini í København vóru somuleiðis nógv eyknevni millum havnararbeiðarar. Ein kallaðu teir 'Tøf-tøf' og sonin 'Fut-fut'. Synirnir hjá 'Bornholmeren' vóru 'Silden', 'Makrellen' og 'Forellen'.⁵⁴⁷ Tað er ymiskt, hvussu heimildir hava sagt frá eyknøvnum á Kaiini. Tey hava verið har, men tað er ikki vist, at tey stava frá umhvørvinum, og sambært Williami Heinesen bóru høg og lág í Havn eyknevni ella 'maliciøse kælenavne'.⁵⁴⁸ Eyknevni úti á Kaiini munnu ikki hava verið so serstøk í Havn.

Verður hugt at mentanarligu undirevnunum á ráðstevnuni í Amsterdam, so er ivasamt, um *slang* hevur verið at hoyrt inni í pakkhúsum, um nakrir serligir lossarasangir hava verið yrktir og sungnir í skipslastum við Eystaruvág. Onnur enn hvít fólk og aðrir átrúnaðir kunnu úti hysast at hava verið í Havn. Somuleiðis er ivasamt, um harðskapur hevur verið millum menninar í Havn, men mansverðin var har og eisini drykkjuskapur og smástuldur. Tað skal aftur sigast her, at *havnarhumor* og *slagferdigheit* ljóðaði millum manna. Hesum boða klassiskar søgur frá, og havnarbýurin Tórshavn hevði eina lossingarmannamentan, sum uttan fyrilit og úr egnum barmi tók myndir, hendingar og tónar úr sínum kenda innihaldi í gerandisdegnum. Hetta var ein óskipað mentan, men var tann *laðaða grundin*, ið menn sjálvir bóru og bygdu.

Hví vóru havnararbeiðarar altíð so stuttligir, og vóru teir skemtingassamari enn onnur arbeidsfólk, spyr Anders Björklund, tá ið hann hevur roynt at lýst hesar menn í Stockholm – 'sjåare-klassens lösdriveri':

„Hamnens oregelbundna rytme, som växlade mellan perioder med intensivt arbete och perioder av stiltje, påminde ju på flera sätt om landsbygdens arbetsstil. Historierna och originaliteten kan då ses som ett resultat av mötet mellan hamnens improvisationer och stadens mer inrutade liv. På hamnens arbetare kunde drömmar projiceras som rörde individualitet och frihet. Bland hamnens arbetare kunde stadsborna finna ett slags genuina urtyper - en grundmall av såväl goda som klandervärde egenskaper, men alltid med en äkta kärna.“⁵⁴⁹

Hetta er sum at hoyra Jóanes Nielsen siga, at á Kaiini fanst tú

Á einum og hvørjum arbeiðsplássi við ferð á hendir nakað. Samskiptið er kvikligt og títt, róligt og góðsligt, við róli og skróli, hittinorðum, kelinøvnum og eyknevnum, argan, kapping, roysnum og brøgdum. Timburlossing í 1930-árunum. (Snr. 3350-1175)

upprunafólkið í býnum, sum átti lykilin til Havnina. Yvirhøvur er at siga um arbeiðaramentanina, at hon er dynamisk, óhátíðarlig og livandi. Humor er sjónligur í hesi somu mentan, og stýrt verður við tí *spontaniteti*, ið sæst millum fólk, sum handaliga arbeiða saman.

Lossingarmenn siga frá, at tað kundi vera stuttligt at arbeiða á Kaiini. Har hendi altíð okkurt, og tað eru eisini nógvar søgur um lossingarmenn. Tað eru somuleiðis eisini nógvar mýtur, ofta eintáttaðar og innantómar hugsanir um, hvat ið ein lossingarmaður í roynd og veru hevur verið. Tað kann t.d. vera, hvussu hann er, hvat hann ger, hvønn hugburð hann hevur til lívið og tilveruna og hansara atferð móttvegis arbeiðsfeløgum, arbeiðsgevarum og øðrum. Summir av hesum fordómum eru kortini á leið, aðrir bara partvíst á leið og aftur aðrir eru heilt av leið. Ein verður at ansa sær, at gerandisligu hugmyndirnar ikki fara avstað við øllum, at allur hesin yrkishópur, sosialt, mentanarliga og søguliga fær eitt illa uppiborið brennimerki.

Nakrir fordómar skulu lýsast og viðgerast. Í sjáldsomum greinarstubba verða lossingarmennirnir í Havn lýstir við eini lítið rósandi orðing sum „óbrúkiligir lossarar í Havn“ og harafturat við tí, teir helst hava verið mest kendir fyri, nevniliga „hvussu nógvar kassar av sprutti teir hapsaðu á Skipafelagnum“. ⁵⁵⁰ Við hesum í huganum skal verða hugt at brennivínsnýtluni og smástuldrinum.

Brennivín og smástuldrur – tær klassisku søgurnar

Tá ið hugtakið lívsformur hevur verið brúkt, so er tað fyri at skilja ímillum og vísa á, at munir eru á fólki – eisini á fólki í somu stætt. Dagleigarar hava havt ein lívsform, sum hevur verið øðrvísi enn aðrir lívsformar í arbeidarastættini. Hesin lívsformur er tó partur av somu stætt.

Stættamentanin hevur somuleiðis verið brúkt at vísa á, at eitt nú materiell viðurskifti eyðkenna eina stætt, og tað kann eisini vísa á ymsar mentanarligar mótsetningar, soleiðis sum roynt hevur verið at víst á munin millum borgara- og arbeidarastættina.

Ein annar háttur at flokka arbeidarastættina er at brúka *familjúlív* og *-formar*. Svend Aage Andersen hevur sett fram fyra formar av arbeidarastættini í Århus í tíðini 1870-1940: 1) Maðurin, uppihaldarin, sum ofta var á vertshúsi og ikki so sjáldan sjálvan útskeiðingardagin. Hetta var ein sosialt hótt og ótrygg arbeidarafamilja. 2) Kvinnan, tann staki uppihaldarin, er eisini arbeidarafamilja, ið hevur havt ilt við at fáa endarnar at rækka saman, eins allar uppgávur í húshaldinum sjálvsagt hava ligið á henni. 3) Maðurin, uppihaldarin, var álítandi á arbeidsplassinum, stöðufastur heimamaður, læt konu um heim og húshald og læt hana umsita lønina. Hetta var ein sosialt trygg arbeidarafamilja. 4) Tann seinasta familjan var politiskt virkin í arbeidararørsluni og í sosialdemokratiska felagnum. Heimalívið var eisini knýtt at hesum politiska stættamedviti og -virksemi. ⁵⁵¹

Tað ber til at flokka arbeidarafamiljur eftir hesum leisti, men tær stereotypisku familjurnar krossa í fleiri førum hvør aðra, og tær kunnu líkjast í innihaldi. Hesir ymsu arbeidsmennirnir vóru á Kaiini.

Fyrst sáttligi og vátligi arbeidsmaðurin:

„Hann lossaði á Kaiini (...) hann var so vátir, stakkalin, viðhvørt...drakk so illa...annars var hann ein øgiliga fittir maður...“ ⁵⁵²

Síðani sáttligi arbeidsmaðurin, sum í frítíðini eisini var virkin í kristiligari samkomu:

„Hesin maðurin, hann hevði so nógvar dygdir...og hann stjól ikki, hann segði ikki eitt ljótt orð um eitt menniskja, hann gjørði arbeiðið so grúiliga væl, hann var so væl gjørdir...og so hansara stilli máti at vera uppá...fólk finga virðing fyri honum...“ ⁵⁵³

Og at enda sáttligi og politiskt virkni javnaðarmaðurin:

„Hann dugdi øgiliga væl, diplomatisk evnir, hann var bara har (...) hann agiteraði øgiligt, forskelligastaðni...hann segði so nóg, tað lá væl fyri hjá honum...“ ⁵⁵⁴

Í Havn kundi ein vátligur og vinglutur arbeidsmaður saktans vera javnaðarmaður. Ein annar arbeidsmaður, sum eisini var javnaðarmaður, kundi saktans vera avhaldsmaður, ein álítandi lossari, fastur og fúsur í sínum arbeidslívi. Úti á Kaiini vóru fakfelagssinnaðir menn og eisini liberalt sinnaðir, sum hildu seg til ein borgaraligan politikk. Har vóru menn, sum trúliga gingu í kirkju ella í aðrar trúarsamkomur. Men hvussu var við brennivíninum og smástuldrinum, hvør var uppií, og hvør hevði ábyrgdina av hesum, sum fór fram? Tað ber ikki til at finna fram til, hvørjir teir vóru, um teir vóru at finna millum teir føstu, teir minni føstu ella teir heilt leysu menninar, um tað var ávís kjarna av monnum, ið vísti hesa atferð ella um tað fór fram av og á, tá ið freistingin og tostin komu á teir.

Søgurnar um hendingar av slíkum slag verða enn sagdar og hoyrast í ríkiligt mát í tí munnliga heimildartilfarinum. Hetta eru anekdotur, ið siga frá Kaiini sum nakað serligt, ella sum Anders Björklund sigur um søgur úr havnini í Stóckholm, at fyrr setti arbeiðið og felagsskapurin í havnini slóðir eftir seg í heimalívinum, meðan tað í dag eru fleiri identitetir at velja í hjá fólki, onnur áhugamál at rækja, og tí eru søgur úr havnini vorðnar minni vanligar. Men søgurnar um menn og tilburðir í havnini hava tó eitt endamál:

„Anekdoterna bekräftar – genom sina formuleringar av gamla kvalifikation och rättigheter – yrkesgruppens särställning. Historier och öknamn bevarar minnen av händelser och kamrater. Genom de gamla hjältarna kan dagens hamnarbetare – trots ett nytt yrkesinnehåll – föra ett slags dialog med den ryktbare sjåaren till yrkesidentitetens försvar.“ ⁵⁵⁵

Sögurnar úr havnini váttu, at hon var serlig, og vit skulu spakuliga fara at siga frá søgum um smástuldu úti á Kaiini í Havn. Tær kunnu fatast sum stuttligar, sakleysar hendingar, og fyrsta klassiska søgan er gomul. Hon er um ein mann, sum segðist altíð vera grammur at taka kol við heim til sín sjálvs, tá ið teir lossaðu koldamparar ella tá ið teir bunkraðu skip. Søgan er frá formansdøgum Aksel Jensens á Skipafelagnum, sigur nólsoyingur:

„...‘Smiril’ brendi jú kol, teir bunkraðu ‘Smiril’, og teir bauru í leypu umborð, og S. stoytti í øskurennuna, og rímiligvís, so rann tað fyrri borð, og so kundi teir trola tað upp aftur um kvøldið...og Aksel kemur so, og hann sigur so, ‘tú, tað er forkert hol tú stoytir í, S.’...’oytt hol og annað’, skuldi S. siga, ‘um tað ikki kundi gera tað sama?’ ... tað gjørdi rímiligt ikki tað sama...so dreggjaðu teir eftir koli, aftaná...“ ⁵⁵⁶

Heimildir siga, at farið var í bát og glúpar vórðu brúktir at fáa kolstykkini upp frá botni.

Ein onnur klassisk søga er um ein Poul. Hann var við at lossa „Drotningina“ og gekk aftur og fram eftir dekkinum og hevði góðan hug á brennivínsfløskuni inni á einum kamari:

„...og kúgveygað er opið...hann gongur forbið einar tvær ferðir og vitar, um nakar hyggir, ikki sannheit...og so kann hann ikki lata vera, leggir hondina inn eftir hesari her fløskuni...og ein jarnhond grípir um skøvningin á honum og sigir, ‘hvad satan laver du her?!’, ikki sannheit...’jeg, jeg...jeg ville bare sige farvel...“ ⁵⁵⁷

Søguna um Poul hevur hesin heimildarmaður hoyrt, men hann sá ikki sjálvur hendingina, men setningurin ‘Farvel, Poul’ hevur gingið aftur í umhvørvinum.

Ungir dreingir kundu vera smædnir, men ikki tá ið tað kom til fruktir. Serliga bananirnar koma ofta fyri í heimildunum:

„J. og eg høvdu fingið tjans at lossa oytt vikuskifti, ella fríggjadag og leygardag, at lossa bananir...tí tað vóru floyri dreingir við...tær lógu moyri ella minni leysar umborð, voytst tú, og tað er klárt, at tað var ikki gott fyri hoylsuna...vit høvdu nóg illa sæð bananir, so, tá tað loyð út á dagin, tá høvdu vit etið okkum um rygg av hesum bananunum...tað var ikki gott fyri hoylsuna...“ ⁵⁵⁸

Báturin „Skarvasteinur“ førði vörur og góðs til Suðuroyar og

kundi fara bananleysur úr Havn. Apurnar á Kaiini høvdu etið tær.

Søgan um mannin, sum nápaði mjøl, er eisini kend:

„...hann hevði tikið einar 2-3 mjølpakkar, og ein hevði sagt, ‘pínadoyð tú ert blivin tjúkkur’...og knallaði nevan í búkin!...á, tað hvíta rokils, tað kom hol á!...tað var óreint!...hesin var hvítur allur sum hann var, og tá ráddi um at sleppa sær heim...hetta var aftan á arbeiðstíð, ella døgurða...sleppa sær vekk, áðrenn nakar formaðir kom har...eg sá hetta hvíta, og eg forstandi ikki, hvussi hesin fekk stappað seg út, nettupp tann maðirin, hann var temmiliga tjúkkur...hann var oftani øgiliga tjúkkur...“ ⁵⁵⁹

Søgan um mannin, sum tók sær skjúrtur, kemur eisini fyri:

„Eg veit um ein mann, hann var í 7 skjúrtum, hann kom í land, eina ferð... penar skjúrtir, teir høvdi funnið eitt kartong sum skuldi til Reykjavíkar... sær tú, útyvir hvørja aðra, og so troyggjina útyvir aftir...hann sá hampiligir út, hann var (he) bara fitnaðir eitt sindir...“ ⁵⁶⁰

NATO-støðin í Mjærkadali fekk dýrt og gott kjøt sendandi við skipi. Einar 12 t-bone steikir vóru í hvørjari eskju, men tær komu ikki altíð fram:

„...B. sigir, ‘tað er onki sum eitir, tá tað er blivið myrkt, upp á dekkið við kartongini, og so í havið!...so er tað stolið niðri, viss teir síggja hana tóma her, so hava vit stolið hana her, tað er klárt...teir finge krógvað hana í frystilastini, og tá skipið kom aftir úr Klaksvík, fer niðurgangandi fríggjadag, nú er kartongið har, og teir býta millum sín...tað bar soleiðs á, at tað bleiv við at koma vara, og ferðafólkið kemir umborð...veitst tú, hetta frysta, hetta lá inn á búkin, og inn á lendarnar, og O.: ‘nú, tín helvitis kusa, gang!...vit sum gingu fremstir, ongin av okkum skundaði sær ...og teir vóru um at ganga frá verðini í kulda!...“

⁵⁶¹

Ein annar tók klæði heim við til konuna, men hetta var í so avdúkandi, tá ið hesi pløggini hingu úti á snórinum:

„Eg veit ikki, hvussi teir bóru seg at...teir sloppi í eskjir við toyið, undirtoy og sovorðit...eg veit um okkirt hús her í Havn, hvar man hevur grinið at... tað var onkur sum altíð var á Kaiini, hann var fastir...konan hevði altíð so ólukksáluga fínar

náttkjólar, og dýrar náttkjólar, og það var bestemt ekki nakað, tey fóri út at keypa, og tann konan hevði heldir ekki tann figurin... men hatta er sikkurt allastaðni í verðini, ha..."⁵⁶²

Tað er rætt, at smástuldur, sum seinasta heimild heldur seg vita, er farin fram í havnarbýum uttanlands, og lossingarmenn í Havn siga, hvussu serliga grovir havnararbeiðararnir vóru í Kopenhagen. Henda havnarbý koma vit aftur til um eina løtu. Men tað er eisini rætt, at undirklæði ikki altíð komu vegin fram til eigara í Havn. Í 1949 sendi A/S Páll Ólafsson & Co. bræv til avgreiðsluna hjá DFDS:

„Fra A/S Rafa (Schousfabrikker) i København fik vi hertil med M/s. Dronning Alexandrine tilsendte 10 Kartons Charmeuse Undertøj, Mærket P.O. & Co. Nr. 1-10, ifølge Faktura af d. 24. Oktober. Disse Varer har vi hentet paa Ekspeditionen, og det viser sig, at de er i meget daarlig Forfatning, Kartongene er brækket, og det ser ud til at en Del af Indholdet er stjålet..."⁵⁶³

Tað er ikki til at siga, hvør ið tikið hevur. Seinast í 1940-árunum kemur fyri í brøvum frá 'Udenlandsk Reklamationskontor' hjá DFDS í Kopenhagen til avgreiðsluna í Havn, at:

„...trods nærmere Undersøgelser ikke har været i Stand til at opklare, hvor eller hvorledes omskrevne Manko er opstaaet. Imidlertid har det fra Skibets Side været truffet alle Foranstaltninger for i videst muligt Omfang at forhindre Rapserier af Lasten, idet der saavel ved Indladningen som ved Losningen har været Vagt i Lastrummene."⁵⁶⁴

Onkuntíð varð staðfest, at góðs varð nápað í Havn og ikki niðri í Kopenhagen.

Tað er annars munur á stuldri og smástuldri og somuleiðis munur á søgum úr havnum uttanlands. Meðan smástuldur hevur verið heilt vanligur og ofta er komin fyri, so hevur havnararbeiðarum aðrastaðni dámt væl at sagt frá sínum stóru fongum. Í eini amerikanskari havn hava teir sagt frá, at ein skipslast við klaverum eina ferð bara hvarv út í tey smáu heimini, og eina ferð stjól ein maður einsamallur ein Fordbil – tó ikki í einum, men í smáum, ein lut fyri og annan eftir.⁵⁶⁵

Stuldur og smástuldur í tí týska havnarbýnum Hamburg í tíðini 1888-1923 hevur søgufrøðingurin Michael Grüttner lýst og viðgjørt. Í 1922-1923 var ovboðið. Skandinavisk skipafeløg

noktaðu at flyta vörur og góðs um Hamburg, og sjálvt størsta skipa- og shippingfelagið í býnum, *Hamburg-America Line*, skipaði heldur innflutt kaffi upp í Antwerpen enn heima í Hamburg. Stuldur í hesum havnarbýi hevði í øldir verið ein trupulleiki og orsøkirnar tykjast at hava verið fleiri. Stuldur kom ofta fyri, tá ið ringar tíðir vóru, men hetta var eisini eitt slag av sosialum uppreistri. Lønin var lág og teir nápaðu fyri at bota um vánaligu úrtøkuna. Michael Grüttner heldur, at smástuldur hevur verið ein *proletarisk mótmentan*:

„Pilferage from the docks formed an illegal aspect of everyday life for the working classes, one of the means the workers had at their disposal to solve their material problems."⁵⁶⁶

Smástuldur var sjálvsagt ólógligur, og menn fingi í summum færum fongsulsrevsing, men stuldur var eitt fjalt kynstur hjá fólki í arbeiðarastættini. Menn stjólu av neyð í Hamburg og royndu á henda hátt at klára seg í gerandisdegnum.

Í havnarbýnum Tanga í Tanzania hava havnararbeiðararnir sambært søgufrøðinginum Frederick J. Kaijage skilt ímillum stuldur, *wizi hasada*, og ein meira lógligan stuldur, *wizi halali*, og yvirhøvur hava teir hildið seg til at nápa klædnapløgg og tílíkt. Munnligu heimildirnar hjá Frederick J. Kaijage siga, at smástuldur ikki var serstakt fyribrigdi fyri Tanga, men kom fyri í øllum havnarbýum. Góð ráð og prei um eitthvørt á hesum og hasum skipinum vóru at fáa frá arbeiðarum aðrastaðni, og Frederick J. Kaijage metir smástuldur sum eitt *proletarisk medvit*.⁵⁶⁷

Tá ið tað kemur til smástuldur á Kaiini í Havn og hugsað verður um søgurnar, um dreggjan eftir koli á Havnarvág, um miseyðnaðu royndina at taka brennivínsfløskuna, forkunnugu bananirnar, teir góðu kjøtbitarnar, mjølið og náttkjólarnar, so er ikki vist, at tað er beint at tosa um proletariska mentan og medvit í Havn. Men tað áðurnevnda 'hjørnaslengið', har kassi glapp úr, av tí at stroppurin varð lagdur ov uttarlaga og tískil koppaði, var ein máti, sum shippingmaður veit um ikki altíð kom fyri av óvart:

„...tað bleiv mangan sagt, 'ja, hatta 'hjørnaslengið', hatta hevði tann og tann gjørt við vilja', bara fyri at kassin skuldi brotna, tá hann kom inn á lagrið...so kom ein hond, sníkjandi inn í, fyri at rapsa burtirúr..."⁵⁶⁸

Nakrar av frásagnunum á Kaiini *kunnu* vera ferðasögur, og illgruni er um söguna um mannin, sum læt seg í sjei skjúrtur, og tók sær við til hús. Ein heimild sigur, at maðurin er deyður, ein onnur heimild sigur, at hann enn er á lívi. Kortini gongur talið sjei aftur. Men aðrar søgur eru veruliga farnar fram. Hjá onkrum galt tað spenningin at fáa sær, og tað var partur av einum lívsstíli:

„...tá ið emballagan skrædnar, og tað begynnir at detta burtirúr, ella kanska áðrenn tað dettir burtirúr, tá er so grúiliga freistandi, at *‘hatta taki eg, áðrenn tað blívir oyðilagt’*, ella áðrenn onkur annar stingur av við tí ...ert tú fyrst begyntur, tað er sum tá tú drepir fólk, tað er altíð ringast at drepa tann fyrsta, tí aftaná gangir tað bara automatiskt...tað er so nakað tað sama við tjóvari (...) eg veit ikki um tað er tjóvari, tað kemir ann uppá, hvørji eygur man sær við, ha...”⁵⁶⁹

„...tað vóri speciellar typir í Havnini, tað vóri nógvir...viss tú tekir P. og H., og sovorðir, teir funni grúiliga skjótt saman, nógvir sovorðir, ha...og tað gekk eisini út uppá at hava tað stuttligt og vita, hvør kláraði at stjála sær eina konfekteskji, ella annað...”⁵⁷⁰

Klassisku søgurnar av Kaiini eru annars truplar at eftirkanna. Tá ið metast skal um virðið á slíkum søgum, so er ilt at skyna á, um ein søga bert finst hjá einum persóni ella fleiri persónum:

„Folklorister skelner således typisk mellem selvoplevede minder og sagn, som kan være kollektive (rygter) eller individuelle (anekdoter).”⁵⁷¹

Hesar endurgivnu søgur eru bert eitt lítið úrval, og av tí at søgurnar eru so nógvir, so munnu sær kortini hava havt eitthvørt samband við veruleikan. Eitt annað dømi er krókurin. Hann var sum sagt tann einasti reiðskapur, ið havnararbeiðarar høvdu havt aðrastaðni, tá ið lossað varð upp á tann gamla mátan, og hann varð brúktur at stýra slengið, tá ið tað skuldi hivist upp úr lastini, og eisini til at krækja í illtungt góðs. Sambært heimildunum var krókurin ókendur í Havn, og bara ein maður skal hava havt ein slíkan. Hesin maður hevði siglt úti, hevði arbeitt í havnarbýi uttanlands og hansara krókur varð brúktur til annað enn at stýra við:

„...hann var havnararbeiðari har yviri, hesin føroyingurin...ja, arbeiddi í Havnini...hann hevði sínar greiðir...hann hevði eitt...eg veit ikki (he) eitt apparat (he)...hann brúkti tað umborð

á skipinum...tað havi eg hoyrt aftaná, nú, síðan eg eri farin...eg visti ongantíð um tað, tá eg var á Kaiini ...men tú mást fanin ikki siga, at eg havi sagt tað!”⁵⁷²

Í størri havnarbýum var krókurin eisini hent amboð at skræða hol á eskjur og sekkir og so var bara at fáa sær. Hetta veit eitt nú ein munnlig heimild at siga í Hull, at í ringum tíðum kundu menn skræða hol á ein sekk við krókinum, og bóðu hjástødd børn um at taka heim við til mammuna.⁵⁷³ Hóast krókurin var óvanligur í Havn, so kundu menn upp á aðrar mátar seta á vörur niðri í skipslastum, soleiðis sum heimildir hava sagt frá. Verður havnin í København tikin sum dømi, so verður sagt, at frásøgukynstrið hevði góðar umstøður:

„...Historier om, hvordan man ‘desværre’ tabte kasser med whisky eller vin hører til favoritterne!”⁵⁷⁴

Tær somu søgurnar hoyrast eisini í Havn. Í teirri fyrstu sigur maður um annan mann, at hann fírdi ikki fyri at leggja í vaðið:

„...eg skal siga sær tað, menn fóri heim við ringum nervum av honum...tað er ongin lygn, tú!...hann kundi bakka við fullari ferð inn í kassan, og knústi hann inn í skipssíðina...eg haldi tveir fóri av berum nervum, so forbannaðir var hann!”⁵⁷⁵

Eina aðra søgu hevur ein annar hoyrt frá tilkomnum manni, sum eina ferð var í lastini millum ungar dreingir. Teir høvdu tikið fruktblíkk og buðu honum burturav. Men tað var ikki frukt, teir vildu hava:

„...tað merkiliga, segði hann, tað var, tá vildi teir hava tað tóma blíkkíð aftir frá honum...nú fer hann at hyggja, hvat teir gera, nú eri teir komnir fram á nakrar brennivínskassar, og tað vóri pappdósir, tá í tíðini, og tað vóri sagispønir inni í kassanum, fyri at fløskurnar ikki skuldi brotna av stoytum...men teir tóku hendan her kassan og lyfti hann uppum høvd, og slepti hann niðir á banjaran, so tað kom hol á fløskurnar...so hildi teir eitt lummatúrriklæð at síla við, og lóti teir brennivínið renna niðir í blíkkini...tí var tað, teir vóri so blíðir við hendan mannin...”⁵⁷⁶

Seinasta dømið líkist hinum. Ein brennivínskassi kundi ‘detta’ niður, og ein oljudunkur kundi brúkast til mangt og hvat:

„...hann datt ikki altíð, hann bleiv hjálptir (he)...tað var meira

tá ið tað skuldi handast... 'áh, *pínadoyð*, tað var ikki við *vilja*!'...so hoyrði man 'klirr', og so var ein har við einum stórum krússi (...) tað bleiv ofta handað nokkso harðliga, so onkur hevði altíð krúss undir, tá ið tað begynti at leka (he)...eg var á 'Dronningini', og har hevði onkur funnið útav at reinsa ein, minnst meg rætt, ein Mobil Oil-oljídunk, ein 5-litirs dunk, og hann var fullstendiga reinir!...tann dunkurin kom ofta aftir og fram frá lastini, so tað vóri góðir dagar aftan á at 'Dronningin' hevði verið...“⁵⁷⁷

Í hesum kannaða søguskeiði hevur tann føroyska rúsdrekkalóg-gávan, við reglum um skamtan, útflyggjan, skeinking o.a., havt gildi í tíðini frá 1907 til 1992.⁵⁷⁸ Tað var neyðugt at bíleggja sær øl, vín, heitvín og brennivín úr Danmark, og í tíðini 1928 til 1988 varð kravt, at tú ikki stóðst í skattaeftirstøðu, tá ið tær bíløgdu drykkjuvørurnar vórðu loystar út, og ein serlig váttan skuldi vísast. Hetta var tvørlegt, og øl og sprutt, sum kom til landið við farmaskipum, mundi vera lættur og ómakaleysur fongur hjá tystum monnum. Tað var freistandi at munna sær á, stinga upp á seg á veg til hús. Menn og dreingir, sum hava verið í samband við skipini á Kaiini, kenna ella hava hoyrt um, at brennivín varð smuglað í land, at tað varð keypt frá einum av manningini, at fløska varð lorað úr einum kúgveyga ella av dekkinum og niður í ein bát, sum kom damlandi framvið. Fast samband kundi vera millum ein lastamann umborð ella lossingarmann í landi, ið virkaði sum millumgongumaður millum keypara og seljara. Her sigur ein frá eini rundferð í umhvørvinum, sum byrjaði í Kai-kioskini, aftur um konteynara at kasta sær av vatninum, og so gekk leiðin út á Molan til eitt skip hjá DFDS:

„...eg hevði verið í Kaikioskini...so skuldi onkur fara at vita at fáa okkurt frá einum DFDS-báti, sum lá uttast á Molanum...eg skuldi aftirundir ein konteynara at kasta mær vatnið, og tá kom ein tollari forbi...hann risti á høvdinum, 'nei, gamli, tað nyttar onki hjá tær at fara umborð har, tí vit eri á veg, tú sært, at vit eri mannsterkir, vit eri 6!'... ná, vit koma so út, og tollarnir fara so allir umborð, men tann sum eg fylgdist við, hann sýntist at vita akkurát, hvat hann skuldi...hann tosaði við ein lossingarmann, sum stóð á kaiini, og hann gjørði eitt ella annað signal upp til lúkumannin, sum stóð inni á dekkinum...tað gekk bara ein løta, so kom eitt sleng í land við varum, og tá stóð brennivín inni ímillum tað slengið...hesin her skundaði

sær at fáa sær tað... tað var tann heimari endin á bátinum, og tollarnir vóri farnir umborð aftir í hekkeni...teir fingur orðnað tað upp á tann mátan...“⁵⁷⁹

Summir vóru snildir, dugdu at snúgva sær, góvu boð frá sær, gjørdur eitt spakuligt tekn og tysti keyparin fekk sítt brennivín. Smuglarasøgurnar eru fleiri. Ein onnur var um, at ein maður var staddur á „Tjaldrinum“ og hevði goymt sær eina fløsku á einum platti, sum fór í land, men fann hvørki fløsku ella platt aftur. Hinir spældu honum eitt puss og hesin noyddist at *klappa* seg fram til dýrgripin:

„...hesin rann í land, hann fór yvur og klappaði hesar plattarnar, hann fór á forkertan platt, so fór hann til næsta, og so misti hann alt vekk, truckkurin hevði flutt uppá plattarnar...so fór hann í pakkhúsið at loyta, og har var ongin fløska...so fóru hinir at loyta, oysini, og toyr funnu! ...tað bleiv koyrt til síðis, tað bleiv ikki sagt viðkomandi frá, voytst tú, so hann fortsetti bara at klappa!...toyr høvdu onga fløsku sæð...út aftur at loyta!...áh, sum hann bølvaði!...“⁵⁸⁰

Smugling úr skipi og í land var ein beinleiðis avleiðing av galdandi rúsdrekkalóggávu í landinum. Tað vóru ikki bara menn á Kaiini, men eisini aðrir í býnum vóru so týstir, at teir komu út at finna sær eitt mið. Tískil er smugling ikki eitt nóg nøktandi svar uppá, hví heimildir siga, at Skipafelagið Føroyar var eitt '*vátt reiðari*' og at Kaiin í Havn var eitt '*brennivínsmiljø*'. Smugling av brennivíni sigur, at rúsdrekka var sjónligt í umhvørvinum, men føroyska rúsdrekkalóggávan er ikki rættiliga kjarnin í hesum. Aðrastaðni varð brennivín og havnararbeiði knýtt saman, og tað sæst bæði at vera partur av arbeiðinum og mentanini hjá hesum arbeiðsmonnum. Eitt nú fingur havnararbeiðarar í Le Havre fyrst í 20. øld tað orð á seg, at teir vóru rúsdrekkamisnýtarar, og ein lækni í býnum metti í 1913, at Le Havre var '*vátasti*' býur í Fraklandi.⁵⁸¹ Flestu havnarbýir í vesturheimi hava havt hetta sama eyðkenni, at rættiliga nógv brennivín yvirhøvur hevur verið millum havnarararbeiðarar.

Sum vit hava sæð, settu summir menn í Havn hol á, knústu brennivínskassar í lastini. Kjarnin í hesum er helst, at brennivínstostin hjá ávísu monnum á Kaiini hevur verið stórur. Hesum skal verða hugt at, og í tí fyrsta døminum minnst heimildarfólk fleiri hendingar, har rúsandi lögur var uppi:

„...har minnst eg til dæmis nakrar typir, sum man ikki behøvist at nevna (...) tá tað kom til midnátt, at tú simpilthen mátti rokna við, at dreingirnir vóri álitid saman við nøkrum fáum álitismonnum ...viss D. til dæmis skuldi uppá, so visti formaðirin, at kl. 12 var D. so trillrundir, at hann nyttaði ikki til annað enn bara at blaka upp í eina rúgvu, og so kundi hann sova rúsin av sær, og onkur av formonnum var kanska líka so illa fyrri...eina ferðna mátti manningin koma í '2-lastina' og gera enda á arbeiðinum, tí sjakkið, sum tá var, var bæði illa svøvnt og illa tæssað, at tað bleiv bara heila lortid blakað í land...so har var eisini tað komiska elementið...og tað absurda...“ ⁵⁸²

Ein annar hevur sagt, at ávíst *svinn* altíð var av eini sending av øli. Kassar hvurvu, og lastamenn smakkaðu upp á vøruna:

„...tað var altíð einir 5,6,7 kassar beroknaðir sum svinn, veitst tú...eg var ikki heilt fríur, at eg ikki fekk eina øl niðri í lastini...eg var ikki heilt fríur, tað mundi teir flestu, haldi eg, viss tað kemur til tað...jú, jú...“ ⁵⁸³

Ein triði hevur sagt, at fyllskapur á Kaiini ikki var ein óvanlig sjón, tá ið hann lossaði sum ungur maður:

„...tá, í '50inum og úteftir, tá var tað rættiliga nógv av tí, haldi eg...menn (he) komi aftir skítfullir úr lastini...tað gekk nakað vilt fyri seg...“ ⁵⁸⁴

Vit síggja, at summir menn í lastini smakkaðu sær á undir arbeiði. Sama gjørdi summir pakkhúsmenn, og vit hoyra, at sjálvt onkur lossiformaður kundi vera ávirkaður og ganga við kenning:

„...tað kundi henda seg, at tað kom seint út á kvøldið, at man sá gott, at kaskettir hjá K. fóru eitt sindir skeivt...sært tú, niðir í nakkan...“ ⁵⁸⁵

Lossiformenn gingu sína føstu gongd millum pakkhús og umborð á skipini:

„...formenninir, teir gingu við einum kæferti uppá, alla tíðina...til dæmis meðan 'Tjaldrið' lá, so gingu teir við kenning í heilum...teir runni umborð og fingi lítlan, og koyrði í sovorðnum tempo, at tað skuldi ganga skjótt fyri seg...“ ⁵⁸⁶

Tað var nógv av tí váta slagnum, og lætt atgongd til rúsdrekka gjørdi ikki einsamøll munin. Kanska summum av monnum

dámdi væl at smakka sær á, men tað kundi eisini vera, at arbeiðsdagurin nærkaðist kvøldinum, at kvøld gjørdist arbeiði á nátt. Teir kundu arbeiða runt, dagar kundu gerast langir og strævnir og svøvnurin lítil og ongin. Illveður av landsynningi, skip skuldi 'koyra', møði kom á teir, tað kundi vera ráligt og kalt, rakdroparnir hingu og ein skjótur skarpur ella báðir tveir var hjá summum hildið at vera styrkjandi, og einir tveir av hesum kundu lættliga gerast fleiri.

Í saninginum um „kalla katt“ hevur kári p. eisini fingið brennivín inn í lýsingina av lossaranum, ið minnst aftur á farnar dagar:

„...hann minnst mangan kaffimunn og mangan lítlan drammm í regni millum konteynararnar, vinirnir og hann...“ ⁵⁸⁷

Henda ímynd, „kalli katt“, gjørdist sonn landaplága í Útvarpi Føroya fyri skjótt 25 árum síðani – og fólkaogn, og kann hava givið lossingarmonnum sum yrkishópi tað orð á seg, at teimum hevur dámt væl at sutla. Dóttir lossingarmann hevur eisini tikið hesa ímyndina til sín og sigur, at hoyrir hon „kalla katt“, hugsar hon um pápan.⁵⁸⁸

Váttligi arbeiðsmaðurin er sum vera man eitt stereotypiskt slag av arbeiðsmanni. Her skal verða sagt, at brennivín og smástuldur minni enn so eru lætt evni at taka upp, men av tí at tey verða sett í samband við yrkið og umhvørvið, hava tey ikki heilt ongan týðning. Tey rúgva upp í minninum og medvitinum hjá fólki, ið kennast við Kaiina, og hjá lossingarmonnum sjálvum. Verður antropologiska fatanin hjá Clifford Geertz havd sum grundarlag, at mentan er ein samanhangur, at mentan er eitt høpi, at ávís fyrbrigdi, í hesum føri brennivín og smástuldur á Kaiini, eru kjarnar í einum mentanarligum samanhangi, so siga menninir á Kaiini í Havn sína egnu søgu um seg sjálvar. Øl og brennivín varð nápað og drukkið, og smástuldur fór fram. Hetta sigur felagsminnið úr tí innsavnaða heimildartilfarinum, men heimildirnar siga ikki, hví hetta var ein partur av umhvørvinum, men siga, at umhvørvið tó hevði nakrar leiðreglur at ganga eftir.

Brennivín og smástuldur skulu stutt sagt skiljast sum sjónlig brá av yrkismentanini, meðan ein røð av dæmum hesum viðvíkjandi samstundis eisini skulu metast sum paradox. Hóast mangt og hvat, brennivín, biscuit, bomm, súreplir og bananir, døgurðasteikir og skjúrtur millum ár og dag er farið niður í millum og um lúningina í lossingarmannalummur, so var hetta ein av teimum óskrivaðu lógnum, sum segði tað ikki vera loyvt og kortini

onkursvegna loyvt. Hetta er hvorki ein ákæra ella ábreiðsla, men ein staðfesting, at fitt av slíkum tilburðum vóru, uttan at allur hópurin av lossingarmonnum í Havn skal gerast til ein riðil av søguligum lógarbrótarum.

Lógir, reglur og humor

Í flestum førum hava lossingarmenn verið vanligir arbeðsmenn. Teir hava verið trúfastir móti arbeðsgevara og húsólkum sínum og komu beina leið heim við lönini – men onkur kundi smakka sær so mikið á, at lönin øll ikki kom við heim til hús. Inni í øllum meldrinum av monnum vóru frimyndir, sum allir sóu sum ektaðar og álitandi lossingarmenn, og har vóru eisini menn, sum umboðaðu og stóðu fyri tí øvuta. Hesir mótsetningar skulu lýsast, og óskrivaðu leiðreglurnar skulu viðgerast. Tær eru ikki altíð til at skilja og týða, men skulu setast saman við so ymiskum fyrbrigdum sum morali, arbeðslýdni og humor.

Yrkisumhvørvið úti á Kaiini, lossing í síni heild, hevði óskriv-
aðar lógir og reglur fyri, hvat ið bar til og ikki bar til. Leti, sjálvdráttarlyndi og at arbeðja upp á rós varð ikki góðtikið, men var sum aðrastaðni eisini partur av arbeðsdegnum. At ganga við stívari kenning, at brúka seg, smástuldu og onkuntíð reinur stuldu, sum vanliga ikki bar til, bar kortini til og kom fyri, verður sagt.

Vísindaliga verður arbeitt í fullum álvara við skemti. Higartil hevur skemt á Kaiini í Havn ikki verið sett fram sum stívt akademiskt tos, men er fyri stóran part sloppið at umboða seg sjálvt sum sjálvstøðugar hendingar og frásagnir. Skemt er alla tíðina hjástatt sum ein mentanarlíga samantvinnaður partur av óskrivaðu leiðreglum um smástuldu og brennivín, eisini hóast sumt av hesum ikki hevur stuttligan uppruna. Søgurnar er spennandi, eru meintar sum skrøgg, tá ið tær verða sagdar, men okkurt annað fjalir seg aftanfyri – tær hava ein boðskap.

Í svenska býnum Göteborg hevur fólkaminnisfrøðingurin Georg Drakos savnað saman og kannað skemtisøgurnar um tey bæði Kal og Adu, sum umboðaðu arbeðarastættina í býnum í tíðini, tá ið ídnaður fór at gera um seg uml. 1900. Tey bæði tykjast at hava verið eitt sindur fávitskut, men eru hinvegin snild og snúin. Tey umboða ein staðbundnan identitet. Tey eru göteborgarar, tey hava *göteborgarahumor*, og skemtisøgurnar hava uppruna í tí veruliga gerandislívinum:

„Vitsandet representerar en dramatisering av vardagsverklig-

heten, vilket i sig innebär att ett antall rollfigurer, scenarier och stereotyper skapas för att kommunicera en lokal socio-kulturell identitet...⁵⁸⁹

1970-árin.
Plattafarmur
fyllir
havnarøkið.
(Kalmar
Lindenskov)

Skemtisøgurnar úr Göteborg eru um tað arbeðandi fólkið, um upprunafólkið í býnum, veit Georg Drakos at siga. Søgurnar av Kaiini í Havn eru í allarflestum førum um innføddar havnarmenn. Summar søgur eru tó eisini um avbygdarmenn. Spurningurin er, hvussu *havnarhumor*, humor í Havn, skal skiljast. Smædnu skýlini, framligu mentanarstovnarnir, Kaikioskin og Kaffivognurin hýstu hesum. Fyrst verður farið inn í Kaikioskina hjá Bil-Óla:

„Havnarhumorin, hann upplivdi man serliga nógv í Kioskini hjá Bil-Óla, og har plagdi nógvir lossingarmenn at koma inn...har var mangan látir inni ...tað var ikki grovt humor, tað var soverðit lætt humor...man kundi hava onkran persón til rukku, men tað var ikki soleiðs, at man mordaði ella spilti persónin niðir í sand og øske...tað kundi vera okkurt eyðkenni, spesielt pussigt við tí persóninum, sum man kundi finna uppá at hála fram (...) teir høvdi sítt egna flog yvir humorinum (...) tað kundi vera fólk og hendingar, ella okkurt býtt, sum var hent undir arbeði...“⁵⁹⁰

Karl í Snikkarastovu á veg inn til prátið í Kaffivogninum. Hetta er kaffistovan, sum stendur nærhendis havnarøkinum í dag. (Myndaeigari: Gigga Mouritsen)

Inni í Kaffivogninum gekk sama tosið um fólk og hendingar, og ein annar sigur, at skemtið í Havn skuldi man líkasum kenna fyri ikki at 'tendra' hvørja ferð. Her er sakleys søga um ein mann og eina termofløsku:

„...tað kom nemliga av einari fløsku við heitum te í...í einari millummálapausi...Hanna var komin oman við millummála, og drekka hjá honum var so ólukksálaga heitt....'ein sjómaðir er ongantíð ráðvillir!', sigir hann, fór út og stakk hesa fløskuna í kavan, og hvat fanin skeddi, fløskan brast!...tað fekk hann at hoyra, oftani...“⁵⁹¹

Ein heit termofløska breistir í kulda, og vanlig argan, at prika og stinga til hvønn annan, tók seg upp og ongin tók sær serligt tykni av hesum.

Hinvegin kundi tað eisini ganga hart fyri seg, og fyrbrigdið 'rukka', sum er kent umborð á skipi, har manning finnur sær skipsfelaga at arga, sæst somuleiðis í hesari mansverðini á landi. Ein onnur søga er heldur ónd og snýr seg um ein lossingarmann, sum nakrir høvdu gjørt seg inn á. Teir høvdu hivað hann upp í kurv at hanga:

„...eg hevði verið til døgurða...so sigi eg, 'hví hongur J. í hesari kurvini her?', toyr høvdu hangt hann omanfyri lastina í oyni kurv, sum toyr hivaðu kol við!...eg má siga, eg bleiv fraterur!...hann var onki til fótis, hetta høvdu toyr gjørt bara í boystatighoyt, hangt hann har!... hann var næstan deyður í bangilsí, var hann, tá eg kom oman (...) hann fekk onki gjørt, hann hekk í oyna kurv, har (...) hann var ikki føddur til at gera nakað, illa gongdur, hann haltaði...“⁵⁹²

Ein lossiformaður veit um ein annan tilburð undir lossing av tunnum, at kranaførari helt tað vera stuttligt at hiva ein mann upp í loft:

„...hann toyggir seg eftir krókinum til at fáa krókin niður frá krananum, til at koyra hann víðari niður í lastina...men tá hendir tað, at hesin kranaførarin, hann var so brutalur, at tá maðurin hevur tikið í krókin, so hivar hann bara longur upp...og nú hevur hann hivað mannin so langt upp, hann kundi ikki sleppa...hann mátti bara bjarga lívinum við at hanga í krókinum...“⁵⁹³

Tá ið sovorðnar gerðir komu fyri, gjørdi onkur bart, áðrenn skaði stóðst av og skemtið gjørdist ov ógvusligt. Hóast tónin í mansverðini kundi vera harður, so var tó mark fyri, hvussu grovt skemt varð loyvt.

Um farið verður aftur til brennivín, so varð tað nevnt í áðni, at nýtsla av brennivíni eisini sást hjá summum av lossiformonnum. Brennivín var ein partur av arbeiðinum, av arbeiðaramentanini, men tá ið formenn sóust ávirkaðir, so fór okkurt á glið. Kundi formaður, so kundi ein vanligur lossari sjálvsagt eisini. Annars sigur tað munnliga heimildartilfarið, at formenn vóru á varðhaldi, tá ið ávísir menn fóru í lastina:

„...nei, tað sum er trist við tí...allir visti tað, og eisini grundina...tað var, viss teir setti á lastina, á varina...“⁵⁹⁴

Ansað varð eftir, at ávísir menn ikki greipaðu seg saman sum makkarar, veit sonur lossiformann at siga og summir kundu verða útiðstir eina tíð:

„...viss teir høvdi verið for langfingraðir í lastini, so sloppi teir ikki uppí, viss tað gekk for grovt fyri seg...altso, teir stjoli sum ravnar, tað bleiv fylgt grúiliga væl við...so gekk ein tíð, inntil teir sloppi uppí aftir (...) tað gekk heilt, heilt grovt fyri seg (...) altso...líka frá bakipulvir til øl (...) tá var tað ofta teir blivi

deildir runt, tú veitst, 'hasir mugi ekki vera saman, hatta er sum bensin og eldir at seta hasar báðar í lastina, saman', ha..."
595

Ein maður, sum brúkti seg nógv, sum var illa sintur, sum ofta rann frá, kundi eisini verða útihýstur eina tíð:

„...tað kundi vera, viss oyn maður ikki hevur ført seg so væl upp, verið for vátur, og alt hetta her, ha...ikki møtir upp aftur, og rýmir kanska úr arboyði, og kemur so afturíftur, so bleiv hann altso settur í karantenu, ja... hann bleiv straffaður oytt sindur fyri tað..." 596

Um vit taka somu heimildir, ið her hava sagt frá illa lýddum monnum, har avleiðingin í ringasta føri var, at lossiformenn kundu útihýsa teir nakrar lossingar fram, so verður hetta sagt um teir væl lýddu menninar:

„...mær dámdi so óalmindiliga væl at vera makkari hjá Cornelius...hann snakkaði lítið, men tú kundi 100% líta á hann...sterkir, av allarsterkasti monnum...frá tí fyrsta havi eg beundrað hann fyri styrki..." 597

Menninir í lastini høvdu ikki allir langar fingrar, og skuldi fullkomið lógloysi ikki valda, vórðu eisini álitandi menn sendir niður:

„...tað var eitt sovorðit áltisstarv, tí tað bleiv stjolið so ólukksáliga illa í lastini...tað var ikki ein og hvør sum slapp í lastina...tað var so væl organiserað, tá ið ølkassarnir komi..." 598

Ein væl lýddur maður hevði sum heild eitt gott sinnalag:

„...oyn væl lýddur maður gjørði tað hann skuldi gera, og brúkti seg ikki for nógv...hann, sum var fólkaligur, hann var væl lýddur (...) oyn hampuligur maður, hann bleiv tikin inn aftur..." 599

Her sæst, at serligar reglur hava verið fyri, hvat ið hevur verið loyvt, og umhvørvið hevur sýnt eitt ávíst tollyndi. Fóru gerðir út um mark, vórðu skerjingar settar í verk, og hóast óskrivaðu leiðreglurnar ikki altíð eru at skilja, so ber til at koma ásamt um, at ein góður arbeðsmoralur og lýdni sum sagt hava verið í hásæti, at hvør maður uttan hóvasták røkti sínar skyldur og hevði eina rætta fatan og støðu til arbeðið, so 'koyrdu' skipini.

Var kenningin vaksandi hjá monnum, var stuldur sjónliga skipaður, so varð roynt at steðga tí. Arbeðið skuldi fara fram í góðum anda, og menn siga, at ein innbygd kapping ofta var millum makkarapørini at gera arbeðið so skjótt, sum til bar. Teir kundu onkuntíð í spølmi *potta* hvønn annan, royna at fáa hinar í afturhond, soleiðis at drag kom í, og parið, sum arbeiddi skjótt, kundi taka sær av lottum eina lítla løtu, til hinir komu uppundan aftur. Tað kom til dømis fyri, tá ið plattar skuldu fyllast:

„...viss vit kappaðist um at leggja uppá plattarnar, og tað var sukursekkir... teir høvdi so grúiliga langt kjaftband...so knýtti vit tey saman og onkur kundi læna knív frá einum...tá ið hann hevði lænt knívin, tá rýmdi hann upp á dekkið, og tá hesin skuldi – ongin knívur...so kundi øði koma í hann, og hann kláraði ikki at fylla plattin...teir kláraði ikki at fylla plattin..." 600

Eisini varð kappast um at fylla málið:

„...for eksempil, tá man lempaði kol uppí, og salt, so kom ann uppá, eisini viss tað var sekkir, so kappaðist man um, hvør kom fyrst inn ímóti (...) veitst tú, tað var ein sportir í øllum..." 601

Makkarapør kappaðust, sjálvt um tað bara var fyri tímaløn og teir ikki fingur eyka fyri at arbeida skjótt. Hetta sigur ein nólsoyingur, ið kom inn til Havnar at lossa:

„...spælið gekk í heilum, og rímuligt, ein maður hevði bara til arbeidis at høgga í...og kraukurin mátti ikki bíða, tá ið hann kom niður aftur hvørja ferð...sjálvt um tað var tímalønsarbeði, so kýtta man seg, fyri ikki at vera tann, sum teir bíðaðu eftir..." 602

Men kappingin var eisini fyri at vísa, at tú vart arbeðssamur og átti at sleppa uppí næstu ferð:

„...vit royndi allir at gera tað vit kundi, fyri at sleppa uppí aftir dagin eftir, ella næsta bát, ha...tað kundi kanska vera kapping millum teir sum vóri síðst í tjúginum, bara teirra millum...ikki millum teir eldri, og teir í besta aldri, teir visti hvat teir skuldi gera, og teir høvdi sítt tempo (...) teir, sum vóri í einum betri aldri, ca. í tjúginum, teir visti allir, viss teir arbeiddi eitt sindir harðari, so høvdi teir altíð ein betri tjans at koma til seinni..." 603

Umhvörvið visti, hvör ið var ágrýtin og hvör ið ekki var tað. Fyrimyndirnar vóru eyðkendar og tað vóru eisini teir menn, sum ikki vóru mettir álitismenn at vera.

Verður farið aftur til humor, so sigur tað nógv um eina yrkismentan, men tað stendur eitt sindur fyrri seg sjálv, hóast ikki heilt einsamalt. Fólkaminnisfrøðingurin Eeva-Liisa Kinnunen, sum hevur kannað humor, sigur, at á einum arbeidssplássi vísir humor bæði á samhuga og á ein glaðlyntan tóna millum fólk. Men humor vísir harafturat á fyridømi og reglur, ið hava gildi millum fólk, sum arbeida saman. Humor er ein partur av samskiptinum millum fólk:

„I den klassiska definitionen av kommunikation är kommunikationshändelsens grundläggande delfaktorer budskapets avsändare, budskap och mottagare. Humor ingår i den del av denna kommunikationshändelse som kallas budskap. Budskapet har ett innehåll eller alltså det bud som förmedlar, samt en yttre form, en kod.“⁶⁰⁴

Tá ið søgan á Kaiini í Havn um tveir pakkhúsmenn, sum alla tíðina gingu og prikaðu til hvønn annan, verður søgd, so er ein onnur søga aftan fyrri søguna. Skipið lá og skuldi lossast, og teir báðir høvdu smakkað sær á. Annar teirra kemur inn í pakkhúsið, hyggur yvir á vinmannin og biður hinar, sum har standa, ikki standa og roykja, tí at spritt er eldfimt. Her hoyra vit, at søgan hevur ein boðskap fjaldan aftan fyrri skemtið. Maðurin var ávirkaður og var sum vera man eldfimur, og viðmerkingin frá vinmanninum boðar frá, at hetta valla var fyrstu ferð.

Ein onnur søga er um ein annan mann, sum hevði verið í lastini og fingið sær upp í ein posa av onkrum at taka við heim. Posan hevði hann lagt frá sær uppi á dekkinum og fór so niður aftur í lastina at arbeida. Uppafturkomin var posin burtur, og tá skal hann hava tikið til, at hann helt fólkaslagið á Kaiini vera heldur óálítandi og óærligt. Aftur her sigur henda søga, at smástuldu fór fram, í hesum føri rættiliga opið. Søgurnar verða sagdar í skemti og sjáldan í fordømandi tóna, men hava harafturímóti havt til endamáls at geva arbeidslívinum lit. Søgurnar hava aðra søgu innaní sær, sum siga frá ávísu monnum, og eru søgur, ið menn hava sett á hvør annan.

Søgur um menn og hendingar, ið menn sjálvir hava sagt um seg sjálvar, hava aldri verið ætlaðar at koma á prent. Í teirri løtu, tær verða skrivaðar niður, er tíðin farin ella um at fara frá slíkum frásøgukynstri. Onnur sakleys søga er um Rasmus, sum hevði

verið í lastini og mundi fingið kassa, sum var dottin úr einum slengi, á seg. Seinni, heima á Kongabrunni, møtti hann beiggjanum Hansi og segði frá álvarsomu hendingini. Hans skal hava sagt, at tað hevði passað grúiliga væl, tí at í dag var hósdagur og so hevði Rasmus bróðir farið til gravar sunnudag. Hans skuldi við hesum sipa til, at gravarferðin ikki fór at ávirka nakran lønandi arbeidssdag.

Søgan um brøðurnar Hans og Rasmus er søgd av monnum á arbeidssplássinum, og tað ber til at hugsa sær, at hon ikki skuldi hoyrast aðrastaðni enn í sjálvum umhvørvinum. Hinar søgurnar, um kolið, sum fór í skeiva holið, brennivínsfløskuna inni á kamarinum, fruktblikkini, bananirnar, skjúrturnar, dýra kjotið og húsarhaldsmjølið hava allar gingið millum fótfolkið á Kaiini, og tað var har og onga aðrastaðni, at søgurnar gjørdur nyttu. Tað er soleiðis, Eyðun Andreassen sær mentan, at hon er eitt samskipti millum fólk. Menn hvíldu seg, tá ið tær kendu søgurnar enn eina ferð vórðu sagdar, og við somu søgum fingur teir upplýsingar um bæði eginleikar og sermerki hjá hvør øðrum. Teir seinastu, sum komu uppí, lærdu av hinum – eisini um lógir og óskrivaðar reglur, at tað ikki var væl dámt at arbeida upp á rós, at tað galt um at ansa eftir drykkjuskapi og ikki at brúka seg.

Tá ið tað verður nevnt, at tann innbygda kappingin, sum var millum menninar, at teir royndu sítt ítarsta at kýta seg at tømja og fylla skip, so skal *drýggjan*, í enskmæltum havnarbýum ‘*ca’canny*’, verða nevnt. Dømið er úr skipslast og lítið góðs var at lossa:

„...har var ein gamal havnarmaður við, hann var í lastini...vit hivaði upp, sært tú, lítið var, tað var ikki nógv, sært tú, so vit legði ikki for nógv í stroppin, tað gjørdi vit ikki...tað var fyrri at tað skuldi vara eitt sindir...so eina ferð kom stýrimaðirin niðir...hví vit ikki legði meira í?, sigir hann við okkum...so hyggir hann upp, hann skeitti eitt sindir, ‘*á, Jesus, ja, ja, ja, so grúiliga nógv meir!*’ (...) so sigir ein við hendan her gamla, ‘*pínadoyð, tað átti tú at forstaðið!*’ ...’*ja, man má spæla býttir viðhvørt!*’...”⁶⁰⁵

Hendingin skal hava farið fram umborð á norska skipinum „Lyr“ hjá Bergenska, t.e. í seinasta lagi stutt eftir kríggið í 1945, men helst fór hendingin fram longu í 1930-árunum, tá ið BDS-felagið sigldi regluliga upp á Havnina. At drýggja, at fáa eina lossing at røkka sum longst, tykist annars sambært eldri heimildum at hava verið ókent her um leiðir, men í nýggjari tíð, í

Danskt
farmaskip í
Havn í 1960-
árunum.
(Eddi Leyni)

øllum førum seinast í 1970-árunum, hefur heimildarfólk sagt, at menn kundu leggja arbeiðið til rættis á henda hátt fyri at fáa upp í eina lønta viku. Gaffiltrukkurin skal hava verið hentur:

„...ein máti at drýggja skipið var til dømis, tá ein ølplattir skuldi upp, ikki at koyra gaffilin nóg langt innundir, tí so koppar ein plattir...so var at krógva øl sum skjótast, at taka burtirav, undir lossingini...sjálfvylgilt tók tað tíð at rudda ølið upp aftir, og so leingi tað bleiv ruddað upp í lastini, so kom ongin nýggjir plattir upp...tað var ikki bara øl, men ølið var populert at koppa, ongin ivi um tað...tað var ein máti at drýggja uppá...“⁶⁰⁶

At drýggja eina lossing var kent fyrbrigdi í stórum havnum. Søguførðingurin Anna Green vísir á, at hetta sonevnda 'go-slow' sást millum havnararbeiðararnar í New Zealandi.⁶⁰⁷

Fleiri av dømum í hesum parti eru lýsingar, sum onkursvegna vísa til humor, ið tó megnar lítið, um samanborið verður við arbeiðsmoral og lýdni. Hetta seinasta verður ofta sett í samband við ein peikandi fremstafingur, men tað er vert at gera sær greitt, at menn fóru upp um morgunin, raggaðu sær oman og hildu til arbeiðis fyri at fáa eina reiðiliga dagsløn fyri eitt reiðiligt dagsverk. Ætlanin hevur ikki verið at døma um nakran syndarlígan stand á Kaiini, um lossingina í Havn, ið alsamt hevur gingið aftur á hond, men tað er eisini vert at gera sær greitt, at broytingar eru farnar fram í medviti og hugmynd og lyndið hjá teimum søguligu leikarunum í lossingini í Havn í 20. øld er broytt.

Medvit og hugmynd

X

Yrkjarin Regin Dahl skal í skemti hava sagt um sín heimby, at Havnin í minsta lagi hevur tvær filosofiir, *Eystaruvág* og *Vestaru-vág*.⁶⁰⁸ Kanska er tað so.

Fram til 1960-árinu tykjast sum sagt heilt nógvir menn og ungir dreingir hava havt samband við umhvørvinu fram við vágunum í Havn. Annaðhvørt hava teir roynt seg í lossingini á Kaiini ella verið uppi í landingini yviri á Vestarukai, og í so máta minnir tann lítli norðurlendski havnarbýurin ikki sørt um eitt nú hin fjarskotna og fremmanda afrikanska havnarbýin Tanga. Har royndi eitt stórt tal av arbeiðsmönnum seg eisini sum havnararbeiðarar fram til uml. 1960.

Síðani stovningina av Havnar Arbeiðsmannafelag í 1916, og sostatt síðani 1929, tá ið nýggja havnarlagið, Kaiin, varð tikið í nýtslu og Havnin veruliga fór at taka seg fram sum havnarbý, hava lossingarmenn eins og aðrir arbeiðsmenn í býnum verið skrásettir limir í felagnum. Sama ár, sum Havnar Arbeiðsmannafelag varð stovnað, varð lýst við tí fyrsta verkfallinum. Tað var í september 1916.⁶⁰⁹ Stríðið var sum vera man um tímalønina og vardi í eina lítla viku. Meðan hart leikaði á millum arbeiðsmenn og arbeiðsgevarar, fór ein sjáldsom hending fram á Havnarvág:

„Fríggjamorgunin kom 'Tjaldur', men ikki var boðið til at lossa her, og tí var farið til Fuglafirðar at leggja Havnarvaru upp. Á vanni sást av og á ein einstakur lossibátur við krambar-køllum og konufólki í, annars var kvirt. Mánakvøldið kom 'Tjaldur' aftur og nú royndu arbeiðsharrarnir at lossa sjálvir við konufólki og øðrum uttanveltaðum streikubróturum.“⁶¹⁰

Hetta „Tjaldur“ – hjá DFDS – noyddist norður á Fuglafjørð at uppskipa, og meðan arbeidsmenn høvdu lagt arbeiðið niður, sást onkur lossibátur í Havn siglandi við krambúðarkallum, verkfalsbrótarum og kvinnum. Hetta var ikki seinastu ferð, at óskipað arbeidsmegi lossaði. Tað kom fyrri í 1939, tá ið Skipafelagið sendi sínar egnu skrivstovumenn at lossa saman við arbeidsmonnum, og alt fyrri eitt talaði Havnar Arbeidsmannafelag at. Alt vanligt arbeidsmannaarbeiði áttu arbeidsmenn og bara limir felagsins, og aftur í 1975 sigur gerðabókin hjá Havnar Arbeidsmannafelag, at formenn á Kaiini ikki skuldu taka fólk uppí, sum ikki vóru í felagnum.

At vera limur í fakfelag er eitt formligt *innanstettasamband*. Hugmyndaliga er tað skipað soleiðis, at limirnir standa saman sum ein maður á arbeidsmarknaðinum. Uttan samanhold, ongin tryggleiki, men sambandið millum lossingarmenn og Havnar Arbeidsmannafelag er ógreitt og ikki sørt tvørilgt at skilja. At siggja til hava lossingarmenn í summum førum havt eitt rættiliga sterkt medvit og hava verið millum teir virknastu í fakfelagspolitikki, men í øðrum førum sæst, at tað einasta, teir høvdu við sítt arbeidsmannafelag at gera, var tað skyldubundna limagjaldið. Hinvegin hava lossingarmenn á einum óbeinleiðis og meira óformligum støði gjørt vart við seg. Teir hava skipað fyrri arbeidssteðgum á Kaiini og vístu á henda hátt á sína ónøgd og á sáttmálabundin rættindi. Hetta er Kaiin, tá ið hon trínur fram sum eitt sjálvstøðugt yrkisumhvørvi.

Í hesum seinasta parti verður tikið fram ymiskt, sum er knýtt at lívinum hjá dagleigarum og at sjálvari arbeiðarastættini, men sum kann tykjast óruddiligt, áðrenn tað verður sett saman. Tað snýr seg um *medvit*, sjálvsfatan og sjálvsvirði, um *hugmynd*, hvussu ideologiin var í einum arbeidslívi, sum í ein stóran part av kannaða søguskeiðinum var leyst og sum einans hevði ein dag at bjóða í senn. Tað snýr seg somuleiðis um, hvørja *strategi* lossingarmenn hava havt. Hetta ljóðar sum krígsførla, men so er ikki, hóast havnararbeiðarar uttanlands ofta hava verið sagdir at vera hernaðarligrir í atburði og áhaldandi í atsóknum móti arbeidsgevarum, reiðaríum og skipum. Eitt tað seinasta dømið var áralanga verkfallið hjá havnararbeiðarum í Liverpool í seinnu helvt av 1990-árunum.

Sum so snýr søgan um lossingarmenninar í Havn seg ikki um fakfelagssøgu. Hetta slagið av søgu skal tó ikki undirmetast, tí tað hevur havt týðning fyrri vitanina um samfelagsgongdina og

-menningina. Tað er heldur arbeiðarasøga, um innihaldið í tí vanliga gerandisdegnum í arbeiðarastættini og minni um politiskt stættastrið og flokspolitiska hugmyndafrøði.

Tann skipaða stættin og arbeiðaraalmennið

Tað eru fleiri krevjandi spurningar at greiða, tá ið tað kemur til medvitið hjá eini stætt og hvussu stættamedvit sæst í verki. Tann fyrsta misskiljingin skal alt fyrri eitt beinast av vegnum.

Tað er beint at siga, at tey fyrstu, sum bóru arbeiðara- og fakfelagsrørsluna, bæði úti í stóru verð og her heima í Føroyum, hava havt eina sosialistiska ella radikala hugsan um samfelagið, men tað merkir ikki, at komandi ættarliðini av fakfelagsfólki hava virkað í rørsluni í sama anda og hava havt somu virðir sum tey, ið undan gingu.

Vanliga kemur bland í, tá ið *stættamedvit* og *sosialistiskt medvit* verður skilt sum sama fyrbrigdi. E.J. Hobsbawm hevur kannað søguna hjá bretsku arbeiðararørsluni og skilur ímillum sosialistiskt medvit og fakfelagsmedvit. Tað seinna av hesum medvitum avmarkar seg til lønarviðurskifti og góðtekur galdandi samfelagsskipan. Fólk eru farin til arbeiðis og hava fingið sína dagsløn fyrri reiðiligt dagverk.⁶¹¹ Hetta er eitt sonevnt *reformistiskt* stættamedvit.

Tá ið arbeidsmenn stovnaðu arbeidsmannafelag og fóru at skipa arbeiðarastættina í Havn tíðliga í 20. øld, er ilt at siggja, at tað arbeiðandi fólkið í tí føroyska høvuðsstaðnum nakrantíð hevur havt eitt framsøkið stættamedvit. Hetta sæst, um samanborið verður við Tvøroyri, har arbeidsmannafelagið Fylking og arbeiðskvinnufelagið Fiskepigernes Fagforening í fleiri førum og longu fyrst í 1930-árunum settu samvinnulig tiltøk í verk, bæði á sjógvi og landi.⁶¹² Stovnanin av Havnar Arbeidsmannafelag vildi tað sjálvsagt so, at medvitið hjá stættini varð styrkt. Menn høvdu skipað seg, vóru knýttir saman um felags áhugamál – teir sóu seg standa í somu støðu.

Tað kann annars sigast við vissu, at arbeiðarastættin í Havn fekk eitt fakfelagsmedvit. Tær sosialistisku hugsanir, sum vóru frammi og virkaðu innan felagsgátt, stóðu andlit til andlits við eitt meira varið stættaeyðkenni. Sosialistiska, ella heldur sosialdemokratiska hugsjónin, sum serliga Maurentius Viðstein umboðaði í Havnar Arbeidsmannafelag, fataðu fleiri arbeidsmenn beinleiðis sum ein tvídrátt, ið ikki hóskaði við endamál felagsins.

Stovnsetingin av fakfelag hevur týðning fyrri sjálvsfatanina hjá

arbeiðarafjöldini. Skipaða stættin skapar ein heilt nýggjan identitet, og fjöldin stendur saman sum ein felags hópur.⁶¹³ Hetta hevur verið lagið í Havn í 1916, tá ið 100 arbeðsmenn av teimum uml. 150, sum í døgnum frammanundan høvdu sagt seg áhugaðar at stovna Arbeðsmannafelagið, stevndu til fundar, valdu sær nevnd, samtyktu lógir, fagnaðu og góvu felagnum eitt langt hurrá.⁶¹⁴ Hetta var tað allarfyrra almenna fet teirra ósjónligu inn í søguna. Uttan at gera alt ov nógv burtur úr fyrstu árum hjá skipaðu stættini, so vóru tað yvirhøvur lönarspurningar og arbeðsmarknaðarviðurskipti, ið Havnar Arbeðsmannafelag fekst við frá fyrsta degi.

Verður hugt at viðurskiptum millum arbeðarafjöldina í Havn og sosialistisku hugsjónina, eigur gongdin í 20. öld at taka støði í Tjakfelagnum, í einum lítlum ungdómssosialistiskum umhvørvi í Havn. Felagið hevði samband við stovningina av Havnar Arbeðsmannafelag í 1916. Limatal Tjakfelagsins var uml. 50 í 1914, og C. Holm-Isaksen, Kristin í Geil, blaðstjórin á sjálvstýrisblaðnum Tingakrossi, var uppií sum íbirtari.⁶¹⁵

Í 1925 varð Føroya Arbeðarafelag stovnað og somuleiðis tey sosialdemokratisku feløgini í Havn og suðuri á Tvøroyri, ávikavist Suðurstreymoyar Javnaðarfelag og Froðbiar Sóknar Javnaðarfelag. Umboð úr Havnar Arbeðsmannafelag vóru eisini uppií at stovna Suðurstreymoyar Javnaðarfelag. Sama ár hevði forsætisráðharrin Thorvald Stauning verið á vitjan í Føroyum og hildið røðu í Havnar Arbeðsmannafelag. Thorvald Stauning eggjaði arbeðarafjöldini í Havn at stuðla ta sosialdemokratisku leiðina. Arbeðsfólk skuldi eisini hugsa politiskt, og Socialdemokratisk Forbund í Danmark sendi fólk til Føroya at fáa glið á og m.a. at fáa floksblaðið Føroya Social-Demokrat á fótur. Til lögtingsvalið í 1928 fekk arbeðaraflokkurin Føroya Javnaðarflokkur tvey umboð á ting. Petur Mohr Dam varð valdur í Suðuroy og Maurentius Viðstein í Suðurstreymoy.

Meðan Petur Mohr Dam gjørdist tann veruligi leiðarin í javnaðarflokkinum, fór Maurentius Viðstein longu burturúr tíðliga í 1930-árunum og var ikki í flokkinum, tá ið hann gavst sum lögtingspolitikari í 1936.⁶¹⁶ Politiska lagna hansara skal ikki viðgerast og heldur ikki stríðið í 1927 í Suðurstreymoyar Javnaðarfelag, tá ið nakrir av limunum vórðu burturvístir orsakað av tí sjálvstýrissosialistiska ráki, sum gjørdi um seg innanfelags um hetta mundið. Tað sum hevur áhuga er, hvussu arbeðsmenn í Havn tóku ímóti nýggju hugsjónini.

Í 1925 kom umboð frá Socialdemokratisk Forbund á vitjan. Tosað varð um samstarv millum Havnar Arbeðsmannafelag og danska arbeðarafelagsskapin. Maðurin úr Danmark skuldi vera vælkomin, men:

„Dog maatte vi ikke tillade at hann bragte noget Parti-Kævl ind i Havnar Arbeðsmannafelag.“⁶¹⁷

Stutt eftir lögtingsvalið í 1928 tekur ein ónevndur maður til orðanna á einum limafundi í Havnar Arbeðsmannafelag og sigur, at tíðin var komin at vísa javnaðarfólkum bakið:

„...det var paa høje Tid at tage Afstand fra Socialdemokraterne, hvad mange af de mødte var enige med ham i...“⁶¹⁸

Tað veldst um, hvør hevur ført pennin, tá ið fundarfrásøgnin varð skrivað inn í gerðabókina, men tað tykist, at samkoman hevur tikið undir við áskoðanini hjá tí ónevnda, og tað letur til, at felagslimir ikki ynsktu flokspolitiska uppílegging í felagnum. Hetta verður eisini staðfest 10 ár seinni, tá ið ein virkin javnaðarmaður í Havn, Poul Karbech Mouritsen, skrivaði til De samvirkende Fagforbund í Danmark, at formenn og einstakir nevndarlimir í Havnar Arbeðsmannafelag higartil hava verið sosialdemokratar, men felagið tvíheldur um at standa uttanveltað:

„...der er altid ved enhver given Lejlighed hævet sig Røster om Foreningens upolitiske Stilling.“⁶¹⁹

Í tíðini eftir frágreiðingina hjá Poul K. Mouritsen í 1938 hava javnaðarmenn sitið í nevndini í Havnar Arbeðsmannafelag. Í 1960-árunum hevði felagið formann, sum eisini var virkin í javnaðarflokkinum, men felagið hevur altíð hildið, at floks- og fakfelagspolitikkur má haldast hvør frá øðrum.

Andrew Ísheim var formaður í Havnar Arbeðsmannafelag seinast í 1950-árunum og fyrst í 1960-árunum, og hann hevur tosað um „*ein breiðan sosialistiskan arbeðarapolitikk*“ sum fyrimynd og at Maurentius Viðstein, arbeðarapolitikarin í Havn, einki hevði at gera í javnaðarflokkinum. Arbeðararørslan skuldi velja síni egnu politisku umboð og ongin partapolitikkur bygdi land.⁶²⁰

Andrew Ísheim hevur ikki sagt ítøkiliga, hvussu ein breiður sosialistiskur arbeðarapolitikkur skal fatast og hvussu hann skal virka. Henda fakpolitiska kós tykist í hvussu er utopisk í Havn, og tað tætta samstarvið, sum skilst hevur verið millum Froðbiar

Sóknar Javnaðarfelag og sjálva arbeidararørsluna á Tvøroyri, gjørdist aldri sami veruleiki í Havn. Hóast felags stev tíðum kundi vera millum Suðurstreymoyar Javnaðarfelag og arbeidara-feløgini í høvuðsstaðnum, so funnu hesar báðar eindir ikki rættiliga saman.

Tað ber til at staðfesta, at í tíðini undan og eftir stovnseting Havnar Arbeidsmannafelags kom fyrri, at arbeidsmenn í Havn endaðu á svartalista hjá arbeidsgevarum í býnum. Eitt kent dømi er Óli Udbø, sum bað arbeidsgevaran hjá sær um hægri tímaløn, men varð sendur til hús.⁶²¹ Eitt annað dømi er fyrsti formaður felagsins, Jóan Petur Davidsen, sum hevur sagt, at hann noyddist at rýma úr Havn. Hann fekk ikki arbeidi, og orsøkin skuldi vera, at hann var virkin í felagnum.⁶²² Í 1916 sæst í eini grein í royndarblaðnum Virkinum hjá Enigheden, t.e. Fylking, og Havnar Arbeidsmannafelag, at arbeidara- og fakfelagsrørslan í hesum býum vístu á stættamótsetningar í samfelagnum:

„Paa den ene Side Arbejderen, der sælger sin Arbejdskraft direkte til Arbejdsgiveren – Købmanden, Skibsrederen, Fabrikanten, Værftsejeren, Entreprenøren – og hvis Interesse det følger er at opnaa den højest mulige Betaling for den, paa anden Side Arbejdsgiveren (eller rettere Arbejdsherren) som handler med denne Arbejdskraft og dens Frembringelser, beregner sig Avance paa saavel som paa Raastoffer der anvendes, og hvis Interesse det lige saa selvfølgelig er at holde Arbejdspriserne saa langt nede og holde Udsalgspriserne saa højt oppe som muligt.“⁶²³

Í 1916 hevur hetta verið rættilig fíggingdamynd. Eftir hesum at døma var ein arbeidsgevari ein *arbeidsharri*. Tónin í hesari grein minnir heilt nógv um skrivningarlagið í Tingakrossi, har ein politikari og arbeidsgevari í Havn, Søren Müller, fekk skotsmálið ‘góðseigari’ og ‘kapitalist’, og annars skrivningina um vald arbeidsgevarans og undirbrotligheit arbeidarans:

„...allehaande uvedkommende Hensyn som Arbejdsgiverens personlige Forkærlighed for visse Arbejdere, der i et og alt er tilbøjelige til at indordne sig under hans Vilje og Forgødt-befindende, Overensstemmelse i Politik, Afhold, Good-Templarisme, Trosretning o.s.fr.“⁶²⁴

Tingakrossur, uttan iva Kristin í Geil sjálvur, meðan hann var blaðstjóri í tíðarskeiðunum 1901-1910 og 1914-1935, eggjaði til,

at arbeidsfólk skipaðu seg í fakfeløg.⁶²⁵ Tingakrossur eigur heiðurin fyri at hava sett ferð á føroyska arbeidaraalmennið, ið kyknaði fyrst í 20. øld. Blaðið skrivaði fyrst av øllum um sjálvstýrispolitikk, men ofta sóust eisini greinir um sosialan órætt, um arbeidsmarknaðin og týdningin at halda saman hjá arbeidara- og fiskimannafjældini.

Í 1920-árunum hevði FF-Blaðið hjá fiskimonnum ein reinan boðskap til ta føroysku arbeidara- og fiskimannafjældina. Reidarar, keypmenn, kapitalistar og *spekulantar* fingi javnan framm-aná. Tilfar sást um altjóða arbeidararørslu, um verkföll, verkfals-brótarar og samvinnu, *kooperatió*n. FF-Blaðið helt uppat í 1927, og tann annars sjálvsstýrissinnaði blaðstjóri, Rasmus Rasmussen, hevur sjálvur sagt, at FF-Blaðið lá sosialdemokratisku leiðini nær.⁶²⁶

Føroya Social-Demokrat kom út sama ár og gjørdist sum nevnt floksblað javnaðarfloksins.⁶²⁷ Maurentius Viðstein gav í 1933 út blaðið Kyndil, ið bert kom út ta einu ferðina. Í 1934 kom óheft arbeidarablað, Arbeidið, hjá Ingvar Jacobsen, men tað helt uppat sama ár. Hetta eru bløðini og blaðroyndirnar, ið bóru arbeidaraalmenninum uppi fram til 1930-árin.

Skrivingin í summum av hesum bløðum bar brá av orðavali sum eyðmerkti ein ítøkiligan fígginga – *góðseigaran*, sum átti nógva jørð, *kapitalistin*, sum átti nógvar pengar, og *reidaran* og *arbeidsgevaran*, sum mergseyg tað arbeidandi fólk. Verður eitt lítið rend gjørt til Reykjavíkar um somu tíð, sum orðavalið um sosialu stættirnar komu á prent her heima, so minnir ein tíðindalýsing um havnararbeidararnar í Reykjavík um heitini omanfyri í teimum føroysku bløðunum. Bløðini vístu arbeidarafjældini vælvild og stuðul. Áðrenn lýsingin úr Íslandi kemur fyrri, skal verða sagt, at stættamedvitið hjá monnum, sum hava mannað havnirnar ymsastaðni úti í heimi, hevur verið sjónligt. Tað sigst eisini um tað politiska stættamedvitið hjá hesum arbeidsmonnum, serliga í eldri framløgum, at teir hava verið víðgongdir og ein yrkishópur, ið hevur hugsað radikalt. Júst hetta sæst koma fram í lýsingini um havnararbeidararnar í Reykjavík í 1930:

„Havnearbeiderne, særlig i Reykjavik, kan man trygt si er de radikaleste arbejdere på Island. I Reykjavik er de uten tvil grunnen og kernen i arbeiderbevegelsen der. De har i mange år kjempet mot borgerskapet...“⁶²⁸

Soleiðis vórðu menninir í havnini í íslenska høvuðsstaðnum

lýstir at stríðast ímóti *borgaraskapinum*, og tíðliga í öldini var borgarastættin fíggindin hjá tí arbeiðandi fólkinum. Hetta lata vit liggja eina løtu, og eitt nú í blaðnum Arbeiðnum er ilt at síggja nakra borgarastætt sum veruligan fígginda hjá arbeiðarastættini. Ta stuttu tíð, ið blaðið kom út, var tað m.a. í orrustu við Føroya Social-Demokrat.

Annað stigið í tí føroyska arbeiðaraalmenninum tekur við í 1942, tá ið sjálvstýrissosialistarnir við Andreas Ziska á odda góvu út Fríu Føroyar. Eisini her komu heitini 'kapitalist' og 'proletar' fyrri, prístalútrokningar vórðu gjørdar, tilfar um altjóða arbeiðararørslu sást á prenti og arbeiðarafullveldið, hin føroyski arbeiðarastaturin, var einasta og rætta fyrmyndin. Fríu Føroyar legði eftir sosialistisku lagsbrøðrum sínum í javnaðarflokkinum, og eitt nú fingi Petur Mohr Dam og J.H. Danbjørg toyggið. Floksblað javnaðarfloksins legði eisini eftir skrivningini í Fríu Føroyum, og klandrið á vinstraveinginum tyktist týðningarmiklari enn nakað stættastríð. Fríu Føroyar helt uppat í 1948. Árið fyrri kom 14. September út og gjørdist floksblað hjá loysingarsinnaða tjóðveldisflokkinum, tá ið hann kom inn á ting. Nakrir av limum floksins vóru í arbeiðara- og fakfelagsrørsluni – her verður serliga hugsað um formanstíð Erlends Paturssonar í Fiskimannafelagnum. *Fjúrteni* hevði regluliga tíðindi um arbeiðsmarknaðin og sosial viðurskipti, men var fyrst av øllum eitt flokspolitiskt blað.

H.A.F.-Tíðindi hjá Havnar Arbeiðsmannafelag var eitt reint arbeiðarablað og kom út í 1959. Fyrst Andrew Ísheim og síðani Martin Joensen stílaðu fyrri, og Trygvi Ártung skrivaði eisini. Til umrøðu var m.a. prístalið og arbeiðsmarknaðurin, kommunal tíðindi og tíðindi uttan úr heimi. Blaðið helt uppat í 1966.

Í árunum 1976-1985 kom Arbeiðið útaftur, endurreist sum marx-leninistiskt blað. Hermann Oskarsson og seinni Mass Jensen stílaðu fyrri. Eitt var, at blaðið hevði greiða politiska hugmyndastevnu, men tað var eisini eitt arbeiðarablað – og tað seinasta í røðini av føroyskum arbeiðarabløðum.

Tað skal sigast, at tað er torført at finna ábendingar um sjónligt stættamedvit hjá tí arbeiðandi fólkinum í Havn í hesum bløðum – eitt nú um tey yvirhøvur hava skilt seg sum eina stætt. Tað finnast einans hissini viðmerkingar og dulnevnd lesarabrøv. Hin almenna arbeiðarastættin í Havn megnaði ikki *trístreingjaða* kynstrið, sum arbeiðarastættin á Tvøroyri framdi við javnaðarpolitiskari ávirkan, nevniliga við arbeiðararørsluni á odda at fáa

vinnulig úrslit, nýmótans fiskavirki, *Ísvirkið*, kolaámsvinnu, *Arbeiðsmanna Kolavirki* og trolaravinnu, *Arbeiðaranna Trolara-drift*. Í Havn vóru vinnutiltøk, og Havnar Arbeiðsmannafelag setti pening í skipasmiðju og seinni í fiskiskip. Arbeiðsmannafelagið hevði kolasølu og eina tíð eisini klædnasølu, men tað er ein sannroynd, at samvinnan ikki hóskaði til Havnina. Ein rødd í Havnar Arbeiðsmannafelag sigur í 1936, at tað var vert at hyggja at úrslitunum á Tvøroyri, har arbeiðarafeløgini høvdu stovnað samvinnufeløg:

„...og her kan vi passende tage os til Forbillede de to arbejderforeninger i Trangisvaag (...) Arbejdere her i Thorshavn er ogssa nødt til at tage os sammen for at hjælpe paa Arbejdsløsheden og skabe Fortjenesten til de mange Familier, som ikke tjener nok til det daglige Brød...“⁶²⁹

Samvinnan kom aldri rættiliga fyrri seg í Havn, og Havnar Arbeiðsmannafelag setti heldur pengar í støk partafeløg og var á tann hátt við til at skapa og varðveita arbeiðspláss í býnum. Samvinnufelagsandin festi seg snøgt sagt ikki.

Tá tað verður sagt, at ein limaskapur í fakfelag er eitt innan-stættasamband, so hevur tað verið soleiðis í Havn, at arbeiðsmenn í Havnar Arbeiðsmannafelag í stóran mun hava hildið seg til tað, ið søgufrøðingurin Ole Marquardt heldur vera eitt serligt arbeiðaramedvit, har ið myndin av tí kapitalistiska samfelagnum er tann einasta fortreytin fyrri at bøta um teirra lívskor, at sosialistiska kollveltingarleiðin er veruleikafjar og utopisk og máar støðið undan sjálvum lívsgrundarlagnum. Arbeiðsfólk fata sítt arbeiðarafelag sum felagið, ið røkir teirra áhugamál og førir samráðingar um söluna av arbeiðsmegini. Hetta arbeiðaramedvit er vordið til innan felagsins karmar, og limirnir brúka sítt felag sum tann *sosiala felaga*, sum borgar fyrri og tryggjar teimum teirra lívsgrundarlag.⁶³⁰ Soleiðis hava arbeiðsmennirnir í Havn mett Havnar Arbeiðsmannafelag. Hetta skal ikki skiljast sum eitt óvanligt samband, ið sæst millum arbeiðarafjældina og tað skipaða arbeiðarafelagið, heldur tvørturímóti.

Stættamedvit – millum hugtak og veruleika

Í endurminningum sínum sigur P. Jensen, stjóri á Meiarínum í Havn m.a. um sosialu stættirnar í Føroyum, at fiskivinnan er høvuðsinntøka landsins og at teir báðir, reiðarin og fiskimaðurin, mynda vinnuna. Reiðarin verður sambært honum ofta skírdur

kapitalistur, men skilur ikki rættiliga heitið. Ein kapitalistur er førur fyri at gjalda sínar rokningar, ognir hansara, bygningar og skip, mugu ikki vera læntar yvir virði, ein javnvág má vera millum ogn og skuld, og tí eru fáir kapitalistar í tí kreppurakta føroyska samfelagnum í 1939:

„...jeg tror, at vi paa Færøerne vil faa svært ved at finde nogen. Rederen har sandelig ikke spundet Silke ved deres Virksomhed. Ser man hen over baade de smaa og de store Virksomheder i de sidste 25 Aar, saa er det forholdsvis kun et meget ringe Antal, om hvem man kan sige: det Firma er godt konsolideret og har en rimelig Fortjeneste at opvise. Men derimod er det en uhyggelig Mængde, der har haft Konkurser, Likvidationer og Akkorder.“

Fiskimaðurin fær eisini nøkur orð. Hann arbeiðir fyri at fáa mat í munnin og er sparín. Tann nýggja trolaravinnan hevði borið seg væl, men higartil vóru einans nøkur fá hundrad fólki í vinnuni. Reiðarin og fiskimaðurin mynda stættabygnaðin í teirri skjótt hvørvandi slupptíðini, men onnur enn hesir eru á arbeiðsmarknaðinum, serliga á teimum stóru plássunum í landinum, har tørvur var á arbeiðsfólki til at lossa salt, landingararbeiði og hagreidding av fiski. Á hesum plássum høvdu arbeiðsfólk skipað seg:

„Efterhaanden har disse organiseret sig og faaet hævet Timebetalingen eller Maanedslønningen (...) Derved skabes der en Arbejderklasse med en helt anden Levemåde en Fiskerne. En fast Arbejdsmand har efter den nye Tarif i Thorshavn saaledes 2700 Kr. om Aaret for 60 Arbejdstimer om Ugen imod Fiskernes ca. 700-1000 Kr. om Aaret...“⁶³¹

Tað stendur fyri egnu rokning hjá tí einstaka at meta um, hvør ið kann bera heitið kapitalistur. Hinvegin var arbeiðarastættin á teimum stóru plássunum, eisini í Havn, har arbeiðskvinnur høvdu gingið saman at stovna Havnar Arbeiðskvinnufelag í 1936.

Verður farið frá hesum vána tíðum í 1930-árunum og fram til seinast í 1950-árunum, tá ið onnur búskaparkreppan í 20. öld enn ikki rættiliga var avhæsað, so sigur William Heinesen um hesi árin í Havn, at arbeiðarafjöldin í býnum fekst við jørð, t.e. traðir, og við útróður:

„Løvrigt lever man gævt af hverandre, sådan som mennesker nu engang gør det i bysamfund, nogle rider de store kameler,

andre klarer sig med mindre. Arbejderklassen er organiseret og står ret stærkt, offentlig forsorg finder sted, og egentlig nød er ikke almindelig, selvom smalhals har til huse nogle steder.“

632

Millum útlekking Peter Jensens seinast í 1930-árunum um sosialar stættir á stórplássum, har arbeiðsfólk høvdu skipað seg, og útlekking William Heinesens seinast í 1950-árunum, at arbeiðarastættin í Havn tyktist vera sterk og samskipað, skal myndin av somu stætt í Havn finnast. Serliga samtíðarfatanin av arbeiðarafjöldini í Havn seinast í 1950-árunum elvir til forvitni – men eisini iva.

Tað skal ikki gerast meira enn gott er burtur úr sigrunum hjá føroysku arbeiðara- og fakfelagsrørsluni. Nevnast skulu bara tveir týðandi sigrar, nevniliga stríðið hjá Føroya Fiskimannafelag at fiskimenn áttu sonevndan ‘reinan triðing’ av veiðini, ið kom í rættlag á fyrsta sinni í 1919, og stríðið hjá arbeiðarafeløgum at fáa lønina útgoldna í reiðum peningi. Hetta seinasta hendi í 1937 og verður nevnt *truckskipanin*.⁶³³ Skipanin hevur verið kend aðrastaðni og sipar til, at reiðarar, arbeiðsgevarar og keypmenn lótu arbeiðsløn umvegis kontrabók, skilt soleiðis, at løn og útreiðslur skuldu mótroknast. Í mongum førum var tað soleiðis, arbeiðsfólk og fiskimenn keyptu vørur í handli hjá keypmanni, sum eisini var arbeiðsgevari og reiðari um somu tíð. Hetta hevur sostatt ført við sær, at fólk kendu seg tjóðrað til somu fyrirøku, og sjáldan varð lønin útgoldin í reiðum pengum. Tað gav at bíta, tá ið hesi sáru viðurskifti enn eina ferð vóru til umrøðu á einum fundi í Føroya Arbeiðarafelag í 1932:

„...hetta er ein viktig sak, at maður fær sínar pengar fyri arbeiði. Tað er ongastaðni í verðini at menn arbeiða fyri mjøl og grýn. Um henda tíð verður varandi veit eingin hvussu pengar síggja út.“⁶³⁴

Endin var, at lógin um lønarútgjald í reiðum peningi kom í gildi í 1937. Tað verður hildið, at skipanin longu fór úr gildi í Havn fyrst í 1920-árunum, men tað er tó líkt til, at sjálvt eftir 1937 virkaði hon hjá limunum í Havnar Arbeiðskvinnufelag. Sambært §10 í sáttmálanum við Havnar Arbeiðsgevarafelag í 1938 varð tað beinleiðis orðað, at lønin skuldi gerast upp eina ferð um vikuna. Møguligt yvirskot skuldi gjaldast út eina ferð um mánað-

Á nýggja havnarlagnum í 1930-árunum.
(Myndaeigari: Evald Larsen)

in, og limir skuldu hava kontrabókina við sær, tá ið keypt varð og tá ið lønin varð útgoldin.⁶³⁵

Spurningarnir á arbeiðsmarknaðinum um 'reinan triðing' hjá fiskimonnum og kontrabókskipanina hjá føroysku arbeiðara- og fiskimannafjældini skulu síggjast sum vunnin rættindi. Arbeiðara- og fakfelagsrørslan sá til, at hesir spurningar skuldu loysast. Verða hesi stættastríð samanborin við stríðsandan hjá havnararbeiðarum ímóti borgaraskapinum uppi í Íslandi, so vóru tey nettupp eisini eitt stríð ímóti borgaraskapinum, ímóti vinnulívsborgarastættini her á landi, og nettupp her kemur stættamedvitið fram sum hugtak og veruleiki.

Tað er rætt at spyrja, hvussu medvitið hjá eini stætt vísir seg í verki, um stættamedvitið hjá tí arbeiðandi fólkinum hevur aðrar fortreytir og kemur øðrvísi til sjóndar enn medvitið hjá fólki í borgaravinnulívsstættini. Í eini søguligari tilgongd fær arbeiðarafjældin sítt medvit og kennir á sær eitt ávíst tilknýti til sína egnu stætt. Sambært søgufrøðinginum E.P. Thompson er hetta seinasta stigið í tilgongdini. Tað sæst sum sagt, tá ið fólk liva sína egnu søgu, tá ið fólk við teimum royndum, tey hava nomið sær, vísa sín identitet, og tá ið teirra áhugmál standa yvir av áhugamálum hjá fólki, hvørs áhugamál eru í andsøgn við teirra egnu.

Stættamedvitið hjá arbeiðarafjældini og hjá arbeiðsgevarum sæst, tá ið tær sosialu stættirnar stovnsfestu seg í feløg og felagsskapir. Tað er einki at taka seg aftur í, at stovnsetanin av teimum føroysku arbeiðarafeløgum var eitt stættastríð. Tað merkir sum nevnt ikki, at stættin ikki var til í tíðini, áðrenn hesar

hendingar fóru fram, men tá ið arbeiðarastættin fór at skipa seg, tástani fekk stættin sína søguligu megi. Leiðarar, sum hava gjørt vart við seg, hava skipað fyri verkføllum, arbeiðssteðgum og líknandi tiltøkum, hava staðið fyri lønarsamráðingum hjá limum sínum og sum hava víst á krøv, hava sjálvir havt eitt sterkt og sjónligt medvit, og úrslitini hjá skipaðu arbeiðara- og fakfelagsrørsluni hava havt við sær, at arbeiðarastættin hevur flutt seg. Sama er at siga um skrivandi fólk, sum hava borið arbeiðara-almenninum uppi og hava víst á lívskor og stríð hjá tí arbeiðandi fólkinum. Men hvussu var hjá arbeiðsfólkinum, hvussu var á havnarmótinum, millum fólkið á Kaiini í Havn, og hvussu sampakkaði hetta við søgufatan E.P. Thompsons, at fólk sjálv eru virkin í síni egnu søguligu tilgongd?

Eitt orðaskifti, sum leingi hevur verið millum søgufrøðingar, snýr seg um, hvussu arbeiðarasøgan skal lesast, tulkast og sum heild leggjast fram. Tað hevur verið tosað um, hvørt tað er søgan um tey kendu politisku úrslitini hjá arbeiðara- og fakfelagsrørsluni ella tann minni kenda søgan hjá tí vanliga arbeiðandi fólkinum, sum hevur týdning. Eitt nú hevur Jonathan Zeitlin lagt seg út við aðrar, tá ið hann hevur sagt, at samskipaða arbeiðara- og fakfelagsrørslan og hennara politikkur vísir seg í verki og hon hevur í roynd og veru ein søguligan týdning.⁶³⁶ Richard Price hevur svarað aftur og spurt, hvønn leiklut vanlig arbeiðsfólk hava havt í eini søguligari tilgongd. Og hvussu er við øllum teimum søguligu leikarum, sum ikki hava gingið á odda í rørsluni, sum ikki hava gjørt vart við seg, sum ikki hava mælt orð, men bara verið tigandi. Somuleiðis verður sagt, at søgan um eitt og hvørt arbeiðspláss hevur týdning. Tað er á hesum plássum, at júst arbeiðs- og manthagongdirnar eru, har sosialu sambondini millum arbeiðsfólk veruliga koma til sjóndar.⁶³⁷ James E. Cronin hevur eisini lagt dent á, at farið verður heldur eftir at skilja gerandislívið hjá arbeiðsfólki. Spurningar viðvíkjandi arbeiðsmarknaðinum hava áhuga, men eisini spurningar, ið hava beinleiðis samband við arbeiðsplássið.⁶³⁸ Eric Arnesen endar orðaskiftið teirra millum við at síggja vanlig arbeiðsfólk sum teir søguligu leikarar, tey eru – *human agency*, ið beinleiðis vísir til søgufatan E.P. Thompsons, at fólk eru virkin, eru uppi og ávirka eisini sjálv sítt eigna lív og tilveru, ella v.ø.o. sína egnu søguligu tilgongd.⁶³⁹ Við hesum sæst, at alt kemur ikki og verður ikki stýrt úr erva. Søgan livir eisini í neðra. Eric Arnesen heldur fram og vísir til aðrar søgufrøðingar, ið eru ivasamir, tá ið stættamedvitið

hjá starafjöldinum annaðhvort sæst ella heldur *íkkí* sæst, tá ið starafjöldin bæði í atferð og hugburði er meira afturhaldandi, enn sögufólk geva sær far um – ella vilja vera við.

Tað er einki loyndarmál, at virknið hjá starfara- og fakfelagsrørsluni hevur sítt støði og grundarlag í ósemjum millum stættir á starðsmarknaðinum, men eingin sigur, at starfara-fjöldin skal hugsa ella nakrantíð hevur hugsað radikalt. Flemming Mikkelsen er ein teirra, sum finst at, at tað partú verður leitað eftir hesum stættamedviti, og hann heldur, at granskingin av hugtakinum ikki hevur verið nøkrum at gagni. Ótal av verkum er til um hugtakið og hví ávís stætt ikki hevur fingið eitt væntað kollveltingarsinnað stættamedvit, men uttan tó at koma tí søguliga veruleikanum nærri.⁶⁴⁰ Við hesum kunnu vit siga, at rásin enn eina ferð endar hjá E.P. Thompson, sum hevur sagt, at medvitið hjá eini stætt fyri stóran part er eitt hugtak, sum órógvur og einans hevur áhuga hjá vísindafólki.⁶⁴¹ Kortini er medvitið hjá eini stætt meira enn eitt hugtak og gerst uppafur veruligari, tá ið spurt verður, hví starfarastættin í Havn ikki hevur havt og ikki hevur víst eitt sterkt stættmedvit og hví medvitið hjá lossingarmonnum í Havn ikki hevur verið sjónligt. Í stórum havnarbýum úti í stóru verð hava havnarstarfarar víst sítt medvit. Í fœrum hava teir verið harðrendir og hava næstan víst hernaðarligt lyndi og anarkistiska atferð.

Í aðrar mátar hava starðsfólk á Kaiini eisini sýnt annað enn hœvsemi. Tá ið á stóð, vórðu starðsstæðgir settir í verk. Annað eru starðsstæðgirnir, t.d. ein í 1949, ið snúði seg um eina lossing hjá DFDS. Havnar Starðsmannafelag sigur um starðsstæðgin:

„Spurningurin um lossing hjá Landshandlinum. Tá Landshandilin eigur nakað av rosinum við ‘Drotningini’ sum Landshandilin eigur, kann vegna starðsstæðgin ikki verða lossað. Eftir umbœn frá Ebbe Müller um at teir fáa loyvi til at lossa hesar rosinur inn á Pakkhús hjá teimum. Hetta var einmælt samtykt.“⁶⁴²

Í sátt og semju millum leiðsluna á DFDS og Havnar Starðsmannafelag varð tann dýrmæta lastin við rosinum hjá Landshandlinum uppskipað. Fleiri aðrir tvídráttir vórðu loystir millum shippingfeløgin og Havnar Starðsmannafelag, vita gerðabœurnar at siga. Teir meira óalmennu starðsstæðgirnir eru hinvegin ikki lættir at fáa fram. Eitt dømi er tó, at heimildarmaður sigur seg eina ferð hava fingið nóg mikið av at verða valdur álitismaður.

Hann segði uppgávuna frá sær, eftir at menn hjá Skipafelagnum Fœroyum høvdu lagt starðið niður. Teir høvdu lovað at gjørt lossingina lidna, at starða til klokkan 8 á kvœldi, uttan at fara til hús at fáa sær nátturða. Klokkan gekk til 10, og lossingin var framvegis ikki liðug. Tískil kravdu teir eyka lœn, men starðsgevarin sýtti.⁶⁴³ Álitismaðurin noyddist uppí, tá ið ósemjur vœru. Hann skuldi tingast við leiðsluna, og hetta var ikki hugaligt mál at loysa. Í lastini, á dekkinum, á kaiini og í pakkhúsinum munnu menn hava staðið og bíðað eftir tí næsta leikinum.

Annar heimildarmaður hevur líknandi søgu, men eina aðra hending at fortelja. Ein annar álitismaður enn tann omanfyri var undir øgiligum trústi. Menn vórðu bidnir at koma uppí at lossa, men skipið var seinkað, og teir bíðaðu. Tá ið skipið kom, fóru teir umborð, men menninir í lastini settu seg niður at bíða, til leiðslan hevði gingið kravi teirra um dupulta lœn á mœti.⁶⁴⁴ Her slapp álitismaðurin sær til rýmingar, meðan á stóð.

Ein triði álitismaður sendi Havnar Starðsmannafelag bræv, at hann ikki longur ynskti at vera álitismaður úti á Eystaru Bryggju.⁶⁴⁵ Tað verður tó ikki sagt, hví hann legði uppgávuna frá sær.

Starðsstæðgir hava í flestum fœrum havt samband við trætur um lœn og yvirtíð, um starðsdagar, sum gingu inn í sunnu- og halgidagar. Í krœvunum hjá starðsmonnum varð víst til sáttmálan millum starðsgevarafelag og starðsmannafelag. Ikki ber til at finna títtleikan av starðsstæðgunum á teimum ymsu skipa- og stevedorefeløgum á Kaiini. Teir eru fjaldir. Men í sjálvum sær siga starðsstæðgirnir frá einum yrkisumhvœrvi, sum á sín egna hátt og við sínari egnu ferð gjœrði vart við seg. Starðsstæðgirnir vœru ósemjur millum menn og leiðslu og vórðu fyriskipaðir uttan um Havnar Starðsmannafelag.

Tvey rák skulu takast fram, sum vísa til og hava samband við medvitið og hugmyndina hjá lossingarmonnum. Hóast eini 20 ár vœru millum bæði rákini, so siga tey kortini um leið tað sama. Tað var eitthvœrt áfatt í umhvœrvinum.

Bryggjuarstarðaradeildin uml. 1960

Tað er ongin, sum rættiliga minnst hesa deild, ið lossingarmenn stovnssettu innan virkisœki og endamál Havnar Starðsmannafelags. Nakran stórvegis søguligan týdning fekk Bryggjuarstarðaradeildin ikki, men tað hevði leingi prutlað undir lokinum og

Lossing hjá Skipafelagnum seinast í 1950-árunum. (Bambus – Føroya Fornminnisavni)

tað, sum hendi longu seinast í 1950-árunum millum menninar úti á Kaiini, hevur tó søguligan áhuga.

Tá ið 1950-árin í Føroyum skulu lýsast, koma bankakreppan, arbeiðsloysið og tey stóru og longu verkföllini í fyrru helvt av hesum tíggjuárinum okkum fyrst til hugs. Í seinnu helvt av 1950-árunum og í fyrru helvt av 1960-árunum var tann trupla samfelagsstøðan heldur ikki avhæsað.

Hvat hendi á Kaiini í Havn, hví vildu lossingarmenn stovna deild, hvat ynsktu teir og var tiltakið eitt dømi um ein hóp av arbeiðsmonnum, sum fakkfelagspolitiskt hugsadu radikalt?

Arbeðaraverkfallið í Havn í 1958

Við atliti at arbeðarafjöldini í Havn, sum stóð sterk og var væl skipað, eins og William Heinesen hevur orðað tað beint framm-anfyri, so eru tað ikki tey kendu arbeðara- og fiskimannaverkföllini, sum skulu viðgerast her, men heldur arbeðaraverkfallið í Havn í 1958.

Undansøgan í hesum verkfallinum er, at sáttmálin millum Havnar Arbeðsmannafelag og Havnar Arbeðsgevarafelag og sáttmálin millum Havnar Arbeðsmannafelag og Havnar Hand-

verksmeistarafelag gingu út. Á vári sama ár varð ein avtala gjørd millum Havnar Arbeðsgevarafelag og Havnar Handverksmeistarafelag, at bara Arbeðsgevarafelagið skuldi hava sáttmála við Arbeðsmannafelagið.⁶⁴⁶ Stríðið snúði seg í høvuðsheitum um, hvussu yvirtíðin skuldi roknast, og tá ið sáttmálarnir fóru úr gildi, varð ikki boðað frá verkfalli. Arbeðsmenn í Havn fóru til arbeðis, men arbeiddu ikki yvir. Hetta var støðan til 9. juli, tá ið verkfallið varð sett í verk.

Eins og í sambandi við aðalverkfallið í 1951 var støðan í Havn í 1958 eitt hart stríð. Tað varði til 25. juli, beint upp undir ólavsøku. Í tíðini undan verkfallinum, meðan menn enn vóru til arbeðis vanligan dag, so er at fáa við, at hvørki Havnar Arbeðsmannafelag ynskti verkfall ella Havnar Arbeðsgevarafelag verk-bann.

Partarnir pøstu hvør annan, men tað er einki yvir at dylja, at arbeðsmenninir vóru við yvirlutan. Vápníð hjá Havnar Arbeðsmannafelag at nokta limum sínum at arbeða yvir hevði til endamáls at skerja virkseimið hjá handils- og vinnulívinum í býnum, og í hvussu so er í tveimum umførum sæst, at arbeðsgevarar vóru stak illa fyri. Á eykaaðalfundi í Havnar Arbeðsgevarafelag tann 17. mai hevði annar stjórin í byggifyritøkuni Lamhauge & Waagstein á orði, um støða skuldi takast til verk-bann ella haldast skuldi fram við ongum sáttmála:

„...síðani greiddi Waagstein frá, hvat fylgir hann sá av einum lockout, tí allir flutningur til Havnar vildi verða steðgaður, elektrisitet og vatn avbrotið og bert 8 politibetjentar vóru í Havnini...“⁶⁴⁷

Hjá Gunnari Waagstein hoyrist tað ikki beinleiðis, men ongin ivi er um, at aðalverkfallið í 1951 spøkti. Vandí var fyri, at el og vatn aftur vórðu kvett. Tað vóru ov fáir lögreglumenn í Havn, og vandi var eisini fyri, at allur flutningur fór at halda uppat. Tórshavnar Havn var framvegis lívæðrin í býnum seinast í 1950-árunum.

Enn ein eykaaðalfundur var í Havnar Arbeðsgevarafelag tann 4. juni. Ein annar arbeðsgevari í býnum, Jens Pauli av Reyni, stjórin á Fiskacentralinum, hevði á orði, at støðan ikki var góð. Tá ið fiskur kom um náttina, var ongin at arbeða hann.⁶⁴⁸ Tað hevði v.ø.o. stóran týdning fyri handils- og vinnulívið í Havn, at arbeðsfólkið arbeiddi yvir.

Upp undir og undir verkfallinum leikaði hart á úti á Kaiini.

Øll dagbløð skrivaðu um standin í býnum, og lossingin gekk ekki, sum hon plagdi.

14. September tann 20. mai 1958:

„Havnar arbeidsmannafelag hevur sett monnum sínum forboð fyri at arbeiða yvirtíð. Av hesi orsök var millum annað hildið uppat at lossa frá Tjaldrinum kl. 5 í gjárkvøldið. Í spurninginum viðvíkjandi yvirtíðini er einki at ivast í, at verkamenninir standa sterkari enn arbeidsgevararnir, tí í mongum førum er neyðugt hjá arbeidsgevarum at fáa eitt arbeiði avrikað uttan fyri hina vanligu arbeidstíðina.“⁶⁴⁹

Sosialurin tann 24. mai:

„T.d. varð lossað úr Tjaldrinum mánadag, týsdag og mikudag – einans í vanligari arbeidstíð, meðan siður hevur verið, at byrjað varð mánamorgun, og so varð hildið á dag og nátt, til alt var uppskipað út á seinnapartin týsdag.“⁶⁵⁰

Sama dag skrivaði Dimmalætting:

„Det er muligt, at omhyggelig tilrettelægning og god organisation af den forhaandværende arbejdskraft kan afskaffe eller i det mindste til et minimum begrænse en del af det arbejde som hidtil har været udført under normal arbejdstid, visse former for losning, af fisk og nødvendighedsvarer, ud- og indgang af rutebartøjer o.lign.“⁶⁵¹

Lossingarnar gingu illa, tá ið menn ikki arbeiddu yvir. Tað var vanligt at arbeiða dag og nátt, til skip vórðu tømd. Verkfallið byrjaði tann 9. juli. Skjótt gjørdist vørutrot. Vørur lógu inni á heilsølum og hjá shippingfeløgum; og vørur vóru á veg upp til Føroya við farmaskipum. Tað var trot á eplum, margarini, olju og koli í Havn.

Dagblaðið skrivaði tann 15. juli tað sama sum hini dagbløðini. Støðan á Kaiini var ikki góð:

„Tað er skilligt, at í longdini kann tað ikki ganga, at í havnini í Havn ikki er semja um yvirarbeiði (...) Í longdini vil hetta føra við sær, og hevur longu ført við sær, at Havnin hevur mist arbeiði, tí í eini havn verður altíð arbeitt alt samdøgrið...“⁶⁵²

Seinni í juli fóru einstøk fakfeløg í 24 tíma samhugaverkfall, men av tí at Havnar Arbeidsmannafelag stutt frammanundan var farið burtur úr Føroya Arbeidarafelag, fekst ikki stuðul frá lands-

felagsskapinum. Andrew Ísheim, táverandi formaður í Havnar Arbeidsmannafelag, gloymdi aldri, at havnartrolarin „Fiskanes“ varð landaður á Skála, „Beinir“ hjá Kimbil í Havn í Fuglafirði og „Tjaldur“ hjá Skipafelagnum varð lossað inni í Runavík. Andrew Ísheim hevur greitt frá, at teir forðaðu fyri lossingini av „Pride“, og lögreglan handtók nakrar av limum felagsins. Kravgonga varð gingin út á Molan og niðan í býin. Teir gingu verkfalsvakt, m.a. umborð á „Tjaldrinum“, og stjórin á Skipafelagnum bað teir reisa og renna í land. Eitt annað var, at kassi á „Tjaldrinum“ skuldi lossast til Bacalao:

„Vit fóru einir 70-80 mans út á keina og stillaðu okkum undir. Vit høvdu roknað út, at slitnaði hann, mundi so nógvir mans orka at halda honum, og síðani stoyta hann í havið. Ná, kassin hekk í bumminum, og skiparin, sum sá, at vit meintu tað í álvara, og bað teir hiva kassan inn aftur á dekkið...“⁶⁵³

Samanhaldið var gott, og verkfallið fekk ein enda stutt fyri ólavssøku, áðrenn menn fóru í býin og finga sær kenningina, minnist Andrew Ísheim.

Tað skal vera ósagt, um arbeidsmenninir finga nóg mikið burtur úr verkfallinum, og hóast nøkur skip høvdu leitað sær til aðrar havnar, so sigur arbeidaraverkfallið í 1958 fyrst av øllum, at lossingin á Kaiini var altýðandi. Skerðar lossingar, ongar lossingar, ein virkisleys Tórshavnar Havn og allur býurin lá mestsum lamin. Tær royndir, sum arbeidsmenn numu sær summarið í 1958, munnu hava elvt til medvit um, at lossingin helst var týðningarmiklari, enn teir høvdu givið sær far um.

Royndirnar at skipa seg í deild

Um somu tíð, nakrar mánaðir seinni, fóru nakrir menn á Kaiini at gera um seg. Síðst í november settu Jens Poulsen, Laurits Kragestein, Poul Poulsen og Ásbjörn Poulsen seg í samband við nevndina í Havnar Arbeidsmannafelag *‘at stovna deild fyri havnararbeiðarar’*. Teir høvdu eisini sent eitt bræv til Tórshavnar Býráð og spurt seg fyri um áðurnevnda høli á Kaiini at kroka í. Havnar Arbeidsmannafelag tók undir við ynskinum hjá umboðunum av Kaiini, men kravdi at reglugerð fyri deildina skuldi gerast.⁶⁵⁴

Árið eftir høvdu 21 mans á Kaiini teknað seg sum limir í deildini. Á einum felagsfundi vóru ikki allir nevndarlimirnir í Bryggjuarbeiðaradeildini møttir, og sostatt kundu reglurnar ikki

Brøðurnir
Svend og
Otto David-
sen. (Kalmar
Lindenskov)

samtykkjast, men á einum øðrum nevndarfundi vóru teir tríggir Olaf Andreassen, Jens Poulsen og Poul Poulsen møttir fyrri deildina. Í deildini høvdu teir havt ávíst fundarvirksemi, 5 nevndarfundir og ein deildarfund, og nevndin í deildini sá, at allir lossingarmenn teknaðu seg.⁶⁵⁵

Í áðurnevnda uppskotinum til Bryggjuarbeiðaradeild Havnar Arbeðsmannafelags hava fleiri ferðir verið nevndar nakrar av teimum reglum, sum skuldu setast í verk. Her skal trívast í evni, sum eru mett at hava týðning fyrri at vísa á medvitið og hugsanarháttin hjá teimum, ið stílaðu fyrri. Fyrst av øllum vildi deildin,

at ávísingarstova varð sett á stovn. Her skuldu menn fáa víst á arbeiði, fullfíggjaðir lima- og vikulistar skuldu vera við *'arbeiðsbýting og tímatal limanna'*, arbeiði skuldi býtast soleiðis, at *'úrtøka limanna verður so eins og gjørlig'*, og: *'Einki arbeiði má byrja, uttan loyvi frá deildarstovuni. Ei heldur mugu limirnir flyta av arbeiðsplássi í annað, ella av skipi í (til) skip uttan loyvi'*.⁶⁵⁶

Bryggjuarbeiðaradeildin vildi tað so, at ávísingin varð lögð soleiðis til rættis, at menn fingi um leið sama tímatal og sostatt á leið somu vikuløn. Lossingin skuldi býtast kristiliga millum limirnar í deildini. Í endamálsorðingini varð eisini sagt, at deildin var ikki í stríð við lógir og sáttmálar Havnar Arbeðsmannafelags, og ongin lossing mátti byrja uttan loyvi frá deildarskrivstovuni. Júst hetta seinasta skal lesast við serligum umhugsni. Um Bryggjuarbeiðaradeildin nakrantíð fekk eina ávísingarstovu, ið fór at virka, er óvist. Helst er tað so, sum heimildir siga, at tað datt niðurfyrri. Tað hevur ikki eydnast at funnið ábendingar um annað, men tað, sum áður var, at lossiformenn valdu sínar menn við pakkhúshurðina og síðani bóðu teir fara til verka, vildi Bryggjuarbeiðaradeildin fáa broytt. Hesum skuldi deildin sjálf taka sær av.

Á sumri í 1960 var nevndin í deildini, Jens Poulsen, Ernst Joensen og Carl Kjørbo, aftur á fundi við nevndina í Havnar Arbeðsmannafelag. Teir fýltust á, at einki arbeiðsbýti var, t.d. tá ið „Tjaldrið“ skuldi lossast, og teir vildu hava, at nevndin í Arbeðsmannafelagnum bar so í bandi, at arbeiðsgevararnir viðurkendu Bryggjuarbeiðaradeildina. Hetta varð játtað. Bryggjuarbeiðaradeildin ynskti eisini skaðagrunn settan á stovn.⁶⁵⁷ Skaðagrunnurin á Kaiini var frammi fleiri ferðir, men tað er óvist, um hann veruliga fór at virka.

Á sumri í 1962 var nevndin í deildini, Gunnar Jensen, Ernst Joensen, Jens Poulsen og Svend Davidsen, enn eina ferð á fundi við nevndina í Arbeðsmannafelagnum. Her kom ótti og ørkymlan av álvara fram. Teir funnust at, at dreingir skuldu sleppa fram um gomlu lossingarmenninar og harnæst:

„Sama hendi um vetrarnar, tá avlopsfólk komu aðra staðir frá og trongdu teir gomlu lossingarmenninar burtur.“⁶⁵⁸

Heilsuligu viðurskiftini, helst w.c., vóru heldur ikki í lagi, og heldur ikki varð altíð varskógvað til kaffisteðgir. Lagið var ikki gott. Tá ið nevndin í deildini var farin av fundinum, gjørdi

nevndin í Arbeðsmannafelagnum av, at einans limir í Bryggjuarbeiðaradeildini skuldu sleppa at lossa, og gjørt varð av at fara út á Kaiina og fáa viðurskiftini í rættlag.

Tað er annars óvist, um deildin fekk skipað tað so, at allir, sum komu at lossa, gjørdust limir í Bryggjuarbeiðaradeildini.

Lagið á monnum versnaði. Á ársaðalfundinum fyri 1962 var ótti, ørkymlan og øði uppi. Eitt innkomið mál frá nøkrum arbeðsmonnum á Kaiini, at teir ynsktu arbeðsávísingarstovu, gekk aftur. Ein lossari hevði á orði, at menn vóru illa viðfarnir á Kaiini og at sementlossingarnar vóru illa løntar. Ein annar lossari segði enn eina ferð, at Kaiin var vorðin eitt ótrygt arbeðspláss, av tí at teir yngri trokaðu teir eldri burtur og tóku yvir lossispløini. Heilsuligu viðurskiftini vóru sum áður út av lagi. Formaðurin í Arbeðsmannafelagnum svaraði, at ongar kærur vóru komnar um, at menn vórðu illa viðfarnir á Kaiini. Hin fyrri lossarin hevði aftur á orði, at ávísingarstova fór at tryggja lossingarmenninar. Formaðurin svaraði, at skipaavgreiðslur sum heild høvdu tikið undir við skipanini at býta arbeðini millum menninar, men størsti vandin vóru lossingarmenninir sjálvir. Teir vildu ikki lossa summi skip, møttu ikki upp og rýmdu. Ein triði lossari vildi hava rættindini hjá arbeðsgevarum at vraka álitismannin úr sáttmálanum. Ein fjórði lossari segði seg vera bæði útspiltan og illa viðfarnan av formanninum á Skipafelagnum Føroyum, hóast hann ikki var hjástaddur og annars var í arbeði hjá Landshandlinum.⁶⁵⁹

Fleiri samanbrestir vóru, har menn vóru uppøstir og ónøgdir við lossingina, við manningina á „Drotningini“ hjá DFDS, ið var uppi í lossingini og ónøgdir við skipa- og shippingfeløg. Ørkymlanin fevndi um alt umhvørvið. Í 1966 var eitt mál fyri á einum stjórnarfundinum í Arbeðsmannafelagnum, har nevar høvdu verið frammi úti hjá Skipafelagnum:

„Til viðgerðar vóru mál á Keiini, hvar nevar høvdu verið á lofti, hvar lossingarmenn vóru provokeraðir av skipsmanning, yvirmonnum og dekkarum.“⁶⁶⁰

Hvat ið var á vási, hví menn tendraðu, sigur søgan einki um, og tað frættist ikki meir um Bryggjuarbeiðaradeildina. Hetta er tað, ið Havnar Arbeðsmannafelag hevur at siga um virkseimið hjá deildini hjá sær á Kaiini.

Tað er trupult meta um, hvørja støðu Arbeðsmannafelagið hevði til sína Bryggjuarbeiðaradeild. Í hvussu er tvær ferðir

hevði Arbeðsmannafelagið samband við København. Í 1963 var formaður felagsins niðri og kannaði arbeðsumstøðurnar hjá havnararbeiðarum í København, og í 1966 varð eitt skriv sent til Havnearbejdernes Fællesforbund í København.⁶⁶¹ Hjá Havnearbejdernes Fællesforbund er einki av týðningi at finna annað enn at ein fyrispurningur var komin úr Tórshavn og at upplýst varð um arbeðs- og lønarviðurskiftini í Gl. Dok í København.⁶⁶²

Tað letur til, at tað einans eru gerðabøkurnar hjá Havnar Arbeðsmannafelag, ið hava lýst viðurskiftini millum felag og deild, og lýsta gongdin er útlekkingin hjá felagsskrivaranum. Á tí at síggja til rokmiðla ársaðalfundinum í 1962 hevur nevndin ella formaðurin loftað sær, tá ið naskir spurningar vórðu settir. Fundarfrásøgnin avdúkar í aðrar mátar, sum tað verður orðað, at viðurskiftini vóru smá, og hildið varð, at deildin gekk ímóti endamáli felagsins.⁶⁶³ Við hesum kann tað staðfestast, at nevndin í felagnum ikki heilhugað tók undir við deildini. Harnæst segði formaðurin sum nevnt á fundinum, at skipanin, har arbeðini skuldu bítast javnt millum menninar, var miseyðnað, av tí at menn ikki vildu lossa summi skip, ikki møttu upp og harafturat rýmdu.

Spurt eigur at verða, hví felagið ikki gjørdi meira fyri at styrkja um medvitið hjá lossingarmonnum sínum á Kaiini og við atlitum til lossingini ikki læt deildini upp í hendi at fáast við fakligar spurningar og ivamál limanna. Spurt eigur eisini at verða, hví ið deildin gekk ímóti endamáli felagsins, tá ið reglugerðin hjá deildini var í stríð við, men ynskti at vera innan fyri felagsins karmar, soleiðis sum tað varð orðað í uppskotinum til Bryggjuarbeiðaradeildina – og harafturat um felagið stúrdi fyri, at deildin fór at gerast ov sterk innanfelags.

Rætt skal vera rætt. Nevndin í Havnar Arbeðsmannafelag fylgdi væl við í arbeðslívinum hjá limum sínum á Kaiini. Eitt nú fór felagið í 1961 bæði til fútan og landsstýrið við einum fyrispurningi um óskilið, sum stóðst av tí nógva sunnu- og halgidagsarbeðinum í lossingini. Her var Havnin eitt serdømi í Føroyum, verður sagt:

„Allir vita vit, at tað gjøgnum ár hevur verið soleiðis vorðið í Havn, at ferðsluskipini uttan ífrá hava lagt ferðaætlan sína soleiðis, at vit her í Havn hava noyðst at lossa sunnudag (...) Orsøkin til henda fyrispurning er tann, at undirritaða felag dugir at síggja, at tað verður nógva meira gjørt við lossing og færing av skipum í Havn sunnu- og halgidagsarbeði...“⁶⁶⁴

Nevndin visti um tær óvanligu arbeidstíðirnar í lossingini og var sinnað at bota um arbeidsviðurskiftini, men helt ikki, at Arbeidsmannafelagið skuldi síggja til, at halgidagslógini ikki varð brotin. So mikið um tað. Ynskið hjá lossingarmonnum at fáa eina arbeidssávisingarstovu var í samsvari við kendar mannagongdir aðrastaðni, har menn møttu upp, vórðu tiknir uppí at lossa og helst upp á skift, soleiðis at tað gekk so rættvíst fyri seg hjá tí einstaka manninum.

Tað er *møguligt*, at arbeidssávisingarstovan, har deildin sjálv skuldi umsita býtið av arbeidum millum deildarlimirnar, júst var ein í so stórum biti hjá Arbeidsmannafelagnum at svølgja. Teir, sum hava stílað fyri, teir fyrstu uml. 20 limirnir og teir, sum møguliga eru komnir uppí seinni, eru *møguliga* teir menn, sum hava mett seg sum ektaðar lossingarmenn og tí hildu seg hava framhjárætt til lossingarnar. Hesir menn vóru *møguliga* eisini teir, sum myndaðu ein kjarna av føstum monnum í umhvørvinum og bóru sjónligasta arbeidssidentitetin av øllum.

Fór Bryggjuarbeidaradeildin at gerast ein so mikið sterkur felagsskapur, eitt so mikið samansjóðað arbeidarasamlag, at lossingarmenn í ringasta føri fóru at taka seg úr móðurfelagnum, Arbeidsmannafelagnum, og stovna sítt egna arbeidarafelag, so hevði Arbeidsmannafelagið mist eitt sterkt vápn í einari møguligari ósemju á arbeidsmarknaðinum. Hetta vápnið hevði sum nevnt verið brúkt í verkfalsstríði, seinast í 1958, og var í roynd og veru at steðga virksemin og sjóferðslu til og úr Havn – at steingja Tórshavnar Havn.

Hetta kann síggjast sum ein tilhugsað støða, men kann kortini vísa, at Havnar Arbeidsmannafelag vildi halda upp á allar arbeidsmenninar í býnum. Av tí at viðurskiftini jú vóru smá, stóðu teir seg best saman í einum felag. Limablaðið hjá Arbeidsmannafelagnum, H.A.F.-Tíðindi, sum kom út hesi árin, Bryggjuarbeidaradeildin royndi at koma fyri seg, nevnið ikki deildina, hóast Andrew Ísheim og Martin Joensen, sum høvdu ábyrgd av útgávu og vóru í leiðsluni í Havnar Arbeidsmannafelag, báðir høvdu havt síni spor úti á Kaiini sum lossingarmenn.

Kravið um arbeidssávisingarstovu á Kaiini gekk aftur og aftur hesi árin. Tað kann saktans hugsast, at menn vóru leiddir av uppstillingini við pakkhúshurðina, men tað lá líkasum eisini undirskilt í ynskinum um eina ávisingarstovu at hava *eftirlit* við arbeidsgvevanum, t.e. skipa- og stevedorefeløgnum í Havn, og *tamarhald* á ferðini á lossingum og ferðsluni í Tórshavnar Havn.

Hóast gongdin seinast í 1950-árunum og fyrst í 1960-árunum bara er lýst við teirri einu kelduni og sostatt bara gevur eina eintýdda mynd, so er ikki annað enn at síggja hetta rák sum annaðhvørt dømi um ein radikalt hugsandi yrkishóp, sum eina ábending um eitt sterkt stættamedvit – ella sum eitt langt upplop hjá einum hópi av monnum, ið tømdu og fyltu skipini á Kaiini báðumegin 1960.

Tvær munnligar heimildir minnst so dánt hesa rumblutu tíðina og siga um ætlaða arbeidsbýtið og fyrireikingarnar til arbeidssávisingarstovuna, at átakið sum sagt ikki rættiliga kom í gongd. Var streymurin góður, vildi onkur heldur í bát enn lossa, verður sagt, og ynskti tí at skipa lossingina soleiðis, at menn sluppu framat aðruhvørja ferð.⁶⁶⁵ Hetta kann partvíst vísa, hví Bryggjuarbeidaradeildin ikki fekk nakran týdning, men tað er tó ikki allur sannleikin.

Útsagnirnar hjá monnum úti á Kaiini á umrøddu fundunum í Havnar Arbeidsmannafelag lata ongan iva vera um, at tamarhald og eftirlit við arbeidsplassinum var eitt aðalmál, men tað kom tó kortini aldri so langt. Annað er, at ójavna arbeidið hevði við sær, at útskiftingin kundi vera stór. Tølini á lossingarmonnum hjá tí størsta stevedorefelagnum í Havn, Skipafelagnum Føroyum, fyrst í 1958, tá ið menn á Kaiini fóru at tosa um at skipa seg í deildina, og síðani í 1963, tá ið krøvini hjá monnum á Kaiini vóru mong, vísa rættiliga nógvar fastar lossingarmenn samanbórið við hini árin, ávikavist oman fyri 30% og 20% av arbeidsmegini tilsamans.⁶⁶⁶ Hesir menn lossaðu allar árstíðir á Skipafelagnum og mugu sum nevnt metast sum fastir menn. Onkur einstakur varð sjálvsagt verandi, men nógvir komu og fóru. Teir vóru á veg til aðrar tryggari vinnur við støðugum arbeiði, og áhaldandi mann-ingarskiftið hevur uttan iva gjørt sítt til, at tað var torført at skipa lossingarmenninar og fáa teir at ganga saman at styrkja um arbeidaramedvitið í umhvørvinum.

Tá ið lurtað verður eftir teimum røddum, sum sóu ungdómar, skúladreingir og avlopsfólk koma á Kaiina úr øðrum vinnum og trokað teir føstu burtur, serliga um veturin, so *kann* hesin ótti gerast til ørkymlan og *kann* eisini stava frá nýggju tøkni, frá teirri mekanisku standardlossingini, ið tók við júst hesi árin. Sum kunnugt vórðu trukkan, plattar og teir fyrstu konteynararnir – *trækassarnir* – komnir í brúk. Støðan var í hvussu er, at útgerðin var vørðin meira nýmótans, og sostatt var tørvur á færri monnum,

Ungir dreingir forvitnast.
Úti á Vestarukai. (Snr.
5111F743)

meðan innflutningurinn í tonsum um Tórshavnar Havn, sum áður sagt, heldur ikki var komin upp á stöðið í 1950.⁶⁶⁷

Stöðan uml. 1960, tá ið Bryggjuarbeiðaradeildin gjörði sína roynd at gerast umboð fyri fólkið á Kaiini, sæst omanfyri. Tær makrosøguligu umstøðurnar, t.e. minni virkseimi í samfelagnum, hevði uppruna í búskaparkreppuni, sum tók seg upp seinast í 1940-árunum, sum leikaði hart á serliga í fyrstu helvt av 1950-árunum og sum ikki linkaði fyrr enn miðskeiðis í 1960-árunum. Tær hava havt ávirkan á, at deildin á Kaiini var ávegis. Sama er við nýggju tæknini, ið kravdi minni arbeiðsmegi, og hevur eisini havt ávirkan á, at bæði ótti og ørkymlan sóust millum menninar á Kaiini.

Eftir er at spyrja, um ótti og ørkymlan sigur nakað av týðningi. Harnæst um tað er ótøkiligt at spyrja, um samband er ímillum tækniliga menning og broytingar í mentaliteti hjá fólki, sum standa og eygleiða nýggju tæknina, ið tey sjálv handfara. Sögufrøðingurin Jarle Simensen hevur hugsað um hetta sambandið.

Nýggj tækni og annað lyndi

Tá ið hugt verður at, um samband er millum nýggja tækni og broyttan mentalitet, eigur tækni fyrst av øllum at fatast sum ein

spegilmynd, sum partur av samfelagsgongdini. Mýtur og forðómar um havnararbeiðarar, ið ofta hava skipað fyri bæði almennum verkføllum og meira óalmennum arbeiðssteðgum hava í førum uppruna í nettupp innførslum av nýggjari tækni og í tí, at arbeiðsmegin er í vanda fyri at minka í tali.

Sambært Jóannesi Paturssyni fór Jacob Lützen í Havn, helst um aldamótið 1900, at brúka hestavogn at koyra vørur frá, tá ið lossað varð á vágini. Hestavognin dámdi lossingarmonnum lítið, og sagt verður, hví so var:

„Júst á Húsum var tann fyrsti í Havn, ið fekk sær vagn, hann koyrdi so síni tæð í friði í nøkur ár. Men tá so J. Lützen nógv ár aftaná fekk sær vagn og fór at koyra varur við honum, tá kom bæði ótti og ilt í mangan lossingarmann í Havn, sum, um koyringin fór at taka til, einki lossingararbeiði (at bera á bakinum) væntaði sær at fáa.“⁶⁶⁸

Tað er einki at taka seg aftur í, at ein vognur við hesti er ein heilt einföld innførsla av nýttækni. Dømið sigur einki um ein serstakan mentalitet hjá monnum í Havn, men hestavognurin tók lønandi arbeiði frá teimum – tað fór at gerast galin endi. Í dag er dømið meira skemtiligur lesnaður, men ivaleyst ikki tá í tíðini. Tað sigur, at innførsla av nýggjari útgerð kann ávirka lagið á teimum monnum, sum handfara hesa útgerð.

Onnur dømi, at ótti og ilt kom í lossingarmenn í Havn, tá ið kranar, trukkar, plattar og serliga stálkonteynarar sóust úti á Kaiini, finnast hvørki í skrivligum keldum ella í tí munnliga heimildartilfarinum. Útgerðin kom sum vera man spakuliga sníkjandi inn í umhvørvið og í arbeiðsgongdina. Tann spjaddi uppreistrarandin hjá monnum á Kaiini seinast í 1950-árunum, og fyrst í 1960-árunum var ikki eitt beinleiðis álop á nakað borgaraskap, og tó at eftirlit við arbeiðsgevarunum var eitt mál, so skal hetta heldur skiljast sum ein innari uppreistur í Havnar Arbeiðsmannafelag. Felagið aftraði seg við at taka ímóti deildini á Kaiini í teimum truplu samfelagsumstøðum, sum vóru. Men tey innbygdu tækniligu inntrivini í lossingina vóru partvíst eisini ein annar figgindi – tørvur var á alsamt færri monnum. Bryggjuarbeiðaradeildin royndi seg júst um somu tíð, sum trukkar og plattar gjørdust vanlig sjón millum skip og pakkhús og í ítøkiligum arbeiðs- og mannagongdum, tá ið skip skuldi lossast og lastast.

Fleiri av teimum felags eyðkennum, Raymond Charles Miller

hefur staðfest hjá havnararbeiðarum, eru longu lögð fram. Tey síggjast í ymsum havnum uttanlands, m.a. hvat teir staðbundnu hava hildið um, og hvussu teir hava verið mótvegis fremmandum, avbygdarmonnum og nýggjum monnum. Annað eyðkenni er, at havnararbeiðarar eisini hava verið illgrunasamir mótvegis leiðslum á skipa- og stevedorefyrirøkum.⁶⁶⁹ Tá ið tað snýr seg um hugburð hjá lossingarmonnum til arbeiðsgevarar á Kaiini, so sæst ongin verulig fíggingamynd í Havn. Tað er vert at fáa við, at tær munnligu heimildirnar í stóran mun eru samdar um, at stjórar og leiðslur hava havt gott orð á sær, men tær siga samstundis, at lossiformenn tóku sær av viðurskiftum millum skrivstovu og fólkið, og tí var lítið samband millum leiðsluna og arbeiðsfólkið. Tað er heldur ongin, sum sigur, at menn í Havn skulu siga nakað ilt um nakran arbeiðsgevara, men tað er skjótt at hugsa, at grundarlag var fyri slíkum illgrunasemi, júst tí at áhugamálini hjá arbeiðsgevarum eru í andsøgn við áhugamál hjá arbeiðsmonnum. Hin fyrri má síggja til, at virkseimið hjá fyrirkuni loysir seg fíggarliga og má tí hugsa um vinning og lágar rakstrarútreiðslur. Hin seinni má leita eftir arbeiði, ið veitir eina støðuga inntøku. Men eitt sjónligt illgrunasemi sæst í hvussu so er ikki.

Raymond Charles Miller hevur skrásett tey felags alheimsligu eyðkenni hjá havnararbeiðarum, men sigur heldur einki um nakran serstakan mentalitet hjá hesum monnum. Hvussu mentalitetur skal skiljast, veit Jarle Simensen í stuttum at siga:

„Med mentalitet forstår jeg den sum av idéer og holdninger som bestemmer et individs eller en gruppes forhold til omverdenen.“⁶⁷⁰

At viðgera mentalitetin hjá tí einstaka ella mentalitetin hjá einum ávísam bólki av menniskjum er at finna allar tær hugmyndir og hugburðir, sum stýra viðurskiftum og sambondum, hesi fólk hava til umhvørvið og umheimin. Mentalitetur snýr seg um lyndið í fólki – og ikki, sum Jarle Simensen leggur áherðslu á, at mentalitetur verður fataður sum íbornir ella tjóðskaparligir eiginleikar. Hetta er at misbrúka hugtakið. Tað er v.ø.o. ikki eitt sálarfrøðiligt fyrbrigdi. Víst verður til kenda ástøðið hjá Max Weber um ein serligan europeiskan mentalitet, um sambandið millum protestantiskan moral og kapitalistiska samfelagið, har arbeiðsemi og sparsemi eru dygdir, har arbeiðið er eitt kall, sum fremur lýdni, trúfesti og stundvísi. Tilsamans sigur hetta frá

søguligum framburði og búskaparvøkstri í teimum europeisku londunum.

Her skulu ikki takast dagar ímillum, um ein europeiskur mentalitetur finst ella ikki, men eyðkennini omanfyri síggjast satt at siga eisini hjá tí arbeiðandi fólkinum í Føroyum í søguligari tíð. Fólk hava verið arbeiðssom, sparin og røkin, lýðin og trúføst, og fólk hava møtt stundisliga til arbeiðis. Men vandi er á ferð, um tosað verður upp á kvamsvís um ein føroyskan mentalitet, og enn verri er at tosa um ein serstakan mentalitet úti á Kaiini í Havn, hóast hugmyndir og hugburðir stýra teimum viðurskiftum og sambondum, lossingarmenn hava við sítt egna umhvørvi og við umheimin yvirhøvur. Ikki tí, fólk í Føroyum munnu hava sín mentalitet ella egið lyndi sum onnur, men um mentalitet er at siga, at tað er trupult at kanna. Tað er, sum granskarin Rune Hagen sigur, næstan ógjørlegt at fáa mentalitetin og ikki at tala um at fáa mentalitetsbroytingar hjá fólki fram:

„I hvilken grad kan et menneske i en bestemt epoke eller kultur *adekvat* opfatte og forstå tankesystemet og atferdsmønstret hos mennesker i en annen epoke eller kultur? (...) mentalitetshistorikeren må nøye seg med (en bredest mulig) beskrivelse, og at endring vil være svært vanskelig å forklare, om ikke umulig.“⁶⁷¹

1960-árin.
Bummarnir
á „Hans
Boye“ eru
lagdir út,
menn standa
uppi í last-
bili og ein
havnarkrani
verður
brúktur.
(Eddi
Leyni)

Við hesum metir Rune Hagen, at mentalitetssøga ikki gerst ein søgufatan, har alt samalt var nógv betri í gomlum døgum, og hin sonevnda *transsøguliga samtalan* er rættiliga trupul. Mentalitetir í skiftandi tíðum, mentalitetir í ymsum mentanum og broytingar í einum ávísium mentaliteti eru tvørleg evni at viðgera.

Verður farið aftur til sambandið, ið Jarle Simensen heldur vera ímillum tøkniliga menning og mentalitetsbroytingar, so verður farið meira ítøkiliga til verka enn í teirri søguligu samtali, sum Rune Hagen hevur við fortíðina. Tey seinastu 100 árin ella so hevur tað vesturlenska samfelagið verið fyrri ógvusligum framburði við ídnaðarframleiðslu og fyrisitingarligari stýring av samfelagnum. Søguliga gongdin, fólkaflýtingin úr bygd og í bý fór fram, nýggir lívsformar, knýttir at tilveruni í býum, sóust, samfelagið alt merktist av tøkni. Jarle Simensen setur fram ein myndil við almennum evnum, eitt nú at tamarhald er fingið á náttúruni, á samfelagnum og á einstaka borgaranum, at fatanin av tíðini er mekanisk, at tíðin er ein bein strika og at tilveran meira er skipað í klokku og álmanakka.⁶⁷²

Hvussu partar av hesum myndli kunnu setast inn í tað elalítla umhvørvið, inn í eina mikroskipan á Kaiini í Havn, er vert at umrøða. Mentalitetsbroytingar, sum kunnu eygleiðast, síggja mentalitetssøgufrøðingar vanliga í longum søguligum tíðarskeiðum, ið rækka yvir fleiri øldir. Her gongur tað kannaða søguskeiðið einans aftur til 1930. Sostatt er ikki bara sum at siga tað, um eyðsýndar broytingar í lyndinum hjá fólki síggjast í einum stuttum søguskeiði.

Frammanundan hevur verið víst á vandan at skilja lyndið hjá lossingarmonnum sum sjálvstøðugan mentalitet og at finna ein felags føroyskan mentalitet. Her skal kortini gerast ein varin, men tó ein roynd við nøkrum fáum ítøkiligum døgum. Hetta verður gjørt, hóast Rune Hagen nevnið, at mentalitetssøgan er bláoygd, um hon trýr, at úrval av einstaklingahendingum kunnu umboða fortíðina.⁶⁷³ Tað ræður um at fara spakuliga fram, og tað fyrsta dømið er longu nevnt. Føroyingurin, og sostatt eisini lossarin í Havn, tað vita vit, var fólkaligur í atburði. Tað var jú gamalt, at teir yngri søgdu 'tygum' við eldri menn á Kaiini og á henda hátt vístu teimum virðing. Somuleiðis skal gjármaðurin Hans Jákup Hansen eisini hava sagt 'tygum', tá ið hann fyrstu ferð spurdi lossiformann um arbeiði. Tað ræður um at vera varin, sum Rune Hagen hevur víst á, at mentalitetssøgan ikki gerst ein mynd av farnari tíð og at alt var best í gomlum døgum.

Nýtslan av orðinum 'tygum' hvarv úti á Kaiini, helst tá ið onnur í samfelagnum hildu uppát, og hann sjálvur 'tú' kom í staðin. Hetta dømið er ikki rættiliga at tíðarfesta, men møguliga otar tað seg fram, samstundis sum tann fjaldi uppreisturin kyknar millum menninar seinast í 1950-árunum, fyrst í 1960-árunum.

Vit hava hoyrt, at menn hildu lítið um, at ungir dreingir sluppu framat og at teir saman við *avlopsfólkum* hava trokað hinar burtur. Hetta er um tað mundið, Bryggjuarbeiðaradeildin var frammi. Tey góðu viðurskiftini millum ungar dreingir og tilkomnar menn, sínámillum fatanin var í hvussu so er broytt. Tá ið arbeiðsávísingin skuldi setast í verk á Kaiini, hava vit eisini hoyrt formannin í Havnar Arbeiðsmannafelag siga á ársaðalfundinum í 1962, at '*størsti vansin hevði verið lossingarmenninir sjálvir, tá teir ikki vildu lossa summi skip, ikki møttu til eitt, rýmdu úr einum aftur í annað, og so framvegis*'. Um støðan á Kaiini var soleiðis, og frágreiðingin hjá formanninum er eftirfarandi, so var líkinda grundarlag fyrri eini ávísingarstovu longu farið, áðrenn hon fór at virka. Var støðan veruliga soleiðis á Kaiini í tíðini uml. 1960, so vóru kendu eyðkennini hjá tí siðbundna arbeiðsmanninum, lýdni og trúfesti, har maður vanliga gjørdi lossing lidna, um at glíða úr „mentalitetinum“. Vóru dømi um, at nakrir ikki møttu upp og harafturat rýmdu úr einum arbeiði, so var stundvísið eisini um at glíða úr tí siðbundna mentalitetinum. Frá einum manni hoyrdist á sama aðalfundi í 1962, at persónligu viðurskifti hansara við ein lossiformann ikki vóru góð. Tað at tora at siga sína hugsan millum sínar javnlíkar um lossiformann, sum jú hevði eitt ítøkiligt vald, sigur so mikið, at álitid á og virðingin fyrri myndugleikum var farin at vikna.

Við hesum fáu døgum fæst sjálvsagt ikki heildarmynd av teimum mentalitetsbroytingum, sum fóru fram á Kaiini. Tey skulu tó síggjast sum *klípir*, sum Jarle Simensen metir sum tær leiðreglur, ið vísa á, at broytingar fara fram í einum ávísium mentaliteti.⁶⁷⁴ Myndin av teimum, ið lossaðu á Kaiini, tá ið Bryggjuarbeiðaradeildin gjørdi um seg, bætir í fyrstu syftu ikki um eftirmælið hjá hesum monnum, men kortini kann ávísast, at eitt nýtt rák, at ein annar hugburður til arbeiðið, til arbeiðsumhvørvið, var at hóma um hetta mundið, tá ið nýggj tøkni sást á Kaiini. Hesir nýggju hugburðir skulu ikki dómast sum rættir ella rangir, men bara staðfestast, at eitthvørt var farið á glíð í umhvørvinum. Hetta, sum sæst sum broytingar í einum ávísium mentaliteti, fylgdist við teirri tøkniligu menningini í umhvørvi-

Umhvervið í
1979. Kon-
teynarar,
trukkar og
skipskrani
hefur fingið
kaðalrullu í
land. Tveir
mans taka
ímóti. (Kalm-
ar Linden-
skov)

inum, men sæst ekki dag frá degi og kann saktans hugsast at hava verið ávegis í fleiri ár. Tá ið tosað verður um eina transsöguliga samtalu við fortíðina, so sigur Rune Hagen, at í fortíðini hugsa og flyta fólk seg. Hesar hugsanir og rørslur hava havt skynsaman týdning:

„Her vil man med andre ord understreke at (også) fortidens mennesker inngikk i praksissammenhenger som var meningsfulle for dem.“⁶⁷⁵

Tað er als ekki vist, at teir ítastu í Bryggjuarbeiðaradeildini hava umboðað allar samtíðarmenninar úti á Kaiini, men teir í deildini

kunnu hava hugsað sum einstaki lossarin – tó at vit ikki kunnu vita, hvussu hann hevur hugsað – men ein onnur tíð var farin at gera um seg. Tey krøv, ið deildin bar upp á mál lossingarmonnunum at gagni, vísir, at ótti og ótryggleiki vóru í umhvørvinum. Tað sæst sambært lossingarmanninum Hans Jákupi Hansen frá Gjógv, ið hevur sagt, at hann var troyttur av at ranka aftur og fram og bíða eftir lossitjansum, og hann slapp sær av Kaiini á vári í 1963 og kom ikki oman aftur.

Bryggjuarbeiðaradeildin fjaraði burtur. Kortini sóust krøv og stuttir arbeiðsstæðgir í tíðini, sum kom, og seinni reistu nakrir lossingarmenn seg enn eina ferð úti á havnarmótinum í Havn.

Lossaradeildin uml. 1980

Í 1979 var aftur røringur í umhvørvinum, millum skip og pakkhús, og árið eftir, í 1980, varð enn ein roynd gjørd at skipa seg í eina deild á Kaiini.

Sum í fyrru royndini at stovna eina deild fyri lossingarmenn í Havn er at siga, at eisini fá hava givið sær far um seinnu royndina at stovna deild innan virkisøki og endamál Havnar Arbeiðsmannafelags. Stórvegis týdning fekk seinna deildin heldur ikki. Kortini hevur hon eisini áhuga, men hesa ferð kann tað sigast eitt sindur braneggið, at hon einans var eitt hissini uppløp.

Verður henda seinna royndin uml. 1980 samanborin við hina fyrru royndina uml. 1960, tá ið trukkar, plattar og trækassar gjørdust veruleiki, so kann hon eisini hugsast at hava samband við nýggja tøkni, nevniliga tað higartil størsta inntrivið í farmavinnusøguni nakrantíð – stálkonteynararnar. Men nýggj tøkni einsamøll var ikki orsøkin til stovningina av deildini í 1980.

Árin 1979 og 1980 vóru á mangan hátt løgin lossiár. Á vári í 1979 skrivaðu bløðini Arbeiðið og Magn um viðurskiftini úti á Kaiini. Tað fyrra var harúti í apríl, eftir at tað frættist, at lossingarmenn høvdu sett fram 17 krøv til sáttmálasamráðingarnar, ið Havnar Arbeiðsmannafelag skuldi hava við sær til arbeiðsgevararnar. Blaðið hevði prát við nakrar menn, sum søgdu, at teir vórðu skeiðaðir út, tá ið einki arbeiði var, at tað ráddi um at vera væl við formannin, at ongin kundi liva av lønini hjá einum lossingarmanni, at lønin hjá teimum bara var helvtin av donsku lossilønini, at lossing var eitt vandamikið arbeiði og rættast var at gera eina ‘*organisasjón fyri lossarar*’.⁶⁷⁶

Eins og í dag hevði Arbeiðsmannafelagið tveir sáttmálar, ein fyri teir fastløntu og ein fyri teir tímaløntu. Tey 17 krøvini í 1979

komu frá teimum tímalöntu á Kaiini. Millum krøvini vóru, at lön fekst fyri at mæta upp, hóast skip vóru seinkað, at lossingarmenn áttu alla lossingina og lastingina, at teir ikki kundu sigast upp í fleiri umförum, men allir, ið fóru umborð, skuldu fara í land í senn, at trukkar skuldu hava innilokað hús, at menn, sum vanliga lossaðu, skuldu fáa arbeiðsboð, og at enda, at formaðurin skuldi venda sær til álitismannin, og síðani skuldi hann biðja fólk til lossing.⁶⁷⁷

So at siga einki av teimum 17 krøvunum av Kaiini vann frama. Á samráðingarfundi millum Arbeiðsmannafelagið og Arbeiðsgevarafelagið høvdu krøvini verið fyri. Sjálvst nevndin í Arbeiðsmannafelagnum kundi ikki taka undir við ynskjunum av Kaiini, uttan at trukkar skuldu hava førarahús og at spælmenn skuldu hava sama lønarískoyti sum truckførarar.⁶⁷⁸

Eitt tað áhugaverdasta og mest ágangandi kravið var nr. 15:

„Tá lossast skal, skulu formenninir venda sær til álitismannin, og skal álitismaðurin biðja fólk til lossing’.

Álitismaðurin, sum menn høvdu valt sær sum umboð, skuldi seta fólk ið og ikki longur formaðurin. Eins og hugsað varð um eina arbeiðsávísingarstovu 20 ár frammanundan, so skuldi umhvørvið, sjálvst arbeiðarasamlagið á Kaiini, gera av, hvør ið slapp upp í lossingina. Formaðurin skuldi stíla fyri, men skuldi í hesum føri útiðysast.

Tað eigur at verða sagt, at uppstillingin við pakkhúshurðina var um fara um hetta mundið:

„...sjálvst um tað var uppstilling hvønn mánamorgun, so var tað nokkso fast...tað, sum tað var ónøgd við, tað var, at tað mánamorgun skuldi man brúka nógv fólk, men ónøgdin kom ofta, tá man skuldi lasta skipini aftir seinni í vikuni, tá hevði man ikki brúk fyri so nógvum fólki...tá ringdi hann eftir fólki...”⁶⁷⁹

Bæði uppstilling og uppringing komu fyri, og hitt blaðið, Magn, sum eisini vísti lossingini í Havn ans, sigur um leið tað sama:

„Ein maður, sum ætlar sær at lossa, stillar seg oman í eitt pakkhús. Formaðurin kemur so og tekur teir menninar út, sum hann skal brúka (...) Tá arbeiðsdagurin er liðugur, kemur formaðurin aftur og biður teir fara heim og koma aftur ein annan dag. Næsta dagin hendir tað sama aftur. Tað vil siga, at menninir kunnu ikki altíð vera vísir í at verða úttiknir, tá teir

mæta upp um morgnarnar (...) Seinastu tíðina hevur tað tó verið trot upp á arbeiðsfólk á kaiini, so tað hevur vist ongin vandi verið hjá einum hampuliga røskum manni fyri ikki at fáa arbeiði.”⁶⁸⁰

Hetta var síðsta leivdin av teirri leysu dagleigaraskipanini á Kaiini. Uppstillingin var ikki longur so spent, álvarsom og altýðandi sum áður. Hinvegin elvdu tey 17 krøvini, ið hvørki arbeiðsgevarar ella teirra egna arbeiðarafelag tóku undir við, til vónbrot í umhvørvinum.

Í sambandi við at lossingarmenninir høvdu samtykt krøvini, vísti Arbeiðið á, at:

„...tað er neyðugt at standa saman fyri at vera sterkir mótvægis borgarastættini.”⁶⁸¹

Í sambandi við at krøvini vóru vrakað, eggjaði Arbeiðið til, at lossingarmenninir skuldu stovna sítt egna fakfelag:

„Skal nakað vinnast verður helst neyðugt, at lossarar stovna sítt egna fakfelag, tí HAF við núverandi leiðslu á odda fer ongantíð at berjast fyri krøvum arbeiðsmanna.”⁶⁸²

Blaðið tosaði um stættastríð, Havnar Arbeiðsmannafelag var eitt undirbrotligt arbeiðsmannafelag, og røddir vóru frammi um, at lossingarmenn í Havn áttu at skipa seg í sjálvstøðugt felag. Hitt blaðið, Magn, tosaði við ein av lossingarmonnunum um arbeiðsviðurskiftini, og her kom prátið eisini inn á fakfelag fyri fólk ið í lossingini:

„Her er jú ongin havnaorganisatióin sum aðrastaðni (...) Vit hava onkuntíð tosað um tað, men teir hava meint, at vit hava verið ov fáir limir. Tað vildi eg ikki hildið, tí um ein tók allar uppí, bæði teir á eystaru kei og vestaru kei, og teir, sum arbeiða inni á lagrinum, høvdu teir ikki verið so fáir. So stóðu vit betri í tí. Men tað hevur verið alt ov lítið prátað um tað. Tað vísur seg at vera ov lítil áhugi fyri tí. Tað manglar kanska bara ein maður, sum tekur iniciativ ið.”⁶⁸³

Tað ber ikki til at siga meira um, at menninir veruliga høvdu tosað um sjálvstøðugt fakfelag, men áðrenn Lossaradeildin kemur fyri í 1980, fara vit fyrst inn í ein serligan bólk av arbeiðsmönnum. Hesin bólkur bæði hoyrdist og sást á Kaiini og uppi í Havnar-gøtum.

Kjarnan

Í seinnu helvt av 1970-árunum og fyrst í 1980-árunum verða nakrir ungir sosialistiskir arbeðsmenn nevndir í gerðabók Havnar Arbeðsmannafelags. Nøvn sum Hermann Oskarsson, Martin Lynghamar, Jóanes Nielsen, Mikkjal Dánjalsson, Michael Müller og Heini Joensen hava havt sín leiklut og eiga innivist í fakfelags-søguni í Havn.

Fleiri av hesum monnum høvdu sína dagligu gongd eftir Kaiini. Onkur av teimum var hjá Balslev og onkur lossaði.

Hetta var í tíðini, tá ið politiski felagsskapurin, Oyggaframi Marx-Leninista, OFML, var virkin. Tað skal verða ósagt, um beinleiðis samband var millum henda felagsskap og teir sosialistisku arbeðsmenninar, men Jóanes Nielsen og Heini Joensen vóru so limir í OFML, meðan Hermann Oskarsson í árunum 1976-1980 stílaði fyri Arbeðinum, ið sum sagt var eitt marx-leninistiskt blað.

Í blaðsamrøðu hevur formaður Havnar Arbeðsmannafelags í árunum 1976-2002, Carl Johansen, sagt, at fakfelagspolitiskt stríð var í felagnum seinast í 1970-árunum. Tað liggur fast, at formaðurin hvørki vildi hava kommunistiska ella nakra aðra vinstrahalla uppiblanding í sítt felag. Teir ungu sosialistarnir, eisini nevndir *Kjarnan*, royndu at fáa umboð í nevndina, men skiftandi nevndir, við sama formanni á odda, gjørdu bart hvørja ferð. Felagslimir, sum ikki stuðlaðu tann sosialistiska veingin, vórðu bidnir at koma á aðalfundir felagsins, og Martin Lynghamar var vist tann einasti av teimum omanfyri nevndu sosialistum, sum hevði havt sæti í nevndini í felagnum.

Fakpolitiska veðurlagið í Havn hesi árin eigur at fáa stutta umrøðu. Hetta verður gjørt fyri betur at skilja samtíðina og hvat ið møguliga var av politiskari hugmynd í royndini enn eina ferð at stovna eina deild á Kaiini. Formaðurin í Havnar Arbeðsmannafelag stóð fyri skotum og varð gjørdur til innihald í sjónleiki, fyriskipaðum av vinstravendum. Jóanes Nielsen og Michael Müller skrivaðu og settu upp politiskar gøtusjónleikir, og fakpolitiska stríðið hjá arbeðsmonnunum í Havn var hart og persónligt. Jóanes Nielsen hevur sagt, at hann í tveimum umførum varð uppsagdur av arbeðsgevarum, uttan at Havnar Arbeðsmannafelag hjálpti sær:

„...tað var heldur ikki lætt hjá mær sum ungur forsyrgjari at fáa fótin, bæði frá Balslev og á Bacalao. Tað var hart knappliga at standa uttan arbeði, tí formaðurin í Havnar Arbeðsmanna-

felag ikki legði í at hjálpa einum reyðum, vrakaðum limi. Havnar Arbeðsmannafelag legði blinda eygað til, tá kommunistar blivu rendir til hús. Í nógvum førum vórðu vit mett sum útskot, og vit vóru sanniliga eisini viðfarin hareftir.“⁶⁸⁴

Formaðurin í Arbeðsmannafelagnum hevur sagt, at konan og børnini tóku atfinningarnar at sær, tá ið vinstravongurin legði eftir sær:

„Sjálvur legði eg ikki petti í tað, eg bað teir bara spæla komediu so galið teir vildu. Men tað var hart fyri konu, og ikki minst børnini, tí tey vóru smá og skiltu ikki, hví pápin var soleiðis viðfarin.“⁶⁸⁵

Tað var heldur ikki lætt at vera skyldfólk hjá formanninum, sum eisini hevur mett, at vinstravongurin við als kyns bólkum av kommunistum, maoistum og albanistum stóð veikur og gekk ymsa leið.

Tað skal somuleiðis verða ósagt, um sosialistiska hugsjónin var atvoldin til og vavd uppí at fáa deildina í 1980 á føtur, men *Kjarnan* hevði so samband við Kaiina. Í 1979 skrivaði Michael Müller í dagbók, at: „Heini frættir á kaiuni, at hann skjótt verður uppsagdur“.⁶⁸⁶ Tað verður ikki sagt, hví Heini, helst Joensen, fór at missa arbeðið. Michael Müller skrivaði eisini, at stjórin á Skipafelagnum Føroyum hevði sent fólkið á brennivínsgoymsluni til hús:

„Alt lossingarfólkið hjá Skipafelagnum leggur arbeði niður, og Lómur fer inn á Runavík, uttan at verða liðugt lossaður á Havnini (...) Arbeðið uppafurtikið dagin eftir. Útvarpið segði frá hendingini, og segði tað vóru ‘ógrundaðar uppsagnir’... „

⁶⁸⁷

Hetta var ein av fleiri stuttum arbeðssteðgum úti á Kaiini hesi árin, og Martin Lynghamar var ein av trimum uppsøgdu monnunum í ‘spruttinum’ á Skipafelagnum. Teir sluppu til arbeðis aftur.

Kjarnan og tað vinstrahalla umhvørvið í Havn er tikið við, av tí at hildið verður fyri vist, at nakrir í Kjarnuni stílaðu fyri og vóru uppí í atsóknum á Kaiini í 1980-81 hjá Lossaradeildini og hjá Føroya Sjómannafelag. Talan er í hvussu er um sama skara av fólki, men tað er óvist, um marxistiski felagsskapurin beinleiðis stovnaði Lossaradeildina og Føroya Sjómannafelag, tó at tað

saktans kann hugsast, at hesin felagsskapur var við í spælinum. Kjarnan, verður sagt, hevði eisini aðrar aftur at sær, sum ikki høvdu samband við tann sosialistiska veingin í Havn. Nakrir lossingarmenn vóru í Kjarnuni, og hon myndaði andstøðuna hjá nevndini í Havnar Arbeðsmannafelag.

Á heysti í 1980 var Heini Joensen uppi í at stovna deildina á Kaiini, og á vári í 1981 var hann uppi í Føroya Sjómannafelag, sum varð stovnað fyri manningarnar, sum sigldu við føroyska farmaflotanum. Endamálið hjá felagnum var at bota um lønar- og arbeiðsviðurskifti teirra og at fáa ein formligan sáttmála við reiðararnar. Summarið 1981 stílaði hetta felag fyri tiltøkum at forða føroyskum farmaskipum avgreiðslu, bæði í donskum og føroyskum havnum. Forðingartiltøkini eydnaðust í Danmark, men illa í Føroyum. Sømændenes Forbund stuðlaði Føroya Sjómannafelag, og rok stóðst serliga í Ålborg og København. Í august 1981 er líkt til, at Føroya Sjómannafelag at kalla helt upp at virka. Reiðarafelagið fyri føroysk Farmaskip valdi at geva tí nýstovnaðu Sjómannadeild Føroya Fiskimannafelags samráðingarrættin, og hesir partar skrivaðu undir sáttmála.⁶⁸⁸

Bæði Lossaradeildin og Sjómannafelagið siga frá fakligum atsóknum hesi árin. Í báðum førum var Kaiin kendi pallurin, og lögreglumenn vóru fleiri ferðir harúti, meðan Føroya Sjómannafelag royndi seg. Tað er einki, sum beinleiðis bendir á, at eitt skipað sosialistiskt rák var í Føroya Sjómannafelag, heldur ikki í Lossaradeildini, men tað kann hugsast, at so var. Hinvegin er greitt, at reyða ávirkanin hevði týðning á Kaiini.

Tað stutta heystið í 1980

Árið eftir at krøvini hjá lossingarmonnunum vórðu vrakað av pørtunum á arbeiðsmarknaðinum í Havn, tyktist støðan at gerast enn meira spent í 1980. Tann tøkniliga menningin var eyðsýnd, og nýggir arbeiðsførleikar sóust í lossingini.

Á nevndarfundi í Arbeðsmannafelagnum í september í 1980 var Árni Joensen, stjóri á Skipafelagnum Føroyum, boðin við. Hetta shippingfelag ynskti at fáa fastlønatar lossingarmenn. Poul D. Hansen, Poul hjá Jóannesi hjá Gynnu, lossiformaður hjá Skipafelagnum, hevði longu kunnað sínar lossingarmenn um støðuna, soleiðis at eisini teir kundu søkja.⁶⁸⁹

Í øktóber 1980 kom eitt bræv av Kaiini, stílað til nevndina í Havnar Arbeðsmannafelag. Brævið var frá Heina Joensen, og hann og aðrir høvdu í hyggju at skipa fólkið á Kaiini.

Tónin í brævinum var uppbyggjandi. Ein tekningarlisti hevði verið á Star Shipping, Traderline og Skipafelagnum Føroyum, og 37 mans høvdu gjørt av 'at stovna bryggjuarbeiðaradeild innan Havnar Arbeðsmannafelag'. Fundur hevði verið og nevnd vald at greiða viðurskiftini millum deild og felag:

„Tankin um at stovna deild á keiuni er harafturat gamal, og teir menn, sum hava stovnað hesa deild, meta, at hetta er besti máttin at skunda undir loysn av teimum málum, sum eiga at vera framd. Fyri at verja teir menn, sum á Keiuni arbeiða, fyri at bota um arbeiðsviðurskiftini á keiuni, og til tess at varðveita og styrkja um samanhaldið á arbeiðsplássunum, er lossaradeild Havnar Arbeðsmannafelags stovnað.“⁶⁹⁰

Teir munnu hava vitað um royndina tjúgu ár frammanundan at stovna deild á Kaiini. Í hvussu er ein av teimum frá tíðini uml. 1960, Svend Davidsen, var eisini við í hesari seinnu royndini.

Í brævinum sæst ikki rættiliga, hvørji mál, ið skuldi loysast, og hvørji viðurskifti, bótast skuldi um, men endamálið við Lossaradeildini mundi vera, sum tað var orðað í brævinum, at styrkja samanhaldið og arbeiðarasamlagið á Kaiini. Sama dag, sum brævið av Kaiini var dagfest, sendi Lossaradeildin lítið blað út, ið greiddi frá viðurskiftunum hjá lossarum við Havnar Arbeðsmannafelag. Deildin hevði biðið sakføraran Sigurð Joensen orða eitt uppskot til reglugerð fyri deildina, at limir í deildini skuldu vera limir í Havnar Arbeðsmannafelag, at menn, sum lossaðu hjá Skipafelagnum Føroyum, Traderline og Star Shipping høvdu skyldu at vera limir í deildini, at arbeiðstrygdin, sum Havnar Arbeðsmannafelag ásetti, skuldi haldast, at bert limirnir í deildini høvdu loyvi at lossa og at enda, men ikki minst:

„Viðvíkjandi samráðingum um løn og onnur viðurskifti við arbeiðsgevararnar á bryggjuni tekur deildin stig til slíkar samráðingar um sersáttmálar...“⁶⁹¹

Hetta var ivaleyst tvídrátturin millum deildina og felagið, at nevndin í Lossaradeildini skuldi taka stig til samráðingar við arbeiðsgevarar sínar, t.e. at deildin ynskti samráðingarrættin, og sersáttmálar fyri arbeiðsfólkið á Kaiini. Gerðabók Havnar Arbeðsmannafelags sigur ikki nógv um sjálva deildina, annað enn at skriv var til umrøðu frá uml. 60 limum um ein fund um lossideildina.⁶⁹² Tað ber ikki til at siga, um tað vóru 60 mans av Kaiini, sum høvdu sent felagnum skriv. Umleið 70 mans hava

lossað hjá teimum trimum shippingfeløgnum í Havn í 1980.⁶⁹³ Summir, helst nakrir fáir, reikaðu framvegis ímillum feløg og skip. Í 1979 sigur blaðið Magn frá einum manni á Kaiini, ið hevði lossað í 10 ár; hann kom sostatt oman uml. 1970:

„Tá vóru nógvir sum skiftu ímillum. Har royndi hvør maður at kappast sum harðast fyri at fáa alt við. Men tað bleiv alt ov strævið. Teir byrjaðu klokkan seks um morgunin og lossaðu til langt út á náttina. Man fekk ongan svøvn, og man skuldi mæta aftur dagin eftir at fáa sær arbeiði. Tað bleiv so tungt, at eg má siga fyri meg, at man lá og lossaði í dreymi, í staðin fyri at sova. Eg bakkaði so út og helt meg til tað eina felagið, har havi eg verið síðani. Nú er tað meira sjáldan, at menn skifta feløg.“⁶⁹⁴

Málið hjá Skipafelagnum Føroyum, at tíðin var komin at fáa fastløntar lossingarmenn, var at lesa í bløðunum. Skipafelagið søkti eftir fólki at koyra truck, eftir kranamonnum, og arbeiðsmenn við tí stóra koyrikortinum høvdu fyrimum. Hetta kom fyri, júst sum brævið av Kaiini til Havnar Arbeiðsmannafelag um at stovna deild var dagfest og uppskot til reglugerð varð almannakunngjørt tann 28. oktober. Frammanundan skal Skipafelagið Føroyar hava lovað ikki at gera broytingar í arbeiðsgongdini. Fáir av monnunum dugdu ella kundu átaka sær at koyra truck og krana.⁶⁹⁵ Fyri at vísa sína ónøgd legði fólkið arbeiðið niður í nakrar tímar, og tað frættist, at talið á arbeiðsfólki skuldi setast úr 22 niður í 14 mans. Onkrir á Skipafelagnum vóru løntir eftir fastlønarsáttmálanum, men meginparturin var tímaløntur.

Stjórin á Skipafelagnum helt, at tað ikki var at bjóða fólki á einum arbeiðsplássi í 1980 at senda menn til hús, tá ið einki arbeiði var:

„Við at fara yvir til eina fastlønarskipan høvdu vit havt nakrar mans í arbeiði, sum vit vistu hvørjir teir vóru, og vistu at teir komu. Sum nú er hava vit einar 60-70, ella 100 sum sirkulera..“

⁶⁹⁶

Arbeiðarablaðið Arbeiðið fylgdi gongdini og segði seg vita, at fyra pakkhúsmenn vóru uppsagdir.⁶⁹⁷ Vinnan legði um og gjørði, sum hon helt vera frægast og tók avgerðir. Nýggj og í aðrar mátar krevjandi tækni og útgerð og færleikar, t.d. stóra koyrikortið, sum hevði fyrimum, sóust í umhvørvinum. Menn vistu, at lossingarnar gjørdust styttri, at alt meira varð koyrt í konteynarar,

Tað skuldi hegni til at passa spælið, tú skuldi kenna lossingina. Gunnlaugur Petersen, *Gunnlaug hjá Knúti skómakaranum*, fylgir hvørjari rørslu. (Kalmar Lindenskov)

at skipini vóru skjótari at lossa, og eftir stóð ein stórir partur av teimum, sum ikki megnaðu at fylgja við. Sum ikki eina ferð var ein nýggj tíð komin á teir, og ein arbeiðsmaður var í ferð við at gerast serlærður arbeiðsmaður og ein lossingarmaður í ferð við at gerast flutningsarbeiðari.

Eitt er, hvat ið bløðini finga uppspurt um støðuna og lagið á Kaiini. Í munnliga heimildartilfarinum hoyrist í øllum førum frá einum fundi hjá lossingarmonnum í Kaffivogninum. Hesin fundur skuldi vera rættiliga rokurur. Formaðurin í Havnar Arbeiðsmannafelag legði uppí og sleit fundin. Ein heimildarmaður sigur, at tiltakið at stovna deild var í so reytt, ov sosialistiskt, og vandi var fyri, at fólkkið fór at ganga í tveimum bólkum:

„...tað spískaði dekan ov nógv upp...tað vóru nógvir limir hjá okkum... okkum dámdi tað ikki...vit vóru á fundi, eg voyt ikki, hví vit vóru har... toyrt vildu hava okkum uppí...menn arboyddu oyna korta tíð, so vóru toyrt vekk aftur, tað svann við toymum, tá ið toyrt fóru av Kaiini...“⁶⁹⁸

Tað er rætt, at teir ungu menninir, ið skipaðu fyri, ikki hildu leingi á. Teir fóru av Kaiini og sóust ikki aftur. Tað er eisini rætt, at fakfelagspolitiskt kundu arbeiðsmenn í Havn í ringasta føri fara í tvíningar. Sperðil kom í, og nakrir av teimum, sum skipaðu fyri deildini, vórðu hildnir at vera ov víðgongdir. Hóast sakliga brævið hjá Heina Joensen megnaði tiltakið ikki at fáa tann neyðuga stuðulin.

Møtti limaskarin var í aðrar mátar stórir á ársaðalfundinum í Havnar Arbeiðsmannafelag í desember sama ár, millum 180-190 mans. Heini Joensen stillaði upp sum valevni til formann móti Carl Johansen, men sitandi formaðurin varð afturvaldur. Til val av nevndarlimum stillaðu m.a. Heini Joensen, Svend Davidsen og Vilmund Hansen, allir trýggir virknir í deildini, men ongin teirra fekk nóg nógv atkvøður.⁶⁹⁹ Gerðabókin sigur lítið frá fundinum og als einki um deildina.

Stríðið um lossiarbeiðið í Tórshavnar Havn vann nevndin í Arbeiðsmannafelagnum. Málið um Lossaradeildina var eitt stríð ímillum deild og felag, ið byrjaði í 1979. Við ársenda í 1980 var tað liðugt. Í 1982 var deildin fyri sum serstakt mál á einum fundi millum Havnar Arbeiðsmannafelag og Havnar Arbeiðsgevarafelag. Sagt varð, at *flutningsarbeiðarafelagið* ikki longur hevði týðning.⁷⁰⁰ Fundarfrásøgnin sigur ikki meira um málið. Hetta var tað seinasta nosið. Deildin á Kaiini fór í søguna, og somu leið

gingu dagleigararnir í Havn, sum alla 20. öld høvdu havt lossingina sum ýti at miða seg eftir til lívsins uppihald.

Tað førir líka vítt sum sítt at spyrja, hví royndirnar at stovna fakligu bryggjarbeiðaradeildina ikki eydnaðust. Tað kann hugsast, at tann fyrra royndin uml. 1960, tá ið lossingarmenn sjálvir stílaðu fyri, hevði tørv á, at nakrir 'andans arbeiðarar' skipaðu fyri. Rákið kom *innanífrá*, og har varð tað verandi. Tað kann somuleiðis hugsast, at tann seinna royndin uml. 1980 í minni mun hevði tørv á, at tað nettupp vóru teir ungu andans arbeiðarar, ið vóru teir sjónligastu, men heldur arbeiðarafjöldin sjálv, tað 'organiska' upprunafólkið,⁷⁰¹ ið veruliga átti at gjørt vart við seg og verið hoyrt. Teir ungu komu við nýggjum virðum og aðrari fatan. Kanska vóru teir ov ungir og óroyndir, og kanska kom deildin eisini ov seint. Hetta seinna rákið kom *uttanífrá* og fór skjótt út úr umhvørvinum aftur.

Jóin íslendarin aftur á slóðina

Boðskapurin í hinari allarfyrrstu søguni um Jóin íslendaran segði frá einum arbeiðsmanni og hansara ætlan at fóta sær í gerand-

Seinast í 1970-árunum. Skipafelagið lossar. Lyftan um-borð er í gongd. (Kalmar Lindenskov)

isdegnum. Innihaldið í hesari søguni var ikki longur til í 1980. Umhvørvið var av álvara í ferð við at skifta sínar leikarar út.

Tað ber væl til at taka samanum í kannaða søguskeiðinum, men verri er at finna tann samnevnara, sum greitt sigur frá lossingini í Havn. Skipini eru komin og farin og menninir, ið hava mannað havnina í Havn, eru somuleiðis komnir og farnir. Maður, f. 1925, kom á Kaiina undir krígunum og sigur:

„...á, jøssis pápi, eg minnst ikki allar...eg minnst onkran...teir eri langt síðan deyðir (...) gudsdoyð, nei, tað veit Gud, eg minnst ikki allar...“ ⁷⁰²

Ein annar, f. 1929, sigur hetta at fara út á Kaiina hjá sær í dag:

„...viss eg fari á Kaiina í dag, so kenni eg ikki ein kjaft harniðri...tað er bara nýtt fólk...allir hesir gomli steggjarnir, teir liggja úti á Kirkjugarðinum ...“ ⁷⁰³

Ein triði, f. 1955, sigur um ein mann harúti seinast í 1970-árunum:

„...har var S., hann var eisini fastir í lastini...hvat skal man siga um S., hann var eitt sindir original, og hevði ikki hug at arbeiða meir enn teir lossingartímarnar...hann gjørdi ongantíð vrøvl um nakað sum helst, men tað var gott hjá honum...tað var tað hann hevði hug til...“ ⁷⁰⁴

Teir gomlu myndaðu umhvørvið. Alt umhvørvið var broytt og fekk aðra útsjónd. Lossingin upp á tann gamla mátan var eisini farin. Vinnan flutti seg yvir í eina sjálvvirkandi lossing, og tí *loystu* lossingarmenn seg burtur frá teirri tøttu og samansjóðaðu samvirkanini í arbeiðinum og gjørdust so líðandi heldur ein hópur av einstaklingum enn ein felags hópur. Eitt sindur bonskt orðað: yrkið hevur verið teirra egni fíggindi.

Arbeiðarastættin sæst kortini í øllum søguskeiðinum. Verður sosiologiskt heiti, *'traditional worker'*, brúkt at lýsa føroysku arbeiðsmegina, so hevur tann siðbundni arbeiðarin helst ikki lagt seg út í ósemjur á arbeiðsmarknaðinum. Hann hevur heldur havt eitt friðarligt heimalív og hevur sæð sítt arbeiði sum eitt neyðugt mál í áhaldandi stríðnum at uppihalda hús og heimi við mati, klæðum og øðrum neyðsynjarvörum, og soleiðis siggjast kámu skuggarnir av teimum, sum hava lossað á Kaiini í Havn.

Lossingarmenn eru tó ein serligur søguligur yrkishópur, ið enn hevur sítt virksema á arbeiðsmarknaðinum. Tey gagnnýttu

hugtøkini hava verið bæði fyrimunir og hava kravt síni fyrivarni. Stætt og lívsformur, yrkissamfelag og yrkismentan, identitetur og arbeiðarasamlag eru leiðir at ganga, men, sum søgufrøðingurin Frederick Cooper hevur sagt, tað ræður um at hyggja at teimum serligu monnunum í einari havn:

„A careful study of dock labour across time and space can play a healthy role in addressing the problems of labour history generally. Amidst the challenges of discourse theory and cultural studies, looking at a dock reminds us that the materialism that is often so glibly dismissed has to be confronted. Unloading a ship, whatever the language in which the labourers talk about what they are doing, is still unloading a ship.“

At lossa skip er framvegis at lossa skip, og setningurin hevur altíð verið tann sami. Tað, at menn sjálvir hava lyft, um kranar lyfta ella konteynarar eru í brúki, eru meginfrávikini í teimum royndum, sum einans fáast burtur úr sjálvum lossiarbeiðinum. Hjá Frederick Cooper skal meira til enn bara at samanbera havnir. Havnir, tær hava eisini samband við hvørja aðra:

„...the reason for its existence was its links to other equally

Lossingarmaðurin Jóhann Wolles, *Wolles* nevndur, ættaður av Trøllanesi. (Kalmar Lindenskov)

specific locations. The commodities that travelled between places constituted the material basis of dockers' work, but ideas and social relations travelled along physical commodities. Work organisation might have profound roots in certain cultures and specific histories of power, but shipping companies had both global reach and local connections, so that ports were necessarily the sites of connection, forcing comparison of costs and methods.⁷⁰⁵

Grundstöðið í arbeiðinum hjá teimum monnum, ið lossa skip, er sjálvsagt farmurin, vørur og góðs, ið ferðast millum havnir. Hugmyndir ferðast somuleiðis. Mannagongdir, soleiðis sum arbeiðið er skipað, kunnu hava ein grundfestan mentanarlígan uppruna, men shippingfeløgini rækka um somu tíð bæði út um og inn um havnina og býin. Tey virka úti og heima. Soleiðis er og soleiðis hevur tað eisini verið í havnini í Havn. Tað var, er og verður frameftir neyðugt at lossa. Hesir menn í Havn hava lyft úr og í og hava borið sín egna bý. Orðini hjá einum av hesum monnum eru drálandi, tó beinrakin, og kunnu valla sigast øðrvísi:

„Man kann siga tað upp á tann mátan, at tað var slett ikki so galið arbeiði, upp á ein máta...sjálfvylgilt, tað var ikki so nógvir lærdómir í tí, tað var tað ikki beinleiðis, men eg meini so við, at tá hevði man so í hvussi er tað arbeiði, fekk tað burtirúr...tey oyrini, í hvussi er (...) tað er nú eina ferð soleiðs, sum onkur segði, at 'lossast mátti'...vøra mátti koma ella varð galið ...ja, ja, tømja skipini, tað mátti til...“⁷⁰⁶

Samandráttur

Við ítøkiligum eygleiðingum av virkseminum í umhvørvinum á havnarmótinum í Havn og skrásetingum av hesum eygleiðingum hevur aðalmálið við ritgerðini verið at fevna um setningar, ið skulu vísa eina heildarmynd av lossingini og av lossingarmonnunum sum yrkishópi.

Kanningin fevnir í høvuðsheitum um tíðarskeiðið 1930-1980 og er ein samtíðarsøgulig lýsing og viðgerð av leiklutinum hjá Havnini sum havnarbýi. Eitt rend verður eisini gjørt aftur um nútímanssamfelagið.

Rannsóknin av lossingarmonnunum í Havn tekur støði í tí søguvísindaliga arbeiðslagnum, í sonevndu *munnlugu søguni*, ið letur sínar livandi heimildir sleppa til orðanna. Arbeiðslagið verður eyðkent sum søgan *úr neðra*, har ið tigandi fólk fáa innivist og ávirkan á sína egnu søgu.

Lagt verður fyri við einari samfelagssøguligari lýsing av uppruninum hjá arbeiðarafjöldini í býnum – við ognarleisu undirstættini seinast í 18. øld. Hesin partur lýsir tíðina fram til 1930. Tá var tað føroyska arbeiðaraalmennið spakuliga farið at virka, og arbeiðsmenn í Havn høvdu skipað seg í fakfelag, Havnar Arbeiðsmannafelag. Tíðin uml. 1930, tá ið tann heimsufatandi búskaparkreppan eisini sást í tí føroyska samfelagnum, var merkt av virkni, skjótleika og framburði. Ein sjónlig ábending um hetta, ein tann størsta byggjætlanin tá í tíðini, havnargerðin í Havn, hevði við sær, at lossijaktir, sum høvdu flutt vørur og góðs millum skip og land, av Redini og inn á Kongabrunna og Vágsbotn, fóru í søguna. Skip fóru at leggja at, og síðan fór lossiarbeiðið fram yvir kaikantin. Henda havnargerð – Kaiin – varð tikin í nýtslu seinast í 1929 og er vegamót í býarsøguni og greitt tíðarskifti í lossingini. Lýsingin er ein roynd at fáa eitt

yvirilit yvir sosial viðurskipti í býnum fyrri at fáa fatur á og seta lossingina og lossingarmenn inn í eitt søgultigt hœpi.

Síðani er ein lýsing av Havnini sum havnarbýi, og samanburður verður gjørdur við størri havnarbýir aðrastaðni. Hetta hevur verið gjørt fyrri at fáa fram eyðkennini og rásarúmið hjá lossingini. Ein havn er partur av einum býi, men um somu tíð eisini ein sjálvstøðugur partur í býnum. Í hesum føri er Kaiin partur av høvuðsstaði, hvørs støða sum miðdepil veitir øllum samfelagnum alskyns tænastrur. Kaiin hevur havt onnur umboð enn sínar lossingarmenn. Umframt at vera portur til bygdirnar, oyggjarnar og til umheimin hildu heilsølur og timburhandlar eisini til í umhvørvinum fram til seinast í 1970-árunum, tá ið samfelagsmenningin hevði við sær, at tað gjørdist ov trongt til hetta virksemini, og henda handilsvinna flutti út um býin.

Havnarbyúrin Tórshavn er lýstur við frábrigdum sínum og skal fatast sum ein lítil norðurlendskur havnarbýur. Ein forsøgulig lýsing er av tí spjadda virkseminum fram við Eystaru- og Vestaruvág í tíðini fram til 1930. Tøkniliga menningin í lossingini upp til okkara tíð verður sett upp í fyra tíðarmerkt søguskeið: *jaktatíðin* til 1930, *lossing upp á tann gamla mátan* 1930-1960, *mekanisk standardlossing* 1960-1975 og *konteynaratíðin* 1975 og fram. Dentur hevur verið lagdur á lossing upp á tann gamla mátan og ta mekanisku standardlossingina og í minni mun á jakta- og konteynaratíðina. Her er vert at nevna, at skeiðini og skiftini í lossingini ikki fara fram dag frá degi, tey umskarast í tíð. Farmavinnan kann tykjast afturhaldandi, men broytingarnar skulu í aðrar mátar skiljast sum paradigmatiskt skifti, ið hava eyðkent ymsu stigini í hesari yrkisvinnu. Frámerktu søguskeiðini líta somuleiðis eisini á aðrar broytingar í umhvørvinum.

Frá ytri karmum verður farið inn í umhvørvið á Eystaruvág, Eystarubryggju í Tórshavnar Havn. Kaiin var eitt alment rúm og hjartaslátturin í býnum fram til uml. 1980. Tað hevur verið hildið týðningarmikið at eygleitt tey støð, har ið arbeidsfólk hildu til í fríløtum og í steðgum og sum á sín egna hátt sjóðaðu arbeidaramentanina saman. Hetta er roynd at lýsa umhvørvið sum *yrkissamfelag*, men sum ikki sigur, at umhvørvið var eitt sovorðið samfelag, men heldur eitt territorinum í býnum.

Samvirkanin millum menn, ið hava fingist við lossing, hevur

sermerkt yrkið og verður lýst. Eins og í stórum havnarbýum verður annars skilt ímillum havnararbeiði og annað arbeiði, sum eisini hevur samband við eina havn. Hetta verður ikki gjørt fyrri at gera virksemini í teirri avmarkaðu lítlu Tórshavnar Havn minni, men heldur fyrri at fáa eina greiðari og neyvari mynd av lossingarmanninum. Í 1950-árunum kom vestari partur av Tórshavnar Havn fyrri seg við nógvum ymsum virksemini og gjørdist sum frá leið idnaðarhavn, meðan Kaiin hinumegin at kalla var havn, ið hevði vørur og vanligt góðs um hendi. Ein sundurgreining av arbeidsmegini á báðum vágnum hevur verið tvørlig, men ein *lossari* og ein *landari* flokkast ikki rættiliga sum sami arbeidsmaður. Kortini verða landingar av fiskiskipum eisini tiknar við.

Skrásetingar av arbeids- og mannagongdum kunnu tykjast bara at hava savnsligan áhuga, men soleiðis sum lossingarnar vórðu lagdar til rættis og útintar, hava tær týðning fyrri identitetin hjá tí einstaka. Tað eru ikki tey ymsu stigini í lossingini, ið stýra viðgerðini, men tey vísa á tillaging og á samspæl millum fólk og tól, tí menningin av tøkni ávirkar og elvir til broytingar – til hvørja støðu, tú hevur bæði til títt arbeiði og arbeidsumhvøvi. Fólk, sum arbeida saman, *byggja* og *bera* ein felags *arbeidsidentitet*. Í arbeidslívinum verða lívsroyndirnar gjørdar, og har skapa fólk í felag sína egnu *yrkismentan*. Arbeiðini úti á Kaiini eru úrslit av sosialum sambondum og av eini sínámillum samvirkan. Tað eru felags avrik, har lossingarmenn allar tíðir og hvør í sínum lagi hava havt ávísar skyldur at røkja og hava havt hvør sína funktiún. Hesar funktiúnir tilsamans eru neyðugar, fyrri at tað skal bera til at lossa og lasta skip.

At tæma og fylla skipslastir hevur altíð havt við sær fastar og einsháttaðar mannagongdir. Tær eru farnar fram av gomlum vana, verður sagt. Lossing er kortini so mangt. Áðrenn konteynaratíðin tók við, vóru fleiri sløg av lossingum. Hetta gjørdi arbeiðið fjølbroytt. Tað var skiftandi og liðiligt. Menn noyðdust at vera smidligir, og tá ið lossingarmenn sjálvir siga, at einki stórvegis varð kravt av teimum, so skuldi tann ungi drongurin ella tann nýggi maðurin læra seg ymiskt um eitt arbeiði, sum tó var sjálvsagt. Tað kundi vera at læra seg at lyfta, at leggja í stropp, duga at ansa sær, virða teir eldru, vísa venskap, koma eftir tónalagnum o.s.fr., alt einfaldir førleikar, men neyðugir fyrri at ognar sær tann rætta leiklutin. Hetta er varliga at meta sum eina upplæring, sum eina *sosialisatiún*. Lossingar verða fylgdar, tá ið alt mestsum varð gjørt við handamegi. Lossingar eru skipaðar í

kol-, salt-, sement- og timburlossing, landing av fiski og lossing av stykkjagóðsi, ið var tann mest regluliga lossingin.

Harnæst eru plássini í sjálvari lossingini greinað. Lossingin upp á tann gamla mátan var jú samvirkan millum fólk, millum lastamenn og lúkumann, millum lúkumann og spælmann, millum spælmann og gerdumann, millum gerdumann og kaimenn og at enda millum kaimenn og pakkhúsmenn. Formaðurin gekk ímillum hesi lið og fylgdi við, um alt gekk, sum tað skuldi. Hetta er í stuttum arbeids- og mannagongdin í lossingini upp á tann gamla mátan. Tann nýggjara lossingin er lík lossingini í stórum havnarbýum, hóast tøkni og útbúnaður, skipaferðsla og talið á monnum sjálvsagt ikki rættiliga kunnu samanberast, men samvirkanin er eyðsýnilig hin sama.

Sjálvirkandi tólini hava avloyst handamegina, og tí verður eisini stutt nortið við lossingina av konteynarum.

Frá tøkni, arbeids- og mannagongdum og frá arbeidsumstøðum í síni heild verður farið yvir til eina viðgerð av viðurskiftum, ið eru at finna aftan fyri samvirkanina, aftan fyri tær byrðar, ið lyftar vórðu í felag. Lossing setur krøv til samábyrgd, til felagsinni, trúfesti og virðing fyri teimum, tú arbeiddi saman við. Kaiin hevur verið eitt opið *arbeidsumhvørvi*, sum vanliga ikki spurdi, hvør tann nýggi var, hvaðan hann var og hvørjum hann var komin frá. Samanhald er eitt tað fyrsta, fólk minnast. Umhugsni og vælvild mótvegis eldri monnum, mótvegis ungum dreingjum og nýggjum monnum. Tað kunnu tó staðfestast greiðir mótsetningar í sjálvum umhvørvinum, kanska serliga í vána tíðum, har trupult kundi vera at fáa bara eina lossing um vikuna. Á Kaiini, sum í flestum førum hevur staðið opin fyri monnum, kundi eisini misnøgd vera, tá ið aðrir enn ófaklærdir lossingarmenn komu oman, tí einki lönandi arbeiði var í egnari vinnu. Tað kundi vera millum eldri og yngri, millum óroyndar menn og vandar menn, millum uppihaldarar og leysar kroppar, millum innfoddar havnarmenn og tilfluttar avbygdarmenn, tá ið onkur teirra ikki slapp uppí og kendi seg vera fyri vanbýti.

Lossing skal skiljast sum eitt skipað arbeidslag, ein sosial mikroskipan. Lossing skal ikki skiljast sum eitt *hierarki*, men sum tó avdúkar tignarstig, ið hava samband við tær serskyldur, sum menn hava havt, hvussu fastir ella leysir teir enn vóru, uttan at gloymast skal, at allir at kalla vóru dagleigarar alla 20. öld.

Latið verður upp fyri teirri mentalu samvirkanini í arbeids- og mannagongdini, fyri endurskapanini av hugaheiminum og rørslunum hjá lossingarmonnum. Her fáast úrslit burturúr, tá ið hugt verður at hugburðum til arbeiði, arbeidsumhvørvi, til arbeidsfelagar og tá ið hugt verður at sosialari og mentanarligari atferð. Her hevur setningurin verið at fara inn undir lossingina og viðgera ta stuttu løtu, áðrenn farið varð til verka, tá ið tað var neyðugt hjá monnum *at stilla seg upp* fyri at fáa eina lossing.

Uppstillingin við pakkhúshurðina, tá ið formaðurin tók burtur úr mannarúgvuni, ið møtti upp, og lagnan var sum so greidd tann dagin. Siðvenjan at seta fólk í arbeiði til eina lossing ella ein dag í senn varð brúkt í jaktatíðini. Hon helt fram, tá ið skipini fóru at leggja at, og hevði gildi inn í 1970-árin, tá ið tíðin at enda var farin frá henni, helst med alla í 1980. Henda siðvenja er als ikki serstøk fyri Havnina, men felags fyri so at siga allar havnarbýir úti í heimi og ivaleyst tað sjónligasta eyðkennið í slíkum umhvørvi. Hesi viðurskifti hava verið lýst gjølliga, og siðvenjan eigur at fáa eina viðgerð, av tí at hon rúmar so mangar misjavnar kenslur í tilveruni hjá bæði lossingarmonnum og hjá húsfólki teirra. Uttan at gera ov nógv av, so hevði lötan ein farra av drama yvir sær við spenningum, øvund, lifran og ilskan, við lætta, stoltleika og gleði, við vónbrotum, ørkymlan, ótta, eyðmýkt og við tigandi góðkenning. Øðrvísi kundi tað ikki vera. Hvør einstakur lossingarmaður varð vigaður, og allir hava roynt onkra av sinnisstøðunum omanfyri. Siðvenjan hevði eisini samband við støðuna í samfelagnum. Í teimum sosialt og búskaparlíga trongu 1930-árunum, í teimum skiftandi 1940-árunum, øll 1950-árin, og í 1960-70-árunum var uppstillingin gerandiskostur hjá lossingarmonnum eins og hjá teimum formonnum, sum høvdu sum uppgávu at velja burturúr. Ymiskar áskoðanir eru um uppstillingina, men tær taka tó kortini einki frá hesi starvssetanarskipan. Sama hvat ið menn, sum hava roynt seg við pakkhúshurðina, ella onnur, sum ikki hava roynt hana, halda um skipanin var rættvís ella kensluleys, at hon vísti á ein kúgandi og kúgaðan part, so virkar hetta søguliga fyrbrigdi sum eitt *nervalag* í arbeidsumhvørvinum. Lossingarmenn kendu treytirnar at fáa arbeiði. Teir stóðu og buðu seg fram at forvinna sær lön til lívsins uppihald. Her hómast viðurskiftini millum menn og formann, sum var eitt treytað trúnaðarsamband, og ein ávísur *reciprocitetur* fór fram teirra millum. Við hesum verður ikki sagt, at lossifor-

maðurin og lossingarmaðurin voru á jøvnum fœti í arbeiðsgongdini.

Onnur mið finnast í hesum fyrbrigdi, og viðgerðin hevur verið lýst nágreiniliga við dømum. Samanumtikið vísir henda støða til viðurskiftini millum arbeiði og kapital. Her verður løn boðin aftur fyri tað arbeiði, sum skal greiðast. Her fer ítøkiliga fram keyp og sœla av arbeiðsmegi, sum aftur vísir á viðurskiftini millum eigara og arbeiðara og til viðurskiftini millum vinnulívs- og arbeiðarastættina.

Undantikið tey viðurskifti, ið síggjast millum arbeiði og kapital og sum eru stýrandi og avgerandi tættir, hava øll í arbeiðarastættini ikki havt somu tilveru, og gerandisdagurin hevur ikki havt tað sama at bjóða øllum í stættini. Í teimum munnligu heimildunum gongur aftur, at *man spurdi ikki* um lossitjans á Kaiini, og hetta at standa á rað úti á Kaiini sigur frá einum arbeiðaralívsformi, hvørs høvuðsinnihald var ein leysur og óstøðugur dagur. Viðgerðin av hesum lívsformi hevur støði í stættahugtakinum. Tað snýr seg framvegis um ta søgufatan, ið verður lögð fram, um søga verður roknað sum mótsetningar millum stættir, um stættir eru ítøkiligar og veruligar støddir ella einans ástøðiligar støddir. Men hóast fólk eru knýtt saman í somu stætt, so má somuleiðis sigast, at fólk í somu stætt eisini hava havt fjøltáttað lív, lívskor og mentanir. Í arbeiðarastættini eru fleiri lívsformar, men í tí tronga og avmarkaða føroyska samfelagnum verður ikki hildið gjørligt at endurskapa fleiri enn tveir: tann meiri fastlønna og tann leysa *dagleigaralívsformin*. Hesin seinni var í umhvørvinum á Kaiini, á eini kai, sum hevur tikið ímóti fólk, tað veri seg ófaklærdum arbeiðs-, sjó- og fiskimonnum, siglingarlærdum stýrimonnum og skiparum, handverkarum, fyrrverandi skrivstovumonnum, skúladreingjum og stundum studentum. Tann, sum leitaði sær oman, kundi fáa ein lossitjans. Hesir hava havt ein dagleigaralívsform í felag í somu løtu og ímeðan teir lossaðu, óheft av sosialum uppruna, tó at lívsformurin í allarflestu førum hevur verið myndaður av ófaklærdum arbeiðs-, sjó- og fiskimonnum.

Víst verður til felags eyðkenni og mynstur hjá monnum, sum hava lossað, og onnur við sambandi og tilknýti til Kaiina hava sagt frá um uppvækstur, lívskor og materiell viðurskifti, leiðina inn í vaksna lívið, tilveruna og arbeiðslívið í býnum og somuleiðis um sama dagleigaralívsform, ið broytist. Fram til 1950-árin var

aftrat lønandi lossingini vanligt hjá monnum at fáast við trøð og útróður og aðrar skyldur, ið neyðugar voru fyri at halda hús. At vera dagleigari á Kaiini var ikki stórt øðrvísi enn í siðbundna bygdarlívinum, men uttan løntu arbeiðstímarnar á Kaiini var einki húsarhald. Trøð og útróður var ikki nóg mikið í høvuðsstaðnum í nútímanssamfelagnum. Í 1960-árunum, tá ið fólk voru farin frá tí, sum fekst burtur úr trøðni og tilfeinginum í fjørðinum, kom vaksandi byggivinnan og heilsøluhandilsvinnan o.a. í kapping við Kaiina um arbeiðsmegina. Lossing var ikki so avgerandi og freistandi arbeiði longur, av tí at inntøkan var meira støðug í hesum vinnum.

Havnin hevur altíð borið á brá at vera býur við ávísu *urbaniteti*, men samstundis hevur Havnin eisini langt fram í tíðina borið á brá at vera býur við ávísu *ruraliteti*, ið hevur tikið til sín tað, sum náttúran hevur boðið. Hetta gevur eitt serligt bland, og lýsingin av menningini av nútímanssamfelagnum hevur týdning fyri og vísir á, hvussu lossingarmenn hava livað og hugsað.

Í sambandi við endurskapanina av dagleigaralívsforminum – sum jú snaraðist um uppstillingina við pakkhúshurðina – verða nakrar stakmyndir gjørdar av arbeiðsmarknaðinum í Havn í 1950-60-árunum. Hesar myndir siga, hvar ið tyngdin lá, hvar ið serligt virksemi var og hvønn týdning, ið lossingin hevði á privata marknaðinum í býnum. Harnæst verður eisini gjørd ein roynd at vísa á arbeiðsmegina úti á Kaiini í sama tíðarskeiði, meðan dagleigaratilveran enn var til og siðvenjan við hurðina enn varð framd í verki. Arbeiðsmegin á Kaiini verður á ymsan hátt flokkað, eitt nú í føstum og leysum monnum, og hugt verður eisini at arbeiðsárinum.

Tann leysa og óstøðuga lossingin var við at laga lívið til hjá hesum dagleigarum. Eitt eru ytri viðurskifti, sum eitt nú talið á arbeiðsuppgávum, ið hava sett dám á dagleigaralívið, og sum var tann ótryggi parturin. Yrkið hevði sínar vansar og sínar fyrimunir. Annað var tann sjálvvaldi parturin. Kaiin hevur fyrst av øllum *drigið* menn oman. Tað var neyðugt hjá teimum at forvinna sær eina løn. Men Kaiin hevur eisini *lokað* menn oman. Tann leysa og óstøðuga lossingin hóskaði seg til teirra gerandisdag og lyndi.

Ongin kundi leggja ætlanir longri fram enn eina lossing í senn. Arbeiðslívið var ikki altíð frá 8 til 5, men fyrifallandi og tilvild-

arligt. Í lötum var tað ómenniskjansliga hart við longum dögum, í lötum var millum lítið og einki at gera. Við hesum fylgdi eitt løgið frílyndi, sum í roynd og veru var ein andsøgn. Teir áttu dagin, sum hann var, men noyddust samstundis altíð at vera tøkir og til reiðar at tørna til. Harafrat høvdu teir ein fjaldan stoltleika. Teir kundu í ávísan mun stýra ferðini og í ávísan mun sjálvir gera av, nær ið teir fóru omanaftur. Tað ójavna arbeiðið gjørdi eisini sítt til, at útskiptingin tíðum var stór. Teir komu av skipsdekki, lögdu ein túr upp ímillum fyri at vera heima eina tíð, og fóru so avstað aftur. Onkrir vóru altíð har millum túrarnar. Uppilagstir skipsmenn fingi sær hetta arbeiði burturav. Menn komu, tá ið lítið var at forvinna í øðrum vinnum, og steðgaðu á, leitaðu, bíðaðu og fóru víðari til okkurt annað. Aðrir komu sum 14 ára gamlir og vórðu verandi, til teir fóru frá fyri aldur. Soleiðis høvdu lossingarmenn ymsa lívssøgu, men frávik einstaklinga skulu ikki forða fyri teimum felags eyðkennum og mynstrum, ið kortini kunnu eygleiðast, tí so stórt spennni var heldur ikki millum menninar, og við støði í dagleigaralívnum høvdu teir sama lívsform.

Ein lívsformur vísir eisini til mentan. Ymiskt við tilknýti til dagleigaralívsformin og við atliti at stættahugtakinum verður tikið fram, fyrst av øllum mentanarligir mótsetningar í býnum og síðani tann almenna arbeiðarmentanin. Sjálvsagt vóru flestu menn, sum lossaðu, heilt vanligir arbeiðsmenn, trúfastir móti arbeiðsgevara og húsfólki sínum, og teir komu beina leið heim við lönini. Onkur var javnaðar- og fakfelagssinnaður, onkur meira borgaraliga sinnaður, onkur kundi smakka sær so mikið á, at lönin kom ikki øll við til hús, og onkur gekk trúliga í samkomuhús ella í avhaldsfelag eftir arbeiðstíð. Inni í øllum hesum meldrinum vóru fyrimyndir, sum allir sóu sum ektaðar og álítandi lossingarmenn, og har vóru eisini menn, ið umboðaðu og stóðu fyri tí øvuta. Báðir hesir mótsetningar verða lýstir. Sjálvstøðuga arbeiðsumhvørvið á Kaiini hevði óskrivaðar lógir og reglur. Leti, sjálvdráttarlyndi og at arbeiða upp á rós varð ikki góðtikið, men var sum aðrastaðni ein partur av arbeiðsdegnum. At vera rúsaður, at brúka seg, smástuldur og reinur stuldur bar kortini til og fór fram, verður sagt. Uppi í hesum hanga nógvar seigar mýtur, fordómar og søgur. Alt hetta sæst aftur í teimum stóru havnarbýnum uttanlands og rúgvar eisini upp í minninum og medvitinum hjá lossingarmonnum og hjá fólki, sum kenna Kaiina í Havn, og tað skal tískil skiljast sum partur av *yrkismentanini*.

Hetta skal eisini metast sum paradox. Tær óskrivaðu leiðreglurnar eru ikki altíð til at týða og skulu setast saman við so ymisk fyrbrigdi sum arbeiðslýdni, moral – og humor, ið er sjónligur tættur í arbeiðaramentanini og stýrdur av tí spontaniteti, ið er millum fólk, sum handaliga arbeiða saman. Hetta hevur sermerkt lossingina og Kaiina alla. Hon var ikki hátíðarlig, hon var livandi, samskiptið kvikligt og títt, róligt og góðsligt, við róli og skróli, hittinorðum, eyknevnum, argan, kapping, roysnum og brøgdum, stutt sagt ein óformlig arbeiðaramentan.

Somu óformligu viðurskipti eru at hóma, um hugt verður at medvitinum og hugmyndini í einum arbeiðslívi, sum einans hevði ein dag at bjóða í senn. Lossingarmenn í Havn skuldu, sum allir aðrir arbeiðsmenn í býnum, vera skrásettir limir í Havnar Arbeiðsmannafelag. Sambandið millum lossarar og fakfelag hevur verið so, at teir á Kaiini í summum førum hava havt eitt rættiliga sterkt medvit og verið millum teir virknastu í fakfelagspolitikki, meðan tað eisini verður sagt, at tað einasta, teir høvdu við sítt felag at gera, var skyldubundna limagaldið. Hetta er eitt innanstættasamband á *formligum* støði og lagt til rættis og skipað soleiðis hugmyndaliga, at allir skulu standa saman sum ein maður á arbeiðsmarknaðinum. Á einum meira *óformligum* stigi hava lossingarmenn gjørt vart við seg. Teir kundu á ymsan hátt skipa fyri arbeiðsstedgum og vísa sína ónøgd og krevja síni rættindi. Hetta er Kaiin, tá ið hon vísir seg sum eitt sjálvstøðugt samfelag.

Tann skipaða arbeiðarastættin í Havn kemur fram, tá ið Havnar Arbeiðsmannafelag varð stovnað í 1916, og hevur í ritgerðini verið fylgd at kalla alla øldina. Føroyska arbeiðaraalmennið kyknaði longu fyrst í 20. øld og hevur somuleiðis verið fylgt. Viðurskiptini hjá stættini í Havn við sosialdemokratiska arbeiðarahugsjón hava eisini verið lýst og viðgjørd. Havnin fekk ikki sama sosialdemokratiska stættamedvit sum arbeiðarafjældin á Tvøroyri, hóast fleiri ítøkilig tiltøk vórðu sett í verk. Stættamedvit sum hugtak og sum medvit, ið sæst í verki, gongur aftur í ritgerðini og verður vigað upp ímóti teirri søgufatan, at vanlig fólk eru søguligir leikarar og hava sjálv havt ávirkan á sína egnu søguligu tilgongd.

Við tveimum óheftum hendingum í arbeiðsumhvørvinum hjá lossingarmonnum, tveimum fakligum royndum, ið høvdu til endamáls m.a. at styrkja samanaldið hjá monnum og bøta um arbeiðsviðurskiptini á Kaiini, verður spurt, um tær vóru tekin

um ein ávísan *radikalitet*. Tær fóru fram uml. 1960 og uml. 1980, júst um somu tíð sum tøkniliga menningin aftur hevði broytingar við sær, og mentalitetsbroytingar eisini sóust. Í fyrstu royndini at stovna deild fyri lossingarmenn verður støði tikið í arbeiðaravirkfallinum í Havn í 1958. Hetta verður gjørt fyri at skilja tann týðning, sum Tórshavnar Havn hevði fyri býin, og hvussu arbeiðarafjöldin fakliga hugsaði um hetta mundið. Beinleiðis úrslit komu ikki burtur úr hesum báðum royndunum at stovna fakliga deild fyri lossingarmenn, men tær vísa harafturímóti, at leiðin var eftirlit við lossingini og tamarhald á umhvørvinum.

Ritgerðin um lossingarmenn í Havn er ikki fakfelagssøguligt verk. Hon er heldur eitt arbeiðarasøguligt verk um innihaldið í tí vanliga gerandisdegnum, um eitt yrki og ein yrkishóp, sum higartil hevur ligið fjaldur í sínari óskrivaðu søgu. Saman við egnu orðum og útsøgnum hjá monnum, ið hava lossað, hevur verður stýrt fram ímóti lívi og tilveru teirra, og tað hevur verið tann veruligi aðalsetningurin í ritgerðini.

Summary

The aim of this thesis is to give a comprehensive overall description of the discharging and of dock workers as a specific work unit, based on concrete observations and accounts of the work at the harbour in Tórshavn.

In principle, the research comprises the period from 1930 to 1980; it is a contemporary historical observation and treatment of Tórshavn viewed in its role as a port. Some aspects of the community preceding the contemporary community are also taken into considerations.

The research concerning the dockers in Tórshavn is based on the historical method, the so-called oral history, relying on living sources and references. The method is identified as the history "from below" where silent people are included and influence their own history.

The introduction discusses the origins of the working class in the town consisting of a growing proletariat towards the end of the 18th century. This part is an account of the period until 1930 when the Faroese working class public was establishing itself, and labourers in Tórshavn had organised themselves in a union, Havnar Arbeidsmannafelag. The period around 1930, when the Great Depression also affected the Faroes, was characterised by activity, efficiency and progress. An obvious example was the biggest construction work in the islands then, the new harbour in Tórshavn, resulting in the end of an era with lighter boats transporting goods between ships and land, from the anchorage to one of the two landing places, Kongabrugvin or Vágshotnur. Vessels now put in at the port and then the discharging work was carried out over the edge of the quay. This newly constructed harbour – the Quay – was taken into use towards the end of

1929 and is a milestone in the history of the town and a distinct turning point in the discharging. This account is an attempt at presenting a survey of the social circumstances in the town, and describing the discharging and its labourers from a historical perspective.

Then Tórshavn is described as a port and compared with bigger ones elsewhere. This has been done to reveal the distinctive marks, the framework and the features of the space where discharging was carried out. A port is part of a town but also an independent unit in itself. In this case, the Quay is part of a capital and its situation provides the whole community with services.

The Quay has had other representatives than its dockers. As it was a gateway to the villages and the outside world, wholesalers and timber merchants were part of the harbour environment until the late 1970s when the social development resulted in a lack of space there, so these businesses had to move outside the town.

The port of Tórshavn has been described in its diversity and should be regarded as a small Nordic port. There is a historical description of the various activities along the shores of the two bays, Eystaravág and Vestaravág, in the period up to 1930. The technical progress regarding the discharging until modern times had been divided into four distinct periods: the lighter boats period until 1930, traditional discharging 1930-1960, mechanical standard discharging 1960-1975, and the container period since 1975. The old, traditional discharging and the mechanical standard discharging have been emphasised. The periods of lighter boats and containers have only been touched upon. It is worth mentioning that the periods and the changes in the discharging do not happen overnight, they overlap in time. The cargo industry may seem conservative, but changes in other respects should be regarded as paradigmatic changes that have characterised the various stages in the trade discussed. The historical periods specified also take into consideration other changes in the environment.

Moving from the external framework to the environment at the Eystaravág of Tórshavn harbour, the Quay, was a public space and the lifeblood of the town until around 1980. It has been

regarded as important to observe the places where workers spent their spare time and breaks where workers developed the working class culture. This is an attempt at defining the environment as a work community; it does not refer to the environment as such, but to a territory within the town.

The occupation was characterized by the co-operation of the men working in discharging. In large ports, and even in Tórshavn, work in discharging has differed from other work also connected with a harbour. This has not been done to make the business performed in the limited and small Tórshavn Harbour even smaller, but rather to get a more consistent and accurate picture of the worker directly involved in discharging. In the 1950s, the western part of the Tórshavn Harbour developed with various businesses, and gradually became an industrial harbour while the Quay on the other side remained the harbour handling goods and cargo. The distinction and the differences between the workforce in the two bays have been difficult, but a man unloading and a man landing cannot really be regarded as performing the same work. In spite of this, the landing of fishing vessels will be included.

The way in which the dischargings were planned and executed is of importance for the identity of the individual. Progress in technology affects and leads to changes and it will be focused on adaptability and the interaction between people and tools – what position and attitude you have towards both your work and the environment. People working together build and carry a common work identity. In the working life where experiences are made, people create their own common work culture. The functions at the Quay are results of social connections, of a mutual interaction. It is a joint performance where each discharging labourer has specific tasks and responsibilities, and everyone his function. These functions combined are necessary to enable the loading and unloading of a ship.

To empty and fill holds has always included routine and monotonous proceedings. It is said that the work has been carried out by rote. However, discharging includes many things – before containers were introduced, there were several kinds of discharging. This varied the work. Labourers had to be flexible, and while dockers themselves claim that nothing serious was required from them, the young boy or the new man had to learn

several skills concerning a piece of work although it was obvious. This might include learning how to lift, to place in a strap, to take care of oneself, to respect one's elders, to show friendship, to adapt to the tone, etc., all simple skills but necessary to acquire the right role for oneself. This socialisation was almost inhouse training. Dischargings are studied when almost everything was performed by manual power. The dischargings are divided into the unloading of coal, salt, cement, and timber, landing fish, and loading or unloading general cargo, which was the most regular kind of discharging.

Next, the places directly connected with the discharging are discussed. Loading and unloading in the traditional way were principally based upon co-operation among people, between workers in the hold and those at the hatch, between workers at the hatch and the winch man, through the various processes and eventually by the labourers in the storehouse. The foreman went among these work places ensuring that everything was performed as planned. This is a brief summary of the work and the procedures of the traditional discharging. The more recent methods are similar to the discharging in big harbours; although technology and gear, shipping and the number of labourers obviously cannot be compared, the co-operation is inevitably the same. Automatic tools and machinery have replaced manual power and therefore the discharging of containers is touched upon.

From technology, work, procedures, the working conditions as a whole, the thesis moves on to discuss circumstances that can be found behind the co-operation, behind the loads lifted by joint effort. Discharging requires joint responsibility, a sense of solidarity, loyalty, and respect for those whom you work with. The Quay has been an open work environment that did not ask who the new working partner was, and where he came from. Solidarity is one of the first things that people remember, for example regard for, and benevolence towards older men, young boys and new labourers. However, some clear antagonisms within the environment can be clearly identified, perhaps mostly in times of need when it could be difficult to get even one discharging a week. At the Quay, which in most cases received workers with open arms, it could also create friction when others than unskilled dockers took up work there due to unemployment in

their own trade. Frictions could occur between older and younger workers, between experienced and inexperienced ones, between breadwinners and single men, between native townsmen and villagers just moved to Tórshavn when one of them was not hired and felt discriminated against.

Discharging should be regarded as an organised working process, a social micro system. It should, however, not be regarded as a hierarchy; but in spite of this it reveals levels of dignity connected to the special responsibilities that the workers had, how regular or causal they were bearing in mind that in principle almost, through the 20th century all dockers were day-labourers.

The mental co-operation in the working procedure is then disclosed in order to recreate the outlook and emotions of the dockers. Insight into these matters can be obtained by studying the attitudes to the work, the work environment and the other workers, i.e. when the social and cultural behaviour is observed. Here the aim has been to get beyond the discharging and discuss the short moment before work starts when it was necessary for the labourers to line up to get to work.

It describes the lining up at the door of the storehouse when the foreman picked men out from the crowd and their fate, as it were, was decided for that day. The tradition of employing people for one discharging or one day at a time was used in the period of the lighter boats but continued when ships were put in at the port and still went on in the 1970s when finally this tradition was abandoned, probably finally in 1980. This tradition is not unique to Tórshavn at all, but a common feature for almost every port in the world and probably the most visible characteristic in such an environment. These conditions have been explained accurately and the tradition deserves a discussion because they lead to so many diverse emotions in the lives of both the dockers and their families. Without exaggeration, it may be claimed that the moment contained a sense of drama, of excitement, envy, ingratiation, and anger, followed by relief, pride and happiness, or by disappointment, frustration, fear, humiliation and silent acceptance. It could hardly be otherwise. Every single docker has experienced some of the emotions mentioned above. The tradition was also connected with the situa-

tion in the community. In the socially and economically difficult times of the 1930s, in the changing 1940s, throughout the 1950s and in the 1960-70s the lining up was an everyday situation for the dockers as well as for the foremen who had the task of choosing. The system of lining up was controversial but this does not take anything away from this method of employing dockers. Regardless of the opinions of the men who experienced the procedure at the entrance of the storehouse or of others who did not try this, whether the system was fair or insensitive, and despite the fact that it suggests a division between the exploiters and the exploited, this historical phenomenon functioned as a nerve centre in the work environment. The dockers knew nothing else and they were aware of the conditions for getting work. Those who are able to visualise the crowd and the foreman can see a panorama in front of them, a drama unfolding which consists of vessels ready for shipping where the foreman makes decisions and men wait and offer themselves to earn wages to subsist. On this basis, the relations between the workers and the foreman can be distinguished, based on a relationship of trust; and a certain degree of reciprocity went on between them. This is not, in any way, to claim that the foreman of the discharging and the docker were equal in the working process.

Other aspects can also be found in this phenomenon and the treatment has been supplemented by examples. In sum, this situation demonstrates the above-mentioned relationships between work and capital. Here wages are offered for the work that is to be done and this is a concrete situation of buying and selling labour that again underlines the relationships between owner and worker, the relationships between the capitalist class and the working class.

Apart from the governing and decisive relationships between labour and capital, not everyone in the working class has enjoyed the same living conditions, and everyday life has not offered the same rewards to everybody within the class. From the oral sources, it is repeatedly maintained that one did not ask for work at the Quay, but one just waited. The tradition of lining up outside the storehouses reveals a working class way of life characterised by an uncertain and unpredictable day. The treatment of this way of life is based on and derives from the notion of class. It is still about the historical perception presented, that

history is viewed as contrasts between classes, that classes are concrete and real entities rather than just theoretical ones. Although people are united in the same class either because they own or do not own the result of their production or because they either regulate or work the tools of production, it must also be acknowledged that people belonging to the same class are also disconnected – they are heterogeneous. People have had varied lives, living conditions and cultures. Within the working class there are ways of living but in the narrow and limited Faroese community it does not seem possible to indicate or recreate more than two, the more regular hands and the casual way of life of the day-labourers. In the Quay environment it was the latter one, at a harbour that has employed a mixture of people on a daily basis, such as unskilled workers, sailors and fishermen, qualified mates and skippers, craftsmen, former clerks, schoolboys and sometimes students. Those approaching the harbour might get a discharging, a day's work. At that moment, they are united in the way of life while discharging, regardless of social background, although admittedly the way of life in most cases has borne the stamp of unskilled workers, sailors and fishermen.

Distinctive features and patterns common to men that have been discharging are discussed, and others connected with the Quay have recalled their adolescence, living conditions and material circumstances, the path into adulthood, and the working life of the town; likewise the same matters regarding the changing way of life of day-labourers are discussed. Until the 1950s, it was quite common that those engaged in discharging had other sources of income such as smallholding and inshore fishing in open boats in addition to the responsibilities necessary to keep house. Being a day-labourer at the Quay did not differ that much from the traditional life in the villages but without the wages earned for the hours at the Quay, there would not be any housekeeping. A smallholding and some fishing were not enough in the capital of the modern community. In the 1960s people in Tórshavn gradually abandoned the little that could be earned from the land and the small boats; and increasing construction works, wholesale industries, etc., competed with the Quay for manpower. Discharging was not such an important and tempting work any more because the income was more stable in other industries. Tórshavn has always had the characteristics of being

both urban and rural well into the 20th century. This offers a particular mixture and the description of the development of the modern community is of importance because it demonstrates how dockers lived and thought.

Regarding the recreation of the way of life of day-labourers – that obviously was about lining up at the storehouse entrance, some snapshots have been presented to illustrate the labour market in Tórshavn in the 1950s and 60s. They reveal where the emphasis lay, where special kinds of work took place and also the importance of the discharging for the private market in the town. Furthermore, an attempt is made at illustrating the workforce at the Quay during the same period while day labouring still existed and the tradition at the storehouse entrance was still practised. The workforce at the Quay is divided in various ways, for instance according to regular or casual workers, and the work through the year is also described.

The casual and changeable discharging contributed to forming the lives of the day-labourers. One feature is the external circumstances such as the number of assignments that have characterised the life of the day-labourer and was the constant uncertainty. Another was the voluntary feature. The job had its drawbacks and its advantages. The Quay attracted workers, it was necessary for them to earn wages, but the casual and irregular discharging was also suitable to their everyday habits and temperament.

Nobody could plan further ahead than one discharging at a time. The working hours were not always from 8 to 5 but casual and at random. Sometimes the work was inhumanely hard with long days; other times there was little or nothing to do. This led to a peculiar phenomenon that was actually a contradiction. The dockers owned the day as such but at the same time, they had to be available and ready to check in. In addition, they had a latent sense of pride. To a certain extent, they could control the pace of the work and partially decide when to go back to work. The irregular work also contributed to the fact that the turnover of labour was often quite substantial. Some dockers came from fishing vessels, skipped a fishing expedition to stay at home for a while and then left again. Some such workers were always at the Quay between fishing. Retired fishermen and sailors took up

work at the Quay permanently. Others came to work at the Quay when there was little to earn in other industries; they took a break, searched for something else, waited and eventually went on to something else. Some came when they were 14 years old and stayed on for the whole of their working lives. Consequently the dockers differed in the stories of their lives but these individual differences should not obscure the mutual characteristics and patterns that, after all, can be distinguished because there was not such a big gap between the men who, as day-workers, acquired much the same way of life.

The way of life also refers to culture. Some aspects in connection with the way of life of day-workers regarding the class concept are discussed: first of all cultural differences in the town, then the public working class culture. Obviously most men discharging were quite ordinary workers, loyal towards the employer and his family and came home with the wages straightaway. Some were Social-Democrats and favourably disposed towards their trade union, others were more bourgeois-minded; some liked their drink so much that all of their wages did not reach the home, and others went faithfully to the prayer-hall meetings or the temperance society after work. In this entire whirl, there were models whom everybody regarded as genuine and trustworthy dock workers and there were also men who represented the opposite. Both types are described. The independent work environment at the Quay was governed by unwritten laws and rules. Laziness, complacency and ingratitude were not accepted although they were part of the working day here as elsewhere. Being intoxicated, shouting, pilfering – all these things were impossible but yet possible and did go on. Connected to this there are many tough myths, prejudices and anecdotes. All this can be recognised in the big ports abroad and fills up the memories and consciousness of the dockers, of people who know the Quay in Tórshavn and should therefore be regarded as part of the special work culture. These phenomena should also be regarded as a paradox. The unwritten rules are not always easy to understand and interpret and should be seen together with different concepts such as work obedience, morality – and with the humour that is a conspicuous part of the work culture governed by the spontaneity existing among people working together in manual labour. This has characterised the discharging, and the whole of the Quay. It was not solemn but

lively; the interaction was quick and swift, easy and good-natured, with shouting and yelling, aphorisms, nicknames, teasing, competition, bravery and fearlessness, in short, an informal working class culture.

Similar informal conditions can be distinguished if the consciousness and the ideology in a working life, only offering one day's work at a time are scrutinised. Dockers in Tórshavn, like all other workers in the town, had to be registered members of the Workers' Union, Havnar Arbeiðsmannafelag. The relation between dockers and the Union has been such that in some cases men at the Quay have revealed a rather strong consciousness and have been among the most progressive in union politics, but it is also said that the only contribution they made was to pay the compulsory membership fee. This is a relationship within the class at a formal level, arranged and organised in such a way that theoretically all workers stand together as one man in the labour market. At a more informal level, the dockers have made themselves conspicuous. In a variety of ways, they were able to organise work stoppages, demonstrate their dissatisfaction and establish their rights. This is the Quay when it makes its appearance as an independent community.

The organised working class in Tórshavn came into being when the Union, Havnar Arbeiðsmannafelag, was established in 1916 and has been followed throughout most of the century in the thesis. The Faroese working class public emerged early in the 20th century and is also discussed. Whether the working class in Tórshavn had a Social-Democratic working class ideology, is also illustrated and discussed. Tórshavn did not acquire the same Social-Democratic class-consciousness as the working people in Tvøroyri although several noticeable initiatives were carried out. Class consciousness as a concept and as consciousness put into action is reiterated in the thesis and is counterbalanced with the historical approach that ordinary people are historical actors and have themselves influenced their own historical role.

Two isolated events in the dockers' working environment may have been signs of a certain radicalism. They aimed at strengthening the solidarity of the workers, improving the working conditions at the Quay, etc. The incidents took place around 1960 and around 1980 respectively, at the same time as the changes that technological developments brought about; simul-

taneously changes in the mentality could also be observed. The former was an attempt to create a section for dockers within the Union and is based on the workers' strike in Tórshavn in 1958. This has been included to establish the importance of the harbour itself for the town as a whole and to illustrate how workers thought in union terms at the time. Although these attempts to establish a special section for dockers failed, they demonstrate the workers' desire to supervise the discharging and to control their work environment.

This thesis on dock workers in Tórshavn is not mainly concerned with union history. Rather, it concerns the history, until now unwritten, of the workers themselves, the ingredients of their ordinary, everyday existence, of the particular jobs they did, and of the working units, they formed. The essential purpose of this thesis has been to bring to light the lives of those men whose own words have illuminated its pages.

Styttingar

ABA	Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv
FA	Føroya Arbeðarafelag
FAG	Føroya Arbeðsgevarafelag
FMD BS	Føroyamálsdeildin, bandasavnið
Fsnr.	Frásagnarnummar í frásagnasavni Føroya Fornminnisavns
HA	Havnar Arbeðsmannafelag
HAG	Havnar Arbeðsgevarafelag
HAK	Havnar Arbeðskvinnufelag
Snr.	Savnsnummar í gripasavni Føroya Fornminnisavns

LEIÐBEINING TIL AVSKRIFT AV SAMRØÐUM

...	vanligur steðgur í samrøðu
(...)	tikið burtur úr samrøðu

Tilvísingar

- 1 FMD BS 955
- 2 Jørgen-Frantz Jacobsen: Folket. Úr: Den yderste kyst – og andre essays, s. 46. Upprunaliga úr: Færøerne. Natur og Folk (1936).
- 3 Granskingarúrslitini frá ráðstevnuni eru útgivin: Sam Davies et al: Dock Workers. International Explorations in Comparative Labour History, 1790-1970, I-II. Ashgate, Aldershot, Burlington USA, Singapore & Sydney 2000.
- 4 Serliga hesi hugtøk verða brúkt í viðgerðum av lossingarmonnum aðrastaðni. Sí: Svend Aage Andersen: Havnearbejderne i Århus, s. 11-15.
- 5 Carl Hermansen: Fra Thorshavn til Frederiksholms Kanal, s. 10-12. Fergumaðurin Tom er ivaleyst Tom Skaale.
- 6 Port of Tórshavn Handbook, s. 15 og s. 7.
- 7 kári p.: vælfæðarvísir, kalli katt, síða a.
- 8 Tað skal nevast, at universitetsuppgáva hevur viðgjørt arbeidsumhvørvið á Kaiini í Havn: Jákup Pauli Joensen og Anna Maria S. Jørgensen: Lossari í Havn. En analyse af de færøske havnearbejdes arbejdsmiljø.
- 9 Finnur Magnússon: The Hidden Class. Culture and Class in a Maritime Setting, Iceland 1880-1942, s. 10 og s. 12.
- 10 E.J. Hobsbawm & George Rudé: Captain Swing, s. xviii.
- 11 David Hey: Editorial Preface. In: Stephen Caunce: Oral History and the Local Historian, s. viii.
- 12 Paul Thompson: The Voice of the Past. Oral History, s. 54.
- 13 Sí inngangin The Strange Death of Class í Andrew Milner: Class.
- 14 Sí Hans Jacob Debes: Tvær føroyskar doktararitgerðir, s. 136, og s. 146 um stætta- og áhugamótsetningar, og um borgarastættina, s. 146. Sí eisini hjá sama: Omkring formationen af en nation.
- 15 Jóhan Hendrik Winther Poulsen o.o.: Føroysk orðabók, s. 1168.
- 16 Peter Calvert: The Concept of Class – an historical introduction, s. 13.
- 17 Raymond Williams: Keywords – a vocabulary of culture and society, s. 69.
- 18 Finnur Magnússon: The Hidden Class. Culture and Class in a Maritime Setting. Iceland 1880-1942, s. 141.
- 19 Sí t.d.: Nicholas Abercrombie, Stephen Hill, Bryan S. Turner: Dictionary of Sociology, s. 40.
- 20 Harvey J. Kaye: The British Marxist Historians. An Introductory Analysis, s. 201. Grein E.P. Thompsons: Eighteenth-century English Society: class struggle without class?. In: Social History 3, May 1978, s. 133-165.
- 21 John F. West: Faroe. The emergence of a nation. C. Hurst and Co., London & New York 1972, s. 130. Sí Jonathan Wylie: The Faroe Islands. Interpretations of History, s. 119.
- 22 Hans Jacob Debes: Omkring formationen af en nation, s. 18-19, og s. 43.
- 23 Jóan Pauli Joensen: Fiskafólk, s. 472-499. Sami: Folk og fisk. s. 162-190.
- 24 Hans Jacob Debes: Tvær føroyskar doktararitgerðir, s. 147.
- 25 Jóannes Dalsgaard: Fylking 75 ár.
- 26 Jóan Pauli Joensen: Socio-economic

- transformation and Faroese national identity, s. 18-19. Sami: Kontrabókin. Truck-skipanin í Føroyum 1856-1939, s. 57.
- 27 E.P. Thompson: The Making of the English Working Class, s. 213.
- 28 E.P. Thompson: The Poverty of Theory & Other Essays, s. 7 og s. 9.
- 29 Gerald M. Sider: Culture and class in anthropology and history, s. 9.
- 30 Hans Jacob Debes: Tvær føroyskar doktoraritgerðir, s. 145-146.
- 31 Hans Jacob Debes: Omkring formationen af en nation, s. 28-29, og sami: Hví hendi tað júst á Tvøroyri?, s.6. Sí eisini Petur Háberg: Hugbirtingar, s. 58, har „Smiril“ somuleiðis verður sæddur sum eina kollvelting.
- 32 Erlendur Patursson: Fiskiveiði – Fiskimenn 1, s. 37.
- 33 Stutt lýst hjá Jóan Paula Joensen: Fra bonde til fisker, s. 44-46.
- 34 1. partur byggir í høvuðsheitum á innihald í serritgerðini: Erland Viberg Joensen: Tórshavns arbejderklasse 1900-1930.
- 35 Sumt av tí fyrsta í 9. parti er at finna í serritgerðini: Erland Viberg Joensen: Tórshavns arbejderklasse 1900-1930.
- 36 Somuleiðis er sumt av tí fyrsta í 10. parti at finna í somu serritgerð.
- 37 Jóanes Nielsen: Grind, grækarismessa og bryggjurnar í Havn. In: Under-groundting 2, s. 124-125.
- 38 Spurnablaðið er til skjals á Føroya Fornminnisavni.
- 39 Tilfarið er til skjals á Føroya Fornminnisavni.
- 40 Karl-Olov Arnstberg: Fältetnologi, s. 89.
- 41 Lena Gerholm: Fältarbete, intervju och text, s. 17-19.
- 42 Dagfinn Slettan: Muntlig historie og arbeidslivsforskning, s. 223.
- 43 Steen Busck: Mikrohistorie og lokalhistorie, s. 58-59. Sí: H.P. Clausen: Hvad er historie, s. 159.
- 44 Knut Kjeldstadli: Fortida er ikke hva-
- den en gang var. En innføring i historiefaget, s. 188-189.
- 45 Paul Thompson: The Voice of the Past. Oral History, s. 137.
- 46 Paul Thompson: The Voice of the Past. Oral History, s. 98.
- 47 Stephen Caunce: Oral History and the Local Historian, s. 99.
- 48 Thomas Hylland Eriksen: Små steder – store spørgsmål. Innføring i sosialantropologi, s. 38.
- 49 Per Maurseth: Mellom Seip og Bull. Tilbageblikk på en jubileumsdebatt, s. 148.
- 50 Arne Thorsteinsson: Jordforhold i det gamle landbrugssamfund, s. 671.
- 51 Arne Thorsteinsson: Tinganes – Tórshavn. En kort historisk orientering. A brief historical guide, s. 3-4.
- 52 Peter Korsgaard: „Beaucoup de bruit pour une aumette“, s. 61. Bræv til aðaltollkamarið 03.03.1774. Rentukamarið, dgb. nr. 189.
- 53 Bræv frá C. Djurhuus, prósti, dagf. á Nesi 21.05. 1774. In: C. Bærentsen: Tillæg til Forslag og Betænkninger afgivne af Den Færøske Landbokommission. Underbilag 4, s. 112.
- 54 Peter Korsgaard: Den kongelige enehandel på Færøerne 1709-1776, s. 29.
- 55 Forordning angaaende adskilligt Agerdyrkningen og Tieneste Folk paa Færøe vedkommende, 21. Maj 1777, § 8. In: C. Bærentsen: Tillæg til Forslag og Betænkninger afgivne af Den Færøske Landbokommission, s. 88-89.
- 56 Peter Korsgaard: Kommentar, s. 85, (til): Jóan Pauli Joensen: Handel på Færøerne: En sej historie, s. 74-82.
- 57 Andras Mortensen: Båtsbandið. Båtshaldsskipan føroyinga fyrri 1865 og rættarstöði hennara, s. 5-17.
- 58 J. Chr. Svabo: Indberetninger fra en Reise i Færøe 1781 og 1782, s. 347 (1269-1271).
- 59 Áheitanirnar og tilmælini komu

- serliga frá prestum, sum sjálvir sótu við jørð. In: C. Bærentsen: Tillæg til Forslag og Betænkninger afgivne af Den Færøske Landbokommission. Underbilag 3-12, s. 109-126.
- 60 Jonathan Wylie: The Faroe Islands. Interpretations of History, s. 68.
- 61 Sí: Forordning adskilligt angaaende Agerdyrkningen og Tieneste Folk med videre paa Færøe vedkommende. In: C. Bærentsen: Tillæg til Forslag og Betænkninger afgivne af Den Færøske Landbokommission, s. 84.
- 62 Bræv frá C.L.U. Born, kapteyni, til Rentukamarið, dagf. 06.01.1796. In: Anton Degn: Oversigt over Fiskeriet og Monopolhandelen paa Færøerne 1709-1856, s. 59-60.
- 63 Jørgen Landt: Forsøg til en Beskrivelse over Færøerne, s. 38.
- 64 Anton Degn: Færøske Kongsbønder 1584-1884, s. 1-26.
- 65 Jóannes Dalsgaard: Nær fingur vit eplini?, s. 31-33.
- 66 Fólkateljingin 1801.
- 67 Karsten Sedal: Færøske træbrugere. En etnologisk undersøgelse af træbrugernes eksistensvilkår, s. 121-165.
- 68 J.A. Lunddahl: Nogle Bemærkninger om de færøske Landboforhold. In: C. Bærentsen: Tillæg til Forslag og Betænkninger afgivne af den færøske Landbokommission, s. 441.
- 69 Rolf Guttesen: Hugleiðingar um samfelagsbroytingar í Føroyum í 1800-talinum, s. 26.
- 70 J.A. Lunddahl: Nogle Bemærkninger om de færøske Landboforhold. In: C. Bærentsen: Tillæg til Forslag og Betænkninger afgivne af den færøske Landbokommission, s. 425 og s. 442.
- 71 Kgl. Resolution om en ligeligere Fordeling af en Del af Jordebogsgifterne af det kongelige Lejlændingsgods paa Færøerne, København 30.03.1831. In: C. Bærentsen: Tillæg til Forslag og Betænkninger afgivne af den færøske Landbokommission, s. 145-146.
- 72 Fólkateljingarnar 1840 og 1870.
- 73 Um Stóragarð, sí Petur Háberg: Hugbirtingar, s. 64-76.
- 74 Fortegnelse over de til Byen Thors-havn hørende Ejendomstrøer. In : Andreas J. Ziska: Tórshavn. Lív og vøkstur, s. 78-98.
- 75 Jonathan Wylie: The Faroe Islands. Interpretations of History, s. 113-139.
- 76 Bjarne Stoklund: Det færøske hus, s. 159-162.
- 77 J.P. Trap, 2.udg., s. 546.
- 78 Jóannes Patursson: Tættir úr Kirkjubør søgu, s. 141-142.
- 79 Um sambandið millum sjúkrakassan og arbeidarafelagið, sí Anton André-sen, Peter Jensen og Joen A. Rasmus-sen: Sygekassen for Thorshavn og Omegn. In: Thorshavn og Omegns Sygekasse gennem 50 Aar, s. 7. Um arbeidarafelagið, sí Hans Jacob Debes: Trygging í Føroyum. Trygg-ingarsambandið Føroyar í fimti ár. Minnisrit 1940-1990 – í søguligum baksýni, s. 76-77.
- 80 Fuglaframi, nr. 14, 25.10.1898: Niðursjóðing.
- 81 J.P. Trap, 3. udg., s. 852.
- 82 Jonathan Wylie: The Faroe Islands. Interpretations of History, s. 119 og s. 137.
- 83 Erlendur Patursson: Fiskiveiði – Fiskimenn I, s. 121-128.
- 84 Jóannes Dalsgaard: Fylking 75 ár, s. 13.
- 85 William H. Sewell, Jr.: How Classes are Made: Critical Reflections on E.P. Thompson's Theory of Working-class Formation, s. 52.
- 86 Havnar Arbeidsgevarafelag – Med-lemssliste 1916-73.
- 87 E.P. Thompson: The Making of the English Working Class, s. 10.
- 88 Sí John Barzman: Origins of com-parative studies of dock labour 1870-

1914. Serligar marítimar orðabækur eru kannaðar, frágreiðingar um havnir, frá stovnum, felagsskapum og einstaklingum.
- 89 Upplýsingarnar stáva frá ymsum greinum í verkinum hjá Sam Davies et al.: Dock Workers. International Explorations in Comparative Labour History, 1790-1970 I-II.
- 90 Ole Mortensøn: Havnens udvikling og funktion, s. 15 og s. 19.
- 91 Anders Björklund hefur hildið fyrilestur 'The dockers tools through 100 years of technological change'. Stutt endurgivið av Svend Aage Andersen: Working Class Culture, s. 74.
- 92 John Barzman: Dock labour in Le Havre 1790-1970, s. 71-75.
- 93 Arnbjørn Mortensen: Yvirlet yvir søgu einahandilsins, s. 71. In: Føroyar undir fríum handli í 100 ár.
- 94 Peter Korsgaard: Den kongelige enehandel på Færøerne, s. 16-17.
- 95 J. Chr. Svabo: Indberetninger fra en Reise i Færøe 1781 og 1782, s. 298 (1081-1082).
- 96 J. Chr. Svabo: Indberetninger fra en Reise i Færøe 1781 og 1782, s. 288 og s. 292 (1050-1053).
- 97 Christan Pløyen: Erindringer fra en Reise til Shetlandsøerne, Ørkenøerne og Skotland i Sommeren 1839, s. 12.
- 98 J.A. Lunddahl: Nogle Bemærkninger om færøske Landboforhold, s. 425.
- 99 Færingetidende, nr. 5, 19.06.1852: Nyheder paa Færøerne.
- 100 Ole Mortensøn: Havnens udvikling og funktion, s. 19.
- 101 Bárður Jákupsson: Frederiksvaag, s. 6. Matrósarin K. Mullertz mynstraði umborð á skonnartini í 1908.
- 102 Hans Andrias Djurhuus, Dia á Vertshúsinum ella Djurhuus á Vertshúsinum, hevði siglt úti, sí: Hanus Andreassen: J.H.O. Djurhuus. Ein bókmentilig ævisøga I, s. 63-66.
- 103 Mikkjal Helmsdal: ...verjir fyrri Havnarvág, s. 297-299.
- 104 Fuglaframi, nr. 10, 23.08.1898: Torg í Havn.
- 105 Tingakrossur, 07.10.1903: Thorshavns Red og Havn. Sí Andreas J. Ziska: Tórshavn. Lív og vøkstur, s. 117.
- 106 Um hesi shippingfeløg, sí: Z. Niclasen: Færøsk Skibsfart, s. 321-322, Jens av Reyni: Havnin um aldamótið, s. 17, Sverre Stove og Jacob Jacobsen: Færøyan, s. 24-25, og M.S. Viðstein: Flutningsmenn. In: Horvnað Havnarmyndir, s. 75-77.
- 107 William Heinesen: Småstad og babel. In: Fortællinger fra Thorshavn, s. 14-15.
- 108 Robert Joensen: Lossa. In: Minnismyndir og søgubrot I, s. 106-123.
- 109 J. S. Hansen: P/f J.F. Kjølbro 1913-1983, s. 15.
- 110 Fsnr. 7261R11. Lossingarmaður, f. 1919.
- 111 Fsnr. 7261R08. Lossingarmaður, f. 1922.
- 112 Fsnr. 7261R14. Lossingarmaður, f. 1923.
- 113 Dagblaðið 23.08.1955: Jens Pauli í Dali: Gomul minni um lossijaktirnar í Havn.
- 114 M.S. Viðstein: Við Eystaruvág. Av Sælingarhellu og út á Stellinitanga. In: Horvnað Havnarmyndir, s. 66-67. Sí eisini: Dagblaðið 23.08.1955: Jens Pauli í Dali: Gomul minni um lossijaktirnar í Havn.
- 115 Fsnr. 7261R02. Lossingarmaður, f. 1903.
- 116 Fsnr. 7261R04. Lossingarmaður, f. 1909.
- 117 M.S. Viðstein: Við Eystaruvág. Av Sælingarhellu og út á Stellinnitanga. In: Horvnað Havnarmyndir, s. 66-67.
- 118 Jóannes Patursson: Tættir úr Kirkjubøar søgu. Endurminningar, s. 145-146.
- 119 Fsnr. 7261R04. Lossingarmaður, f. 1909.

- 120 Fsnr. 7261R.02. Lossingarmaður, f. 1903.
- 121 Eiden Müller: Tórshavnar havn 75 ár, s. 4-5.
- 122 Petur Háberg: Hugbirtingar, s. 22. Jens Pauli í Dali nevnið líknandi søgu, men hevur eisini hoyrt, at onnur skip aftraðu seg við at leggja at ta fyrstu tíðina. Sí: Dagblaðið 26.08.1955: Jaktasøgan einaferð enn.
- 123 Fsnr. 7261R22. Shippingmaður, f. 1926.
- 124 Sí t.d. Sigurd Erixon: Stochholms hamnarbetare, s. 36-85.
- 125 Jørgen-Frantz Jacobsen: Min barn-dom på Reyn, september 1929. In: Den yderste kyst – og andre essays, s. 5.
- 126 Jørgen-Frantz Jacobsen: Tórshavn, Politiken, 25.07.1930. In: Den yderste kyst – og andre essays, s. 64 og s. 67.
- 127 Mikkjal Helmsdal: ...verjir fyrri Havnarvág, s. 182.
- 128 Mikkjal Helmsdal: ...verjir fyrri Havnarvág, s. 280.
- 129 Sambært Jens Kusk Jensen: Haand-bog i praktisk Sømandsskab, s. 300, vóru tey elektrisku spølina í menning í 1920-árunum.
- 130 Sambært lossiformanni á Skipafelagnum vóru báðir í brúki samstundis undir lossing í 1949. Erland Olsen: Arbeidsbók 1949.
- 131 14. September, 16.01.1948: Bryggju-skaðin í Havn.
- 132 14. September, 09.09.1948: Matar- og kaffihús á bryggjuni í Havn.
- 133 14. September, 20.12.1948: Eykabláð, Býráðsvalið.
- 134 Tilburðurin er skrivaður niður av manni, ið var staddur á Kaiini, sí: Fríu Føroyar, nr. 20, 10.11.1942: Kjartan Mohr: Havnar-unglingi í havsneyð.
- 135 Mikkjal Helmsdal: ...verjir fyrri Havnarvág, s. 193-205.
- 136 Sbrt. Richardi Mikkelsen: Færøerne i bankkrisens tegn, s. 30, hevði Sjó-vinnubankin aftur trupulleikar í 1956 og varð bjargaður av danska Tjóð-bankanum.
- 137 Um hesa fyrirøku, sí: Esmar Fuglø: Okkurt á leið míni, s. 35-41.
- 138 Fyrirøkan fekk egnan farmaskipaflota í 1960-og í 1970-árunum og stovnaði P/F Traderline í 1973. Um Lands-handilin/Traderline, sí Dimmalætting 21.02.1980: Stjóri í Landshandlinum í fjórðingsöld, og 23.02.1980: Lønin var ikki høg – avgjördu at gera vart við okkum.
- 139 Fsnr. 7261R05. Lossingarmaður, f. 1929.
- 140 Sambært lossiformanni á Skipafelagnum varð gaffiltrúkkur brúktur fyrstu ferð tann 06.06.1947. Erland Olsen: Arbeidsbók 12.01.-06.06.1947.
- 141 Sambært sama lossiformanni á Skipafelagnum: Arbeidsbók 1950.
- 142 Sí t.d. Malcom Tull: Waterfront Labour at Fremantle 1890-1990, s. 476, og Eric Taplin: The history of dock labour: Liverpool c. 1850-1914, s. 450-452.
- 143 William Heinesen: Tórshavn, s. 261-262.
- 144 Carl Hermansen: Land og folk, s. 34.
- 145 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 146 Um havnargerðir, sí: Mikkjal Helmsdal: Av Vippuni á Gomlurætt, s. 43-59 og sama: Havnabygging í Føroyum, s. 197-210.
- 147 H.A. gerðabók nr. 9, 1963-1973. Ársaðalfundur 16.12.1967, s. 183.
- 148 Fyrst í 1970-árunum fór Bacalao at leggja seg meira eftir framleiðslu av feskum fiski. Sí: Dagblaðið, 04.11.1983: Bacalao: Størsta vinnu-skapandi arbeidsspláss í Havnini í 30 ár.
- 149 Tøl fyrri nýtslu av konteynarum eru ikki fyrr enn seinast í 1970-árunum. Sí: Jákup Pauli Joensen og Anna Maria S. Jørgensen: Lossari í Havn, s. 44.

- 150 Fsnr. 7261R10. Ungur lossingarmaður, sonur lossiformann, f. 1951.
- 151 Ronald Baetens: Harbour development and dock labour. The case of Antwerp, 1945-1990, s. 4-5.
- 152 Jákup Pauli Joensen og Anna Maria S. Jørgensen: Lossari í Havn, s. 36.
- 153 Ronald Baetens: Harbour development and dock labour. The case of Antwerp, 1945-90, s. 5-6.
- 154 Fsnr. 7261R17. Lossingarmaður, f. 1935.
- 155 «http://www.torshavn.fo» Tórshavn í tølum: øki kommununar, tann 10.04.2001.
- 156 Roland Baetens: Harbour development and dock labour. The case of Antwerp, 1945-1990, s. 9.
- 157 Carl Johansen: Vit bíða eftir undrinum. Sosialurin 07.05.1997. 1. mai-røða 1997.
- 158 Ole Brimnes: Færøerne, s. 12.
- 159 Jens Müller: Sendið málið um loysing til fólkaatkvøðu, Sosialurin 18.08.2001.
- 160 Asger Møller: Færørejse, s. 27.
- 161 Fsnr. 7261R09. Lossingarmaður, f. 1933.
- 162 Fsnr. 7261R16. Sonur lossingarmann, f. 1920.
- 163 Fsnr. 7261R30. Siglingarlærdur maður, f. 1927.
- 164 Bræv frá Douglas Marr, Tórshavn, til Hawes & Co., London, dagf. 26.11.1954.
- 165 Asger Møller: Færørejse, s. 41.
- 166 Heli Sjöblom-Immala: Hamnens affärer och hotellverksamhet, s. 76-78.
- 167 Dagblaðið, 02.02.1983: „Kaffikar - leskað kaffitystar í 35 ár“. Sí eisini: Magn, nr. 6, oktober 1978: Selt kaffi í 31 ár.
- 168 Fsnr. 7261R20. Lossingarmaður og landari, f. 1938.
- 169 Fsnr. 7261R06. Lossingarmaður, f. 1922.
- 170 Fsnr. 7261R32. Dóttir lossingarmann, f. 1950.
- 171 Fsnr. 7261R01. Dóttir lossingarmann, f. 1912.
- 172 Fsnr. 7261R20. Lossingarmaður og landari, f. 1938.
- 173 Fsnr. 7261R30. Siglingarlærdur maður, f. 1927.
- 174 Billy Ehn og Orvar Löfgren: Kulturanalys, s. 38.
- 175 Fsnr. 7261R37. Lossingarmaður, f. 1955.
- 176 Eyðun Andreassen: Folkelig offentlighed, s. 107-127.
- 177 Fsnr. 7261R05. Lossingarmaður, f. 1929.
- 178 Eyðun Andreassen: Folkelig offentlighed, s. 139. Nevndu viðurskifti eru kend í øðrum fólkaminnisfrøðiligum rannsóknnum.
- 179 The Dock Worker, s. 43-58. Eisini umrøtt í: Svend Aage Andersen: Havnearbejderne i Århus – før containernes tid, s. 13.
- 180 The Dock Worker, s. 48.
- 181 Stephen Hill: The Dockers. Class and Tradition in London, s. 167.
- 182 Nicholas Abercrombie, Stephen Hill & Bryan S. Turner: Dictionary of Sociology, s. 44-45. Sambært hesum er community annars vorðið eitt leyst og veikt sosiologiskt hugtak og hevur onga neyva merking longur.
- 183 Fsnr. 7261R11. Lossingarmaður, sonur lossingarformann, f. 1919.
- 184 Fsnr. 7261R08. Lossingarmaður, f. 1922.
- 185 Fsnr. 7261R09. Lossingarmaður, f. 1933.
- 186 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 187 Fsnr. 7261R17. Lossingarmaður, f. 1935.
- 188 Sí Peter Henningsen: Det antropologiske bondebegreb, s. 32-33, og Palle O. Christiansen: Store og små historier, s. 66.
- 189 William Heinesen: Tórshavn, s. 272.
- 190 Jóannes hjá Gynnu arbeiddi hjá DFDS í tíðini 1922-1973. Um

- Jóannes Hansen, sí Dimmalætting 07.02.1980: 80 ára gamal um lagnutein sín.
- 191 Svend Aage Andersen: Havnearbejderne i Århus – før containernes tid, s. 143-149.
- 192 Bøje Larsen: Havnensamfundet, s. 213.
- 193 Brysson Cunningham: Cargo Handling at Ports, s. 1.
- 194 William H. Sewell, Jr.: Uneven Development, the Autonomy of Politics, and the Dockworkers of Nineteenth-Century Marseille, s. 616-617.
- 195 Ingemar Johansson: Strejken som vapen, s. 179-180.
- 196 Hans Thomsen: Havnar Arbeidsmannafelag í 75 ár, s. 85, 90, og s. 96.
- 197 John Barzman: Dock Labour in Le Havre 1790-1970, s. 63.
- 198 Sam Davies: The history of Hull dockers, c. 1870-1960, s. 185 og s. 195.
- 199 Bruce Nelson: Longshoremen in the port of New York, 1850-1940, s. 388.
- 200 Svend Aage Andersen: Havnearbejderne i Århus, s. 82-83. Í Århus tóku lossingarmenn ikki dagar millum lossingarnar.
- 201 Svend Aage Andersen: Havnearbejderne i Århus – før containernes tid, s. 61.
- 202 Anders Björklund: Hamnens arbejde, s. 16.
- 203 Fsnr. 7261R28. Lossingarmaður og landari, f. 1920.
- 204 Uppskot til Bryggjuarbeiðaradeild Havnar Arbeidsmannafelag ávíkavist § 4a og § 5. Lógir eru samtyktar og ætlaðar at virka frá 01.01.1959, men deildin bíðar eftir svari frá Havnar Arbeidsmannafelag, ið skal góðkenna deildina. Tað er ikki greitt, um H.A. tekur undir við lógaruppskotinum, men hevur samtykt virksemd hjá deildini. 'Uppskot til Bryggjuarbeiðaradeild' liggur sum leyst ark í H.A. gerðabók nr. 8, 1957-1963.
- 205 Fsnr. 7261R29. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1929.
- 206 Asger Møller: Færørejse, s. 34-37.
- 207 Hans Pauli Johannesen: Jól á Halanum. Endurminningar, s. 390.
- 208 Fsnr. 7261R20. Lossingarmaður og landari, f. 1938.
- 209 H.A. gerðabók nr. 9. 1963-1973. Felagsfundur 11.12.1964, s. 68-69.
- 210 Anders Björklund: Hamnens arbejde, s. 14.
- 211 'Uppskot til Bryggjuarbeiðaradeild Havnar Arbeidsmannafelag', § 5.
- 212 'Uppskot til Bryggjuarbeiðaradeild Havnar Arbeidsmannafelag', § 4.a.
- 213 Heitið verður av heimildum eisini brúkt um lossingarmenninar allar.
- 214 Á enskum tally clerk. Á føroyskum gerandismáli nevndur taljumaður.
- 215 'Uppskot til Bryggjuarbeiðaradeild Havnar Arbeidsmannafelag', § 5.
- 216 Jens Kusk Jensen: Haandbog i praktisk Sømandsskab, s. 294.
- 217 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 218 Fsnr. 7261R14. Lossingarmaður, f. 1923.
- 219 Fsnr. 7261R11. Lossingarmaður, f. 1919.
- 220 Fsnr. 7261R20. Lossingarmaður og landari, f. 1938.
- 221 Jóan Pauli Joensen: Fiskafólk, s. 359-364.
- 222 Fsnr. 7261R09. Lossingarmaður, f. 1933.
- 223 Fsnr. 7261R18. Ungur lossingarmaður og landari, f. 1948.
- 224 Fsnr. 7261R20. Lossingarmaður og landari, f. 1938.
- 225 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 226 Fsnr. 7261R34. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1929.
- 227 Fsnr. 7261R11. Lossingarmaður, f. 1919.
- 228 Fsnr. 7261R09. Lossingarmaður, f. 1933.

- 229 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 230 Fsnr. 7261R10. Ungur lossingarmaður, sonur lossiformann, f. 1951.
- 231 H.A. gerðabók nr. 8, 1957-1963. Ársaðalfundur 28.02.1963, s. 350, og H.A. gerðabók nr. 9, 1963-1973. Felagsfundur 17.01.1964, s. 32.
- 232 Fsnr. 7261R20. Lossingarmaður og landari, f. 1938.
- 233 Fsnr. 7261R29. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1929.
- 234 Fsnr. 7261R17. Lossingarmaður, f. 1935.
- 235 Fsnr. 7261R35. Ungur lossingarmaður, f. 1933.
- 236 Fsnr. 7261R09. Lossingarmaður, f. 1933.
- 237 Fsnr. 7261R25. Ungur lossingarmaður, f. 1938.
- 238 Fsnr. 7261R08. Lossingarmaður, f. 1922.
- 239 Fsnr. 7261R09. Lossingarmaður, f. 1933.
- 240 Robert W. Cherny: Longshoremen of San Francisco Bay, 1849-1960, s. 110.
- 241 Erik Nijhof: Underserving casualls: the Rotterdam dockers and their unions, 1880-1965, s. 419-420. Skúlin eitur í dag Scheepvaart en Transport College.
- 242 Fsnr. 7261R05. Lossingarmaður, f. 1929.
- 243 Fsnr. 7261R09. Lossingarmaður, f. 1933.
- 244 Karel Kosík: Det konkretas dialektik, s. 92.
- 245 H.A. gerðabók, nr. 9, 1963-1973. Ársaðalfundur 16.12.1967, s. 186.
- 246 Dimmalætting 11.06.1996: Íslendingur breyt ryggin av falli úr stiga undir lossing. Dimmalætting 26.09.1998: Svend var sjáldsama snartontkur. Dimmalætting 16.02.2000: Arbeids- eftirlitið biðið havnamyndugleikar ansa eftir.
- 247 Arbejdsministeriets bekendtgørelse nr. 181 af 18. maj 1965, 'Regulativ for lastning og losning af skibe'. Sí annars aðrar reglugerðir.
- 248 H.A. gerðabók nr. 9, 1963-1973. Stjórnarfundur 13.02.1969, s. 240.
- 249 Fsnr. 7261R09. Lossingarmaður, f. 1933. Í hesum sambandi skal sigast, at tryggin í lossingini í nýggjari tíð í stuttum er viðgjørð av Róðini Mellemggaard: Kranaarbeiði á kei, og sami: Inn- og uppskiping.
- 250 Fsnr. 7261R05. Lossingarmaður, f. 1929.
- 251 Fsnr. 7261R14. Lossingarmaður, f. 1923.
- 252 Fsnr. 7261R34. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1929.
- 253 Fsnr. 7261R23. Lossingarmaður, f. 1917.
- 254 kári p.: vælferðarvísur, kalli katt, síða a.
- 255 H.A. gerðabók nr. 8, 1957-1963. Stjórnarfundur 14.06.1963, s. 363. Mál til viðgerðar. Hendingin umborð á „Hólmi“ fór fram í 1959.
- 256 H.A. gerðabók nr. 9, 1963-1973. Stjórnarfundur 09.03.1965, s. 87.
- 257 Fsnr. 7261R14. Lossingarmaður, f. 1923.
- 258 Tímin, nr. 8, 24.04.1943: Vanlukka á kaiuni.
- 259 Fsnr. 7261R24. Ungur lossingarmaður, f. 1952.
- 260 Fsnr. 7261R17. Lossingarmaður, f. 1935.
- 261 Skaðadeild Tryggingarfelags Føroya, fyrr Vanlukkutryggingin, hevur havt einkarætt á tryggingarøkinum, men yvirlit finst ikki um skaðatilburðir í ymsu vinnunum, og ei heldur er tilfar um skaðar o.a. frá lossingini. Arbeids- eftirlitið hevur skrásett skaðatilburðir einstøk ár í 1980-90-árunum undir starvsgreinini 'flutningur og lossing'.
- 262 Stephen Hill: The Dockers. Class and Tradition in London, s. 37-38.
- 263 Nils-Arvid Bringéus: Människan som kulturvarelse, s. 173.

- 264 Jóan Pauli Joensen: Færøske slupp-fiskere, s. 147-148.
- 265 Fsnr. 7261R33. Lossingarmaður, f. 1925.
- 266 Fsnr. 7261R06. Lossingarmaður, f. 1922.
- 267 Fsnr. 7261R19. Lossingarmaður, f. 1935.
- 268 Fsnr. 7261R08. Lossingarmaður, f. 1922.
- 269 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 270 Fsnr. 7261R08. Lossingarmaður, f. 1922.
- 271 Fsnr. 7261R03. Lossingarmaður, f. 1925.
- 272 Fsnr. 7261R09. Lossingarmaður, f. 1933.
- 273 Fsnr. 726110. Ungur lossingarmaður, sonur lossiformann, f. 1951.
- 274 Fsnr. 7261R08. Lossingarmaður, f. 1922.
- 275 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 276 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 277 Fsnr. 7261R01. Dóttir lossingarmann, f. 1912.
- 278 Fsnr. 7261R16. Sonur lossingarmann, f. 1920.
- 279 Fsnr. 7261R29. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1929.
- 280 Fsnr. 7261R24. Lossingarmaður, f. 1919.
- 281 Fsnr. 7261R08. Lossingarmaður, f. 1922.
- 282 Karel Kosík: Det konkretas dialektik. En studie i människans och världens problematik, s. 89.
- 283 Fsnr. 7261R27. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1925.
- 284 Jóanes Nielsen: Jarnleytarin, s. 17 og s. 19.
- 285 Fsnr. 7261R08. Lossingarmaður, f. 1922.
- 286 Fsnr. 7261R01. Dóttir lossingarmann, f. 1912.
- 287 Fsnr. 7261R22. Shippingmaður, f. 1926.
- 288 Fsnr. 7261R20. Lossingarmaður og landari, f. 1938.
- 289 Gerald M. Sider: Culture and class in anthropology and history, s. 8.
- 290 Bøje Larsen: Havnesamfundet, s. 49.
- 291 Fsnr. 7261R06. Lossingarmaður, f. 1922.
- 292 Poul Jensen var í Frihavnini í tíðini 1903-1906 og læt Nationalmuseet endurminningar sínar í 1950. In: Annette Vasström og Poul-Erik Balle Varmose: 16 tons – dagens akkord, s. 20.
- 293 Fsnr. 7261R08. Lossingarmaður, f. 1922.
- 294 Fsnr. 7261R11. Lossingarmaður, f. 1919.
- 295 Ingvar Jacobsen: Í Havn fyri 70-80 árum síðani, s. 23.
- 296 Fsnr. 7261R30. Siglingarlærdur, f. 1927.
- 297 Fsnr. 7261R29. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1929.
- 298 Fsnr. 7261R32. Dóttir lossingarmann, f. 1950.
- 299 Fsnr. 7261R29. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1929.
- 300 Fsnr. 7261R12. Sonur lossingarmann, f. 1926.
- 301 Útvarpssamrøða við Eyðun Johannessen: Rabarba og nonnu-frensar.
- 302 Jørgen-Frantz Jacobsen: Torshavn, Politiken 25.07.1930. In: Den yderste kyst – og andre essays, s. 65.
- 303 Ulla Brück: Identitet, lokalsamhälle och lokal identitet, s. 71.
- 304 Fsnr. 7261R08. Lossingarmaður, f. 1922.
- 305 Fsnr. 7261R15. Sonur lossingarmann, f. 1935.
- 306 Rói Patursson: Føðingardagsheilsan til Regin Dahl, s. 66.
- 307 Inger Wiene: „Der har jeg rod, derfra min verden går“, s. 21.
- 308 Anders Salomonson: Gammal mat

- med ny mening. Tankar kring regioncentrism och kulturekonstruktion, s. 89. Um topofili: Johan Asplund: Tid, rum individ och kollektiv, Stockholm 1985.
- 309 Friu Føroyar nr. 14, 31.07.1944: Hans Hansen á Bakka 70 ár 6. august.
- 310 Fsnr. 7261R18. Ungur lossingarmaður og landari, f. 1948.
- 311 Ávikavist H.A. gerðabók nr. 3. 1930-1933. Bræv orðað til Føroya Løgting á nevndarfundi 18.09.1931, s. 82, og H.A. gerðabók nr. 4. 1933-1938. Nevndarfundur 13.01.1933, s. 1.
- 312 Fsnr. 7261R13. Skrivstovumaður, f. 1918.
- 313 H.A. gerðabók nr. 5. 1938-1945. Aðalfundur 28.02.1940, s. 110.
- 314 H.A. gerðabók nr. 5. 1938-1945. Avskrivaðar umsóknir. Hava verið fyri ávikavist á nevndarfundum og á felagsfundum 13.03.1940/15.03.1940, 25.04.1940/02.05.1940, 11.08.1940/16.08.1940 og 01.12.1942.
- 315 Jóannes Dalsgaard: Fylking 75 ár, s. 220.
- 316 H.A. gerðabók nr. 5. 1938-1945. Avskrivað bræv lagt fram á felagsfundum 10.11.1944.
- 317 Fsnr. 7261R29. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1929.
- 318 Hans J. Hansen: Í Havn fyri 35 árum síðani, s. 42.
- 319 Hans J. Hansen: Í Havn fyri 30 árum síðani, s. 14-15.
- 320 Raymond Charles Miller: The Dockworker Subculture and Some Problems in Cross-Cultural Generalizations, s. 302.
- 321 Hans M. Reinert sigur frá. In: Sámál Johansen: Havnar Handverksmeistarafelag 50 ár, s. 150-151. Um viðurskiptini millum handverkarar og arbeiðsmenn í Havn uml. 1950, sí Handverkarin nr. 1, 2001: Fyrsti formaðurin rundað 80. Helgi Øster 80 ár 13. oktober 2001, og Handverkarin nr. 2, 2002: Alfred Hofgaard – heiðurslimur okkara – 90 ár 29. mars 2002.
- 322 H.A. gerðabók nr. 6. 1945-1951. Stjórnarfundur 19.04.1949, s. 171.
- 323 Fsnr. 7261R19. Lossingarmaður, f. 1935.
- 324 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 325 Fsnr. 7261R34. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1929.
- 326 Fsnr. 7261R35. Ungur lossingarmaður, f. 1933.
- 327 Fsnr. 7261R35. Ungur lossingarmaður, f. 1933.
- 328 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 329 Fsnr. 7261R18. Ungur lossingarmaður og landari, f. 1948.
- 330 Fsnr. 7261R33. Lossingarmaður, f. 1925.
- 331 Fsnr. 7261R29. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1929.
- 332 H.A. gerðabók nr. 9. 1963-1973. Felagsfundur 17.01.1964 við lossingarmenn á Eystarubryggju, s. 32.
- 333 Raymond Charles Miller: The Dockworker Subculture and Some Problems in Cross-Cultural and Cross-Time Generalizations, s. 306.
- 334 Fsnr. 7261R17. Lossingarmaður, f. 1935.
- 335 Robert W. Cherny: Longshoremen of San Francisco Bay, 1849-1960, s. 104.
- 336 Klaus Weinbauer: Dock labour in Hamburg: the labour market, the labour movement and industrial Hamburg 1880s-1960s, s. 497.
- 337 Malcolm Tull: Waterfront Labour at Fremantle, 1890-1990, s. 474.
- 338 Svend Aage Andersen: Havnearbejderne i Århus – før containernes tid, s. 69.
- 339 Fsnr. 7261R27. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1925.
- 340 Fsnr. 7261R10. Ungur lossingarmaður, sonur lossiformann, f. 1951.
- 341 Fsnr. 7261R34. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1929.

- 342 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 343 Fsnr. 7261R09. Lossingarmaður, f. 1933.
- 344 Stephen Hill: The Dockers. Class and Tradition in London, s. 153 og s. 158.
- 345 H.A.F.-Tíðindi, nr. 3, juli 1962: Arbeiðsformaður.
- 346 Formenn og undirformenn í 1940-70-árunum eru ikki longur á lívi.
- 347 Fsnr. 7261R26. Lossiformaður, f. 1913.
- 348 Fsnr. 7261R19. Lossingarmaður, f. 1935.
- 349 Fsnr. 7261R05. Lossingarmaður, f. 1929.
- 350 Stephen Hill: The Dockers. Class and Tradition in London, s. 32.
- 351 Fsnr. 7261R10. Kona lossiformann, f. 1921.
- 352 Sam Davies: The history of Hull dockers, c. 1870-1960, s. 182 og s. 191.
- 353 Annette Vasström og Poul-Erik Balle Varmose: 16 tons – dagens akkord, s. 9.
- 354 H.A. gerðabók nr. 8. 1957-1963. Nevndarfundur 27.08.1959, s. 201.
- 355 H.A.F.-Tíðindi nr. 3, mars 1959: Ein fyrisurningur.
- 356 Hans J. Hansen: Í Havn fyri 30 árum síðani, s. 15.
- 357 Fsnr. 7261R11. Lossingarmaður, f. 1919.
- 358 H.A.G. gerðabók 1958-1998. Fundur við Havnar Arbeiðsmannafelag, 08.04.1970. Hvat hevur staðið í adressuni er óvist. Hon er ikki funnin.
- 359 Fsnr. 7261R09. Lossingarmaður, f. 1933.
- 360 Fsnr. 7261R05. Lossingarmaður, f. 1929.
- 361 Fsnr. 7261R12. Sonur lossingarmann, f. 1926.
- 362 Sí Arthur Miller: Are you now or were you ever...?
- 363 Svenning av Lofti: Tobias Askildsen til minnis.
- 364 Fsnr. 7261R01. Dóttir lossingarmann, f. 1912.
- 365 Fsnr. 7261R12. Sonur lossingarmann, f. 1926.
- 366 Fsnr. 7261R34. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1929.
- 367 Fsnr. 7261R09. Lossingarmaður, f. 1933.
- 368 Dagblaðið, 13.08.1986: Ó.B.: Eitt ungdómsminni um ein raskan drong.
- 369 H.A. gerðabók nr. 8. 1957-1963. Stjórnarfundur 24.07.1963, s. 333, og H.A. gerðabók nr. 10. 1973-1976. Stjórnarfundur 09.04.1974, s. 75.
- 370 Fsnr. 7261R05. Lossingarmaður, f. 1929.
- 371 Fsnr. 7261R09. Lossingarmaður, f. 1933.
- 372 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 373 Fsnr. 7261R08. Lossingarmaður, f. 1922.
- 374 Fsnr. 7261R09. Lossingarmaður, f. 1933.
- 375 Fsnr. 7261R14. Lossingarmaður, f. 1923.
- 376 Fsnr. 7261R19. Lossingarmaður, f. 1935.
- 377 Fsnr. 7261R17. Lossingarmaður, f. 1935.
- 378 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 379 Fsnr. 7261R20. Lossingarmaður og landari, f. 1938.
- 380 Fsnr. 7261R05. Lossingarmaður, f. 1929.
- 381 Fsnr. 7261R09. Lossingarmaður, f. 1933.
- 382 Fsnr. 7261R08. Lossingarmaður, f. 1922.
- 383 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 384 Stephen Hill: The Dockers. Class and Tradition in London, s. 18, Eric Taplin: The history of dock labour: Liverpool: c. 1850-1914, s. 446 og

- Anna Green: New Zealand waterside workers in Auckland, Wellington and Lyttleton 1915-1951, s. 253.
- 385 Fsnr. 7261R10. Ungur lossingarmaður, sonur lossingarformann, f. 1951.
- 386 Fsnr. 7261R16. Sonur lossingarmann, f. 1920.
- 387 Fsnr. 7261R35. Ungur lossingarmaður, f. 1935.
- 388 Anna Green: The work process, s. 563.
- 389 Eitt nú tann 19., 21. og 22.03.1956 hava Martin Kúrberg, Andrew Ísheim og Gunnar Hansen verið á Kaiini í hesum ørindum. Andrew Ísheim: Ymisk H.A.-skjøl.
- 390 H.A. gerðabók nr. 8. 1957-1963. Ársaðalfundur 28.02.1963, s. 350.
- 391 Andras Mortensen: Hin føroyski róðrarbáturin, s. 16. Víst verður til Olof Hasslöf: Sømand, fisker, skib og værft. Introduktion til maritim etnologi. København 1970, s. 21-27.
- 392 E.P. Thompson: Introduction: Custom and Culture, s. 6.
- 393 Gerald M. Sider: Culture and class in anthropology and history. A Newfoundland illustration, s. 94.
- 394 Andras Mortensen: Hin føroyski róðrarbáturin, s. 17.
- 395 Bjarne Stoklund: Det færøske hus – i kulturhistorisk belysning. C.A. Reitzels Forlag, København 1996.
- 396 Raymond Charles Miller: The Dockworker Subculture and Some Problems in Cross-Cultural and Cross-Time Generalizations, s. 305.
- 397 Stephen Hill: The Dockers. Class and Tradition in London, s. 15.
- 398 Herb Mills: The San Francisco Waterfront. The Social Consequences of Industrial Modernization, Part One: „The Good Old Days“, s. 230.
- 399 Clifford Geertz: Thick Description. Toward an Interpretive Theory of Culture, s. 18.
- 400 Clifford Geertz: Deep Play: Notes on the Balinese Cockfight, s. 448.
- 401 Fsnr. 7261R02. Lossingarmaður, f. 1903.
- 402 Fsnr. 7261R03. Lossingarmaður, f. 1925.
- 403 Fsnr. 7261R05. Lossingarmaður, f. 1929.
- 404 Fsnr. 7261R29. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1929.
- 405 Fsnr. 7261R20. Lossingarmaður og landari, f. 1938.
- 406 Fsnr. 7261R08. Lossingarmaður, f. 1922.
- 407 Jóan Pauli Joensen: Færøske slupp-fiskere, s. 32-41.
- 408 Fsnr. 7261R21. Shippingmaður, f. 1928.
- 409 Hans J. Hansen: Í Havn fyri 35 árum síðani, s. 44.
- 410 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 411 Bræv frá lossingarmanni, dagf. 30.06.1948.
- 412 Fsnr. 7261R36. Tvær skrivstovukvinnur, báðar f. 1938.
- 413 Fsnr. 7261R03. Lossingarmaður, f. 1925.
- 414 H.A. gerðabók nr. 8. 1957-1963. Fyri á nevndarfundum 08.10.1958, s. 142, 31.10.1958, s. 144-145, og 13.12.1960, s. 263.
- 415 Stephen Hill: The Dockers. Class and Tradition in London, s. 23.
- 416 Marcel Mauss: The Gift, s. 77.
- 417 Stephen Hill: The Dockers. Class and Tradition in London, s. 24.
- 418 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 419 Bøje Larsen: Havnesamfundet, s. 174. Um arbejðarasamlag: Sverre Lysgaard: Arbejderkollektivet, Oslo 1961.
- 420 Sí viðgerðina um 'sjálvræði og trivnað' í 5. parti.
- 421 Sí t.d. Göran Ahrne, Hedvig Ekerwald, Håkon Leiulfsrud: Klassamhällets förändring, Erik Jørgen Hansen: Den maskerede klassekamp. En beretning om classesamfundets

- forandring, og Svend Aage Andersen: Arbejderkultur i velfærdssamfundet.
- 422 Thomas Højrup: Det glemte folk. Livsformer og centraldirigering, s. 30.
- 423 Eyðun Andreassen: Folkelig offentlighed, s. 59.
- 424 Steen Busck: Livsform og kulturhistorie, s. 170-171, og s. 174.
- 425 Annette Vasström: Mål og middel i praksis. Om livsformsbegrebet som analyseredskab, s. 109.
- 426 Sambært Andrew Milner: Class, s. 6, var tað Raymond Williams, sum førði mentanarhugtakið fram við hesi greining í verkinum: Culture and Society 1780-1950. Penguin, Harmondsworth 1963, s. 16.
- 427 Eyðun Andreassen: Folkelig offentlighed, s. 49.
- 428 J.P. Trap, 4. udg., s. 665.
- 429 Ing. Vilstrup: Býarplanurin Th. Kommune (u.á.). Almenna byggisamtyktin fyri Tórshavnar kommunu varð annars sett í gildi í 1972, sí Vøgg Guttesen: Bygdir og býir fáa karm, s. 130-131.
- 430 J.P. Trap, 5. udg., s. 224-225.
- 431 Vegaætlan fyri Tórshavnar Kommunu, s. 3.
- 432 Havnin í framtíðini, s. 8.
- 433 Jóan Pauli Joensen: Tvøroyri – en ung by, slup tidens centrum, s. 92.
- 434 Rolf Guttesen: Klaksvík – de nordlige øers hovedstad, s. 53.
- 435 Vøgg Guttesen: Tórshavns udbygningssfaser, s. 98.
- 436 Betænkning angående oprettelse af et realkreditinstitut på Færøerne, s. 15. Sí eisini 'Bilag 1' í sama áliti.
- 437 Hanus Andreassen: sangur um flyting. In: kári p.: vælferðarvísing, síða a.
- 438 Fsnr. 7261R33. Lossingarmaður, f. 1925.
- 439 Fsnr. 7261R25. Ungur lossingarmaður, f. 1938.
- 440 Fsnr. 7261R15. Sonur lossingarmann, f. 1935.
- 441 Fsnr. 7261R18. Ungur lossingarmaður og landari, f. 1948. Smæran, P.A. Restorff og Gunnar Stokholm eru handlar í Havn.
- 442 William Heinesen: Den Restorff-Jacobsenske og Restorff-Andersenske Familie, s. 58.
- 443 William Heinesen og John Davidsen: Tann deilige Havn, s. 41.
- 444 Jóannes Dalsgaard: Fylking 75 ár, s. 63-64 og s. 74.
- 445 Tingakrossur nr. 2, 13.01.1904. Jord.
- 446 P. Jensen: Erindringer, s. 73-78.
- 447 Karsten Sedal: Færøske træbrugere, s. 166-180, og s. 218-240.
- 448 Fsnr. 7261R01. Dóttir lossingarmann, f. 1912.
- 449 Fsnr. 7261R11. Lossingarmaður, f. 1919.
- 450 Fsnr. 7261R04. Lossingarmaður, f. 1909.
- 451 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 452 Fsnr. 7261R29. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1929.
- 453 Fsnr. 7261R24. Lossingarmaður, f. 1919.
- 454 Rolf Guttesen: Hugleiðingar um samfælagsbroytingar í Føroyum í 1800-talinum.
- 455 Fsnr. 7261R03. Lossingarmaður, f. 1925.
- 456 Fsnr. 7261R17. Lossingarmaður, f. 1935.
- 457 Fsnr. 7261R19. Lossingarmaður, f. 1935.
- 458 Fsnr. 7261R29. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1929.
- 459 Fsnr. 7261R06. Lossingarmaður, f. 1922.
- 460 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 461 Asger Møller: Færørejse, s. 27-28.
- 462 Eva Flensborg: Thorshavn. Byskildring 1880-1900, s. 42.
- 463 Fsnr. 7261R08. Lossingarmaður, f. 1922.

- 464 Fsnr. 7261R09. Lossingarmaður, f. 1933.
- 465 Sí t.d. Jóan Pauli Joensen: Fiskafólk, s. 174-217.
- 466 Fsnr. 7261R10. Ungur lossingarmaður, sonur lossiformann, f. 1951.
- 467 Fsnr. 7261R24. (M) Lossingarmaður, f. 1919, (K) kona hansara, f. 1924, og (S) sonur teirra, ungur lossingarmaður, f. 1952.
- 468 Pauli Nielsen: Skúlasøgan, s. 221-222.
- 469 Robert W. Cherny: Longshoremen of San Francisco Bay, 1849-1960, s. 107-108.
- 470 Den Internasjonale Transportarbeider, nr. 13, oktober 1930: Forholdene for sjøfolk og transportarbeidere på Island, s. 3.
- 471 Fsnr. 7261R09. Lossingarmaður, f. 1933.
- 472 Fsnr. 7261R20. Lossingarmaður og landari, f. 1938.
- 473 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 474 Fsnr. 7261R18. Ungur lossingarmaður og landari, f. 1948. Poul Poulsen hjá Jóa og hansara sjólív, sí Niels Juel Arge: Teir sigldu úti 1, s. 179-194.
- 475 Thomas Højrup: Det glemte folk. Livsformer og centraldirigering, s. 31.
- 476 Taltilfarið, ið her verður brúkt, stavar frá Havnar Arbeidsgevarafelag og Føroya Arbeidsgevarafelag. T.e. goldin limagjöld Havnar Arbeidsgevarafelags til Føroya Arbeidsgevarafelag, har ávís upphædd av útgoldnum arbeidslønnum hjá fyrirkum í Havn fer til landsfelagsskap arbeidsgavaranna.
- 477 Betænkning angaaende Færøernes Erhvervsforhold, s. 4, og s. 238.
- 478 Jákup Pauli Strøm: Tit bygdu hetta land. Arbeidsmarknaðurin, s. 39.
- 479 C. Jensen: Arbejderne paa Færøerne og deres Kaar. August 1938, s. 3. ABA – LO Arkiv, ks.nr. 480. Færøerne. Vedr. DsF's undersøgelse af de fagorganisatoriske forhold på Færøerne.
- 480 Jóanes Nielsen: Undergroundting 2, s. 11.
- 481 Jákup Pauli Strøm: Tit bygdu hetta land. Arbeidsmarknaðurin, s. 39-40.
- 482 Jógvan Arge: Semjur og stríð, s. 106.
- 483 Beretning angående Sjóvinnubankin, s. 17-18.
- 484 Edward Mitens: Fiskeri og fiskeeksport, s. 166.
- 485 Carl P. Jensen: Til forretningsudvalgets medlemmer, 30.08.1951. ABA – LO Arkiv, ks.nr. 2133. Færøerne. Vedr. støtte til generalstrejke på Færøerne mm. 1950-51.
- 486 Fjarrit frá ríkisumboðsmanninum í Føroyum til danska forsætismálaráðið, t. 23.05.1951. ABA – LO Arkiv, ks.nr. 2133. Færøerne. Vedr. støtte til en generalstrejke på Færøerne mm. 1950-51.
- 487 Jógvan Arge: Semjur og stríð, s. 124.
- 488 Rigsombudsmanden på Færøerne. Årsberetning 1966, s. 29.
- 489 Rigsombudsmanden på Færøerne. Årsberetning 1970, s. 40.
- 490 Hans J. Hansen: Minni av Fiskasentralinum í Havn, s. 19-20.
- 491 Fsnr. 7261R03. Lossingarmaður, f. 1925.
- 492 Fsnr. 7261R20. Lossingarmaður og landari, f. 1938.
- 493 Dagblaðið, 04.11.1983: Bacalao: Størsta vinnuskapandi arbeidsplass í Havnini í 30 ár.
- 494 Rigsombudsmanden på Færøerne. Årsberetning 1962, s. 5.
- 495 Búskaparráðið: Tjóðarroknskapur 1965, s. 3 og s. 18-19.
- 496 Jógvan Arge: Semjur og stríð, s. 173 og s. 175.
- 497 H.A.G. gerðabók 1958-1998. Ársaðalfundur, 30.04.1965.
- 498 Sam Davies: The history of Hull dockers, c. 1870-1960, s. 182. Sami hevur útgivið greinina: Three on the Hook and Three on the Book. Dock

- Labourers and Unemployment Insurance between the Wars. In: Labour History Review, Vol. 59, 1994, s. 34-43.
- 499 Jákup Pauli Strøm: Tit bygdu hetta land. Arbeidsmarknaðurin, s. 124.
- 500 Rigborg Jørgensen: Børn af arbejderklassen, Socialpolitisk Forlag, København 1989, s. 11-12. In: Annette Vasström og Poul-Erik Balle Varmose: 16 tons – dagens akkord, s. 22.
- 501 Fsnr. 7261R03. Lossingarmaður, f. 1925.
- 502 Fsnr. 7261R08. Lossingarmaður, f. 1922.
- 503 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932. Menninir eru dulnevndir.
- 504 Stephen Hill: The Dockers. Class and Tradition, s. 20.
- 505 Raymond Charles Miller: The Dockworker Subculture and Some Problems in Cross-Cultural and Cross-Time Generalizations, s. 305.
- 506 Tilfarið eru arbeidsbøkur hjá lossiformanni á Skipafelagnum Føroyum. Fyri hvønn arbeidssdag eru upp- og avskipanir, nøvn á skipum og farmsløg, siglt verður við, skrivað upp. Endamálið við at føra hesar arbeidsbøkur var at hava yvirlit yvir nøvnini á lossingarmonnum, og hvussu nógv teir høvdu arbeitt. Hetta varð gjørt, fyri at skrivstova felagsins skuldi rokna út vikuseðlarnar. Hvør arbeidssdagur er krossaður av á skrivstovuni. Tað merkir, at lønirnar eru avroknaðar.
- 507 Tann fyrsta veruliga saltfiskalastin hjá Føroya Fiskasølu verður avskipað í 1948. Sí Jógvan Arge: Frá snørisfiski til alilaks, s. 45. Í tilfarinum um Skipafelagið Føroyar varð fiskur avskipaður fyri 'Fiskasøluna' í 1947. Ivaleyst er talan um somu útflutningsfyrirøku.
- 508 Betænkning angående oprettelse af et realkreditinstitut på Færøerne, s. 4.
- 509 John F. West: Færøerne. En nation og dens historie, s. 191.
- 510 Betænkning angående oprettelse af et realkreditinstitut på Færøerne, sí Bilag 1.
- 511 The Dock Worker, s. 59, og s. 61.
- 512 Bøje Larsen: Havnesamfundet, s. 68-122.
- 513 Fsnr. 7261R04. Lossingarmaður, f. 1909.
- 514 Johan K. Joensen: Handel, håndværk og industri, s. 226.
- 515 Fsnr. 7261R28. Lossingarmaður og landari, f. 1920.
- 516 Fsnr. 7261R17. Lossingarmaður, f. 1935.
- 517 Stutt um ymsu slógini av arbeidsløysi, sí Jákup Pauli Strøm: Tit bygdu hetta land. Arbeidsmarknaðurin, s. 124.
- 518 H.A.F.-Tíðindi, nr. 2, februar 1959: Krøv arbeidsmanna: Lønandi vinna alt árið.
- 519 Fsnr. 7261R31. Ungur lossingarmaður, f. 1953.
- 520 H.A. hevur ikki søgulig limatøl í varðveitslu. Í dag eru 730 limir, sum eru tryggjaðir og í arbeidseftirlønarskipan felagsins.
- 521 H.A. gerðabók nr. 9, 1963-1973. Ársaðalfundur 16.12.1967, s. 183.
- 522 Jákup Pauli Joensen og Anna Maria S. Jørgensen: Lossari í Havn, s. 28-30.
- 523 Lord Devlin: Final Report of the Committee of Enquiry into Certain Matters Concerning the Port Transport Industry, 1965. Sí Gordon Phillips & Noel Whiteside: Casual Labour. The Unemployment Question in the Port Transport Industry 1880-1970, s. 235-269.
- 524 Annette Vasström og Poul-Erik Balle Varmose: 16 tons – dagens akkord, s. 33-38.
- 525 Fsnr. 7261R05. Lossingarmaður, f. 1929.
- 526 Fsnr. 7261R06. Lossingarmaður, f. 1922.

- 527 Fsnr. 7261R18. Ungur lossingarmaður og landari, f. 1948.
- 528 Jóan Pauli Joensen: Fra bonde til fisker, s. 125.
- 529 Forhandlings Protokol for Thorshavns Klub 1871-1913.
- 530 Klubstyrelsens Forhandlings Protokol 1871-1910, 19.02.1903.
- 531 Eva Flensborg: Thorshavn. Byskildring 1880-1900, s. 56.
- 532 Eva Flensborg: Thorshavn. Byskildring 1880-1900, s. 60.
- 533 Eva Flensborg: Thorshavn. Byskildring 1880-1900, s. 59-60.
- 534 Douglas Marr: Diary 1930-1936, 22.02.1933.
- 535 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 536 Fsnr. 7261R16. Sonur lossingarmann, f. 1920.
- 537 Fsnr. 7261R10. Ungur lossingarmaður, sonur lossiformann, f. 1951.
- 538 Fsnr. 7261R29. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1929.
- 539 Fsnr. 7261R09. Lossingarmaður, f. 1933.
- 540 Fsnr. 7261R32. Dóttir lossingarmann, f. 1950. Bókin, ið heimildin sipar til hjá Marionnu Debes Dahl: Úti á leysum oyggjum. Bókadeild Føroya Lærarafelags, Tórshavn 1997, er sjálvsvæisøgulig.
- 541 Svend Aage Andersen: Arbejderkultur i velfærdssamfundet, s. 13.
- 542 Sí t.d. Flemming Hemmersam: Symbols, beliefs and social attitudes in the workers' First of May songs, 1890-1924, og sami Social Democratic festive innovations in the inter-war years.
- 543 Her verður hugsað um Jóan Paula Joensen og Jóannes Dalsgaard.
- 544 Flemming Mikkelsen: Arbejderkultur – skitse til en hverdagens social-historie, s. 9-11.
- 545 Sí: Sam Davies & Klaus Weinbauer: Towards a comparative international history of dockers, s. 8.
- 546 Anders Björklund: Gubbar. Nøvnini eru viðgjørð í bókstavarøð.
- 547 Annette Vasström og Poul-Erik Balle Varmose: 16 tons dagens akkord, s. 61.
- 548 William Heinesen: Tórshavn, s. 273.
- 549 Anders Björklund: Gubbar, s. 15-17.
- 550 Oyggjatiðindi, 26.09.2001: Kunnu ross ganga í kjóla?
- 551 Svend Aage Andersen: Salt og brød gør kinden rød, s. 110-131. Sí sami: Arbejderklassen, s. 246-248.
- 552 Fsnr. 7261R03. Lossingarmaður, f. 1925.
- 553 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 554 Fsnr. 7261R08. Lossingarmaður, f. 1922.
- 555 Anders Björklund: Gubbar, s. 24.
- 556 Fsnr. 7261R27. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1925. S. er dulnevndur.
- 557 Fsnr. 7261R18. Ungur lossingarmaður og landari, f. 1948.
- 558 Fsnr. 7261R25. Ungur lossingarmaður, f. 1938.
- 559 Fsnr. 7261R35. Ungur lossingarmaður, f. 1933.
- 560 Fsnr. 7261R29. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1929.
- 561 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 562 Fsnr. 7261R35. Ungur lossingarmaður, f. 1933.
- 563 Fa. H.C. Müller. Diverse Breve (1949). Bræv frá A/S Páll Ólafsson & Co. til Det Forenedes Ekspedition, Tórshavn 03.11.1949.
- 564 Fa. H.C. Müller. Breve fra DFDS (1947-49).
- 565 Robert W. Cherny: Longshoremen of San Francisco Bay, 1849-1960, s. 117.
- 566 Michael Grüttner: Working-class Crime and the Labour Movement: Pilfering in the Hamburg Docks 1888-1923, s. 73.
- 567 Frederick J. Kaijage: The war of

- clubs: life, labour and struggles of the Tanga dockworkers, s. 302.
- 568 Fsnr. 7261R22. Shippingmaður, f. 1926.
- 569 Fsnr. 7261R09. Lossingarmaður, f. 1933.
- 570 Fsnr. 7261R10. Ungur lossingarmaður, sonur lossiformann, f. 1951.
- 571 Sí Lars K. Christensen: Mål og midler i arbejdslivshistorien, s. 4. Víst verður her til fleiri fólkminnisfrøðingar, ið hava viðgjørt hetta evnið.
- 572 Fsnr. 7261R04. Lossingarmaður, f. 1909.
- 573 Sam Davies: The history of Hull dockers, c. 1870-1960, s. 191.
- 574 Annette Vasström og Poul-Erik Balle Varmose: 16 tons – dagens akkord, s. 61.
- 575 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 576 Fsnr. 7261R20. Lossingarmaður og landari, f. 1938.
- 577 Fsnr. 7261R34. Lossingarmaður, f. 1929.
- 578 Sí lykklárstøl um rúsdrekkaálóggávur: Elin Súsanna Jacobsen: Rúsdrekka – siðir og ósiðir, s. 224-225.
- 579 Fsnr. 7261R20. Lossingarmaður og landari, f. 1938.
- 580 Fsnr. 7261R17. Lossingarmaður, f. 1935.
- 581 John Barzman: Dock Labour in Le Havre 1790-1970, s. 66.
- 582 Fsnr. 7261R18. Ungur lossingarmaður og landari, f. 1948.
- 583 Fsnr. 7261R06. Lossingarmaður, f. 1922.
- 584 Fsnr. 7261R19. Lossingarmaður, f. 1935.
- 585 Fsnr. 7261R05. Lossingarmaður, f. 1929.
- 586 Fsnr. 7261R10. Ungur lossingarmaður, sonur lossiformann, f. 1951.
- 587 kári p.: vælferðarvísur, kalli katt, síða a.
- 588 Fsnr. 7261R32. Dóttir lossingarmann, f. 1950.
- 589 Georg Drakos: Kal á Ada. Ett kulturellt självporträtt i skrattepegel, s. 8.
- 590 Fsnr. 7261R20. Lossingarmaður og landari, f. 1938.
- 591 Fsnr. 7261R29. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1929.
- 592 Fsnr. 7261R33. Lossingarmaður, f. 1925.
- 593 Fsnr. 7261R26. Lossiformaður, f. 1913.
- 594 Fsnr. 7261R08. Lossingarmaður, f. 1922.
- 595 Fsnr. 7261R10. Ungur lossingarmaður, sonur lossiformann, f. 1951.
- 596 Fsnr. 7261R17. Lossingarmaður, f. 1935.
- 597 Fsnr. 7261R08. Lossingarmaður, f. 1922.
- 598 Fsnr. 7261R10. Ungur lossingarmaður, sonur lossiformann, f. 1951.
- 599 Fsnr. 7261R17. Lossingarmaður, f. 1935.
- 600 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 601 Fsnr. 7261R08. Lossingarmaður, f. 1922.
- 602 Fsnr. 7261R27. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1925.
- 603 Fsnr. 7261R09. Lossingarmaður, f. 1933.
- 604 Eeva-Liisa Kinnunen: Humor som uttrycksmedel för kulturell medvetenhet, s. 31.
- 605 Fsnr. 7261R04. Lossingarmaður, f. 1909.
- 606 Fsnr. 7261R37. Lossingarmaður, f. 1955.
- 607 Anna Green: Spelling, go-slows, gliding away and theft: informal control over work on the New Zealand waterfront, 1915-1951.
- 608 Rói Patursson: Føðingardagsheilsan til Regin Dahl, s. 67.
- 609 Hans Thomsen: Havnar Arbeidsmannafelag í 75 ár, s. 18.
- 610 Tingakrossur, 27.09.1916: Streika.
- 611 E.J. Hobsbawm: Trends in the British

- Labour Movement since 1850, s. 334-335.
- 612 Víst verður til ritgerðina hjá Jóannesi Dalsgaard: Fylking 75 ár.
- 613 Finnur Magnússon: The Hidden Class. Culture and Class in a Maritime Setting. Iceland 1880-1942, s. 61.
- 614 H.A. gerðabók nr. 1, 1916-1922. Stovnandi fundur, 16.01.1916, s. 8.
- 615 Sí Sosialin, nr. 25, 29.03.1980: Hin sosialistiska hugsjónin ger landnám í Føroyum, og Jens Pauli Nolsøe: Føroysk arbeiðara- og fakfelagssøga 6, Arbeiðarar í Føroyum, fylkist. Sosialisman ger landnám í Føroyum, s. 14-15.
- 616 Um Maurentius Viðstein finnast skjøl, sum vísa til viðurskipti hansara við Føroya Javnaðarflokk, ABA – SD arkiv ks. nr. 102. Viðsteins Aktion 1933 og anden Korrespondence paa denne Foranledning. Søguførðingurin Jens Pauli Nolsøe hevur stutt viðgjørt hetta evnið: Arbejderklassen på Færøerne 1890-1940, s. 105-109.
- 617 H.A. gerðabók nr. 2, 1922-1930. Eykaðalfundur, 10.06.1925, s. 50.
- 618 H.A. gerðabók nr. 2, 1922-1930. Medlemsmøde, 12.07.1928, s. 190.
- 619 Bræv frá Poul K. Mouritsen til formannin í De samvirkende Fagforbund i Danmark, 05.06.1938. ABA – LO arkiv ks. nr. 480. Færøerne. Vedr. DsF's undersøgelse af de fagorganisatoriske forhold på Færøerne.
- 620 Arbeiðið, september 1983: Verkfallið í 1958. Samrøða við Andrew Ísheim.
- 621 Sosialurin, nr. 25, 29.03.1980: Hin sosialistiska hugsjónin ger landnám í Føroyum.
- 622 Bræv frá J.P. Davidsen til „Erede Partifælle“. Brævið er ikki dagfest, men skrivað í 1930, og óvist er, hvønn tað er stílað til. Finst í ABA – SD arkiv ks.nr. 102 –1.
- 623 Virkið, 01.12.1916: Klassemodsætningen. Bláðið kom bert út ta einu ferðina.
- 624 Tingakrossur 15.05.1907: Patriciere og Plebejere, og 19.07.1907: Arbejder-Organisation.
- 625 Sí Arnbjørn Ólavsson Dalsgarð: De færøske aviser som kulturfænomen og historisk kilde, s. 38.
- 626 Rasmus Rasmussen: Føroya Fiskimannafelag 1911-1936, s. 50.
- 627 Bláðið hevur havt nevnið Føroya Social-Demokrat, Føroya Social-Demokrat og Sosialurin. Er komið út síðan 1927.
- 628 Forholdene for sjøfolk og transportarbeidere på Island. In: Den Internationale Transportarbeider, nr. 13, oktober 1930, s. 3.
- 629 H.A. gerðabók nr. 4, 1933-1938. 21.04.1936.
- 630 Ole Marquardt: Konjunkturforhold og klassebevidsthed, s. 12-22.
- 631 P. Jensen: Erindringer, s. 99.
- 632 William Heinesen: Tórshavn, s. 272.
- 633 Víst verður til granskingina hjá Jóan Paula Joensen, ið hevur viðgjørt truckskipanina. Sí somuleiðis Jóannes Dalsgaard: Fylking 75 ár.
- 634 F.A. gerðabók nr. 1. 1925-1939, 01.07.1932.
- 635 H.A.K. gerðabók 1936-. Fundur við Havnar Arbeiðsgevarafelag og G. Dahl-Olsen, semingsmann, 07.06.1938.
- 636 Jonathan Zeitlin: „Rank and Filism“ in British Labour History: A Critique, s. 60.
- 637 Richard Price: „What's in a Name?“ Workplace History and „Rank and Filism“, s. 63 og s. 64.
- 638 James E. Cronin: The „Rank and File“ and the Social History of the Working Class, s. 86.
- 639 Eric Arnesen: Crusades against Crisis. A View from the United States on the „Rank and File“ Critique and Other Catalogues of Labour History's Alleged Ills, s. 110.
- 640 Flemming Mikkelsen: Arbejderklas-

- sen i den europæiske socialhistorie: Forøg på en syntese, s. 81.
- 641 E.P. Thompson: The Making of the English Working Class, s. 9-10.
- 642 H.A. gerðabók nr. 6, 1945-1951. Nevndarfundur 18.11.1949, s. 190.
- 643 Fsnr. 7261R04. Lossingarmaður, f. 1909.
- 644 Fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 645 H.A. gerðabók nr. 10, 1973-1976. Stjórnarfundur 20.03.1975, s. 160.
- 646 Um sáttmálatíngingarnar, sí Hans Thomsen: Havnar Arbeiðsmannafelag í 75 ár, s. 200-206, og Jógvan Arge: Semjur og stríð, s. 158-160. Um , verkfallið, sí Trónd Djurhuus, Ólav Waag Høghensen og Eyðgunn Samuelssen: Kapitalismebrud som hovedbrud, s. 87-90 og s. 95.
- 647 H.A.G. Forhandlingsprotokol 1922-1958. Eykaðalfundur 17.05.1958.
- 648 H.A.G. gerðabók 1958-1998. Eykaðalfundur 04.06.1958.
- 649 14. September, 20.05.1958: Einkiyvirtíðararbeiði í Havn.
- 650 Sosialurin, 24.05.1958: Ongar samráðingar í Havn hesa vikuna. Yvirtíðsarbeiði er bannað í Havn.
- 651 Dimmalætting, 24.05.1958: Ingen løsning.
- 652 Dagblaðið, 15.07.1958: Verkfallið.
- 653 Arbeiðið, september 1983: Verkfallið í 1958. Samrøða við Andrew Ísheim.
- 654 H.A. gerðabók nr. 8, 1957-1963. Fundur millum nevnd og kaiarbeiðarar, 13.11.1958, s. 147, og nevndarfundur 28.11.1958, s. 148.
- 655 H.A. gerðabók nr. 8, 1957-1963. Stjórnarfundur 04.05.1959, fundur í Tórshøll 05.05.1959, felagsfundur 08.05.1959, og nevndarfundur 20.05.1959, s. 175-182. Leitað hevur verið eftir gerðabókini hjá Bryggjuararadeildini, men tað hevur ikki eydnast at fáa hendur á henni, og óvist er, um hon er til.
- 656 Uppskot til Bryggjuararadeild
- Havnar Arbeiðsmannafelags ávikavist § 3 og § 8.a.
- 657 H.A. gerðabók nr. 8, 1957-1963. Nevndarfundur 13.07.1960, s. 242.
- 658 H.A. gerðabók nr. 8, 1957-1963. Stjórnarfundur 24.07.1962, s. 333.
- 659 H.A. gerðabók nr. 8, 1957-1963. Ársaðalfundur 28.02.1963, s. 349-351.
- 660 H.A. gerðabók nr. 9, 1963-1973. Stjórnarfundur 30.08.1966, s. 132.
- 661 H.A. gerðabók nr. 9, 1963-1967. Málið varð reist av Peter McGavin á stjórnarfundi 14.01.1967. Tá hevði formaðurin skrivað bræv 19.12.1966 og fingið svar aftur 04.01.1967. Samskiptið er ikki til.
- 662 Havnearbejdernes Forhandlingsprotokol 1966-1973. Bestyrelsesmøde 31.01.1967.
- 663 H.A. gerðabók nr. 8, 1957-1963. Ársaðalfundur 28.02.1963, s. 350.
- 664 H.A.F.-Tíðindi, nr. 4, november 1961: Skulu vit verða noyddir at arbeiða sunnu- og halgidagsarbeiði.
- 665 Fsnr. 7261R05. Lossingarmaður, f. 1929, og fsnr. 7261R07. Lossingarmaður, f. 1932.
- 666 Sí mynd 4 í kap. 8.
- 667 Sí mynd 2 í kap. 8.
- 668 Jóannes Patursson: Tættir úr Kirkjubør søgu. Endurminningar, s. 145-146.
- 669 Raymond Charles Miller: The Dockworker Subculture and Some Problems in Cross-Cultural and Cross-Time Generalizations, s. 308-309.
- 670 Jarle Simensen: Teknologitvívíking og mentalitetsending, s. 206.
- 671 Rune Hagen: Mentalitetshistorie: Hva og Hvorfor? Ei kritisk drøftning av begreper og historieteori, s. 17.
- 672 Jarle Simensen: Teknologitvívíking og mentalitetending, s. 208.
- 673 Rune Hagen: Mentalitetshistorie: Hva og Hvorfor? Ei kritisk drøftning av begreper og historieteori, s. 13.

- 674 Jarle Simensen: Teknologíutvikling og mentalitetendring, s. 206.
- 675 Rune Hagen; Mentalitetshistorie: Hva og Hvorfor? Ei kritisk drøftning av begreper og historieteori, s. 17.
- 676 Arbeiðið, apríl 1979: Lossingarmenn í Havn seta krøv til samráðingarnar.
- 677 Krøvini vórðu samtykt tann 19.03.1979. Krøvini á prenti, sí Arbeiðið, juni 1979: Lossarar finga blankt nei til øll krøv. Sí somuleiðis Jákup Pauli Joensen og Anna Maria S. Jørgensen: Lossari í Havn, s. 94-97.
- 678 Sbrt. fundarfrásøgn, sí H.A.G. gerðabók 1958-1998: Samráðingarfundur millum nevndirnar í Havnar Arbeiðsgevarafelag og Havnar Arbeiðsmannafelag, 26.03.1979.
- 679 Fsnr. 7261R37. Lossingarmaður, f. 1955.
- 680 Magn, nr. 5, mai 1979: Lossingin fer illa við fólkinum.
- 681 Arbeiðið, apríl 1979: Lossingarmenn í Havn seta krøv til samráðingarnar.
- 682 Arbeiðið, juni 1979: Lossarar finga blankt nei til øll krøv.
- 683 Magn, nr. 5, mai 1979: Lossingin fer illa við fólkinum.
- 684 Dimmalætting, 28.12.2001: Jóanes Nielsen: Tá ið ein maður fer at tala um tað, sum farið er, so er hann viknaður.
- 685 Sosialurin, 15.12.2001: Karl hevur hildið skansan í 25 ár.
- 686 Michael Müller: Notir og klipp arbeiðarapolitikkinum viðvíkjandi II, 14.02.1979.
- 687 Michael Müller: Notir og klipp arbeiðarapolitikkinum viðvíkjandi I, 02.01.1979.
- 688 Um Føroya Sjómannafelag og Sjómannadeild Føroya Fiskimannafelag, sí føroysk dagbløð í tíðini mai-september 1981. Um tiltøkini í Danmark, sí Medlemsblad for Havnearbejdernes Fællesforbund, nr. 9, 1981, s. 21 og s. 23-26. Greinir: Knud Erik Hansen, Ulla, Preben Møller Hansen og Heini Joensen. Sí eisini HAG/Brøv 1974-1983.
- 689 H.A. gerðabók nr. 11. 1976-1982. Nevndarfundur 19.09.1980, s. 110.
- 690 H.A. gerðabók nr. 11. 1976-1982. Avskrivað bræv frá Heina Joensen til nevnd Havnar Arbeiðsmannafelags, 28.10.1980, s. 112.
- 691 Stuðlið lossaradeildini, 28.10.1980.
- 692 H.A. gerðabók nr. 11. 1976-1982. Nevndarfundur 24.11.1980, s. 115.
- 693 Jákup Pauli Joensen og Anna Maria S. Jørgensen: Lossari í Havn, s. 28-29.
- 694 Magn, nr. 5, mai 1979: Lossingin fer illa við fólkinum.
- 695 14. September, 22.10.1980: Lossingarmenn í Havn fingið umbering.
- 696 14. September, 29.10.1980: Skipafelagið ikki slept ætlanunum um fastlønarskipan.
- 697 Arbeiðið, november 1980: Skipafelagið breyt tveir daga gamla semju, og: Skipafelagið váttaði mistak sítt.
- 698 Fsnr. 7261R17. Lossingarmaður, f. 1935.
- 699 H.A. gerðabók nr. 11. 1976-1982. Ársaðalfundur 12.12.1980, s. 116.
- 700 H.A.G. gerðabók 1958-1998. Fundur við Havnar Arbeiðsmannafelag 05.11.1982.
- 701 Antonio Gramsci hevur tvey hugtøk um intellektuell, traditionell og organisk, sí: Selections from the Prison Notebooks, s. 3-24.
- 702 Fsnr. 7261R03. Lossingarmaður, f. 1925.
- 703 Fsnr. 7261R29. Lossingarmaður, seinni siglingarlærdur, f. 1929.
- 704 Fsnr. 7261R37. Lossingarmaður, f. 1955.
- 705 Frederick Cooper: Dockworkers and labour history, s. 523-524.
- 706 Fsnr. 7261R14. Lossingarmaður, f. 1923.

Heimildir

Munnligar heimildir

Fsnr.	Kyn	Føðiár	Føðistaður	Tilknýti til umhvørvið
7261R01	K	1912	Tórshavn	Dóttir lossingarmann
7261R02	M	1903	Tórshavn	Lossingarmaður
7261R03	M	1925	Tórshavn	Lossingarmaður
7261R04	M	1909	Tórshavn	Lossingarmaður
7261R05	M	1929	Hvítanæs	Lossingarmaður
7261R06	M	1922	Útlendingur	Lossingarmaður
7261R07	M	1932	Tórshavn	Lossingarmaður
7261R08	M	1922	Tórshavn	Lossingarmaður
7261R09	M	1933	Tórshavn	Lossingarmaður
7261R10	K	1921	Sandoy	Kona lossiformann
	M	1951	Tórshavn	Sonur lossiformann
7261R11	M	1919	Tórshavn	Lossingarmaður
7261R12	M	1926	Tórshavn	Sonur lossingarmann
7261R13	M	1918	Eysturoy	Skrivstovumaður
7261R14	M	1923	Tórshavn	Lossingarmaður
7261R15	K	1913	Eysturoy	Kona lossingarmann
	M	1935	Eysturoy	Sonur lossingarmann
7261R16	M	1920	Norðurstreymoy	Sonur lossingarmann
7261R17	M	1935	Eysturoy	Lossingarmaður
7261R18	M	1948	Tórshavn	Ungur lossingarmaður
7261R19	M	1935	Tórshavn	Lossingarmaður
7261R20	M	1938	Tórshavn	Lossingarmaður/landari
7261R21	M	1928	Tórshavn	Shippingmaður
7261R22	M	1926	Tórshavn	Shippingmaður
7261R23	M	1917	Norðuroyggar	Lossingarmaður
7261R24	K	1924	Suðuroy	Kona lossingarmann
	M	1919	Tórshavn	Lossingarmaður
	M	1952	Tórshavn	Sonur lossingarmann
7261R25	M	1938	Eysturoy	Ungur lossingarmaður
7261R26	M	1913	Útlendingur	Lossiformaður
7261R27	M	1925	Nólsoy	Lossingarmaður/sigllærd.
7261R28	M	1920	Útlendingur	Lossingarmaður/landari
7261R29	M	1929	Tórshavn	Lossingarmaður/sigllærd.
7261R30	M	1927	Tórshavn	Siglingarlærdur

7261R31	M	1953	Tórshavn	Ungur lossingarmaður
7261R32	K	1950	Tórshavn	Dóttir lossingarmann
7261R33	M	1925	Norðuroyggar	Lossingarmaður
7261R34	M	1929	Tórshavn	Lossingarmaður/sigllærd.
7261R35	M	1933	Tórshavn	Ungur lossingarmaður
7261R36	K	1938	Eysturoy	Skrivstovukvinna
	K	1938	Tórshavn	Skrivstovukvinna
7261R37	M	1955	Tórshavn	Lossingarmaður

Viðm.: ‘Ungur lossingarmaður’ er maður, sum lossaði sum ungur drongur.

Keldutilfar

Arbeiðseftirlitið

- R-C003-5: Reglugerð um førleikaprógv til íkrækjarar og ymsar kranar, 30. oktober 1998.
 R-F178-1: Reglugerð um inn- og uppskipanararbeiði, 15. desember 1996.
 U-C003-1: Umfarsskriv um kranavanlukkur. 1. februar 1998.
 U-G004-4: Cirkulære om samarbejde mellem Arbejdstilsynet og Skibstilsynet om gennemførelse af regulativ for lastning og losning af skibe, 29. mai 1992 (29. september 1977).
 U-G004-5: Regulativ for lastning og losning af skibe. Arbejdsministeriets bekendtgørelse nr. 181 af 18. maj 1965.

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, København

Den Internationale Transportarbejder – transportarbejdernes Internationale Propagandakomité's Organ, nr. 13, okt. 1930.

Medlemsblad for Havnearbejdernes Fællesforbund, nr. 9, 39. årg. 1981.

Eva Flensborg: Thorshavn. Byskildring 1880-1900 (avrit).
 Nationalmuseet. Erindringer – top. nr. 3711 (latið inn 1954).

LO Arkiv:

- Ks.nr. 480. Færøerne. Vedr. DsF's undersøgelse af de fagorganisatoriske forhold på Færøerne.
 Ks.nr. 2133. Færøerne. Vedr. støtte til generalstrejke på Færøerne m.m. 1950-51.

SD Arkiv:

Ks.nr. 102. Viðsteins Aktion 1933 og anden Korrespondance paa denne Foranledning.

Fróðskaparsetur Føroya

Føroyamálsdeildin, bandasavnið:
 FMD BS 955.

Føroya Landsbókasavn

Dagblaðið
 Dimmalætting
 14. September
 Fuglaframi
 Færingetidende
 Magn
 Oyggiatíðindi
 Sosialurin
 Tingakrossur

Føroyadeild:

Arbeiðið (1934, 1976-1985)
 FF-Blaðið (1920-1927)
 Fríu Føroyar (1942-1948)
 H.A.F.-Tíðindi (1959-1966)
 Handverkarin (2001-)
 Kyndil (1933)
 Tímin (1943-1948)
 Virkið (1916)
 Betænkning angaaende Færøernes Erhvervsforhold – afgivet af det af Statsministeriet under 12. April 1938 nedsatte Udvalg, 1939.
 Betænkning angående oprettelse af et realkreditinstitut på Færøerne – afgivet af det af statsministeriet den 21. august 1953 nedsatte udvalg. Betænkning nr. 106, 1954.
 Beretning angående Sjóvinnubankin – afgivet af det ved statsministeriets skrivelse af 29. maj 1952 nedsatte udvalg, 1953.
 Búskaparráðið: Tjóðarroknaskapur 1965.

Handritasavnið:

Forhandlings Protokol for Thorshavns Klub 1871-1913 (E 233a).
 Klubstyrelsens Forhandlings Protokol 1891-1910 (E 233b).

Smáprent:

Arbeiðarafeløg. Havnar Arbeiðsmannafelag.
 Stuðlið lossaradeildina, 28.10.1980.

Føroya Landsskjalasavn

Fa. H.C. Müller: Breve fra DFDS (1947-49).
 Fa. H.C. Müller: Diverse Breve (1949).
 Fólkateljingin 1801: Optegnelse paa Folketallet i Sydstrømme Præstegæld, Thorshavn Sogn 1801.
 Fólkateljingin 1840: Optegnelse paa Folketallet i Sydstrømme Præstegæld, Thorshavn Sogn 1840.

Fólkataljingin 1870: Folketallet efter Alder, Kjøen, ægteskabelig Stilling, Troesbekjendelse, Fødested m.m. i Thorshavn By med tilliggende Kjøbstad, Thorshavn Sogn 1870.
 Skjalasavn Føroya Arbeiðarafelags.
 Føroya Arbeiðarafelags 1. gerðabók 1925-1939. Nr. 654110.
 Skrásetingaryvirlit av kortum og tekningum.
 Býarkort 1950. Tekn. F. Eriksen og F. Nielsen, mars 1950. Føroya Ferðamannafelag.
 Des. L. 1023. Kaffivognurin á Vestara havnarøki, Tórshavn.
 Mars 1955. H.C.W. Tórgarð.

Havnar Arbeiðskvinnufelag

Gerðabók fyri Havnar Arbeiðskvinnufelag 1936- .

Havnar Arbeiðsmannafelag

Havnar Arbeiðsmannafelags gerðabók 1916-1922, 1922-1930, 1930-1933, 1933-1938, 1938-1945, 1945-1951, 1951-1957, 1957-1963, 1963-1973, 1973-1976, 1976-1982, 1982-1985, 1985-1994, 1994-1999, 1999- .

Havnearbejdernes Fællesforbund, København

Forhandlingsprotokol 1966-1973.

Kort og Matrikelstyrelsen, København

Syde-Deel af Strømø-Syssel i Færøe. C.L.U. Born 1794. A/18 – 7d 9.
 Thorshavn. Thorshavn Sogn, Strømø Syssel, Færø Amt, 1:5000. Boyesen 15/5 – 6/7 1895, rev. 8/7 1895.

Landsverkfrøðingurin – Havnardeildin

Havn ved Thorshavn, (29/15-29) 1:2000. Vandbygningsvæsenet, A. Fisher-Simonsen, marts 1933.
 Tórshavnar Havn (dagf. byggistig 1926-1990), juni 1990.

Tórshavnar Býráð – Tekniska deild

Ing. Vilstrup: Býarplanurin Th. Kommunu (u.á., uml. 1959).

Tórshavnar Havn – Havnarskrivstovan

Port of Tórshavn, dagf. 22.11.2001.

Útvarp Føroya

Johannessen, Eyðun: *Rabarba og nonnufrensar*.
 Útvarpssamrøða. Lagt til rættis: Jógvan Arge.
 07.05.1993, Útvarp Føroya.

Vinnubúsið

Skjalasavn Føroya Arbeiðsgevarafelags.
 FAG/Brøv 1953-1959.
 FAG/Brøv 1958-1965.
 FAG/Brøv 1966-1970.

Skjalasavn Havnar Arbeiðsgevarafelags.

Havnar Arbeiðsgevarafelag, Forhandlingsprotokol 1922-1958.
 Havnar Arbeiðsgevarafelag, gerðabók 1958-1998.
 Havnar Arbeiðsgevarafelag – Medlemsliste 1916-73.
 HAG/Brøv 1974-1983.

Onnur skjøl og søvn:

William Heinesen: Den Restorff-Jacobsenske og Restorff-Andersenske Familie (1942).
 Andrew Ísheim: Ymisk H.A.-skjøl.
 Douglas Marr: Diary 1930-1936 (avrit).
 Douglas Marr: Samskifti við Hawes & Co., 1944-59.
 Müller, Michael: Notir og klipp arbeiðarapolitikkinum viðvíkjandi I-II (1977-79).
 Erland Olsen: Arbeiðsbøkur 1943-67. Skipafelagið Føroyar.
 Bræv frá lossingarmanni, 30.06.1948.

Myndir

Poul Marius Abrahamsen
 Bambus
 Dansk Kulturforlag
 Føroya Fornminnissavn
 Inger Hansen
 Erla Viberg Joensen
 Erland Viberg Joensen
 Evald Larsen
 Eddi Leyni
 Kalmar Lindenskov
 Margretha (Gigga) Mouritsen
 Mogens Lützen
 Ingolf Nielsen
 Bent Olsen
 Klæmint Johan (Kemmi) Poulsen
 Ingálvur av Reyni
 Tórshavnar Havn, Havnarskrivstovan

Bókmentir

- Abercrombie, Nicholas, Stephen Hill & Bryan S. Turner: Dictionary of Sociology. Penguin Books, London 1988 (1984).
- Ahrne, Göran, Hedvig Ekerwald og Håkon Leiulfstrud: Klassamhällets förändring. Arkiv förlag, Lund 1985.
- Andersen, Svend Aage: Arbejderklassen. In: Sidsel Eriksen (red.): Socialhistorie og samfundsforandring, 225-259. Forlaget Historia, Århus 1984.
- Andersen, Svend Aage: Salt og brød gør kinden rød. Arbejderliv i Århus 1870-1940. Århus byhistoriske udvalg & Universitetsforlaget i Århus, Århus 1985.
- Andersen, Svend Aage: Working Class Culture. Internationalt symposium i Norrköping 13.-16. sept. 1986. In: Nord Nytt 31, 70-77. Nefa-Norden 1987.
- Andersen, Svend Aage: Havnearbejderne i Århus – før containernes tid. En undersøgelse af deres livsform og erfaringsverden ca. 1880-1960. Århus byhistoriske udvalg & Universitetsforlaget i Århus, Århus 1988.
- Andersen, Svend Aage: Arbejderkultur i velfærdssamfundet. SFAH, København 1996.
- Andreassen, Eyðun: Folkelig offentlighed. En undersøgelse af kulturelle former på Færøerne i 100 år. Museum Tusulanums Forlag, København 1992.
- Andreassen, Hanus: Sangur um flyting. In: kári p.: velferðarvísir. Havnar Jazzfelag, Tórshavn 1978.
- Andreassen, Hanus: J.H.O. Djurhuus. Ein bókmentalig ævisøga I. Mentunargrunnur Studentafelagsins 1994.
- Andrésen, Anton, Peter Jensen og Joen A. Rasmussen: Thorshavn og Omegns Sygekasse gennem 50 Aar. Tórshavn 1936.
- Arge, Jógvan: Frá snørisfiski til alilaks. L/F Føroya Fiskasøla 1948-1988. Føroya Fiskasøla, Tórshavn 1988.
- Arge, Jógvan: Semjur og stríð – Føroya Arbeidsgevarafelag 50 ár og Havnar Arbeidsgevarafelag 75 ár. Føroya Arbeidsgevarafelag og Havnar Arbeidsgevarafelag, Tórshavn 1993.
- Arge, Niels Juel: Teir sigldu úti 1. Forlagið Hvessingur, Tórshavn 1991.
- Arnesen, Eric: Crusades against Crisis. A View from the United States on the „Rank and File“ Critique and Other Catalogues of Labour History's Alleged Ills. In: International Review of Social History XXXV, 106-128. Amsterdam 1990.
- Arnstberg, Karl-Olov: Fältetnologi. Carlsson Bokförlag, Stockholm 1997.
- Baetens, Ronald: Harbour development and dock labour. The case of Antwerp, 1945-1990. In: Port Report prepared for the Conference Comparative International History of Dock Labour, c. 1790-1970, vol. 1. International Institute of Social History, Amsterdam 1997 (ópr.).
- Barzman, John: Origins of comparative studies of dock labor 1870-1914. Ópr. fyrilestur, Comparative International History of Dock Labour, c. 1790-1970, Amsterdam 1997.
- Barzman, John: Dock labour in Le Havre 1790-1970. In: Sam Davies et al.: Dock Workers. International Explorations in Comparative Labour History, 1790-1970 I, 57-84. Ashgate, Aldershot, Burlington USA, Singapore, Sydney 2000.
- Björklund, Anders: Hamnens arbetare. En etnologisk undersökning av stuveriarbetet i Göteborg. Nordiska Museet 1984.
- Björklund, Anders: Gubbar – historier och namn från Stockholms hamn. Sjöhistoriska Museet & Kommittén för stockholmsforskning, Stockholm 1998.
- Breckmann, Óli: Eitt ungdómsminni um ein raskan drong. In: Dagblaðið, 13.08.1986.

- Brimnes, Ole: Færøerne. Munksgaard, København 1967.
- Bringéus, Nils, Arvid: Människan som kulturvarelse. Liber, Malmö 1986 (1976).
- Brück, Ulla: Identitet, lokalsamhälle och lokal identitet. In: Rig, årgang 67, häfte 3, 65-79. Föreningen för svensk kulturhistoria, Stockholm 1984.
- Busck, Steen: Livsform og kulturhistorie. In: Vagn Wählin (red.): Historien i kulturhistorien, 163-179. Aarhus Universitetsforlag, Århus 1988.
- Busck, Steen: Mikrohistorie og lokalhistorie. In: Den Jyske Historiker, nr. 85, 47-62. Den Jyske Historiker, Århus 1999.
- Bærentsen, C.: Ældre Love og Bestemmelser om Landboforhold paa Færøerne. In: Tillæg til Forslag og Betænkninger afgivne af Den færøske Landbokommission nedsat i henhold til Lov af 13. Marts 1908. J.H. Schultz, København 1911.
- Calvert, Peter: The Concept of Class. An historical introduction. Hutchinson, London, Melbourne, Sydney, Auckland, Johannesburg 1982.
- Counce, Stephen: Oral History and the Local Historian. Longman, London & New York 1994.
- Cherny, Robert W.: Longshoremen of San Francisco Bay, 1849-1960. In: Sam Davies et al.: Dock Workers. International Explorations in Comparative Labour History, 1790-1970 I, 102-141. Ashgate, Aldershot, Burlington USA, Singapore, Sydney 2000.
- Christensen, Lars K.: Mål og midler i arbejdslivshistorien. In: Arbejderhistorie - Tidsskrift for historie, kultur og politik 1, 1995, 3-14. SFAH, København 1995.
- Christiansen, Palle O.: Store og små historier. Samtale med Palle O. Christiansen om historisk antropologi og kulturhistorie. Interview: Peter Henningsen. In: Fortid og Nutid 1, 2001, 57-71. Dansk Historisk Fællesråd 2001.
- Clausen, H.P.: Hvad er historie? Jørgen Paludans Forlag, København 1986 (1963).
- Cooper, Frederick: Dockworkers and labour history. In: (Sam Davies et al.): Dock Workers. International Explorations in Comparative History, 1790-1970, II, 523-542. Ashgate, Aldershot, Burlington USA, Singapore & Sydney, 2000.
- Cronin, James E.: The „Rank and File“ and the Social History of the Working Class. In: International Review of Social History XXXIV, 78-89. Amsterdam 1989.
- Cunningham, Brysson: Cargo Handling at Ports. A survey of the various systems in vogue, with a consideration of their respective merits. (2nd edition) Chapman & Hall, London 1926.
- Dali, Jens Pauli í: Gomul minni um lossijaktirnar í Havn/ Jaktasøgan einaferð enn. In: Dagblaðið 23.08.1955/26.08.1955.
- Dalsgaard, Jóannes: Nær fingur vit eplini? In: Varðin 36. bd., 31-34. Felagið Varðin, Tórshavn 1964.
- Dalsgaard, Jóannes: Fylking 75 ár. Arbeidsmannfelagið Fylking, Tvøroyri 1996.
- Dalsgarð, Arnbjørn Ólavsson: De færøske aviser som kulturfænomen og historisk kilde. Høvuðsuppgáva, Danmarks Biblioteksskole, København 1998 (ópr.).
- Davies, Sam: The history of Hull dockers, c. 1870-1960. In: Sam Davies et al.: Dock Workers. International Explorations in Comparative Labour History, 1790-1970 I, 180-213. Ashgate, Aldershot, Burlington USA, Singapore, Sydney 2000.
- Davies, Sam & Klaus Weinbauer: Towards a comparative international history of dockers. In: Sam Davies et al.: Dock Workers. International Explorations in Comparative Labour History, 1790-1970 I, 3-15. Ashgate, Aldershot, Burlington USA, Singapore, Sydney 2000.

- Debes, Hans Jacob: Tvær føroyskar doktoraritgerðir. In: Fróðskaparrit 34.-35. bólk, 30-163. Mentunargrunnur Føroya Løgtings, Tórshavn 1986-87.
- Debes, Hans Jacob: Trygging í Føroyum. Tryggingarsambandið Føroyar í fimti ár – minnisrit 1940-1990 í søguligum baksýni. Tryggingarsambandið Føroyar, Tórshavn 1991.
- Debes, Hans Jacob: Omkring formationen af en nation. In: Fróðskaparrit 41. bólk, 17-55. Mentunargrunnur Føroya Løgtings, Tórshavn 1993.
- Debes, Hans Jacob: Hví hendi tað júst á Tvøroyri? In: Viðskerin, Dimmalætting, 14.06.1997.
- Degn, Anton: Oversigt over Fiskeriet og Monopolhandelen paa Færøerne 1709-1856. Tórshavn 1929.
- Degn, Anton: Færøske Kongsbønder 1584-1884. Tórshavn 1945.
- Djurhuus, Tróndur, Ólavur Waag Høgenesen og Eyðgunn Samuelson: Kapitalismebrud som hovedbrud – forsøg på en venstre-marxistisk tematisering af ideologi- og bevidsthedsproblematikken med empirisk reference til radikaliseringer på Færøerne 1950-1981. Universitetsuppgáva, Roskilde Universitetscenter 1982 (ópr.).
- Drakos, Georg: Kal á Ada. Ett kulturellt sjálvportrátt í skrattepegel. In: Nord Nytt 43, 5-10. Nefa-Norden 1990.
- Ehn, Billy og Orvar Löfgren: Kulturanalys. Ett etnologiskt perspektiv. Liber, Malmö 1989 (1982).
- Eriksen, Thomas Hylland: Små steder - store spørgsmål. Innføring i socialantropologi. Universitetsforlaget AS, Oslo 1994 (1993).
- Erixon, Sigurd: Stockhoms hamnarbetare före fackföreningsrörelsens genombrott. Nordisk Rotogravyr, Stockholm 1949.
- Fuglø, Esmar: Okkurt á leið míni. Tórshavn 1985.
- Gerholm, Lena: Fältarbete, intervju och text. In: Nord Nytt 52, 15-20. Nefa-Norden 1993.
- Geertz, Clifford: Chapter 1/ Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture & Chapter 15/ Deep Play: Notes on the Balinese Cockfight. In: The Interpretation of Cultures, 3-30, 412-453. Basic Books, New York 1973.
- Gramsci, Antonio: Selections from the Prison Notebooks. Lawrence and Wishart, London 1986 (1971).
- Green, Anna: Spelling, go-slows, gliding away and theft: informal control over work on the New Zealand waterfront, 1915-1951. In: Labour History – a Journal of Labour and Social History 63, November 1992, 100-114. Australian Society for the Study of Labour History, Sydney 1992.
- Green, Anna: New Zealand waterside workers in Auckland, Wellington and Lyttleton 1915-1951. In: Sam Davies et al.: Dock Workers. International Explorations in Comparative Labour History, 1790-1970 I, 251-269. Ashgate, Aldershot, Burlington USA, Singapore, Sydney 2000.
- Green, Anna: The work process. In: Sam Davies et al.: Dock Workers. International Explorations in Comparative Labour History, 1790-1970 II, 560-580. Ashgate, Aldershot, Burlington USA, Singapore, Sydney 2000.
- Grüttner, Michael: Working-class Crime and the Labour Movement: Pilfering in the Hamburg Docks 1888-1923. In: Richard J. Evans (ed.): The German Working Class 1888-1933 – Politics of Everyday Life, 54-80. Croom Helm, London 1982.
- Guttesen, Rolf: Hugleiðingar um samfelagsbroytingar í Føroyum í 1800-talinum. In: Brá nr. 11, 22-30. Pf. Brá, Tórshavn 1987.

- Guttesen, Rolf: Klaksvík – de nordlige øers hovedstad. In: Rolf Guttesen (red.): Topografisk Atlas Færøerne, 52-56. Det Kongelige Danske Geografiske Selskab og Kort og Matrikelstyrelsen, København 1996.
- Guttesen, Vøgg: Bygdir og býir fáa karm – býarplanlegging í Føroyum. In: Verklig menning – Føroya Verkfrøðingafelag 25 ár, 125-133. Føroya Verkfrøðingafelag, Tórshavn 1993.
- Guttesen, Vøgg: Tórshavns udbygningsfaser. In: Rolf Guttesen (red.): Topografisk Atlas Færøerne, 98-102. Det Kongelige Danske Geografiske Selskab og Kort og Matrikelstyrelsen, København 1996.
- Hagen Rune: Mentalitetshistorie: Hva og Hvorfor? Ei kritisk drøftning av begreper og historieteori. In: Christian Kvium og Birgitte Wåhlin (red.): Mentalitetsforandringer, 9-27. Aarhus Universitetsforlag, Århus 1987.
- Hansen, Erik Jørgen: Den maskerede klassekamp. En beretning om klassesamfundets forandring. Hans Reitzels Forlag, København 1990.
- Hansen, Hans J.: Í Havn fyri 35 árum síðani. In: Jólaboð, 49. árg., 42-46. KFUM, Tórshavn 1989.
- Hansen, Hans J.: Í Havn fyri 30 árum síðani. In: Jólaboð, 50. árg., 14-17. KFUM, Tórshavn 1990.
- Hansen, Hans J.: Minni av Fiskasentralinum í Havn. In: Jólaboð, 51. árg., 17-21. KFUM, Tórshavn 1991.
- Hansen, J.S.: P/f J.F. Kjølbro 1913-1983. P/f J.F. Kjølbro, Klaksvík 1983.
- Havnin í framtíðini – uppskot til framtíðar útbygging í Tórshavn. Byggi- og býarskipanardeild Tórshavnar Býráðs og Anders Nyvig A/S, Tórshavn 1986.
- Háberg, Petur: Hugbirtingar. Greinarøð úr Dagblaðnum 1976-77. Pf. Dagblaðið, Tórshavn 1981.
- Heinesen, William og John Davidsen: Tann deiliga Havn. Pf. H.N. Jacobsens Bókahandil, Tórshavn 1986 (1953).
- Heinesen, William: Tórshavn. In: Færøerne II, 259-278. Dansk-Færøsk Samfund, København 1958.
- Heinesen, William: Fortællinger fra Thorshavn. Gyldendal, København 1995 (1973).
- Helmsdal, Mikkjal: Av Vippuni á Gomlurætt – havnargerðir í Føroyum. In: Verklig menning. Føroya Verkfrøðingafelag 25 ár, 43-59. Føroya Verkfrøðingafelag, Tórshavn 1993.
- Helmsdal, Mikkjal: ...verjir fyri Havnarvág. Tórshavnar Havn í søguni. Mikkjal Helmsdal, Tórshavn 1994.
- Helmsdal, Mikkjal: Havnabygging í Føroyum. In: Landsverkfrøðingsstovnurin 50 ár I, 197-210. Landsverkfrøðingurin, Tórshavn 1998.
- Hemmersam, Flemming: Symbols, beliefs and social attitudes in the workers' First of May songs, 1890-1924, og: Social Democratic festive innovations in the inter-war years. In: Flemming Hemmersam (ed.): To Work, to Life or to Death. Studies in working class lore, 91-119 og 119-160. SFAH, København 1996.
- Henningesen, Peter: Det antropologiske bondebegreb. In: Fortid og Nutid 1, 2000, 29-59. Dansk Historisk Fællesråd 2000.
- Hermansen, Carl: Fra Thorshavn til Frederiksholms Kanal. Ejnar Munksgaard, København 1948.
- Hermansen, Carl: Land og folk. In: Færøerne. Natur – kultur og økonomi, 26-35. Udenrigsministeriets Pressebureau, København 1959.

- Hill, Stephen: *The Dockers. Class and Tradition in London*. Heinemann, London, 1976.
- Hobsbawm, E.J. & George Rudé: *Captain Swing*. Penguin Books Ltd, Middlesex 1985 (1969).
- Hobsbawm, E.J.: Trends in the British Labour Movement since 1850. In: E.J. Hobsbawm: *Labouring Men. Studies in the History of Labour*, 316-344. Weidenfeld & Nicholson, London 1986 (1964).
- Højrup, Thomas: Det glemte folk. Livsformer og centraldirigering. Institut for Europæisk Folkelivsforskning & Statens Byggeforskningsinstitut, København 1989 (1983).
- Jacobsen, Elin Súsanna: Rúsdrékka – siðir og ósiðir. Rúsdrékka og Narkotikaráðið, Tórshavn 1995.
- Jacobsen, Ingvarð: Í Havn fyri 70-80 árum síðani. In: *Jólaboð*, 51. árg., 23-28. KFUM, Tórshavn 1991.
- Jacobsen, Jørgen-Frantz: *Den yderste kyst - og andre essays*. Fisker og Schou, Frederiksberg 1999.
- Jákupsson, Bárður: Frederiksvaag. In: *Mondul*, nr. 3, 1981, 3-11. Føroya Fornminnisssavn, 1981.
- Jensen, Jens Kusk: *Haandbog i praktisk Sømandsskab* (4. udgave). Dansk Sejlskibsrederi-Forening, Nivaa 1924.
- Jensen, P.: *Erindringer*. Tórshavn 1939.
- Joensen, Erland Viberg: Tórshavns arbejderklasse 1900-1930. Offentlighed og forholdet til socialistisk ideologi – med et historisk tilbageblik på klassens faktiske tilblivelse. Serritgerð, Aarhus Universitet 1992 (ópr.).
- Joensen, Jákup Pauli og Anna Maria S. Jørgensen: *Lossari í Havn*. En analyse af de færøske havnearbejderes arbejdsmiljø. Universitetsuppgáva, Roskilde Universitetscenter 1980 (ópr.).
- Joensen, Jóan Pauli: *Færøske sluppfiskere*. Etnologisk undersøgelse af en erhvervsgruppes liv. Folkelivsarkivet i Lund og Føroya Fornminnissavn 1975.
- Joensen, Jóan Pauli: *Fiskafólk*. Ein lýsing av føroyska húshaldinum í slupptíðini. Føroya Sparikassi, Tórshavn 1982.
- Joensen, Jóan Pauli: *Folk og fisk*. En studie over produktion og miljø i klipfiskeberedningen på Færøerne. Aalborg Universitetsforlag, Ålborg 1985.
- Joensen, Jóan Pauli: *Fra bonde til fisker*. Studier i overgangen fra bondesamfund til fiskersamfund på Færøerne. Føroya Fornminnissavn, Tórshavn 1987.
- Joensen, Jóan Pauli: *Socio-Economic Transformation – and the Growth of Faroese National Identity*. In: *North Atlantic Studies* vol. 1, no. 1, 14-21. SNAI-North Atlantic Publications, Århus 1989.
- Joensen Jóan Pauli: *Kontrabókin*. Truck-Skipanin í Føroyum 1856-1939. In: *Fróðskaparrit*, 41. bók, 55-69. Mentunargrunnur Føroya Løgtings, Tórshavn 1993.
- Joensen, Jóan Pauli: *Tvøroyri - en ung by, sluptidens centrum*. In: Rolf Guttesen (red.): *Topografisk Atlas Færøerne*, 92-94. Det Kongelige Danske Geografiske Selskab og Kort og Matrikelstyrelsen, København 1996.
- Joensen, Johan K.: *Handel, håndværk og industri*. In: *Færøerne II*, 219-234. Dansk-Færøsk Samfund, København 1958.
- Joensen, Robert: *Lossa*. In: *Minnislýsingar og søgubrot I*, 106-123. Egið Forlag, Klaksvík 1979.
- Johannesen, Hans Pauli: *Jól á Halanum*. Endurminningar. Lagt til rættis: Óli Breckmann. Egið Forlag v/Herborg Johannesen, Tórshavn 1989.

- Johansen, Sámal: *Havnar Handverksmeistarafelag 50 ár*. Havnar Handverksmeistarafelag, Tórshavn 1982.
- Johansson, Ingemar: *Strejken som vapen*. Fackföreningar och strejker i Norrköping 1870-1910. Tidens Förlag, Stockholm 1982.
- Kaijage, Frederick J.: *The war of clubs: life, labour and struggles of the Tanga dock-workers*. In: Sam Davies et al.: *Dock Workers. International Explorations in Comparative Labour History 1790-1970 I*, 290-319. Ashgate, Aldershot, Burlington USA, Singapore, Sydney 2000.
- Kaye, Harvey J.: *The British Marxist Historians. An Introductory Analysis*. Polity Press, Cambridge 1984.
- Kinnunen, Eeva-Liisa: *Humor som uttrycksmedel för kulturell medvetenhet*. Beaktande av humor på en kvinnlig arbetsplats. In: *Nord Nytt* 55, 27-44. NefaNorden 1994.
- Kjeldstadli, Knut: *Fortida er ikke hva den en gang var*. En innføring i historiefaget. Universitetsforlaget AS, Oslo 1993 (1992).
- Korsgaard, Peter: *Den kongelige enehandel på Færøerne 1709-1776*. Erhvervshistorisk årbog 1981. Meddelelser fra Erhvervsarkivet 31. Universitetsforlaget i Aarhus, Århus 1981.
- Korsgaard, Peter: *Beaucoup de bruit pour une aumette* (Skerjingin í rættinum at ganga í hjúnalag í Føroyum eftir fyriskipanini frá 21.5.1777). In: *Fróðskaparrit*, 30. bók, 59-71. Mentunargrunnur Føroya Løgtings, Tórshavn 1982.
- Korsgaard, Peter: *Kommentar*. In: Jóan Pauli Joensen, Ruth Johansen, Jan Kløvestad (red.): *Nordatlantiske foredrag*, 82-86. Norðurlandahúsið í Føroyum, Tórshavn 1991.
- Kosik, Karel: *Det konkretas dialektik*. En studie i människans och världens problematik. Röda Bokförlaget, Göteborg 1978 (1963).
- Landt, Jørgen: *Forsøg til en Beskrivelse over Færøerne*. Einars Prent og Forlag, Tórshavn 1965 (1800).
- Larsen, Bøje: *Havnesamfundet*. En analyse af arbejdsforhold og social struktur i Københavns havn. Nyt Nordisk Forlag & Arnold Busck, København 1975.
- Lofti, Svenning á: *Tobias Askildsen til minnis*. In: *Dimmalætting* 05.09.2000.
- Lunddahl, J.A.: *Nogle Bemærkninger om de færøske Landboforhold (1843)*. Indenrigsministeriet, København 1851. In: C. Bærentsen (red.): *Ældre Love og Bestemmelser om Landboforhold paa Færøerne*. Tillæg til Forslag og Betænkninger afgivne af den færøske Landbokommission nedsat i henhold til Lov af 13. Marts 1908. J.H. Schultz, København 1911.
- Magnússon, Finnur: *The Hidden Class. Culture and Class in a Maritime Setting*. Iceland 1880-1942. Aarhus University Press, Århus 1990.
- Marquardt, Ole: *Konjunkturforløb og klassebevidsthed*. Den Jyske Historiker 1 – historieteoretisk tidsskrift. Forlaget Modtryk, Århus 1974.
- Maurseth, Per: *Mellom Seip og Bull*. Tilbageblikk på en jubileumsdebatt. In: Per Fuglum og Jarle Simensen (red.): *Historie nedenfra*. Festschrift til Edvard Bull på 70-årsdagen, 138-150. Universitetsforlaget AS, Oslo, Bergen, Stavanger og Tromsø 1984.
- Mauss, Marcel: *The Gift. The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*. W.W. Norton, New York & London 1990 (1950).
- Mellemgaard, Róðin: *Kranaarbeiði á kei*. In: *Trygd og Trivni 2*. Arbeidseftirlitið, Tórshavn 1994.

- Mellemgaard, Róðin: Inn- og uppskiping. In: Trygd og Trivni 4. Arbeidseftirlitið, Tórshavn 1996.
- Mikkelsen, Flemming: Arbejderkultur – skitse til en hverdagslivets socialhistorie. Jysk selskab for Historie/Universitetsforlaget i Aarhus, Århus 1981.
- Mikkelsen, Flemming: Arbejderklassen i den europæiske socialhistorie: Forsøg på en syntese. In: Niels Ole Højstrup Jensen, Gerd Callesen og Anne-Lise Walsted (red.): Fremad ad nye veje. Bidrag til diskussionen om arbejderhistorien i 1990'erne, 81-101. SFAH, København 1990.
- Mikkelsen, Richard: Færøerne i bankkrisens tegn. Handelshøjskolens Forlag, København 2001.
- Milner, Andrew: Class. SAGE Publications, London, Thousand Oaks & New Dehli 1999.
- Miller, Arthur: Are you now or were you ever...? In: The Guardian, 17.06.2000.
- Miller, Raymond Charles: The Dockworker Subculture and Some Problems in Cross-Cultural and Cross-Time Generalizations. In: Comparative Studies in Society and History, vol. 11, 302-315. Cambridge University Press, Cambridge 1969.
- Mills, Herb: The San Francisco Waterfront. The Social Consequences of Industrial Modernization, Part One: „The Good Old Days“. In: Urban Life – A Journal of Ethnographic Research, July 1976, 221-250. Sage Publications, Beverly Hills & London 1976.
- Mitens, Edward: Fiskeri og fiskeeksport. In: Færøerne II, 158-184. Dansk-Færøsk Samfund, København 1958.
- Mortensen, Andras: Båtsbandið. Båtsaldsskipan føroyinga fyri 1865 og rættarstöða hennara. In: Fróðskaparrit 41. bólk, 5-17. Mentunargrunnur Føroya Løgtings, Tórshavn 1993.
- Mortensen, Andras: Hin føroyski róðrabáturin. Sjómentir føroyinga í eldri tíð. Forlagið Mondul og Føroya Fróðskaparfelag, Tórshavn 2000.
- Mortensen, Arnbjørn: Yvirlit yvir søgu einahandilsins. In: Johan K. Joensen, Arnbjørn Mortensen og Poul Petersen: Føroyar undir fríum handli í 100 ár. Minnisrit um frígeving Føroya handils 1. januar 1856, 7-77. Føroya Landsstýri og Føroysk Handilsfeløg, Tórshavn 1955.
- Mortensen, Ole: Havnens udvikling og funktion. In: Havnemiljø i Norden. Nord 2000:23, 14-34. Nordisk Ministerråd, København 2000.
- Müller, Eiden: Tórshavnar havn 50 ár. Tórshavnar havn, Tórshavn 1979.
- Müller, Jens: Sendið málið um loysing til fólkaatkvøðu. In: Sosialurin, nr. 158, 18.08.2001.
- Møller, Asger: Færørejse. Forlaget Aros, Aarhus 1958.
- Nelson, Bruce: Longshoremen in the port of New York, 1850-1940. In: Sam Davies et al.: Dock Workers. International Explorations in Comparative Labour History, 1790-1970 I, 386-405. Ashgate, Aldershot, Burlington USA, Singapore, Sydney 2000.
- Niclasen, Z.: Færøsk Skibsfart. In: Hans A. Djurhuus (red.): Livet paa Færøerne, 320-331. Dansk Kulturforlag, København 1950-1951.
- Nielsen, Jóanes: Jarnleytarin. In: Á landamørkunum vaksa blomstur, 17-20. Forlagið Fannir, Tórshavn 1986.
- Nielsen, Jóanes: Undergrøundting 2. Mentunargrunnur Studentafelagsins, 1999.
- Nielsen, Pauli: Skúlasøgan. In: Føroya Lærarafelag 100 ár. 1898-1998, 148-235. Lagt til rættis: Árni Dahl. Bókadeild Føroya Lærarafelags 1998.
- Nijhof, Erik: Underserving casuals: the Rotterdam dockers and their unions, 1880-

1965. In: Sam Davies et al.: Dock Workers. International Explorations in Comparative Labour History, 1790-1970 I, 405-425. Ashgate, Aldershot, Burlington USA, Singapore, Sydney 2000.
- Nolsøe, Jens Pauli: Arbejderklassen på Færøerne 1890-1940 – en analyse af dens tilblivelse og udvikling. Serritgerð, Københavns Universitet 1986 (ópr.).
- Nolsøe, Jens Pauli: Føroysk arbeidara- og fakfelagssøga 1-8. In: Starvsblaðið 18-23 og 26. Starvsmannafelagið, Tórshavn 1988-1991.
- p, kári: vølfærdarvísir. Havnar Jazzfelag, Tórshavn 1978.
- Patursson, Erlendur: Fiskiveiði – fiskimenn 1. 1850-1939. Føroya Fiskimannafelag, Tórshavn 1961.
- Patursson, Jóannes: Tættir úr Kirkjubøar søgu. Felagið Varðin, Tórshavn 1966.
- Patursson, Rói: Føðingardagsheilsan til Regin Dahl. In: Árbok 1994, 65-67. Norðurlandahúsið í Føroyum, Tórshavn 1994.
- Phillips, Gordon & Noel Whiteside: Casual Labour. The Unemployment Question in the Port Transport Industry 1880-1970. Clarendon Press, Oxford 1985.
- Pløyen, Christian: Erindringer fra en Reise til Shetlandsøerne, Ørkenøerne og Skotland i Sommeren 1839. Einars Prent og Forlag, Tórshavn 1966. (1840).
- Port of Tórshavn Handbook. Land & Marine Publications Ltd, Colchester 1996.
- Poulsen, Jóhan Hendrik Winther, Marjun Simonsen, Jógvan í Lon Jacobsen, Anfinnur Johansen & Zakaris Svabo Hansen: Føroysk orðabók. Føroya Fróðskaparfelag, Tórshavn 1998.
- Price, Richard: „What's in a Name?“ Workplace History and „Rank and Filism“. In: International Review of Social History XXXIV, 62-77. Amsterdam 1989.
- Rasmussen, Rasmus: Føroya Fiskimannafelag 1911-1936. Tórshavn 1936.
- Reyni, Jens av: Havnin um aldamótið. Greinarøð í Tímanum, 1.-13. mai 1943. Lagt til rættis: Árni av Reyni. Forlagið Ingutrøð, Tórshavn 1993.
- Rigsombudsmanden på Færøerne. Årsberetning 1962. Tórshavn 1963.
- Rigsombudsmanden på Færøerne. Årsberetning 1966. Tórshavn 1967.
- Rigsombudsmanden på Færøerne. Årsberetning 1970. Tórshavn 1971.
- Salomonsson, Anders: Gammal mat med ny mening. Tankar kring regiocentrism och kulturrekonstruktion. In: Anders Salomonsson (red.): Mer än mat, 66-95. Carlsson Bokförlag, Stockholm 1987.
- Sedal, Karsten: Færøske træbrugere. En etnologisk undersøgelse af træbrugernes eksistensvilkår og dagligliv ca. 1770-1970. Magistararitgerð. Københavns Universitet 1983 (ópr.).
- Sewell, William H., Jr.: Uneven Development, the Autonomy of Politics, and the Dockworkers of Nineteenth-Century Marseille. In: The American Historical Review, vol. 93, no. 3, June 1988, 604-637. American Historical Association 1988.
- Sewell, William H., Jr.: How Classes are Made: Critical Reflections on E.P. Thompson's Theory of Working-class Formation. In: Harvey J. Kaye & Keith McClelland (eds.): E.P. Thompson. Critical Perspectives, 50-78. Polity Press, Cambridge 1990.
- Sider, Gerald M.: Culture and class in anthropology and history. A Newfoundland illustration. Cambridge University Press, Cambridge 1988.
- Simensen, Jarle: Teknologitvívking og mentalitetsendring. En tema- og problemskisse. In: Per Fuglum og Jarle Simensen (red.): Historie nedenfra. Festschrift til Edvard Bull på 70 års dagen, 206-217. Universitetsforlaget AS, Oslo, Bergen, Stavanger og Tromsø 1984.

- Sjöblom-Immala, Heli: Hamnens affärer och hotelverksamhet. In: Havnemiljø i Norden. Nord 2000:23, 76-80. Nordisk Ministerråd, København 2000.
- Slettan, Dagfinn: Muntlig historie og arbeidslivsforskning. In: Per Fuglum og Jarle Simensen (red.): Historie nedenfra. Festschrift til Edvard Bull på 70-årsdagen, 217-234. Universitetsforlaget AS, Oslo, Bergen, Stavanger og Tromsø 1984.
- Stoklund, Bjarne: Det færøske hus – i kulturhistorisk belysning. C.A. Reitzels Forlag, København 1996.
- Stove, Sverre og Jacob Jacobsen: Færøyaner. En skildring av landet og folket, dets historie, kultur og næringsliv. Tanum, Oslo 1944.
- Strøm, Jákup Pauli: Tit bygdu hetta land. Arbeidsmarknaðurin. Føroya Skúlabóka-grunnur, Tórshavn 1998.
- Svabo, J. Chr.: Indberetninger fra en Reise i Færøe 1781 og 1782. Selskabet til udgivelse af færøske kildskrifter og studier, København 1976 (1959).
- Taplin, Eric: The history of dock labour: Liverpool: c.1850-1914. In: Sam Davies et al.: Dock Workers. International Explorations in Comparative Labour History, 1790-1970 II, 442-471. Ashgate, Aldershot, Burlington USA, Singapore, Sydney 2000.
- The Dock Worker. An Analysis of Conditions of Employment in the Port of Manchester. Department of Social Science, University of Liverpool. The University Press of Liverpool, Liverpool 1954.
- Thompson, E.P.: The Making of the English Working Class. Penguin Books, Harmondsworth 1980 (1963).
- Thompson, E.P.: The Poverty og Theory and Other Essays. Merlin Press, London 1978.
- Thompson, E.P.: Introduction: Custom and Culture. In: Customs in Common, 1-16. The Merlin Press, London 1991.
- Thompson, Paul: The Voice of the Past. Oral history. Oxford University Press, Oxford and New York 1982 (1978).
- Thomsen, Hans: Havnar Arbeidsmannafelag í 75 ár. 1916-1991. Havnar Arbeidsmannafelag, Tórshavn 1991.
- Thorsteinsson, Arne: Jordforhold i det gamle landbrugssamfund. In: Landinspektøren. 30. bind, 10. hæfte. Særhæfte: Færøernes kartografi, udskiftning m.v., 664-679. Den danske Landinspektørforening, København 1981.
- Thorsteinsson, Arne: Tinganes – Tórshavn. En kort historisk orientering/ A brief historical guide. Føroya Landsstýri, Tórshavn 1986.
- Trap, J.P.: Statistisk-topografisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark. 2. udg., 38. hefte. København 1877.
- Trap, J.P.: Kongeriget Danmark. 3. udg. København 1906.
- Trap, J.P.: Færø Amt. 4. udg. (1920-1932) G.E.C. Gads Forlag, København 1932.
- Trap, J.P.: Danmark. Færøerne. Bind XIII, 5. udg. G.E.C. Gads Forlag, København 1968.
- Tull, Malcolm: Waterfront labour at Fremantle, 1890-1990. In: Sam Davies et al.: Dock Workers. International Explorations in Comparative Labour History, 1790-1970 II, 471-494. Ashgate, Aldershot, Burlington USA, Singapore, Sydney 2000.
- Vasström, Annette: Mål og middel i praksis. Om livsformsbegrebet som et analyseredskab. In: Niels Ole Højstrup Jensen, Gerd Callesen og Anne-Lise Walsted (red.): Fremad – ad nye veje. Bidrag til diskussionen om arbejderhistorien i 1990erne, 101-121. SFAH, København 1990.
- Vasström, Annette og Poul-Erik Balle Varmose: 16 tons – dagens akkord – en antologi

- om livet og arbejdet i Københavns Havn 1880-1991. Arbejdermuseet, København 1991.
- Vegaætlan fyri Tórshavnar Kommun. Tórshavnar Býráð, Tórshavn 1972.
- Viðstein, M.S.: Horvur Havnarmyndir. Greinir 1955-1969. Savnað og lagt til rættis: Martin Næs. Mentunargrunnur Føroya Løgtings, Tórshavn 1983.
- Weinhauer, Klaus: Dock labour in Hamburg: the labour market, the labour movement and industrial relations, 1880s-1960s. In: Sam Davies et al.: Dock Workers. International Explorations in Comparative Labour History 1790-1970 II, 494-523. Ashgate, Aldershot, Burlington USA, Singapore, Sydney 2000.
- West, John F.: Færøerne. En nation og dens historie. Gyldendal, København 1974.
- Wiene, Inger: „Derfra har jeg rod, derfra min verden går“. In: Nord Nytt 54, 21-33. Nefa-Norden 1994.
- Williams, Raymond: Keywords. A vocabulary of culture and society. Fontana Press, London 1990 (1976).
- Wylie, Jonathan: The Faroe Islands. Interpretations of History. The University Press of Kentucky, Lexington 1987.
- Zeitlin, Jonathan: „Rank and Filism“ in British Labour History: A Critique. In: International Review of Social History XXXIV, 42-61. Amsterdam 1989.
- Ziska, Andreas J.: Tórshavn. Lív og vøkstur. Egið forlag, Tórshavn 1959.

Leitorð

Aberdeen, 86, 100
 Akkord, 95, 123
 Akureyri, 60
 Albert Dock, 46
 Amsterdam, 12, 60, 281-282
 Andersen, Svend Aage, 284
 Andreassen, Eyðun 94, 96, 216-218, 281, 303
 Anekdoti, 11, 171, 285, 290, 369
 Antwerpen, 12, 85, 289
 Arbeiðaraaðal, 280
 Arbeiðaraalmennið, 307, 311-312, 351, 359
 Arbeiðarablaðið Arbeiðið, 311, 344
 Arbeiðaramedvit, 313, 329
 Arbeiðaramentan, 13, 23, 90, 93, 166-167, 274, 280-281, 283, 358-359
 Arbeiðaranna Trolaradrift, 313
 Arbeiðararørslan, 25, 46, 153, 162, 280-281, 284, 307, 309-312
 Arbeiðarasamlag, 204, 212-213, 328, 338, 343, 349
 Arbeiðsávísingarstovan, 182, 199, 326, 328-329, 338
 Arbeiðseftirlitið, 130
 Arbeiðsloysisskipanin, 212, 241, 253, 260, 336, 346, 355
 Arbeiðsmanna Kolavirki, 313
 Arendal, 60
 Arge, Jógvan, 240
 Arge, Óli, 88, 92-93, 197-198, 297
 Arnesen, Eric, 317
 Arnstberg, Karl-Olov, 28
 Asiatisk Plads, 83, 182
 Asplund, Johan, 160
 Auckland, 12, 46
 Bacalao, 14, 67, 73, 79, 90, 108-111, 119-120, 189, 206, 221, 244-245, 247-251, 266, 323, 340
 Balslev, 26, 43, 63-64, 69, 74, 76, 122, 210, 221, 235, 243-245, 247-248, 250-251, 340
 Banan, 84
 Barzman, John, 48
 Båtsbandið, 34
 BDS, 54, 64, 303
 Bergen, 60-61
 Björklund, Anders, 48, 71, 281-282, 285
 Blikkpakkhúsið, 74
 Bombay, 12, 46
 Botnia, 13
 Born, C. L. U., 36
 Bóndasamfelagið, 13, 17, 20-21, 33-35, 43, 45
 Bremen, 12, 46, 60
 Brockie, Robert P., 63
 Brooklyn, 187
 Brúkarasamfelagið, 72
 Brück, Ulla, 158-159
 Bryggjuarbeiðaradeildin, 73, 109, 112-114, 182, 190, 199, 319, 323-326, 328-330, 335-337, 343, 347
 Busck, Steen, 29, 216
 Búskaparráðið, 249
 Býarmentan, 223
 Býarplanslógin, 219, 270
 C. C. Johansen, 43, 63, 243-244, 247, 250-251
 Carlsson, Julia, 90, 92
 Caunce, Stephen, 30
 Cherny, Robert W., 128
 Christianshavn, 101
 Clausen, H. P., 29
 Cooper, Frederick, 349
 Copenhagen Reefers, 76
 Cronin, James E., 317
 Culliford Associated Lines, 65
 Dagblaðið, 233, 322
 Dalsgaard, Jóannes, 21, 42, 227
 Dam, Petur Mohr, 242, 308, 312
 Danbjørg, J. H., 312
 Davidsen, Jóan Petur, 310
 Davidsen, John, 226
 Dánjalsson, Mikkjal, 340
 Debes, Hans Jacob, 17, 21, 23
 Det Thorshavnske Seyefiske-Selskab, 36
 DFDS, 13, 24, 52-54, 57-59, 63-64, 68, 73, 82, 92, 101, 143, 147, 180, 182, 202, 208-210, 243-245, 247-248, 250-251, 255-256, 278, 288, 292, 306, 318, 326

Dikotomi, 170-171
 Dimmalætting, 233, 322
 Drakos, Georg, 296-297
 Drelnes, 118
 Dronning Alexandrine, 84, 143, 191, 230, 255-256, 278, 286, 288, 292, 318, 326
 DsF, 239, 241
 Eimskip, 79
 Einahandilin, 14, 39, 48-50, 54
 Emic-etic, 31
 Eriksen, Thomas Hylland, 31
 Evans, George Ewart, 16
 Evensen, Ejvind, 43
 Evensen, J. P., 43, 52
 Evensen, Johan, 43
 Eyknevni, 194, 281-283, 359, 370
 Eystaravág, 14, 25, 49, 54, 58, 61, 63, 81, 109, 154-155, 230, 282, 305, 352, 362
 Fakfelagsmedvit, 307
 Fakfelagsrørslan, 46, 272, 280, 307, 310, 312, 315-317
 Faroeline, 73, 250-251
 Felagið Farmur, 65
 FF-Blaðið, 311
 Fiskanes, 120, 323
 Fiskepigernes Fagforening, 307
 Flensborg, Eva, 232, 276-277
 Fólkamentan, 94, 231, 280
 Frederiksvaag, 51
 Fremantle, 12, 176
 Frihandilin, 50
 Frihavnen, 152, 182
 Fríu Føroyar, 270, 312
 Froðbiar Sóknar Javnaðarfelag, 308-309
 Fylking, 21, 43, 164, 242, 307, 310
 Føroya Arbeiðarafelag, 242, 270-271, 308, 315, 322
 Føroya Arbeiðsgevarafelag, 243, 245, 248, 251, 271-272
 Føroya Fiskasøla, 261
 Føroya Fiskavirking, 79, 240
 Føroya Fiskimannafelag, 43, 169, 242, 315
 Føroya Javnaðarflokkur, 308
 Føroya Reiðarafelag, 43
 Føroya Sjómannafelag, 341-342
 Føroyingahavnin, 245
 Føroysk Saltsøla, 67, 221, 247, 250
 Føroyskt Norskt Tunnuvirki, 244-245
 Føroyskt Tunnuvirki, 124
 Geertz, Clifford, 204-205, 295
 Gerholm, Lena, 28
 Gl. Dok (København), 327
 Glasgow, 12
 Gloucester, 46
 Glyvursnes, 122
 Green, Anna, 304
 Grüttner, Michael, 288-289
 Gula Pakkhúsið, 74
 Guttesen, Rolf, 38, 229
 Göteborg, 48, 71, 107, 296-297
 H. A. F. -Tíðindi, 270-271, 312, 328
 Hafnarfjörður, 60, 236
 Hagen, Rune, 333-334, 336
 Haifa, 12
 Halmstad, 51
 Hamburg, 12, 46, 61, 176, 288-289
 Hamburg-America Line, 289
 Handilsforeiningin, 52, 85
 Hans Boye, 333
 Hansen, Poul, 43, 68, 76, 221, 243-244, 247, 250-251, 342
 Hasslöf, Olof, 200-201
 Haven Vakschool, 129
 Havhestur, 61
 Havnar Arbeiðsgevarafelag, 245, 248, 251, 270
 Havnar Arbeiðskvinnufelag, 314-315
 Havnar Arbeiðsmannafelag, 162, 167, 199, 262, 270-271, 310, 312, 324-325, 328, 339-340, 343
 Havnar Fiskacentralur, 63, 73, 119, 197, 221, 243-245, 247, 250, 321
 Havnar Handverkarafelag, 167, 244, 270
 Havnar Handverksmeistarafelag, 244
 Havnar Kol og Cementhandil, 43
 Havnar Timburhandil, 43, 221, 243-244, 247-248, 250-251
 Havnarkioskir, 87
 Havnarpakkhús, 67, 74
 Havnarsamfelag, 102, 213
 Havnarskrivstovan, 65, 79, 85, 87, 265
 Havnearbejdernes Fællesforbund, 327
 Hector, 50
 Heinesen, William, 54, 71, 100, 226, 275, 282, 314-315, 320
 Heinesen, Z., 43, 54, 243

Hermansen, Carl, 13, 72
 Hetland, 49-50
 Hill, Stephen, 97, 135, 179-180, 203, 210-211
 Hobsbawm, E. J., 16, 307
 Holm-Isaksen, C., 308
 Hosubinding, 34
 Hotel Djurhuus, 52, 86
Hólmur, 133
 Hull, 12, 46, 60-61, 107, 182, 291
 Hvannasund, 244, 247
 Højrup, Thomas, 216-217, 238
 Identitetur, 135, 285, 328
 Ídnaðarkollveltingin, 21, 42, 248
 Ídnaðarsamfélagið, 13, 16, 19-20, 167, 215
 Ídnaðartiðin, 106, 167
 Ísheim, Andrew, 309, 312, 323, 328
 Islands Brygge, 182
 Ísvirkid, 313
 Jacobsen, Christian Holm, 43, 63
 Jacobsen, Ingvard, 153-154, 311
 Jacobsen, Jørgen-Frantz, 11-12, 60, 158, 160, 227, 275
 Jacobsen, William H., 250
 Jensen, Jens Kusk, 114-115
 Jensen, Mass, 312
 Jensen, P., 228, 313, 315
 Jit-system, 79
 Joensen, Árni, 342
 Joensen, Heini, 340-342, 346
 Joensen, Jóan Pauli, 17, 21-22, 136, 233, 275
 Joensen, Johan K., 266
 Joensen, Martin, 312, 328
 Joensen, Robert, 56
 Johannesen, Alfred, 68, 70, 165, 243
 Johansen, Carl, 79, 340, 346
 Jørgensen, Riborg, 254
 Kaffivognur, 88, 90, 92, 94, 96, 98, 170, 183, 298, 346
 Kaijage, Frederick J., 289
 Kaikioskin, 88, 90, 92-94, 96, 197-198, 292, 297
Kallsevní, 83, 111
 Kazan, Elia, 187
 Kimbil, 110-111
 Kinnunen, Eeva-Liisa, 302
 Kjeldstadli, Knut, 29
 Klaksvík, 42, 48, 56, 86, 207, 223-224, 287
 Kollipengar, 57
 Kongabrugvin, 13, 44, 54-55, 57, 85, 94, 98, 197, 206, 226, 229, 303, 351, 361
 Korsgaard, Peter, 34
 Kosík, Karel, 129-130, 145
Kronprins Frederik, 82
Krosstindur, 269
 Kúrberg, Martin, 268
 Kyndil, 311
 København, 46, 83, 85, 87, 101-102, 129, 150, 152, 182, 197, 213, 242, 253-254, 262-263, 272, 282, 288, 291, 327, 342
 Københavns Havn, 101, 150, 262-263
 Landshandilin, 64, 68, 73, 101, 118, 131, 133, 147, 244-245, 247-248, 250-251, 257, 318, 326,
 Landt, Jørgen, 36
 Larsen, Bøje, 101, 213
 Le Havre, 12, 46 106-107, 112, 293
 Leigutraðalóg, 39
 Lerwick, 49-50
 Liverpool, 12, 46, 306
 LO, 239
 Lockout, 321
 London, 12, 46, 85, 97, 135, 180, 211, 277
 Lord Devlin, 272
 Lossaradeildin, 337, 339, 341-343, 346
 Lossingarmannamentan, 13, 23, 282
Lómur, 341
 Lützen, Jacob, 41, 43, 58, 232, 276, 331
 Lützen, Valdemar, 41, 53, 57, 115-116, 221, 243-245, 247-248, 250-251
 Lynghamar, Martin, 340-341
Lyra, 303
 Lysgaard, Sverre, 213
 Lyttleton, 12, 46
 Magn, 337-339, 344
Magnus Heinason, 249
 Magnússon, Finnur, 15, 19
 Manchester, 96, 262, 281
 Marquardt, Ole, 313
 Marseille, 46, 60, 106
 Marx, Karl, 19
 Mauritzen, Charles, 63-64, 243-244, 247
 Maurseth, Per, 31, 203
 Mauss, Marcel, 210-211
 Mikkelsen, Flemming, 281, 318

Mikrosamfeløg, 99
 Miller, Arthur, 187
 Miller, Raymond Charles, 166-167, 169, 175, 201, 257, 265, 331-332
 Mills, Herb, 203-204
 Milner, Andrew, 17
Mogens S., 69
 Molin, 15, 66, 74, 203, 219, 230, 253, 256, 292, 323
 Mombasa, 12
 Mortensen, Andras, 34, 200-201
 Mouritsen, Carl Karbech, 88, 94, 183
 Mouritsen, Gigga, 88-90, 92, 95, 170, 182-183, 298
 Mouritsen, Poul Karbech, 309
 Müller, Ebba, 54, 59, 243-244, 247, 250, 255, 278
 Müller, Ebbe, 250, 318
 Müller, Michael, 340-341
 Müllersbrúgv, 155
 Müllerspakkhús, 14, 52, 59
 Mýtur, 283, 331, 358
 Møller, Asger, 83, 86, 110, 231
 Nærsamfélagið, 158-160
 New Orleans, 12-13, 46, 202
 New York, 12, 46, 85, 107, 187
 Niðursetutiðin, 38, 229
 Niclasen, Zacharias, 173
 Nielsen, Jóanes, 26, 145, 240, 282, 340
 Norrköping, 106
 Nútímanssamfélagið, 24, 33, 43, 45, 216, 224, 351, 357
 Nyhavn, 87
 Nýhavnin, 15
 OFML, 340
 Oral History Association, 16
 Oskarsson, Hermann, 312, 340
 Otto Wathnes Arvinger, 54
Oyrnaffjall, 65, 83
 Öström, 14, 52, 59
 Patursson, Erlendur, 42, 312
 Patursson, Jóannes, 41, 58, 331
 Peterhead, 86, 155, 246
 Price, Richard, 317
Pride, 323, 365
 Reciprocitet, 210-211, 355, 366
 Redin, 13, 44, 51, 54-58, 175, 351
 Restorffshandilin, 51, 54
 Reykjavík, 61, 90, 162, 182, 236, 287, 311
 Rotterdam, 129
Rókur, 68, 197
 Rudé, George, 16
 Rybergshandlin, 36, 48-49, 107
 Salomonsson, Anders, 160
 San Francisco, 12, 46, 85, 176, 203-204, 236
 Sedal, Karsten, 228
 Shanghai, 12
 Shell-kaiin, 63
 Siðvenja, 25, 175-176, 181, 184-185, 187, 191, 195, 198-201, 203, 212-213, 355, 357
 Sider, Gerald M., 23, 149, 200-201
 Simensen, Jarle, 330, 332, 334-335
 Sjómannadeild Føroya Fiskimannafelags, 342
 Sjómansheimið, 221
 Sjóvinnubankin, 66, 165, 171, 241, 243-244, 320
 Skansabryggjan, 15
 Skansatangi, 61
 Skansatrøðin, 38
 Skansin, 36
Skarvasteinur, 286
 Skeivapakkhús, 14, 53
 Skipafélagið Føroyar, 43, 54-55, 61, 63-64, 68, 74-75, 101, 210, 222, 243-244, 247, 250-251, 254, 257, 260-262, 264-266, 268-269, 271, 293, 319, 326, 329, 341-344
 Skipshandilin, 87-88
 Slettan, Dagfinn, 28-30
 Slupptiðin, 206, 228, 275, 314
Smiril, 24, 64, 117, 286
Smyril, 24
 Smyril Line, 79
 Socialdemokratisk Forbund, 308-309
 Sosialurin, 270, 308, 311-312, 322
 Sosio-mentan, 14, 26, 203, 215
 St. Andrews Dock (Hull), 107
 Stakmentan, 13, 23, 166-167, 170-171, 181
 Star Shipping, 75, 79, 272, 343
 Stauning, Thorvald, 308
 Stevedorefelag, 105, 174, 176, 186, 260-261, 266, 271-272, 319, 328-329, 332
 Stockholm, 60, 282, 285
 Stockton, 51

- Stoklund, Bjarne, 39
 Stórigarður, 39
 Stættamedvit, 19-20, 22-23, 44, 149, 284,
 307, 311-313, 316-318, 329, 359
 Stættamentan, 275, 277, 280, 284
 Suðurstreymoyar Javnaðarfelag, 308, 310
 Svabo, J. Chr., 35-36, 48-49, 107
 Sælingahella, 118
 Søfartsstyrelsen, 130
 Sømændenes Forbund, 164, 342
 Tanga, 12, 289, 305
 Thompson, E. P., 15, 20, 22, 43, 200, 316-
 318
 Thompson, Paul, 29
 Thorshavns Arbejderforening, 41
 Thorsteinsson, Arne, 33
 Tingakrossur, 227, 308, 310-311
 Tinganes, 33-34, 57, 72, 147, 154
 Tinganes-pakkhúsin, 63
 Tjakfelagið, 308
Tjaldur, 68, 153, 182, 191, 207, 230, 254,
 255-256, 294, 325
 Topofili, 160
 Tórshavnar Skipasmiðja, 63, 202, 221, 243-
 244, 248, 250-251
 Tórshavnar Trolarafelag, 221
 Traðalógin, 34, 39, 229
 Traderline, 68, 76, 79, 134, 257, 269, 272,
 343
 Tradiþión, 45, 100, 200-201, 206, 365-366,
 368
 Trolarafelagið Tór, 67, 243
 Truckskipanin, 315
 Trælalógin, 34
 Turku, 46
 Tvøroyri, 21, 24, 42, 48, 53, 164, 223-224,
 227, 242, 275, 280, 307-308, 310, 312-
 313, 359, 370
 Udbø, Óli, 310
 Undirhúsið, 94-95, 98
 Uvak, 67, 69
 Vasström, Annette, 216-217
 Vágsbotnur, 14, 34, 36, 44, 48-49, 59, 107,
 154, 351, 361
 Vega, 65, 84
 Vestaravág, 14, 48-49, 53, 58-60, 63, 66-67,
 70, 73, 79, 90, 92, 108-111, 118-119,
 124-125, 154-155, 158, 160, 197, 206,
 255, 305, 362
Vesturleið, 197
 Vevstovan, 182
 Viðarnes, 63, 155
 Viðstein Maurentius, 57-58, 307-309, 311
 Victoria Dock (Hull), 46
 Vippan, 14
 Vælfæðarsamfelagið, 17, 242
 Wallhaven, 129
 Weber, Max, 332
 Wellington, 12, 46
 West, John F., 21
 Wiene, Inger, 160
 Williams, Raymond, 18, 22, 42, 217
 Winther, Kartni, 76
 Wylie, Jonathan, 36, 41
 Yrkismentan, 13, 23, 146, 181, 201, 281,
 295, 302, 349, 353, 358
 Yrkissamfelag, 13, 16, 23, 96-97, 99-100,
 102, 349
 Zeitlin, Jonathan, 317
 Ziska, Andreas J., 39, 312
 Århus, 12, 46, 85, 101, 107, 176, 284